

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOLOŠKI FAKULTET

JELENA R. MRKAIC

FRAZEOLOGIZMI U NJEGOŠEVIM DJELIMA I
NJIHOVI PREVODNI KORESPONDENTI NA
ENGLESKOM JEZIKU

DOKTORSKA DISERTACIJA

NIKŠIĆ, 2021.

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOLOŠKI FAKULTET

JELENA R. MRKAIC

FRAZEOLOGIZMI U NJEGOŠEVIM DJELIMA I
NJIHOVI PREVODNI KORESPONDENTI NA
ENGLESKOM JEZIKU

DOKTORSKA DISERTACIJA

NIKŠIĆ, 2021.

UNIVERSITY OF MONTENEGRO
FACULTY OF PHILOLOGY

JELENA R. MRKAIC

PHRASEOLOGISMS IN NJEGOŠ'S WORKS
AND THEIR TRANSLATION EQUIVALENTS IN
ENGLISH LANGUAGE

DOCTORAL DISSERTATION

NIKŠIĆ, 2021.

PODACI O DOKTORANDU

Ime i prezime: Jelena Mrkaić

Datum rođenja: 24.12.1982. godine

Naziv završenog postdiplomskog studijskog programa i godina završetka:

Postdiplomske master studije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu, Studijski program za engleski jezik i književnost, Smjer: Nauka o jeziku, maj, 2011. godine.

PODACI O MENTORU

Prof. dr Radmila Šević, redovni profesor Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu u penziji, mentor

Prof. dr Rajka Glušica, redovni profesor Filološkog fakulteta Univerziteta Crne Gore, komentor

PODACI O KOMISIJI

1. Prof. dr Igor Lakić, vanredni profesor Filološkog fakulteta Univerziteta Crne Gore

2. _____

3. _____

DATUM ODBRANE

Zahvalnost autora

Realizacija ove doktorske disertacije ne bi bila moguća bez podrške porodice, velikog broja prijatelja i kolega, te koristim ovu priliku da izrazim svoju duboku zahvalnost onima koji su mi pružili najveću pomoć.

Najveću zahvalnost dugujem svojoj mentorki, prof. dr Rajki Glušici, u prvom redu zbog ukazanog povjerenja od samog početka saradnje, a zatim i za podršku, razumijevanje i dragocjene smjernice u svim fazama realizacije ove disertacije.

Posebnu zahvalnost želim da uputim i svojoj mentorki, prof. dr Radmili Šević, sa kojom sam započela svoj naučni rad tokom izrade magistarskog rada, a zatim ga, na svoje veliko zadovoljstvo, nastavila i tokom realizacije doktorske disertacije.

Zahvaljujem se članu komisije, prof. dr Igoru Lakiću, na konstruktivnim sugestijama i savjetima tokom izrade disertacije.

Konačno, posebnu zahvalnost dugujem porodici na istrajnoj podršci, razumijevanju i ohrabrenju.

*Doktorsku disertaciju, uz zahvalnost,
posvećujem svojoj kćerki Irini*

PODACI O DOKTORSKOJ DISERTACIJI

Naziv doktorskih studija: Doktorske studije na Filološkom fakultetu u Nikšiću,
Studijski program za engleski jezik i književnost, Smjer: Nauka o jeziku

FRAZEOLOGIZMI U NJEGOŠEVIM DJELIMA I NJIHOVI PREVODNI KORESPONDENTI NA ENGLISKOM JEZIKU

REZIME

Predmet ove doktorske teze je ispitivanje frazeoloških jedinica u Njegoševim djelima *Gorski vijenac*, *Luča mikrokozma* i *Noć skuplja vijeka* iz ugla prevodne analize. U njoj se razmatra problematika prevođenja frazeologije sa crnogorskog na engleski jezik, pri čemu se teži utvrditi u kojoj je mjeri i kojim putem moguće na adekvatan način prenijeti frazeološke jedinice iz izvornog u ciljni jezik, te se ukazuje na primjere neadekvatnog prevoda, potencijalne uzročnike i pokušavaju formulisati odgovarajuća rješenja. Naročita pažnja posvećena je pronalaženju modela za transponovanje kulturoloških implikacija na nivou prevoda između dva genetski udaljena jezika koja se razvijaju u posve različitom kulturološkom okviru. Prilikom analize frazeoloških jedinica preuzetih iz paralelnog književnog korpusa korišćena su saznanja iz više naučnih disciplina. Osnovna disciplina je leksikologija, tj. frazeologija, na čijim se osnovama temelji tumačenje statusa frazeoloških jedinica i njihova klasifikacija. Na saznanjima iz teorije prevođenja zasniva se kategorizacija prevodnih rješenja i utvrđivanje stepena njihove ekvivalentnosti i adekvatnosti, pri čemu se koriste i metode korpusne lingvistike. Identifikacija i tumačenje pojedinih frazeoloških obrta u velikoj mjeri se bazira na dometima naučno utemeljene interpretacije Njegoševog jezika i djela. Pored navedenih, rad se u izvjesnoj mjeri oslanja i na teorijske postavke kognitivne lingvistike, a budući da je translatologija neraskidivo povezana sa kontrastivnom lingvistikom, to se u radu neizbježno primjenjuju i metode ove discipline. U pogledu strukture, disertacija se sastoji od pet cjelina: uvodnih napomena, teorijskog okvira istraživanja, analize korpusa, poglavlja

posvećenog kompenzatorskim prevodilačkim prosedeima i zaključka. Kvantitativna i kvalitativna analiza jedinica korpusa vrši se, za sve frazeološke žanrove, u odnosu na vrste potvrđenih prevodnih rješenja. Zaključci formulisani u završnom poglavlju na osnovu sprovedene kvantitativne i kvalitativne analize ukazuju na to da među postojećim prevodnim supstitutima *Gorskog vijenca* dominira nefrazeološki prevod, najčešće ostvaren direktnim prenošenjem jedinica čiji rezultat su mahom kalkovi ili bukvalan prevod. Udio frazeološkog prevoda varira u zavisnosti od žanra, pri čemu je najniži u kategoriji poslovice i izreka, koje su pored toga što predstavljaju jedinice specifične kulturološke sadržine, najčešće potvrđene u nestandardnom, tj. modifikovanom obliku. Kod jedinica koje su, poput uzrečica, bez izrazite kulturološke obojenosti, a javljaju se u kanoničkom obliku, udio frazeološkog prevoda znatno je veći. Dobijeni kvantitativni podaci i rezultati sprovedene kvalitativne analize upućuju na zaključak da su odabir egzotizujuće prevodne strategije i invarijantnih/varijabilnih semantičkih vrijednosti, lingvokulturološka specifičnost jedinica, te pojava nestandardnih formi izraza, odnosno autorskih modifikacija, faktori koji ovakvu strukturu prevodnih rješenja u najvećoj mjeri određuju. Posve drugačiji odnos frazeološkog i nefrazeološkog prevoda u strukturi prevodnih korespondenata jedinica ekscerpiranih iz *Luče mikrokozma*, tj. veća zastupljenost frazeološkog i nultog prevoda upućuju na odomaćujuću prevodnu strategiju koja je, takođe, umnogome uslovljena prirodom samog djela i u njemu posvjedočenih frazeoloških jedinica. Imajući u vidu mali broj reprezentativnih primjera, za pjesmu *Noć skuplja vijeka* ne mogu se zasebno izvoditi opšti zaključci i generalizacije.

Ključne riječi: (Njegoševa) frazeologija, kulturnospecifični izrazi, traduktologija, prevodna ekvivalencija, egzotizujuća/domestikujuća prevodna strategija.

Naučna oblast: Lingvistika

Uža naučna oblast: Leksikologija, Frazeologija, Traduktologija, Kontrastivna lingvistika.

UDK broj: _____

DATA ON THE DOCTORAL DISSERTATION

PhD study programme: PhD studies at the Faculty of Philology in Nikšić,
Department of English Language and Literature, Course: Linguistics.

PHRASEOLOGISMS IN NJEGOŠ'S WORKS AND THEIR TRANSLATION EQUIVALENTS IN ENGLISH LANGUAGE

SUMMARY

This doctoral thesis examines phraseological units in Njegoš's works *The Mountain Wreath*, *The Ray of the Microcosm* and *A Night more Precious than a Century* from the perspective of translation analysis. It explores the challenges of translating phraseological units from Montenegrin into English, focusing on determining the extent to which it is possible to adequately transfer all the components of phraseological meaning from the source to the target language. With that in mind, particular attention is paid to finding models to convey cultural implications at the level of translation between the two genetically distant languages that develop in different cultural frameworks. Drawing on the extensive overview of translation strategies and phenomena presented in the thesis, examples of inadequate translation along with the underlying causes are analysed, and the optimal solutions proposed. In terms of methodology, the analysis of phraseological units retrieved from the parallel corpus (comprised of Njegoš's works and their existing translations and retranslations to English) is performed using methods of several (sub)disciplines. The fundamental discipline this thesis largely draws on in terms of defining and classification of phraseological units is lexicology, or more particularly, phraseology. The degrees of equivalence and the accompanying typology of translation substitutes are defined using a holistic approach integrating the principles of translation theory and corpus linguistics methods. Identification and semantic reconstruction of phraseological units in the source texts mainly draws on the scientific study of Njegoš's language. Given the figurative nature of the studied units, the methods of cognitive

linguistics are also employed. Moreover, due to inherent relatedness of translation studies and contrastive linguistics, the methods of the latter are used as well. The overall structure of the study takes the form of five chapters, including the introductory remarks, theoretical framework considerations, parallel corpus analysis, the chapter on translation compensation strategies and the conclusion. With a view to providing an in-depth analysis of translation substitutes across different phraseological genres, qualitative and quantitative research designs were adopted. The conclusions drawn on the basis of the conducted analyses indicate a higher percentage of non-phraseological translation among the existing translation substitutes in *The Mountain Wreath*, involving mostly direct transfer of units from the source language, resulting, in turn, in either calques or literal translation. When it comes to phraseological translation, percentages vary depending on the genre, with the lowest being recorded in the category of proverbs and sayings. The observed lack of phraseological equivalents for the phraseological units within these genres could be attributed to both the cultural specificity of their semantics, and the fact that they mostly appear in a non-canonical form. On the other hand, culture-neutral units that appear in the standard form, as is the case with interjections, were mostly rendered into English as phraseologisms. The observed correlation between the nature and culture boundness of units on the one, and the phraseological translation on the other hand reflects also on the choice of both domestication/foreignization translation strategies, and variable/invariant semantic values. As the findings of the study seem to suggest, foreignization strategies were employed for the translation of units reflecting idiosyncratic concepts in the source language and culture retrieved from the *The Mountain Wreath*, while a higher percentage of phraseological translation points to a lesser impact of cultural patterns on the nature of both the source text and the units retrieved from *The Ray of Microcosm*. The generalisability of the results obtained for *A Night more Precious than a Century* is subject to certain limitations due to a small number of the recorded phraseological units.

Keywords: *(Njegoš's) phraseology, culture-bound expressions, translation theory, translation equivalence, domestication/foreignization translation strategies.*

Scientific field: Linguistics

Scientific subfield/s: Lexicology, Phraseology, Translation Studies, Contrastive linguistics.

UDC code: _____

PREDGOVOR

Doktorska disertacija pod nazivom *Frazeologizmi u Njegoševim djelima i njihovi prevodni korespondenti na engleskom jeziku* ima za predmet prevodnu analizu frazeoloških jedinica ekscerpiranih iz paralelnog književnog korpusa koji obuhvata originalni tekst *Gorskog vijenca* prema kritičkom izdanju Radmila Marojevića iz 2005. godine i tri prevoda na engleski jezik: prevod Džejmsa Vajlsa iz 1930. godine, Daneta Mrkića iz 1985. i Vase Mihailovića iz 1997. godine, zatim originalni tekst *Luče mikrokozma* sa komentarima Anice Savić Rebac iz 1986. godine i tri engleska prevoda: prevod Klarensa Meninga iz 1953. godine, Anice Savić Rebac iz 1957. i Žike Prvulovića iz 2002. godine, te originalni tekst pjesme *Noć skuplja vijeka* i njen prevod na engleski jezik Edvarda D. Goja iz 2007. godine. Polazeći od stanovišta da prevod u najširem smislu predstavlja svojevrstu rekodifikaciju, tj. transfer kulturnih i jezičkih kodova, primarni cilj disertacije predstavlja ostvarivanje uvida u načine tretiranja frazeoloških jedinica u prevodu, naročito onih koje su u svojoj biti kulturno-specifične za sredinu u kojoj izvorna djela nastaju, i čiji prenos tokom prevodne operacije može rezultirati gubitkom ili umanjnjem vrijednosti određenih značenjskih komponenti. Kako međujezička (frazeološka) ekvivalencija direktno zavisi od podudaranja načina prenosa značenja – metaforičkog ili metonimijskog u izvorniku i jeziku cilju, fokus istraživanja je na pristupima proučavanju frazeoloških jedinica sa stanovišta utemeljenosti u kulturi, koji u velikom dijelu počivaju na postulatima kognitivne lingvistike. Istovremeno, u analizi jedinica pomenutog korpusa oslanjamo se na saznanja više disciplina: leksikologije, frazeologije, teorije prevođenja, kontrastivne lingvistike i naučno utemeljene interpretacije Njegoševog jezika i djela. Rezultati i zaključci koji se u ovoj disertaciji formulišu sa jedne strane mogu biti od značaja za rasvjetljavanje problematike prevođenja frazeologizama u smislu identifikacije optimalnih prevodnih modela i tehnika, kako na globalnom planu, tako i za dalju retradukciju izvornih tekstova na engleski i/ili druge strane jezike, a istovremeno mogu imati izvjestan značaj u tumačenju pojedinih izvornih izraza, gdje bi se podaci dobijeni prevodnom analizom mogli koristiti pri semantičkoj rekonstrukciji jedinica oko čijeg tumačenja postoje izvjesna neslaganja u naučnim krugovima.

IZVOD

U ovoj doktorskoj disertaciji nastojimo da sagledamo frazeološki sloj Njegoševih djela *Gorski vijenac*, *Luča Mikrokozma* i *Noć skuplja vijeka* iz ugla prevodne analize. Budući da frazeologizmi predstavljaju dio leksikona u kojem različiti načini konceptualizacije i specifičnosti kulturne i jezičke zajednice naročito dolaze do izražaja, pokušavamo utvrditi načine transponovanja takvih jedinica u jezik izvan granica kulture izvornika. Disertacija obuhvata kako teorijska razmatranja, tako i praktične aspekte proučavanja frazeoloških jedinica u prevodu – njihovu simboliku, kulturne činjenice i slojeve nataložene u njihovoj semantici, mehanizme nastanka, te mehanizme prenošenja u jezik prevoda. U pogledu metodološkog pristupa, kombinuju se metode i saznanja iz više naučnih disciplina: frazeologije, traduktologije, korpusne, kognitivne i kontrastivne lingvistike. Podaci dobijeni na osnovu kvantitativne i kvalitativne analize korpusa omogućavaju nam da utvrdimo ključne faktore koji utiču na izbor prevodnih tehnika kako na mikrotekstualnom nivou, tj. nivou prevodne jedinice, tako i na makrotekstualnom nivou, odnosno prilikom odabira globalne prevodilačke strategije.

ABSTRACT

This doctoral dissertation presents an attempt at analyzing phraseolexicon of *The Mountain Wreath*, *The Ray of the Microcosm* and *A Night more Precious than a Century* from the perspective of translation analysis. In view of the fact that phraseologisms are such lexical units that offer insight into extralinguistic codes of culture underlying their semantics, and reflect the ways of metaphorical conceptualization of different domains of experience, our focus is set on the translation mechanisms used to transfer such units into a verbal code beyond the constraints of the source language culture. This dissertation deals with both the theoretical and the practical aspects of translation: it explores the symbolic value of given phraseological units, the culture-related components of their semantics, the mechanisms of formation, as well as the methods used to render such units into the target language. The methodological approach taken in this study is a mixed methodology based on the concepts and principles of various fields of study: phraseology, translation studies, corpus linguistics, cognitive linguistics and contrastive linguistics. A combination of quantitative and qualitative approaches used in the data analysis made it possible to determine the key factors influencing the choice of translation models both on the level of a single phraseological unit, as well as the selection of the overall strategy applied to a source text as a whole.

SADRŽAJ

I Uvodne napomene	5
1.1. Opis istraživanja.....	5
1.2. Potrebe istraživanja	5
1.3. O korpusu	5
1.4. Metod istraživanja i relevantne naučne discipline:.....	6
II Teorijske osnove istraživanja	8
2.1. Frazeologija.....	8
2.1.1. Frazeologija kao naučna disciplina: dometi.....	8
2.1.2. Frazeološka terminologija	10
2.1.3. Istorijski razvoj frazeologije.....	11
2.1.4. Pojam i definicije frazeologizma	12
2.1.5. Pregled obilježja frazeologizma	17
2.1.6. Klasifikacija frazeologizama	20
2.2. Traduktologija i problemi prevođenja frazeologizama.....	25
2.2.1. Operativni modeli u teoriji prevođenja i frazeologija.....	26
2.2.2. Tipologija prevodnih korespondenata frazeoloških jedinica	31
2.2.2.1. Frazeološki prevod.....	32
2.2.2.2. Prevod nefrazeološkim sredstvima	34
2.2.3. Stepeni i vrste međujezičke frazeološke ekvivalencije	36
2.2.4. Prevođenje kulturnospecifičnih elemenata	36
2.3. Frazeologija i kultura.....	38
2.3.1. Njegoševa frazeologija.....	38
2.3.2. Pristupi proučavanju frazeologizama sa aspekta utemeljenosti u kulturi.....	41

III Analiza prevodnih rješenja frazeoloških izraza u djelima *Gorski vijenac, Luča*

<i>Mikrokozma i Noć skuplja vijeka</i>	48
3.1. Referencijalni frazeologizmi	49
3.1.1. Stalni epiteti	49
3.1.2. Idiomi	79
3.1.2.1. Internacionalna frazeologija.....	80
3.1.2.2. Idiomi bez (izrazite) lingvokulturološke pozadine	90
3.1.2.2.1. Prevodna analiza idioma bez (izrazite) lingvokulturološke pozadine.....	90
3.1.2.2.2. Idiomi sa somatskom sastavnicom	170
3.1.2.2.2.1. GLAVA	170
3.1.2.2.2.2. SRCE	176
3.1.2.2.2.3. OČI	180
3.1.2.2.2.4. UHO.....	184
3.1.2.2.2.5. KOLJENO	186
3.1.2.2.2.6. DLAKA/KOSA	187
3.1.2.2.2.7. KRV	188
3.1.2.2.2.8. PRST.....	190
3.1.2.2.2.9. ŠAKA	192
3.1.2.2.2.10. RUKA	193
3.1.2.2.2.11. NOS	194
3.1.2.2.2.12. KOSTI	195
3.1.2.2.2.13. KOŽA	195
3.1.2.2.2.14. NOGA.....	196
3.1.2.2.2.15. VRAT	198
3.1.2.2.2.16. ZUBI.....	199
3.1.2.2.2.17. USTA.....	200
3.1.2.2.2.18. OBRAZ.....	201
3.1.2.2.2.19. Zaključne primjedbe o uporednom korpusu idioma sa somatskom sastavnicom	205
3.1.2.3. Kulturno-specifični izrazi za koje u ciljnom jeziku postoje prevodni supstituti	212
3.1.2.4. Bezekvivalentna leksika.....	222

3.1.3. Poredbeni frazeologizmi.....	237
3.1.3.1. Kulturno specifični i kulturno markirani poredbeni frazeologizmi	237
3.1.3.2. Poredbeni frazeologizmi bez izrazite lingvokulturološke pozadine	249
3.2. Komunikativni frazeologizmi.....	289
3.2.1. Uzrečice.....	289
3.2.2. Kletve	310
3.2.3. Zakletve	323
3.2.4. Izreke	332
3.2.5. Poslovice	337
IV Kompenzatorni mehanizmi i prosedei za smanjenje prevodne entropije	344
4.1. Prevodni supstituti – <i>Gorski vijenac</i>	344
4.1.1. Mrkićeva prevodna verzija.....	344
4.1.1.1. Zamjena lekseme/morfosintaksičke riječi frazeološkom jedinicom	344
4.1.1.2. Zamjena slobodnog spoja riječi frazeološkom jedinicom	352
4.1.2. Vajlzova prevodna verzija	355
4.1.2.1. Zamjena lekseme/morfosintaksičke riječi frazeološkom jedinicom	355
4.1.2.2. Zamjena slobodnog spoja riječi frazeološkom jedinicom	364
4.1.3. Mihailovićeva prevodna verzija	367
4.1.3.1. Zamjena lekseme/morfosintaksičke riječi frazeološkom jedinicom	367
4.1.3.2. Zamjena slobodnog spoja riječi frazeološkom jedinicom	373
4.2. Prevodni supstituti – <i>Luča mikrokozma</i>	377
4.2.1. Meningova prevodna verzija	377
4.2.1.1. Zamjena lekseme/morfosintaksičke riječi frazeološkom jedinicom	377
4.2.1.2. Zamjena slobodnog spoja riječi frazeološkom jedinicom	381
4.2.1.3. Umetanje frazeološke jedinice	383
4.2.2. Savić-Rebac prevodna verzija	386
4.2.2.1. Zamjena lekseme/morfosintaksičke riječi frazeološkom jedinicom	386
4.2.2.2. Zamjena slobodnog spoja riječi frazeološkom jedinicom	388

4.2.2.3. Umetanje frazeološke jedinice	389
4.2.3. Prvulovićeva prevodna verzija	390
4.2.3.1. Zamjena lekseme/morfosintaksičke riječi frazeološkom jedinicom	390
4.2.3.2. Zamjena slobodnog spoja riječi frazeološkom jedinicom	396
4.2.3.3. Umetanje frazeološke jedinice	397
4.3. Prevodni supstituti – <i>Noć skuplja vijeka</i>	398
4.4. Ekstratekstualna objašnjenja: primjedbe prevodioca	399
V Zaključna razmatranja	401
5.1. Referencijalni frazeologizmi	402
5.1.1. Stalni epiteti	402
5.1.2. Idiomi	407
5.1.3. Poredbeni frazeologizmi	412
5.2. Komunikativni frazeologizmi	416
5.2.1. Uzrečice	416
5.2.2. Kletve	418
5.2.3. Zakletve	422
5.2.4. Izreke	425
5.2.5. Poslovice	427
5.3. Ukupna struktura prevodnih rješenja	430
BIBLIOGRAFIJA	433
Prilog I	444

I Uvodne napomene

1.1. Opis istraživanja

Predmet ovog rada predstavlja ispitivanje frazeoloških jedinica u Njegoševim djelima *Gorski vijenac*, *Luča mikrokozma* i *Noć skuplja vijeka* iz ugla prevodne analize. U njemu se razmatra problematika prevođenja frazeologije sa crnogorskog na engleski jezik, pri čemu se teži utvrditi u kojoj je mjeri i kojim putem moguće na adekvatan način prenijeti frazeološke jedinice iz izvornog u jezik prevoda, te koliko su postojeća prevodna rješenja uspješna. Za primjere neadekvatnog prevoda teži se ukazati na potencijalne uzročnike, te se pokušavaju formulisati odgovarajuća rješenja. Kako bi se izbjegle određene nedoumice koje proizilaze iz terminološke neusaglašenosti u frazeološkoj literaturi, naglasimo da će se pod pojmom frazeološke jedinice (frazeologizma) u ovom radu podrazumijevati polileksične jedinice čvrste i ustaljene strukture koje se ne stvaraju u govornom činu već se reprodukuju u gotovom obliku, a koje karakteriše leksikalizovano (frazeološko) značenje, ekspresivnost i slikovitost.

1.2. Potrebe istraživanja

Pri odabiru teme u obzir su uzete sljedeće činjenice: prvo, prevodna frazeologija na relaciji crnogorski - engleski jezik predstavlja oblast koja do sada nije bila predmet lingvističke pažnje u Crnoj Gori, a budući da se javlja kao jedan od najvećih izazova i najtežih zadataka teorije i prakse prevođenja, smatramo da će se ovim radom u određenoj mjeri doprinijeti rasvjetljavanju različitih aspekata date problematike. Drugo, izrazita kulturološka markiranost Njegoševe frazeologije predstavlja poseban izazov pri prenošenju u jezik koji je, poput engleskog, genetski udaljen i koji nastaje u sasvim različitom kulturološkom okviru. Upravo se u toj kulturološkoj i jezičkoj distanci ogleda razlika rada u odnosu na već postojeće studije na materijalu prevoda frazeologije *Gorskog vijenca* na ruski kao blisko srodni slovenski jezik, kao i njegova neophodnost u smislu pronalaženja rješenja za transponovanje kulturoloških implikacija na nivou prevoda između dva daleko manje srodna jezika i kulture.

1.3. O korpusu

Korpus rada sačinjava originalni tekst *Gorskog vijenca* prema kritičkom izdanju Radmila Marojevića iz 2005. godine i tri prevoda na engleski jezik: prevod Džejmsa Vajlsa iz 1930. godine, Daneta Mrkića iz 1985. i Vase Mihailovića iz 1997. godine, zatim originalni tekst *Luče*

mikrokozma sa komentarima Anice Savić Rebac iz 1986. godine i tri engleska prevoda: prevod Klarena Meninga iz 1953. godine, Anice Savić Rebac iz 1957. i Žike Prvulovića iz 2002. godine, te originalni tekst pjesme *Noć skuplja vijeka* i njen prevod na engleski jezik Edvarda D. Goja iz 2007. godine.

1.4. Metod istraživanja i relevantne naučne discipline:

U radu se analiziraju frazeološke jedinice preuzete iz paralelnog književnog korpusa, pri čemu je crnogorski polazni, a engleski ciljni jezik. Prilikom analize korpusa korišćena su saznanja više naučnih disciplina. Osnovna disciplina je leksikologija, tj. frazeologija na čijim se osnovama temelji tumačenje statusa frazeoloških jedinica i njihova strukturna podjela. Na saznanjima iz teorije prevođenja zasniva se klasifikacija prevodnih rješenja i utvrđivanje stepena njihove ekvivalentnosti i adekvatnosti, pri čemu se koriste i metode korpusne lingvistike. Identifikacija i tumačenje pojedinih frazeoloških obrta u velikoj mjeri se bazira na dometima naučno utemeljene interpretacije Njegoševog jezika i djela. Pored navedenih, rad se u izvjesnoj mjeri oslanja i na teorijske postavke kognitivne lingvistike, a budući da je translatologija neraskidivo povezana sa kontrastivnom lingvistikom, to se u radu neizbježno primjenjuju i metode ove discipline.

1.5. Struktura rada

Rad se sastoji od pet cjelina: uvodnih napomena, teorijskog okvira istraživanja, analize korpusa, poglavlja posvećenog kompenzatorskim prevodilačkim prosedeima i zaključka. Kroz uvodne napomene, u prvom poglavlju daje se opis istraživanja, prikazuju se ciljevi, metodologija i korpus. U poglavlju posvećenom teorijskim osnovama razmatra se status frazeologije u okviru leksikologije i nauke o jeziku uopšte, definicije, zadaci, pojam frazeološke jedinice, problematika strogog određivanja dometa i okvira discipline, kao i kratak pregled njenog istorijskog razvoja. Nadalje, daje se prikaz osnovnih operativnih modela u teoriji prevođenja (u odnosu na frazeološke jedinice), razmatraju osnovni problemi prevođenja frazeologije, njihovi uzroci, načini prevođenja frazeoloških jedinica i kriterijumi za određivanje ekvivalentnosti prevodnih rješenja. Pored toga, daje se i kraći osvrt na „kulturološki okret” u frazeologiji i translatologiji osamdesetih godina 20. vijeka i različite dimenzije kulture koje se reflektuju u semantici frazeoloških jedinica. U okviru ove cjeline govori se i o specifičnostima Njegoševe frazeologije i jezika uopšte. U trećem dijelu se analiziraju prevodni korespondenti ekscerpirani iz paralelnog književnog korpusa, ocjenjuje adekvatnost prevoda, predlažu načini otklanjanja eventualnih grešaka, a zatim se na osnovu

dobijenih rezultata formulišu zaključci. U četvrtom poglavlju daje se pregled opštih prevodnih mehanizama kompenzacije, tj. analiziraju se prevodilački prosedei za smanjenje entropije u okviru leksičkog, odnosno frazeološkog segmenta Gorskog vijenca, Luče Mikrokozma i Noći skuplje vijeka. Završnu cjelinu čini poglavlje posvećeno zaključcima u kome se na osnovu analize prevodnih korespondenata iz prethodnih poglavlja i dobijenih kvantitativnih i kvalitativnih podataka formulišu zaključci koji se prvenstveno odnose na odabir globalne prevodilačke strategije, metoda i postupaka prilikom prenosa frazeoloških jedinica, sa posebnim osvrtom na načine transponovanja onog dijela jezičkog materijala koji sadrži elemente nacionalnog i kulturološkog kolorita.

II Teorijske osnove istraživanja

Kao što smo već istakli, u prvoj cjelini rada koja se odnosi na teorijske osnove i metodologiju istraživanja biće riječi o teorijskim okvirima frazeologije - razmatraće se njen status u okviru leksikologije i nauke o jeziku uopšte, definicije, zadaci, pojam frazeološke jedinice, te problematika strogo određivanja dometa i okvira discipline. Uporedo će biti dat i kratak pregled njenog istorijskog razvoja, uz poseban osvrt na rusku „klasičnu” školu i njen doprinos konstituisanju frazeologije kao samostalne lingvističke discipline. Naročita pažnja biće posvećena metajeziku frazeologije, tj. njenoj terminologiji, koju odlikuje izrazita neusaglašenost i nekonzistentnost. Iako je ovakva neusaglašenost u izvjesnoj mjeri svojstvena relativno mladim disciplinama, njen je glavni uzrok različito poimanje i pristupi osnovnoj jedinici frazeologije - frazeologizmu. U cilju postizanja sveobuhvatnog i sistematičnog prikaza, trudićemo se da iz mnoštva postojećih definicija frazeologizma izdvojimo one koje najbolje reflektuju različite pristupe i kriterijume frazeologičnosti, a cjelinu zaključujemo pregledom različitih modela klasifikacije, koji se upravo i zasnivaju na pomenutim kriterijumima.

2.1. Frazeologija

Status frazeologije u nauci o jeziku, a naročito njen odnos prema leksikologiji, u lingvističkoj literaturi najčešće nije sasvim jasno razgraničen. Budući da su predmet interesovanja frazeologije višestruke leksičke jedinice, dakle jedan segment leksikona, i sama frazeologija se često posmatra kao sastavni dio leksikologije. Naime, pod leksikologijom u širem smislu najčešće se podrazumijeva leksikologija proširena upravo frazeologijom. Unekoliko različit pristup nalazimo kod Danka Šipke (1998), koji u svojoj studiji „Osnovi leksikologije i srodnih disciplina” frazeologiju, etimologiju, tvorbu riječi, terminologiju i onomastiku naziva leksikološkim disciplinama sa visokim stepenom autonomije, dok Rajna Dragičević ide korak dalje i smatra da zbog činjenice da su sve ove discipline razvijale i razvijaju uporedo sa leksikologijom „nije sasvim korektno tretirati ih kao delove leksikologije, nego bi ih trebalo posmatrati kao dodirne nauke” (Dragičević, 2010:19).

2.1.1. Frazeologija kao naučna disciplina: dometi

Moglo bi se tvrditi da ima onoliko definicija frazeologije, koliko i različitih shvatanja njene osnovne jedinice - frazeologizma. Među najširim definicijama je svakako Kauijeva, prema kojoj frazeologiju možemo shvatiti kao „nauku o strukturi, značenju i upotrebi kombinacija riječi”

(Cowie, 1994:3168).¹ Preciznija, i u stručnoj literaturi daleko zastupljenija, je definicija frazeologije kao lingvističke discipline koja proučava frazeologizme.

Kao što se da primijetiti, obje definicije ostavljaju otvoreno pitanje dometa i okvira frazeologije, jer nije jasno određeno kakve jedinice sačinjavaju frazeološki fond, tj. da li sve leksičke kombinacije u njihovoj sveukupnoj raznovrsnosti možemo smatrati frazeologizmima. Smatramo da prvu definiciju nije moguće prihvatiti iz razloga što frazeologizmi, čak i ukoliko ih shvatimo u najširem smislu, predstavljaju tek „jednu podvrstu višechlanih leksičkih kombinacija” (Šipka, 1998:133) i nužno ih je razlikovati od slobodnih kombinacija riječi. Ipak, treba naglasiti da nije uvijek lako precizno odrediti razliku između slobodnog i frazeološkog spoja riječi. Šipka, na primjer, višechlane spojeve dijeli na kombinacije i leksičke jedinice, pri čemu leksičke jedinice imaju jedinstveno značenje, tj. funkcioniraju kao cjelina. U spojeve sa statusom leksičke jedinice, osim frazeologizama, Šipka ubraja još i terminološke sintagme (teška voda, morska zvijezda i sl.), a kombinacije dijeli na slobodne (nevezane) i ustaljene (vezane). Dok je slobodne kombinacije, kod kojih se jasno uočava da se radi o dvije zasebne riječi koje se slobodno kombinuju i sa drugim riječima (npr. čitati knjigu, piti čaj i sl.) lako razlikovati od frazeologizama, situacija je nesto složenija sa ustaljenim kombinacijama. Razlog tome je što je i kod frazeologizama i kod ustaljenih kombinacija mogućnost drugih spojeva uslovljena i ograničena.

Predmet interesovanja frazeologije kao discipline pokušaćemo da definišemo na sljedeći način: iako su priroda i vrste frazeoloških jedinica (o kojima će biti riječi u odjeljku 2.1.6) veoma raznovrsne, te u tom smislu ne postoje ni striktni kriterijumi za njihovo razlučivanje od slobodnih spojeva riječi, obično se govori o frazeologizmima u užem smislu koji obuhvataju visečlane leksičke jedinice stabilne strukture kojima je svojstvena ekspresivnost, konotativno značenje i potpuna ili djelimična desemantizacija komponenata, i o frazeologizmima u širem smislu koji se takođe odlikuju ustaljenom strukturom, ali ne i konotativnošću i ekspresivnošću (Fink, 2002:7), pa se shodno tome mogu utvrđivati i granice i okviri frazeologije kao discipline. Iz prethodne rasprave naslućuju se i osnovni zadaci frazeologije:

a) izdvajanje frazeologizama i uspostavljanje kriterijuma za njihovo određivanje u odnosu na slobodne kombinacije riječi, kao i određivanje njihovog mjesta u leksikonu;

¹ “...the study of the structure, meaning and use of word combinations.”

- b) klasifikacija frazeologizama;
- c) utvrđivanje porijekla, upoređivanje sa frazeologizmima u drugim jezicima;
- d) posmatranje njihovog današnjeg psihološkog i upotrebnog statusa. (Šipka, 1998:133)

Ovakva izdiferenciranost otvara mogućnost razvoja zasebnih grana u okviru frazeologije kao što su istorijska, uporedna, formalna, pragmatička frazeologija i sl.

2.1.2. Frazeološka terminologija

Govoreći o terminološkoj problematici, Kauš je istakao da je “frazeologija oblast koju muči stalno umnožavanje termina i kontradiktorne upotrebe jednog istog termina” (Cowie, 1998:210)². Navedena konstatacija na najbolji način oslikava terminološku neusaglašenost u okviru ove relativno mlade discipline. Za osnovnu jedinicu frazeologije, za koju ćemo u ovom radu koristiti termin frazeologizam (u širem značenju), postoje različiti nazivi kako u našem, tako i u engleskom jeziku – frazem, izraz, ustaljena fraza, frazeološki obrt, frazeološka jedinica, idiom i sl. sa jedne, i idiom, set phrase, multiword (lexical) unit, phraseological unit, phrasal lexeme i sl. sa druge strane. Navešćemo samo neke od primjera upotrebe različitih termina kod autora iz ove oblasti: frazeološke jedinice (engl. phraseological units: Ginzburg et al., 1979; Gläser, 1986; rus. фразеологические единицы: Vinogradov, 1947; Amosova, 1963), kombinacije riječi (engl. word combinations: Cowie, 1998), frazalni leksemi (engl. phrasal lexemes: Lipka, 1991; Moon, 1998), višечlani izrazi ili idiomi (engl. multi-word expressions and idioms: Fernando, 1996), idiomi (eng. idioms: Altenberg, 1998), gotovi obrasci (engl. prefabricated patterns: Granger, 1998), ustaljeni izrazi (eng. fixed expressions: Alexander, 1978; Fillmore & Atkins, 1994), frazeološke kolokacije i strukturalni okviri (engl. phraseological collocations and structural frames: Moon, 1998), formulaički nizovi (engl. formulaic sequences: Wray, 1999), višечlane jedinice (engl. multiword units: Fellbaum, 2007) i sl. U domaćoj lingvistici ipak se najčešće koriste termini frazeologizam (Dragičević, 2010; Dešić, 1990; Mršević-Radović, 1987), te frazem (Šipka, 1998; Fink-Arsovski, 2002; Opašić, 2010, itd.).

Pored konfuzije koju može izazvati više različitih termina koji upućuju na isti pojam, naročit problem predstavlja upotreba istog termina za označavanje dva različita pojma. Najupečatljiviji takav primjer predstavlja termin idiom. On se, naime, u anglosaksonskoj

² “Phraseology is a field bedevilled by the proliferation of terms and by conflicting uses of the same term.”

lingvistici koristi kao hiperonim za sve čvrste, višechlane leksičke spojeve, dakle kao ekvivalent izrazu frazeologizam što se jasno vidi i iz navedene podjele: „Engleski idiomi mogu biti leksemski, frazeološki i poslovični...” (Awwad, 1990:5).³ Sa druge strane, u našoj i ruskoj lingvistici najčešće se upotrebljava za imenovanje vrste (tj. kao hiponim) frazeologizma s „isključivo konotativnim značenjem” (Mršević-Radović 1987:13), tj. kod koga su sve komponente desemantizovane, pa se iz zbira njihovih značenja ne može zaključiti opšte značenje frazeologizma.

2.1.3. Istorijski razvoj frazeologije

Početak lingvističkog interesovanja za predmet frazeologije obilježila je zbirka Erazma Roterdamskog *Adagia* o neraščlanjivim spojevima riječi (poslovice, uzrečice, spojevi riječi sa prenesenim značenjem) u grčkom i latinskom jeziku. Nakon 1500-te godine kada se zbirka pojavila, pa sve do kraja 16-og vijeka, ovaj se primjer slijedio u velikom broju evropskih zemalja, a od zbirki nastalih na britanskom tlu ističu se *The proverbs of John Heyword* iz 1546. godine i *Italian proverbs* britanskog leksikografa Džona (Đovanija) Floria iz 1591. godine. Brojni radovi na ovu temu omogućili su da se u okviru nauke o folkloru razvije paremiologija – posebna disciplina koje se bavi proučavanjem poslovice i uzrečica. Budući da poslovice predstavljaju jednu vrstu frazeoloških jedinica, moglo bi se reći da se upravo tada, sa paremiologijom, tj. u njenom okrilju, počinje razvijati i frazeologija. Često se, prema tvrdnjama Željke Fink-Arsovski, dešavalo i da su se lingvisti bavili „semantički cjelovitim izrazima, ali su ih, u nedostatku boljeg rješenja, najčešće svrstavali u poslovice ili uzrečice” (Fink-Arsovski, 2002:6).

Naročite zasluge za utemeljenje teorije frazeologije ima švajcarski lingvista Baji koji je još početkom 20-og vijeka proučavao različite višechlane leksičke jedinice u francuskom jeziku, uspostavljao kriterijume njihove klasifikacije (na koje će se u velikoj mjeri oslanjati i V. Vinogradov), ali nije smatrao da oni mogu biti predmet interesovanja zasebne lingvističke discipline, te do konačnog osamostaljenja frazeologije dolazi tek u okviru i pod uticajem “ruske klasične škole”. Frazeologija se kao samostalna disciplina počela razvijati tek sredinom 20-og vijeka, a za početak procesa njenog osamostaljivanja, tj. izdvajanja iz okrilja leksikologije uzima se 1947. godina kada je objavljen pionirski rad „Osnovni tipovi frazeoloških jedinica u ruskom jeziku” ruskog lingviste Viktora Vladimiroviča Vinogradova. Pored Vinogradova, veliki doprinos razvoju ruske frazeologije dala je i Natalija Amosova svojom disertacijom „Osnove engleske

³ "English idioms can be lexemic, phraseological, and proverbial..."

frazeologije” iz 1963. godine. Značaj njihovih radova za razvoj frazeologije je višestruk: prije svega, ustanovili su je kao zasebnu disciplinu, uspostavili terminologiju i kriterijume za klasifikaciju i analizu frazeoloških jedinica, a samim tim stvorili jaku osnovu i podstakli brojna istraživanja u ovoj oblasti. Među značajnijim sljedbenicima ruske frazeološke škole su Igor Melčuk, Rozmari Glezer, Piter Hauart i Entoni Kauai.

Pored ovog tradicionalnog pristupa frazeološkim ispitivanjima koji je njegovala većina kasnijih autora, ovdje ćemo pomenuti i dijametralno različit, tzv. distributivni pristup, čiji je začetnik britanski lingvista Džon Sinkler. Za razliku od „tradicionalista” koji su se uglavnom fokusirali na semantičke odlike frazeoloških jedinica, distribucionaliste prvenstveno interesuju statistički podaci o frekventnosti supojavljivanja leksičkih spojeva u određenom korpusu. Oni, dakle, teže da ustanove do koje se mjere neke jedinice u jeziku javljaju kao kolokati. Na osnovu rezultata svojih istraživanja iznose tvrdnje da ono što se u frazeologiji smatralo prototipičnim (npr. idiomi, poslovice) nije, za razliku od nekih drugih vrsta spojeva (prvenstveno kolokacija), frekventno u jeziku, pa prema njihovom mišljenju upravo kolokacije treba da sačinjavaju centralni dio frazeologije. Prihvatanje ovog stava ponovo bi nas vratilo na pitanje određivanja frazeološkog sloja u jeziku, okvira discipline, a samim tim dodatno komplikovalo i uspostavljanje granica sa sintaksom i morfologijom.

2.1.4. Pojam i definicije frazeologizma

U uvodnim napomenama teorijskog dijela rada već smo istakli da postoji mnoštvo različitih, nerijetko suprotstavljenih definicija frazeoloških jedinica, iz kojih takođe proističu i različiti kriterijumi određivanja statusa frazeologizama. Imajući to u vidu, pokušaćemo da u ovom poglavlju damo pregled onih definicija za koje smatramo da pružaju najbolji uvid u prirodu frazeoloških jedinica sa što više aspekata.

Fokusirajući se upravo na razilaženja u poimanju/određivanju osnovne jedinice frazeologije, Štefan Gris ističe potrebu za uspostavljanjem tzv. „definišućih parametara frazeologizma“. Za to postoje dva osnovna razloga: prvi je formulisanje što preciznije definicije, a kao drugi navodi ostvarivanje boljeg uvida u radove drugih autora iz oblasti frazeologije, radi mogućih podudaranja i neslaganja u tumačenjima (Gries, 2008:3). Kao korak u pravcu rješenja problema, Gris predlaže utvrđivanje šest ključnih dimenzija frazeologizama:

1. prirodu elemenata, odnosno sastavnica frazeologizma;
2. broj elemenata uključenih u frazeologizam;
3. broj koji kazuje koliko puta neki izraz treba uočiti da bi se smatrao frazeologizmom, tj. njegovu frekvenciju.
4. dozvoljenu udaljenost između elemenata uključenih u frazeologizam (na sintaksičkom planu);
5. stepen leksičke i sintaksičke fleksibilnosti uključenih elemenata;
6. ulogu semantičke nekompozicionalnosti kao definišućeg faktora. (Gries, 2008:4)

U skladu sa navedenim kriterijumima, Gris izvodi sljedeće zaključke: frazeologizam sačinjavaju riječi; minimalan broj elemenata/riječi je dva, ali ih može biti i više; frekvencija frazeologizma je veća od očekivane; frazeologizme obično sačinjavaju riječi koje neposredno slijede jedna drugu, ali oni mogu biti i diskontinuirani (npr. eng. *run (somebody) down*); frazeologizmi „dozvoljavaju” morfološke varijacije, te funkcionišu kao semantička cjelina. Na osnovu tih parametara formuliše i definiciju: frazeologizam predstavlja supojavljivanje minimalno dva elementa koji funkcionišu kao jedna semantička cjelina u klauzi ili rečenici, i čija je učestalost veća od mogućeg broja slučajnog supojavljivanja (Gries, 2008:4).

Nadalje navodimo definiciju Josipa Matešića iz predgovora *Frazeološkom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika*, koju smatramo jednom od preciznijih, u prvom redu zbog jasno formulisanih kriterijuma frazeologičnosti:

„Činjenica je da nema jedinstvenoga mišljenja o tome šta je to frazem. Priređivači ovoga rječnika, nakon iscrpnoga razmatranja literature s područja frazeologije, kao i skupljene građe, odlučili su da frazemsku jedinicu ovako definiraju: Frazemi su jedinice jezika značenjskoga karaktera koje se kao cjelina reproduciraju u govornom aktu, raspoložuci pri tome najmanje dvjema punoznačnim (autosemantičkim) riječima, od kojih barem jedna upućuje na semantičku pretvorbu, jedinice koje, zbog sposobnosti uklapanja u kontekst, poput svake druge riječi, mogu vršiti sintaktičku funkciju u rečenici. Iz definicije proistječe da su za jezičnu jedinicu koju zovemo frazem relevantni: 1. reproduciranje - znači da se frazem pojavljuje u gotovu obliku, kao čvrsta veza riječi ustaljena dugom upotrebom; 2. formalno ustrojstvo - znači nerasčlanjiv skup riječi, od kojih su najmanje dvije punoznačne (autosemantičke); 3.

idiomatičnost - znači semantičku pretvorbu najmanje jednoga člana čvrstoga skupa riječi, tako da značenje frazema nikada ne odgovara zbiru članova; 4. uklapanje u kontekst - znači da se frazem u rečenici pojavljuje kao njezin prosti član, tj. frazem nije skup riječi u vidu vlastitoga teksta. Činjenica da frazem nije rečenica, da on po svojoj strukturi nije samostalan tekst govori o njegovoj srodnosti s riječju i o njegovu razlikovanju od tipova čvrstih veza riječi rečeničnoga karaktera, kao što su na primjer poslovice, krilatice, citati, nazivi institucija, a djelomice i takozvane situativne izreke i termini. Takve vrste čvrstih veza riječi nisu uzete u obzir...” (Matešić, 1982:5).

Na sličan način frazeologizam definiše i Antica Menac, čiji su radovi obilježili početak razvoja frazeologije na hrvatskom tlu. Po njenom mišljenju, frazeologizam je spoj od dvije ili više riječi koji se „ne stvara u govornom procesu nego se reproducira u gotovu obliku; ima stalan sastav i raspored sastavnica; značenje mu se obično ne izvodi iz značenja sastavnica jer one, ili bar neke od njih, doživljavaju semantičku pretvorbu; uklapa se u rečenicu kao njezin sastavni dio” (Menac, 1994:162). Kao što se da primijetiti, kod svakog autora razlikuje se makar jedan kriterijum – Gris, recimo, ne insistira na reproduktivnosti, Matešić ne precizira leksičku i semantičku fleksibilnost, Menac i Matešić ne definišu frekventnost, Menac ne precizira da li od najmanje dvije riječi koje ulaze u sastav frazeologizma obje moraju biti autosemantične, dok su po tom pitanju mišljenja Matešića i Grisa suprotstavljena. Kristal, recimo, u svojoj definiciji prvenstveno naglašava semantičku neraščlanjivost i (morfo)sintaksičku invarijabilnost:

„Idiom je termin koji se u gramatici i leksikologiji koristi za imenovanje niza riječi koji je semantički i sintaksički ograničen, tako da funkcioniše kao jedna cjelina. Gledano sa semantičkog stanovišta, zbir značenja pojedinih riječi ne daje značenje idiomatičnog izraza kao cjeline. Sa sintaksičke tačke gledišta, riječi ne dozvoljavaju uobičajenu varijabilnost koja se ispoljava u drugim kontekstima, npr. izraz *It's raining cats and dogs* ne dozvoljava izmjene kao što su *it's raining a cat and a dog/dogs and cats* itd.” (Kristal, 1980: 179)⁴.

⁴ “Idiom is term used in grammar and lexicology to refer to a sequence of words which is semantically and often syntactically restricted, so that it functions as a single unit. From a semantic view point, the meanings of the individual words cannot be summed to produce the meaning of the idiomatic expression as a whole. From the syntactic viewpoint the words often do not permit the visual variability they display in other contexts, for example *it's raining a cat and a dog/dogs and cats*, etc.”

Pored Kristala, na semantičkoj nekompozicionalnosti i holističkoj reprodukciji kao ključnoj odlici frazeologizama insistira i Igor Melčuk, koji se poziva na činjenicu da u jeziku ne postoji unaprijed dato pravilo po kome se od skupa riječi sačinjava frazeologizam, već se on u memoriji skladišti kao cjelina (Melchuk, navedeno u Cowie, 1998:12). Ipak, mišljenja o suprakomponencijalnom značenju⁵ tj. semantičkoj nekompozicionalnosti frazeologizma kao njegovom ključnom obilježju izrazito su podijeljena. Kristalovo i Melčukovo stanovište zastupaju i Hili - frazeologizam je „bilo koja grupa riječi čije se značenje ne može izvesti iz značenja riječi koje je sačinjavaju” (Healey, 1968:71)⁶, kao i Sančez Benedito „idiom (frazeologizam) je bilo koji izraz čije je značenje drukčije od onog koje riječi u njegovom sastavu sugeriraju”⁷ (u Monroj Kasas i Hernandez Kampoj, 1995:45). Kasas i Kampoj s pravom ističu da se ovaj kriterijum ne može primijeniti na sve vrste frazeologizama, navodeći za primjer poslovice (npr. u engleskoj poslovice *better late than never* iz komponenti se jasno da zaključiti značenje cjeline). Mi ćemo ovdje dodati da bi se striktnom primjenom kriterijuma suprakomponencijalnosti iz frazeološkog fonda, osim frazeologizama sa rečeničnom strukturom, eliminisale i kolokacije – učestala supojavljivanja leksičkih jedinica na sintagmatskom nivou (*big decision*, ali *great skill* ili *large amount*) i poredbeni frazeologizmi čije se značenje u većini slučajeva može zaključiti iz zbira značenja sastavnica (*sladak kao med, as good as gold*, itd.). Rješenje se nazire u Burgerovoj definiciji u kojoj se suprakomponencijalno značenje smatra bitnim, ali ne i nužnim obilježjem frazeologizma, te se po njegovom prisustvu/odsustvu frazeologizmi mogu podijeliti po stepenu „idiomatičnosti”:

„Izraz je idiomatičan ako njegovo frazeološko značenje nije moguće izvesti iz doslovnog značenja njegovih komponenata. Ako je unutar frazeologizma jedna komponenta sačuvala svoje značenje, izraz je poluidiomatičan. Izrazi kod kojih nema semantičke razlike između frazeološkog i nefrazeološkog značenja, ili je takva razlika minimalna, nazivaju se neidiomatičnim” (Burger, navedeno u Benzon, 2006:86).

U svoju definiciju Dragana-Mršević Radović uključuje i kriterijume, tj. obilježja ekspresivnosti i kulturološke markiranosti: „Frazeologizmi su višeleksemni spojevi stabilne strukture i značenja i relativno ustaljenog leksičkog sastava, kao ekspresivne jedinice koje se

⁵ Za opširnije objašnjenje termina vidjeti odjeljak 2.1.5, tj. stranu br. 15 u ovom radu.

⁶ „...any group of words whose meaning cannot be deduced from the meanings of the individual words.”

⁷ “idiom is any expression that means something different from what its words seem to suggest.”

reprodukuju u gotovom obliku i povoljna su spremišta za najrazličitije kulturne sadržaje” (Mršević- Radović, 2008:V). Još jedna razlika u njenoj definiciji u odnosu na prethodne ogleda se u činjenici da se frazeologija posmatra i kroz prizmu odnosa sa kulturom. Nisu rijetki ni autori koji definiciji frazeologizma pristupaju prvenstveno sa kulturološkog stanovišta, smatrajući da je upravo kulturna specifičnost frazeologizma jedno od njegovih ključnih obilježja. Prema Maji Opašić (2010:122), „Frazemi su jedinice kojima se slikovito prenose specifičnosti pojedinoga naroda i kulture”, a u istom duhu nastavlja i Biljana Golubović koja tvrdi da je “frazeologija nosilac kulturnih obeležja, odlika različitih identiteta, kao i mentalne i emocionalne mape date sredine” (Golubović, 2009:46). Ovakve definicije vrlo su značajne, jer ističući do koje mjere frazeologizmi reflektuju način konceptualizacije stvarnosti u nekom jeziku, one i podstiču njihovo proučavanje sa sociolingvističkog i antropolingvističkog stanovišta, a samim tim nam omogućavaju bolji uvid u to do koje je mjere mehanizam povezivanja izvornog i ciljnog domena frazeologizma kulturološki uslovljen. Budući da je značaj kulturološke markiranost frazeološkog jezičkog sloja u teoriji i praksi prevođenja predmet našeg interesovanja, to ćemo o njemu opširnije govoriti u poglavljima koja slijede.

U duhu u frazeologiji sve popularnije konceptualne analize, Burger svoju definiciju iz 1982. godine proširuje tvrdnjom da su „frazeologizmi dio mentalnog leksikona u kome su umrežene pojmovne jedinice pridružene jednom, a nerijetko i većem broju konceptualnih područja obrazovanih na osnovu naseg znanja o svijetu” (Burger, u Ristić, 2013:14). Burger takođe modifikuje svoju definiciju u odnosu na formalni kriterijum, tj. opseg frazeologizma, te tvrdi da je donja granica frazeologizma riječ (u Benzon, 2006:87), a gornja rečenica, što se suprotstavlja do sada navedenim stavovima po kojima frazeologizam čine dvije (autosemantične) riječi, a rečenične strukture isključuju. Sličnog su mišljenja po pitanju opsega frazeologizma, inače predmeta najvećih razilaženja među frazeolozima, i Barbara ović i Željka Fink – Arsovski, te Marija Turk. Budući da ćemo se u ovom radu rukovoditi definicijom i kriterijumima određivanja frazeologizma Željke Fink-Arsovski, to će i oni u tekstu koji slijedi biti nešto opširnije prikazani.

Kada je opseg tj. broj sastavnica u pitanju, Fink-Arsovski smatra da se frazeologizam, ili frazem, sastoji od najmanje dvije komponente, ali ističe da ne moraju obje biti autosemantične, već jedna može biti sinsematična, pa se tako kao najmanja jedinica frazeologizma javlja fonetska riječ. Sljedeći strukturni tip, po njenom mišljenju, je skup riječi, a kao najsloženiji se navodi frazem sa strukturom rečenice. Kao što možemo primijetiti, ovakvo shvatanje frazeologizma znatno je šire

od onog koje zastupaju Matešić i Menac, po čijem bi se mišljenju frazeologizmima mogli nazvati samo oni spojevi koji pripadaju drugom strukturnom tipu, tj. skupu riječi, dok se ostala dva isključuju. Pod fonetskom riječju podrazumijeva se „frazem koji se najčešće sastoji od jedne autosemantičke i jedne (ili više) sinsemantičke riječi, pri čemu je najvažnije za taj strukturni tip da čini jednu akcenatsku cjelinu” (Fink-Arsovski, 2002:8). Najveći broj fonetskih riječi sastoji se iz imenice i predloga: u principu, ni govora, bez pardona i sl. Skup riječi se „sastoji od najmanje dviju autosemantičkih riječi s najmanje dvjema akcenatskim cjelinama” (Fink-Arsovski, 2002:8). Ovakvi skupovi se mogu podijeliti na zavisne (zavisno vezane), u kojima su sastavnice u gramatički zavisnom odnosu (npr. živa enciklopedija, na brzu ruku) i nezavisne ili naporedno vezane (npr. kratko i jasno), pri čemu su zavisni daleko brojniji. Frazemi sa strukturom rečenice mogu, po riječima Fink-Arsovski, obuhvatati razne rečenične tipove. Mogu, recimo, uključivati krnje rečenice (*visi o koncu*), ali i složene (*trla baba lan da joj prođe dan*). Među ključna obilježja frazeologizma i Fink-Arsovski, kao i većina ostalih autora, uvrštava i reprodukovanje u gotovom obliku: „Frazem se ne stvara u govornom procesu, nego se kao već zapamćena, usvojena ili naučena (ako se radi u stranom jeziku) cjelina uključuje u diskurs” (Fink- Arsovski, 2002:8).

Većinu frazeologizama odlikuje i slikovitost koja se očitava u motivaciji, tj. pozadinskoj slici, ili, kako to formuliše Fink-Arsovski, „u dubinskoj strukturi frazema, u tzv. semantičkom talogu” (Fink-Arsovski, 2002:6). Slikovitost kao obilježje frazeologizma neraskidivo je povezano sa desementizacijom, tj. semantičkim preobražajem komponenata koja predstavlja jedan od ključnih mehanizama nastanka frazeologizama. U zavisnosti od toga da li su sve, dio, ili pak nijedna od komponenti desementizovane, razlikujemo potpunu, djelimičnu i nultu desementizaciju. Frazeologiju u širem, za razliku od one u užem smislu, ne odlikuju još ni ekspresivnost i konotativno značenje.

2.1.5. Pregled obilježja frazeologizma

Kako se u prethodnom odjeljku detaljno raspravljalo o pojedinim obilježjima frazeologizama i stavovima različitih autora po tom pitanju, ovdje ćemo, radi preglednosti (a i kao osnov za klasifikaciju o kojoj će biti riječi nešto kasnije) dati kratak rezime već iznijetih teza. Iz navedenih definicija može se zaključiti da su za frazeologizme uopšte karakteristična (ali ne uvijek i nužna) sljedeća obilježja:

1. polileksalnost – predstavlja ključno obilježje frazeološke jedinice; svaki frazeologizam se mora sastojati iz namanje dvije riječi (od kojih makar jedna mora biti autosemantična), stoga i naziv višeečlane leksičke jedinice tj. *multi-word units* u engleskom jeziku.
2. strukturna invarijantnost – karakteristična za većinu vrsta frazeologizama. Kada se govori o „okamenjenom”, „fosilizovanom” ili „zamrznutom” obliku frazeologizama, misli se na njihovu morfosintaksičku invarijantnost, tj. „nezamjenljivost i neizmjenljivost” komponenata. Ipak, mnogi frazeologizmi dozvoljavaju određene varijacije. U crnogorskom jeziku nailazimo na sljedeće vrste: morfološke, npr. razlika u gramatičkom broju: *širi se glas/šire se glasine*); tvorbene: npr. zamjenjuje se prefiks – *smiriti/umiriti strasti*; sintaksičke: npr. variranje padežno-predloške veze – *ide od ruke/za rukom*. U engleskom jeziku takođe nailazimo na leksičke (*cry/shed crocodile tears*) morfološke (*there's (there are) as good fish in the sea; as ever is (was)*) i morfosintaksičke varijacije (npr. *the land of promise/ the promised land*) ali, za razliku od crnogorskog jezika, i na varijacije na ortografskom nivou (*Jack and Jill/Gill, Merry England/Merrie England, arty and crafty/arty-and-crafty*). Posebnu kategoriju čine kreativne modifikacije tj. okazionalne upotrebe kod kojih je frazeologizam preoblikovan za potrebe teksta (Burger, 1998, navedeno u Ristić, 2013:17), npr. *ruka ruku grije/piece of national cake* i sl. Kod strukturno invarijantnih frazeologizama, pored navedenih kvalitativnih, nijesu moguće ni kvantitativne izmjene u vidu dodavanja ili oduzimanja komponenata.
3. suprakomponencijalno značenje – tj. značenje frazeologizma koje ne predstavlja zbir značenja njegovih komponenti. U frazeologiji se ono naziva globalnim ili opštim značenjem frazeologizma i omogućava da frazeologizam funkcioniše kao jedinstvena jedinica, što nije svojsveno svim frazeologizmima, već samo onima koje odlikuje potpuna ili djelimična idiomatičnost. Među vrstama frazeologizama koje se ne odlikuju suprakomponencijalnim značenjem je većina frazeologizama sa rečeničnom strukturom (poslovice, izreke, krilatice i sl., kao i poredbeni frazeologizmi). Pored navedenih, u literaturi o engleskoj frazeologiji u frazeološke jedinice koje ne karakteriše suprakomponencijalno značenje ubrajaju se još i: kolokacije (*strong tea*); sintagme sa nepromjenljivim redoslijedom komponenti (*sooner or later, mother and child*) i terminološke sintagme (*fried eggs, fish and chips*).
4. holistička reprodukcija i uklapanje u kontekst – frazeologizmi se ne stvaraju u govornom procesu, već se reprodukuju u gotovom obliku, tj. kao cjelina i kao takvi se uklapaju u kontekst.

5. ista sintaksička funkcija kao kod jednočlanih leksema – frazeologizmi u rečenici imaju iste funkcije kao jednočlane lekseme (npr. imenički frazeologizmi mogu imati funkciju subjekta, apozicije, objekta, imenskog dijela predikata). Na ovom kriterijumu naročito insistiraju frazeolozi koji smatraju da izrazi sa rečeničnom strukturom ne spadaju u frazeološke jedinice.

6. postojanje jednočlanog ekvivalenta – budući da frazeologizmi predstavljaju jednu semantičku cjelinu, oni najčešće imaju i svoje jednočlane ekvivalente od kojih se razlikuju upravo po gorenavedenom kriterijumu ekspresivnosti i konotativnosti: npr. *skratiti (koga) za glavu* – ubiti; *kick the bucket* – die i sl.

Obilježja frazeologizma data u stavkama 3, 4, 5 i 6 odražavaju koncept sintaksičkog i semantičkog jedinstva. Prema Zgusti (navedeno u Dragičević, 2010:24), upravo se po tom parametru frazeologizmi razlikuju od ne-frazeologizama, tj. od ostalih vezanih kombinacija riječi.

7. konvencionalizovanost (ustaljenost) – frazeologizam se uvijek mora javljati u istom rasporedu sastavnica koje ga sačinjavaju.

8. učestalost – da bi određeni leksički spoj mogao imati status frazeologizma, njegova upotreba u datoj jezičkoj zajednici mora biti opšteprihvaćena, a sama jedinica frekventna.

9. slikovitost – jedna od osnovnih odlika frazeologizama koja ih odvaja od njihovih leksičkih ekvivalenata je to što pružaju neiscrpne mogućnosti slikovitog izražavanja. Kao sto ističe Ivana Benzon (2006, 85) „Značenje frazeološkog izraza daje se uvijek izreći i na kakav drugu način, ali ne tako sažeto, slikovito i jednako snažno. Zahvaljujući njima komunikacija je oslobođena suhoparnosti i jednoličnosti.” Umjesto uobičajenog izraza *rizikovati* možemo, npr. koristiti *nositi glavu u torbi/ staviti (šta) na kocku/ići na tanak led (hodati po tankom ledu)* i sl.

10. ekspresivnost i konotativno značenje – frazeologizmi mogu imati denotativno, tj. osnovno značenje i konotativno, tj. preneseno, ekspresivno značenje: „denotativno je značenje neutralno i obavijesno, neovisno o odnosu govornika prema predmetu i pojavama iz izvanjezične zbilje i uvjetima u kojima se govorni čin ostvaruje, dok se konotativnim značenjem ostvaruje emocionalna (i ekspresivna) jezična funkcija, jer pri označavanju predmeta i pojava izražavaju se različite emocije govornika, kao što su odobravanje, neslaganje, ublažavanje, preuveličavanje, ironija, nepovjerenje, humor i dr.)” (Petrović, 1997:91).

11. stilsko markiranost (obojenost) upravo proističe iz prethodno navedenog obilježja, tj. nastaje kao rezultat snažne ekspresivnosti i konotativnosti frazeoloških jedinica. Osim navedenih emotivno-ekspresivnih konotacija, vrlo su važne i stilske konotacije koje ograničavaju upotrebu frazeologizma na izvjesni vid komunikacije, tj. vezuju ga za određenu stilsku ravan. Mogu biti neformalne, formalne, pjesničke i sl.

12. kulturološka markiranost – o tome kako se u frazeologiji reflektuje kultura i kolektivna svijest naroda već smo govorili u poglavlju o definicijama, a detaljnije ćemo govoriti i u poglavlju o prevođenju frazeologizama. Ovdje ćemo samo napomenuti da postoje i kulturološki “neutralni” frazeologizmi. To su uglavnom tzv. internacionalni frazeologizmi koji su u većinu kultura tj. jezika dospjeli iz Biblije, grčke mitologije, latinskog jezika i sl., bilo direktnim preslikavanjem i kalkiranjem, ili posredstvom nekog drugog jezika; npr. *nositi krst*, *Ahilova peta*, *Pandorina kutija* i sl.

2.1.6. Klasifikacija frazeologizama

Neka od pitanja klasifikacije smo nagovijestili u dijelu posvećenom definicijama i obilježjima frazeologizama, pa ćemo se ovdje nešto opširnije baviti samo kriterijumima tj. podjelama o kojima do sada nije bilo riječi. Moramo napomenuti i da frazeološka literatura obiluje različitim modelima klasifikacije zasnovanim na mnoštvu raznovrsnih kriterijuma, tako da ćemo se ovdje opredijeliti i ograničiti na one modele koji su, po našem mišljenju, najrelevantniji za razumijevanje prirode i odlika frazeoloških jedinica.

Osnovni kriterijumi klasifikacije i podjele koje iz njih proističu su:

- **prema opsegu frazeologizma** (broju sastavnih elemenata): fonetska riječ, skup riječi, frazeologizmi sa rečeničnom strukturom.

U literaturi o frazeologiji engleskog jezika nalazimo sličnu podjelu, gdje se u obzir uzima i broj sastavnica i sintaksička funkcija jedinica. Dakle, podjela frazeoloških jedinica engleskog jezika po strukturno-funkcionalnom kriterijumu (Cowie, 1998; Glasier, 1986) jeste podjela na jedinice koje na sintaksičkom planu funkcionišu kao riječi (word-like units) i jedinice sa strukturom rečenice (sentence-like units) kao što su izreke, poslovice i sl. Ovakvu podjelu nalazimo i kod Evererta (1995:4) koji po sintaksičkom kriterijumu izdvaja frazeologizme koji mogu funkcionisati na nekom od sljedećih nivoa:

1. na nivou rečenice: poslovice, izreke (*Easy come, easy go, Home is where the heart is*) i rutinske, tj. razgovorne formule (*Gimme a break, Long time no see*);

2. na nivou rečeničnog dijela: (*Rumor has it that...*);

3. na nivou riječi (*kick the bucket*).

- **prema karakteru sintaksičke veze** razlikuju se zavisni (zavisno vezani) frazeologizmi kod kojih su komponente u zavisnom odnosu, a vezuju se kongruencijom ili glagolskom rekcijom: npr. *gola istina, iz petnih žila, pod kapom nebeskom, briznuti u plač, izgubiti glavu*; nezavisni (naporedno vezani) frazeologizmi kod kojih komponente ne zavise jedna od druge: npr. *kratko i jasno, uzduž i poprijeko*.

- **prema stepenu strukturne invarijantnosti** možemo govoriti o invarijantnim i varijantnim frazeologizmima. U okviru kategorije varijantnih dalje razlikujemo djelimičnu i potpunu varijantnost. U odnosu na (ne)promjenljivost strukture možemo govoriti i o podjeli prema kvantitativnom kriterijumu: puni, elidirani, prošireni frazeologizmi (npr. *obрати (zelen) bostan/ Caesar's wife (must be above suspicion)*).

- **prema načinu frazeologizacije**: globalni frazeologizmi kod kojih su sve komponente izraza „fazeologizirane” tj. desemantizovane: (npr. *prevesti (koga) žednog preko vode*) i komponentni frazeologizmi kod kojih jedna komponenta semantički preobražena, a druga zadržava primarno, ili neko od sekundarnih značenja (npr. *zaljubiti se do ušiju*). Isti (semantički) kriterijum se primjenjuje kod podjele engleskih frazeoloških jedinica prema stepenu razloživosti značenja, tj. prema stepenu motivisanosti globalnog značenja semantikom komponenata. Gluksberg (2001:73) predlaže sljedeću klasifikaciju:

- „Neprozirni”, tj. nerazloživi idiomi kod kojih ne postoji veza između sastavnica i opšteg značenja frazeologizma (*spill the beans*);

- Transparentni idiomi kod kojih postoji izvjesna veza između značenja sastavnica i opšteg značenja, a prema karakteru veze razlikujemo:

- Djelimično razloživi idiomi kod kojih je značenje frazeologizma djelimično motivisano značenjem sastavnih komponenata (*foot the bill – to pay for something, to pay the bill*);

- Razloživi idiomi kod kojih značenje sastavnica direktno motiviše značenje frazeologizma u cjelini (*on foot*);

Istu podjelu uz različitu terminologiju predlažu i Fernando (1996:35), pa Gluksbergovim kategorijama (datim redosljedom) odgovaraju:

- Čisti idiomi, kod kojih su obje sastavnice desemantizovane;
 - Polu-doslovni idiomi, kod kojih je bar jedna sastavnica desemantizovana, tj. ima pomjereno značenje;
 - Doslovni idiomi, kod kojih nijedna sastavnica nije desemantizovana.
- **po emocionalno-ekspresivnoj obojenosti:** frazeologizmi sa negativnom (npr. *raditi (kome) iza leđa, izmisliti toplu vodu/ soft in the head*) i pozitivnom obojenošću (npr. *vjeran kao pas, zlata vrijedan/ walk on air*).
- **po motivaciji:** konkretni frazeologizmi (prepoznatljivi na osnovu pozadinske slike, tj. slike u „semantičkom talogu”, npr. *gladiti brk, odmjeriti od glave do pete/ make one’s flesh creep*); asocijativni frazeologizmi (grade se na osnovu asocijacija sa iskustveno bliskim pojavama, npr. *oko sokolovo/live in clover*); apsurdni frazeologizmi (nemaju logično objašnjenje, npr. *pokriti se ušima/as mad as a hatter* i sl.)
- **po porijeklu:** ovo pitanje je veoma složeno jer frazeologizmi mogu nastati iz najrazličitijih izvora, te bi kao takvo moglo biti, i jeste, predmet interesovanja čitave zasebne grane u frazeologiji koja se isključivo bavi etimologijom i istorijskim razvojem frazeologizama. Mi ćemo ovdje pomenuti neke od izvora koje u svojoj knjizi Osnovi leksikologije i srodnih disciplina daje Danko Šipka, a to su:
- a) izrastanje iz određene situacije, npr. *posipati se pepelom*, iz jednog drevnog religijskog obreda;
 - b) zasnovanost na poslovice, izreci, diktumu ili citatu, *kao u kopljem u trnje* (*Poslije boja – kopljem u trnje*);
 - c) oslanjanje na kolektivne predstave: *pijan kao zemlja, lukav kao lisica, mrki vuk* i sl;
 - d) uticaj stranog jezika u rasponu od potpunog preuzimanja (*Deus ex machina*), do slobodnog prevođenja (njem. *Kein Geld, keine Musik: Koliko para, toliko i muzike*); (Šipka, 1998:137)

Od značajnijih izvora svakako treba pomenuti tekstove religijskog sadržaja (npr. *služiti Bogu i Mamonu/ to serve God and Mammon* iz Biblije), grčku mitologiju (npr. *Tantalove muke, Sizifov posao/Achilles heel, open a Pandora’s box*), književne tekstove (npr. Šekspir: *to be or not*

to be – biti il' ne biti/ Kim's game), legende (npr. *leteći Holanđanin/ Mary Celeste*), paganska i narodna vjerovanja (*udariti/zabiti glogov kolac, pala (kome) sjekira u med/Help you to salt, help you to sorrow*) i sl. Shodno rečenom, neke od vrsta frazeologizama nastale ovom podjelom su npr. nacionalni, internacionalni, latinski, bibleizmi, itd.

- **prema stilskim osobenostima:** razlikuju se stilski neutralni, knjiški i razgovorni frazeologizmi. Stilski neutralni frazeologizmi, kao što im sam naziv kaže, ne posjeduju naročitu stilsku obojenost, te njihova upotreba na stilskoj ravni nije ograničena i oni sasvim prirodno prelaze iz jednog stila u drugi (npr. *iz dana u dan, okušati sreću, licem u lice/sweet as sugar, by oneself* i sl.). Razgovorni frazeologizmi vezani su za svakodnevnu, neformalnu komunikaciju (*biti pod gasom, ne biti od juče, nemati dlake na jeziku/ blow one's top, get a kick out of something* i sl.). Knjiški frazeologizmi, upotrebljavaju se u pisanim i govornim oblicima, a „ton im je svečan, patetičan i poetičan, a karakterizira ih i povišena ekspresivnost, koja se dodaje osnovnom značenju da bi se dodao element subjektivnosti i pojačao doživljaj” (Filaković, 2008:45). Među primjerima knjiških frazeologizama su izrazi *ispustiti dušu, oteni od zaborava, briznuti u plač*, a u engleskom jeziku *come to pass, bear witness to* i sl.

- **prema morfološko – sintaktičkom kriterijumu** (tj. prema upravnom članu) razlikuju se: imeničke (centralna komponenta je imenica, a uglavnom se kombinuje sa drugim imenicama i pridjevima, npr. *anđeo čuvar, neslana šala*); glagolske (centralna glagolska komponenta, javlja se u najrazličitijim spojevima: *plivati kao sjekira, dijeliti dobro i zlo, nositi glavu u torbi*); pridjevske (najčešće su zastupljeni u poredbenim frazeologizmima npr. *dobar kao anđeo*, ali se mogu naći i u ostalim kombinacijama, najčešće sa drugim pridjevima i imenicama npr. *jedan te isti, škrt na riječima*), priloške (npr. *mirno kao u grobu, iz petnih žila, pod stare dane* i sl.).

Prema datom kriterijumu frazeološke jedinice engleskog jezika se dijele na: imeničke (*line and sinker, bull's eye*); pridjevske (*dog-tired, wet to the skin*); glagolske (*come clean, sell like hot cakes*); priloške (*back and forth, once in a blue moon*) predloške (*by leaps and bounds*) i vezničke (*in as much as*).

- **prema leksičkom sastavu:** toponimi (*kružiti*) kao *kiša oko Kragujevca/carry the coals to Newcastle*); antroponimi (*Nevjerni Toma, o Ana, tugo mojih dana/ Every Jack has his Jill*); zoonimi (npr. *crna ovca, krokodilske suze, pasji život/keep the wolf from the door, to have a whale of time*); fitonimi (npr. *obрати bostan, naći se u nebranom grozđu, Neće grom u koprive/ come up*

roses, grasp the nettle); etnici (npr. *praviti se Englez, pušiti kao Turčin /An Englishman's home is his castle*); ktetici (npr. *španska sela/ Dutch courage*); hidronimi (npr. *ispravljati krive Drine, preći Rubikon/ set the Thames on fire*) somatski (npr. *čuvati kao oči u glavi, zavrtjeti mozak/ all ears, cold feet, head over heels*) itd.

2.2. Traduktologija i problemi prevođenja frazeologizama

Prevod je rad pomoću koga se tekst transponuje u drugu kulturu (Suzan Basnet).

Frazeološki izrazi oduvijek su predstavljali jedan od najvećih izazova i najtežih zadataka teorije i prakse prevođenja. Teškoće pri prevođenju frazeologizama višestruke su, a proističu iz njihovih osnovnih svojstava, tj. činjenice da su frazeologizmi, pored toga što ih odlikuje globalno, odnosno jedinstveno frazeološko značenje koje se ne može rekonstruisati na osnovu značenja komponenti koje ulaze u njegov sastav, istovremeno i jedinice koje podrazumijevaju i određene kulturne, ekspresivne i stilske konotacije koje u njihovoj sveukupnosti i sadejstvu treba prenijeti u jezik prevoda. Ipak, sve navedene poteškoće uslovno se mogu svrstati u dvije grupe: problem semantizacije, tj. prepoznavanja i tačne interpretacije frazeologizma i problem „izražavanja”, odnosno pronalaženja ekvivalenta koji po značenju, slikovitosti i stilskoj boji odgovara frazeologizmu izvornog jezika, te u ciljni jezik prenosi sva ona značenja i implikacije koja dati frazeologizam može imati u izvornom. Oba ova problema, kao što to nagovještava i uvodni citat, osim za dobro poznavanje i izvornog i ciljnog jezika, neraskidivo su vezana i za poznavanje kulture datih jezičkih zajednica. Iako bi, bez ikakve sumnje, isto mogli reći i za prevod uopšte, kulturološka dimenzija u prevođenju frazeologije nosi posebnu težinu. Naime, svaki jezik analizira iskustvo spoljašnjeg svijeta na sebi svojstven način, na šta su ukazivali su još i Humbolt, Sapir i Vorf, ali se upravo u frazeološkom sloju jezika ti različiti načini konceptualizacije i specifičnosti kulturne i jezičke zajednice najbolje reflektuju, što ih, samim tim, čini i teže prevodivim. Problem je, svakako, manje izražen ako se radi o dva bliska jezika i kulture, a što je ta raznorodnost veća, teže je i naći rješenja u prevodu: „Ukoliko se kulture razlikuju u većoj mjeri, utoliko je teže i prevoditi, pri čemu je naročito važno istaći da što je više jedan izraz utemeljen na kulturi, tj. što nam više govori o njoj, teže će ga biti prenijeti u jezik izvan njenih granica” (Robins, 1971, navedeno u Monroy Casas i Hernandez Campoy, 1995:56).⁸ O tome da je frazeologija upravo takav jezički sloj u koji su utkane odlike identiteta, mentaliteta, kolektivnog sjećanja, vjerovanja i običaja jedne zajednice, tj. jedan od nosilaca njenih kulturnih obilježja, svedoče brojni primjeri. Navesćemo ovdje primjer španskog jezika koji obiluje frazeologizmima koji su motivisani borbom sa bikovima, duboko ukorijenjenom u španskoj tradiciji. Od nekih dvadesetak takvih

⁸ “The more diverse the cultures, the harder becomes translation, and, significantly, the more deeper embedded in the culture a word or a phrase is, that is to say the more revealing it is of that culture, the greater the difficulty of re-rendering it in a language from outside the culture area.”

frazeologizama koje navode Kasas i Kampoj (npr. *pillarle a uno el torro, entrar al trapo, dar la puntilla, poner un par de banderillas*) samo dva imaju ekvivalent u našem jeziku (*fuerte como un torro – jak kao bik* i *poner los cuernos – nabiti (kome) rogove*, što dovoljno govori o njihovoj lingvokulturološkoj specifičnosti.

Problemi koji mogu nastati u odnosu na semantizaciju frazeologizama najčešće se manifestuju u vidu defrazeologizacije izraza, tj. kada prevodilac, usljed nedovoljnog poznavanja (frazeološkog sloja) jezika nije u stanju da identifikuje frazeologizam, već ga, misleći da se radi o slobodnom spoju riječi, prevede doslovno. Imajući u vidu da se u polaznom jeziku frazeologizam javlja u svom suprakomponencijalnom, konotativnom značenju, a u ciljnom kao zbir denotativnih značenja sastavnih komponenata, najčešće se kao rezultat dobije bukvalan prevod. Sličan ishod imamo i kad prevodioci frazeologizam, umjesto kao ustaljeni izraz, pogrešno protumače kao stvaraočevu metaforu. Prepoznavanje i pravilnu semantizaciju izraza prevodiocu često otežavaju i autorske modifikacije frazeoloških izraza. Kontaminacija jednog izraza drugim (*na čudo smo i na jade bili* (GV:2120) *biti na čudo+biti na jade*), redukovanje (*bog ti bratska Stanko* od *bog ti bratska ljubav Stanko* (GV:823), proširivanje ((GV:790) *od vjere mi*) parafraziranjne (*Što se mrči kada kovat nećeš* (GV:542) od poslovice *Ja kuj, ja ne mrči gaća*), leksička supstitucija ((GV:540) od *Davljenik se (i) za slamku hvata*) i sl. predstavljaju mehanizme koji vrlo često znaju da „zamaskiraju” frazeologizam i navedu prevodioca na pogrešan put.

2.2.1. Operativni modeli u teoriji prevođenja i frazeologija

U ovom odjeljku dajemo pregled osnovnih translatoloških operativnih modela koji su reprezentativni kako u smislu tretiranja i transponovanja frazeoloških jedinica, tako i u smislu promjene naučne paradigme u okviru teorije o prevođenju, tj. u prvom redu pomjeranje fokusa sa komunikaciono-funcionalističkog na tzv. kulturološki model. Budući da prevod u najširem smislu predstavlja svojevrstu rekodifikaciju, tj. transfer kulturnih i jezičkih kodova, razmatramo kako se u okviru različitih modela tretiraju književni, kulturološki, stilski i drugi izvorni i ciljni kodovi, te kojima se daje primat. Kako se data polarizacija fokusa na izvornik/ciljni jezik velikim dijelom temelji i na opoziciji vjerno-slobodno, vidjećemo i da li se te dvije suprotstavljene tendencije, u skladu sa Larozovom tvrdnjom „pitanje više nije treba li prevoditi doslovno ili slobodno, treba prevoditi tačno” (Laroz, 1992, navedeno u Jovanović, 2015:72) mogu približiti, i ako je to moguće, na koji način.

Prevod se, kao što tvrdi Andre Lefever (1992) nikada ne odvija u vakuumu, već u svojevrsnoj interakciji ciljnog i izvornog teksta, te sama prevodna operacija objedinjuje veliki broj faktora i zahtijeva aktualizaciju različitih prevodilačkih kompetencija. Drugim riječima, za uspostavljenje ekvivalencije kako na makrotreksualnom, tako i na mikroteksualnom, tj. nivou prevodne jedinice, potrebno je sadejstvo enciklopedijskih znanja koja se tiču prije svega poznavanja književne tradicije dva jezika i ukupnog socio-kulturnog miljea u kome određeno djelo nastaje, a zatim i ostale kompetencije koje Jovanović određuje kao „lingvističke i hermeneutičke, i analitičke i kritičke i spisateljske.” (Jovanović, 2015:30). Budući da prevodni proces predstavlja transponovanje određenog teksta u drugu kulturu, interesantno je kako se frazeološki fond u koji su utkane odlike identiteta, mentaliteta, vjerovanja i običaja jedne zajednice, tj. u kome različiti načini konceptualizacije i specifičnosti kulturne i jezičke zajednice naročito dolaze do izražaja, prenose u jezik izvan granica kulture izvornika, a naročito u jezik koji je kao engleski u našem slučaju, genetski udaljen i razvija se sasvim drukčijem socio-kulturološkom okviru.

U pogledu odabira prevodnih modela prilikom transponovanja frazeoloških jedinica, naročito onih koje se odlikuju nacionalnim i kulturnim koloritom, u teoriji prevođenja vladaju oprečna mišljenja koja se zasnivaju na osnovnoj translatološkoj dihotomiji vjerno/slobodno. Na osnovu te podjele nastaje i polarizacija fokusa na ciljni ili izvorni jezik, pa se javljaju tzv. domestikujuća strategija (ili još anektirajuća, asimilujuća, etnocentrična), nasuprot postranjujućoj, tj. egzotizujućoj. Prva strategija nalazi uporište u tezi o tzv. „nevidljivosti prevodioca”, tj. u tvrdnji da je najbolji prevod onaj koji čitalac ne osjeća kao prevod, koji je „proziran” i nije opterećen elementima stranog i nerazumljivog, dok druga insistira na zadržavanju specifičnosti i autentičnosti izvornika i opire se asimilovanju, tj. podređivanju sistemu ciljnog jezika i kulture. Za prvu su karakteristični iznalaženje domaćih ekvivalenata, mehanizmi supstitucije, adaptacije i eksplicitacije, dok su u drugoj zastupljeni kalkiranje, neologizmi, prenošenje pojmova koji označavaju kulturno-specifične realije u neizmijenjenom obliku i sl. Drugim riječima, nameće se dilema koju je njemački teoretičar prevoda Šlejermaher u svom radu *O različitim metodama prevođenja* na slikovit način opisao riječima: „Ili će prevodilac, koliko god može, ostaviti pisca na miru a povesti mu čitaoca u susret, ili će, pak, ostaviti čitaoca na miru, koliko god može, i povesti mu pisca u susret.” (Schleiermacher, 1813, navedeno u Jovanović, 2015:59)

Određujući prevod kao reproduktivnu, interpretativnu umjetnost, češki lingvista i profesor književnosti Jirži Levi ističe da traganje za ekvivalentima na svim ravnima sačinjava značajan dio

prevodne operacije, ali je ona u suštini i mnogo više od toga. S jedne strane, prevodilac reprodukuje sadržinu originala, ali istovremeno sopstvenim sredstvima na ciljnom jeziku i u novom kulturološkom okviru stvara novo djelo koje treba da prenese umjetničku stvarnost originala. Uzimajući u obzir i tzv. kulturološku perspektivu, Levi ističe da je entropija tj. gubljenje elemenata nacionalnog i kulturološkog kolorita u prevodu neizbježna, najviše iz razloga što se on ne manifestuje u pojedinačnim segmentima, već u dijalektičkom jedinstvu forme i sadržine, te se kao takav teško može u potpunosti transponovati izvan granica izvornika. Prema Leviju, „osnovna prevodiočeva težnja jeste da istumači delo domaćem čitaocu, to jest da učini tekst razumljivim, dostupnijim čitalačkoj percepciji. Taj opšti cilj često se oseća i u detaljima. Prevodilac se odnosi prema tekstu kao interpretator: on ne samo da prevodi već izlaže tekst, to jest logicira ga, intelektualizira i time često lišava tekst estetski delatnog činioca – one napregnutosti između misli i njenog izraza” (Levi, 1982, navdano u Jovanović, 2015:84). Levijeva „intelektualizacija” zapravo predstavlja prvenstveno postupak normalizacije koji se sastoji u tome što se kulturne specifičnosti prilagođavaju univerzalnim pojavama – kreativne kolokacije se zamjenjuju ustaljenim, koriste se riječi različite po opsegu značenja (npr. hiperonimi - hiponimi), stilski obojena riječ se zamjenjuje neutralnom i sl. Levijeva je strategija, dakle, po prirodi domestikujuća, i prevodilac, po njegovom mišljenju, treba da zadrži kulturnospecifične elemente samo u onoj mjeri koja čitaocu dozvoljava da sagleda ono što je za datu kulturu tipično. Kada su u pitanju izreke, poslovice i uopšteno gledano metafore, Levi smatra da ih je u velikom broju slučajeva moguće zamijeniti ekvivalentima u ciljnom jeziku, budući da su ideje koje se njima izražavaju manje ili više univerzalne. Izuzetak predstavljaju poslovice kulturnospecifičnog sadržaja, čija supstitucija, po Levijevom mišljenju, nije poželjna.

Judžin Najda, u okviru svog modela „dinamičke ekvivalencije” zasnovanog na teoriji komunikacije, u prvi plan stavlja podudarnost na nivou reakcije i utiska kod receptora prevedene i izvorne poruke. On prevodilački proces smatra prvenstveno kulturološkim, pa tek onda jezičkim transferom. To prije svega znači da se mora izvršiti adaptacija kulturno-specifičnog sadržaja na način što će se on prevesti na kulturne kodove ciljnog jezika. Po njegovim riječima, „prevođenje se sastoji u tome da se na primaočevom jeziku reprodukuje najbliži prirodni ekvivalent poruke date na izvornom jeziku, najprije značenjski, pa onda stilski.” (Nida i Taber 1969:12)⁹ U smislu

⁹ "Translating consists of reproducing in the receptor language the closest natural equivalent of the source language message, first in terms of meaning and secondly in terms of style."

transponovanja frazeoloških izraza, to znači prvenstveno da je u ciljnom jeziku potrebno naći funkcionalno-komunikacijski ekvivalent koji prenosi konotativne i denotativne vrijednosti leksike, ali može odstupati od izvorne forme. Step en datog odstupanja, prema Najdi, zavisi prvenstveno od jezičke i kulturne distance između ciljnog jezika i izvornika. Najda polazi od teze da je sve što postoji u jednom jeziku moguće prenijeti u drugi uz upotrebu različitih prevodilačkih mehanizama kompenzacije (parafraziranje, kalkiranje i sl.). Entropija koja će nužno nastati kao rezultat primjene datih mehanizama je neizbježna, ali ona, budući da se javlja kao sastavni dio svakog komunikacijskog procesa, ne dovodi u pitanje legitimnost prevođenja. Sa aspekta prevođenja frazeoloških jedinica, korisna je Najdina komponencijalna analiza po kojoj se stepen ekvivalentnosti (leksema) utvrđuje putem dekomponovanja semantičkog sadržaja, tj. razlaganja na značenjske komponente (seme).

Antoan Berman, koji Najdinu dinamičku ekvivalenciju naziva „jevanđeljem prevodilačkog žita i kukolja” (Berman, 1999:17), zagovara tzv. egotizujuću strategiju i kao jedan od trinaest „deformišućih” kompenzacionih principa u prevodjenju navodi i „razaranje frazeologije”. On smatra da je traganje za ekvivalentima u biti etnocentrično, i da razara slikovitost i stilski potencijal izvorne frazeologije: „Igrati na ekvivalencije znači povrediti jezik dela. Ekvivalenti neke izreke ili poslovice ih ne mogu zameniti. Štaviše, želja da se one zamene znači previđanje činjenice da u nama postoji svest o poslovisci koja će u nekoj poslovisci odmah primetiti sabrata izvorne poslovice.” Kao primjer, Berman navodi niz istoznačnih poslovica u različitim jezicima:

“*Svijet pripada onima koji rano ustaju*” (francuski jezik)

“*Jutarnji vazduh ima zlato u ustima*” (njemački jezik)

“*Jutarnja ptica pjeva najjače*” (ruski jezik) (Berman, navedeno u Jovanović, 2015:111)

Berman, dakle, polazi od hipoteze da poslovice u jednom jeziku gotovo uvijek imaju ekvivalent u drugom, odnosno da se radi o različitim formulacijama iste univerzalne mudrosti. Ipak, tvrdi on, za samu je posloviscu jednako bitna i njena forma: dužina ili sažetost, melodijski elementii sl. Optimalno prevodno rješenje stoga predstavlja kombinaciju doslovnog prevoda i supstitucije ekvivalentom:

„Prevođenje se smešta upravo između ta dva pola: prevoda ‘reč za reč’ nemačke poslovice, u kojem će biti sačuvani “zlato”, “jutro”, “usta” (kojih nema u

francuskom ekvivalentu) i prevoda poslovice-forme koji bi eventualno mogao biti izveden, kako bi se postigao cilj, tako da rastegne francuski i modifikuje izvesne elemente u originalu.” (Berman, 1999:16)

Pobornici prevođenja ekvivalencijama nasuprot Bermanovim korespondencijama ustaju protiv zadžavanja „stranosti”, pozivajući se na ono što Najda naziva ekvivalentnim učinkom poruke, a Benjamin (1923) efektom eha originala. Za razliku od Benjamina koji smatra da je najveća greška prevodioca „da ne dopusti da se njegov jezik proširi i produbi sredstvima stranog jezika” (Benjamin, navedeno u Venuti, 2000:22), oni ističu da se „ne može težiti očuvanju stranosti, a ne zapitati se da li je ta stranost bila prisutna u izvorniku” (Lederer, 1994, navedeno u Jovanović, 2015:119). Marijana Lederer u okviru svoje „teorije smisla” iznosi stav da svaki tekst kao smisaona cjelina sadrži svoje eksplicirane djelove koji po principu sinegdohe predstavljaju (impliciranu) cjelinu. Izvorna i prevodna poruka mogu, prema njenom stavu, biti izražene različitim sinegdohama, tj. ono što je eksplicirano tj. implicirano u izvorniku, ne mora se u istom odnosu reflektovati u prevodu sve dok se čuva smisao cjeline. Lederer, slično Bermanu, navodi niz međujezičkih frazeoloških ekvivalenata (*sipati vodu u rijeku* – francuski, *nositi ugalj u Njukasl* – engleski, *prodavati datule u Ažaru* – arapski), ali izvodi suprotan zaključak: „Različite ideje za isti implicirani smisao pokazuju odsustvo izomorfizma između ideja i načina na koji su one izražene” (Lederer, 1994, navedeno u Jovanović, 2015:119), te je stoga potrebno prevoditi ekvivalentima. Još jedan argument, koji po riječima Jovanović, u raspravu uključuje pomenuta „teorija smisla” jeste „duh jezika”, pa u skladu s tim „osim ako nije reč o sličnim jezicima i kulturama, teško je zamisliti primer u kojem bi poslovice ili izreka koja sadrži „duh” izvornog jezika bila u jednakoj meri i u „duhu” ciljnog jezika” (Jovanović, 2015:119). Pobornik iste teorije, Fortunato Israel, smatra da treba zadržati samo određeni udio kulturnog specifikuma izvornika jer se usljed pretjerane egzotizacije može dobiti prevod koji će čitaocu biti isuviše stran i nerazumljiv, te uticati na recepciju djela kod ciljne publike.

O tome da izbor prevodilačke strategije nije isključivo stvar ličnog opredjeljenja prevodioca, već i uticaj aktuelnih translatoloških tendencija, svjedoči i sljedeće Bermanovo zapažanje:

„Slučaj poslovice može izgledati sasvim sitan, ali je veoma simboličan. Uključuje u igru čitavu problematiku ekvivalencije. Jer tražiti ekvivalente ne znači samo uzimati kao postavku nepromenljiv smisao, neku idealnost koja bi se od jezika do

jezika izražavala u različitim poslovicama. To znači odbiti da se od jezika kojim se prevodi napravi ‘konačište za dalekog’, to, za nas, znači pofrancuziti: stara tradicija. Za prevodioca koji se obrazovao u toj školi, prevođenje je prenošenje smisla za koje se, istovremeno, smatra da taj smisao treba da učini jasnijim, da ga očisti od tamnina koje su inherentne stranosti stranog jezika.” (Berman, 1999:16)

Slične argumente iznosi i Lorens Venuti u svojoj kritici domestikujuće anglo-američke prevodilačke tradicije. Govoreći o „kanonizaciji fluentnosti u prevodima na engleski jezik”, Venuti ističe da se ta navodna direktna razumljivost koja se zasniva na lakoj čitljivosti u ciljnoj kulturi i jeziku i nevidljivosti prevodnog procesa postiže tako što se prevod svodi na instrumentalnu upotrebu jezika i usredsređivanje na činjenice. Da bi se postigla ta „iluzija transparentnosti” prevod isključuje sve one elemente koji upućuju na socio-kulturni okvir u kom izvorno djelo nastaje, pa je takva praksa ništa drugo do „etnocentrično nasilje u prevodu”. (Venuti, 1995:810)

Pored navedenog, za odabir strategije od presudnog značaja može biti i poznavanje književnih tradicija dvaju jezika. Kao ilustraciju, Israel Fortunato (1991) navodi primjer prvobitne loše recepcije Šekspirovog djela u Francuskoj. Zadržavanje pozorišnog modela koji nije postojao u ciljnoj kulturi otežavalo je recepciju djela, te je bilo potrebno da prođu dva vijeka kako bi se data barijera prevazišla. Kao što ističe Jovanović (2015:128), ovaj problem je vezan za „horizont očekivanja koji nastaje zahvaljujući postojećim žanrovskim matricama u pojedinim nacionalnim književnostima. Ako takve žanrovske matrice nema, recepcija književnog dela se ne odvija lako.”

Kao jedan od teorijskih modela za prevazilaženje strogog razgraničavanja prevodnih strategija Piter Njemark predlaže kontinuum između semantičkog (doslovnog, orijentisanog na izvornik) i komunikativnog (slobodnog, ciljno usmjerenog) prevoda:

„Ne postoji samo komunikativni ili semantički metod prevođenja teksta – postoje, zapravo, široka područja gdje se ovi metodi preklapaju. Prevod može da bude manje ili više komunikativan – čak i delovi istoga teksta moraju da se prevedu jedni komunikativnije, a drugi doslovnije.” (Newmark, 1991, navedeno u Jovanović, 2015:72)

2.2.2. Tipologija prevodnih korespondenata frazeoloških jedinica

Govoreći o poteškoćama pri prevođenju frazeologije istakli smo da se sve one u biti mogu svrstati u dvije kategorije – poteškoće pri semantizaciji, tj. prepoznavanju frazeološke jedinice i

poteškoće pri pronalaženju prevodnih rješenja. Budući da smo već govorili o potencijalnim uzrocima nepravilne semantizacije, ovdje ćemo se fokusirati na razmatranja različitih kategorija prevodnih rješenja, tj. tumačenje frazeologije kroz prizmu vodećih stavova teorije prevođenja. Ipak, treba istaći da pravilno tumačenje i prepoznavanje izraza čine osnovu, tj. preduslov za pronalaženje adekvatnih prevodnih rješenja, te da se samim tim semantizacija izraza javlja kao polazna tačka prevoda. Premda ni prepoznavanje i pravilno tumačenje izraza nije uvijek lako i iziskuje dobro poznavanje frazeološkog sloja datog jezika, pronalaženje prevodnih ekvivalenata predstavlja daleko složeniji proces, budući da ono podrazumijeva prenošenje svih (ili što više) svojstava frazeološke jedinice (značenje, slikovitost, stilsku obojenost itd.) iz polaznog u ciljni jezik. Uspješnost realizacije datog zahtjeva zavisi od mnogo faktora: bliskosti polaznog i ciljnog jezika, prirode same frazeološke jedinice, konteksta upotrebe, kulturnospecifičnog sadržaja i sl. Preciznije rečeno, uspješnost pronalaženja prevodnih ekvivalenata prvenstveno zavisi od međusobnog odnosa frazeoloških jedinica polaznog i ciljnog jezika. Prema Eljžurkajevoj (2013:2), taj odnos se može sagledati kroz sljedeće kriterijume:

1. da li za određenu frazeološku jedinicu postoji apsolutno podudaran korespondent (iste semantike, slikovitosti, konotacija itd.);
2. da li u odsustvu apsolutne podudarnosti postoji analogna jedinica koja se u većini svojstava poklapa sa izvornom jedinicom;
3. da li se radi o jedinici za koju u ciljnom jeziku ne postoji adekvatan korespondent;

U zavisnosti od vrste odnosa jedinica u polaznom i ciljnom jeziku, izdvajaju se i različite vrste prevodnih rješenja koja se mogu klasifikovati kao frazeološki prevod (stavke 1. i 2.) i nefrazeološki prevod (stavka 3.).

2.2.2.1. Frazeološki prevod

Prevod frazeološkim sredstvima podrazumijeva prenošenje frazeološke jedinice polaznog jezika frazeološkom jedinicom u ciljnom jeziku. Date jedinice se mogu razlikovati po stepenu bliskosti, pa, kao što se i vidi iz navedenih stavki, razlikujemo prevod frazeološkim ekvivalentom i frazeološkim analogom.

Frazeološki ekvivalent je izraz u ciljnom jeziku koji je sa izvornim apsolutno podudara nezavisno od konteksta, tj. kod koga postoji jednakost u odnosu na: značenje, stilsku obojenost,

metaforičnost, emocionalno-ekspresivnu obojenost, sastav komponenti kako na leksičkom, tako i na formalno-gramatičkom planu (npr. *Ahilova peta – Achilles' heel*; *svijetlo na kraju tunela – light at the end of the tunnel* i sl.); Kod pojedinih autora u okviru ove kategorije izdvajaju se apsolutni ekvivalenti koji posjeduju sve navedene odlike i relativni ili odnosni ekvivalenti kod kojih postoje izvjesne razlike u odnosu na izvornu jedinicu. Te razlike se najčešće manifestuju na leksičkom nivou u vidu upotrebe sinonimne ili bliskoznačne riječi (npr. *gledati darovnom konju u zube – to look a gift horse in the mouth*), te na formalnom nivou – npr. različit raspored sastavnica (*sve je dobro što se dobro svrši – all's well that ends well*), ili npr. varijacija već navedenog frazeologizma: *poklonjenom/darovnom konju se ne gleda u zube – to look a gift horse in the mouth*).

Frazeološki analozi su izrazi koji prenose isto osnovno značenje, ali se sa izvornom jedinicom ne poklapaju u nekom od ostalih svojstava frazeologizma: npr. *drunk as a skunk – pijan kao majka*. Smatra se da je ovakva vrsta prevoda moguća kod frazeoloških jedinica koje predstavljaju tzv. mrtve metafore kod kojih na sinhronom planu nije jasna motivacija tj. pozadinska slika. U frazeološke analoge ubrajamo i podudarne izraze u dva jezika kod kojih se razlika na semantičkom planu ogleda u višeznačnosti jednog od njih, kao i prevode antonimnim frazeologizmom – *keep one's head – (ne) gubiti glavu*; *keep one's pecker up – (ne) klonuti duhom*.

Sličnu klasifikaciju frazeoloških prevodnih rješenja imamo i kod Rozmari Glezer (navedeno u Valero Garcés, 1997:36), s tim što kod njih razlikujemo tri stepena podudaranja, tj. ekvivalentnosti izraza u polaznom i ciljnom jeziku:

1. apsolutni ekvivalenti – isto denotativno i konotativno značenje, isti sastav komponenti, tj. struktura, pripadnost istoj leksičko-gramatičkoj kategoriji, stilske odlike: npr. *svijetlo na kraju tunela – (the) light at the end of the tunnel*.
2. djelimični ekvivalenti ili frazeološki analozi – isto (osnovno) značenje, različita struktura, potencijalno različita slikovitost: npr. *crni humor – gallows humor*.
3. prividni ekvivalenti – izrazi su takozvani “faux amies” tj. lažni parovi, odnosno međujezički paronimi – struktura im je ista, ali je značenje potpuno različito; npr. izraz potvrđen u Gorskom vijencu *da (kome) oči iskoče/ispadnu/prsnu* koji se upotrebljava kao intenzifikator značenja i

upućuje na nešto nepodnošljivo i mučno i engleski idiom (one's) *eyes are popping out (of one's head)* koji se javlja u značenju razrogačiti/iskolačiti oči (u čudu);

Frazeološki prevod u vidu ekvivalenata i analoga najviše je zastupljen kod jedinica koje spadaju u tzv. internacionalnu frazeologiju, dok se kod kulturnospecifičnih izraza gotovo ne javlja. Gledano sa stanovišta frazeoloških žanrova, najzastupljeniji je kod poslovice, izreka i ustaljenih poređenja. Kao jedan od stepena podudaranja kod R. Glezer i M. Elžurkaeve navodi se i nulta ekvivalentnost koja se manifestuje kao nulti prevod tj. izostavljanje frazeološke jedinice ili kao nefrazeološki prevod.

2.2.2.2. Prevod nefrazeološkim sredstvima

Prevod ostvaren na ovaj način najčešće se javlja kao: *opisan* – prevod slobodnim spojem riječi; *leksički* – prevod jednočlanim ekvivalentom; *kalk* – prevod nastao doslovnim prenošenjem izvorne jedinice u ciljni jezik; i *bukvalan* prevod. Kod svih vrsta nefrazeološkog prevoda značenje može biti prenešeno, ali se po pravilu gubi neko od svojstava izraza – npr. kod opisnog prevoda se gubi stilski komponenta, kod bukvalnog semantička i sl. Upravo iz tog razloga u teoriji prevođenja ustaljeno je mišljenje da ovakvim rješenjima treba pribjegavati samo u slučaju da se za datu jedinicu ne može pronaći odgovarajući ekvivalent ili analog, te da takav nedostatak treba nadoknaditi tako što će se, ako je to moguće, na drugim mjestima izvršiti suprotan proces, tj. slobodan spoj riječi prevesti frazeologizmom.

Opisan prevod koristi se za bezekvivalentne frazeološke jedinice čiji doslovan prevod ne može kod čitaoca izazvati iste asocijacije kao jedinica originala. Ovakav prevod najčešće se javlja u vidu poređenja, opisa, objašnjenja i sl.: *držati se (čega) kao pijan plota – to cling to something desperately, to run a tight ship – rukovoditi (čime) na efikasam način*. *Leksički* prevod se javlja kada se određeni koncept u jednom jeziku izražava frazeološkom, a u drugom leksičkom jedinicom: *set fire/put on fire – zapaliti*.

Kada prevodilac dobro shvati značenje izvornog frazeologizma, a ipak u ciljnom jeziku ne može pronaći ekvivalent (ili analog), on najčešće pribjegava tzv. *doslovnom prevodu*, tj. *kalkiranju*, pa se „na drugom jeziku umesto ustaljenog narodnog izraza koji ima specifičnu emocionalnu i stilsku obojenost, dobija neobičan spoj reči koji čitalac shvata kao autorovu metaforu” (Marojević, 1988:30). Kalkiranje je ipak moguće samo onda kada je „frazeološka jedinica dovoljno motivisana značenjem njenih komponenti, kada je metafora na kojoj je

zasnovana prozirna, razumljiva za čitaoca na prevodnom jeziku” (Pejanović, 2010:213). Kao primjer navodimo englesku poslovicu *Caution is the parent of safety* koja može doslovno da se prevede, a da se pri tome ne izgubi izvorni smisao. Kalkiranju se obično pribjegava kada se radi o jedinicama izrazite kulturološke sadržine koje u svom sastavu imaju toponime, kletike i sl., pa se na drugi način ne mogu prenijeti u jezik prevoda, a da se u isto vrijeme sučuva nacionalni kolorit: engleski frazeologizam *to carry coals to Newcastle* sa značenjem „raditi nešto beskorisno” može se prevesti izrazom *nositi drva u šumu, nositi pivo u Plzen, voditi ženu u Pariz*, ali se u tom slučaju gube kulturološke implikacije. Većina teoretičara prevođenja smatra da takve kulturološke implikacije treba sačuvati i prenijeti u datom obliku, a nikako ih mijenjati kuturnospecifičnim analogom u jeziku prevoda. Budući da upravo takvi izrazi zahtijevaju poznavanje šireg kulturološkog i historijskog konteksta, poželjno bi bilo da prevodilac, ukoliko odluči da ne upotrijebi analog, proprati prevodno rješenje odgovarajućim primjedbama i pojašnjenjima.

Prevod koji, kao i kalkiranje, podrazumijeva prenošenje frazeološke jedinice „riječ za riječ”, ali koji ne rezultira prenošenjem njenog globalnog značenja, već samo značenja pojedinačnih komponenti, naziva se *bukvalan prevod*.

Izostavljanje izvorne frazeološke jedinice u prevodu nazivamo *nultim prevodom*. Nulti prevod je, poput bukvalnog, najčešće uzrokovan lošom semantizacijom izraza i nepoznavanjem frazeoloških jedinica izvornog jezika. Pojava nultog prevoda nekada se može objasniti i time što za određene jedinice u ciljnom jeziku ne postoji ekvivalent, ili prevodiočevom procjenom da u određenom kontekstu u ciljnom jeziku nije primjereno koristiti frazeološku jedinicu (npr. zbog razlike u stilskoj pripadnosti).

Nekada se, radi što preciznijeg i potpunijeg prenošenja frazeološke jedinice u ciljni jezik, pribjegava *kombinovanju više vrsta prevodnih rješenja*. Engleski izraz *city of brotherly love* može biti preveden sa Filadelfija, grad bratske ljubavi, gdje se, da bi se u isto vrijeme prenijela slikovitost i nacionalna obojenost, kombinuju kalkiranje i leksički prevod. Na osnovu prethodnog primjera (kao i na primjeru izreke *to carry coals to Newcastle*) možemo zaključiti da prevodilac jednim rješenjem ne može uvijek prenijeti sve implikacije određenog izraza, već se neka količina informacije gotovo uvijek gubi. Drugim riječima, prevodilac se mora opredijeliti kojom će se strategijom voditi tokom prevođenja, tj. da li će težiti da prevod bude što vjerniji originalu, ili će se truditi da upotrijebljeni korespondenti budu u duhu jezika prevoda. Kao što smo vidjeli u

prethodnom odjeljku, za ove suprotstavljene strategije se u literaturi o prevođenju koriste termini vjernost nasuprot transparentnosti i prevod orjentisan na polazni jezik nasuprot prevodu orjentisanom na ciljni jezik, odnosno domestikujuća, anektirajuća ili asimilujuća strategija nasuprot egzotizujućoj ili postranjujućoj.

2.2.3. Stepeni i vrste međujezičke frazeološke ekvivalencije

Govoreći o intrajezičkoj ekvivalenciji frazeološki jedinica, Dmitrij Dobrovoljski (2008) ističe da se razlikuju već navedena četiri stepena (potuni ekvivaleni, parcijalni ekvivaleni, frazeološke paralele i bezekvivalentni frazeologizmi), ali i dvije vrste podudaranja. On smatra da je veoma bitno razlikovati prevodnu ekvivalenciju gdje dvije jedinice mogu u okviru konteksta funkcionisati kao intrajezički parovi, i ekvivalenciju jedinica na nivou dva jezička sistema koja bi uključivala poklapanje svih semantičkih, formalno-gramatičkih, pragmatičkih parametara, i koja je kao takva predmet interesovanja kontrastivne idiomatike. Kada je u pitanju prevodna ekvivalencija, Dobrovoljski se suprotstavlja tradicionalnom pristupu da je svaku frazeološku jedinicu u polaznom jeziku najbolje prevesti frazeološkom jedinicom u ciljnom, nazivajući to „fazeološkim dogmatizmom” i zanemarivanjem duha jezika na koji se prevodi. On tvrdi da je u jeziku prevoda poželjno naći funkcionalni ekvivalent, tj. jedinicu koja sa izvornom ima istu ili sličnu motivacionu bazu. Na taj način, prevođenje se vezuje za utvrđivanje načina konceptualizacije u okviru jezičkog i sistema kulture, a ne za iznalaženje jedinica slične forme. Kao primjere navodi, između ostalih, složenice *scapegoat/Sündenbock* u engleskom tj. njemačkom jeziku i ruski idiom *козёл отпущения*; engleske izraze *to catch fire* i *first night* nasuprot ruskim leksemama *загореться* i *премьера*; engleski idiom *in cold blood* and nasuprot leksemama *kaltblütig* u njemačkom i *хладнокровно* u ruskom jeziku; engleski idiom *blind alley* nasuprot njemačkom *Sackgasse*; idiome *Indian summer* i *бабье лето* na engleskom/ruskom jeziku i leksemu *Altweibersommer* na njemačkom. Dobrovoljski smatra da date jedinice treba smatrati apsolutnim međujezičkim ekvivalentima bez obzira na nepodudarnost na formalnom planu, te da ih kao takve treba i leksikografski obradjivati: (Dobrovol'skij, 2008:7-24).

2.2.4. Prevođenje kulturnospecifičnih elemenata

Budući da većina frazeologizama spada u kategoriju jedinica koje se odlikuju kulturološkom obojenošću, osvrnućemo se i na Pedersenovo (2005) **tumačenje prevodnih rješenja kulturnospecifičnih elemenata**. Po njegovom mišljenju, za prevod orijentisan na

polazni jezik karakteristični su direktno (tj. doslovno) prevođenje, zadržavanje forme i kulturoloških elemenata originala i „specifikacija” u vidu pojašnjenja (npr. približavanje konteksta za izraz *carry coals to Newcastle* u fusnoti), dodavanja elemenata (*city of brotherly love* – Filadelfija, grad bratske ljubavi), dok je za prevod orijentisan na ciljni jezik karakteristična zamjena kulturnospecifičnih jedinica u jednom, jedinicama slične prirode u drugom jeziku, kao i njihovo izostavljanje.

Na osnovu rečenog može se zaključiti da je za kategoriju prevodnih rješenja orijentisanih na polazni jezik karakteristično prvenstveno kalkiranje i dijelom opisni prevod, dok je frazeološki (u vidu analoga), leksički i nulti prevod tipičan za strategiju fokusa na ciljni jezik. Vjernost polaznom jeziku omogućava prenošenje kulturoloških implikacija prevoda i bogaćenje jezika novim kalkovima, ali joj nedostaje upravo ono što je prednost druge strategije - da čitaocu zvuči prirodno i da mu približi sadržaj u poznatom jezičkom i kulturološkom kontekstu. Imajući u vidu te prednosti i nedostatke, idealno bi bilo kada se prevodilac ne bi rukovodio samo jednom od strategija, već ih koristio uporedo, u zavisnosti od prirode konkretnih jedinica.

2.3. Frazeologija i kultura

U odjeljku koji slijedi biće dat kratak prikaz osnovnih karakteristika Njegoševe frazeologije, u prvom redu lingvokulturoloških specifičnosti, tj. utemeljenosti u nacionalnoj kulturi i narodnim govorima, stukturnih karakteristika i odgovarajuće klasifikacije, te pojedinih „tamnih mjesta”, tj. frazeoloških jedinica oko čijeg tumačenja još uvijek postoje neslaganja među proučavaocima Njegoševog jezika. Imajući u vidu prirodu samih jedinica koje su predmet našeg izučavanja, osvrnućemo se i na „kulturološki okret” u frazeologiji sa kraja 20. vijeka, odnosno pristupe proučavanju frazeologizama sa aspekta utemeljenosti u kulturi, ilustrujući teze koje se iznose primjerima iz korpusa ovog rada.

2.3.1. Njegoševa frazeologija

O tome koliko je poznavanje Njegoševe frazeologije važno za poznavanje njegovog jezika, duboko ukorijenjenog u narodnom, najbolje svjedoči sljedeća Stevanovićeva konstatacija: „Njegoševa frazeologija [...] omogućava svakom ko se u nju udubljuje da upozna stil Njegošev, onaj misaoni i poetski način izražavanja u poetskim figurama, gnomama, eliptičnim rečenicama i iskazima različitih vrsta, u neraščlanjivim izrazima, ali uz nastojanje da se ne udalji od narodske fraze, one, mislimo, koja mu je bila najbliža” (Stevanović, 1990:5). Njegoševa frazeologija nastaje na osnovama narodne književnosti i jezika prostog naroda, i u toj mjeri se na njih oslanja da je „ponekad teško utvrditi za pojedine izraze da li su oni iz naroda, ili su od Njegoša potekli pa se pretočili u narod” (Pejanović, 2010:10). Ipak, ono što sa sigurnošću možemo tvrditi je da u Njegoševoj upotrebi, kroz brojne kreativne autorske modifikacije, mnogi narodni izrazi dobijaju novu aktualizaciju i u potpunosti ostvaruju svoj stilski potencijal. Njegoševe strukturne i semantičke modifikacije su veoma raznovrsne, a budući da smo neke od tipova i primjera već navodili u okviru poglavlja o prevođenju frazeologizama, ovdje se na njima nećemo dodatno zadržavati.

Pomenuta narodska osnovica frazeologije reflektuje se i na struktnom planu, i po riječima Pejanović „nema ni jedne vrste frazeologizama u Njegoševom djelu koja se u nekoj mjeri ne oslanja na narodnu književnost” (Pejanović, 2010:10). Prema njenoj strukturno-žanrovskoj podjeli, razlikuju se sljedeće vrste frazeologizama:

- stalni epiteti (dvokomponentni frazeologizmi koji se sastoje iz imenice i pridjeva u ulozi kongruentnog atributa: zelena dolama, sinje more i sl.);

- ustaljena poređenja (variraju od dvokomponentnih (kao cukar), do poređenja sa rečeničnom strukturom (ka da čovjek sve očima gleda). Obično poredbene odnose iskazuju pomoću poredbenih veznika ka, kao, kako, ali se javljaju i različite strukturno-komparativne varijante (živje od plamena, gori nego deca);
- idiomi (veoma raznorodni prema formalno-gramatičkom sastavu. Po opsegu mogu biti od dvokomponentnih (muška glava) do idioma sa rečeničnom strukturom (zatrije se ime crnogorsko), a po kategorijalnim svojstvima i sintaksičkoj funkciji dijele se na: supstantivne (lafska srca), predikatske (pamet popiti (kome)), adverbijalne (u zli čas) i atributivne (od srednje ruke);
- poslovice (rečenične strukture, u izvornom ili modifikovanom obliku (vrana vrani oči ne izvadi));
- izreke (rečenična struktura, uglavnom se javljaju u modifikovanom obliku (ko će bolje široko mu polje));
- kletve (uglavnom rečenične strukture (Bog ga ubio));
- zakletve (od dvokomponentne strukture amana(t) ti do rečenične (na ti božju vjeru)).
- uzrečice (uglavnom dvokomponentne (Bože dragi). (Pejanović, 2010:11-122)

Kao još jedan od primjera pomoću kojeg možemo ilustrovati u kojoj je mjeri Njegoševa frazeologija istovremeno i frazeologija narodnih govora crnogorskih, možemo navesti i činjenicu da se u njoj javlja i veliki broj takvih jedinica koje su predstavljale kamen spoticanja čak i za vrsne poznavaoce Njegoševog djela, a najčešće upravo zbog nedovoljnog poznavanja lokalnih izraza i osobina crnogorskih govora i kulture. Ovim spornim mjestima bavili su se, između ostalih, M. Rešetar, N. Banašević, M. Stevanović, D. Vušović, B. Ostojić, R. Marojević, A. Barac itd., ali se neka od njih i dalje različito tumače. Ovdje ćemo navesti samo par primjera iz Vušovićeve kritike Rešetarovog, tj. Ostojićeve kritike Stevanovićevog tumačenja za koje smatramo da na najbolji način ilustruju pomenutu problematiku, a samim spornim mjestima i njihovim različitim tumačenjima bavićemo se u dijelu o prevodnim korespondentima.

Komentarišući Rešetarovo tumačenje oblika rano (sa kojim se slaže i Banašević) kao vokativa imenice (h)rana u prvim stihovima poznate tužbalice u Gorskom vijencu, Vušović iznosi sljedeće viđenje: „g. Rešetar je pogresno shvatio reč rano i označio je akcentom rāno to jest hrano. Međutim tu reč treba čitati rāno, jer je poginuli Batrić za sestru rāna, bol, a ne hrana. Da je to tako

jasno se vidi iz jednog daljeg stiha te tužbalice: Moje rane bez prebola/rano ljuta! (to jest, brate, rano ljuta!) Ali kao nabolji dokaz za takvo tumačenje reči rãna, nesumnjivo je taj što se ona u Crnoj Gori, u ovom i sličnom slučaju, samo tako razume i izgovara. Navedimo ovde da su vrlo česti refreni u crnogorskim tužbalicama brate rãno!, svekre rãno!, babo rãno! i sl. i uvijek je pokojnik, za ženu koja za njim tuži, samo rãna, a nikad hrana” (Vušović, 2004:221). Još jedna od Vušovićevih primjedbi odnosi se na izraz *okrenuti na milost* iz 2360. stiha (Porugani oltar jazičestvom/Na milost će okrenut nebesa!) koji Rešetar tumači kao „dobaviće vam milost božju u ovoj borbi”, a Vušović svoje neslaganje ovako obrazlaže: „U Crnoj Gori se mogu čuti ovakvi izrazi: Bog me na milost okrenuo!, ili jos običnije, u istorijskom imperativu: Bože me na milost okreni! gde na milost okrenuti nekoga znači: izvesti ga na pravi put, dati mu bolju pamet i sl.” (Vušović, 2004:221). Na narodne govore se poziva i Ostojić u svojoj kritici Stevanovićevog tumačenja izraza (evo) neko doba u stihu 825 (*Teške puške, igđe li ikoga!/ka je nosiš, Bog-ti-bratska Stanko?/Teke brate što se derem njome, evo neko doba ne valja mi.*): „... ja se ne bih mogao složiti sa shvatanjem izraza – evo neko doba u značenju ima nekoliko vremena. I ovdje ću prizvati u ispomoć narodne govore. Vrlo je rasprostranjeno u crnogorskim govorima (Žabljak, Nikšić, Šavnik, Plužine, Pljevlja i Bijelo Polje) da se izraz neko doba tumači u značenju dosta je vremena proteklo, vrijeme je poodmaklo” (Ostojić, 1997:140).

Slična navedenim su i tumačenja (tj. kritika tumačenja) izraza na beljegu, živjeti pod maramom kod Vušovića, ka jednoga sina kod Ostojića, kam im u dom kod Marojevića itd., ali ćemo se njihovom analizom baviti u narednim poglavljima. Pitanje koje se nama ovdje neminovno nameće, budući da se bavimo Njegoševom frazeologijom u prevodu, je koliko ovakvi izrazi mogu biti shvatljivi stranom prevodiocu, kada čak ni vrsni poznavaoi Njegoševog jezika i djela nekada ne mogu precizno da ih protumače.

2.3.2. pristupi proučavanju frazeologizama sa aspekta utemeljenosti u kulturi

Frazeologija je, kako smo u više navrata isticali, takav leksički sloj koji u velikoj mjeri reflektuje kulturne obrasce jedne jezičke zajednice. Budući da je i Njegoševa frazeologija najvećim svojim dijelom kulturološki markirana, to ćemo se u dijelu rada posvećenom teorijskim okvirima discipline osvrnuti i na pristupe proučavanju frazeoloških jedinica u svijetlu njihovog odnosa sa kulturom. Moglo bi se govoriti i o svojevrsnom „kulturološkom okretu” u frazeologiji kao disciplini koji se javlja krajem 20. i početkom 21. vijeka. Ispitivanje strukturno-semantičkih aspekata frazeoloških jedinica u okviru strukturalističkog pristupa ustupa mjesto proučavanju mehanizama njihovog nastanka i funkcionisanja, te kulturološke predodređenosti. Naučno zasnovano tumačenje frazeologije kao „fenomena kulture” razvija se u okviru lingvokulturologije, discipline koja nastaje tokom poslednje decenije 20. vijeka u Rusiji na temeljima teorijskih i metodoloških dometa etnolingvistike, sociolingvistike i kognitivne lingvistike (semantike). Začetnica lingvokulturološkog pristupa u frazeologiji, Veronika Telija (1996), smatra da su upravo frazeološke jedinice pogodan materijal za takvu vrstu analize budući da omogućavaju uvid u načine skladištenja i prenošenja „kulturnog pamćenja” u vidu metafora. Drugim riječima, zahvaljujući svojoj stabilnoj strukturi i značenju, frazeologizmi kao spremišta kulturnih činjenica i sadržaja reflektuju jezičke obrasce u izražavanju pogleda na svijet. Ta frazeološka slika svijeta pruža uvid u način raščlanjivanja realnog svijeta u okviru jednog jezika, tj. omogućava da se utvrde načini povezivanja frazeoloških sredstava sa vanjezičkom stvarnošću. Lingvokulturolozi i ostali frazeolozi koje primarno zanima kulturni sadržaj frazeoloških jedinica polaze uglavnom od kognitivne perspektive, tj. nastoje da utvrde na koji se način površinska struktura (figurativno/aktualno značenje) povezuje sa dubinskom/konceptualnom strukturom (motivaciona baza). Prema riječima Elizabet Pirainen (2008:207), upravo je kognitivna perspektiva omogućila da se po strani stave sve razlike koje nastaju pri proučavanju frazeoloških jedinica na sinhronom/dijahronom planu, i da se u centru pažnje nađe kulturni sadržaj koji je u njihovoj osnovi. Zaokret prema kulturološki-orijentisanom ispitivanju frazeoloških jedinica obilježila su brojna istraživanja, kako lingvokulturologa: Telija (1996, 2004), Maslova (2001), Zikova (2010, 2103), tako i ostalih frazeologa na evropskom tlu Saban (2007, 2008), Pirainen (2008, 2011), Dobrovoljski i Pirainen (1999, 2005), Pamijes (2009), Holandi (2011), Kolson (2008), Kau (1998), itd.

Ključne dimenzije istraživanja usmjerenog na kulturni sadržaj frazeoloških jedinica, prema Anet Saban (2008:231) jesu utvrđivanje:

1. stepena utemeljenosti frazeoloških jedinica u kulturi u odnosu na strukturno-semantičke vrste, pri čemu Saban naročito inststira na određivanju razlika i sličnosti između tzv. „referencijalnih” frazeologizama (idioma, kolokacija, ustaljenih poređenja, složenica, frazalnih glagola) i „komunikativnih” (govornih formula, poslovice, izreka, krilatica i sl.). U okviru datih kategorija, u ovom radu se javljaju idiomi, stalni epiteti i ustaljenja poređenja u prvoj, odnosno uzrečice, zakletve, kletve, izreke i poslovice u okviru druge. U poglavlju posvećenom analizi prevodnih korespondenata, interpretaciji frazeologizama u odnosu na kulturni sadržaj pristupamo kako sa stanovišta semantike samih jedinica, tako i iz ugla prevodne analize.

a) Referencijalni frazeologizmi

- Na osnovu dobijenih podataka može se zaključiti da u smislu kulturnih konotacija idiomi predstavljaju jednu od najznačajnijih kategorija. Drugim riječima, oni funkcionišu kao svojevrsni otkrivači „ključnih riječi” kulture: „čojstvo i junaštvo” (*sivi soko, mrki vuk, ognjevit/ljuti zmaj; ocrniti/obrljati obraz*); muška supremacija i značaj (muškog) potomstva (*muška glava, zatrijeti trag*); krvna osveta kao mehanizam socijalne kontrole (*bratsko mito, miriti krvi/glave*).
- U smislu otkrivanja različitih kulturnih stereotipa i metaforičkih modela, ustaljena poređenja takođe predstavljaju veoma bitan izvor. Ovdje ćemo dati primjer poredbe *spava kao zaklan* koja je posvjedočena u *Gorskom vijencu*, te ćemo ilustrovati tezu o različitim načinima konceptualizacije navodeći međujezičke frazeološke korespondente date jedinice. Radi se, dakle, o jedinicama čije je aktualno značenje isto, ali se motivaciona baza razlikuje: *spava kao klada/mrmot/ruža/kamen/piton: sleep like a log* (engleski), *dormir comme une marmotte* (francuski), *slapen als een roos* (holandski), *schlafen wie ein Stein* (njemački), *Ô honhoun glibi yèrè*, (Bete, Obala Slonovače)” (Colson, 2008:191). Budući da smo govorili o stereotipima koji se reflektuju u ustaljenim poređenjima, navešćemo primjere rodni/etničkih stereotipa: *ka žene, kao babetina, ka jednoga sina/ (niko krupno) ka Turčin ne laže, strašljiv kao Ciganka*. Takođe navodimo primjer jedinice u polaznom i ciljnom jeziku čije se

značenje zasniva na posve različitim (semama) kolektivne ekspresije: ka guske ćukamo (*potajno i tiho, tj. šatatom govoriti*)/(*cackle like a goose - glasno se smijati*).

- U odnosu na prethodne dvije grupe, kolokacije nijesu u tolikoj mjeri kulturološki predodređene. O tome svjedoče primjeri *živa vatra, ljuti boj/rane, široko polje* i sl. S druge strane, u datom korpusu postoji veliki broj kolokacija, tj. stalnih epiteta koji ilustruju kulturno-jezički relativizam u percepciji/kategorizaciji kolorističkih svojstava različitih entiteta: *sinje more/blue sea*. U tom smislu su najreprezentativniji primjeri koji odražavaju afektivni odnos prema kolorističkim svojstvima (*bijelo lice, ruke, crna kosa*): „Sintagme tipa *чорні очі, чорні брівки* i *crne oči* i *crna kosa* koje su veoma česte u opisima junaka u srpskim i ukrajinskim narodnim pismama [...] govore o antropološkim osobinama naroda, koje su uticale na formiranje ideala lepote u njihovoj psihologiji” (Popović 1991, navedeno u Ivić, 1995:37). U istom duhu Bahilina (1975, navedeno u Ivić, 1995:36) navodi da su se *bijelo lice/ruke/tijelo* javljali kao neizostavan dio drevnoruskog idela ljepote¹⁰.

b) Komunikativni frazeologizmi

- Kletve i zakletve

Komunikativni frazeologizmi takođe predstavljaju povoljna spremišta za različite kuturne sadržaje. Budući da sami po sebi predstavljaju jedan vid socijalne interakcije, komunikativni frazemi najbolje oslikavaju upravo tu dimenziju kulture. Kada je riječ o kletvama i zakletvama, u njima se reflektuje sistem vrijednosti jedne zajednice, etičke kategorije i poimanje pravde (*glave muške ne kopa od puške, kunem vi se vjerom Obilića*).

- Poslovice i izreke

Gledano sa stanovišta utemeljenosti u određenoj kulturi, poslovice, prema riječima Pirainen (2008:214), predstavljaju centrali dio frazeologije. Tu tvrdnju autorka obrazlaže činjenicom da od svih frazeoloških žanrova, upravo poslovice reflektuju najviše aspekata kulture (sve aspekte i elemente kulture koje navodi u svojoj

¹⁰ “В древнерусски й стандарт человеческой красоты непременно входило составной частью белое лицо, белые руки, белое тело.”

klasifikaciji (Dobrovoljski i Pirainen, 2005:87-105))¹¹. Uprkos tome, među poslovicama i izrekama koje su bile predmet naše analize veliki je broj internacionalizama: *Vrana vrani oči ne vadi, Davljenik se i za slamku hvata, Na mucu se poznaju junaci, Žena laze suze prosijpljući (Žena se uzda u plač (a lupež u laž), Staro drvo slomi, ne ispravi)*. Primjeri kulturno specifičnih izraza reflektuju običaje/vjerovanja, mitske/istorijske činjenice, te simbole (kulturne metafore): *Kad se kučka nauči žrvnje lizati, ili kučku ubij ili žrvnje slomi; Bio rvat na Kosovo; al ste vuci, ali ste lisice*.

- Uzrečice

U kategoriji uzrečica nijesu posvjedočeni primjeri jedinica sa izrazitom kulturološkom obojenošću. U prilog toj tezi ide kako činjenica da gotovo sve posvjedočene izvorne jedinice u jeziku cilju imaju formalno-semantičke korespondente, tako i veliki udio frazeoloških ekvivalenata/analogu u strukturi prevodnih rješenja.

2. semantičkog nivoa za koji se vezuju kulturne činjenice (izvorni ili ciljni domen): kod idioma elementi kulture mogu biti skladišteni i u jednom i u drugom (npr. *ugasiti svijeću* nasuprot (*bratski*) *dijeliti zlo i dobro*), kod ustaljenih poređenja je to najčešće izvorni domen: *hrabar kao lav*; kolokacije/stalni epiteti kada reflektuju elemente kulture, obično ih skladište u ciljnom domenu (*sinje more, zelena dolama* i sl.); kod „komunikativnih” frazeologizama to je uglavnom ciljni domen, a kako ističe Pirainen (2008:214), njihova primarna veza sa kulturom ostvaruje se kroz pragmatičku funkciju.
3. dimenzije kulture koje se reflektuju u frazeološkom značenju.¹²

Kada su u pitanju dimenzije, tj. aspekti kulture koji se reflektuju u frazeološkom značenju, Pirainen i Dobrovoljski (2005: 87-105) predlažu sljedeću klasifikaciju:

a) Intertekstualnost

Intertekstualnost je vrsta frazeološke motivacije koja se može definisati kao „veza konvencionalizovanog slikovitog izraza sa već postojećim tekstom kao istorijskim izvorom”

¹¹ Vidjeti stavku br. 3 (dimenzije kulture koje se reflektuju u frazeološkom značenju).

¹² Kao četvrtu dimenziju, za razliku od E. Pirainen, Saban navodi razgraničavanje interpretacije sa sinhronog i dijahronog (etimološkog) aspekta.

(Piirainen, 2011:68).¹³ U evropskom kontekstu, to je prvenstveno književnost nastala na klasičnim jezicima, kanonski tekstovi, i, u najvećem dijelu, Biblija. Neki od bibleizama koji su posvjedočeni među analiziranim frazeološkim jedinicama i njihovi korespondenti u jeziku cilju su:

krst nositi: to bear the cross; (ne može se) služiti Bogu i mamonu (crnome rabota(ti) Mamonu): You cannot serve God and mammon; sjeme raspre (razdora): seed of discord; bič božiji: scourge of God; kao oči u glavi: (as) the apple of one's eye.

Izraz *gajiti zmiju/guju u njedrima* koji je Njegoš neznatno modifikovao potiče iz basne koja se pripisuje Ezopu, *gajiti/gojiti zmiju/guju u njedrima: nourish a snake/viper in (one's) bosom.*

Sa druge strane, mnogi izrazi koji su danas u upotrebi pripisuju se upravo Njegošu¹⁴. Kao primjer navodimo nekoliko izreka/krilatica koje je Živorad Kovačević uvrstio u svoj dvojezični frazeološki rječnik (*Srpsko-engleski frazeološki rečnik*):

U rukama Mandušića Vuka svaka puška biće ubojita: In the hands of a good shot every rifle is deadly. (Kovačević, 2002:1392)

Čašu meda još niko ne popi što je čašom žuči ne zagri: Every sweet has its bitter. (Kovačević, 2002:1416)

Boj ne bje svjetlo oružje, već boj bje srce u junaka: The weapon of the brave is in his heart. (Kovačević, 2002:1347)

I dok bi se o pitanju autorstva i frazeološkog statusa navedenih jedinica moglo diskutovati, ono što je van svake sumnje je Njegošev doprinos bogaćenju frazeološkog fonda. Taj doprinos se prvenstveno ogleda u činjenici da u Njegoševoj upotrebi, kroz brojne kreativne autorske modifikacije, mnogi narodni izrazi dobijaju novu aktualizaciju i u potpunosti ostvaruju svoj stilski potencijal, a prema riječima Edvarda Goja, i veću rasprostranjenost (Goj, 1995:67).

Žena laže suze prosipljući: Trust not a woman when she weeps. (Kovačević, 2002:1357)

Ko se topi hvata se za pjenu (Davljenik se i za slamku/vrelo gvožđe hvata): A drowning man will clutch at a straw. (Kovačević, 2002:1365)

¹³ "the relationship of a conventional figurative unit with an already existing text as its historical origin."

¹⁴ Vidjeti analizu tzv. frazeoloških šekspirizama u Naćione (2011).

što će biti, to ne može proći (šta će biti, biće): what must be, must be/what will be, will be.

b) protonaučna koncepcija svijeta

U ovu grupu Dobrovoljski i Pirainen (2005:87-105) svrstavaju uglavnom izraze koji upućuju na narodna vjerovanja, sujevjerja i običaje koji su na njima zasnovani. Kao ilustraciju navodimo stihove 665-666 tj. izraze *udariti u smućene vjetrove/ka o Marču kad udri vještica*:¹⁵

*A evo si udrio, vladiko,
u nekakve smućene vjetrove,
ka o marču kad udri vještica. (GV: 664-666)*

c) kulturni simboli

Motivacija zasnovana na simbolima, prema Pirainen (2011:67), odnosi se na samo jedan (ključni) konstituent frazeološke jedinice koji ima status kulturnog simbola. Frazeološki dinamizam pokreće semiotičko značenje simbola koji se usljed semantičke reinterpetacije počinje koristiti da označi neki drugi pojam. Veza između datih pojmova, tj. ciljnog i izvornog domena, počiva na konvencijama koje su kultuološki uslovljene. Kao ilustraciju Pirainen (2011:69) navodi primjer jedinica sa zoonimskom sastavnicom *vuk* koja u engleskom jeziku ima simboličke vrijednosti „opasnost”, „siromaštvo”, „glad”: *hold a wolf by the ears, keep the wolf from the door, a wolf in sheep's clothing*. Možemo zaključiti da se radi o istoj vrsti metaforičkog povezivanja koje Rajna Dragičević naziva metaforičkim asocijacijama zasnovanim na semama kolektivne ekspresije. Seme kolektivne ekspresije „su semantičke komponente zasnovane na uverenjima i predstavama cele jezičke zajednice [...] vuk - prekaljeni borac, junak; jagnje - krotka, mirna, nedužna osoba; bukva - glup čovek, glupak, nezalica (Dragičević, 2010:72). Neki od potvrđenih primjera frazeoloških jedinica koje se mogu svrstati u ovu grupu su *mrki vuk, sivi soko, ognjeviti/ljuti zmaj, al' ste vuci, ali ste lisice, (kukati) kao kukavica* i sl.

d) aspekti materijalne kulture

Motivacija kod ove grupe jedinica vezuje se za različite aspekte materijalne kulture. Kao primjere možemo navesti izraze *bijela kula, zelena dolama*, itd. Kao ilustrativan primjer ovakve motivacije i povezanosti sa ratničkim modelom kulture navešćemo frazeološke jedinice koje u svom sastavu imaju imenicu *sablja*: Pored izraza *na sablju dobiti* i *krvavu sablju izvaditi* koji su

¹⁵ Za interpretaciju izraza vidjeti str. 205, odnosno 235.

posvjedočeni u *Gorskom vijencu*, u *Rječniku Njegoševog jezika* navode se još i: *dobra sablja topuz iza vrata, predati (ognju i) sablji, ostra sablja, metnuti pod sablju, unijeti sablju među više njih*. (Stevanović i dr., 1983, II:244)

e) aspekti kulturološki predodređene socijalne interakcije

Utemeljenost datih jedinica u kulturi vezuje se za kulturne modele, norme, tj. konvencionalizovane principe i očekivanja kojima se (pojedinaac) rukovodi u socijalnoj interakciji. Budući da komunikativni frazeologizmi (pozdravi, blagoslovi, kletve, zakletve, itd.) sami po sebi predstavljaju određeni vid socijalne interakcije, ovakva vrsta motivacije vezuje se upravo za datu kategoriju frazeoloških jedinica. Kao jedan od ilustrativnih primjera, navodimo kletvu *glave muške ne kopa od puške*. Budući da dinamika rodni odnosa i uloga takođe spada u ovu kategoriju, navešćemo i izraze iz grupe referencijalnih frazeologizama koji reflektuju rodne stereotipe: *valja mušku glavu, ka žene, kao babetina, ženska strašljivica, pripasati žensku opregljaču, ženski pomrijeti*, i sl.

III Analiza prevodnih rješenja frazeoloških izraza u djelima *Gorski vijenac*, *Luča Mikrokozma* i *Noć skuplja vijeka*

U ovom poglavlju bavićemo se ispitivanjem frazeoloških jedinica preuzetih iz paralelnog književnog korpusa na izvornom i ciljnom jeziku sa aspekta prevodne analize. Pokušavamo utvrditi u kojoj je mjeri i kojim putem moguće na adekvatan način prenijeti frazeološke jedinice iz izvornog u jezik prevoda, te koliko su postojeća prevodna rješenja uspješna. Za primjere neadekvatnog prevoda teži se ukazati na potencijalne uzročnike, te se pokušavaju formulisati odgovarajuća rješenja. Kao što smo već naglasili u poglavlju o Njegoševoj frazeologiji, po pitanju metodologije rukovodićemo se modelom strukturno-žanrovske podjele frazeologizama koji je preuzet od Ane Pejanović (Pejanović:2010), dok smo pri analizi date frazeološke žanrove uslovno podijelili u dvije kategorije: referencijalne i komunikativne frazeologizme. U okviru prve kategorije jedinice smo razvrstali prema stepenu složenosti strukture i idiomatičnosti, počevši od dvokomponentnih izraza nižeg stepena idiomatičnosti, odnosno stalnih epiteta, preko parcijalno idiomatičnih i potpuno idiomatičnih izraza kompleksnije strukture, tj. ustaljenih poređenja i idioma. U okviru kategorije komunikativnih frazema takođe smo jedinice razvrstali po strukturnom obliku: od sintagmatskih do jedinica rečenične strukture, tj. od uzrečica do poslovice. Napomenućemo da kategorije frazeoloških ekvivalenata ne posmatramo kroz prizmu systemske, već prevodne ekvivalencije, koja se kao takva u velikoj mjeri oslanja na kontekst u kome se upoređivane jedinice javljaju. Drugim riječima, radi se o prevodnoj, a ne kontrastivnoj analizi datih korespondenata, naravno, u onom obimu u kome se sama translatologija može posmatrati nezavisno od kontrastivne lingvistike. Za ispitivanje ekvivalencije na nivou jezičkog sistema, ukoliko ona kao takva uopšte i postoji, bilo bi potrebno sprovesti detaljno kontrastivno istraživanje gdje bi se u obzir uzela frekvencija, semantički, pragmatički i distributivni parametri za date frazeološke jedinice, koji bi, u idealnom slučaju bili identični u oba jezika. Iz istih razloga treba istaći da se podaci o frekvenciji prevodnih korespondenata koriste kao jedan od kriterijuma utvrđivanja frazeologičnosti, a ne u smislu kontrastiranja međujezičkih ekvivalenata. S druge strane, smatramo da se analizom koja slijedi u izvjesnoj mjeri doprinosi uporednoj idiomatici - prvenstveno u smislu razmatranja različitih načina konceptualizacije, tj. onog segmenta koji Marijana Lederer naziva „odsustvom izomorfizma između ideja i načina na koji su one izražene” (Lederer, 1994, navedeno u Jovanović, 2015:119) i upoređivanja različitih značenjskih i stilskih dimenzija jedinica koje su predmet analize, te njihove pragmatičke, tj. upotrebne vrijednosti.

3.1. Referencijalni frazeologizmi

3.1.1. Stalni epiteti

Budući da smo model klasifikacije frazeoloških žanrova preuzeli od Ane Pejanović (Pejanović, 2010) u frazeološke spojeve uvrstićemo i stalne epitete – dvokomponentne izraze koji se sastoje od imenice i potpuno ili djelimično desemantizovanog pridjeva u ulozi kongruentnog atributa. Drugim riječima, to su izrazi kod kojih je „došlo do pomjeranja značenja i do idiomatizacije izraza, pa pridjev ili gubi svoje bukvalno značenje u potpunosti, ili je ono izbljedito” (Pejanović, 2010:11). Imajući u vidu da su stalni epiteti jedinice izrazite kulturno-specifične sadržine, to ćemo u ovom radu pažnju usmjeriti upravo na ovaj frazeološki žanr, tj. na njihovu simboliku, kulturne činjenice i slojeve nataložene u njihovoj semantici, te mehanizme nastanka. U svrhe analize izraza u okviru ove grupe posebno ćemo se osvrnuti na kulturno-jezički relativizam u odnosu na kategorizaciju i konceptualizaciju boja, te način metaforičkog i metonimijskog transponovanja svojstava određenih boja u okviru datih frazeoloških jedinica. Pored toga, ukazujemo i na postupke za prenošenje kulturno-specifičnih realija u okviru prevodne operacije (Aixela, 1996), kako u smislu njihovog zadržavanja u prevodu, tako i u smislu supstitucije. Naposljetku se osvrćemo i na frazeološku motivaciju koja počiva na „emblemima”, tj. svojevrsnim kulturnim stereotipima (Dobrovol'skij, 1997), (Langlotz, 2006), odnosno semama kolektivne ekspresije (Dragičević, 2010) u okviru kategorije jedinica sa zoonimskom sastavnicom.

Kao što smo već naveli, u okviru kategorije stalnih epiteta izdvajamo grupu jedinica koje u svom sastavu sadrže pojmove za označavanje boja. Lekseme kojima se imenuju boje, generalno gledano, nose konotacije koje su kulturološki uslovljene, te su vrlo često korišćene kao primjeri u prilog hipotezi lingvističke relativnosti. U tom duhu je i Bačelorova tvrdnja da opis boje više govori o jeziku (i kulturi) nego o samoj boji (Bachelor 2000, navedeno u Krimer-Gaborović, 2014:240). Frazeologizmi koji u svom sastavu imaju lekseme kojima se imenuju boje značajni su jer „reflektuju kognitivnolingvističko znanje o obojenoj vanjezičkoj stvarnosti” (Krimer-Gaborović, 2011:1), pa su tako u crnogorskom jeziku vino, zemlja i hljeb „crni”, dok je u engleskom vino „crveno”, a zemlja i hljeb „smeđi”. U slučaju frazeoloških jedinica mogu se utvrditi i načini metaforičkog i metonimijskog prenosa svojstava određenih boja u okviru kulturno-jezičke zajednice, te su jedinice čija (prevodna) analiza slijedi značajne i u tom pogledu.

Za izraze *bijela vila*, *bijele ruke* i *bijeli hat*, posvjedočene u *Gorskom vijencu*, značajan je afektivni odnos prema određenim kolorističkim datostima u okviru jedne kulturno-jezičke zajednice. Ovakve jedinice, prema riječima Milke Ivić (1995:37), svojevrsni su „razotkrivači” estetskih poriva: „folklorna poezija mnogih naroda prepuna je klišeiziranih izraza za kolorističku determinaciju pojedinca, determinaciju koja se, u stvari, svodi na konvencionalizovano saopšavanje podataka o tome da je posrijedi ličnost čija spoljašnjost oličava ono što je, po shvatanju sredine o čijem se jeziku radi, ideal lepote.” Ideal ljepote u folklornoj poeziji i kod Njegoša često se reflektuje kroz upotrebu izraza koji sadrže leksemu kojom se označava bijela boja, naročito u smislu označavanja svijetle puti (*bijelo lice*, *grudi*, *ruke*, *čelo* i sl.). Primjer kolokacija koje u engleskom jeziku nose slične konotacije su *lilly-white/milky-white/snow-white skin*, a sve one nastaju kao elipse ustaljenih poređjenja. Kao ilustraciju veze između kolorističkog svojstva bjeline i fizičke ljepote navešćemo i primjer polisemične strukture lekseme *fair*, tj. razvoj jednog od njenih sekundarnih značenja. U etimološkom rječniku (Online Etymology Dictionary) navodi se da *fair* potiče od staroengleskog *fæger* u značenju lijep, privlačan, uz preciziranu kontekstnu upotrebljivost (o izgledu), a zatim se daju i sekundarne semantičke realizacije „vedar” (o vremenu), te „moralan”: “Old English *fæger* 'pleasing to the sight' (of persons and body features, also of objects, places, etc.); 'beautiful, handsome, attractive', of weather, 'bright, clear, pleasant; not rainy' also in late Old English 'morally good', from Proto-Germanic **fagraz*.” U smislu označavanja povoljnih vremenskih prilika, leksema *fair* se, kao antonim pridjeva *foul*, još uvijek koristi. Sa druge strane, u 12. vijeku se, kao odraz estetskih vrijednosnih sudova, razvija sekundarno značenje „onaj koji je svijetle puti, boje očiju i kose”: “light of complexion or color of hair and eyes, not dusky or sallow, (of persons) is from c. 1200, *faire*, contrasted to *browne* and reflecting tastes in beauty” (Online Etymology Dictionary). U savremenom engleskom jeziku leksema se uglavnom koristi u ovom (sekundarnom) značenju, dok je *fair* kao pridjev koji upućuje na privlačnost stilski obilježen kao arhaičan. Vidimo, takođe, da ovdje *fair* stupa u antonimijski odnos sa *brown*, dok je to u folklornoj poeziji izvornika najčešće pridjev *crn* (npr. crni Arapin), što je još jedan primjer kulturno-jezičkog relativizma u percepciji/kategorizaciji kolorističkih svojstava različitih entiteta.

Upravo zbog ovakve semantičke slojevitosti smatramo da bi se pridjev *fair* mogao upotrijebiti kao adekvatno rješenje u prevodu stalnog epiteta *bijela vila*, jer bi se na taj način sačuvali elementi i konotativnog i denotativnog značenja. Rješenje bi u ovom kontekstu bilo

adekvatno i zbog toga što se u engleskom jeziku aliteracija javlja kao jedno od karakterističnih obilježja strukture ustaljenih poređenja (*as frisky as a ferret, as blind as a beetle, thick as thieves* i sl.) što značajno doprinosi ostvarenju prevodne ekvivalencije (i na formalnom planu).

Na osnovu uvida u strukturu prevodnih rješenja, zaključujemo da je najviše zastupljen doslovan prevod koji može, a ne mora, biti praćen dodatnim intratekstualnim pojašnjenjima ili primjedbama prevodioca. Kada je u pitanju izraz **bijela vila**, pridjevsku odrednicu „bijela”, doslovno prenosi samo Mihailović. On takođe ostavlja imenicu vila u izvornom obliku, proprativši to primjedbom (vila – a fairy in Serbian folklore). Budući da su vile poznate u obje folklorne tradicije, smatramo da nije bilo potrebe da se ostavlja izvorna grafija i dodaje primjedba, a ako se to već čini, onda bi objašnjenje, po našem sudu, trebalo da obuhvata mitološku interpretaciju. Mrkićev prevod *mountain fairy* možda bi se mogao objasniti postojanjem varijantnih oblika izvornog izraza – *bijela/ljudska/gorska vila*. Vajlzovo rješenje je semantički tačno, pri čemu je, radi prenošenja globalnog značenja, „žrtvovana” denotacija:

Primjer 1

(GV: 1265)	(Mrkić, 1265)	(Mihailović, 1305)	(Vajlz, 1325)
Ljepša mu je od <i>bijele vile</i>	She is prettier than a <i>mountain fairy</i>	She is prettier than any <i>white vila</i> !	Prettier she than any fairy

U svijetlu prethodne diskusije, osvrnućemo se i na prevodna rješenja izraza **bijele ruke**, **bijele grudi/prsa bijeli hat**:

Primjer 2

(GV: 1870)	(Mrkić, 1870)	(Mihailović, 1912)	(Vajlz, 1940)
<i>Bijele ruke</i> krila labuda	<i>White arms</i> - the wings of the swan	Her <i>white arms</i> like the wings of a swan	<i>So white her arms</i> as wings of snow-white swan

U okviru poređenja *white arms like the wings of a swan* rješenje *white arms/hands* može se uzeti kao adekvatno, iako se ne može kvalifikovati kao frazeološki, već kao kontekstualni ekvivalent. Sama sintagma *white arms* u engleskom jeziku ne nosi iste implikacije kao navedeni stalni epitet bijele ruke, što se vidi iz primjera datih u korpusu engleskog jezika (BNC/iWeb). Nasuprot izrazito pozitivne konotiranosti u slučaju izvorne frazeološke jedinice, *kolokacije white arms/hands* su stilski neutralne i mogu javiti kako u pozitivnom, odnosno neutralnom kontekstu, tako i u negativnom: prema podacima iz korpusa, *white arms/hands* često kolocira uz pridjeve *cold, cool, thin, skinny*: *she passed the bundle down into Rachaela's cold white arms; shoulders which added an extra foot to my thin white arms; tall, with a thin dark face and cool white hands; Mrs Vane put her thin white hands on her daughter's head; ... snatching at the wind with skinny, white hands; ...it had come from Fincara, out of those cold white hands.* (BNC/iWeb)

Doslovan prenos izraza prisutan je i kod Goja, iako se i samom leksemom *nymph* upućuje na fizičku ljepotu. Budući da je na drugom mjestu leksemu *vila* (adekvatno) preveo sa *sweet-faced maiden* (*zrak je vile mladolike tako krasan ka Atine/The sweet-faced maiden's glance was as lovely as Athena's*), pretpostavljamo da Goj nije prepoznao frazeološku jedinicu, tj. nije imao u vidu desemantizaciju pridjevske komponente, pa je kao rezultat nastao doslovan prevod.

Primjer 3

(NSV)	(Goj)
Jošt se sitan ne naljubih vladalice vile b'jele	Nor of this <i>white nymph</i> , my empress, had yet I kissed my fill

S druge strane, pridjev *snowy* ili *snow-white* koji i predstavlja elipsu ustaljenog poređenja *as white as snow*, može se javiti u sličnom značenju kao pridjev *bijeli* u stalnim eptetima *bijele ruke, lice, grudi*: *...leaving her legs, her snow-white shoulders bare; and an unbuttoned pyjama jacket revealed fleeting glimpses of a snow-white breast; The greatest beauties in the land have held me in their snowy hand.*) (BNC/iWeb). U prilog tome ide i činjenica da Njegoš u istom značenju koristi i izraze sa pridjevskom komponentom *snježni*: *prsa snježna, a usta malena; kaza mi ga snježnom rukom, snježana joj prsa krugla* (Stevanović i dr. 1983, II:316-317). Imajući to u

vidu, smatramo da je rješenje koje uključuje premodifikaciju (specifikaciju) leksemom *snow* u ovom slučaju i najbolje, budući da se naglašavanjem (so white her arms) i upotrebom pridjeva *snow-white* u poredbenoj konstrukciji, u velikoj mjeri prenosi konotativno značenje izvorne jedinice. U skladu sa prethodnom diskusijom, prevodna rješenja za navedene primjere iz *Luče mikrokozma* i *Noć skuplja vijeka* smatramo adekvatnim:

Primjer 4

(LM, I: 222)	(Mening, str. 24)	(Savić-Rebac, str. 269)	(Prvulović, I:222)
Kaza mi ga <i>sniježnom rukom</i>	He pointed to it with his <i>snowwhite hand</i> .	With glances mild, and <i>snowy hand</i> he showed them	His <i>snow-white hand</i> pointed to me

Primjer 5

(NSV)	(Goy)
<i>Snježana</i> joj <i>prsa</i> okrugla, a strecaju svetim plamom	Her round <i>breasts</i> were <i>snow-white</i> and trembled with holy flame

Iz istih razloga prevod izraza *bijela prsa* smatramo doslovnim:

Primjer 6

(NSV)	(Goy)
<i>B'jela prsa</i> <i>gordija</i> su <i>pod crnijem valovima</i>	Her <i>white breasts</i> were whiter beneath the black waves of her hair

Kako se upotrebom izraza *bijeli hat* može jednako aludirati i na ljepotu i na samu boju konja, te ako uzmemo u obzir da se na ljepotu (i brzinu) dodatno ukazuje i poredjenjem *ka na vilu*, smatramo da je doslovan prevod u ovom slučaju adekvatan.

Primjer 7

(GV:2385)	(Mrkić, 2385)	(Mihailović,2483)	(Vajlz,2503)
noćas na san Obilić proleće preko ravna Polja Cetinjskoga na <i>bijela hata</i> ka na vilu	Last night in my dream Obilić flew Over the Cetinje plain On a <i>white horse</i> like on a mountain fairy	Last night in dream I saw Obilic fly over the plain Field of Cetinje there, on a <i>white steed</i> as if on a vila	This night in vision I saw Obilitch, As he flew o'er Cettigné's plain, On his <i>white horse</i> , a vila were not swifter!

Izraz ***bijela kula*** se u *Rečniku jezika Petra II Pertovića Njegoša* tumači na sljedeći način: „kula (često s atributom 'bijela') kamena, obično višespratna kuća, obično značajnijih i drugih bogatijih ljudi” (Stevanović i dr. 1983, I:391). Pridjev *bijela* je, dakle, desemantizovan, a sam izraz je primjer kulturno-specifične leksike tj. realija. Imajući to u vidu, osvrnućemo se na vrste prevodnih postupaka pri prenosu takvih realija iz izvornog u ciljni jezik i kulturu. Tipologija koju predlaže Havijer Franko Ajksela je sljedeća:

1. Postupci koji se zasnivaju na očuvanju izvornog oblika realije su:

- repeticija (nepromijenjena grafija);
- ortografska adaptacija (transkripcija ili transliteracija);
- jezički tj. ne-kulturološki prevod (kada prevodilac koristi referent blizak original i koristi referent iz kulture izvornika, a ne ciljne kulture: strane mjerne jedinice, valute i sl.);
- ekstratekstualno objašnjenje (primjedba prevodioca koja se obično kombinuje sa prethodno navedenim postupcima);
- intratekstualno objašnjenje (takođe prati prethodno navedene postupke. Da bi se izbjeglo ekstratekstualno objašnjenje, eksplicitacija se vrši u okviru samog teksta: *Four Seasons – hotel Four Seasons*);

2. Supstitucionni postupci uključuju:

- sinonimija (zamjena intrajezičkim sinonimom: *rakija od šećerne trske-rum*; *Turkish delight-ratluk*);

- b. ograničena univerzalizacija (zamjena specifičnog referenta onim koji je prihvaćen u ciljnoj kulturi: *American football* – *ragbi*);
- c. apsolutna univerzalizacija (korišćenje hiperonima, u datom slučaju *kula* – *house*);
- d. naturalizacija (zamjena termina onim koji je svojsven ciljnom jeziku, npr. prevod termina iz američkog slenga *buck* sa *dollar*.)
- e. brisanje (izostavljanje dijela informacije koji prevodilac ne smatra relevantnim: *Cadillac sedan* – *Kadilak*. Primjenu date strategije imamo i kod prevoda izraza *bijela kula* koju Mrkić oba puta prenosi u ciljni jezik kao *tower*.)
- f. autonomna kreacija (dodavanje u vidu opisa ili eksplicitacije sadržaja). (Aixela, 1996, navedeno u Jovanović, 2015:210-212)

Kada je u pitanju prevod izraza *bijela kula*, iz navedenih primjera se da primijetiti da ga prevodioci nijesu dobro semantizovali, što je dalje rezultiralo bukvalnim prevodom. Po našem sudu, u datom slučaju bi se mogao upotrijebiti postupak neutralizacije/ograničene univerzalizacije, te bi se izraz preveo leksemom *manor (house)*¹⁶ koja u ciljnom jeziku ima slično značenje kao izvorna jedinica.

Primjer 8a

(GV:2790)	(Mrkić, 2790)	(Mihailović, 2894)	(Vajlz,2950)
I u boju kod <i>bijele kule</i> olova mi toke izlomiše	In the fight around <i>the tower</i> , the bullets broke my breast-plates	In the battle at Radun's <i>white tower</i> , the bullets broke the breastplates on my breast	So fighting round Radun's <i>white tower</i> , The bullets broke the tokés on my breast

¹⁶ 'the mansion of a lord or wealthy person; a large and imposing house.' (The Free Dictionary by Farlex)

Primjer 8b

(GV:2769)	(Mrkić, 2769)	(Mihailović, 2874)	(Vajlz, 2927)
Turci bjehu slamu i sijeno Oko <i>bjele kule</i> nanijeli	Straw and hay had Turks Heaped up round his <i>tower</i>	the Turks had brought armfuls of straw and hay and heaped them up around his <i>white</i> <i>tower</i>	Around <i>his white and</i> <i>gleaming tower</i> The Turks heap'd up the straw and hay

Pridjev ***bijeli*** uz imenicu ***Skadar*** na isti način je prenešen u ciljni jezik. Ako pođemo od pojašnjenja izraza koje daje A. Pejanović (2010:14), da „bijeli Skadar nije grad bijele boje već ‘utvrđeni grad’”, smatramo da u prevodu treba da stoji *Fort Skadar*.

Primjer 9

(GV:2698)	(Mrkić, 2698)	(Mihailović, 2803)	(Vajlz,2856)
Al' zaludu - svi utekli Turci u lađama put <i>bijela</i> <i>Skadra</i>	But in vain –the Turks had all escaped In boats toward the <i>white Skadar</i>	but all in vain - the Turks had run away by boats to the <i>white</i> <i>city of Skadar</i>	What use? - the Turks had gone, Made off by water, far as <i>white Scutàri</i>

Sa stanovišta kulturno-jezičkog relativizma naročito je interesantan izraz ***bijeli svijet*** koji ćemo ovdje navesti upravo iz tog razloga, iako ne spada u kategoriju stalnih epiteta, već idioma. Među prevodnim rješenjima izraza nalazimo tri različita idioma od kojih je po značenju najbliži onaj u Mihailovićevom prevodu (*wide*) *wide world*. Iako izraz *across the world* ima daleko najveću frekvenciju u iWeb korpusu (69746 primjera), on se po semantičkom opsegu ne podudara sa izvornom jedinicom, tj. prenosi samo dio njenog semantičkog sadržaja (širok svijet). Isti je slučaj i sa idiomom *across seas* koji se nadovezuje na Mrkićevu eksplicitaciju (row the galleys) i koji je

u svom leksikalizovanom značenju blizak izrazu *daleki svijet*. Izvorni idiom *bijeli svijet* se od većine ponudjenih rješenja razlikuje po tome što sadrži i seme „nepoznato” i „tuđe”, pa u tom smislu značenjski ekvivalent može biti samo izraz *big wide world*, tj. njegova manje frekventna varijanta koju je upotrijebio Mihailović. Prevodni supstitut koji se po semantičkom opsegu podudara sa izvornom jedinicom, a istovremeno sadrži i leksemu kojom se imenuje boja (u ovom slučaju, plava) je: *out/into the blue*.

Obrazlažući motivaciju izraza *bijela nedelja/bijela subota* (praznici u čast mrtvih), K. Gaborović navodi sljedeće: „belo je kod Južnih Slovena bila boja zapada gde Sunce inače zalazi, i gde se, prema prethrišćanskom verovanju, nalazilo carstvo mrtvih, zbog čega je [...] boja žalosti svojevremeno bila bela, a ne crna. Time se takođe pojašnjava motivisanost sintagmi *otići na beli svet*, u značenju ‘umreti’, i *otići u beli svet*, u značenju otići u nepoznate, daleke i tuđe krajeve i zemlje” (Krimer-Gaborović, 2011:107). Kada je u pitanju engleski izraz *out to the blue*, motivacija bi mogla biti nešto prozirnija: „Očigledno je da anglosaksonska kultura (i engleski jezik) nepregledna prostranstva poistovećuje sa Severnim morem i Atlanskim okeanom, zato što je Velika Britanija ostrvska zemlja koja je sa svih strana okružena vodom (morima i okeanom)” (Krimer-Gaborović, 2011:107).

Primjer 10

(GV:1452)	(Mrkić, 1452)	(Mihailović, 1495)	(Vajlz, 1513)
i tiska ih u <i>svijet bijeli</i> .	Filled their ships with them To row their galleys <i>across the seas.</i>	So they loaded their large ships with those lads And dispatched them into the <i>wide,wide world.</i>	Crowding their ships all full of them And pushing them <i>across the world.</i>

Stalni epiteti *bijela pšenica* i *crveno vino* (u folkloru i kod Njegoša još i kao *rujno vino*) u istom obliku se javljaju i u engleskom jeziku. Ovdje treba napomenuti da se pridjevom bijela u okviru datog stalnog epiteta, osim na boju, može ukazivati i na „rijetkost, vrijednost i plemenitost

u odnosu na druge žitarice koje su bile rasprostranjenije” (Pejanović, 2010:14). Upravo na taj način izraz su protumačili Mrkić i Vajlz, te su ga i preveli sa *finest wheat*, dok se Mihailovićeva parafraza udaljava od osnovnog značenja. Kada je engleski jezik u pitanju, pridjev *white* je, prema podacima iz iWeb korpusa, kao kolokat imenice *pšenica* na drugom mjestu po frekventnosti (*whole wheat* 21066, *white wheat* 857). Interesantan podatak u vezi sa drugom sintagmom je da se u našem jeziku u savremenoj upotrebi javlja pridjevska komponenta *crn* - *crno vino*, nasuprot engleskom crveno (*red wine*), što takođe predstavlja primjer (kulturološki uslovljene) razlike u kolorističkoj kvalifikaciji pojedinih entiteta. Vajlzovo i Mihailovićevo prevodno rješenje *ruby* (wine) predstavlja primjer hipersemantizacije, jer se opštiji pojam zamjenjuje pojmom koji je u semantičkom smislu specifičniji: crveno – zagasito crveno.

Primjer 11

(GV:2441 -2442)	(Mrkić, 2441-2442)	(Mihailović, 2545-2546)	(Vajlz, 2569-2570)
presuli ih <i>bijelom šenicom</i> a zalili <i>crvenijem vinom</i> .	Scattered <i>finest wheat</i> over them, And sprinkled them with <i>red wine</i>	<i>Handfuls of wheat</i> over them we have strewn, and we have poured <i>ruby wine</i> over them.	On them we've handfuls thrown of <i>finest wheat</i> , And we have sprinkled them with <i>ruby wine</i> !

Stalni epitet *sinje more* je na različite prenešen u jezik prevoda, tj. zabilježeni su parafraza, frazeološki i jedan nulti prevod:

Primjer 12a

(GV:55)	(Mrkić, 55)	(Mihailović, 94)	(Vajlz, 87)
Mala li je žertva sva Srbija, od Dunava do <i>mora Sinjega</i>	Is too small the sacrifice of all Serbia From the Danube to <i>the white sea</i>	Is Serbia from the Danube river To the <i>blue sea</i> too small an offering?	Is it small offering-of Serbia the whole, From Danube river to <i>the deep blue sea</i> ?

Primjer 12b

(GV:1110)	(Mrkić, 1110)	(Mihailović, 1150)	(Vajlz, 1165)
Ko potoke može ustaviti, da k <i>sinjemu moru</i> ne hitaju?	Who can stop the brooks, not to flow to the <i>bright sea</i> ?	Who can prevent the onrushing torrents from rushing toward the <i>wide blue sea</i> ?	Who can leaping torrents stay, From onwards rush unto <i>the sea</i> ?

Iako se u prvom slučaju, kako navodi A. Pejanović (2010:164), radi o hidronimu Jadransko more, sva tri prevodioca su ga protumačila kao stalni epitet, pa u tom smislu analiziramo i njihova prevodna rješenja. Polazeći od već pomenutog jezičkog i kulturološkog relativizma u odnosu na konceptualizaciju i kategorizaciju boja, Krimer-Gaborović navodi primjer velškog jezika u kojem se ne pravi diferencijacija plav – zelen – siv, već se koristi jedinstven termin *glas*, pa se tako *glas* može koristiti da označi boju lista, neba i mora, dok će u engleskom list tipično biti zelen, nebo plavo, a more sivo, a u srpskom će more biti plavo, modro ili sinje (Krimer-Gaborović, 2014:240). Prema iWeb korpusu se, ipak, kolokacija *blue sea* javlja znatno češće nego *grey sea* (5330 u odnosu na 269 primjera), pri čemu u 1680 od tih primjera kolocira sa pridjevom *deep*, tj. u onom obliku koji je posvjedočen u Vajlzovom prevodnom rješenju za 55. stih Gorskog vijenca. U Rečniku jezika Petra II Petrovića Njegoša (Stevanović i dr. 1983, II:284) za termin *sinji*, kao drugo od značenja navodi se „modrikasto siv, plav” (o moru), te se rješenje *blue sea*, iako adekvatno, sa datim izrazom pokalapa samo u jednoj od komponenata njegovog semantičkog sadržaja, tj. dolazi do nepodudarnosti korespondenata na planu obima značenja. Interesantno je napomenuti da se, za razliku od modernog engleskog u kome ne postoji bliskoznačna leksema, u staroengleskom javlja oblik *hœwen/hœwe* koji se osim u znacenju „plav”, mogao koristiti i u znacenju „siv”, „sivo-plav” (Krimer-Gaborović, 2014:245). Prevodna rješenja *white/bright sea* koja nudi Mrkić u ovom kontekstu nijesu adekvatna, tj. semantički tačna. Iako postoje naznake da se leksema *sinji* mogla koristiti i da označi pojave vrlo svijetlog kolorita, npr. *kamen sinji* (Ivić, 1995:67), u okviru date kolokacije realizuje se značenje pridjeva navedeno u *Rečniku Njegoševog jezika*.

Za tri izraza na koje se osvrćemo u nastavku teksta - *sivi soko*, *zelena dolama* i *svijetlo oružje*, tumačenje bi se moglo vezati za metaforičku transpoziciju pojma zelenog u folkloru. Prvo ćemo se osvrnuti na idiom *sivi soko* sa aktualnim značenjem „hrabar/odvažan čovjek, junak”. Navodeći primjere paralelne upotrebe kvalifikativa *siv* i *zelen* uz imenicu *soko* u narodnoj poeziji (Mitar pusti *zelena sokola*/Doleti joj *siv zelen sokole*) i tumačeći metaforičku transpoziciju značenja u slučaju izraza *sivi soko* gdje se vremenom i sam pridjev *sivi* počinje koristiti kao svojevrsan naziv osobine odvažnosti, srčanosti i ubojitosti (Što velite, *vitezovi sivi*? RJA), Milka Ivić iznosi tvrdnju da postoje dobri razlozi za pretpostavku da se i pridjev *zelen* u prošlosti mogao javljati sa istom metaforičkom značenjskom interpretacijom (Ivić, 1995:98). Pored toga, pridjev *zelen* vrlo često se javlja i kao kvalifikativ uz oružje *zelena sablja*, *zelen top* i sl. Ivić prenosi objašnjenje iz RJA prema kome se *zelen* u ovim kolokacijama tumači kao *blistav*, *sjajan*: „Ovome značenju riječi *zelen* neće se čuditi, tko uzme na um, da je postala od korijena *zel* koji znači sijati se, kako se vidi u imenice *zlato*” (RJA, navedeno u Ivić, 1995:99). Dragana-Mršević Radović dijelom prihvata ovakvo mišljenje, ističući da je stalni epitet *zelen* u funkciji isticanja boje gvožđa ili čelika od kojeg je oružje liveno ili kovano. U prilog toj tezi ona, između ostalog, navodi i naziv za posebnu vrstu starinskog oružja – mač grebenštak: „Kod Nodila, to je zeleni Vidov mač koji seče tminu, te je otuda grebenštak, načinjen od ljutog grebeškog gvožđa [...] Ostavimo li po straini svu simboliku zelenog grebeštaka, nije li logično pogledati kako je u jeziku iz kojeg su nam ovi nazivi najviše dolazili, i odakle može biti i ovaj naziv: tako u nemačkom Gerbshtal označava vrstu čelika – rafinirani, prečišćeni čelik” (Mršević-Radović, 2008:8).

Tumačenje koje daje Mršević-Radović, osim na zeleno, moglo bi se primijeniti i na *svijetlo oružje*. Pored toga što je blistavo i sjajno, zeleno oružje je i ubojito. Ivić navodi primjer iz narodne pjesme *Sultanije robinje* gdje se veliko junaštvo Ćuprilijić vezira opisuje na sljedeći način: „Ovđe ima Ćuprilijić vezire, Zelena mu i sablja i ruka, /A bijela do pojasa brada” (Vuk S. Karadžić, Narodne pjesme III, navedeno u Ivić, 1995:99). Simboliku zelenog oružja i ruke u datim stihovima Ivić tumači u smislu odvažnosti i ubojitosti. Naposljetku, ona navodi i (relativno univerzalnu) asocijativnu vezu zelenog, tj. bujnosti vegetacije sa jedne, i mladosti, odnosno krepkosti, snage i silovitosti koji je prate sa druge strane. Mršević - Radović se na ovo tumačenje nadovezuje tvrdnjom da je kao preduslov za javljanje predstave *zelene ruke* prvo morao postojati prototip junaka za koga bi se data predstava mogla vezati. Taj junak je zeleni vitez, na kome je „sve zeleno, on dolazi na zelenom konju, u zelenoj dolami, jer predstavlja zeleno majsko božanstvo vegetacije

koje se stopilo s predstavom svetog ratnika čiji su epiteti hrabri, pobedonosni kao ‘zeleni Juraj’” (Mršević-Radović, 2008:9).

Pandan zelenom Juraju u anglosanksonskoj kulturi predstavlja „Džek u zelenom” (Jack in the Green), božanstvo vegetacije sa kojim se dovodi u vezu i Zeleni vitez u srednjovjekovnom spjevu *Ser Gavejn i Zeleni vitez*. I ovdje već pomenuti zeleni vitez objedinjuje elemente hrišćanske i paganske tradicije: njegova smrt i ponovno oživljavanje simbolizuju ciklično obnavljanje prirode, istovremeno se oslanjajući i na elemente hrišćanskog mita o uskrsnuću (Jakovljević, 2018:68).

Imajući sve navedeno u vidu, smatramo da se sa motivom zelenog viteza i uopšteno simbolikom zelene boje mogu dovesti u vezu i izrazi *sivi soko*, *zelena dolama* i *svijetlo oružje*: „u folklornim umotvorinama, *zelen konj*, *zelen soko* i *zelen mač* pominjani su kao zeleni svakako ne zbog svoje boje, nego zato da bi se tim epitetom naglasila njihova podobnost za efikasno djelovanje radi savlađivanja protivnika” (Ivić, 1995:100).

Kao što se može vidjeti iz ponuđenih rješenja, za stalni epitet **zelena dolama** prenešeno je samo doslovno značenje. Imajući u vidu prethodnu diskusiju, smatramo da bi se izraz u prevodu mogao proširiti pridjevom *knightly* (wearing a green knightly robe/cape/cloak).

Primjer 13

(GV:1349)	(Mrkić, 1349)	(Mihailović, 1391)	(Vajlz, 1409)
na svakoga zelena dolama,	On each one a <i>green cloak</i>	each one wearing a <i>green dolman jacket</i>	Each was cloak'd in <i>green dolàma</i> ;
na svakome toke i oružje	Breastplates and each one is armed	and every one with shoulder plates and arms.	They'd tokés too, and each was arm'd

U Rječniku Njegoševog jezika stalni epitet **svijetlo oružje** objašnjava se kao „ono koje se sija, koje blista i presijava se” (Stevanović i dr. 1983, II:276), a tako su ga preveli Vajlz i Prvulović upotrijebivši kolokaciju *shining arms/weapons*. Na sličan način jedinicu tumači i Mening, s tim što je imeničku komponentu zamijenio sa *armor* (armor bright). Ukoliko imamo u vidu prethodnu diskusiju, nameće se zaključak da se rješenje se sa izvornom jedinicom razlikuje po semantičkom

opsegu, tj. prenosi samo jedan dio semantičkog sadržaja stalnog epiteta. Sa druge strane, Mihailović je pribjegao parafrazi *honor-studded*, po našem mišljenju, uspješno. Za razliku od njih, Mrkić i Savić- Rebac pridjevsku komponentu *svijetlo* potpuno izostavljaju, te govorimo o nultom prevodu frazeološke jedinice. Činjenica da je Savić-Rebac prevela sintagmu *nepobjedni štit* sa *shining shield* takođe ide u prilog navedenom tumačenju izvorne jedinice. Istovremeno bi se takav postupak mogao smatrati kompenzatornim manevrom, tj. nadoknađivanjem sadržaja koji se gubi izostavljanjem jedinice originala.

Primjer 14a

(GV:669)	(Mrkić, 669)	(Mihailović, 706)	(Vajlz, 719)
ko god paše <i>svijetlo</i> <i>oružje</i> ,	Whoever girds on <i>weapons</i> ,	Let those who bear the <i>honor-studded</i> <i>arms</i>	Whoe'er girds on his <i>shining arms</i> ,
ko god čuje srce u prsima!	Whoever hears heart within his breast	and those who hear the heart beat in their chest	Whoe'er hath heart within his breast

Primjer 14b

(LM, IV:163)	(Mening, str. 57)	(Savić-Rebac, str. 286)	(Prvulović, IV: 163)
al' se kunem <i>svijetlim</i> <i>oružjem</i>	But I can trust unto my <i>armor bright</i>	I know his stubborn mind; but by my <i>arms</i>	But now I swear by my <i>shining weapons</i> ,
I mojijem nepobjednim štitom	And I can trust my guard that will not yield	I swear, and by the shining shield I wear	And by my truly invincible armor

Kako u okviru kategorije stalnih epiteta imamo dva izraza sa zoonimskom sastavnicom kojima se upućuje na hrabrog čovjeka/junaka, to ćemo se ovdje osvrnuti i na razvoj frazeološkog značenja na osnovu semantičkih komponenti zasnovanih na vjerovanjima i obrascima u okviru

jedne kulturno-jezičke zajednice. Te komponente Rajna Dragičević (2010) naziva semama kolektivne ekspresije, a Dobrovoljski (1997) i Langloc (2006) ih određuju kao embleme tj. kulturne metafore. Kao što ističe Dragičević (2010:10), „kolektivna ekspresija često se zasniva na objektivno nepostojećim sredstvima, pa ne čudi što se ona u nekim segmentima razlikuje od naroda do naroda” i u tom smislu su podudaranja takvih predstava i simbolike u različitim kulturama vrlo rijetka. Zoonimske sastavnice u okviru pomenutih izraza imaju sljedeće semantičke vrijednosti: odvažnost, srčanost, hrabrost, opasnost. Za simboličke vrijednosti ekvivalentnih jedinica u engleskom jeziku pozivamo se na istraživanje Rajne Holandi (2011). *Soko* (falcon) se, prema podacima do kojih dolazi Holandi (a i prema frazeološkim rječnicima), u engleskom jeziku ne javlja u sastavu idioma/metafora. *Vuk* se uglavnom simbolički vezuje za apetit, agresivnost, nesreću i okrutnost (Holandi, 2011:258). Mi bi ovdje još dodali i prilično rasprostranjeno značenje usamljenost (*a lone wolf*), te siromaštvo (*keep the wolf from the door*). Za konkretnu frazeološku jedinicu u engleskom jeziku se ipak može pronaći korespondent slične semantike/slikovitosti - *a fine wolf*, a u datom značenju se može koristiti i sama leksema: *wolf*, n. a bold and aggressive male (The Free Dictionary by Farlex). Kao što ističe A. Pejanović (2010:25-26), stalni epitet *mrki vuk* je polisemičan, pa se i u spjevu realizuje u dva različita značenja: jednom kao idiom sa već navedenim značenjem (još i u obliku *gorški vuk*), a jednom u svojstvu stalnog epiteta uz imenicu *vuk*. Kada je u pitanju prevod stalnog epiteta, najučestaliji kolokat imenice *wolf*, a da pritom predstavlja leksemu kojom se imenuje boja, prema podacima iz iWeb korpusa je *gray* (gray 1676; grey 832), pa bi takva supstitucija bila uobičajena u odomaćujućoj prevodnoj strategiji. Ukoliko bi se opredijelili za zadržavanje originalne forme, mogla bi se sačuvati izvorna sintagma u nepromijenjenom obliku (*dark wolf*). Takva kolokacija je u engleskom jeziku moguća, ali je daleko manje frekventna, i u iWeb korpusu se javlja u svega 86 primjera. Kada je struktura prevodnih rješenja u pitanju, vidimo da su u parafrazama prisutna značajnija odstupanja originala (*brown howling wolves*, *howling wolves*). Izraz *mrki vuk* u 2810. stihu nije dobro protumačen uprkos činjenici da su prevodioci shvatili da se radi o idiomu kojim se, između ostalog, upućuje i na temperament. Tumačenje umnogome otežava i igra riječi u stihu, tj. činjenica da se istovremeno aktiviraju oba plana značenja idioma - doslovno i metaforičko/frazeološko, te prevodilac teško može pronaći rješenje kojim bi se prenijele sve implikacije originala.

Primjer 15a

(GV:1741)	(Mrkić, 1741)	(Mihailović, 1781)	(Vajlz, 1808)
vazda raniš od Vidova dana junačkim i konjskim mesom gavranove i mrke vukove!	Ever since St. Vitus day With men's and horse meat You feed ravens and <i>dark wolves</i>	Since Vidovdan, the day of St. Vitus, you have fed the ravens and <i>howling</i> <i>wolves</i> with the flesh of heroes and horses.	Since Vidov Day alway thy ground doth find For ravens black and for <i>brown howling</i> <i>wolves</i>

Primjer 15b

(GV:2810)	(Mrkić, 2810)	(Mihailović, 2914)	(Vajlz, 3012)
<i>Mrki Vuče</i> , podigni brkove, da ti viđu toke na prsima	<i>Sullen wolf</i> , lift up your mustaches That I may see your breast plates	<i>O scowling Vuk</i> , lift your moustache for me and let me see the breastplates on your chest	<i>O scowling Vuk</i> , again lift thy moustaches! And let me see the tokés on thy chest

U predgovoru svom prevodu *Gorskog vijenca*, Vasa Mihailović se, obrazlažući svoju prevodnu strategiju, osvrće i na postupak prenošenja „neobičnih metafora” navodeći upravo primjer izraza *sivi soko*: „Kako bih sačuvao duh Njegoševog remek-djela, umjesto pribjegavanja objašnjenjima tj. interpretaciji, neobične metafore sam zadržao gdje god je to bilo moguće. Na primjer, učestala metafora ‘sivi soko’ kojom se upućuje na mladog i habrog čovjeka je toliko lijepa, da bi svaki pokušaj da se pronađe slična metafora u engleskom jeziku predstavljao samo blijedi odraz originala”¹⁷ (Mihailović, 1997:11). Pored toga što je ovakvo viđenje u biti etnocentrično, problematično je i sa aspekta frazeološke interpretacije. *Sivi soko*, prije svega, nije

¹⁷ “In order to preserve the flavour of Njegos's masterpiece, instead of explaining or interpreting unusual metaphors, they were kept whenever possible. For example, the frequent use of the metaphor ‘gray falcon’ for a young brave man is so beautiful that any attempt to find a similar metaphor in English would be a pale reflection of it.”

Njegoševa metafora, a još manje je „neobična”. Izraz je folklornog porijekla, a o njegovoj rasprostranjenosti govori i činjenica da se u sličnom značenju javlja i u srodnom ruskom jeziku (ясный сокол). Budući da u engleskom jeziku *grey falcon* predstavlja tek terminološku sintagmu (*Falco hypoleucos*) i ne može izazvati adekvatne asocijacije kod receptora prevoda, zadržavanje izvorne jedinice trebalo je pratiti primjedbom prevodioca kao Mihailovićevoj verziji ili intratekstualnim objašnjenjem npr. *brave falcon*, ili *falcon-hearted* kako to u nekoliko navrata u spjevu čini Vajz. Ukoliko se pribjegava supstituciji, mogla bi se upotrijebiti elipsa prilično rasprostranjenog poređenja (*a brave lion*), leksema *lionheart* istog simboličkog značenja, ili npr. složenica *high-hearted* čije je (metaforičko) značenje blisko originalu. Supstitucija datom složenicom mogla bi se okvalifikovati kao svojevrsan vid univerzalizacije, budući da je njena upotreba (u sličnom kontekstu) karakteristična za ciljni jezik i kulturu:

“Tis plain that for prowess, not plunged into exile,
for *high-hearted* valor, Hrothgar ye seek!” (Beovulf, 339)

Kao što se da vidjeti iz navedenih primjera, izraz je, uz već pomenute izuzetke, preveden bukvalno:
Primjer 16a

(GV:1834)	(Mrkić, 1834)	(Mihailović, 1876)	(Vajlz, 1904)
Sramota je <i>sivome sokolu</i> ćerat dugo jato jarebica, pa za sebe ne ulovit mesa	It is not seemly for a <i>grey falcon</i> To chase a flight of partridges, And not catch meat for himself	It is a shame for such a <i>grey falcon</i> to chase a flock of partridge for so long without catching anything for himself.	It were a shame for such a <i>falcon grey</i> The partridge thus to hunt along the glade, And still so long without a meal to bide!

Primjer 16b

(GV:1980)	(Mrkić, 1980)	(Mihailović, 2074)	(Vajlz, 2100)
Onakvoga <i>sivoga sokola</i> Crnogorka još rađala nije!	Such a <i>grey falcon</i> A Montenegrin woman has not borne yet	Never has a Montenegrin woman given birth to such <i>gray falcon</i> before!	Such a <i>grey falcon</i> ne'er before Did Montenegro bring to birth!

Primjer 16c

(GV: 2028)	(Mrkić, 2028)	(Mihailović, 2121)	(Vajlz, 2140)
a obrnu svijet naopako za onijem <i>sivijem sokolom</i>	And her world was overturned Because of that <i>grey falcon</i>	The world for her was turned all upside down in her grief for her <i>gray falcon</i> brother	The world for her was all overturned; Thinking of her <i>falcon grey</i>

Primjer 16d

(GV:2763)	(Mrkić, 2763)	(Mihailović, 2867)	(Vajlz, 2922)
žena mlada, ama <i>soko sivi</i> , puni puške svome gospodaru	A young woman, but a <i>grey falcon</i> She loads rifles for her husband	a young woman but like a <i>gray falcon</i> , she was loading rifles for her master	A youngish wife and <i>falcon-hearted</i> , Loading rifles for her lord

Pored navedene grupe stalnih epiteta koji kao sastavnicu imaju leksemu kojom se imenuje boja, odnosno zoonimsku sastavnicu, zabilježeni su još epiteti sa pridjevskom komponentom *ravan* (*Čevo ravno*), *širok* (*široko polje Čemovsko*), *ljuti* (*ljuti boj*), te *živi* uz imenice *oganj/vatra* i *srce*.

U *Rečniku jezika Petra II Petrovića Njegoša*, pridjev *ravan* se objašnjava kao „onaj koji je bez izbočina i udubljenja, koji ima dosta ravnina” (Stevanović i dr., 1983, II:204) i kao primjer se navode i dva stalna epiteta koja se javljaju i u *Gorskom vijencu* (preko *ravna polja Cetinskoga*/preko *Čeva ravna*). Pridjevska komponenta *ravan* u okviru stalnih epiteta, dakle, može čuvati svoje doslovno značenje, ali, kako tvrdi A. Pejanović (2010:17-18), „može biti i desemantizovana, jer se koristi uz imenice koje upućuju na teren koji u gegografskom smislu nije ravan (*ravne Bosne i Hercegovine*, *ravne gore Vrtijeljke*).” Upravo kod takvog primjera u stihu 1049 javlja se nulti, tj. semantički neprecizan prevod. Kada su prevodna rješenja u pitanju, uočava se karakterističan obrazac kod svakog prevodioca ponaosob: Mrkić uglavnom pribjegava doslovnom prenosu (*level Cevo*), Vajz pribjegava parafrazi koristeći imenicu *plain*, dok su Mihailovićeve parafraze raznovrsne - od onih koje prate značenje izvornika (*wide and long that Cetinje plain is*) do prilično slobodnih (*proud Bosnia and Herzegovina*).

Primjer 17a

(GV:162)	(Mrkić,162)	(Mihailović,200)	(Vajlz,195)
Vidite li, ako boga znate, koliko je mora i primorja, <i>ravne Bosne i Hercegovine,</i>	How much is sea, and how much is seacoast <i>Level Bosnia and Herzegovina</i>	how much there is of the sea and the coast, <i>of proud Bosnia and Herzegovina,</i>	How much is sea and how much is of shore? <i>View Bosnia's plains! Herzegovina see!</i>

Primjer 17b

(GV:2384)	(Mrkić, 2384)	(Mihailović,2483)	(Vajlz,2503)
noćas na san Obilić proleće preko <i>ravna Polja</i> <i>Cetinjskoga</i>	Last night in my dream Obilić flew <i>Over the Cetinje plain</i>	Last night in dream I saw Obilic fly <i>over the plain Field of</i> <i>Cetinje there,</i>	This night in vision I saw Obilitch, As he flew o'er <i>Cettigné's plain,</i>

Primjer 17c

(GV: 2596)	(Mrkić, 2595)	(Mihailović,2700)	(Vajlz, 2734)
Koliko je <i>ravnoga</i> <i>Cetinja,</i> ne uteče oka ni svjedoka,	However <i>broad is the</i> <i>plain of Cetinje,</i> Not an eye, not a witness escaped.	<i>As wide and long that</i> <i>Cetinje Plain is,</i> not one witness was able to escape	<i>Though broad enough</i> <i>Cettigné's Plain,</i> No single seeing eye, no tongue of Turk

Primjer 17d

(GV:287)	(Mrkić, 287)	(Mihailović,325)	(Vajlz, 325)
odža riče <i>na ravnom</i> <i>Cetinju!</i>	The hoja howls on the <i>level Cetinje</i>	Hodja bellows on <i>the</i> <i>plain Cetinje!</i>	The hodja calls upon Cettigné's plain

Primjer 17e

(GV:1049)	(Mrkić, 1049)	(Mihailović, 1089)	(Vajlz,1105)
Dočekaše Šendera vezira uvrh <i>ravne gore</i> <i>Vrtijeljke</i>	Fell upon Vizier Sendjer, <i>On the level top of the</i> <i>Vrtijeljka mountain</i>	They lay in wait for Sendjer the Vizier <i>on the top of Mount</i> <i>Vrtijeljka</i>	Up they came on Suliman the Vizier, 'Neath <i>Vertielka,</i> <i>there upon the plain</i>

Primjer 17f

(GV: 1733)	(Mrkić, 1733)	(Mihailović, 1775)	(Vajlz, 1801)
Čevo ravno, gnjijezdo junačko	<i>Level Cevo</i> , nest of heroes	<i>O Cevo plain</i> , you're a nest of heroes	<i>O Plain of Tchevo</i> , thou art nest of heroes,

Značenjski veoma blizak već pomenutom izrazu *ravno polje*, stalni epitet **široko polje**, na engleski jezik je prenešen semantički tačno. Budući da su kolokacije *wide plain/broad field* u engleskom jeziku frekventne (159, odnosno 205 primjera u iWeb korpusu), prevod ćemo okarakterisati kao frazeološki.

Primjer 18

(GV: 574)	(Mrkić, 574)	(Mihailović, 612)	(Vajlz, 614)
na širokom polju Ćemovskome	on the <i>wide Djemovo</i> <i>plain</i>	in a fight on a <i>broad</i> <i>Cemovo filed</i>	<i>On tune broad fields</i> <i>of Tchemovo</i>

Za primjer stalnih epiteta sa pridjevskom komponentom *živi* u *Rečniku Njegoševog jezika* stoji sljedeće objašnjenje: živ, živa, živo – stojeći epitet, najčešće uz imenice: srce, oganj, vatra, iskra i sl. u funkciji isticanja bitne osobine pojma uz čije ime stoji (Stevanović i dr., 1983, I:214). Izrazi sa imeničkom komponentom *srce* su na različite načine prenešeni u ciljni jezik: doslovno sa *living heart*, iako takva kolokacija nije u datom značenju uobičajena u engleskom jeziku, frazeološki sa *one's own heart*, *all of one's heart* i parafrazom - uz upotrebu kolokacije *heaving chest/breasts*.

Primjer 19a

(GV:1992)	(Mrkić, 1992)	(Mihailović, 2085)	(Vajlz,2114)
<i>živo mi je srce</i> pokosio i našu je zemlju ocrnio!	He had smitten away <i>my living heart</i> And put our country into sorrow	he's cut sharply right into <i>my own heart</i> thrown the whole land into deepest mourning!	He's caught away <i>my</i> <i>living heart</i> . And all our country weepeth truest tears.

Primjer 19b

(GV: 2781)	(Mrkić, 2781)	(Mihailović,2885)	(Vajlz, 2940)
Nama <i>živa srca</i> popucaše	Our <i>living hearts</i> were breaking	Our <i>heaving chests</i> were bursting with anguish	Our <i>heaving breasts</i> were torn in twain

Najuspješnije je, po našem mišljenju, preveden stalni epitet u sastavu izraza ***ponijeti (kome) srce*** sa *all my heart (whole heart)*, budući da se u engleskom jeziku u datom kontekstu koristi upravo takva kolokacija (*Laie has **my whole heart**; I was ready to give **my whole heart** to someone, and now here you are. (iWeb)*). Mrkićevo prevodno rješenje u datom kontekstu predstavlja primjer bukvalnog prevoda.

Primjer 20

(GV1267)	(Mrkić,1267)	(Mihailović,1307)	(Vajlz,1327)
<i>živo mi je srce</i> ponijela!	She's taken <i>the living heart</i> from within me.	Yet she captured <i>my whole heart</i> completely.	She's simply captured <i>all my heart</i> !

Živa vatra/oganj se kao stalni epitet javlja dva puta i prevodioci su ga uglavnom doslovno prenosili sa *living fire*, ili parafrizirali. Kolokacija *living fire* se u datom kontekstu može upotrijebiti i u iWeb korpusu je zastupljena sa 192 primjera, ali bi, po našem sudu, bolje bilo upotrijebiti *blazing/flaming fire*. Mihailovićev i Vajlzov opisni prevod izraza u stihu 2215 je u datom kontekstu adekvatan, dok Mrkić nalazi frazeološko rješenje *to the ground*, koje se može okarakterisati kao kontekstualni analog.

Primjer 21a

(GV:175)	(Mrkić, 175)	(Mihailović, 213)	(Vajlz, 207)
Jedna sinu od Koma k Lovčenu, druga sinu od Skadra k Ostrogu, krst od <i>ognja živa</i> napraviše.	One flashed from Kom to Lovcen; the other flashed from Skadar to Ostrog. Made a cross of <i>living fire</i>	One flash came from Kom straight on to Lovcen; the other flashed from Skadar to Ostrog. They formed a cross made out of <i>living</i> <i>fire</i> .	One flash there was from Kom straight on to Lovtchen; From Scutari another – unto Ostrog! They made a cross of <i>living fire</i>

Primjer 21b

(GV:2215)	(Mrkić, 2215)	(Mihailović, 2312)	(Vajlz, 2334)
sve ću ti ih zatvorit u kuću, pa u <i>živi oganj</i> izgorjeti!	I'll lock up in your house, <i>And burn everything</i> <i>to the ground.</i>	I will lock up and then <i>burn them alive!</i>	I'll lock them up within thy dwelling, <i>'And burn them all -</i> <i>true, burn them</i> <i>living!</i>

Izraz *živa vatra* u kontekstu stiha 2739 pored doslovnog, ima i preneseno značenje: „krvav boj, žestok okršaj” (Stevanović i dr., 1983, I:214). Po našem mišljenju, ovdje bi se mogle upotrijebiti kolokacije *heated/fiery battle* kako bi se sačuvali elementi i doslovnog i globalnog značenja. Sva postojeća rješenja okarakterisaćemo kao doslovan prevod: Vajlzova formulacija

red-hot-fire, iako uspješnija od preostalih, ne prenosi globalno značenje jedinice, pa je stoga i svrstavamo u navedenu kategoriju.

Primjer 22

(GV:2739)	(Mrkić, 2739)	(Mihailović, 2844)	(Vajlz, 2898)
viđu da si s krvave poljane, gazio si negđe <i>vatru</i> <i>živu</i>	I see that you are from the battle field That you have walked through <i>living</i> <i>fire</i>	I see you've come from a blood-covered field. You must have walked through <i>living</i> <i>fire</i> somewhere.	'Tis clear thou comest from a bloodstain'd field, And thou hast walk'd on <i>red-hot fire</i> ;

U *Luči mikrokozma* je sa datom pridjevskom komponentom potvrđen izraz *živa briga*. Prvulović je adekvatno preveo izraz upotrijebivši kolokaciju *profound care* koja se po semantičkom sadržaju podudara sa izvornom jedinicom, a u iWeb korpusu je zastupljena sa 17 primjera. Uprkos, a istovremeno i zbog činjenice da u datom značenju imenica *care* češće kolocira sa sinonimnom leksemom *deep* (128 primjera u iWeb korpusu), rješenje smatramo adekvatnim, tj. frazeološkim analogom. Mening je izraz preveo opisno, dok rješenje koje nudi Savić-Rebac smatramo primjerom bukvalnog prevoda:

Primjer 23

(LM, I:180)	(Mening, str. 23)	(Savić-Rebac, str.268)	(Prvulović, I:180)
Što te moja sudba zanimava Te ti znake božestveno lice <i>Živom brigom</i> za me izražava?	Why is my fate of interest to thee And why do these great creatures of the Lord <i>Look out for me in such a kindly way?</i>	Why is thy mind attentive to my fate, Why does thy face divine show <i>lively</i> <i>signs</i> <i>of care</i> about myself and my career?	"Why my destiny concerns you so That your divine face expresses <i>Signs of profound</i> <i>care</i> for me?"

Stalni epitet *ljute rane* javlja u korpusu ukupno četiri puta (po dva puta u *Gorskom vijencu* i *Luči mikrokozma*) i na različite načine je preveden na engleski jezik, pretežno neadekvatno. Mrkić u oba slučaja bukvalno prevodi izraz sa *bitter wounds* (kao i u svim ostalim primjerima stalnih epiteta sa ovom pridjevskom komponentom), Mihailović, takođe neadekvatno, prevodi sa *sharp/bitter wounds*. Kolokaciju *sharp wounds* nijesmo našli u rječnicima kolokacija, ali je u iWeb korpusu zastupljena u 5 primjera. Ipak, ona nije značenjski ekvivalent izvornog izraza, kao što se može vidjeti iz primjera preuzetog iz korpusa: *According to clinical findings, there have been several instances where patients with sharp wounds to their spinal cords not only survived but also recovered.* (iWeb)

Među prevodiocima *Gorskog vijenca*, Vajlz je, po našem mišljenju, jedini uspješno preveo izraz – jednom sa *deadly wounds*, a drugi put sa *smarting wounds*. Iako u rječnicima kolokacija nijesmo naišli na *smarting wounds*, čini se da je takav spoj ipak u upotrebi (4 primjera u iWeb korpusu), a jedan primjer pronašli smo i u romanu Romola (Dž. Eliot). Vidimo i da je on oba značenja izraza ispravno protumačio i semantički rekonstruisao u prevodu: u stihu 1960 izraz se javlja u značenju „teške, smrtno rane”, a u stihu 1918 u značenju „velika, neprebolna patnja” (Pejanović, 2010:22). Iako pridjev *smarting* prvenstveno ukazuje na fizičku bol, našli smo i objašnjenje prema kojem može označavati i „keen mental suffering, as from wounded feelings, affliction, grievous loss, etc.” (Dictionary.com), te prevod smatramo adekvatnim. Po našem mišljenju, najbliži značenjski ekvivalent izvornog izraza je kolokacija *grieving wound*. Kao pridjevski kolokati imenice *wound* u okviru značenja izvorne jedinice mogu se javiti *mortal*, *fatal*, *deadly*, itd. Učestalost javljanja pomenutih kolokacija je, prema podacima iz iWeb korpusa, sljedeća: mortal wound 742, fatal wound 521, deadly wound 372, severe wound 243, terrible wound 105 i grievous wound 104.

Primjer 24a

(GV:1960)	(Mrkić, 1960)	(Mihailović, 2049)	(Vajlz, 2078)
Proste tvoje <i>ljute rane</i>	Forgiven be your <i>bitter wounds</i>	May your <i>sharp wounds</i> be forgiven	Forgiveness o'er thy <i>deadly wounds</i>

Primjer 24b

(GV:1918)	(Mrkić, 1918)	(Mihailović, 1996)	(Vajlz, 1994)
moje rane bez prebola, <i>rano ljuta!</i>	My wound without cure <i>bitter wound</i>	My deep wounds can never be healed, <i>my bitter wound!</i>	Never can my wounds be sooth'd, <i>My smarting wounds!</i>

Ni prevodioci *Luče mikrokozma* nijesu bili uspješniji pri prenošenju izraza u ciljni jezik: u tri primjera javlja se nulti prevod (izraz je defrazeologizovan, a pridjevska komponenta izostavljena, dok je u dva primjera posvjedočen frazeološki prevod: jednom u obliku *terrible wounds* kod Prvulovića, te kod Meninga u vidu kolokacije *savage wounds* za koju je u iWeb korpusu posvjedočeno 20 primjera. Semantički adekvatan je i Meningov prevod *terrifying wounds* koji ćemo zbog niske frekvencije u iWeb korpusu (svega pet zabilježenih primjera kolokacije) okarakterisati kao doslovan.

Primjer 25a

(LM, V:65)	(Mening, str. 62)	(Savić-Rebac, str. 288)	(Prvulović, V:65)
svi u <i>ljute rane</i> ogreznuli	They all are scarred with <i>terrifying wounds</i>	with <i>wounds</i> all covered, but a draught	with <i>terrible wounds</i> all covered

Primjer 25b

(LM, V:77)	(Mening, str.62)	(Savić-Rebac, str.289)	(Prvulović, V:77)
mnogi, <i>ljutim</i> postignut <i>ranama</i> svrgnut pade s svoje kolesnice	While many too with <i>savage</i> <i>wounds</i> beset	and many an angel, bleeding from his <i>wounds</i>	many others, their <i>wounds</i> bleeding

Izraz ***ljuta kletva*** frazeološki je preveden kod sva tri prevodioca *Gorskog vijenca*. Iako bi po samoj formi i značenju engleska kolokacija mogla biti apsolutni ekvivalent, smatramo da je usljed njene relativno niske frekvencije (26 primjera u iWeb korpusu) bolje bilo uporišebiti učestale kolokacije *terrible curse* (312), *deadly curse* (118), *dreadful curse* (59) (iWeb), a samo rješenje okarakterisacemo kao relativni ekvivalent.

Primjer 26

(GV:691)	(Mrkić, 690)	(Mihailović, 730)	(Vajlz, 742)
<i>Ljuta kletva pade na izroda!</i>	<i>A bitter curse fell on a renegade</i>	<i>A bitter curse fell on the renegades</i>	<i>A bitter curse fell on a renegade</i>

Izraz ***ljuti zmaj*** je takođe preveden bukvalno. Iako kolokacija sa *fierce* tj. sa sinonimnom leksemom *ferocious* postoji, pridjev *ljuti* je u ovom slučaju potpuno desemantizovan, pa se radi o idiomu sa globalnim značenjem „hrabar čovjek, junak”. Osim u navedenom obliku, idiom se javlja i sa varijacijom pridjevske komponente – *gorski/silni/ognjeviti/vatreni zmaj*. Nama se čini da bi u ovom slučaju adekvatan bio prevod leksemom *lionheart*, budući da ona ima isto značenje kao navedeni idiom, iako su i Mihailovićev i Vajlzov prevod prihvatljivi, naročito ukoliko imamo u vidu da su se rukovodili principima egzotizujuće prevodne strategije. Razlika u odnosu na izvornik ogleda se u tome što se umjesto ustaljene kolokacije u prevodu javlja kreativna (autorska) metafora. S druge strane, u prilog opravdanosti prevodne supstitucije leksemom *lionheart* može se navesti činjenica da u izvorniku postoji više različitih idioma, te njihovih varijacija koji dijele

navedeno leksikalizovano značenje, a jedan od njih je i *ljuti laf*. Pored izraza *sivi soko* i *mrki vuk* (sa varijacijama *gorski/od planine vuk*) o kojim je već bilo riječi, navešćemo još i izraz *sivi orao/hitri orao*. Veliki broj idioma koji upućuju na hrabrog čovjeka i junaka ujedno je i lingvistički indikator činjenice da se radi o jednoj od „ključnih riječi“ crnogorskog herojsko-ratničkog modela kulture.

Primjer 27

(GV:573)	(Mrkić, 573)	(Mihailović, 611)	(Vajlz, 613)
<i>zmaja ljuta</i> vojvodu Uroša	<i>bitter dragon</i> Vojvoda Uros	<i>the fierce dragon</i> , bold Voivode Uros	<i>Ferocious dragon</i> , Urosh Voivoda!

Stalni epitet *ljuta nevolja* dva puta je preveden frazeološkim analogom *bitter agony/dreadful misery*, dok se kod Vajlza javlja prevod leksemom koja nema isto značenje kao izraz originala. Pored navedenih, mogle su se upotrijebiti i kolokacije *terrible/mortal/searing agony* (frekvencija u iWeb korpusu, datim redoslijedom: 86, 74, 33; *bitter agony* 45), ili npr. *deep/deepest, terrible misery* (26, 28 i 34 primjera u iWeb korpusu; *dreadful misery* 8 primjera).

Primjer 28

(GV:1464)	(Mrkić, 1464)	(Mihailović, 1505)	(Vajlz, 1526)
tu od plača i <i>ljute nevolje</i> ne mili se uljesti čovjeku.	From cries and <i>bitter agony</i> , A man could not stand nearby	Because of cries and <i>dreadful misery</i> one felt no wish to enter that building.	Dreadful it was to stand there by, Because of cries and <i>lamentations</i> .

Izraz *ljuta gvožđa* je, uz izuzetak Mrkićevog bukvalnog prevoda, uspješno preveden. Iako kolokacije *heavy iron* i *heavy chains* nijesu zabilježene u rječnicima, primjere njihove upotrebe našli smo u pisanim medijima¹⁸, a prema podacima iz iWeb korpusa, radi se o učestalim kolokacijama: *heavy iron* (1032 primjera), odnosno *heavy chains* (837):

Primjer 29

(GV:1462)	(Mrkić, 1462)	(Mihailović, 1503)	(Vajlz, 1523)
svi u <i>ljuta gvožđa</i> poputani	All put in <i>bitter chains</i>	enchained and weighed down by <i>heavy iron</i> .	Weighed down by clank of <i>heavy chains</i>

Stalni epitet *ljuti boj* najuspješnije je preveo Mrkić koristeći ekvivalent *bitter battle* zastupljen u iWeb korpusu sa 626 primjera i 12 primjera u obliku *bitterest battle: the battle at Memorial de Mont Ormel, called the ultimate and most bitter battle of Normandy; The whole Niagara campaign came to a climax with the bitterest battle of the war, at Lundy's Lane on 25 July.* (iWeb). Mihailović koristi kolokaciju *bitter fight* koja se, osim u značenju bliskom izvornoj jedinici, realizuje i u značenju „žučna svađa, rasprava”, te je stoga smatramo relativnim ekvivalentom. Kod Vajlza je posvjedočen nulti prevod: izraz je dekomponovan, pridjevska komponenta izostavljena, pa se u prevodu javlja samo leksema *combat*. Prema našem sudu, najpogodnije prevodno rješenje bi bilo *fierce battle* (2062 primjera u iWeb korpusu), a osim pomenute, mogle bi se još upotrijebiti i kolokacije *bloody/terrible battle* (449/301 primjera, iWeb), odnosno *bloody/terrible fight* (268, 191 primjera, iWeb), *deadly clash* (63 primjera) i sl.

¹⁸ California Digital Newspaper Collection: <http://cdnc.ucr.edu/cgi-bin/cdnc?a=d&d=LAH19070608.2.8>; The AfroAmerican: <http://news.google.com/newspapers?nid=1532&dat=19570709&id=Crk9AAAIBAJ&sjid=5vsMAAAAIBAJ&pg=5651.15934622>

Primjer 30

(GV:1935)	(Mrkić, 1935)	(Mihailović, 1993)	(Vajlz, 2022)
Da pogibe u <i>boj ljuti</i> , ubojniče	Had you fallen in <i>bitter battle</i> , warrior.	If you had died in <i>bitter fight</i> , O warrior	Hadst thou been slain in <i>combat</i> Thou warrior soul.

Izraz „*ljuti Arnaut* sa značenjem surov, žestok, hrabar Arnaut” (Pejanović, 2010:25), dobro je preveo samo Mihailović sa *fiery Albanian*. Vajlz i Mrkić izraz prenose bukvalno, odnosno semantički netačno sa *wild/bitter Albanian*. Kao i kod nekoliko prethodnih primjera ovog stalnog epiteta, smatramo da bi najprikladnije bilo upotrijebiti kolokaciju sa pridjevom *fierce/ferocious*.

Primjer 31

(GV: 2759)	(Mrkić, 2759)	(Mihailović, 2863)	(Vajlz, 2918)
udarilo dvjesta haračlija, poturice <i>ljuta</i> <i>Arnauta</i> , na krvavu Radunovu kulu	Two hundred tax collectors, All renegades, <i>bitter</i> <i>Albanians</i> , Are attacking Radun’s bloodstained tower.	Some two hundred of those tithe-collectors, Converted Turks- <i>fiery Albanians</i> , Were attacking Radun’s bloody tower.	Two hundred taxers come upon the place, Two hundred taxers- <i>Albanian Moslems</i> <i>wild</i> , Attacking Radun’s bloodstained towers.

3.1.2. Idiomi

Budući da idiomi predstavljaju najbrojniju i najraznovrsniju kategoriju među frazeološkim žanrovima, u analiziranim primjerima posvjedočena su i različita prevodna rješenja na koja u prvom redu utiču kulturološka obojenost izraza nasuprot univerzalnosti (rasprostranjenost u velikom broju jezika), podudarnosti i razlike u načinu konceptualizacije i leksikalizacije, strukturna raznolikost, autorske modifikacije kanoničkih oblika izraza, kao i motivisanost značenjem komponenata tj. „prozirnost”. U strukturi prevodnih rješenja zastupljene su sve kategorije prevoda:

- (1) frazeološki, koji se manifestuje kao adekvatan (ekvivalenti i analozi) i neadekvatan (prividna ekvivalencija tj. lažni prijatelji, kao i izrazi različitog semantičkog sadržaja),
- (2) doslovan (sa ili bez ekstratekstualnih objašnjenja),
- (3) opisan,
- (4) bukvalan,
- (5) leksički, i
- (6) nulti.

Kako jedan od aspekata istraživanja obuhvata i mehanizme transponovanja jedinica kulturno-specifičnog sadržaja, idiome smo razvrstali prema porijeklu kulturnih slojeva u značenju i (socio)kulturnoj motivaciji na jedinice koje reflektuju univerzalne nasuprot idiosinkratičkim informacijama. Na osnovu datog kriterijuma izdvojili smo četiri grupe:

- A. internacionalna frazeologija,
- B. idiomi bez izrazite lingvokulturološke pozadine (mogu biti kulturološki-markirani, ali nijesu kulturno-specifični, te mahom u jeziku cilju imaju ekvivalente),
- C. kulturnospecifični idiomi sa odgovarajućim (funktionalnim) korespondentima u ciljnoj kulturi i jeziku, i
- D. bezekvivalentni izrazi (frazološke praznine).

U okviru kategorije idioma bez izrazite lingvokulturološke pozadine izdvojili smo grupu izraza sa somatskom sastavnicom koja nam zbog reprezentativnog broja primjera omogućava da u određenom stepenu kontrastiramo korespondente, tj. ostvarimo uvid u načine konceptualizacije

i metaforizacije polazne i dolazne „forme”, te u tom smislu pokušavamo da izvodimo zaključke koji mogu predstavljati određeni doprinos na polju uporedne idiomatike.

3.1.2.1. Internacionalna frazeologija

Frazeologizmi koji imaju ishodište u hrišćanskom nasljeđu, naročito bibleizmi, prevedeni su, bez većih odstupanja, (apsolutnim) ekvivalentima. Ako uzmemo u obzir činjenicu da bibleizmi imaju značajan udio u tzv. internacionalnoj frazeologiji, tj. onom dijelu frazeološkog fonda koji se u istom ili sličnom obliku javlja u većem broju jezika (budući da je u njih dospio kalkiranjem), ovakva struktura prevodnih rješenja u skladu je sa očekivanom.

Kada je u pitanju izraz *smrtni grijeh(ovi)*, izuzetak predstavlja jedino Mrkićeva parafraza *many transgressions*.

Primjer 32

(GV:199)	(Mrkić, 199)	(Mihailović,237)	(Vajlz, 231)
Bog se dragi na Srbe razljuti Za njihova <i>smrtna</i> <i>sagřešenja</i> .	Dear God was angered by the Serbs For their <i>many transgressions</i> :	God is angry with the Serbian people because of their many <i>mortal sins</i> .	Our God hath poured His wrath upon the Serbs, For <i>deadly sins</i> withdrawn His favour from us:

Na isti način je izraz *bič božiji*, bilo da se javlja u kanoničkom ili modifikovanom obliku, prevođen ekvivalentima *God's Sourse/scourge (of something)*. Kao i u prethodnom primjeru, izuzetak je Mrkićev opisni prevod *the world's plague*, koji je takođe semantički tačan. Treba napomenuti da se i sama leksema *scourge* u značenju „bič” u engleskom jeziku danas gotovo ne koristi, već se, usljed semantičke transpozicije, javlja u istom značenju kao i sam izraz, tj. kazna, veliko zlo, velika nesreća: *scourge*, noun - someone or something that causes harm, evil, or destruction; *scourge*, verb - to cause great suffering or a lot of trouble; (Oxford English Dictionary Online).

Primjer 33a

(GV:390)	(Mrkić,390)	(Vajlz, 428)	(Mihailović, 428)
<i>Bič sam boži ja spleten za tebe</i>	I am <i>God's scourge</i> for you	I am a <i>scourge of God</i> , for thee prepared.	<i>I am a scourge of God</i> always ready

Primjer 33b

(GV:238)	(Mrkić, 238)	(Mihailović, 276)	(Vajlz, 270)
Pade Miloš, čudo vitezova, Žertvom na tron <i>biča svjetskoga</i>	And Milos fell, marvel among knights, A victim on the altar of <i>the world's plague</i> .	The wonder of all valiant knights, Milos, fell victim at the throne of <i>the world's scourge</i> .	Yet Milosh fell, most marvellous of knights, A victim fell unto the <i>world's great Scourge</i> .

Primjer 33c

(GV:P, 6)	(Mrkić, 6)	(Mihailović, 6)	(Vajlz, 6)
Karadorđe, <i>bič tirjana</i>	Karageorge, <i>scourge of tyrants</i>	Karageorge, <i>the scourge of tyrants</i>	Karageorge, <i>the tyrant's scourge</i>

Apsolutnim ekvivalentom je u sve tri prevodne verzije zamijenjen i izraz ***krst nositi***:

Primjer 34

(GV:2348)	(Mrkić, 2348)	(Mihailović, 2448)	(Vajlz, 2466)
<i>Krst nositi</i> vama je suđeno Strašne borbe s svojim i tuđinom!	<i>To bear the Cross</i> is your destiny, To strive against your own and against another.	Your destiny is to <i>bear the Cross</i> Of the fierce fight against brothers and foes!	It is your lot and call <i>to bear the Cross</i> Alike to strive with brethren and with strangers.

I u narednom primjeru je bibleizam, poznatiji u obliku *(ne može se) služiti Bogu i Mamonu*, iako transformisan, u dva slučaja preveden apsolutnim ekvivalentom. Prepoznavanje izraza je mogla otežati kondenzacija frazeologizma i varijacija glagolske komponente, te stilska modifikacija tj. upotreba crkvenoslovenizma *rabotati*. Vajlz je, iako nefrazeološkim sredstvima, dobro semantizovao i preveo izraz. Premda sa ove vremenske distance gledano imenica *pervert* zvuči arhaično, teško je ustanoviti da li je to bio slučaj i u vrijeme nastanka prevoda, a ako i jeste, da li je Vajlz sa namjerom upotrijebio kako bi u konketnom slučaju ostvario ekvivalenciju na stilskom planu, ili primjer prosto ilustruje prevodiočevu opšteprisutnu sklonost ka arhaizaciji i poetizovanju leksike.

Primjer 35

(GV:2341)	(Mrkić, 2341)	(Mihailović, 2440)	(Vajlz, 2460)
<p>Vam' predstoji preužasna borba:</p> <p>Pleme vi se sve odreklo sebe,</p> <p><i>Pa crnome rabota Mamonu!</i></p>	<p>A terrible struggle awaits you;</p> <p>One part has denied its own name</p> <p><i>And serves the black Mammon.</i></p>	<p>A fierce struggle lies ahead for you all:</p> <p>Part of your tribe has renounced its own roots</p> <p>As is therefore <i>serving the dark Mammon.</i></p>	<p>O generation mine, most dread is thine ordeal!</p> <p>One part of thee all renegade hath been,</p> <p><i>And pervert is become to Mammon.</i></p>

Izraz *baciti/posijati sjeme mržnje (razdora)* frazeološkim ekvivalentom *sow/plant the seed of* preveo je Mihailović, dok ga druga dva prevodioca parafraziraju, tj. prevode opisno. Kondenzovanu formu izraza – *sjeme razdora*, uspješno je preveo Vajlz, pa nam se kombinacija Vajlzovog i Mihailovićevog prevoda *sowed the bitter/evil seed of discord* čini kao najprihvatljivija. Iako u frazeološkim rječnicima nijesmo pronašli izraz *sow the seed of discord*, u korpusu iWeb se, uz variranje glagolske komponente *throw/plant/sow* javlja u ukupno 20 primjera: ...*but they are guilty also of sowing the seed of discord and enmity between communities; Could it be right to sow the seed of discord between him and his future wife?; confidence of this seditious circular which threw the seed of discord into all ranks of the army;*(iWeb).

Primjer 36

(GV:211)	(Mrkić, 211)	(Mihailović, 250)	(Vajlz, 243)
Velikaši, tragi m se utro <i>raspre sjeme posijase gorko.</i>	Lords, their trace be lost- <i>Covered the lands with the seeds of hatred.</i>	Our own leaders, may all their trace vanish, <i>sowed the bitter seed of disharmony.</i>	The Serbian magnates - may their name rot out! - <i>They scatter 'd broadcast Discord's evil seed.</i>

Idiom *za trenuće (u trenuće) oka* sa značenjem „vrlo bzo, za tili čas, začas, odmah, odjednom” (Matešić, 1982:701), koji je takođe biblijskog porijekla, preveden je frazeološkim analogom *in an instant/in a flash*, jednom apsolutnim frazeološkim ekvivalentom *in the twinkling of an eye*, jednom leksemom *suddenly* koja se po semantičkom sadržaju ne podudara sa izvornom jedinicom, a u jednom primjeru zabilježen je i nulti prevod. Kako je izraz u *Luči mikrokozma* posvjedočen i u punom obliku, i sa elidiranom somatskom sastavnicom, napomenućemo da se u takvoj redukovanoj formi idiom može javljati i u engleskom jeziku. Sa druge strane, iako se po formi i semantičkom sadržaju podudara sa izvornom jedinicom, idiom *in a twinkling* ne može se upotrijebiti kao prevodno rješenje budući da ne pripada istom funkcionalno-stilskom registru.

Primjer 37a

(LM, I: 245)	(Mening, str. 25)	(Savić-Rebac, str. 270)	(Prvulović, I:245)
Ko kad tvorac mogućijem slovom, našu zemlju u vjetar razvije <i>i u tremuće zemni okeani</i> kad se prospu srebrnim strujama.	As when the Lord by His almighty word First launched our earth into the blowing wind, <i>And suddenly the oceans of the earth</i>	The high Creator with his mighty word Had shattered all our solid orb to dust And all our earthly oceans <i>in an instant</i> Were shed in countless rolling silver streams.	As if the Creator by His mighty Word Had scattered our earth like tiny dust <i>And in an instant the earthly oceans</i> Were carried away in silvery currents

Primjer 37b

(LM, VI:189)	(Mening, str. 84)	(Savić-Rebac, str. 300)	(Prvulović, VI:189)
<i>i u tremuć oka</i> laganona šar naš zemni tamni napraviše	And <i>in a flash</i> before the eyes could mark Our sphere, the earth, had darkly taken shape	And <i>in an instant</i> our dark globe they shaped	And <i>in the twinkling</i> <i>of a quick eye</i> They formed our dark earthly globe

Primjer 37c

(LM, VI: 169)	(Mening, str. 83)	(Savić-Rebac, str. 299)	(Prvulović, VI: 189)
<i>u dan sudnji u jedno</i> <i>trenuće</i>	Will <i>in the day of</i> <i>judgement</i> burn it up	<i>In one sole instant</i> on <i>the day of doom</i>	<i>In one instant at the</i> <i>Last Judgement</i>

Kao što se može zaključiti na osnovu prethodnog primjera, izraz **sudnji dan** također je prenešen frazeološkim ekvivalentom *the Day of Doom*, tj. analogom *the Last Judgement*.

Izraz **vječni pokoj** koji također ima izvorište u hrišćanskoj tradiciji, na engleski jezik je prenešen frazeološki: jednom analogom *eternal peace* (860 primjera u korpusu), jednom apsolutnim ekvivalentom *eternal rest*, i jednom u obliku sa pridjevskom komponentom *everlasting (rest)*. Budući da je i ovo rješenje u iWeb korpusu potvrđeno sa 124 primjera, smatraćemo ga varijantnim oblikom već navedenog ekvivalenta koji je zastupljen sa 1120 primjera. Prevod bliskoznačnog izraza **vječni san** kod Prvulovića i Savić-Rebac okarakterisaćemo kao doslovan, budući da je primjer sa pridjevskom komponentom *everlasting* u iWeb korpusu registrovan u svega 25, u odnosu na 330 primjera u ustaljenoj formi *eternal sleep* koji je upotrijebio Mening, i čije rješenje iz istog razloga smatramo apsolutnim međujezičkim ekvivalentom.

Primjer 38a

(LM, IV:170)	(Mening, str. 57)	(Savić-Rebac, str. 286)	(Prvulović, IV:170)
<i>vječan pokoj</i> vječno je blaženstvo!	<i>Eternal peace</i> combined with blessedness!	<i>Eternal rest</i> is too eternal bliss!	<i>Everlasting rest</i> is eternal bliss!

Primjer 38b

(LM, IV:57)	(Mening, str. 54)	(Savić-Rebac, str. 284)	(Prvulović, IV:57)
Rad česa je vaš vladalac gordi mene od <i>sna</i> budio <i>vječnoga</i> .	Why did the Lord, that great creator proud, Awaken me from my <i>eternal sleep</i>	Why did your haughty sovereign raise myself And all my host from <i>everlasting sleep</i>	Why did that proud Sovereign of yours, Wake me up from my <i>everlasting sleep</i>

Izraz *izgubljena duša* analogom *condemned soul* preveo je Prvulović. Savić-Rebac je upotrijebila sintagmu *lost spirit* koja u datom značenju, prema podacima iz iWeb korpusa, ima veoma nisku frekvenciju (svega tri registrovana primjera), te prevod ne smatramo frazeološkim, već doslovnim. Na sličan način, tj. sintagmom *ruined spirit* koja nije potvrđena u korpusu, izraz je prenio i Mening. Značenjsko-formalni korespondent u engleskom jeziku je izraz *lost soul* koji zbog svoje višeznačnosti sa izvornom jedinicom gradi odnos parcijalne ekvivalencije: *lost soul* – 1. a lonely, forlorn person 2. a person who has lost their soul; a sinner; (Collins English Dictionary).

Primjer 39

(LM, IV:31)	(Mening, str.53)	(Savić-Rebac, str. 284)	(Prvulović, IV: 31)
Obrati se, <i>dušo izgubljena</i> !	O turn again, thou <i>ruined spirit</i> , now	Convert thyself, <i>lost spirit</i> !	Repent yourself, you <i>condemned soul</i> !

Još jedan bitan izvor tzv. internacionalne frazeologije su klasični jezici, tj. književnost nastala na tim jezicima. Izraz *gajiti zmiju/guju u njedrima* koji je Njegoš neznatno modifikovao, potiče iz basne koja se pripisuje Ezopu, a preveden je u sva tri slučaja apsolutnim frazeološkim ekvivalentom. Po ugledu na originalne stihove, u prevodnim rješenjima, izuzev u Mrkićevom, takođe se javljaju izvjesne leksičke modifikacije: kod Mihailovića je, kao i kod Njegoša, modifikovana glagolska komponenta, tj. zamijenjena bliskoznačnom leksemom: gajiti – gojiti; feed – nourish. Slična vrsta modifikacije/supstitucije prisutna je i kod Vajlza: breast – bosom. Budući da po pitanju kategorizacije frazeoloških korespondenata prihvatamo mišljenje Dmitrija Dobrovoljskog¹⁹, prevodna rješenja smo i pored prisutnih leksičkih varijacija okarakterisali kao apsolutne frazeološke ekvivalente.

Primjer 40

(GV:306)	(Mihailović, 344)	(Vajlz, 343)	(Mrkić, 306)
Što će đavo u kršćenu zemlju? Što gojimo zmiju u njedrima?	Why the devil in Christian land of ours? Why do we <i>feed</i> a snake in our <i>bosom</i> ?	What will this Dragon in our Christian land? Why <i>nourish</i> we a snake within our <i>breast</i> ?	What will the devil in a Christian land? Why <i>nourish</i> a snake in our <i>bosom</i> ?

Izraz *dični vijenac*, tj. modifikaciju ustaljenog oblika *lovorov vijenac* koji potiče iz grčke mitologije najpreciznije je preveo Mrkić sa *laurel of triumph*. Mihailović doslovno prenosi Njegoševu modifikaciju sa *proud garland*, a na sličan način izraz prenosi i Vajlz, sa *triumphal wreath*. Pored navedenih rješenja koja, u okviru datog konteksta, smatramo adekvatnim, mogao se upotrijebiti i apsolutni ekvivalent laurel (*wreath*), te, uz izvjesne modifikacije, bliskoznačan idiom *wreathed in glory*.

¹⁹ Vidjeti odjeljak 2.2.3.

Primjer 41

(GV,P:12)	(Mrkić, 12)	(Mihailović, 12)	(Vajlz, 12)
i trijumfa <i>dični</i> v'jenac, da mu krase glavu smjelu	And a beautiful <i>laurel of triumph</i> to ornament his brave head	and a proud <i>garland</i> <i>of triumph</i> to adorn the hero's bold head	<i>Triumphal wreaths</i> down casting as onward still he speeds

U internacionalnu frazeologiju bi se, zbog svoje univerzalnosti, mogli svrstati i izrazi predstavljeni naporednim sintagmama. Idiom ***dan i noć***, čija se ekspresivnost zasniva značenju suprotnosti, tj. antonimskom odnosu dvije lekseme u datoj naprednoj sintagmi, prilično je univerzalan, pa je pojava apsolutnih ekvivalenata u prevodu bila očekivana. Njegoševu modifikaciju na gramatičkom planu prate Mihailović i Vajlz, a Mrkić koristi engleski frazeologizam u izvornoj formi.

Primjer 42

(GV:1471)	(Mrkić,1471)	(Mihailović,1512)	(Vajlz,1534)
...ne mogahu iz veze šenući, no, ka pašče kad ga za tor svežeš, tu čamaju i <i>dnevi i</i> <i>noći</i>	They could not move in their chains, But like dogs tied to kennels, Pined <i>day and night</i> .	From the shackles they could not free themselves, but like a dog tied fast to a sheepfold, they pined away their <i>days and nights</i> down there.	They scarce might move a single foot; But like a dog chained to his kennel, They dragged away their <i>nights and days</i> .

Ipak, na drugom mjestu u spjevu izraz je u prevodu desemantizovan, tj. sva tri prevodioca donose značenje „jedan dan i jednu noć” umjesto globalnog značenja „danonoćno, neprekidno”:

Primjer 43

(GV:2712)	(Mrkić,2712)	(Mihailović, 2815)	(Vajlz, 2870)
Poklasmo se s našijem Turcima, <i>Dan i noć</i> je poklanje trajalo.	We rose against our Turks, <i>A day and a night</i> the slaughter lasted.	A bloody fight was begun with our Turks. The grim slaughter lasted <i>one day and night</i> .	There was a blood struggle with our Turks, <i>One day and one whole night</i> the slaughter lasted.

Slični izrazi predstavljeni naporednom sintagmom su **(ili) muško ili žensko**, te **(i) živi i mrtvi**. Budući da ove frazeološke jedinice jednako čuvaju i svoje doslovno značenje i da frazeološko značenje počiva upravo na antonimskom odnosu sastavnica, one se u takvom obliku mogu prenositi i u jezik prevoda. Ukoliko bi se prevod ostvario frazeološkim sredstvima, na raspolaganju bi bili izrazi *one /each and all, all and sundry*, ili, za izraz i živi i mrtvi - *the quick and the dead* (biblijskog porijekla, pri čemu quick čuva svoje arhaično značenje “alive”). Prevodna rješenja za date izraze uključuju doslovan, tj. kombinaciju leksičkog (*everyone*) i doslovnog prevoda:

Primjer 44

(GV:1605)	(Mrkić, 1605)	(Mihailović, 1646)	(Vajlz, 1668)
ili bilo <i>muško ili žensko</i> , svak, da gazi, uzdigni haljine.	<i>And everyone, men and women</i> lifted their apparel – As if to walk through water.	<i>And everyone, be it man or woman</i> , lifted his pants or her dress as to wade	<i>And maid and man</i> from water ran. When, on a sudden, stream was none, Nor yet a trace of water.

Primjer 45

(GV:2779)	(Mrkić, 2779)	(Mihailović, 2883)	(Vajlz, 2938)
<p>a klikuje i <i>žive i mrtve</i> -</p> <p>vidi strašnu uru pred očima!</p>	<p>Calls upon <i>the living and the dead</i></p> <p>Sees the terrible hours before him</p>	<p>Calling upon <i>the living and the dead</i>,</p> <p>he saw his grim, horrid fate before him!</p>	<p>He calls upon <i>the living and the dead</i>;</p> <p>His last hour grim is now before his eyes!</p>

3.1.2.2. Idiomi bez (izrazite) lingvokulturološke pozadine

Idiomi u okviru ove kategorije mahom u jeziku cilju imaju formalno-značenjske korespondente, te u tom smislu mogu predstavljati značajan izvor informacija na polju uporedne idiomatike. Budući da je predmet ovog rada prevodna, a ne kontrastivna analiza, to smo se ograničili na kontrastiranje onih jedinica koje se razlikuju po opsegu značenja, stilskim implikacijama i kontekstnoj upotrebljivosti, ili predstavljaju primjere međujezičkih paronima. Izuzetak u tom smislu čine jedinice koje u sastavu imaju somatizme i kod kojih je zbog univerzalnosti i reprezentativnog broja bilo moguće izvesti određene zaključke koji se prvenstveno odnose na kontrastivnu frazeologiju.

3.1.2.2.1. Prevodna analiza idioma bez (izrazite) lingvokulturološke pozadine

Idiom *izravniti/sravniti sa zemljom* preveden je apsolutnim frazeološkim ekvivalentom. Treba napomenuti da varijantu sa imeničkom komponentom *earth* koju je upotrijebio Vajlz nijesmo našli u rječnicima i korpusu iWeb, te rješenje smatramo autorskom modifikacijom koja u datom kontekstu funkcioniše kao i jedinica u ustaljenoj formi.

Primjer 46

(GV: 2721)	(Mrkić, 2721)	(Mihailović, 2825)	(Vajlz, 2879)
Po Crmnici Turke isjekosmo i grad Besac s <i>zemljom izravnismo</i>	We have killed every Turk in Cetinje And Besac fort <i>levelled to the ground.</i>	But we did kill all Turks in Crmnica and Besac fort we <i>levelled to the ground.</i>	But every living Turk was killed in Tzrmnitza, “And Bèsatz Fort <i>we levelled to the earth</i> ”

Idiom *što mi je do (čega)* sa značenjem „nije mi ništa, ne tiče me se” (Stevanović i dr., 1983, II:523) svi prevodioci u ciljni jezik prenose opisno, tj. slobodnim spojem riječi. Jedno od mogućih frazeoloških rješenja koje se u ovom slučaju moglo upotrijebiti je *not make any difference*, zatim *it makes no odds to one* (*make no odds* – it makes no difference, it does not matter, it is all the same; Collins English Dictionary), ili, uz isvjesne modifikacije, tj. primjenu mehanizma modulacije, idiom *for all I care* (said to show that something is not important to someone; Cambridge Dictionary of English).

Primjer 47

(GV: 1204)	(Mrkić, 1204)	(Mihailović, 1244)	(Vajlz, 1262)
I što mi je do njihove svađe - a voli bih da nadjača manji;	But <i>what do I care about their fight-</i> Though I would that the smaller one prevails.	<i>I do not care, in truth, about the fight,</i> yet I would like the smaller one to win.	<i>But why concern their quarrels me, -</i> Though I'd wish victory to the smaller!

Idiom **staviti se duše** u značenju „pomisliti na dušu”, tj. pokajati se” (Marojević, 2005:173) doslovno je prenešen kod sva tri prevodioca. Smatramo da su u datom kontekstu prevodna rješenja razumljiva i prihvatljiva, a neka od mogućih frazeoloških rješenja su *(to have) pangs of conscience* (a guilty feeling that you have about something bad you have done) ili *(to be in/wear) sackcloth and ashes* (Penitence or remorse for one's misdeeds or poor behavior. The phrase originates from an ancient tradition of wearing sackcloth as a show of repentance, and is typically accompanied by verbs like "wear"; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 48

(GV:2156)	(Mrkić, 2156)	(Mihailović, 2253)	(Vajlz, 2273)
Pa se kaje, <i>stavila se duše</i> , jere vidi trag ni iskopaše.	Now she regrets it, <i>remembering her soul</i> , For she sees that we have found her out.	Now she's sorry, <i>thinking of her own soul</i> , because she sees what ruin her deeds have wrought.	Now she's rueful; <i>mindful of her soul</i> , For she pro-views us extirpated whole!

Izraz **zlo i dobro bratski dijeliti** predstavlja kontaminaciju dva frazeologizma: *dijeliti dobro i zlo i bratski (šta) dijeliti*. Frazeološki korespondenti u engleskom jeziku su *share one's lot/fortune, stick together through good times and bad times* sa varijacijama *stick together through thick and thin* ili *stick/be together through fair and foul* za prvi, odnosno *share and share alike* za drugi izraz. Prevodioci su nefrazeološkim sredstvima, tj. doslovno prenijeli izraz, pri čemu je korespondencija na semantičkom nivou ostvarena. Iako se takav prevod ne može okarakterisati

kao ekvivalentan, on svakako jeste adekvatan. Budući da konkretni izraz u velikoj mjeri odražava univerzalne vrijednosti, on se kao takav u ciljni jezik može prenijeti i doslovno, a da se pritom zadrži kako forma izvorne jedinice, tako i značenje na konotativnoj ravni. Ovakva prevodna rješenja podrazumijevaju da se stereotipna, tj. „okamenjena” metafora izvornika u ciljnom jeziku zamjenjuje originalnom, bez promjene značenja.

Primjer 49

(GV:970)	(Mrkić, 970)	(Mihailović, 1010)	(Vajlz, 1025)
Nijesmo li braća i bez toga U bojeve jesmo li zajedno? <i>Zlo i dobro bratski dijelimo.</i>	Are we not brothers as it is? Do we not go into battles together? <i>Good and evil share as brothers.</i>	Aren't we brothers despite differences? Didn't we fight the same battles together? <i>We share the good and the bad like brothers.</i>	No pervers ask we; we can brothers be Do we not fight and fight together, <i>Share we not good and ill as brothers?</i>

Na osnovu prevoda stihova u narednom primjeru se vidi da su Vajlz i Mihailović izraz **u sred dana** zamijenili relativnim frazeološkim ekvivalentom *in broad day (light)*, dok je Mrkić idiom *u sred (bijela) dana* desementizovao, prenijevši njegovo doslovno značenje „u podne”. Za primjer u 1420. stihu karakteristična je i pojava dvostrukog prevoda kod Mihailovića – jednom parafrazom, tj. slobodnim spojem riječi *through busy streets at noon* i jednom frazeološki *in broad daylight*.

Primjer 50

(GV:1420)	(Mrkić, 1420)	(Mihailović, 1461)	(Vajlz, 1480)
Pa je nose kroz gradske ulice <i>usred podne tamo i ovamo.</i>	And carry her through the city streets, <i>In midday here and there.</i>	And would carry her <i>hither and thither</i> , Through busy streets <i>at noon, in broad daylight.</i>	All through the streets they carried her, <i>In daylight broad now here, now there</i>

Idiom *tamo i ovamo* prevodioci *Gorskog vijenca* prenijeli su relativnim frazeološkim ekvivalentima *hither and tither/yon*, tj. *here and there*. Izraze ne smatramo apsolutnim ekvivalentima iz razloga što je je idiom *hither and tither* stilski obilježen kao arhaičan, dok se *here and there*, za razliku od izvorne jedinice, osim u prostornom, realizuje još i u vremenskom značenju (1. in one place and another 2. from time to time; Merriam Webster Dictionary). Korespondent *hither and tither* je u tri od četiri primjera upotrijebio i Prvulović, Mening je u sva četiri primjera upotrijebio ekvivalent *here and there*, doke je Savić-Rebac pronašla još uspješnije frazeološko rješenje – *to and fro*. Pored pomenutih ekvivalenata, zabilježen je i jedan nulti i jedan opisan prevod.

Primjer 51a

(LM, I:24)	(Mening, str. 18)	(Savić-Rebac, str. 265)	(Prvulović, I:24)
Na nj se bure s jarošću puštaju, ćeraju ga <i>tamo i ovamo</i>	Bid all the storms cease from their angry rage And lose it now, <i>be it here or there</i>	Wild storms in rage are howling over him, He's driven by their fury <i>to and fro</i>	Fierce storms are howling at him in rage, And drive him wildly <i>hither and tither</i>

Primjer 51b

(LM, I:254)	(Mening, str. 25)	(Savić-Rebac, str. 270)	(Prvulović, I:254)
mirijade lećahu kometah [...] na sve strane <i>tamo i ovamo</i>	Flew myriads of comets <i>here and there</i>	Myriads of comets, <i>shooting to and fro</i>	Myriads of bright comets swiftly flew, <i>hither and tither</i> , on all side

Primjer 51c

(LM, I:259)	(Mening, str. 25)	(Savić-Rebac, str. 270)	(Prvulović, I: 259)
te uzavru <i>tamo i ovamo</i> na vjenčano sa tišinom juto	And they flit <i>here and there</i> in its pursuit	pours out sweet manna, and in roaring flight They <i>rush in swarms</i> into the silent morn.	In the morning that is so quiet, They <i>rush in swarms</i> in all directions

Primjer 51d

(LM, II: 248)	(Mening, str. 37)	(Savić-Rebac, str. 276)	(Prvulović, II: 249)
vješto svoje polete snovaše na krilima <i>tamo i ovamo</i>	Eternity was crowned with great veil, And its wide flights sent dreams <i>now here now there</i>	Eternity there flew, with splendor crowned, On wings that raised and bore her <i>to and fro</i>	Skillfully wafted in intricate flying, On her wings, carried <i>hither and thither</i>

Idiom ***mrtvo doba noći*** Mrkić i Vajlz preveli su apsolutnim ekvivalentom *(the) dead of night*, dok kod Mihailovića nalazimo opisan prevod:

Primjer 52

(GV: -1253)	(Mrkić, -1253)	(Mihailović, -1293)	(Vajlz, -1313)
<i>Mrtvo doba noći</i> , sve spava, neko zbori kroza san.	<i>The dead of night</i> , all are asleep, but someone talks in his sleep.	<i>It is late at night.</i> Everyone is asleep. Someone is talking in his sleep.	<i>At dead of night.</i> All are asleep, but someone talks in his sleep

Za idiom ***doći k sebi*** – „opametiti se, osvestiti se, trgnuti se” (Stevanović i dr., 1983, I:182) koji je dovoljno motivisan značenjem sastavnica, a u engleskom jeziku ima ekvivalent *come to oneself* (1. to recover one’s senses 2. to recover one’s capacity for sound judgment; Collins English Dictionary), tj. analog *come to one’s senses* (to begin to think in a sensible or correct way after

being foolish or wrong; Merriam Webster Dictionary) moglo se očekivati da će biti pronađena frazeološka rješenja. Izraz je, ipak, preveden nefrazeološkim sredstvima: jednom doslovno, jednom opisno, u jednom slučaju je upotrijebljen leksički supstitit, a potvrđen je i primjer nultog prevoda u Meningovoj prilično slobodnoj parafrazi stiha 320 iz trećeg pjevanja *Luče mikrokozma*. Ovdje ćemo napomenuti da se u kontekstualnom okviru navedenog stiha iz *Luče mikrokozma* prevodna ekvivalencija ostvaruje upotrebom jednog od dva navedena korespondenta, dok se, zbog razlika u odnosu na opseg značenja, frazeološki analog ne može upotrijebiti kao adekvatno rješenje za izraz u kontekstu stiha iz pjesme *Noć skuplja vijeka*. Odgovarajući supstitit u datom slučaju je samo (apsolutni) ekvivalent *come to oneself*.

Primjer 53a

(NSV:14)	(Goy,13)
Nego opet <i>k sebe dođi</i> , u ništavno ljudsko stanje, Al' lišeno svoga trona božestvo sam neko manje;	Yet once more, <i>returned to myself</i> , to this paltry human existence. I was like a minor deity, but deprived of its throne;

Primjer 53b

(LM, III: 320)	(Mening, st. 50)	(Savić-Rebac, str. 283)	(Prvulović, III: 320)
dako <i>dođu k sebi</i> izgubnici	but not into restless, disturbed soul which goes to seek <i>destruction for itself</i>	Yet might they <i>find</i> <i>their way back to</i> <i>themselves</i>	The perished souls, <i>they may yet repent</i>

Izraz ***u prvoj mladosti*** realtivnim frazeološkim ekvivalentom *in the first blush/flush of youth* zamijenio je samo Vajlz, dok su ostala dva prevodioca izabrala slobodan spoj riječi, tj. prevod parafrazom:

Primjer 54

(GV: 976)	(Mrkić, 976)	(Mihailović, 1017)	(Vajlz, 1031)
Ili imah mladoga viteza, ugrabiš ga <i>u prvoj mladosti</i> ;	When I have a young knight, You snatch him <i>in his very youth</i> .	No sooner does a young hero appear than you <i>take him away in early youth</i> .	O Land, if I some knightly son may have, <i>In youth's first blush thou takes him from me</i>

Izraz ***u cvijetu mladosti*** u engleskom jeziku ima apsolutni ekvivalent *in the flower of (someone's) youth*, a može se javiti i u redukovanom obliku (*in the flower (of something)* (the best part or best example of something; Macmillan Dictionary) koji je kao prevodno rješenje upotrijebio Mrkić. Mihailović je kontaminirao dva izraza *at the peak* (at the highest, strongest point) i *in flower* (in blossom), dok je Vajlz u slobodnijem prevodu navedenih stihova izraz u potpunosti izostavio, a nulti prevod je kompenzovao tako što je leksemu požnjeti zamijenio frazeologizmom *to fall victim to somebody/something*: to be attacked, injured, or killed by someone or something; (Merriam Webster Dictionary).

Primjer 55

(GV:981)	(Mrkić, 981)	(Mihailović, 1022)	(Vajlz, 1036)
ili imah kitnoga vijenca koji kruni čelo nevjestama, požnješ mi ga <i>u cv'jetu mladosti</i> .	Or if I have some garland of a son To ornament a bride's forehead, <i>In his flower</i> he is cut down.	Or if there is a garland of flowers to decorate the heads of lovely brides, you harvest it <i>at the peak of flowering</i> .	Or if were mine some lovely bride - A bride more sweet than any wreath of flowers - <i>She too would victim fall to thy fell scythe.</i>

Izraz ***nigđe niko*** još jedan je primjer koji ukazuje na to da se međujezički frazeološki ekvivalenti ne mogu u svakom kontekstu zamijeniti jedan drugim. U engleskom jeziku datoj jedinici može odgovarati izraz *not a soul* (kao varijanta izraza *not a living soul* sa elidiranom pridjevskom komponentom). U primjeru iz stiha 1572 dati ekvivalent se može upotrijebiti, dok je u kontekstu stiha 1553, po našem mišljenju, bolje upotrijebiti slobodan spoj riječi – npr. *not anyone, no one (at all)*.

Primjer 56a

(GV:1553)	(Mrkić, 1553)	(Mihailović, 1594)	(Vajlz, 1614)
Takve bruke, takvijeh gdilah <i>nigđe niko</i> još vidio nije!	Such shame, such ugliness <i>No one</i> has ever seen anywhere.	Such ugliness, such gross deformities <i>no one</i> has seen anywhere in the world!	Such ugliness, such dreadful folk, <i>No one</i> e'er had seen before

Primjer 56b

(GV:1572)	(Mrkić, 1572)	(Mihailović, 1613)	(Vajlz, 1633)
kad u kuću <i>nigđe niko</i> nema, no je pusta kuća zatvorena.	But there was <i>no one</i> in that house: The empty house was bolted.	but there was <i>no one</i> in the whole building; the empty house was locked up and bolted.	But there was <i>no one</i> in the house: Barr'dand bolted were all doors!

Iako prevodioci ne koriste frazeološki korespondent koji im je na raspolaganju, smatramo da se Mihailović uspješno koristi postupkom amplifikacije, te kompenzatornim leksičkim sredstvima (*anywhere in the world/in the whole house*) nadoknađuje ekspresivnost koja je izgubljena usljed defrazeologizacije izvorne jedinice.

Izraz ***bez nigđe nikoga*** dva puta je preveden opisno i jednom doslovno. Vajlz koristi relativno slobodnu parafrazu, dok se Mihailovićovo rješenje oblikuje prema anaforičkom kontekstu (*a sad orphan*) *without friend or kinfolk*. Prevodni supstituti, tj. frazeološki analozi koji bi se u datom kontekstu mogli upotrijebiti su (*with no one*) *to call (one's) own*, (*with no one*) *under the sun*, *with no kith and kin*.

Primjer 57

(GV:36)	(Mrkić, 36)	(Mihailović, 74)	(Vajlz, 69)
<p>Malo rukah, malena i snaga, jedna slamka među vihorove, sirak tužni <i>bez nigđe nikoga...</i></p>	<p>A few arms, small is our strength, A single straw tossed among the winds, A sad orphan <i>without anyone anywhere.</i></p>	<p>There are few hands and all too little strength. I'am a lone straw tossing in the whirlwind, a sad orphan <i>without friend or kinfolk.</i></p>	<p>We have but few strong arms; our strength is small; We are as wisps of straw tossed on the wind; As orphan sad, <i>forsaken of the world</i></p>

Za izraz *bojno polje* koji se kod Njegoša javlja u obliku *bojna/krvava poljana* u engleskom jeziku postoji apsolutni ekvivalent, ali u vidu lekseme *battlefield, battleground*, tj. sintagme *field of battle*. Ovaj ekvivalent Mrkić koristi za oba izraza, a Mihailović i Vajlz samo za izraz *bojna poljana*. Kod izraza *krvava poljana* ova dva prevodioca prate Njegoševu modifikaciju, te se kao rješenja ne javlja ustaljeni izraz, već originalna metafora *bloodstained/blood-covered field*.

Primjer 58a

(GV:995)	(Mrkić, 995)	(Mihailović, 1035)	(Vajlz, 1049)
<p>Što su oni? Žertve blagorodne da prelaze s <i>bojnijeh poljanah</i> u veselo carstvo poezije.</p>	<p>What are they, but holy sacrifices Which pass from the great <i>battle-plains</i> Into the joyous realm of poetry.</p>	<p>Say, what are they? The noblest sacrifice in heady flight from <i>the fields of battle</i> to a joyful kingdom of poetry</p>	<p>Say, what are they? Sure sacrifice most noble, From <i>fields of battle</i> taking flight Into fair realms of poesy.</p>

Primjer 58b

(GV:2738)	(Mrkić, 2738)	(Mihailović, 2842)	(Vajlz, 2897)
Što je, Vuče? Grdno li izgledaš! Viđu da si s <i>krvave poljane</i>	What is it Vuk? You look terrible. I see that you are from <i>the battle-field</i> .	What is it, Vuk? You do look terrible! I see you've come from <i>a blood-covered field</i> .	What hast thou, Vuk? thy mien indeed is sad! 'Tis clear thou comest from <i>a bloodstain'd field</i>

Izraz *pasti na um/pamet (kome) (šta)* Mrkić i Mihailović su preveli leksemom *recall/remember* (sjetiti se čega). Vajlz je izvorni izraz zamijenio relativnim ekvivalentom *come to mind*, ali je, kako mu je inače svojstvena sklonost ka arhaizaciji leksike, upotrijebio oblik *cometh* za treće lice jednine prezenta, te se u tome ogleda razlika na stilskoj ravni.

Primjer 59

(GV:815)	(Mrkić, 815)	(Mihailović, 853)	(Vajlz, 866)
Sad mi <i>pade na um</i> ona priča	I just <i>recalled</i> that story	Now I <i>remember</i> that well-known story	There <i>cometh now a story to my mind</i>

Izraz *koliko te god volja* Mrkić i Vajlz su prenijeli poredbenom konstrukcijom sa udvojenim prilogom *as* koja u ovom kontekstu predstavlja semantički tačno, ali ne i frazeološko rješenje (leksikalizovano značenje idioma *as long as* je „ako, ukoliko”). Vajlz se opredjeljuje za neobičnu složenicu *howsomuch* koju nijesmo uspjeli naći u rječnicima i u iWeb korpusu. Imajući u vidu vrijeme nastanka prevoda, Vajlzovu strategiju arhaizacije leksike, te sličan tvorbeni model kod priloga *howsoever* koji je u savremenom engleskom jeziku obilježen kao arhaičan, smatramo da i navedeni izraz možemo podvesti pod istu kategoriju. Kao frazeološki analog izvornog izraza mogao bi se (uz primjenu postupka transpozicije) upotrijebiti idiom *to (one's) heart's content*.

Primjer 60

(GV: -2253)	(Mrkić, 2253)	(Mihailović, 2350)	(Vajlz, 2373)
Zbori, oče, svi ćemo slušati, <i>koliko te god volja</i> , ako ćeš do ponoći.	Speak, father, we will all listen <i>As long as you wish</i> , even until midnight.	Speak, Father, we shall all listen <i>as long as you wish</i> , even if it is until midnight.	“Speak, father, we all will listen <i>howsomuch thou wilt</i> , even until midnight.”

Idiom *kako vam je drago* preveden je jednom doslovno i dva puta frazeološki: jednom relativnim ekvivalentom *as it pleases you* i jednom analogom *(to) one's heart desire* (šta kome srce želi). Pored navedenih izraza, mogao se upotrijebiti i ekvivalent *as you wish*.

Primjer 61

(GV:862)	(Mrkić, 862)	(Mihailović, 902)	(Vajlz, 915)
časne dvoje postah da postite; za ostalo <i>kako vam je drago!</i>	Observe the Lent and the Fast, And for the rest <i>as it pleases you</i> .	observe with care the lent and Christmas fasts. <i>As for the rest, do what your heart desires!</i>	Observe with eare the Lent and Autumn Fasts, <i>And for the rest - do what is dear to thee!</i>

Izraz *biti pri sebi* u značenju „biti duševno zdrav, biti u normalnom svesnom stanju” (Stevanović i dr., 1983:157) je, uz upotrebu mehanizma modulacije, odnosno promjene ugla posmatranja, dva puta preveden izrazom suprotnog značenja: *lose one's wits/to be out of one's mind*. Za razliku od Mrkića i Mihailovića, Vajlz izraz prevodi opisno, ali takodje semantički tačno. Pored navedenih izraza koji su antonimi izvorne jedinice, mogao se upotrijebiti i sinonim *to be in one's right mind*.

Primjer 62

(GV: 870)	(Mrkić, 870)	(Mihailović, 911)	(Vajlz, 923)
Što zborite? <i>Jeste li pri sebi?</i>	What speech. <i>Are you out of your mind?</i>	What do you say? <i>Have you all lost your wits?</i>	"Is't so? Is't so?" - <i>Ye surely are all mad?</i>

Idiom ***malo stade*** sa značenjem „prođe malo vremena” (Marojević, 2005:130), preveden je na engleski jezik semantički tačno. Među rješenjima su zastupljeni frazeološki prevod sa *after a while/a little while*, opisni, tj. prevod slobodnim spojem riječi *soon afterwards* i jedan leksički prevod prilogom *soon*:

Primjer 63a

(GV:1550)	(Mrkić, 1550)	(Mihailović, 1591)	(Vajlz, 1611)
<i>Malo stade</i> , oni otidoše, a za njima drugi izidoše.	<i>A little while</i> and those went away, And others came out.	<i>After a while</i> they all went out somewhere, but after them others took their places.	<i>A little while</i> , and they went out, But others came to take their places;

Primjer 63b

(GV: -1913)	(Mrkić, -1913)	(Mihailović, -1955)	(Vajlz, -1982)
<i>Malo stade</i> , evo pokajnice uz polje, i tuži sestra Batrićeva pred njima.	<i>A little later</i> , a group of mourners appears up the field and the SISTER of BATRIĆ is at their head.	<i>Soon</i> a group of mourning women appears and the sister of Batric walks in front of them, mourning.	<i>Soon afterwards</i> , a group of mourners appear upon the horizon. At their head is the Sister of Batritch, mourning for her brother.

Izraz *svrh mene se (svi) kunite* u stihu 2180 rekonstruisan je u Mrkićevom i Mihailovićevom prevodnom rješenju kao *zaklinjati se (kim)*, *zaklinjati se čijim životom*, onako kako su ga tumačili N. Banašević, M. Stevanović, M. Kostić i A. Mladenović (Marojević, 2005:548-551). Vajlz je izraz semantizovao kao *kleti se nad (kim/čim)*: *I can swear this with my hand on the Bible...; ...they place their right hand on the Bible and solemnly swear to tell the truth.* (iWeb); U skladu sa Marojevićevim tumačenjem „(svi) osim mene” (Marojević, 2005:175) izraz bi se mogao prevesti uz upotrebu idioma *all but* (all but a particular person or thing means everyone or everything except that person or thing; Collins English Dictionary).

Primjer 64

(GV:2181)	(Mrkić, 2181)	(Mihailović, 2277)	(Vajlz, 2299)
<p>Đe vještice, što govoriš, Vuče!</p> <p>Nema toga ni u jednu knjigu.</p> <p><i>Svrh mene se svi ovde kunite,</i></p> <p>to su <i>bapske priče</i> i mudrosti;</p>	<p>What witches, what do you say, Vuk?</p> <p>There is no mention of it in a single book;</p> <p><i>You can all swear on me</i></p> <p>That these <i>are old women's tales</i>;</p>	<p>What witches are you talking about, Vuk!</p> <p>There's no such thing in any of the books.</p> <p>All of you here <i>can swear on my own life</i></p> <p>that those are <i>old wives' tales</i> and their "wisdom."</p>	<p>Thou askest as to witches, Vuk?</p> <p>One never reads of them in books!</p> <p><i>True hands upon me place, and swear</i></p> <p><i>Old wives' tales</i> and lore, all this!</p>

Idiom *bapske priče* iz navedenih stihova sva tri prevodioca su zamijenila relativnim ekvivalentom *old wive's tales*. Mrkić je ustaljeni oblik modifikovao zamijenivši imeničku komponentu *wife* sa *woman*, što, po našem mišljenju, ne utiče na razumljivost idioma u ciljnom jeziku. Izraz u modifikovanom obliku nije zastupljen u iWeb korpusu, dok je u ustaljenoj formi potvrđen sa 940 primjera.

Izraz *pasti mrtav od smijeha* uglavnom je prevoden frazeološkim analozima *burst with laughter/ split one's sides with laughter*. Pored ovih ustaljenih izraza javljaja se još i formulacija *fall down laughing* koja nije registrovana u (frazološkim) rječnicima, ali u iWeb korpusu nalazimo 26 primjera, te rješenje smatramo frazeološkim prevodom. Vajlzovo rješenje *dead with laughter* nijesmo našli u rječnicima idioma, a u iWeb korpusu se navode samo tri primjera takve

upotrebe. Uprkos tome, imajući u vidu da se metafora na kojoj je izraz zasnovan može lako uočiti, a da uz to i u engleskom jeziku postoji i frazeologizam slične motivacije, rješenje se može prihvatiti kao modifikacija ili makar kao aluzija na standardni izraz. Korespondenti sa sličnom motivacionom bazom u engleskom jeziku su *kill yourself laughing* i *die laughing*, pri čemu je drugi višeznačan, te se osim u značenju koje se podudara sa izvornim idiomom još može realizovati i kao „osvetiti se kome” a čuva i svoje doslovno značenje: 1. Literally, to die happy: *You're always so cheerful that I wouldn't be surprised if you died laughing*. 2. To exact revenge on someone in death: *If you keep fighting with your mother now, she might ultimately die laughing by taking you out of her will*. 3. To laugh very hard or at length. *We all died laughing when we saw Dave's Halloween costume*. (The Free Dictionary by Farlex); Ovdje ćemo se osvrnuti i na Mihailovićevo rješenje *fall to the ground splitting their sides laughing* koje je karakteristično po tome što Mihailović glagolsku komponentu *pasti* ne percipira kao sastavnicu idioma, već je izdvaja iz frazeološkog značenja i prenosi doslovno, pa se u prevodu dobija formulacija „pasti (na zemlju) umirući od smijeha”.

Primjer 65a

(GV: 412)	(Mrkić, 412)	(Mihailović, 450)	(Vajlz, 450)
Bože jedan, tri stotine drugah, <i>sve popada mrtvo od smijeha!</i>	One God. Three hundred men <i>Nearly fall down laughing</i>	Oh, my dear Lord! three hundred of our lads fell to the ground <i>splitting their sides laughing!</i>	O my goodness! our three hundred fellows <i>Did split their very sides with laughter;</i>

Primjer 65b

(GV: 1449)	(Mrkić, 1449)	(Mihailović, 1590)	(Vajlz, 1610)
đe ko bješe zapljaska rukama; <i>imah mrtav padmut od smijeha!</i>	Everyone clapped their hands together; <i>There I nearly burst from laughing.</i>	and everyone started to clap his hands; <i>I nearly fell dead from so much laughter!</i>	And all the people clapped their hands; <i>I was nearly dead with laughter</i>

Bliskoznačne izraze *na (tvrdu, božju) vjeru/na bratsku*, čije je frazeološko značenje „na časnu reč; uz primanje obaveze da će se držati reči, da neće prevariti” (Stevanović i dr., 1983, I:85), prevodioci su prepoznali i prevodili semantički tačno. Među kategorijama prevodnih rješenja nalazimo:

a) bukvalan prevod (uz izuzetak Mihailovićeve parafraze):

Primjer 66

(GV: 761)	(Mrkić, 761)	(Mihailović, 800)	(Vajlz, 813)
Da nijesu ni krivi toliko; <i>premami ih nevjera na vjeru</i> ulovi ih u mrežu đavolju	No, they have not transgressed so greatly, <i>Infidelity led them from the true faith</i>	It may not be the turncoats' fault as much. <i>The infidel enticed them with falsehood.</i>	So greatly maybe they have not transgressed: <i>Unfaithful souls seduced them from the faith</i>

b) opisan prevod (uz izuzetak Mrkićevog direktnog prenosa):

Primjer 67

(GV: 1935)	(Mrkić, 1935)	(Mihailović, 1999)	(Vajlz, 2028)
Da pogibe u boj ljuti [...] proste rane <i>no na vjeru u nevjere</i>	Had you fallen in bitter battle[...] Your death were blessed - <i>But in faith to the faithless</i>	If you had died in bitter fight [...] our wounds would heal. <i>But you trusted the faithless foe</i>	Hadst thou been slain in combat, sharp [...] Thy death were priced! <i>Faith o'r much thou gav'st the faithless!</i>

c) doslovan (sa izuzetkom Mihailovićevog frazeološkog rješenja):

Primjer 68

(GV:2005)	(Mrkić, 2005)	(Mihailović, 2007)	(Vajlz, 2116)
Vjeran bješe junak mimo ljude, pa ga ono pašče Ćorovića izbezumi nekako <i>na bratsku</i>	He was trusting above other men, And that dog Corovic, Tricked him <i>on fraternal word</i>	He was a lad more trusting than others. fool him vilely Only thus could that dog called Corovic <i>on his word of honour</i>	A hero he, who ever trusted men, That dog which men call Tchorovitch, <i>On faith fraternal</i> , tricked him to this folly

d) frazeološki (analozima)

Primjer 69

(GV:1926)	(Mrkić, 1926)	(Mihailović,1981)	(Vajlz, 2009)
<i>Na vjeru</i> te posjekoše, nevjernici	<i>They gave their word</i> and cut you down, the sinners!	They cut you down <i>on word of honour</i> , sneaky heathens!	<i>Gainst honour's word</i> they hew'd thee down! Most treach'rous brood!

Vajlzovo prevodno rješenje za 2005. stih karakteristično je i po primjeni kompenzatornog mehanizma: izraz *na bratsku* je doslovno prenio, ali je eksplicitacija koja slijedi data frazeološki: *trick someone into something*. Pored navedenih frazeoloških ekvivalenata, u datom kontekstu su se mogli upotrijebiti i bliskoznačni izrazi *put/place faith in someone*, *take something on faith*, kao i izraz suprotnog značenja (*act*) *in bad faith*.

Idiom ***dati vjeru*** sva tri puta je preveden semantički tačno: jednom opisno i u dva slučaja i frazeološki sa *(give) a pledge of/(give one's) word of honor*:

Primjer 70

(GV:680)	(Mrkić, 680)	(Mihailović, 719)	(Vajlz, 731)
<i>da im damo vjeru do rastanka, eda bi se kako obratili.</i>	<i>Give them pledge of safe conduct, Perhaps they would revert into faith</i>	<i>we'll guarantee their lives until they leave. Perhaps they will return then to our faith</i>	<i>With word of honour for their safe return; Perchance they may unto our faith revert</i>

Izraz ***pred kućom*** u značenju *nadomak/u neposrednoj blizini (čega)* dobro je preveo samo Mihailović, koristeći frazeološki analog *at/on someone's doorstep*. Kod ostala dva prevodioca se javlja frazeološki, ali netačan prevod, tj. idiom *on the treshold* koji je ekvivalent izraza *biti na pragu (čega)*: *biti nadomak (čega)*; *biti na početku neke nove faze (npr. na pragu mladosti)*.

Primjer 71

(GV:2390)	(Mrkić, 2390)	(Mihailović, 2489)	(Vajlz, 2509)
<i>Ti si nejak, znaš li, u Crmnicu, a Turcima pred kućom Crmnica</i>	<i>You are feeble there in Crmnica An Crmnica lies on the treshold to the Turks.</i>	<i>You aren't that strong in Crmnica, you know, and Crmnica lies at the Turks' doorstep</i>	<i>Thou art not strong, thou know'st in Tzrnmitza, Which lieth near the treshold of the Turks</i>

Iz istih razloga, prevodna rješenja za izraz posvjedočen u *Luči mikrokozma*, uz izuzetak Meningovog nultog prevoda, smatramo apsolutnim ekvivalentima:

Primjer 72

(LM, III:317)	(Mening, str. 50)	(Savić-Rebac, str. 283)	(Prvulović, III: 317)
i zlijeh mu u zlo pomotnjikah, te su <i>na prag došli</i> <i>pogibije</i>	And to the fools who have to evil turned; Will riun bring to them in full amount	And from the evil helpers of his crime, That <i>at the threshold</i> <i>now of ruin stand.</i>	And from his vile, ill- fated helpers, Who <i>at the threshold</i> <i>of disaster stand</i>

Idiom ***na dušu (uzeti)***, koji se u Rečniku jezika Petra II Petrovića Njegoša (1983, I:197) objašnjava kao „primiti, uzeti odgovornost, krivicu na sebe”, dva puta je posvjedočen u *Gorskom vijencu* i u svih šest prevodnih rješenja javlja se doslovan prevod. Izuzetak je Vajlzovo rješenje za izraz *mičem na svoju dušu* koje predstavlja kombinaciju doslovnog i opisnog prevoda *with my soul I will answer for it all* (vidimo da je dijelom uslovljeno i težnjom da se ostvari rima), i koje smatramo uspješnim. Formalno-značenjski korespondent u jeziku cilju je izraz *on my head be it* koji se u mogao uporišiti kao prevodno rješenje u oba slučaja. Kao što možemo vidjeti, i u engleskom jeziku se metaforičko preslikavanje vrši na sličan način, ali se razlike javljaju u leksičkom sastavu, tj. izvornom domenu, pa izraze smatramo frazeološkim analozima.

Primjer 73a

(GV:2621)	(Mrkić, 2621)	(Mihailović, 2725)	(Vajlz, 2759)
bez priprave i bez ispov'jesti, a ja <i>mičem sve na</i> <i>moju dušu.</i>	Come, brothers, take the communion, Without preparation and without confession, <i>And I will take it all</i> <i>on my soul.</i>	Come, brothers, take the holy Communion without fasting and without confession. <i>I will take it all upon</i> <i>my soul.</i>	Brethren, come in and take the Holy Meal, From fasting and confession I absolve – <i>I with my soul will</i> <i>answer for it all.</i>

Primjer 73b

(GV:2185)	(Mrkić, 2185)	(Mihailović, 2282)	(Vajlz, 2303)
Kažuj, babo, rašta si lagala, <i>al' na našu dušu pod kamenje!</i>	Speak, old woman, why did you lie? <i>On our souls, you will under stone</i>	Tell us, woman, why you have lied to us, or, <i>on our soul</i> , you will be stoned right here.	Baba, say, why thou hast lied - Or <i>on our soul</i> thy stoning be!

Za izraze *poći pod gomilu/kamenje*, tj. *dići (prokletu) gomilu* u engleskom jeziku postoji jedan frazeološki i jedan leksički korespondent – *stone (someone) to death*, tj. *to stone*. Frazeologizam je upotrijebljen samo u jednom slučaju, u Mrkićevom prevodu, dok je Vajlz, i u jednom primjeru Mihailović, pribjegavao leksičkom prevodu. Pored pomenutog frazeološkog, tj. leksičkog supstituta, struktura prevodnih rješenja uključuje i leksički prevod putem zamjene terminom šireg polja denotacije, tj. opštijeg značenja - *to kill*; doslovan prevod (*you'll go under stones/hurl a heap of stones*); opisan prevod (*death under the stones/bury under a hail of stones*); dva Mrkićeva bukvalna prevoda (*you will/shall under stone*) i jedan netačan frazeološki prevod idiomom *raise the alarm* sa leksikalizovanim značenjem „upozoriti koga na opasnost” (to alert other people about something dangerous, risky, or troublesome; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 74a

(GV:2168)	(Mrkić, 2168)	(Mihailović, 2265)	(Vajlz, 2286)
volija sam <i>poći pod gomilu</i> [...] no zla činit kako smo do sada	and would rather be <i>stoned to death</i> [...] than further give in to evil	I would rather choose <i>death under the stones</i> [...] than do evil as we have done till now.	And I <i>prefer to suffer stoning</i> [...] Than still do ill, as we have done till now;

Primjer 74b

(GV:2185)	(Mrkić, 2185)	(Mihailović, 2282)	(Vajlz, 2303)
Kažuj, babo, rašta si lagala, al' na našu dušu <i>pod kamenje!</i>	Speak, old woman, why did you lie? On our souls, <i>you will under stone</i>	Tell us, woman, why you have lied to us, or, on our soul, <i>you will be stoned</i> right here.	Baba, say, why thou hast lied - Or on our soul thy <i>stoning</i> be!

Primjer 74c

(GV: 2194)	(Mrkić, 2194)	(Mihailović, 2291)	(Vajlz, 2312)
Nego kažuj, al' ćeš <i>pod gomilu;</i> ne varaj se, drugo bit ne može!	Tell the truth or you shall <i>under stones;</i> Do not miscalculate, there can be no other end.	Out with the truth, or <i>you'll go under stones.</i> Don't fool yourself. There is no other way.	Out with the truth, or <i>stoning</i> waits thee; Believe me, only such thy fate can be!

Primjer 74d

(GV:295)	(Mrkić, 295)	(Mihailović,333)	(Vajlz,332)
I imaju razlog Crnogorci na nas <i>dići prokletu gomilu.</i>	And reason enough the Montenegrins have <i>To raise alarm against us.</i>	And good reason have the Montenegrins <i>to bury us under a hail of stones.</i>	Good reason sure have these our countrymen <i>To hurl upon us, while they curse, a heap of stones</i>

Primjer 74e)

(GV: -2218)	(Mrkić, -2218)	(Mihailović, -2315)	(Vajlz, -2337)
Tada skoči narod cio, uzmi kamenje da je <i>pod gomilom metnu</i> , ali je ne puste glavari, no je s mukom odbrane.	All the people stand up and take the stones <i>to stone her</i> , but the chieftains will not let them, and protect her with difficulty.	The entire gathering rises and picks up stones, <i>to kill her</i> , but the chieftains do not permit it.	All the people jump up, take stones <i>to stone</i> the woman, but The Chieftains will not permit it, though defending her with difficulty.

Izraz ***proliti/prolijevati suze*** sa značenjem „plakati, zaplakati” (Matešić, 1982:662) preveden je apsolutnim frazeološkim ekvivalentom *shed tears*:

Primjer 75

(LM, IV: 32)	(Mening, str. 53)	(Savić-Rebac, str. 284)	(Prvulović, IV: 32)
Obrati se, dušo izgubljena! <i>Prolij tople suze</i> pokajanja	O turn again, thou ruined spirit, now <i>And shed warm tears</i> of deep repentance too	Convert thyself, lost spirit! <i>Shed warm tears</i> Before the mild Creator, and repent	"Repent yourself, you condemned soul! <i>Shed genuine tears</i> of true repentance.

Izraz ***kupati gorkijem suzama*** koji se u istom značenju javlja u učestalijem obliku *roniti (gorke) suze* preveden je opisno, te modificovanim frazeološkim ekvivalentom *(to) weep bitter tears (of remorse)*. Modifikacija u Prvulovićevom prevodu se ogleda u zamjeni pridjevske komponente sinonimnom leksemom embittered. Meningovo rješenje koje je u datom kontekstu semantički tačno i adekvatno predstavlja kombinaciju doslovnog (*bitter tears*) i frazeološkog prevoda (*pay for something*: to be punished for doing something bad to someone else, or to suffer because of a mistake that you made; Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus).

Primjer 76

(LM, VI: 220)	(Mening, str. 85)	(Savić-Rebac, str. 300)	(Prvulović, VI:220)
<p><i>kupaćeš ga gorkijem suzama,</i></p> <p>osipat ga plačnim pokajanjem,</p> <p>al badava – zavjet je narušen!</p>	<p><i>Thy payest for it with bitter tears,</i></p> <p>And fillest them with deep repentance too,</p> <p>But tis' to late, the law has been transgressed!</p>	<p>The poisonous gift! <i>Thou shalt with bitter tears</i></p> <p><i>And with repentant woe torment thy heart</i></p> <p>But all in vain – the vow has been transgressed.</p>	<p><i>You will be shedding embittered tears</i></p> <p>And bewailing this in deep repentance</p> <p>But all in vain – the vow is broken.</p>

Izraz ***oplakivati sudbinu*** preveden je opisno, tj. slobodnim spojem riječi. U engleskom jeziku ne postoji formalno-značajski korespondent, ali se kao kontekstualni analog može upotrijebiti izraz *cry over (something or someone)* koji se po semantičkom sadržaju djelimično poklapa sa izvornom jedinicom:

Primjer 77

(LM, VI: 210-211)	(Mening, str. 85)	(Savić-Rebac, str. 300)	(Prvulović, VI:210-211)
<p><i>Oplakujuć moju zabunjenu</i></p> <p>i snom teškim obuzetu <i>sudbu</i></p>	<p><i>Bewailing all my pitiable fate</i></p> <p>Which is bound up as in a heavy dream</p>	<p><i>Deploring my sad destiny, immersed</i></p> <p>Into the bondage of a heavy sleep</p>	<p><i>Deeply bewailing my sad destiny,</i></p> <p>As if to a heavy dream subjected</p>

Idiom ***amanet čuvati*** preveden je na opisan način i semantički tačno. Izuzetak predstavlja Mihailovićeve prevod – *to keep the oath*, koji se po našem sudu može okarakterisati kao frazeološki. U prilog toj tezi ide i činjenica da je data kolokacija u iWeb korpusu zastupljena sa 65 primjera. Učestale kolokacije koje su se mogle upotrijebiti kao prevodna rješenja su *keep/honor/fulfill the vow*, pri čemu je apsolutni ekvivalent izvorne jedinice *keep the vow* zastupljen u iWeb korpusu sa 42 primjera, a kolokacije sa glagolskim komponentama *honor* i *fulfill* sa 72 odnosno 22 primjera.

Primjer 78

(GV:267)	(Mrkić, 267)	(Mihailović,305-306)	(Vajlz, 304)
da ginemo i krv prolivamo, da junački <i>amanet</i> <i>čuvamo</i>	That we die and shed our blood, <i>preserve the heroic</i> <i>testament</i>	to shed their blood together and to die, heroically to <i>keep the</i> sacred <i>oath</i> , their lovely name, and their holy freedom.	To wane and perish and pour out their blood; 'Mid mountains, trust and <i>heritage to</i> <i>guard</i> .

Kolokacija *(to) fulfill the vow* adekvatno je (frazološko) rješenje za po semantičkom sadržaju blizak izraz *ispuniti zavjet*, te je i upotrijebljena u sve tri prevodne verzije:

Primjer 79

(GV: P, 38)	(Mrkić, 38)	(Mihailović, 38)	(Vajlz, 32)
Bježi, grdna kletvo, s roda - <i>zavjet Srbi</i> <i>ispuniše!</i>	Leave the race, awful curse- <i>their vow</i> the Serbs <i>have fulfilled</i> .	Away from the Serbs, you vile curse - the Serbs <i>have now</i> <i>fulfilled their vow!</i>	<i>Their Father's vow</i> <i>the Serbs fulfil</i> and vindicate his faith.

Prevodioci *Luče mikrokozma* također su frazeološki prenijeli izraz, upotrebom analoga *fulfill a promise/pledge*, pri čemu su u prevodnom rješenju Anice Savić-Rebac dva navedena korespondenta kontaminirana. Menig je u svom rješenju glagolsku komponentu prenio frazeološki sa *carry out* (to do or complete something, especially that you have said you would do or that you have been told to do; Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus).

Primjer 79b

(LM, III: 123)	(Mening, str. 44)	(Savić-Rebac, str. 279)	(Prvulović, III:123)
Tad će opšti tvorac počinuti i svoj sveti <i>zavjet</i> <i>ispuniti</i> ;	Then will the great Creator take His rest And <i>carry out his</i> <i>holy mission full</i> ;	Than shall the general Creator rest, Then shall <i>his vow</i> <i>and promise be</i> <i>fulfilled</i> .	The creator of all shall take His rest, His sacred <i>promise</i> <i>having fulfilled</i>

Antonim datog izraza - ***narušiti zavjet***, takođe je adekvatno prenešen frazeološkim ekvivalentom *break the vow* koji je u iWeb korpusu posvjedočen sa 83 primjera. Meningovo frazeološko rješenje *break the law* nije semantički ekvivalent izvorne jedinice, ali se u datom primjeru može prihvatiti kao kontekstualni analog. Kolokacija sa glagolom *transgress* je, prema podacima iz korpusa, jako slabe frekvencije (posvjedočena su samo 3 primjera), pa ovo rješenje svrstavamo u doslovan prevod.

Primjer 80a

(LM, V:172)	(Mening, str. 66)	(Savić-Rebac, str. 290)	(Prvulović, V: 172)
“Neću – kaže – dva vjerni vojvode, <i>zavjet</i> sveti vječno <i>narušiti</i> .”	"No, no" – He said – "my faithful leaders twain, I will not <i>break the</i> <i>law</i> I set for all:	I shall not <i>break the</i> <i>vow</i> I once have made Th' Almighty spoke to both his faithful dukes	"My two faithful dukes" – He to them said- "I will never <i>break</i> <i>the sacred vow</i> :"

Primjer 80b

(LM, VI:220)	(Mening, str. 85)	(Savić-Rebac, str. 300)	(Prvulović, VI:220)
kupaćeš ga gorkijem suzama, osipat ga plačnim pokajanjem, al badava – <i>zavjet je narušen!</i>	Thy payest for it with bitter tears, And fillest them with deep repentance too, But tis' to late, <i>the law has been transgressed!</i>	The poisonous gift! Thou shalt with bitter tears And with repentant woe torment thy heart But all in vain – <i>the vow has been transgressed.</i>	You will be shedding embittered tears And bewailing this in deep repentance But all in vain – <i>the vow is broken.</i>

Izraz ***održati riječ*** koji u izvjesnoj mjeri ispoljava semantičku bliskost sa prethodno analiziranim izrazima *čuvati amanet* i *ispuniti zavjet*, preveden je na engleski jezik frazeološki: apsolutnim ekvivalentom *keep one's word*, tj. analogom *keep one's promise*.

Primjer 81

(LM, IV:206)	(Mening, str. 59)	(Savić-Rebac, str. 287)	(Prvulović, IV:206)
Kunu mu se bit družina vjerna, Samo svoju <i>riječ da održi</i>	The hosts swear then that they willhold and stand And <i>keep the word</i> that they have sworn to him	They swear to be a faithful crew to him, If only he's to <i>keep the word</i> he gave	They swear to be his faithful comrades, As long as he <i>keeps the promise</i> he made

Primjer koji slijedi specifičan je zbog pojave dva neprecizna frazeološka prevoda: izraz *dobiti nešto na sablju* (osvojiti u ratu) zamijenjen je frazeologizmom *at sword's point* koji je po semantičkom sadržaju (biti u neprijateljskim odnosima) blizak izrazu *vaditi oči (kome)*, potvrđenom i u Gorskom vijencu. Semantički tačno ostvaren je Mihailovićev prevod koji ćemo okarakterisati kao doslovan i adekvatan.

Primjer 82

(GV:370)	(Mrkić, 370)	(Mihailović, 409)	(Vajlz,410)
đed mi ga je <i>na sablju</i> <i>dobio</i>	My grandfather <i>gained it at the sword</i> <i>point</i>	My grandfather had <i>won it by his sword</i>	<i>At the sword point my</i> <i>grandsire did it gain</i>

Idiom *uženuti/ugnati kome u meso košulju* ima značenje „dobro išibati (koga) da mu ostanu modrice po tijelu” (Marojević, 2005:86), te bi se, u skladu sa datim objašnjenjem, u jeziku prevoda mogao zamijeniti frazeološkim analogom *(to) beat someone black and blue*. Sva tri prevodioca prenijela su doslovno, a ne frazeološko značenje izraza, pa prevodna ekvivalencija nije ostvarena ni na semantičkom nivou, tj. rješenja smatramo primjerima bukvalnog prevoda.

Primjer 83

(GV:845)	(Mrkić, 845)	(Mihailović,884)	(Vajlz, 898)
Te ja uzmi trostruku kandžiju, <i>uženi joj u meso</i> <i>košulju</i> : vrag uteče nekud bez obzira	Then I took a triple- thonged whip, <i>Scourged her skirt</i> <i>into her flesh</i> : The devil disappeared without a trace	At last I took my whip of triple throng, <i>and scourged her</i> <i>shirt right into her</i> <i>own flesh</i> . The devil fled somewhere without a trace	At last I took my whip of triple thong, <i>And scourg'd her</i> <i>garment right into</i> <i>her flesh</i> ; - The Devil said Adieu; he came not back

Idiomi *Srpkinja/Crnogorka još(t) rađala nije* koji predstavljaju Njegoševu modifikaciju kanoničkog oblika idioma (*takvog*) *majka nije rodila/(više) ne rađa* u jezik prevoda prenešeni su većinom doslovno. Budući da je u konkretnom kontekstu značenje doslovno prenešenog idioma razumljivo, a da je pritom sačuvana kulturološka obojenost, prevod smatramo prihvatljivim. Frazeologizam koji se u datom kontekstu mogao upotrijebiti, tj. kombinovati sa doslovnim prevodom, a na koji prevodioci u stihu 393 i aludiraju, je *the likes of someone* (anything comparable to someone or something. Typically used in a negative construction to indicate that something is unique or rare; The Free Dictionary by Farlex). Pored navedenih rješenja, izraz je mogao biti preveden sa *the likes of him Montenegro has not seen* i sl.

Primjer 84a

(GV:1981)	(Mrkić, 1981)	(Mihailović, 2075)	(Vajlz, 2101)
Onakvoga sivoga sokola <i>Crnogorka još rađala nije!</i>	Such a grey falcon <i>A Montenegrin woman has not borne yet</i>	<i>Never has a Montenegrin woman given birth to such gray falcon before!</i>	<i>Such a grey falcon ne'er before Did Montenegro bring to birth!</i>

Primjer 84b

(GV:393)	(Mrkić, 393)	(Mihailović, 431)	(Vajlz, 431)
Mićunović i zbori i tvori! <i>Srpkinja ga još rađala nije</i> od Kosova, a ni prije njega...	Micunovic both speaks and acts! <i>No Serb woman has born his like,</i> Since Kosovo, and maybe even before it!	Micunovic' talks as well as he acts! <i>Serbian woman has never born his like,</i> since Kosovo or even before it!	Mitchunovitch! he acts as well as talks! <i>Serbian mother ne'er hath borne his like</i> Since Kossovo - nor yet, I trow, before it!

Budući da smo, govoreći o kulturološkoj utemeljenosti frazeologije, u više navrata isticali da frazeologizmi, kao verbalizovani stereotipi nerijetko predstavljaju odraz aksiološkog sistema govorne zajednice, ovdje ćemo, ilustracije radi, navesti brojne izraze koji u svom sastavu imaju imenicu „majka“ i mogu poslužiti kao lingvistička potvrda određene dinamike rodničkih odnosa u Crnoj Gori XIX vijeka. Majka se, naime, u cilnom domenu frazeologizama u Njegoševim djelima

vezuje za: rođenje/stvaranje (*rodila majka, (takve) još majka rodila nije, (takve) majka (više) ne rada*); odgoj i naslijeđe (*zadoren majčinim mlijekom, stiditi se majčina mlijeka*); prisnost, (krvne) veze (*rodna/mila majka, jedinac u majke, kukala/žalosna mu majka, ostala (kome) majka kukavica*); (nacionalni i vjerski) identitet, kao u analiziranom primjeru: *rodila Srpkica/Crnogorka/bula*. Glorifikacija majčinstva u crnogorskom kulturnom kontekstu na koji nam ukazuje i mnogobrojnost navedenih frazeoloških jedinica upravo potvrđuje patrijarhalni obrazac muške supremacije u kojoj je ženina primarna funkcija reprodukcija, dok se aktualizacija muškarca, kao što smo vidjeli na primjeru izraza vezuje za uloge heroja i ratnika.²⁰

Idiom *pamet popiti (kome)* preveden je doslovno kod sva tri prevodioca – dva puta sa *take one's wits away*, i jednom, kod Vajlza, sa *fly away with one's wits*. Prevodilac se u ovom slučaju uspješno oslonio na anaforički kontekst, tj. nadovezao se na izraz *fly away (across the world)*, te je, po našem mišljenju, uspješno i na slikovit način prenio obje jedinice u jezik prevoda: *Sure the maiden would I soon have seized/And flown with her across the world. /O silly boy! Thy mother weeps o'er thee!/She's flown away already with tin wits*. Kao prevodni supstituti mogli su se upotrijebiti frazeološki analozi *you lost your head over her* ili *she's turned your head* (ekvivalenti izvornih jedinica *izgubiti glavu (za kim)*, tj. *zavrtjeti pamet (kome)*: *to lose one's head over someone* (to become confused or overly emotional about someone or something; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 85

(GV: 1276)	(Mrkić, 1276)	(Mihailović, 1317)	(Vajlz, 1336)
Ne đetinji, kukala ti majka! Zbilja ti je svu <i>pamet popila</i> .	Don't be foolish, for cying aloud. She has really <i>taken your wits away</i> .	Don't be silly, may your mother mourn you! She has truly <i>taken your wits away</i> .	O silly boy! Thy mother weeps o'er thee! She's <i>flown away already with tin wits</i> .

²⁰ Vidjeti Primjer 27.

Izraz *koje čudo* u značenju „koliko mnogo” (Stevanović i dr. 1983: 509), u kontekstu stiha 1680 uglavnom je opisno i semantički tačno prevođen na engleski jezik. Kao jedno od mogućih frazeoloških rješenja u okviru datog značenja, navešćemo izraz *no end of (something)* - a lot of, very much. Isti izraz mogao se upotrijebiti i u stihu 112, koji su prevodioci takođe prenijeli doslovno. Gledano na nivou same prevodne (frazološke) jedinice, doslovan prevod *what marvels/feats*, značenjski se ne podudara se sa izvornim izrazom. S druge strane, u kontekstualnom okviru datih stihova, može se govoriti o uspješno ostvarenom prevodu.

Primjer 86a

(GV:1680)	(Mrkić, 1680)	(Mihailović, 1721)	(Vajlz, 1747)
<i>Koje čudo</i> mogu na godinu, kokošakah oni pozobati!	<i>What a number of chickens,</i> They can down during a year	<i>What an untold quantity of chickens</i> they gobble up within a single year!	<i>Untold the quantity of chickens</i> That they eat up within a year!

Primjer 86b

(GV:112)	(Mrkić, 112)	(Mihailović, 150)	(Vajlz, 144)
<i>koje čudo</i> snage i lakoće u njih danas ovđe vidijesimo?	<i>What marvel of strength and grace,</i> We saw in them here today!	<i>What marvels of strength and fleet-footedness</i> have we not seen here among them today?	<i>What feats of manly strength and power</i> Were on this field displayed to-day!

Idiom *trčati (za čim)* u engleskom jeziku ima apsolutni ekvivalent *chase after (something)*: to pursue someone or something intently and tenaciously; (The Free Dictionary by Farlex). Uprkos tome, smatramo da su ponuđena rješenja za izraz u 93. stihu *Posvete Luči mikrokozma* u datom kontekstu prikladnija od eventualne zamjene pomenutim korespondentom. Prvulović i Mening su kao prevodno rješenje upotrijebili idiom *long for* (to have a very strong desire or yearning for someone or something; The Free Dictionary by Farlex) koji je, iako različit po semantičkom sadržaju u odnosu na izvornu jedinicu, uspješan kontekstualni analog. Na sličan način je, opisno i

po našem sudu adekvatno, izraz prevela i Savić-Rebac. Iz istih razloga smatramo da bi se kao jedno od mogućih rješenja u datom kontekstualnom okviru mogao upotrijebiti i idiom *chase a/the mirage* koji nijesmo pronašli u frazeološkim rječnicima, ali je u iWeb korpusu zastupljen sa 58 primjera.

Primjer 87

(LM, P:93)	(Mening, str. 12)	(Savić-Rebac, str. 263)	(Prvulović, P:93)
U vremenom i burnom žilištu Čovjeku je sreća nepoznata – Prava sreća, <i>za kom vječno trči</i> On joj ne zna mjere ni granice.	Of that true bliss, <i>for which he ever longs</i> , He never knows the measure or the bounds;	True happiness remains unknown to man, In this his stormy temporal abode, Its limits and its measures he ignores, Although <i>forever he pursues its shade</i> .	In this temporal and stormy life Happiness is really unknown to man; Of that true bliss <i>for which he e'er longs</i> , He never knows the measure and bounds

Izraz **zametati šalu**, frazeološki je, sa *make jokes*, preveo Mihailović. Među kolokacijama koje su se u datom značenju mogle upotrijebiti, upravo je *make a joke* najfrekventnija (zastupljena u iWeb korpusu sa 3930 primjera u odnosu na npr. *play a joke* 611, *have a joke* 152, *share a joke* 227, *do a joke* 61, *start a joke* 12, itd.) Kada su ostala prevodna rješenja u pitanju, Mrkić je izraz vjerovatno protumačio kao „zametati kavgu”, te se u prevodu dobilo *start a riot*, dok se kod Vajlza javlja nešto slobodniji opisan prevod *to like a joke*.

Primjer 88

(GV:399)+59365472	(Mrkić, 399)	(Mihailović, 437)	(Vajlz,437)
Znate našu momčad ozriničku: đe god dođu, svud zameću šalu.	But you know our Ozrinić fellows: Wherever they come, <i>they start a riot</i>	As you well know, the youths of Ozrinitics always <i>make jokes</i> wherever they may go.	But well ye know how youths of Ozrinitich, Where'er they come, how much <i>they like a joke!</i>

Idiom ***okretati na šalu*** preveden je frazeološki na tri različita načina. Mrkić je upotrijebio izraz *turn into a jest/joke*, Mihailović *(to) make a joke out of something*, dok je Vajlz kontaminirao dva izraza bliskog značenja *make sport of* i *make a joke of*. Pored navedenih, mogao se upotrijebiti i izraz *make light of something* (to joke about something or treat it as not being very serious, especially when it is important; *She tried to make light of the situation, but I could tell that she was worried*; Longman Dictionary).

Primjer 89

(GV:2240)	(Mrkić, 2240)	(Mihailović, 2337)	(Vajlz, 2359)
Ti sve, kneže, <i>na šalu</i> okrećeš.	Knez, <i>you turn everything in a jest.</i>	You <i>make a joke out of everything</i> , Knez.	Of all things, Knez, <i>thou makest sport and joke!</i>

Idiom ***goniti kamen uz goru*** sva tri prevodioca prenijela su doslovno. Budući da je motivaciona slika u osnovi idioma očigledna, a sam idiom zbog svog porijekla razumljiv kako u kulturi izvornika, tako i u ciljnoj, prevod smatramo adekvatnim. Umjesto stereotipne, čitalac percipira originalnu autorsku metaforu koja u datom slučaju izaziva iste asocijacije kao i idiom izvornika. Bliskoznačni idiomi u engleskom jeziku su *plough/plow the sand(s)*, *beat the air*, *flog a dead horse* itd.

Primjer 90

(GV:800)	(Mrkić, 800)	(Mihailović, 839)	(Vajlz, 852)
Goniš kamen badava uz goru. - Staro drvo slomi, ne ispravi.	<i>You are rolling a stone up the mountain</i> Old wood breaks, it does not straighten	<i>You are pushing a stone up hill in vain!</i> An old tree breaks before it is straightened!	<i>Huge stone thou rollest vainly up high hill;</i> Old boughs bend not, they break before they straighten

Izraz *iščitati prediku* – držati kome propovjed, koji se u *Rečniku jezika Petra II Petrovića Njegoša* (1983, II:136) objašnjava sa „oštro iskritikovati (koga)” nije adekvatno preveden na engleski jezik. Budući da se izraz *preach a sermon* u engleskom jeziku javlja samo u doslovnom značenju (deliver a sermon or religious address to an assembled group of people; The Free Dictionary by Farlex), ponuđena rješenja kod receptora prevoda ne mogu izazvati iste asocijacije kao jedinica izvornika. Upotrijebljen samostalno, ili u sastavu idioma *preach at someone*, glagol *preach* ili *preachify* negativno je konotiran (sa značenjem moralisati, držati lekciju), te bi u datom kontekstu predstavljao adekvatno rješenje (*preach a lecture at somebody*). Pored navedenog, mogao bi se upotrijebiti i analog *give someone a good talking*. Još jedno frazeološko rješenje koje bi se, prema našem mišljenju, moglo upotrijebiti u datom kontekstu je da se idiom i izreka u stihu koji slijedi zamijene engleskom poslovicom *He who says what he likes, shall hear what he doesn't like*.

Primjer 91

(GV:936)	(Mrkić, 936)	(Mihailović, 977)	(Vajlz, 989)
Lijepu ni <i>iščita prediku</i> : što tražili, ono smo i našli!	<i>A pretty sermon you read to us:</i> What we sought, we found.	<i>You have preached us a marvelous sermon</i> We have got what we have been asking for.	<i>Pretty sermon hast thou preached.</i> What we sought that we have surely found!

Idiom *u svijet (koga/čega) nema*, koji je potvrđen u *Gorskom vijencu* dva puta, još jedan je primjer da isti izraz upotrijebljen u različitom kontekstu ne može uvijek biti preveden istim ekvivalentom. Prema Dobrovoljskom (2011), takve bi podatke trebalo uzeti u obzir i prilikom leksikografske obrade frazeoloških jedinica. U kontekstu stiha 2092, frazeološki korespondent je idiom *one of a kind* (used for saying that someone or something is completely different from other people or things: *My Aunt Mary is one of a kind. She's eighty, and not afraid of anything*; Longman Dictionary). Sa druge strane, prevodni ekvivalent za izraz u stihu 177 je idiom *in the whole world/on the face of the earth* (You can use the expression “on the face of the earth” to mean “in the whole world”, when you are emphasizing a statement that you are making or making a very

exaggerated statement: No human being on the face of the earth could do anything worse than what he did; Collins Cobuild Advanced English Dictionary).

Primjer 92a

(GV:2091)	(Mrkić, 2198)	(Mihailović, 2198)	(Vajlz, 2204)
<p>Čudna popa, jadi ga ne bili, <i>u svijet ga ovakvoga nema!</i></p>	<p>A strange priest, may no ill befall him! <i>There isn't such a one in the whole world.</i></p>	<p>What a strange priest, may no ill befall him! <i>In the whole world there's no other like him.</i></p>	<p>Of priests the wonder! May no ill befall him! <i>There's not his equal in the whole wide world.</i></p>

Primjer 92b

(GV:177)	(Mrkić, 177)	(Mihailović, 216)	(Vajlz, 210)
<p>Oh, divan li bješe pogledati! <i>U svijet ga još nije takvoga</i> ni ko čuo niti ko vidio.</p>	<p>Oh, how beautiful it was to see, <i>Such a cross has not yet been seen</i> Or heard of by anyone in this world.</p>	<p>How lovely it is just to look at it! <i>Never before in this wide world of ours has someone heard or seen such a cross.</i></p>	<p>Most beautiful indeed to view; <i>Never before in this wide world Was like unto it seen or even heard</i></p>

Kao što se može vidjeti iz prevodnih rješenja, izraz je, uz jedan izuzetak prevoda slobodnm spojem riječi, zamjenjivan idiomom *in the whole (wide) world*. Prevod je u svim rješenjima ostvaren semantički tačno, ali se za izraz u stihu 2091 moralo pribjegavati kombinaciji frazeološkog i opisnog prevoda (*there isn't such a one/there is no other like him/ there is not his equal + in the whole world*).

Idiom **nije fajde** u značenju *uzalud je*, u engleskom jeziku ima apsolutni ekvivalent *there is no use (in doing something)*, ali ga prevodioci u svojim rješenjima nijesu koristili. Mrkić je upotrijebio izraz *no need to do something* (nema potrebe za čime), koji nije značenjski korespondent izvorne jedinice. Semantički neprecizna su i dva opisna prevoda *there's no hiding it* (ne može se sakriti) i *why should I hide it* (zašto bih krila).

Primjer 93

(GV:2134)	(Mrkić, 2134)	(Mihailović, 2231)	(Vajlz, 2247)
Kažuj, babo, jesi li vještica?	Tell us, old woman, are you a witch?	Say, old woman, are you really a witch?	Tell us, old mother, art thou witch?
Jesam, kneže, <i>nije fajde kriti</i> .	I am, Knez, <i>no need to hide it</i>	Yes, I am, Knez. <i>There's no hiding it</i>	Witch I am: <i>why should I hide it?</i>

Izraz **za fajdu** koji „ne znači za korist, već, naprotiv, uzalud, badava” (Stevanović, 1990:182), te je u tom smislu sinonim prethodno navedenog idioma, dobro su semantizovali Mrkić i Mihailović, dok je Vajlz, polazeći od osnovnog značenja riječi *fajda* (korist) idiom zamijenio izrazom suprotnog značenja *to good end*. Od preostala dva frazeološka rješenja izdvajamo Mihailovićevo *for naught*, jer je prevodilac vodio računa i o stilskim implikacijama, te je turcizam zamijenio arhaičnom leksemom *naught*.

Primjer 94

(GV:2239)	(Mrkić, 2239)	(Mihailović, 2336)	(Vajlz, 2339)
Ja bih voli sad grivnu orahah [...] no stotinu tije brojanicah da prebiram prstima <i>za fajdu</i> .	I would rather have a rosary of walnuts [...] than a hundred of these strings to slip through fingers <i>for nothing</i>	I'd rather have a handful of walnuts [...] than a hundred of these here rosaries to keep turning in my fingers <i>for naught</i>	Why, give to me a rosary of nuts [...] In preference to a hundred of these pearls, - So I could use my fingers <i>to good end!</i>

Primjer prevoda apsolutnim frazeološkim ekvivalentom imamo kod izraza *nije šala*. Sa druge strane, izraz *izvaditi krvavu sablju* „otpočeti krvnu zavadu, zakrviti” (Stevanović, 1983, II:244) u stihu 2188 preveden je bukvalno. Frazeološki prevod mogao je biti ostvaren uz upotrebu analoga bliske slikovitosti (*make*) *bad blood* (anger or hostility between persons or groups; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 95

(GV:2186-2188)	(Mrkić, 2186-2188)	(Mihailović, 2283-2285)	(Vajlz, 2304-2306)
<i>Nije šala što si učinila: pomutila tri mučna plemena i krvavu sablju izvadila!</i>	<i>It is not joke what you did Brought discord among three clans And unsheathed a bloody sword</i>	<i>What you have done to us all is no joke. You've brought discord to our three troubled tribes and unsheathed the bloody sword 'mong them</i>	<i>"Tis not a joke what thou hast done; Discord brought 'mongst three whole tribes And unsheathed too the sword among them</i>

Idiom *koje jade*, u *Gorskom vijencu* posvjedočen četiri puta, u Rečniku Njegoševog jezika (1983, I:305) tumači se na sljedeći način: „koje jade? (u čuđenju) zašto? zbog čega?”, te kao takav predstavlja sinonim izraza *kog đavola*. U prilog tvrdnji da su izrazi *koje jade* i *kog đavola* u izvornom jeziku istoznačni, navodimo mišljenje A. Pejanović i Dragane Mršević-Radović:

„Slažemo se sa Banaševićevim mišljenjem [...] da su izrazi *koje jade* i *kog đavola* sinonimi. Oni ne samo da imaju istu semantiku, već imaju istu formalno-gramatičku strukturu” (Pejanović, 2010:53). „U srpskom se upotrebljava koga (kojega) vruga (đavola) u značenju ‘zašto, čemu’ (pitanje u ljutini)” (Mršević-Radović, 2008:74).

Po istoj analogiji, idiomi *koji (su kome) jadi* i *koji đavo (je kome)* su takođe sinonimi. Budući da pomenuti izrazi sa imeničkom komponentom *đavo* u engleskom jeziku imaju apsolutni ekvivalent (*in*) *the devil* (u kombinaciji sa upitnim zamjenicama i priložima: who, what/where, when, why, how), to je u prevodu izvornu jedinicu poželjno bilo zamijeniti upravo ovim ekvivalentom, što je u jednom primjeru i učinio Mihailović. Struktura prevodnih rješenja datih

izraza je raznovrsna, a razlikujemo i kategoriju adekvatnog i neadekvatnog prevoda. U kategoriji adekvatnog prevoda zastupljeni su: prevod leksemom *why* u tri primjera i leksemom *what* uz primjenu modulacije (*šta vas je zadržalo* umjesto *zašto dangubite*); frazeološkim analogom ((*why*) *for God's sake*, (*why*) *for heaven's sake*, *what has come over you*), te već pomenutim frazeološkim ekvivalentom *what in the devil*. Primjeri bukvalnog, tj. neadekvatnog prevoda nastaju usljed doslovnog tumačenja izraza, tj. njegove sastavnice „jadi”, pa su se među rješenjima našli *by what misfortune*, *ye wretches*, *what fortune bad*, *what grief*, *what distress*, *what is troubling you*, *what's the cause of this ado*. Usljed iste (pogrešne) semantičke rekonstrukcije javljaju se i rješenja *what's bothering you*, te *what is the matter* koji se mogu prihvatiti kao kontekstualni analozi.

Primjer 96a

(GV: 321)	(Mrkić, 321)	(Mihailović, 359)	(Vajlz, 358)
<i>Koje jade dangubite, ljudi?</i>	<i>What</i> held you back, men?	<i>Why, for God's sake</i> , are you so late, brothers?	<i>By what misfortune</i> are ye come so late?

Primjer 96b

(GV:714)	(Mrkić, 714)	(Mihailović, 753)	(Vajlz, 766)
<i>Koje ste se jade skamenili?</i>	<i>Why</i> have you turned into stone?	<i>For heaven's sake</i> , why have you turned to stone?	<i>Ye wretches</i> , are ye petrified!

Primjer 96c

(GV: 1229)	(Mrkić)	(Mihailović, 1269)	(Vajlz, 1288)
<i>Koje će ti jade svrh haljina?</i>	U Mrkićevoj prevodnoj verziji u potpunosti su izostavljeni stihovi 1228 i 1229.	But <i>why</i> place it over all your clothes?	<i>What fortune bad</i> has come on thee?

Primjer 96d

(GV:1722)	(Mrkić, 1722)	(Mihailović, 1763)	(Vajlz, 1790)
<i>Koje jade ti tobož mudruješ?</i>	<i>What grief do you suppose to know?</i>	<i>What the devil are you so wise about?</i>	<i>Why pretendest thou to wisdom?</i>

Primjer 96e

(GV: 1253)	(Mrkić, 1253)	(Mihailović, 1269)	(Vajlz, 1313)
<i>Koji su ti jadi, Mandušiću</i>	<i>Mandušić, what's come over you?</i>	<i>Vuk Mandusic, what's bothering you now?</i>	<i>Mandushitch, what is the matter</i>

Primjer 96f

(GV:188)	(Mrkić, 188)	(Mihailović, 226)	(Vajlz, 220)
<i>Što grajete, koji su vi jadi</i>	<i>Why the noise? What's the distress?</i>	<i>What's this clamour? What is troubling you now?</i>	<i>What cause for this ado? Why uproar thus?</i>

Kod primjera idioma *obrnuše kola niza stranu* sa globalnim značenjem „situacija se izmjenila nagore, stvari su pošle naopako” (Stevanović i dr., 1982, II:357) prevodioci su prenijeli samo doslovno, ali ne i globalno značenje. Frazeološki korespondent koji se u ovom kontekstu mogao upotrijebiti je izraz *go downhill*. Budući da je u osnovi oba izraza ista prostorna metafora, upotrebom navedenog supstituta bila bi ostvarena ekvivalencija i na formalno-semantičkom, i na konceptualnom nivou.

Primjer 97

(GV: 1150)	(Mrkić, 1150)	(Mihailović, 1190)	(Vajlz, 1208)
Pred Bečom je Burak posrnuo, <i>obrnuše kola niza stranu.</i>	Before Vienna Burak stumbled, <i>And the chariots were turned down the hill</i>	Burak stumbled just before Vienna. <i>The wagon was overturned down the hill.</i>	"Mohammed's horse did stumble at Vienna, <i>'And down the hill his chariot roll'd.</i>

Za izraz *bez zla se obići ne može (kome)* kod sva tri prevodioca posvjedočen je nefrazeološki prevod. Kod Mrkića doslovan, a kod Vajza i Mihailovića daleko uspješniji, tj. semantički tačan opisan prevod. Frazeološki korespondent koji se mogao upotrijebiti u ovom slučaju je idiom *it bodes ill (it doesn't bode well)*.

Primjer 98

(GV:1369)	(Mrkić, 1369)	(Mihailović, 1411)	(Vajlz, 1429)
Ja sam noćas grdan san vidio: sve oružje svoje u komate. <i>Bez zla mi se obići ne može.</i>	I had a dreadful dream last night: All my weapons were broken into pieces. <i>Some misfortune will not pass me</i>	I had last night a most terrible dream: all my weapons were broken to pieces. <i>Some misfortune awaits me for certain</i>	I had a dreadful dream last night: Broken all my arms in pieces! <i>Surely some ill awaiteth me</i>

Idiom *čudo neviđeno* preveden je na engleski jezik opisno i semantički tačno. U *Srpsko-engleskom frazeološkom rečniku*, Živorad Kovačević kao ekvivalent izrazu *čudo neviđeno* navodi upravo sintagmu koju je upotrijebio Mrkić – *unheard-of wonder*. Iako je dato rješenje semantički tačno, ne može se govoriti o statusu frazeološke jedinice, budući da se u tom obliku ne registruje u rječnicima idioma, a u iWeb korpusu je zastupljen sa samo tri primjera. Među bliskoznačnim frazeologizmima koji bi se, uz izvjesne modulacije, mogli upotrijebiti su npr. *stare in wonder* ili *wonder-struck*. Budući da su u datom kontekstu ponuđena prevodna rješenja adekvatna, smatramo da bi insistiranje na frazeološkom prevodu u konkretnom slučaju rezultiralo većim stepenom ekvivalencije na planu forme, ali uz gubitke u odnosu na značenjsku dimenziju.

Primjer 99

(GV:1600)	(Mrkić, 1600)	(Mihailović, 1640)	(Vajlz, 1661)
kad viđeše čudo neviđeno: svaki sebe za nos dohvatio	Then they saw <i>an unheard-of wonder</i> : Everyone was holding his nose	<i>Such miracle they've never seen before</i> : Everyone was holding his own nose	<i>A miracle ne'er seen before</i> : The grapes all gone, they hold their noses

Frazeologizam *(ali) ne da (kome) nesreća* (da im dade nekakva nesreća): „ali im ne da nekakva zla, tj. nečista sila” (Marojević, 2005:108) opisno je i uz primjenu mehanizma modifikacije, preveo Mihailović. U preostala dva prevodna rješenja upotrijebljen je idiom *plague (someone) with something* koji je Vajlz kontaminirao izrazom *ill luck*. Sva tri prevodna rješenja data su semantički tačno, a u svijetlu navedenog tumačenja smatramo da se prevod mogao ostvariti i kombinacijom leksičkog i frazeološkog prevoda: *were they not bedeviled (by some ill luck)*.

Primjer 100

(GV: 1203)	(Mrkić, 1203)	(Mihailović, 1243)	(Vajlz, 1261)
mogu živjet kao dva sultana <i>da im dade nekakva nesreća.</i>	They could live like two Sultans, <i>If some misfortune did not plague them.</i>	Those two gamecocks could live like two sultans <i>if they only were fortunate enough.</i>	These two cocks could live like Sultans, <i>Did not some ill luck plague them ever!</i>

Izraze *crni dan* i *crna sudbina* najuspješnije je na engleski jezik preveo Mrkić sa *dark days*, *dark destiny*. Kako bi obrazložili ovakvu tvrdnju, prvo se osvrćemo na tumačenje izvornih izraza kod Mihaila Stevanovića. Prema njegovim riječima, u slučaju izraza *crni dan* radi se o metonimijskom prenosu značenja, te ustaljenom obliku *crni dani*, a ne konkretnom danu, kako su to tumačili neki od komentatora Njegoševog djela:

„Da je rečeno crni dani, niko se ne bi ni pitao koje je to vreme, jer ova imenica upotrebljena u množini označava vreme dužeg trajanja. A u jednini upotrebljen vokativ imenice-dane zaveo je istaknute komentatore *Gorskog vijenca* – jedne od njih da tragaju koji je to dan, a druge da crnu sudbinu sudbinu odvoje od crnim danom označenog vremena [...] S druge strane, ovde nije teško zapaziti jednu vrstu pesničke figure metonimije i shvatiti da je crni dan tu upotrebljen mesto crnih dana, jednina, znači, mesto množine, koja se vrlo često sreta, ne samo u narodnim pesmama, kod Njegoša, i drugih savremenih mu pesnika, već i u jeziku proznih pisaca, kod Vuka, recimo, pa i kod pisaca našega vremena, Iva Andrica, npr. i više drugih[...] A mi ćemo preći na objašnjenja prethodnog stiha (43) poznatih komentatora *Gorskog vijenca*, od kojih prvi, M. Rešetar, recimo, kaže: pesnik misli na Vidovdan. A za Rešetareva kritičara Lj. Stojnovića tim stihom vladika Danilo proklinje dan svoga rođenja ili dan koji je doživeo. A. Barac pak smatra da je tu reč o crnom danu što ga je (vladika Danilo) ‘dočekao u takvu zlu’. T. Đukiću je, kao i Rešetaru, po suštini taj dan – ‘dan kada se sloboda srpska ugasila’, ali ovakvom definicijom on određenije govori da je to dan propasti na Kosovu, dok R. Dragičević, kao i skoro redovno, prenosi Rešetarovo mišljenje” (Stevanović, 1990:48).

Stevanović takođe smatra da su tumačenja po kojima se *crna sudbina* kod Radovića, Latkovića i Banaševića vezuje za ‘crne izglede za budućnost’ (upravo na taj način svoj prevod formuliše Vajlz) netačna. Po njegovom mišljenju, *crna sudbina* predstavlja „uslove i okolnosti života i deolovanja [...] koji su odavna tekli i na koje je stalno mislio” (Stevanović, 1990:48).

Navedeno tumačenje je veoma bitno sa aspekta odabira prevodnog korespondenta. Pod uslovom da se izrazom *crni dan*, metonimijskim prenosom značenja upućuje na *crne dane*, onda u prevodu treba upotrijebiti izraz *dark days* koji i u kanoničkom obliku, bez obrira na neznatne razlike na morfološkoj ravni, predstavlja apsolutni ekvivalent: (*dark days* – times of extreme

misfortune or difficulty; The Free Dictionary by Farlex). U slučaju da se misli na konkretan dan, onda je supstitut prevodne jedinice izraz *(a) black day* (a day that marks a sad or unfortunate event; The Free Dictionary by Farlex). Ukoliko to imamo u vidu, Mrkićevo rješenje se izdvaja kao najpreciznije. Kada je izraz crna sudbina u pitanju, i tu je Mrkić upotrijebio najfrekventniju kolokaciju (koja se dodatno nadovezuje i na prethodni izraz *dark days, dark destiny*): *dark destiny* se javlja u iWeb korpusu u 71 primjeru, a *black destiny* samo u 4. U svijetlu Stevanovićevog tumačenja, smatramo da je leksema *destiny* mogla biti zamijenjena bliskoznačnicom *fate*, a na taj način bi se dobila i kolokacija dvostruko veće frekvencije (u iWeb korpusu posvjedočena sa 152 primjera).

Primjer 101

(GV:43)	(Mrkić, 43)	(Mihailović, 81)	(Vajlz, 75)
<i>Crni dane, a crna sudbino!</i> O kukavno Srpstvo ugašeno	<i>Dark days, dark destiny!</i> Orphaned, extinguished Serbdom	<i>O my dark day! O my black destiny!</i> O my wretched Serbian nation snuffed out!	<i>Oh, dark, dark Day! oh, outlook ever black!</i> My fearing folk held ever underfoot!

Na isti način mogao je biti preveden i izraz ***mračna sudba***: u ponuđenim rješenjima pridjevska komponenta je izostavljena, te govorimo o nultom prevodu frazeologizma.

Primjer 102

(LM:207)	(Mening, str. 23)	(Savić-Rebac, str.268)	(Prvulović, I:180)
zar toliko mogućega tvorca naša <i>mračna</i> zanimava <i>sudba</i>	Why is my <i>fate</i> of interest to thee	Why is thy mind attentive to my <i>fate</i> ?	Why my <i>destiny</i> concerns you so

Za bliskoznačne izraze *zla/kukavna sudba* posvjedočeni su primjeri leksičkog (*ruin*), opisnog (*sadness of destiny/existence*), frazeološkog prevoda koji uključuje zamjenu analogom *sad fate* tj. ekvivalentom *evil fate* (frekvencija u iWeb korpusu 525, odnosno 102 primjera), te jedan primjer nultog prevoda.

Primjer 103a

(LM, IV:141)	(Mening, str. 56)	(Savić-Rebac, str. 286)	(Prvulović, IV:141)
Na <i>zlu sudbu</i> palijeh nebesah	To the <i>sad fate</i> of the perished worlds	Over the <i>ruin</i> of the fallen heavens	Over the <i>sad fate</i> of the fallen heavens

Primjer 103b

(LM, V:142)	(Mening, str. 65)	(Savić-Rebac, str. 290)	(Prvulović, V:141)
kad <i>zlu sudbu</i> legionu kaza	Proclaimed this <i>fate</i> unto his trusty host	the evil prophecy of <i>evil fate</i>	Informed his legion of the <i>sad fate</i>

Primjer 103c

(LM, VI:86)	(Mening, str. 80)	(Savić-Rebac, str. 298)	(Prvulović, VI: 87)
da mu tužnu i kukavnu sudbu kolikogod ona ublažaje	To bless somewhat his <i>sad and gloomy fate</i>	his earthly procreation thus to soothe the woe and <i>sadness of his destiny</i>	whereby to mitigate to a certain degree the woes and <i>sadness of his existence</i>

Budući da je dva prethodno navedena idioma sa sastavnicom *crn* preveo frekventim izrazom sa pridjevskom komponentom *dark*, bilo je za očekivati da će Mrkić i idiom *crne misli* prenijeti na isti način. Ipak, kod njega i Vajlza se javlja kolokacija sa *black/blackish* koja je, iako moguća, daleko niže frekvencije nego oblik sa pridjevskom komponentom *dark* (817 primjera u odnosu na 59 prema iWeb korpusu) i koju je, u ovom slučaju, upotrijebio Mihailović:

Primjer 104

(GV:521)	(Mrkić, 521)	(Mihailović, 560)	(Vajlz, 561)
Ništa mi se nemojte čuditi što me <i>crne</i> rastezaju <i>misli</i>	Do not marvel at all, That <i>black thoughts</i> press upon me	Do not wonder at what you see at me That <i>dark thoughts</i> are tearing my soul apart.	At what ye see in me ye should not wonder; - That I so tortured am by <i>blackish thoughts</i>

Kada je izraz *duboke misli* u pitanju, Prvulović je upotrijebio značenjsko-formalni ekvivalent *profound thoughts*. Iako je kolokacija *deep thoughts* frekventnija (1144 primjera u odnosu na 196 posvjedočenih primjera u iWeb korpusu), rješenje smatramo adekvatnim i ekvivalentnim. Prevod je, na nivou stiha, još uspješnije ostvaren kombinacijom dvije frazeološke jedinice: *engrossed in something* (to capture and hold someone's interest in something; The Free Dictionary by Farlex) i *profound thoughts*. Savić-Rebac je, takođe uzevši u obzir kontekstualni okvir, izraz prevela uz upotrebu kolokacije *absorbing thoughts* čime je jedan dio semantičkog sadržaja zanemaren. Na sličan način je, uz upotrebu idioma *absorbed in (thought)*, ali i uz eksplicitaciju (*and piercing to depths*) izraz preveo Mening, ostvarivši pritom semantičku ekvivalenciju. Pored rješenja koje je naveo Prvulović, u datom kontekstu je mogao biti upotrijebljen i idiom *deep in thought* (deeply absorbed in thought; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 105

(LM, P: 30)	(Mening, str. 10)	(Savić-Rebac, str. 261)	(Prvulović, P: 30)
Koliko sam i koliko putah, <i>Dubokijem zauzet mislima</i>	How many time I have essayed myself, <i>Absorbed in thought and piercing to depths</i>	How often, led by strange <i>absorbing thoughts</i>	Engrossed in most <i>profound thoughts</i>

Idiom **nema zbora (o čemu)**, tj. **nema (ni) govora (o čemu)** u značenju „daleko od toga” dva puta je posvjedočen u *Gorskom vijencu*. Prevodioci su, uz jedan izuzetak opisnog prevoda kod Mihailovića, bukvalno prenijeli izraz. Frazeološki korespondenti u engleskom jeziku koji su u datom slučaju bili prevodiocima na raspolaganju su: *far from (something)*, *nothing of the kind*. Ovaj primjer je karakterističan i u smislu načina prenošenja-kulturno specifičnih realija u jezik prevoda. Vidimo da su sva tri prevodioca zadržala izvorni oblik - kod Mihailovića i Mrkića sa nepromijenjenom grafijom (gusle), kod Vajlza uz adaptaciju, tj. transliteraciju (gousle), dok se eksplicitacija u vidu prevodiočeve napomene javlja samo kod Mihailovića.

Primjer 106a

(GV: 1617)	(Mrkić, 1617)	(Mihailović, 1658)	(Vajlz, 1684)
Kakve gusle i kakvu nesreću? Tu za gusle <i>i zbora ne bješe!</i>	What gusle and what misfortune; There of gusle was <i>not even a word.</i>	What gusle, pray, are you talking about! <i>No one mentioned that word there even once.</i>	Gouslé in Venice! What think'st thou? <i>I never heard the word once named</i>

Primjer 106b

(GV: 1447)	(Mrkić, 1447)	(Mihailović, 1480)	(Vajlz, 1507)
Ne, božja ti vjera, Mandušiću! O junaštvu <i>tu ne</i> <i>bješe zbora.</i>	No, by God's faith Mandušić, Of heroism, <i>there</i> <i>was not a word</i>	No Mandusic', on your faith in the Lord! Of their bravery <i>nothing good could</i> <i>be said</i>	Nay, Mandushitch, i' faith they were not; Of heroism <i>be nought</i> <i>said!</i>

Izraz *svoju misli(ti)* ima globalno značenje „na svoju korist misle, tj. za svoje sebične ciljeve rade” (Marojević, 2005:38), koje autor dodatno obrazlaže tj. ilustruje navodeći Vukove poslovice: *Svačiju slušaj, a svoju sviđaj*, odnosno *Svačiju slušaj, a svoju smatraj* (Karadžić, 1836, 1849, navedeno u Marojvić, 2005:38). Upravo na taj način su izraz protumačili i frazeološkim analogom (*seek*) *own ends* preveli Mrkić i Vajlz. Iako nije zabilježen u frazeološkim rječnicima, u iWeb korpusu smo za oblik *one's own ends* pronašli čak 3197 primjera, pri čemu najčešće kolocira sa glagolima *pursue* (83 primjera) *serve* (82), *suit* (82), dakle javlja se u istom ili sličnom značenju kao izvorna jedinica. Pored dva uspješna frazeološka prevodna rješenja, posvjedočen je i jedan primjer neadekvatnog opisnog prevoda.

Primjer 107

(GV: 17)	(Mrkić, 17)	(Mihailović, 55)	(Vajlz, 49)
<i>Svoju misli</i> Branković s Gertukom	<i>Their own ends</i> Brankovitch and Gerluka <i>sought</i> .	Brankovic and Gerluka <i>want the</i> <i>same</i> .	<i>Their own ends</i> sought both Brankovitch and Gerluka

Idiom *početi s tanjega kraja* – „početi govoriti o manje važnim, sporednim stvarima (zaobilazeći i izbegavajući ono što je bitno)” (Stevanović i dr. 1983:370) dobro je, slobodnim spojem riječi, tj. opisno, preveo Vajlz. Kod Mrkića nalazimo primjer bukvalnog prevoda, dok je Mihailović upotrijebio izraz *start/begin from the wrong end* (manage badly, do something in the

wrong order; The Free Dictionary by Farlex) koji se značenjski ne podudara sa izvornom jedinicom. Frazeološki analozi koji su se mogli upotrijebiti kao prevodna rješenja su *(to) speak around the subject* ili *beat around the bush*, koji je upotrijebljen kod Mihailovića kao prevodno rješenje za idiom sličnog značenja *kriti u kućine (okolišiti)*. Pored Mrkićevog bukvalnog, kod Vajlza se javlja kombinacija opisnog i frazeološkog prevoda, s tim što se u savremenom engleskom jeziku u značenju nešto sakriti, okolišiti ne koristi idiom *wrap something up* ((uspješno) privesti kraju, završiti)), već izraz *keep something under wraps*.

Primjer 108a

(GV:736)	(Mrkić, 736)	(Mihailović, 775)	(Vajlz,788)
Efendija, ti ne ugoneta oko šta se ovo okupilo, no si <i>s kraja počeo tanjega</i> .	Sir, you did not guess right The purpose of this gathering, <i>And begin from the smaller end.</i>	You, Effendi, clearly failed to divine the reason for our getting together, <i>and you started therefore from the wrong end.</i>	Effendia, thou dost not divine The wherefore of our meeting here; <i>Of problems great thou touchest smallest end.</i>

Primjer 108b

(GV:850)	(Mrkić, 850)	(Mihailović, 888)	(Vajlz, 902)
Turci braćo, - u kam udarilo! - <i>što ćemo vi kriti u kućine?</i>	Turks, brothers –may the word turn into stone- <i>Why should we hide behind the hemp skeens?</i>	Turkish brothers – may I be forgiven! – <i>we have no cause to beat around the bush.</i>	My brother Turks (may the winds take the word!), <i>Why hide we truth, or wherefore wrap it up?</i>

Idiom *uljeći u krupne riječi* dobro su preveli Mihailović i Vajlz, dok se kod Mrkića javlja bukvalan prevod. Vajlz je izraz preveo opisno, dok je Mihailović engleski idiom *have/exchange words with someone* modifikovao, tj. proširio pridjevskom komponentom *bitter*, i time postigao ekvivalenciju na semantičkom planu. Pored kolokacije *bitter words* (276 primjera u iWeb korpusu), u engleskom jeziku se u datom kontekstu često koristi i varijanta sa pridjevskom komponentom *hard* (*hard words*) koja je u iWeb korpusu zastupljena sa 559 primjera.

Primjer 109

(GV:364)	(Mrkić, 364)	(Mihailović, 402)	(Vajlz, 401)
dok odjednom oni zagustiše, <i>uljegoše u krupne riječi.</i>	Until of sudden the discourse thickened <i>And they fell to using the heavy words</i>	Suddenly the talk turned thick and heavy, <i>and they exchanged several bitter words.</i>	Their speech did then all of a sudden thicken, <i>And one affront received another back.</i>

Izraz *nevolja/muka je (kome)* ima značenje „nije čudo, imao je zbog čega” (Stevanović i dr., I, 1983:506); *nije im bez neke nevolje* – „mora da imaju neki razlog [...] Vuk navodi poslovicu: Nije (to) bez neke (bez osobitoga uzroka)” (Karadžić, 1849, navedeno u Marojević, 2005:62). Frazeološki analog u engleskom jeziku je izraz *(it is) not for nothing (that)*: (if you say that it was not for nothing that something happened, you are emphasizing that there was a very good reason for it to happen; Collins Cobuild Dictionary). Prevodioci, kako se da primjetiti iz navedenih primjera, nijesu prepoznali tj. dobro semantizovali izraz, već su prenijeli samo doslovno značenje sastavnica, te je kao rezultat nastao bukvalan prevod.

110a

(GV:427)	(Mrkić, 427)	(Mihailović, 465)	(Vajlz, 466)
<p>Svak je doša ko je od potrebe, al' nijesu pet Martinovićah. <i>I nije im bez neke nevolje,</i> a bez njih se nikako ne može.</p>	<p>Everyone came who is needed, Except for the five Martinovic, <i>And it must not be without some misfortune,</i> And without them one cannot begin.</p>	<p>Each one has come who should be here with us, except for the five Martinovics. <i>Very likely they've met with some trouble;</i> yet without them, we can do so little.</p>	<p>Each one is here who needs must be with us, Saving the five Martinovitch: <i>To whom has come, I doubt not, some mischance;</i> But lacking them, sure nothing can be done!</p>

110b

(GV:2047)	(Mrkić, 2047)	(Mihailović, 2141)	(Vajlz, 2159)
<p>Krenuli ste nekud ka na vojsku! <i>To vam nije bez neke nevolje;</i></p>	<p>You started out as if on a campaign, <i>This cannot be without some misfortune</i></p>	<p>You look as though you are going to war. <i>You must have had some serious trouble.</i></p>	<p>Ye started out as if for war; <i>For war, indeed, was some necessity;</i></p>

110c)

(GV:466)	(Mrkić, 466)	(Mihailović, 504)	(Vajlz, 506)
<p>i klikuje čovjek kao prijed. Ono nije bez nekakve muke!</p>	<p>And as before, the man calls out. <i>That could not be without some pain.</i></p>	<p>and the same man kept shouting as before. <i>That cannot be without serious trouble!</i></p>	<p>While, as before, the man did shout. <i>A serious something sure is in the air:</i></p>

Idiom *stenjati pod čime* realizuje se u značenju „trpjeti ugnjetavanje, ropstvo, biti potlačen: ~ stenjati pod tuđinskim jarmom” (RSJ, 1246), a najčešće kolocira, pored već navedene imenice jaram, upravo sa imenicom *breme* u kom obliku je i posvjedočen u *Luči mikrokozma*. Budući da izraz nijesmo pronašli u frazeološkim rječnicima/Rečniku Njegoševog jezika, navodimo nekoliko primjera iz književnih ostvarenja, naučnih radova i jezika medija: *Bilo je proleće 1916, ali radost proleća nije niko osećao te tužne godine, jer je Srbija **stenjala pod bremenom** teške neprijateljske okupacije. (Jevreji za slobodu Srbije 1912-1918); ...kad su narodi slobodno polag svojih vlastitih zakonah živili, ili kad su narod i deržava jedno bili, I kad su puci, od drugih podjarmljeni, **pod tuđim gospodstvom stenjali**... (Danica Ilirska 4-6); „Krivaje” je bio, kao i sve ostalo u tom mjestu, naslonjen na istoimenu fabriku, koja je, sirota, **stenjala pod bremenom** tolikih usta koja je valjalo nečim zabaviti. (<http://e-novine.com/>); koja bi se našla u istoj ravni sa oslobodilačkim težnjama porobljenih balkanskih hrišćana, koji su još **stenjali pod turskom vlašću**. (www.montenegrina.net); To što nam liberalna ekonomska teorija i udruga poslodavaca poručuju kako **stenju pod bremenom** proračunskih rashoda... (energyobserver.com);*

U engleskom jeziku postoji apsolutni frazeološki ekvivalent *groan under something*, a najčešći kolokati su, pored *yoke* i *burden* kao u izvorniku, još i imenice *weight* i *tyranny* (*The early 18th century rural economy was already beginning to creak and **groan under** the yoke of enclosure and agricultural revolution./ Do not the most beloved children of grace still sigh and **groan under** the weight of their transgressions?/ The members of your assembly must themselves **groan under** the tyranny of which they have all the shame.../In the earth below, the best and holiest of souls **groan under** the burden of corruption;*(iWeb).

U svijetlu prethodne diskusije, ponuđena prevodna rješenja smatramo apsolutnim ekvivalentima:

Primjer 111

(LM, I:97)	(Mening, str. 20)	(Savić-Rebac, 267)	(Prvulović, I: 97)
Već tegotni okov fizički, Zbaci s sebe, oslobodi ga se, <i>Pod tuđijem ne stenji bremenom</i>	Cast thyself the weight of earthly bonds, And free thyself to learn the whole truth; <i>Groan not beneath another's heavy load;</i>	Oh, liberate thyself, and cast away Thy low material bondage, <i>groan no more</i> <i>Under a burden foreign to thyself</i>	Therefore break free and throw away The heavy bondage of blood and flesh; <i>Groan not beneath another's burden;</i>

Prethodno navednoj jedinici su po semantičkom sadržaju bliski idiomi *nositi jaram (biti pod jarmom/bititi upregnut u jaram* i *osloboditi (koga) jarma*. Ekvivalent izraza u engleskom jeziku je *(to be) under the yoke*. Oblici sa glagolskom komponentom *bear* tj. *wear* posvjedočeni u prevodnim rješenjima zastupljeni su u iWeb korpusu sa je sa 116, odnosno 37 primjera, te ih smatramo varijantnim oblicima ustaljenog izraza, tj. frazeološkim prevodom. U prilog takvoj tezi ide i frekvencija kanoničkog oblika (998 posvjedočenih primjera) ukoliko imamo u vidu da mogućnost nastanka varijantnih oblika direktno zavisi od učestalosti, tj. rasprostranjenosti izraza u osnovnom obliku. Kada je idiom *osloboditi (koga) jarma u pitanju*, upotrijebljen je apsolutni frazeološki ekvivalent *(set) free someone from the yoke*:

Primjer 112a

(LM, I:335)	(Mening, str. 28)	(Savić-Rebac, str. 271)	(Prvulović, I: 335)
Duh nijedan opšteg stvoritelja bez sile se ne bi soglasio <i>jaram nosit smrtnoga okova</i>	No spirit of the Maker of all things Would wish of its own will and own desire <i>To bear the yoke of these mortal bonds;</i>	No spirit of the general creator Would e'er consent, if not induced by force <i>To wear the heavy yoke of mortal bonds</i>	Not a single spirit of the Creator, Would ever desire without compulsion <i>To wear the yoke of these mortal chains;</i>

Primjer 112b

(LM, VI:69)	(Mening, str. 80)	(Savić-Rebac, str. 297)	(Prvulović, VI:69)
Ova će ih tirjanstva carica [...] <i>svoboditi od teškoga jarma</i>	He will be lord and tyrant of their fate And merciless in terrifying form And violent, according to his right, <i>To free them from the heavy yoke they bear</i>	But this most cruel master of the world [...] <i>Shall free them from their heavy yoke</i> at last	But this most cruel empress of tyranny [...] <i>Shall set them free them from the heavy yoke</i>

Izraz ***bruka nevaljala*** sa značenjem „rđa, kukavica” (Stevanović i dr., I, 1983:55) na tri različita načina je prenešen u jezik prevoda. Mrkić je izraz preveo doslovno, Mihailović opisno, dok je Vajlz upotrijebio frazeološki korespondent *a good-for-nothing*, koji se u jednom od svojih značenja (a worthless person; Cambridge Advanced Learner’s Dictionary and Thesaurus) djelimično poklapa sa semantičkim sadržajem izvorne jedinice. Budući da je engleski izraz višeznačan, te da je njegovo primarno značenje različito u odnosu na idiom izvornika (*a good-for-nothing*: a person who is lazy and not helpful or useful; Cambridge Advanced Learner’s Dictionary and Thesaurus; lazy and irresponsible; The Free Dictionary by Farlex), to ćemo Vajlzovo frazeološko rješenje okarakterisati kao kontekstualni analog. Bliskoznačan idiom u engleskom jeziku koji se mogao upotrijebiti kao prevodno rješenje je *a bad lot* (a worthless, unreliable, immoral, or dishonest person; Merriam Webster Dictionary).

Primjer 113

(GV:485)	(Mrkić, 485)	(Mihailović, 523)	(Vajlz, 525)
jer je Kasan <i>bruka nevaljala</i> .	For Kasan is <i>an awful disgrace</i>	for Kasan is <i>such a lowly coward</i> .	This Kasan is <i>a good-for-nothing</i> .

Izraz ***kaživati (koga)*** koji u datom kontekstu ima značenje *razotkrivati, odavati*, semantički je tačno preveden – jednom leksički sa *reveal* i dva puta frazeološki sa *pick out* (to choose, find, or recognize something or someone in a group; Cambridge Academic Dictionary); *point out* (to make known, identify; The Free Dictionary by Farlex). Prema našem sudu, u datom kontekstu kao adekvatno rješenje mogao se upotrijebiti izraz *name names* (identify the people who have done something, often something wrong: Nobody was prepared to risk prosecution by actually naming names; Cobuild Advanced English Dictionary).

Primjer 114

(GV:2110)	(Mrkić, 2110)	(Mihailović, 2223)	(Vajlz, 2208)
pa je sada, što nije nikada, udarila <i>kazivat</i> <i>vještice</i> . Dvadeset ih je do sada kazala	That she has, as she has never done before, <i>Begun to point out</i> <i>witches</i> among us. So far she has picked out twenty.	She has begun, what she had never done, 'mong our women <i>to</i> <i>reveal the witches</i> . Twenty of them she has picked out so far	To do what she ne'er did before, - To point out witches 'mongst our women; - Twenty or more <i>she</i> <i>hath picked out</i>

Izraz ***ne znam ni sam kako*** doslovno je prenešen u jezik prevoda. Iako nema suštinskih odstupanja od značenja jedinice, prevodna ekvivalencija nije ostvarena u potpunosti. Kao moguće frazeološko rješenje navodimo izraz *Christ/God/goodness knows, heaven (only) knows* koji osim leksičkog, ima i naglašeno modalno značenje (used to emphasize that you are not sure about something, or to make a statement stronger: *That bar's been closed for goodness knows how long. Goodness knows, I tried to help him!*; Longman Dictionary).

Primjer 115

(GV:1632)	(Mrkić, 1632)	(Mihailović, 1673)	(Vajlz, 1699)
Pita li te što za ove kraje? Pita, brate, <i>ne znam</i> <i>ni sam kako</i> .	Did he ask about these parts? He asked, brother, <i>though I don't know</i> <i>how</i> .	Did he ask you about this land of ours? He did, brother, <i>I</i> <i>don't know how it</i> <i>came</i> .	Did he ask thee 'bout our land? Brother, he did, <i>though I forget just</i> <i>how!</i>

Izraz ***staviti se*** – „setiti se, pomisliti na, posumnjati na nekoga” (Stevanović i dr., 1983, II:337) preveden je uglavnom leksički i semantički tačno: *suspect (one)/(be) suspicious*. Vajlz je pronašao frazeološki analog *suspicion falls on someone* zastupljen sa 250 primjera u iWeb korpusu. Pored navedenog, u datom kontekstu se mogao upotrijebiti analog *to point a finger at*

someone, izraz *finger of suspicion/blame*, tj. kontaminacija datih izraza (*to point a finger of suspicion*).

Primjer 116

(GV:2206)	(Mrkić, 2206)	(Mihailović, 2303)	(Vajlz, 2324)
i reče mi, duša mu prokleta: "Na tebe se niko staviti neće, jer ti često ideš među njima."	Told me, his soul be damned: "No one will suspect you, For you often go among them."	and then he said, damn his soul forever, "No one will be suspicious of you there because of your frequent visits 'mong them."	<i>From him I learnt what I must do: He said to me (a curse upon his soul!): "Suspicion will not on thee fall Since thou art daily in and out among them."</i>

Izraz (*što*) *spava u kome* – ležati, biti, nalaziti se (u kome, u čemu); (Stevanović i dr., 1983, II:324) preveden je dva puta doslovno, i jednom kombinacijom doslovnog i opisnog prevoda. Po našem sudu, u datom kontekstu se mogao upotrijebiti izraz *meet the eye*, tj. *there is more (to someone/something) than meets the eye* (having more merit, import, or facets than is initially perceived; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 117

(GV:2245)	(Mrkić, 2245)	(Mihailović, 2342)	(Vajlz, 2364)
Ko te nije čuo đe govoriš, onaj ne zna <i>što u tebe spava</i> .	Who has never heard you speak, He does not know <i>what lies in you</i> .	Who has never heard you tell a story will never know <i>all that slumbers in you</i> .	Who words from thee hath never heard, Knows not <i>what lies asleep within thy soul</i> .

Izraz *stigla je (koga) kletva* preveden je doslovno i frazeološki. U iWeb korpusu našli smo dva primjera upotrebe izraza *curse catches up (with someone)*, te takav prevod ne smatramo frazeološkim već doslovnim, ali, iz istih razloga, i prihvatljivim u datom kontekstu: *...renewing old alliances that may prove her only hope of solving the mystery before the curse catches up with her./ Mildmay the Fox was an assassin and a cat-burglar-until a curse caught up with him and his life changed forever.* (iWeb); Prema podacima iz pomenutog korpusa, najfrekventnija je upravo kolokacija *curse falls (on/upon someone)* zastupljena sa 80 primjera, koju su upotrijebili Vajlz, tj. u jednom primjeru Mihailović, a učestale su još i kolokacije *curse strikes* potvrđena 69 puta, tj. *curse hits* sa 64 primjera.

Primjer 118a

(GV:697)	(Mrkić, 697)	(Mihailović,736)	(Vajlz, 749)
<i>Stiže decu roditeljska kletva!</i>	<i>The parent's curse caught up with the child</i>	<i>The parent's curse caught up with the children</i>	<i>The parent's curse did fall upon the child</i>

Primjer 118b

(GV:706)	(Mrkić, 706)	(Mihailović, 745)	(Vajlz, 759)
<i>Stiže sina materina kletva</i>	<i>The mother's curse catches up with the son</i>	<i>The mother's curse thus fell upon her son</i>	<i>The mother's curse falls sure upon her son</i>

Kod izraza u 2120. stihu, radi se „o kombinaciji dvaju frazeologizama: *biti na čudo* i *biti na jade*. Njegaš, da bi postigao jači efekat, kontaminira dva frazeološka izraza sa istovjetnom formalno-gramatičkom strukturom i vrlo bliskim značenjem” (Pejanović, 2010:73). R. Marojević izraze tumači na sljedeći način: „na čudo (smo bili) – imali smo problema, nijesmo znali šta da radimo; na jade (smo bili) –imali smo velike muke (da razdvojimo pomućeni narod)” (Marojević, 2005:171). Upravo tako je izraz(e) shvatio i opisno preveo Vasa Mihailović. Vajlz je, takođe opisno, prenio značenje izraza „na čudo (smo bili) dok je preostali dio semantičkog sadržaja idioma izostavljen. Mrkić je upotrijebio idiom *to have one hands full* koji značenjski nije

korespondent izvorne jedinice (to be busy or completely occupied with dealing with something; The Free Dictionary by Farlex), ali čija upotreba u datom kontekstu ne uzrokuje značajnija odstupanja od izvornog značenja. Kao jedno od mogućih rješenja navodimo izraz *(be) in the throes of something* (If you are in the throes of doing or experiencing something, especially something difficult, you are busy doing it or are deeply involved in it; Collins Cobuild Dictionary/ To suffer from or struggle with something; The Free Dictionary by Farlex), te izraz *(to) be at one's wits ends* (completely puzzled and perplexed, not knowing what to do; The Free Dictionary by Farlex), ili eventualnu kontaminaciju dva izraza.

Primjer 119

(GV:2120)	(Mrkić, 2120)	(Mihailović, 2218)	(Vajlz, 2234)
<i>Na čudo smo i na jade bili</i> razdvajući da se ne iskolje.	<i>We have our hands full,</i> Keeping people from each other's throats	<i>We had trouble and great difficulties</i> keeping them all from killing each other.	<i>For what to do no one doth know,</i> How mutual slaughter to prevent!

Izraz ***biti na čudo*** posvjedočen je jednom i u stihu 1332, pri čemu je dekomponovan i protumačen kao slobodan spoj riječi, tj. u sve tri verzije se javlja bukvalan prevod:

Primjer 120

(GV:1332)	(Mrkić, 1332)	(Mihailović, 1375)	(Vajlz, 1392)
<i>Na čudo sam i ja na san bio</i> braneći se od nekijeh pasah, i pet šest sam mačem presjekao.	<i>But I too, had a wonderful dream:</i> Protecting myself from some dogs, I cut down five or six with my sword.	<i>I, too, have had a peculiar dream.</i> I was guarding myself from some fierce dogs, and I cut down five or six with a sword.	<i>And my own dream was likewise wonderful:</i> Guarding myself from some ferocious dogs, With my own sword I smote down five or six –

Semantički blizak izraz ***biti na muku*** sa značenjem „biti u nevolji” (Stevanović i dr., 1983, I:459) prenešen je u ciljni jezik frazeološki u sve tri verzije prevoda. Mihailović je tačno preveo izraz upotrijebivši relativni frazeološki ekvivalent (*to be*) *in trouble*, dok su Mrkić i Vajlz upotrijebili izraz *to be at somebody's side*, tj. *side by side* (physically close to each other, facing the same way, together), čije se značenje u potpunosti razlikuje od izvornog.

Primjer 121

(GV: 1985)	(Mrkić, 1985)	(Mihailović, 2077)	(Vajlz, 2107)
Šest putah sam <i>s njim na muku bio</i> de prah gori pred oči junačke.	Six time <i>I was at his side</i> , Where powder burned before heroes' eyes.	Six times <i>we were in trouble together</i> when our eyes were burning by the gun- powder	<i>Side by side</i> six times <i>were we</i> , When powder blazed into our eyes

Izraz ***pohuliti na pravu/pradedovsku vjeru*** (pohuliti na hrišćansku vjeru) uglavnom je prenošen doslovno u jezik prevoda sa *blaspheme (at) the faith*. Treba napomenuti da ovakva kolokacija u engleskom jeziku nije frekventna (*blasphemy at/against God (Almighty) Christ/the Holy Spirit*, ali mnogo češće *sin against (the) faith* sa 68 primjera upotrebe u iWeb korpusu, u odnosu na samo jedan primjer sa glagolskom komponentom *blaspheme*). U dva navrata upotrijebljena je kolokacija *deny faith* koja je u iWeb korpusu zastupljena sa 99 primjera. Među prevodnim rješenjima zabilježena je zamjena frazeološkom jedinicom još u dva navrata – jednom uz zamjenu izrazom *turn (one's) back to something* i jednom, uz primjenu mehanizma modulacije, izrazom *hold good/true to something*. Pored toga, javlja se i jedan primjer kombinacije opisnog i frazeološkog prevoda *proved traitor unto Christ's name* i izraza *play false to something*, koji je po semantičkom sadržaju blizak izvornoj jedinici, ali je stilski obilježen kao arhaičan.

Primjer 122a

(GV:263)	(Mrkić, 263)	(Mihailović, 301)	(Vajlz, 300)
Što uteče ispod sablje turske, <i>što na vjeru pravu ne pohuli</i>	Those who escaped the Turkish saber, Those who did not <i>blaspheme the true faith</i>	Those who escaped before the Turkish sword, <i>those who did not blaspheme at the True Faith</i>	All those who 'scaped from death by Moslem sword, <i>All those who still held true to Christian faith</i>

Primjer 122b

(GV:383)	(Mrkić, 383)	(Mihailović, 420)	(Vajlz, 421)
Ti izdao prijed i poslijed, obrljao obraz pred svijetom, <i>pohulio vjeru pradedovsku</i>	You betrayed then and betray still, Dishonor your face before the world, <i>Deny the faith of your forebears</i>	you were traitor then and you are one now. You've dishonoured yourself before the world, <i>blasphemed the faith of your own ancestors.</i>	Thyself hast thou dishonour'd 'fore the world: <i>Thou hast denied the faith of all thy fathers</i>

Primjer 122c

(GV: 698)	(Mrkić, 698)	(Mihailović, 737)	(Vajlz, 749)
Staniša je obraz ocrnio, <i>pohulio na vjeru Hristovu.</i>	Stanisa blackened his face, <i>He turned his back on Christ's faith.</i>	All <i>Prov'd traitor unto Christ's holy Name</i> his honour lost her son Stanisa <i>by blaspheming at the true Christian faith</i>	Stanisha <i>play'd false to Faith and Honour.</i> Prov'd traitor unto Christ's holy Name

U *Luči mikrokozma* se u sličnom značenju realizuje izraz ***pohuliti ime*** koji je Prvulović preveo sličan način sa *blaspheme the name*. U takvom obliku i sličnom kontekstu, izraz je

posvjedočen sa 190 primjera u iWeb korpusu, te jedinice smatramo apsolutnim ekvivalentima. Prevodno rješenje Anice Savić- Rebac, *deny the name*, posvjedočeno je u iWeb korpusu sa 45 primjera, takođe u kontekstu u kojem se javlja i u originalnom djelu, pa i njeno rješenje smatramo frazeološkim. Pored zamjene apsolutnim, tj. relativnim frazeološkim ekvivalentom, zabilježen je, kod Meninga, i jedan opisan prevod:

Primjer 123

(LM, VI:130)	(Mening, str.82)	(Savić-Rebac, str. 298)	(Prvulović, I:130)
miroдавца <i>pohuliće ime</i> .	And they will <i>blame the maker of the world</i>	They will <i>deny the high Creator 's name</i> .	They will <i>blaspheme the World-giver's name</i> .

Semantički bliski idiomima *okaljati/ocrniti/grditi obraz* su i izrazi ***uniziti/mračiti ime*** za koje u engleskom jeziku postoje (relativni) frazeološki ekvivalenti *blacken/tarnish/sully/besmirch the name*. Izraz *uniziti ime* preveden je dva puta doslovno sa *abase/debase the name*. Kolokacija sa glagolskom komponentom *debase* posvjedočena je u korpusu sa svega 4 primjera, dok kolokacija *abase the name* nije zabilježena. Iako doslovan, prevod smatramo adekvatnim, jer je moguće da nastaje po analogiji sa izrazom *abase yourself* (to make yourself seem less important or to not deserve respect; Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus). Mening je u svom prevodu upotrijebio idiom *bring (something) down* (to make something smaller or less in size, amount, importance; Macmillan Dictionary) koji može kolocirati sa imenicom *name*, te rješenje smatramo frazeološkim analogom: *They must be banned before they **bring down the name of our country**. Why **bring down the name** of the Party when goodfact is just as not ungood?* (iWeb); Za izraz u stihu 199 u Posveti, pored dva frazeološka, posvjedočen je i jedan bukvalan prevod (*darken the name*):

Primjer 124a

(LM, P:155)	(Mening, str. 14)	(Savić-Rebac, str. 264)	(Prvulović, P:155)
Vi ste <i>ljudsko ime</i> <i>unizili</i>	You have <i>brought</i> <i>down the very name</i> <i>of man.</i>	And all your crew! <i>You have abased the</i> <i>name</i>	You have <i>debased</i> <i>the name of men</i>

Primjer 124b

(LM, P:199)	(Mening, str. 15)	(Savić-Rebac, str. 265)	(Prvulović, P: 199)
bogomrske Srpstva otpadnike - zloća njima <i>mrač</i> <i>ime Srba</i>	Those renegades to all the Serb ideals; Their crimes do <i>stain</i> <i>the very name of</i> <i>Serb</i>	Vujica, Vuk, Vukasin, apostates Of Serbian honor, <i>darkening the name of</i> <i>Serb</i>	Serbian traitor, hateful to God, Whose evil <i>besmirches the</i> <i>Serbian name;</i>

Idiom ***dizati glas protiv (koga)*** „buniti se, ustajati” (Stevanović i dr., 1983, I:116); „usprotiviti se, protestirati, negodovati” (Matešić, 1982:131) preveden je apsolutnim frazeološkim ekvivalentom *raise a/(one's) voice against (someone or something)*:

Primjer 125

(LM, V:96)	(Mening, str. 63)	(Savić-Rebac, str. 289)	(Prvulović, V:92)
<i>ne dižite glasa protiv</i> <i>mene</i>	<i>Raise not your voice</i> <i>against me for my</i> <i>act!</i>	<i>Raise not your voices,</i> <i>dukes, agaist me now!</i>	<i>Raise not your voices</i> <i>against me now!</i>

Idiom *pasti (ljuto) od starosti* Mrkić je preveo doslovno, Mihailović opisno, dok je Vajlz upotrijebio izraz *bowed down with something* (weighed down, burdened by something) koji u datom kontekstualnom okviru prenosi semantički sadržaj izvorne jedinice. Neki od idioma koji bi mogli funkcionisati kao kontekstualni analozi su *(to reach) ripe old age*, *(to be) not long for this world* i sl.

Primjer 126

(GV:1395)	(Mrkić, 1395)	(Mihailović, 1437)	(Vajlz,1455)
Pop je <i>pao ljuto od starosti</i> , pa je Draško u Mletke hodio da donese od Mlečića platu.	<i>The priest has now fallen into old age</i> , And Drasko has gone to Venice To seek his father's pension from the Venetians.	<i>The priest has been suffering from old age</i> , so Drasko went all the way to Venice for his father's pension from the Doge.	<i>Bow'd down with years</i> is Stepan now; So Drashko made his way towards Venice To seek his father's pension from the Doge.

Izraz *pući svake jade (na koga)* sa značenjem „stati teško grditi” (Stevanović i dr., 1983, II:305) Mihailović i Vajlz su preveli opisno, dok je Mrkić opisni prevod kombinovao sa izrazom *fire (something) at someone*. U sve tri verzije prevod je ostvaren semantički tačno, a kao neka od mogućih frazeoloških rješenja, navodimo analoge *raise hell (with someone)*, *come down (heavily) on someone*.

Primjer 127

(GV:1356)	(Mrkić, 1356)	(Mihailović, 1398)	(Vajlz, 1416)
<i>Puče na nas svake grdne jade</i> što u Čevu crkvu ne gradimo	<i>And they fired at us awful reproaches</i> : Why not build a church in Cevo?	<i>They reproached us with a torrent of words</i> , for not building a chapel in Cevo	<i>A torrent of reproach they pour'd</i> : Why built we not a church at Tchevo

Bliskoznačni izrazi *s mukom i s jadom* u engleskom jeziku imaju frazeološke analoge *only just, at a push*, ali je, po našem mišljenju, kako zbog stilskih ograničenja, tako i zbog samog semantičkog sadržaja izvorne jedinice u datom kontekstu, bolje bilo upotrijebiti leksičke ekvivalente *barely, hardly, somehow*. Upravo takva prevodna rješenja nalazimo kod Mrkića. Pored navedenih, posvjedočen je još jedan prevod leksemom *badly*, koja iako različite semantike, u okviru datog konteksta ne uzrokuje značajnija odstupanja u odnosu na značenje originala. Pored leksičkog, u tri primjera je zabilježen i opisan prevod.

Primjer 128a

(GV:851)	(Mrkić, 851)	(Mihailović, 890)	(Vajlz, 903)
Zemlja mala, odsvud stiješnjena, <i>s mukom</i> jedan u njoj ostat može	The land is small, pressed on every side, <i>Hardly</i> one can live in it	Our land is small and it's pressed on all sides. <i>Not one of us</i> can live here peacefully	Our little land is pressed on even side; <i>Hard task it is for us</i> in her to stay

Primjer 128b

(GV:1282)	(Mrkić, 1282)	(Mihailović, 1323)	(Vajlz, 1342)
Pa sve mogah <i>s</i> <i>jadom</i> pregoreti, no me đavo jednu večer nagna, u kolibu noćih Milonjića.	And all this I could stand <i>somehow</i> , But one night the devil brought me To spend the night in the Milonic hut.	I could stand that, <i>even though with</i> <i>sorrow</i> , but one evening the devil compelled me to spend a night in Milonjic's hut.	All this I could endure, <i>if badly</i> , But one eve the devil had me To pass a night in Milon's cabin:

Izraz *prečišćati svijet na rešet* sa značenjem „u dokolici filozofirati, razmišljati o svemu i svačemu” (Stevanović i dr. 1983:156) u dvije prevodne verzije doslovno je prenešen, dok se kod Vajlza doslovan prevod kombinovan sa leksičkim. U datom kontekstu postupak kalkiranja nije opravdan: budući da dobijeni kalk kod receptora prevoda ne može izazvati adekvatne asocijacije, izraz je bilo poželjno prevesti na drugi način. Neka od mogućih rješenja su prevod leksemom

philosophise, sermonize, preachify, ili npr. zamjenom poslovice, koje, iako se po semantičkom sadržaju u potpunosti ne podudaraju sa jedinicom izvornika, mogu funkcionisati kao kontekstualni analozi: *idle people have the least leisure, who is more busy than he that has the least to do, the tongue of idle persons is never still* i sl.

Primjer 129

(GV:2523)	(Mrkić, 2523)	(Mihailović, 2626)	(Vajlz, 2660)
Dobra vatra, a još bolje vino; malo si se, dedo, ugrijao, pa <i>prečišćaš svijet na rešeto!</i>	Good fire, but better still the wine; You have warmed yourself a little, grandfather, <i>And sift the world through the sieve.</i>	This is good fire, but better still the wine! You've warmed yourself a little bit, granddad, <i>and you're sifting the world through a sieve now.</i>	Good fire is here, but better still the wine; Thou hast a little warmed thyself, my Sire, <i>And thy philosophy dost sift the world!</i>

Izraz ***nema ni traga (kome/čemu)*** prenešen je u jezik prevoda apsolutnim frazeološkim ekvivalentom (*there is*) *no trace/not a trace of something*. Pored datog izraza, u istom značenju se se mogli upotrijebiti idiomi *disappear without a trace, not a sign of something, something was nowhere to be seen* itd.

Primjer 130

(GV:1607)	(Mrkić, 1607)	(Mihailović, 1647)	(Vajlz, 1668)
Kad ni vode, <i>ni od vode traga</i>	When no water, <i>nor trace of water</i>	but lo! there was <i>not a trace of water.</i>	<i>Nor yet a trace of water</i>

Idiom ***ostati za uklin*** „ostati kao strašna opomena da se ljudi uklinju, opominju da se tako nešto više ne dogodi” (Stevanović i dr. 1983:432) preveden je opisno i semantički tačno. Bliskoznačan izraz koji se uz izvjesne modifikacije mogao upotrijebiti je *to make an example out*

of (someone): (to punish someone severely as a way of warning other people not to do the same thing; Macmillan Dictionary).

Primjer 131

(GV:2613)	(Mrkić, 2613)	(Mihailović, 2717)	(Vajlz, 2751)
napravismo prokletu gomilu, <i>neka stoji za uklin narodu.</i>	We made one damned pile, <i>To furnish an example to people.</i>	we made a pile of accursed rubble there, <i>as a warning of shame to all people.</i>	We left but one accursed heap, <i>For passing folk to cast their glance of scorn.</i>

Idiom ***skupo stajati (koga)*** sa značenjem „ispaštati, snositi posljedice, imati neprimjerenost/teškoća/problema” (Matešić, 1982:639), Savić-Rebac prevela je apsolutnim ekvivalentom *pay dearly* koji se još može javiti i u obliku sa glagolskom komponentom *cost*. Oblikom *pay costly* koji je upotrijebio Prvulović prenosi se samo doslovno, ali ne i frazeološko značenje jedinice. U prilog tome ide i teza da data sintagma, posvjedočena u iWeb korpusu sa 124 primjera, najčešće kolocira sa imenicama *fee, fine, charges, bill, expense(s), price*: *Failing to do so will mean having to pay costly penalty fees and risk losing your earned points./They will also be forced to pay costly fines adding up to \$3,000./Major Mechanical Breakdown Coverage: Protect yourself from having to pay costly repair bills./Throw in the benefit of not having to pay costly network charges and exceptional battery life.../Carrying your EHIC could save you from having to pay costly healthcare expenses should something happen while you're away./No need to pay costly newsstand prices to indulge in a good read.* (iWeb); Pored navedenih rješenja, posvjedočen je i jedan primjer nultog prevoda.

Primjer 132

(LM, IV: 210)	(Mening, str. 59)	(Savić-Rebac, str. 287)	(Prvulović, IV: 210)
Ah, nesretni rode slavoljubni, <i>Skupo li te ta pogreška stade!</i>	Unhappy race by thirst for fame corrupt, <i>That is the source from which ruin stems!</i>	Ambitious race, <i>how dearly thou shalt pay!</i>	Ah, ill-fated offspring, thirsty for fame, <i>What a great mistake, how costly paid!</i>

Izraz **salomiti rogove (kome)**: „slomiti, poraziti koga” (Stevanović i dr. 1983:234) koji je u *Gorskom vijencu* posvjedočen dva puta, doslovno je prenešen u jezik prevoda. U datom slučaju se radi o djelimično transparentnom idiomu, čije je opšte značenje u izvjesnoj mjeri motivisano značenjem sastavnica, a imajući u vidu i činjenicu da su prevodioci bez izuzetka pribjegavali kalkiranju, smatramo da je i značenje frazeologizma razumljivo receptoru prevoda. Razlika se ogleda u tome što se u prevodu javlja originalna metafora umjesto stereotipne tj. idioma. Kao neka od mogućih frazeoloških rješenja navodimo analoge *seal one's doom/ bring (someone) to knees*. Izraz bliske slikovitosti i leksičkog sastava *pull /draw in one's horns* (to begin to act more cautiously; The Free Dictionary by Farlex) u semantičkom smislu se ne podudara sa izvornom jedinicom, te se ne može upotrijebiti kao prevodno rješenje.

Primjer 133a

(GV:1145)	(Mrkić, 1145)	(Mihailović, 1186)	(Vajlz, 1204)
Puče kolan svečevoj kobili. Leopoldov hrabri vojevoda, Sobijevski, vojvoda savojski <i>salomiše demonu rogove.</i>	Broken is the saddle- girth of Mohammed's mare; Leopold's brave Duke, Sobieski, Prince of Savoy, <i>Broke the devil's horns.</i>	The saddle-girth snapped on the Prophet's mare. Charles, Leopold's courageous voivode, John Sobieski, too, the Duke of Savoy, <i>all together they broke the demon's horns.</i>	Mahomet's mare hath snapp'd her saddle- girth! Duke Charles the Valiant of Lorraine; John Sobieski; Prince Eugene the Noble, - <i>They broke the Turkish demon's horns!</i>

Primjer 133b

(GV:1816)	(Mrkić, 1816)	(Mihailović, 1859)	(Vajlz, 1887)
Al' ti prosto dinovo mlijeko <i>kada Bosni salomi rogove</i>	All your own sins are forgiven <i>Since you broke Bosnia's horns</i>	But all your sins may be forgiven you <i>since you've broken the horns of Bosnia</i>	But all thy sins, be they forgiven thee <i>Since thou hast broken stubborn Bosnia's horns</i>

Izraz **pljunuti na koga/šta** – „otvoreno pokazivati prezir, odvratnost prema kome/čemu; prezirati koga/što; gaditi se na koga (što)” (Stevanović i dr. 1983:39) preveden je uglavnom frazeološki sa *spit at/on something* i, u jednom primjeru, leksemom *(to) insult*. Iako pomenute izraze nijesmo pronašli u rječnicima idioma, primjere takve upotrebe pronašli smo u iWeb korpusu :...*they declared their independence from England [...] spit on the idea of aristocracy and royalty and the divine right of kings.../He states that they are atheists, for they cherish a contempt for temples, spit at the gods, and ridicule religious ceremonies; /...it's back to "Levittown" with him, where he can seethe and spit at the "liberal" media with his trophy wife.../We have told God that we are in charge here. We spit at nature and wage war against the very ground we stand on./I'm sure he would spit at the very thought of sitting through a class with a bunch of people.../Gokcek is still mayor, and since 1994 his administration has continued to spit on Turkish art and culture while redefining what is acceptable in Turkish customs and traditions.* Pored toga, u engleskom jeziku postoji frazeološki ekvivalent *to spit in the face of something*, koji je u iWeb korpusu zastupljen sa 538 primjera, te smatramo da se ponuđena rješenja mogu okarakterisati kao frazeološki prevod, tj. kao različite varijante istog izraza. Pored navedenih rješenja, mogli su se upotrijebiti i frazeološki analozi *turn one's back to something*, kao i *turn away from something*. Zbog razlika u konotativnom značenju u datom kontekstu ne mogu se upotrijebiti ekvivalenti *to sniff/sneeze at something* ili *turn up one's nose at something*.

Primjer 134a

(GV:2692)	(Mrkić, 2692)	(Mihailović, 2795)	(Vajlz, 2850)
Ko ne misli <i>na Koran</i> <i>pljunuti</i> , Neka bježi glavom bez obzira.	“Who does not think of <i>spitting on the</i> <i>Koran</i> , Let him take to flight without a thought”.	He who doesn’t wish to <i>spit at the Koran</i> , Must run away without e’er turning back!	Who wisheth not <i>to</i> <i>spit upon the Koran</i> Let him take flight, nor hesitate too long”.

Primjer 134b

(GV: 310)	(Mrkić, 310)	(Mihailović, 348)	(Vajlz, 347)
Kakva braća, ako Boga znate, kada gaze obraz crnogorski kada javno <i>na krst</i> <i>časni pljuju!</i>	What ‘brothers’ if you know for God, When they insult the Montenegrin face And openly <i>spit on</i> <i>the Holy Cross</i>	In great God’s name, what kind of brothers they who dishonour the Montenegrin face <i>and spit on the holy</i> <i>Cross openly?</i>	What ‘brothers’ these? – ‘tis God alone can tell! Who mock and scorn our very honour <i>And openly insult the</i> <i>Cross rever’d!</i>

Idiom *treći pijevci* u engleskom jeziku ima leksički ekvivalent približne slikovitosti *cockrow, cokrowing*: the very beginning of the day, dawn; (The Free Dictionary by Farlex), a koji bi, po našem sudu, u datom kontekstu predstavljao najbolje prevodno rješenje. Pored toga, frazeološki analozi koji se mogu upotrijebiti su *break of day/dawn ili first light*. Umjesto zamjene navedenim korespondentima, prevodioci su se opredijelili za doslovan prevod. Budući da je u datom kontekstu dobijeni kalk razumljiv, prevod smatramo adekvatnim. To osobito važi za Mihailovićevo rješenje koje je propratio primjedbom u kojoj je približio kako značenje samog izraza, tako i kontekstualni okvir u kome se javlja: „Pijevci se oglašavaju treći put prije svitanja, i to je ujedno vrijeme kada je paljba pušaka na božićno jutro u Crnoj Gori najglasnija.”²¹

²¹ “The cocks crow for the third time before dawn and that is the time when the Montenegrins fire their guns most noisily on Christmas morning” (Mihailović, 1997:113).

Primjer 135

(GV:2567)	(Mrkić, 2567)	(Mihailović, 2671)	(Vajlz, 2705)
<p>Muč' budalo, da li Božić nije?</p> <p><i>već je troje pojelo pjevacah:</i></p> <p>sada puške najviše pucaju</p>	<p>Quiet child, is it not Christmas?</p> <p><i>Three roosters have already sung,</i></p> <p>Now the rifles are fired</p>	<p>Quiet, you fool, isn't it Christmas today?</p> <p><i>Have not the cocks crowed three times already?</i></p> <p>Rifles are fired most often at this time</p>	<p>Hold thy tongue, thou silly boy!</p> <p>Bethink thyself; is it not Christmas morn?</p> <p><i>Have not already three cocks sung;</i></p>

Idiom ***u pamet se*** koji je po značenju blizak izrazu *pamet u glavu*: „dobro promislite, razmislite, pazite” (Stevanović i dr., 1983, II:14) sva tri prevodioca zamijenila su frazeološkim analogom *keep/bear something in mind* (to remember something, especially something that will be important in the future; Macmillan Dictionary) modifikovanim, tj. proširenim prilogom *well/firmly* kako bi se postigla veća ekspresivnosti izraza. Iako se dati korespondenti u odnosu na semantički sadržaj samo djelimično podudaraju, smatramo da je prevodno rješenje u datom kontekstu adekvatno.

Primjer 136

(GV:2407)	(Mrkić, 2407)	(Mihailović, 2510)	(Vajlz, 2531)
<p><i>U pamet se dobro</i> Crnogorci!</p>	<p><i>Keep well in mind,</i> Montenegrins</p>	<p><i>Keep this in mind</i> <i>firmly</i>, Montenegrins!</p>	<p><i>Keep well in mind,</i> O Montenegrins</p>

Prevodna ekvivalencija na nivou idioma ***ne bojati se (od) uroka*** ostvarena je kod Mihailovića u vidu adekvatne frazeološke zamjene *the evil eye*. U preostala dva opisna prevoda, ekvivalencija je ostvarena na semantičkom planu. Izraz ***biti pod imenom***: zvati se imenom (Stevanović i dr., I:288) preveden je u sve tri verzije opisno i semantički tačno. Frazeološki analog izvorne jedinice u engleskom jeziku je idiom *(go) by name/by the name of* (you can use by name or

by the name of when you are saying what someone is called; Cobuild Advanced English Dictionary), te bi prevodno rješenje u datom kontekstu moglo glasiti *by any other name*:

Primjer 137

(GV:1627-1628)	(Mrkić, 1627-1628)	(Mihailović, 1668-1669)	(Vajlz, 1694-1695)
da ne bješe <i>pod onim imenom</i> .	<i>If he did not have his title,</i>	<i>Had he not held such a high position,</i>	<i>If his position werent so high.</i>
<i>ne šćaše se bojat od uroka.</i>	<i>He should not fear envy.</i>	<i>he would not have to fear the evil eye.</i>	<i>Sure he need fear no jealousy!</i>

Idiom ***sila od svijeta*** u značenju „ogroman” (Stevanović i dr., 1983:281) u prevodnim rješenjima je defrazeologizovan, tj. zasebno su prenešena su značenja njegovih sastavnica. Kao rezultat nastaje dvostruki prevod: pored *big/huge* što je i opšte značenje frazeologizma, u prevodu se našlo i *filled to the roof/with all kinds of people/all the world was there* kako su prevodioci semantizovali sastavnicu svijet izdvojivši je iz frazeološkog značenja. Kao moguća frazeološka rješenja navodimo dvije konvencionalizovane poredbene konstrukcije: *(as) big as a barn* koja je značenjski ekvivalent izvorne jedinice, odnosno *as...as anything* (u konkretnom slučaju *as big as anything*) koja se koristi za isticanje/naglašavanje, tj. za pojačavanje značenja pridjeva ili priloga u osnovi izraza.

Primjer 138

(GV:1534)	(Mrkić, 1534)	(Mihailović, 1575)	(Vajlz, 1595)
U jednu se kuću sakupljahu pošto mrkni i pošto večeraj. Kuća bješe <i>sila od svijeta</i> , uždi u njoj hiljadu svijećah.	They would gather in one house, After dark and after they had supper, <i>The house was huge and filled to the roof,</i> A thousand candles burned in it.	They would all get together in one house after supper, when evening had fallen. <i>The house was filled with all kinds of people,</i> and in it were lit thousands of candles.	In some house they gather'd all, When night had fall'n, after supper; <i>Big was the house, and all the world was there.</i> Thousands of candles brightly burned;

Idiom *zbili ti se snovi (na Turčina)* u Njegošologiji je, kao i u prevodnim verzijama, tumačen na dva načina. Prvo tumačenje izraza, u skladu sa kojim su data i opisna prevodna rješenja kod Mihailovića i Vajlza je „zbili su se, skoncentrisali su se”, tj. „skupili se [...] stalno razmišljaš o Turcima” (Stevanović, 1990:80-81), a koje su, između ostalih, zastupali Rešetar, Stevanović, Đukić i Barac. U svojoj prevodnoj verziji, Mrkić polazi od tumačenja koje zastupaju Banašević, Vušović, Marojević, Latković i Tomović: „Tvoji snovi, tvoje slutnje desili se, zbili se Turcima (a vladika sluti veliko zlo)” (Vušović: 2004:191); „neka se tvoja strahovanja zbudu (ostvare, obistine) na poturicama, o njihovu glavu” (Marojević, 2005: 636). Budući da u ovom radu prednost dajemo drugom tumačenju, smatramo da je frazeološki analog koji je mogao biti upotrijebljen kao prevodno rješenje idiom *to come true* (if wishes, dreams etc come true, they happen in the way that someone has said or hoped that they would; Longman Dictionary). Iz istih razloga Mrkićev opisan prevod smatramo semantički tačnim i adekvatnim rješenjem.

Primjer 139

(GV: 518)	(Mrkić, 518)	(Mihailović, 556)	(Vajlz, 558)
Nit' što jedeš niti zaspāt možeš. krupno nešto učiš u pameti, - <i>zbili ti se snovi na Turčina</i>	...neither eat nor sleep. Something awful you turn in your head, <i>May your thoughts fall on the Turks.</i>	You do not eat, nor can you fall asleep. Oppressive thoughts are crowding in your mind - <i>your dreams always circle around the Turk</i>	Thou dost not eat nor canst thou fall asleep; Thou turnest o'er great thoughts within thy mind; <i>Thy crowding dreams are ever of the Turk</i>

Izraz (*šta*) *ni u san doći ne može* u engleskom jeziku ima relativni frazeološki ekvivalent (*not in one's/ beyond one's*) *wildest dreams* (If you say that you could not imagine a particular thing in your wildest dreams, you are emphasizing that you think it is extremely strange or unlikely; Collins English Dictionary) na koji u svom prevodnom rješenju aludira Mihailović. Iako prevodioci nijesu upotrijebili analog koji im je bio na raspolaganju, činjenica da u engleskom jeziku postoji izraz bliske slikovitosti i značenja ide u prilog tezi da su ponuđena prevodna rješenja (doslovan, tj. opisan prevod) razumljiva receptoru prevoda, te ih stoga i smatramo adekvatnim.

Pored pomenutog ekvivalenta, u okviru datog značenja mogao se upotrijebiti i frazeološki analog *beyond imagination*. Upravo dati analog smatramo adekvatnim prevodnim rješenjem za istoznačan izraz *ni u snu ne sniti* u *Luči mikrokozma*. Budući da je stih 280 u kome se izraz javlja dodao Sima Milutinović, Anica Savić-Rebac ga je u svojoj prevodnoj verziji izostavila. Mening je izraz preveo opisno, dok je Prvulović upotrijebio izraz *undreamt of* koji se po semantičkom sadržaju ne podudara sa izvornom jedinicom, a njegovo značenje je „iznad svih očekivanja” (much more or better than thought possible; Merriam Webster Dictionary), a budući da je i izrazito pozitivno konotiran, ne može se upotrijebiti ni kao kontekstualni analog.

Primjer 140

(GV:1545)	(Mrkić, 1545)	(Mihailović, 1587)	(Vajlz, 1607)
Tu izmilje neakvoga puka, <i>to ni u san nikad doć ne može,</i> svi šareni kao divlje mačke.	There crept out some folk, <i>Such as even in dreams won't come,</i> All multi-coloured like wild cats	Out of somewhere crawled all sorts of people: <i>you won't see such even in a wild dream,</i> all in many colours, just like wild cats.	Thence crept out all kinds of folk, <i>(In all thy dreams ne'er hast thou seen such!)</i> So multi-coloured, like wild cats.

Primjer 140b

(LM, III: 280)	(Mening, str. 49)	(Savić-Rebac)	(Prvulović, III:280)
Adamova lakovjernost grdna [...] baciće ih u plačevno stanje, što i narav <i>ni u snu ne snila</i>	The loathsome thought of Adam credulous [...] Will throw them all into a sadder fate <i>Than he could dream in any dreams he had.</i>	Izostavljen stih	Angel Adam's hateful credulity [...] Will plunge them into a teafull status, <i>As yet undreamt of in the realm of nature.</i>

Idiom *pusti glasi* u značenju vijest o čijoj smrti, preveden je u sve tri verzije semantički tačno, pri čemu Vajlzovo rješenje smatramo frazeološkim, jer je upotreba kolokacije *sad news* u jeziku cilju uobičajena u datom kontekstu: *Unfortunately, he confirmed the sad news. The engineer was dead. / This would have been a different ending with Hideyo being left there with the sad news of his Mother's death. / Very sorry to hear the sad news. / Yesterday I got the sad news that George Michael passed away. / My condolences to your family and friends. / Sad news: Sudden death of London principal violinist;* (iWeb), a o tome svjedoči i 7176 primjera u navedenom elektronskom korpusu.

Primjer 141

(GV:776)	(Mrkić, 776)	(Mihailović, 815)	(Vajlz, 829)
Za vrsnijem bratom ali sinom <i>pusti glasi</i> milost utrostruče;	<i>Death news</i> of brother or of a son Deepens the affection threefold;	<i>News of the death</i> of a brother or son strengthens threefold our affection for them;	<i>Sad news</i> concerning brother or of son Deepens threefold affection felt of yore;

Frazeologizam *(sve je) pošlo đavolijem tragom* upotrebljava se i tumači na dva načina: (a) kao sinonim izraza *otići do đavola* pri čemu glagol poći ima finalno značenje, ili (b) kao sinonim izraza *poći/krenuti nizbrdo* sa glagolom poći u inicijalnom značenju.²² U svakom slučaju, za bilo koje od dva značenja postojeća prevodna rješenja možemo smatrati doslovnim prevodom. Budući da u engleskom jeziku (u oba slučaja) postoji frazeološki ekvivalent tj. analog (*go to the devil/go downhill*) defrazeologizacija izraza je mogla nastati iz dva razloga - zbog nedovoljnog poznavanja frazeološkog sloja izvornog jezika, ili zbog toga što se izraz javlja u modifikovanom obliku, pa ga prevodioci ne prepoznaju kao ustaljenu frazu.

²² Vidjeti: R. Marojević 1999:136, Stevanović 1990:87

Primjer 142

(GV:557)	(Mrkić:557)	(Mihailović:596)	(Vajlz:597)
<p><i>Sve je pošlo đavolijem tragom,</i></p> <p>zaudara zemlja Muhamedom.</p>	<p><i>All is going along the devil's path,</i></p> <p>The land reeks of Mohammed.</p>	<p><i>Everything has gone the devil's way</i></p> <p>Of Mohammed our entire country reeks.</p>	<p><i>Upon the Devil's road have all set out,</i></p> <p>Our land is foul – reeks of this False Religion!</p>

Izraz **đavo nagna (koga) (na šta)**, sinonim idioma *ne da đavo (kome) mira*, tj. *tražiti đavola (svijećom)* sa značenjem „ne moći mirovati, tražiti svađu, htjeti učiniti nešto nepotrebno” (Matešić, 1982:122) prenešen je doslovno i opisno. Frazeološki analozi koji su se mogli upotrijebiti su *tempt the fates/Gods* (to invite bad luck or unpleasant situations; to do something that one knows is dangerous or likely to have a negative outcome; The Free Dictionary by Farlex), ili *to ask for trouble*.

Primjer 143

(GV:1282)	(Mrkić, 1282)	(Mihailović, 1323)	(Vajlz, 1342)
<p>Pa sve mogah s jadom pregoreti,</p> <p>no me <i>đavo jednu</i> <i>večer nagna,</i></p> <p>u kolibu noćih Milonjića.</p>	<p>And all this I could stand somehow,</p> <p>But one night <i>the</i> <i>devil brought me</i></p> <p>To spend the night in the Milonic hut.</p>	<p>I could stand that, even though with sorrow,</p> <p>but one evening <i>the</i> <i>devil compelled me</i></p> <p>to spend a night in Milonjic's hut.</p>	<p>All this I could endure, if badly,</p> <p>But one eve <i>the devil</i> <i>had me</i></p> <p>To pass a night in Milon's cabin:</p>

Izraz **božju prestupiti**, koji je, prema A. Pejanović, nastao elipsom imenice *riječ* (Pejanović, 2010:48) prevodioci su prenijeli semantički tačno, leksičkim ekvivalentom (*to*) *sin*, koje je Mihailović dopunio i eksplikacijom sadržaja idioma, tj. njegovim doslovnim prevodom. Iako za posvjedočenu jedinicu u engleskom jeziku ne postoji frazeološki korespondent, sam oblik *word of God* posvjedočen je u iWeb korpusu čak 62393 puta. Najčešće kolocira sa glagolima

preach (360 primjera), *read* (282), *study* (274), *spread* (246) i *teach* (209), ali se često javlja i u kombinacijama po značenju bliskim/suprotnim izvornoj jedinici: *contradict the word of God* (70), *ignore the word of God* (11), *opposed to the word of God* (11), *odnosno obey the word of God* (150), *keep the word of God* (48), *live by the word of God* (43) *honor the word of God* (12) i sl.

Primjer 144

(GV: 1498)	(Mrkić, 1498)	(Mihailović, 1539)	(Vajlz, 1559)
<p>poznao sam na one tavnice</p> <p>da su <i>božju</i> <i>grdno</i> <i>prestupili</i>,</p> <p>i da će im carstvo poginuti</p> <p>i boljima u ruke uljesti.</p>	<p>In those prisons I have recognized</p> <p>That the Venetians have <i>sinned greatly</i>,</p> <p>And that their empire shall fall</p> <p>And pass into better hands.</p>	<p>Those same prisons made one thing clear to me,</p> <p>that those men had <i>sinned much against God's will</i>,</p> <p>and that surely their kingdom will perish</p> <p>and pass into the hands of better men.</p>	<p>These dungeons drear have taught to me,</p> <p>That such men must have <i>greatly sinn'd</i>.</p> <p>And therefore shall their Kingdom fall, -</p> <p>Fall into hands not so defil'd!</p>

Izraz *da (nekoga) đavola vidiš* u značenju „da nešto vidiš, da koješta vidiš” (Marojević, 205:141) nije adekvatno prenešen na engleski jezik. Mrkić je izraz prevodio direktno tj. doslovno, Mihailović opisno, Vajlz kombinujući parafrazu i kalk, ali je u sva tri slučaja kao rezultat nastao bukvalan prevod. Mrkić i Vajlz su izraz dekomponovali, dok ga je Mihailović pogrešno interpretirao. Neki od razloga za takvo tumačenje mogu biti interferencija sa engleskim jezikom (*a devil of a something* – something extremely difficult or unpleasant) ili semantika same sastavnice *đavo* čije je leksičko značenje u konkretnom slučaju izbljedjelo. Ovdje ćemo napomenuti i da se u engleskom jeziku leksema *devil* može koristiti na sličan način: pored već navedenog izraza *who, what, where, when, why, how in the devil* koji se koristi se za izražavanje ljutnje i čuđenja, navešćemo i primjere *poor devil/lucky devil* (jadničak/pravi srećnik) gdje se leksema upotrebljava kao intenzifikator značenja pridjeva. Kada su prevodna rješenja u pitanju, frazeološki analog koji se se u datom kontekstu mogao upotrijebiti je idiomi *stuff and nonsense/fiddle-faddle* (trivial matters; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 145

(GV:1728)	(Mrkić, 1728)	(Mihailović, 1769)	(Vajlz, 1796)
Ne daš nigda pleća oglodati, no ih grabiš iz ustah ljudima <i>da đavola pride u njih vidiš</i>	No bone is ever picked, But you snatch it from another's mouth, <i>Hurrying to find the devil in them</i>	You do not let anyone pick the bones, but you snatch them from people's lips quickly. [...] <i>to see in them some trouble facing me.</i>	No bone can one of us e'er pick, Ere thou dost snatch it from his lips; [...] <i>And done the devil's business too!</i>

Idiom *vrag đavolu doći u svatove* „zlu će se pridružiti drugo zlo: pored jedne naše nesreće (poturčenjaka) doći će i druga nesreća – međusobni pokolj zbog tih poturčenjaka...” (Vušović, 2004:192) sve tri verzije preveden je bukvalno. Izraz približne slikovitosti koji bi se mogao upotrijebiti kao kontekstualni analog je *the devil's own (time)*: extremely difficult or bad; (Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus). Kao kontekstualni analog mogao se upotrijebiti i izraz *all hell breaks loose* (said of a chaotic or disruptive situation, especially one that begins suddenly or unexpectedly; all sorts of wild or terrible things happen; The Free Dictionary by Farlex) koji u svom sastavu ima imenicu *hell* semantički blisku sastavnicama izvorne jedinice *vrag/đavo*, a koje su u sastavu frazeoloških jedinica engleskog jezika jeziku vrlo često međusobno zamjenjive (*a/one/the devil of/hell of a; like the devil/like hell; for the devil of it/for the hell of it; have the devil/the hell to pay*, itd.). Semantički blizak izraz u engleskom jeziku koji po porijeklu pripada internacionalnoj frazeologiji²³ je *out out of the frying pan (and) into the fire* (said when you move from a bad or difficult situation to one that is worse; Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus), ali se u datom kontekstu ne može upotrijebiti zbog stilskih implikacija, tj. usljed nepodudarnosti sa jedinicom izvornika na konotativnom semantičkom planu.

²³ Varijante datog izraza, doslovno prevedene na engleski jezik su: *out from the smoke to the fire* (grčki); *from the pot to the frying pan* (španski), *out of the ashes into the fire* (švedski) itd.

Primjer 146

(GV: 536)	(Mrkić, 536)	(Mihailović, 574)	(Vajlz, 576)
krvava se isklati plemena, <i>vrag đavolu doći u</i> <i>svatove</i> te svijeću srpsku ugasiti!	All our tribes will cut each other down, <i>Devil will come to</i> <i>devil's nuptial</i> <i>arrangement.</i> And the Serb candle will be snuffed out.	and tribes would start a bitter, bloody feud. <i>Satan would come to</i> <i>the demon's wedding,</i> and thus snuff out the Serb slava's candle.	And there would rule red carnage and great gore. <i>Satan doth come unto</i> <i>satanic wedding,</i> To quench in blackness all our Serbian light

Idiom *đjavo je donio (koga)* na engleski jezik je, u pet od šest prevodnih rješenja, prenešen doslovno. Samo se jednom, u Vajlzovom prevodu, javlja fraza *by ill luck* koja bi se mogla protumačiti kao aluzija na ustaljeni izraz *as ill luck would have it* (po nesreći/na nesreću) i koja se samo djelimično značenjski podudara sa izvornim idiomom. Budući da semantika izvorne jedinice obuhvata još i komponentu „doći nepozvan”, smatramo da bi kontaminacija dva izraza – *(to come)out of nowhere/blue* (appearing all of a sudden, without any prior warning or indication; The Free Dictionary by Farlex) i *as ill luck would have it*, u ovom kontekstu mogla biti jedno od mogućih rješenja.

Primjer 147a

(GV: 400)	(Mrkić, 400)	(Mihailović, 438)	(Vajlz, 438)
<i>Vrag donio</i> na sastanak bješe i staroga odžu Brunčevića;	<i>The devil himself</i> <i>brought</i> to this meeting That old hoja Braunovic	<i>The mad devil</i> had brought to the meeting an old hodja by the name Bruncevic	<i>By fortune ill</i> , there came unto this meeting The aged hodja Brountchevitch

Primjer 147b

(GV: 2107)	(Mrkić, 2107)	(Mihailović, 2205)	(Vajlz, 2220)
<p><i>Donio je đavo među nama</i></p> <p>evo ima dvije tri nedelje</p>	<p><i>But the devil has brought her among us,</i></p> <p>It is two or three weeks now.</p>	<p><i>The true devil has brought her among us.</i></p> <p>Two or three weeks she has been with us now.</p>	<p><i>The Devil now has sent her unto us,</i></p> <p>Within the last three weeks or so</p>

Idiom *i Bog zna(de)* frazeološkim ekvivalentom *only God knows* prevela su sva tri prevodioca *Gorskog vijenca*, dok su se prevodioci *Luče mikrokozma* opredijelili za parafrazu (*strange destiny/fate, fate we cannot know*). Vajlz idiom proširuje frazom *and he alone*, te pojačava ekspresivnost ustaljenog obrta. Navedeni primjer može poslužiti kao ilustracija međusobne zamjenljivosti pragmatičkih antonima²⁴ *bog i đavo* u pojedinim frazeološkim jedinicama bez promjene značenja. U izvornom jeziku radi se o dva sinonimna izraza (*samo*) *bog zna i đavo/vrag bi ga znao/će ga znati*, dok se u engleskom jeziku radi o varijantama istog izraza *devil/God/goodness/heaven (only) knows*. Ova pojava može se objasniti time što je „u primerima frazeologizama ovog tipa, glavno obeležje boga/đavola jeste natprirodnost, moć nad čovekom, a ostaje irelevantno da li je ta moć pozitivna ili negativna [...] Shvatanje boga i đavola kao više, sveznajuće sile omogućilo je zamenljivost ovih leksema i u frazemama koje označavaju nešto nepoznato” (Šafer, 2016:180).

²⁴ "Pragmatički antonimi u koje još spadaju i parovi nebo-zemlja, raj-pakao, anđeo-đavo upotrebljavaju se da imenuju pojmove koji su simboli najrazličitijih suprotnosti, i takvi antonimski parovi ekspresivni su i zbog svoje simboličke vrednosti i zbog pozitivne ekspresije prema sadržaju jedne lekseme u paru i negativne prema sadržaju druge lekseme." (Gortan-Premk 1997, navedeno u Šafer, 2016: 180)

Primjer 148a

(GV:2740)	(Mrkić, 2740)	(Mihailović, 2844)	(Vajlz, 2899)
<i>i Bog znade, do tebe samoga,</i> je li iko tu živ pretekao;	<i>And only God and you know</i> if anyone else had gotten away alive.	<i>Only God knows whether, except for you,</i> anyone else has escaped there alive.	<i>Sure only God and He alone does know</i> If any man save thee got off alive!

Primjer 148b

(LM, I:8)	(Mening, str. 17)	(Savić-Rebac, str. 265)	(Prvulović, I:8)
već ga gone u mračno žilište, <i>Bog zna kakvom sudbom naznačeno.</i>	And drive him on into that dark abode, Predestined by <i>a fate we cannot know</i>	And drive them back into the dark abode, Assigned to them <i>by that strange destiny.</i>	And drive him into the dark abode Assigned as such <i>by some strange fate.</i>

Iz ponuđenih prevodnih rješenja za izraz *da te bog sačuva* vidi se da je problem pri prenošenju u ciljni jezik nastao usljed loše semantizacije frazeološke jedinice. Umjesto kao idiom sa značenjem „ne valja, ne može biti gori” (Stevanović i dr., 1983, II:40), prevodioci su izraz protumačili kao uzrečicu *sačuvaj bože* kojom se izražava želja da ne dodje do onog od čega se strahuje, pa dati prevod smatramo bukvalnim. U engleskom jeziku se, u istom značenju, koristi leksema *god-awful* (nastala redukcijom nekadašnjeg izraza *goddamned and awful*). Ovakvo prevodno rješenje gdje se višječlani izraz u jednom jeziku zamjenjuje leksemom sa sličnom motivacionom bazom može poslužiti kao dobra ilustracija tzv. funkcionalne ekvivalencije koja se ne ostvaruje na formalnom, već na konceptualnom nivou, tj. usmjerena je prvenstveno na prevođenje metafore.

Primjer 149

(GV:1458)	(Mrkić, 1458)	(Mihailović, 1498)	(Vajlz, 1516)
Bjehu, brate, <i>da te Bog sačuva!</i> Malo bolji nego u Turčina.	They were brother, <i>but may God help you,</i> A little better than in the Turk.	Oh sure, brother, <i>may God save you from them!</i> Little better than the Turkish justice!	"Just" may be, but <i>God help thee,</i> If thou wouldst not Turkish justice.

Izraz **junaku se češće puta hoće vedro nebo nasmijat grohotom** predstavlja jedno od tzv. „tamnih mjesta” u Gorskom vijencu. Komentatori Njegoševog djela na različite načine su interpretirali izraz, a iz navedenih primjera se vidi da je takav slučaj i sa prevodiocima na engleski jezik. U Mrkićevom prevodnom rješenju reflektuje se tumačenje „nebo će se narugati junaku, koje polazi od interpretacije izraza *smijati se grohotom* kao ironično se smijati, a koje je u Njegošologiji zastupao Gojnić: „Ja držim da u ovom stihu ovo *smije* znači koliko i ruga; tako da kad se kaže kome, da mu se sreća smije, može značiti, da mu se sreća ruga, tj. da nije srećan. Dakle mislim, da su ovi stihovi, kao zaključak gornjih, kojima se kazuje, kako je Ivan-beg pretrpio poraze, pa Vladika s toga veli da se nebo često puta hoće da nasmije (naruga) junaku i to onda kad pretrpi poraz...” (Gojnić, 1891, navedeno u Marojević, 2005:646). Nakon Gojnića, ovom tumačenju se priklanjaju i T. Ostojić, N. Velimirović i S. Pandurović.

Budući da su glagol *laugh* u sastavu kolokacije *laugh at (something/someone)*, te pridjev *roaring* (u datom kontekstu) negativno konotirani, smatramo da je i Mihailović pri prevodu polazio upravo od navedenog tumačenja. Vajlzovo prevodno rješenje reflektuje tumačenje koje je zastupao Danilo Vušović: „junak katkada može da učini takav herojski podvig (kao što je to učinio I[van]-beg) da se i nebo tome obraduje” (Vušović, 1929, navedeno u Marojević, 2005:657). Ovdje ćemo, radi ilustracije, citirati i prevod koji je u svojoj studiji “The Sabre and the Song” naveo Edvard D. Goj: pored doslovnog prevoda “Many a time the cloudless sky will laugh/Upon a hero with full heavy laughter”, Goj daje i frazeološko rješenje “fortune favors the brave”, obrazlažući ga na sljedeći način: „Kada stari Ivan- beg [...] porazi 15, 000 Turaka, ne ostavivši nijednog preživjelog, ostaje dojam da, kada se u obzir uzme i dobro i loše, sreća ipak katkada prati hrabre” (Goy,

1995:59).²⁵ Ovakvo prevodno rješenje u skladu je sa tumačenjem da se junaku često nasmije sreća koje su zastupali Rešetar, Latković, Banašević, Tomović, Mladenović.

Pored navedenih, komentatori Njegoševog djela iznijeli su i tumačenja: junak često porazi tj. polazi mu za rukom da porazi neprijatelja „kao grom iz vedra neba” pri čemu je „grohot” upotrijebljen u značenju grmljava tj. grohot pušaka (Đukić); junak želi da nebo obraduje grohotom - grmljavinom, bukom, treskom, okršajem (Stevanović); junak često poželi da iznenada učini podvig i time oduševi nebo (Marojević).²⁶

Primjer 150

(GV: 583-584)	(Mrkić, 583-584)	(Mihailović, 621-622)	(Vajlz, 624-625)
<i>Junaku se češće putah hoće vedro nebo nasmijat grohotom.</i>	<i>Oftentimes the hero is mocked By the clear heaven openly:</i>	<i>Many a time the cloudless sky would laugh at a hero with a roaring laughter.</i>	<i>Full many a time and oft the hero may Excite high heaven unto mighty laughter!</i>

Izraz **u kam udarilo** – „uzrečica kad se nekom u govoru omakne nešto što inače ne bi rekao, kad pogreši pa se od toga zgrozi” dobro su semantizovali i relativno uspješno opisnim putem preveli Vajlz i Mihailović. Po našem sudu, i Mrkićevo frazeološko rješenje, tj. upotreba izraza *turn to stone* kao kontekstualnog analoga je adekvatna kako na semantičkom planu, tako i zbog bliske slikovitosti. Kao frazeološki korespondent približnog značenja u engleskom jeziku mogao bi se navesti idiom *perish the thought*: Don't even mention that or think that way! Such a thing would be inconceivable; Sometimes used humorously or sarcastically; (The Free Dictionary by Farlex).

²⁵ As the old Ivan beg, sword in hand and white beard flowing (relics of folk epic), and lance in hand, at Karuce on the Crmnica defeats 15,000 Turks and leaves not one alive, there is the sense that, taking the good with the bad, still sometimes "fortune favours the brave".

²⁶ Vidjeti detaljnije u: Marojević, 2005:643-667.

Primjer 151

(GV:849)	(Mrkić, 849)	(Mihailović, 888)	(Vajlz, 902)
Turci braćo, - <i>u kam udarilo!</i> - što ćemo vi kriti u kućine?	Turks, brothers – <i>may the word turn into stone</i> – Why should we hide behind the hemp skeens?	Turkish brothers – <i>may I be forgiven!</i> – we have no cause to beat around the bush.	My brother Turks (<i>may the winds take the word!</i>), Why hide we truth, or wherefore wrap it up?

Izraz *o zlu/jadu se zabaviti* koji ima značenje „pasti u velike brige, naći se u teškoj nevolji” (Stevanović i dr., II:1983, 221) opisno je i semantički tačno prenešen u jezik prevoda. Po našem sudu, kao kontekstualni analog bi se mogao upotrijebiti izraz *to have your (fair) share of something* (to have a lot or more than enough of something bad; Cambridge Advanced Learner’s Dictionary and Thesaurus).

Primjer 152

(GV:2204)	(Mrkić, 2204)	(Mihailović, 2301)	(Vajlz, 2322)
pa me posla da vas ja pomutim, <i>da se o zlu svome zabavite.</i>	And he sent me to inflict dissension among you, <i>That you may occupy yourselves with your own troubles.</i>	and he sent me to you to confuse you <i>so you would be busy with your troubles.</i>	So me he sent to sow discord between you, <i>That ye might busied be with your own ills.</i>

3.1.2.2.2. Idiomi sa somatskom sastavnicom

Frazeološki izrazi kod kojih jedna ili više sastavnica predstavlja naziv za dio ljudskog tijela nazivaju se somatskim frazeologizmima. Budući da po pitanju jedinica koje ulaze u spektar somatske frazeologije među frazeolozima postoje neslaganja (u pogledu uključivanja jedinica sa komponentama kojima se imenuju unutrašnji organi, nazivi za djelove životinjskog tijela, jedinice sa sastavnicama poput „duša“, „pamet“, i sl.), u ovom radu se rukovodimo definicijom R. Glušice (2013:15): „Somatski frazeologizmi su oni koji u svom sastavu sadrže komponentu kojom se imenuje neki dio tijela (glava, ruka, obraz), unutrašnji organ ili tjelesna tečnost.“ S obzirom na to da se radi o jedinicama visoke frekventnosti i univerzalnog karaktera, tj. rasprostranjenosti u jezicima svih govornih zajednica, somatski frazeologizmi mogu predstavljati „visoko reprezentativan pokazatelj vrste odnosa koji na jezičkom planu uspostavljaju dva jezika“ (Trivić, 2015:121). Imajući u vidu upravo ovakvu prirodu somatskih frazeologizama, u ovom radu smo se fokusirali na utvrđivanje (ne)podudaranja u pogledu načina metaforičke i metonimijske konceptualizacije u izvorniku i jeziku prevoda.

3.1.2.2.2.1. GLAVA

Izraz **izgubiti glavu** preveden je jednom leksički i dva puta frazeološki. Frazeološki analog izvorne jedinice u engleskom jeziku je upravo idiom koji je upotrijebio Mrkić - *lose one's life*. Izraz *lose one's head* predstavlja primjer odnosa asimetrične polisemije (formalnih) međujezičkih korespondenata: njegovo primarno semantičko ostvarenje u engleskom jeziku je „izgubiti pribranost, smirenost“, a realizuje se i u značenju *lose one's head over (somebody)*, tj. u značenju bliskom izrazu *zavrtjeti kome glavu* u izvorniku. Iako u rječnicima idioma izraz *lose head* nije posvjedočen u značenju ekvivalentnom jedinici originala, u iWeb korpusu smo našli brojne primjere takve upotrebe, te smatramo da se i prevodno rješenje u konkretnom slučaju može prihvatiti, ako ne kao apsolutni ekvivalent (zbog polisemantičke strukture i stepena konvencionalizacije u navedenom značenju), onda kao relativni: *On 20 March 1549, Thomas Seymour lost his head for it; Teachs Hole is where Blackbeard the Pirate, aka Edward Teach, lost his head in 1718; The marriage was never consummated and quickly annulled by Parliament. Cromwell lost his head over the affair ...; this ceiling was one of his last sights before he lost his head. The King was executed on a scaffold outside on Whitehall in 1649; ...Antoine Lavoisier, before he lost his head in the French Revolution...* (iWeb).

Primjer 153

(GV:1840)	(Mrkić, 1840)	(Mihailović, 1881)	(Vajlz, 1909)
Polovina <i>glave</i> <i>izgubite</i> , ne ostavte Kosu u kavure;	Let half of you <i>lose</i> <i>your lives</i> , But do not leave Kosa to the infidels.	Even if <i>half of you</i> <i>were to perish</i> , don't let Kosa remain with the giaours!	Though half of all thy men should <i>lose their</i> <i>heads</i> , Thou shouldst not give o'er Kossa to the giaours

Idiom *poginuti/izginuti na glavu* – rusizam sa značenjem „potpuno izginuti” (Stevanović i dr., 1983:115) semantički tačno i opisnim putem su su prenijeli Mrkić i Vajlz, dok se Mihailovićevo opisno rješenje *suffer a defeat* po značenjskom opsegu ne podudara sa izvornom jedinicom. Ovdje ćemo napomenuti da sva tri prevodioca tumače dati izraz onako kako je objašnjen i u Rečniku Njegoševa jezika, kao i kod Rešetara, Marojevića, Latkovića. Pored navedenog, u Njgošologiji postoji i tumačenje da izraz na glavu znači „na glavnom mjestu, na Cetinju” tj. „gdje su glavni, najjači” koje su, između ostalih, zastupali Banašević i Tomović. Budući da su svi prevodioci na engleski jezik na isti način semantizovali i prenijeli izraz u ciljani jezik, smatramo da prevodna analiza u ovom slučaju može biti i od izvjesnog značaja u rasvjetljavanju tzv. „tamnih mjesta” frazeologije Gorskog vijenca. Kao neka od mogućih prevodnih rješenja navodimo zamjenu frazeološkim analogom *wipe out* (kill in large numbers; eliminate completely without a trace; The Free Dictionary by Farlex), odnosno leksički ekvivalent *annihilate*.

Primjer 154

(GV:2688)	(Mrkić, 2688)	(Mihailović, 2792)	(Vajlz, 2846)
Kako čusmo za boj na Cetinju, da <i>na glavu</i> pogiboše Turci	When we heard of the fight on Cetinje, <i>That all the Turks</i> <i>have been killed</i>	When we heard of the fight at Cetinje <i>and of the Turks</i> <i>suffering a defeat</i>	Of how we heard of what befell, I tell: At Cettigné, <i>how</i> <i>when the Turks all</i> <i>fell</i>

Idiom *poginuti s glave*, iako na formalnom nivou vrlo sličan, na semantičkom planu se realizuje kao „pogibe nam jedan od najboljih” (Marojević, 2005:159). Kao što se može vidjeti na osnovu navedenog primjera, izraz je uglavnom opisno i semantički tačno prenijet u jezik prevoda. Konstrukcija *strike at the very head* koju je upotrijebio Vajlz predstavlja kombinaciju leksičkog i frazeološkog prevoda: sam izraz *at the (very) head* se po semantičkom sadržaju djelimično podudara sa izvornom jedinicom, a i u iWeb korpusu nalazimo 78 primjera upotrebe u datom obliku i navedenom značenju: *He was at the very head of Europe's literary tribe; Of course at the very head of all of the nobles was the King himself; It not only stands at the very head of all the rules as rule number one, but...* (iWeb).

Primjer 155

(GV:1968)	(Mrkić, 1968)	(Mihailović, 2060)	(Vajlz, 2089)
Oh do Boga, a oh dovijeka, da čudno li <i>s glave</i> <i>pogibosmo!</i>	Oh, to God and to eternity, <i>What a man was lost from our midst.</i>	O my dear Lord, forever and ever, <i>what an awful way to lose a leader!</i>	To God our cries ascend; He hears our centuries of sighs! <i>Ruin doth strike us at the very head!</i>

Idiom *stajati (kome) na glavi* koji se može javiti u varijantnim oblicima *biti/sjedjeti (kome) na glavi*, *izaći/popeti se navrh glave*: prisjesti, dosaditi kome; „postati nesnosan, težak“ (Matešić, 1982:134-149) sva tri puta preveden je doslovno. Prevodni supstitut, tj. frazeološki analog koji se mogao upotrijebiti kao rješenje u datom kontekstu, a u svom sastavu takođe ima i somatizam je *get up (one's) nose – annoy or irritate someone very much* (The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 156

(GV: 949)	(Mrkić, 949)	(Mihailović, 990)	(Vajlz, 1004)
jer mi nije lakši, što ću kriti, nego da mi <i>na vrh</i> <i>glave stoji.</i>	He is not easier on me <i>Than if he stood on my head.</i>	why should I hide, for me he's not lighter <i>than if he were perched on top of my head.</i>	I must confess it easier were for me, <i>If standing on my head were he!</i>

Na osnovu ponudjenih prevodnih rješenja za idiom *bježati glavom bez obzira* može se zaključiti da ga prevodioci nijesu pravilno semantizovali, tj. da su izraz dekomponovali i protumačili kao slobodan spoj riječi „bježati ne obazirući se” pri čemu nijesu pepoznali da je dominantna semantička komponenta izraza „strah”. U sve tri prevodne verzije javlja se manje ili više uspješan opisan prevod, pri čemu je i sadržaj jedinice ekspliciran na različite načine. Adekvatan prevod ekvivalentnom frazeološkom jedinicom u engleskom jeziku je mogao glasiti *let him run for his (dear) life*:

Primjer 157

(GV:2692)	(Mrkić, 2692)	(Mihailović, 2795)	(Vajlz, 2850)
Ko ne misli na Koran pljunuti, Neka <i>bježi glavom bez obzira</i> .	"Who does not think of spitting on the Koran, <i>Let him take to flight without a thought</i> ".	"He who doesn't wish to spit at the Koran, <i>Must run away without e'er turning back!</i> "	Who wisheth not to spit upon the Koran <i>"Let him take flight, nor hesitate too long"</i> .

Ipak, kontekstualna ograničenja ne dozvoljavaju da se varijacija datog izraza - *uteći bez obzira* u narednom primjeru prevede istim analogom, te Mrkićevo i Mihailovićevo rješenje u vidu frazeološke jedinice čiji se semantički sadržaj unekoliko poklapa sa izvornim, smatramo adekvatnim: *to disappear/vanish without (a) trace* (To disappear without any indication to one's or something's whereabouts; The Free Dictionary by Farlex). S druge strane, Vajlzovo (opisno) prevodno rješenje se zbog različitih stilskih implikacija u odnosu na izvorni izraz ne može uzeti kao prihvatljivo:

Primjer 158

(GV:846)	(Mrkić, 846)	(Mihailović, 885)	(Vajlz, 899)
Vrag <i>uteče nekud bez obzira</i> , A ozdravi snaha Anđelija	The devil <i>disappeared without a trace</i> , And so recovered Angelia.	The devil <i>fled somewhere without a trace</i> , Andjelija, in turn, regained her health.	<i>The Devil said Adieu</i> ; he came not back; And so was heal'd Angelia!

Idiom *utjerati (kome) pamet u glavu* preveden je doslovno. Primjere za konstrukciju koju koristi Mihailović nijesmo našli ni u rječnicima, ni u korpusu iWeb. Upotrebom slobodnog spoja riječi *put wisdom into somebody* koji koriste Mrkić i Vajlz ne prenose se (sve) konotativne vrijednosti izvorne jedinice, što se može vidjeti i na osnovu primjera koji smo našli u iWeb korpusu (...*the Lord put wisdom into the heart of King Solomon so that he could judge his people wisely*). Na nivou leksikografske obrade, frazeološki korespondent u engleskom jeziku je izraz *knock sense into somebody/somebody's head*. Razlika se na semantičkom planu ogleda u tome što glagolska komponenta *knock* u velikoj mjeri čuva i svoje doslovno značenje, uzrokujući i višeznačnost samog izraza u ciljnom jeziku: urazumiti/opametiti koga i opametiti (koga) uz upotrebu fizičke sile (1. to assist or persuade someone to start thinking sensibly (about something); 2. to strike one, making one smarter, or at least obedient/try to persuade somebody to stop behaving in a stupid way, sometimes using rough or violent methods; The Free Dictionary by Farlex). U prilog tvrdnji o djelimičnom semantičkom „pražnjenju” idu i podaci o varijantnim oblicima izraza posvjedočeni u iWeb korpusu *knock/slap/beat/smack/bang/kick/smash/punch/blow sense into someone*. Na osnovu navedenih podataka zaključujemo da primjer može poslužiti kao ilustracija činjenice da se ekvivalentne jedinice na nivou dva jezička sistema usljed različitih konotativnih dimenzija ne mogu uvijek, i u svakom kontekstu, zamijeniti jedna drugom. Kao (prikladnije) prevodno rješenje mogao upotrijebiti i frazeološki analog *teach somebody a lesson*, kao i da su primjeri doslovnog prevoda u datom kontekstu razumljivi i prihvatljivi.

Primjer 159

(GV:1172)	(Mrkić, 1172)	(Mihailović, 1212)	(Vajlz, 1230)
otada smo viši prijatelji, <i>u glavu mi pamet</i> <i>učeraste.</i>	Since then we are greater friend <i>You put wisdom into</i> <i>my head.</i>	we have become much better friends since then. <i>You have driven</i> <i>wisdom into my head.</i>	Friends at a distance since are we; <i>Into my head some</i> <i>wisdom have put ye!</i>

Idiom *(ni) glave ne okretati (ne okrenuti/ne obrtati/ne obrnuti)* u značenju „ne mariti, ne hajati, ne voditi računa o komu ili čemu” (Matešić, 1982:143) dva puta je bukvalno i jednom doslovno prenešen u jezik prevoda. Mrkićev i Mihailovćev prevod sa *turn one's head* nije

adekvatan budući da se radi o idiomu koji je u engleskom jeziku višeznačan, te se realizuje u značenjima bliskim izvornim jedinicama *okretati glavu od koga/čega*, te *zavrtjeti pamet/mozak kome* (1. to avoid paying attention to something uncomfortable, undesirable, unsafe, or inconvenient; 2. To cause someone to suddenly become fixated or infatuated; The Free Dictionary by Farlex). Napomenućemo još i da u engleskom jeziku postoji frazeološki analog u čijem se sastavu takođe nalazi somatska sastavnica *lift/stir a finger/hand*, tj. ekvivalent izraza *ne mrdnuti prstom* u izvorniku, ali se on, kako vidimo, nije našao među prevodnim rješenjima.

Primjer 160

(GV: 489)	(Mrkić, 489)	(Mihailović, 527)	(Vajlz, 530)
Trag po tragu meni poginuo da je bješe Srbin ugrabio <i>ako hoćah glave obratiti [...]</i> Ema kad čuh e ode u Turke	May every trace of my linegae perish, Had a Serb taken her, <i>If I would have turned my head [...]</i> But when I heard she went into Turks	Had she run off with any Serbian man May all my trace be wiped out forever <i>If I had then so much as turned my head [...]</i> But when I heard she had gone with a Turk,	Might all my stock be blotted out, Had any Serb run off with her, <i>And I had simply glanc'd to see [...]</i> But when I heard she'd gone with Turks

Idiom *svijet se (kome) oko glave vrti* po značenju blizak idiomu *zavrtjeti (kome) mozak/glavu*, prenešen je bukvalno u jezik prevoda. Takvu kategorizaciju prevodnih rješenja obrazlažemo primjerima iz iWeb korpusa na osnovu kojih se vidi da se konstrukcije koje su upotrijebili prevodioci prenose samo denotativno značenje frazeologizma, ali ne i globalno značenje jedinice (*As I held the telegram in my hand, the room seemed to whirl around me, and if the attentive maitre d'hotel had not caught me, I think I should have fallen. / I am growing numb and can not write much more. Things whirl around me, yet I do not lose consciousness. / So my friend and I ended up smoking the higher dose, and it hit instantly, I felt so warm and fuzzy. The world was spinning around me so fast, and I immediately regretted my choice. / I never had problems with being dizzy or getting the feeling of vertigo until I was pregnant. From day one, the world seemed to be spinning around me and I couldn't get my brain to catch up to what my eyes were seeing*).

Kao jedno od mogućih frazeoloških rješenja navodimo izraz *lose one's head over* (to become confused or overly emotional about someone or something. The Free Dictionary by Farlex). Značenjski i prema metaforičkom prenosu značenja izvornoj jedinici je blizak već pomenuti idiom *turn one's head*, ali se u datom kontekstu može upotrijebiti samo uz izvjesne modifikacije teksta.

Primjer 161

(GV:1279)	(Mrkić, 1280)	(Mihailović, 1321)	(Vajlz,1340)
Kad je viđu da se smije mlada, <i>svijet mi se oko glave vrti.</i>	When I see her smile, The earth turns around me	When I see her smiling, that young beauty, <i>The world begins to whirl fast around me</i>	If I just catch her smile, this girl, <i>I feel the whole world around me whirl</i>

3.1.2.2.2. SRCE

Idiom *pukne/puca (kome) srce* sa značenjem „osjetiti duševnu bol, biti vrlo žalostan/nesretan/očajan” (Matešić, 1982:634) preveden je na različite načine. Za izraz u stihu 2026 Vajlz i Mrkić su upotrijebili relativni evivalent *break (someone's) heart* koji se u jednom od svojih značenja podudara sa izvornom jedinicom (if an event or situation breaks your heart, it makes you feel very sad; Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus), dok je Mihailović takođe pronašao frazeološko rješenje kontaminirajući navedeni idiom izrazom *break apart*. Kod primjera u stihu 2781 Mrkić je upotrijebio isto frazeološko rješenje, kod Mihailovića se javlja opisan prevod, dok je Vajlz parafrazu upotpunio sintagmom *in twain* (in two): *torn in twain* koja je u iWeb korpusu posvjedočena sa 8 primjera. Bliskoznačan idiom koji se u datom kontekstu mogao upotrijebiti je *tear (one's) heart*: to cause one to be extremely or inconsolably sad; to devastate one (The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 162a

(GV:2026)	(Mrkić, 2026)	(Mihailović, 2119)	(Vajlz, 2138)
<i>no joj puče srce u prsima a obrnu svijet naopako za onijem sivijem sokolom</i>	<i>Her heart broke within her bosom And her world was overturned Because of that grey falcon</i>	<i>The maiden's heart broke apart in her breast, The world for her was turned all upside down in her grief for her gray falcon brother</i>	<i>Her heart did break with in her breast The world for her was all overturned; Thinking of her falcon grey</i>

Primjer 162b

(GV: 2781)	(Mrkić, 2781)	(Mihailović, 2885)	(Vajlz, 2940)
<i>Nama živa srca popucaše</i>	<i>Our living hearts were breaking</i>	<i>Our heaving chests were bursting with anguish</i>	<i>Our heaving breasts were torn in twain</i>

Za izraz *ponijeti srce (kome)* Mihailović i Vajlz upotrijebili su relativni frazeološki ekvivalent *capture one's heart* koji se, uz variranje glagolske komponente javlja još u obliku *win/steal one's heart (away)*. U Mrkićevom prevodu postupak kalkiranja u jednom slučaju rezultira doslovnim prevodom (*How did she take your heart away?*), dok se kombinacija dva doslovno prenešena izraza *take the living heart*, tj. *take the heart away* u navedenom kontekstualnom okviru (*from within me*) manifestuje kao bukvalan prevod.

Primjer 163a

(GV:1267)	(Mrkić,1267)	(Mihailović,1307)	(Vajlz,1327)
<i>živo mi je srce ponijela!</i>	<i>She's taken the living heart from within me.</i>	<i>Yet she captured my whole heart completely.</i>	<i>She's simply captured all my heart!</i>

Primjer 163b

(GV:1268)	(Mrkić, 1268)	(Mihailović, 1308)	(Vajlz,1328)
<i>Rašta ti je srce ponijela?</i>	<i>How did she take your heart away?</i>	<i>How is that she has captured your heart</i>	<i>How 'simply captured all thy heart'?</i>

Idiom **zaviti na srce** „jako zaboleti, teško ražalostiti koga” (Stevanović i dr., 1983, I:224) preveden je semantički tačno kod sva tri prevodioca. Mrkić i Vajlz se koriste parafrazom, dok se kod Mihailovića taj postupak javlja u kombinaciji sa frazeološkim prevodom *touch someone's heart*. Pored navedenog izraza, u okviru datog konteksta prevodiocima su na raspolaganju bili još i analozi *touch to the bottom of one's heart* ili *tear at someone's heartstrings* koji se javlja sa leksičkim varijablama *pull/tug/(at) heartstrings* (to elicit strong feelings of sympathy or fondness; make somebody feel strong emotions of sadness and pity; The Free Dictionary by Farlex), a koji se kao prevodno rješenje mogao koristiti i za izraz *ujesti za srce* u stihu 1301. Kod pomenutog izraza u dvije prevodne verzije upotrijebljen je frazeološki analog *tear somebody's heart (out)/tear at somebody's heart*. U datom kontekstu adekvatan je i Mrkićev doslovni prevod *sting (at) one's heart*. Primjere takve upotrebe našli smo u iWeb korpusu, ali imajući u vidu relativno nisku frekvenciju (7 primjera), dato rješenje ne možemo okarakterisati kao frazeološki prevod: *On days of rain on days of shade I feel this needle of pain that stings my heart every time I think of you; I'm doing my best to give this all to God, but it really stings at my heart. I still love him; My palms close tightly, and my chest is tight. Just remembering her stings my heart, and I try desperately to keep my chin from wobbling;*(iWeb).

Primjer 164a

(GV:2020)	(Mrkić, 2020)	(Mihailović, 2114)	(Vajlz, 2133)
<p>Ada ova nesrećna nevjesta, te se danas ubi među nama, <i>ljuće mi je na srce zavila</i> no nesrećna glava Batrićeva.</p>	<p>Alas, this unhappy girl, Where she slew herself in our midst today, <i>My heart is pained more for her,</i> Then the head of the unfortunate Batric.</p>	<p>But this maiden, ill- fated and luckless, who killed herself before our eyes today <i>has touched my heart with much deeper sorrow</i> than the death of unfortunate Batric.</p>	<p>Alas, for this unhappy maid, Self-slain amongst us all this day. For her my heart hath keener sorrow Than for the head of her unhappy brother!</p>

Primjer 164b

(GV:1301)	(Mrkić, 1301)	(Mihailović, 1341)	(Vajlz, 1361)
<p>Tuži mlada, <i>za srce ujeda</i></p>	<p>Lament <i>stings my heart</i></p>	<p>The young woman's <i>lament tore at my heart.</i></p>	<p>This girl's laments, <i>they tore my heart;</i></p>

Izraz *pokositi srce (kome)* u jezik prevoda prenešen je doslovno i opisno. Frazeološki analog bliske slikovitosti koji je prevodiocima bio na raspolaganju je *tear one's heart out*:

Primjer 165

(GV:1992)	(Mrkić, 1992)	(Mihailović, 2085)	(Vajlz,2114)
<p><i>živo mi je srce pokosio</i> i našu je zemlju ocnio!</p>	<p><i>He had smitten away my living heart</i> And put our country into sorrow</p>	<p><i>he's cut sharply right into my own heart</i> thrown the whole land into deepest mourning!</p>	<p><i>He's caught away my living heart.</i> And all our country weepeth truest tears.</p>

Još jedan frazeologizam sa somatskom sastavnicom srce – *lafsko (lavlje) srce* preveden je ekvivalentom *lion's heart*. Iako u obliku *lion ('s) heart* izraz ima relativno nisku frekvenciju (54 primjera u iWeb korpusu), prevod je ostvaren na konceptualnom nivou (motivacija putem simbola na kojoj se zasniva i značenje lekseme *lionheart* i poređenja *as brave as a lion*).

Primjer 166

(GV, P:18)	(Mrkić, 18)	(Mihailović, 18)	(Vajlz, 18)
Evo tajna besmrtnika: dade Srbu stalne grudi; od viteštva odviknuta u njim <i>lafska srca</i> budi.	Behold the mortal's secret: he gave the Serb a resolute breast, To knighthood estranged, he wakes in them <i>lion hearts</i>	He is the Immortal's secret: he gave the Serbs the chests of steel and awakened the <i>lion's heart</i> in those who had lost their courage	Secret of fame immortal - arous'd to nobler part, When knightliness was languishing brought his people <i>lion heart</i> .

3.1.2.2.2.3. OČI

Idiom *da (kome) oči iskoče/ispadnu/prsnu* upotrebljava se kao intenzifikator značenja, tj. „za isticanje koncepta bola, nečega strašnog i nepodnošljivo mučnog, nekog nepijatnog iskustva, i izrazito je negativno konotiran” (Trivić, 2015:271). U prevodnim rješenjima za primjer iz stiha 1311 izraz je dekomponovan, te na engleski jezik prenešen kombinacijom doslovnog i opisnog prevoda. U stihu 1413 Vajlz je upotrijebio frazeologizam *by the sweat of one's brow* (through or because of one's own efforts or hard work; The Free Dictionary by Farlex) koji nema isto značenje kao izvorna jedinica, ali bi se u konkretnom slučaju mogao prihvatiti kao kontekstualni analog. Sa druge strane, Mihailovićevo frazeološko rješenje (*one's eyes are popping out* (of one's head) nije prihvatljivo budući da se radi o prividnoj ekvivalenciji, odnosno tzv. lažnim prijateljima: engleski izraz se javlja u značenju *razrogačiti/iskolačiti oči (u čudu)*; iznenaditi se (one's facial expression indicates surprise or extreme interest in what one is looking at; The Free Dictionary by Farlex). Bliskoznačan izraz u engleskom jeziku je *more than flesh and blood can stand/endure*: too painful or unpleasant to tolerate: *Sometimes the pain is so bad that it is more than flesh and blood can stand* (The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 167a

(GV:1311)	(Mrkić, 1311)	(Mihailović,1353)	(Vajlz, 1371)
sunce peče <i>da oči iskoče</i>	The sun <i>burns the eyes from one's head</i>	The scorching sun <i>made our eyes a-burning</i>	Scorching the sun, <i>burning one's eyes from head</i>

Primjer 167b

(GV: 1413)	(Mrkić, 1413)	(Mihailović, 1455)	(Vajlz,1474)
mučahu se, <i>da im oči prsmu,</i> da oderu koru leba suha.	Stricken with poverty <i>till their eyes burst,</i> Just to earn a dry crust of bread.	toiling <i>until their eyes were popping out</i> to earn a crust of meager, dried-out bread.	<i>Toiling hard with sweat of brow,</i> Simply to earn a crust of bread.

Idiom ***zamaštati oči (kome)*** jednom je preveden relativno slobodnom parafrazom i dva puta uz upotrebu frazeološkog analoga *cast a spell on (somebody)*, pri čemu Mihailovićevo rješenje predstavlja svojevrsnu kombinaciju doslovnog i frazeološkog prevoda. Iz analize prevodnih rješenja vidi se da je ovakav postupak svojstven Mihailovićevoj prevodnoj strategiji, a najčešće se javlja kod primjera kod kojih se njegov frazeološki prevod podudara sa Vajlzovim ili Mrkićevim. Neka od mogućih objašnjenja su da se proširenja javljaju kako bi se pratila metrička forma originala, ili kako bi se „udaljilo” od prvobitnog prevoda, što bi u datom segmetu išlo u prilog hipotezi o retradukciji. Frazeološki analog koji u svom sastavu ima istu somatsku sastavnicu a blizak je izvornomj jedinici i na konceptualnom nivou je *pull wool over (someone's) eyes: If you say that someone is **pulling the wool over your eyes**, you mean that they are trying to deceive you, in order to have an advantage over you;* (Collins Cobuild Advanced Learner's Dictionary).

Primjer 168

(GV:1579)	(Mrkić, 1579)	(Mihailović, 1620)	(Vajlz, 1640)
To ne može bit istina, Draško, nego su ti oči zamaštali.	This cannot be true, Drasko, But <i>they must have</i> <i>cast a spell on you.</i>	That cannot be the truth, my dear Drasko, They <i>must have cast a</i> <i>spell over your eyes.</i>	O Drashko, can this all be true! <i>Conjuring tricks they</i> <i>did for you!</i>

Izraz *vaditi (žive) oči (kome)* sa značenjem „odnositi se (postupati) prema kome neprijateljski, krvnički” (Stevanović i dr. 1983, I:570), prevodioci su prenijeli doslovno, i u jednom slučaju bukvalno (to blind). Imajući u vidu da u engleskom jeziku postoji izraz bliskog značenja i slikovitosti - *scratch one's eyes out* (to fight or argue with someone in a very angry and cruel way; Macmillan Dictionary), te da Živorad Kovačević u svom frazeološkom rječniku navodi oblike uz variranje glagolske komponente *tear/pick claw one's eyes out* (za koje nijesmo pronašli potvrde u rječnicima idioma), smatramo da su data prevodna rješenja razumljiva, bez obzira na to da li im se može pripisati status frazeološke jedinice. Reprezentativne primjere za izraze sa glagolskom komponentom *tear/gouge* u datom značenju u iWeb korpusu nijesmo pronašli, te je to još jedan argument u prilog tezi da se ne radi o frazeološkom, već o doslovnom prevodu. Pored navedenog ekvivalenta, u kontekstu stiha 202 bi se mogao upotrijebiti i izraz *to jump/fly at someone's throat*, ili *(to be) at daggers* koji kao korespondent izvorne jedinice u svom *Srpsko-engleskom rešniku idioma* navode Margot i Boško Milosavljević.

Primjer 169a

(GV:202)	(Mrkić, 202)	(Mihailović, 240)	(Vajlz, 234)
Naši cari zakon pogaziše, počeše se krvnički goniti, <i>jedan drugom vadit</i> <i>oči žive</i>	Our emperors trampled the law And began to fight each other- <i>Blinded one another</i>	Our kings and tsars trampled upon the Law. They began to fight each other fiercely <i>and to gouge out each</i> <i>other's very eyes.</i>	Our Rulers trampled underfoot all law, With bloody hatred fought each other down. <i>Tore from fraternal</i> <i>brows the living eyes</i>

Primjer 169b

(GV:1200)	(Mrkić, 1200)	(Mihailović, 1240)	(Vajlz, 1258)
Oko šta se oni dva poklaše, <i>jedan drugom oči iskopaše?</i>	What do they fight over, <i>And tear each other's eyes out?</i>	Why do they fight each other so fiercely, <i>and why are they gouging each other's eyes?</i>	Wherefore fight they thus each other. <i>And tear out so each other's eyes?</i>

Idiom ***ne uteče (živa) oka (ni svjedoka)*** sa značenjem „niko se nije spasio, svi su stradali, nestali” (Stevanović i dr., 1983, I:572), na ciljni jezik prevođen je nefrazeološki i uglavnom netačno, tj. bukvalno. Mrkić je izraz defrazeologizovao i prenio samo leksičko značenje sa kojim sastavnice ulaze u sastav frazeologizma, te je kao rezultat nastao bukvalan prevod. Sličan postupak nalazimo kod Mihailovića, s tim što on u potpunosti izostavlja somatsku, a prenosi doslovno značenje ostalih sastavnica, pa se u (bukvalnom) prevodu dobilo „nijedan svjedok nije pobjegao”. Vajlzovo rješenje je daleko uspješnije od dva prethodno navedena: somatsku sastavnicu je preveo sintagmom *seeing eye*, a zatim je po sličnom principu metonimijskog prenosa značenja komponentu svjedok zamijenio sa *tongue of Turk*, pa se u prevodu umjesto ustaljenog izraza dobio originalan, autorski. Po našem sudu, kao kontekstualni analog mogao se upotrijebiti idiom *(there is) neither hair nor hide (of someone/something)*: no trace or evidence of someone or something (The Free Dictionary by Farlex) koji u svom leksičkom sastavu takodje ima somatizam, odnosno dva somatizma budući da *hide* čuva svoje arhaično značenje „skin”.

Primjer 170

(GV:2597)	(Mrkić, 2596)	(Mihailović, 2701)	(Vajlz, 2735)
Koliko je ravnoga Cetinja, <i>ne uteče oka ni svjedoka,</i>	However broad is the plain of Cetinje, <i>Not an eye, not a witness escaped.</i>	As wide and long that Cetinje Plain is, <i>not one witness was able to escape</i>	Though broad enough Cettigné's Plain, <i>No single seeing eye, no tongue of Turk</i>

Idiom *ne dati (kome) oka otvoriti* sa značenjem „ne dati (kome) da predahne, da se odmori, stalno zasipati vatrom, uznemiravati” (Stevanović i dr, 1983, I:572), bukvalno su prenijela sva tri prevodioca *Luče mikrokozma*. Bliskoznačan izraz u engleskom jeziku je *(not to) (give someone) a breathing spell* (an opportunity to prepare for or have a respite from a difficult situation; The Free Dictionary by Farlex). Po našem sudu, adekvatno rješenje bi mogla predstavljati zamjena izvorne jedinice međujezičkim antonimom *(not to) leave someone in peace* (avoid disturbing or bothering someone; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 171

(LM, I:8)	(Mening, str. 17)	(Savić-Rebac, str. 265)	(Prvulović, I:8)
<p>de užasne bure gospodstvuju,</p> <p><i>oka smrtnu otvorit ne daju,</i></p> <p>već ga gone u mračno žilište,</p> <p>Bog zna kakvom sudbom naznačeno.</p>	<p><i>And close the eyes of every mortal man</i></p> <p>And drive him on into that dark abode,</p> <p>Predestined by a fate we cannot know</p>	<p>To mortals <i>to uncloset</i> a <i>trembling eye,</i></p> <p>And drive them back into the dark abode,</p> <p>Assigned to them by that strange destiny.</p>	<p>Which <i>close the eye of every mortal being,</i></p> <p>And drive him into the dark abode</p> <p>Assigned as such by some strange fate.</p>

3.1.2.2.2.4. UHO

Za izraz *(nema) turskog uha*, nastao metonimijskim prenosom značenja, primjer bukvalnog prevoda nalazimo kod Mrkića, dok su ostala dva prevodioca uspješno upotrijebila korespondent *not a single*. Primjer je karakterističan i po pojavi dvostrukog prevoda kod Vajlza: *even one single Turk/any Turkish ear*. Moguće je da je prevodilac zbog kataforičkog konteksta (headless bodies, ashes) shvatio da izraz pored globalnog značenja koje je dobro prenio analogom, čuva i svoje doslovno značenje, pa je stoga nastao i bukvalan prevod.

Primjer 172

(GV:2720)	(Mrkić, 2720)	(Mihailović, 2823)	(Vajlz, 2878)
sad ti nema u našu nahiju obilježja od <i>turskoga</i> <i>uha</i> do trupine ali razvaline	Now there is no more in our country Even a trace of the <i>Turkish ear</i> , Except for corpses and ruins	There is no trace of <i>e'en one single Turk</i> if you did search our entire district now, save for headless corpses or a ruin.	And now for thee throughout our parts Is not a trace of <i>e'en</i> <i>one single Turk</i> - At least thou'lt find not any <i>Turkish ear</i> - Bodies headless, ruins, ashes views man here!

Idiom **podignuti uši** – „osiliti se, osmeliti se” (Stevanović i dr., 1983, II:57), frazeološki su preveli Vajlz i Mihailović sa *lift up/raise one's head* (to be very confident and proud; Cambridge Dictionary of English), dok je Mrkić, zadržavajući somatsku sastavnicu izvornog idioma, bukvalno preveo izraz.

Primjer 173

(GV:1793)	(Mrkić, 1793)	(Mihailović, 1835)	(Vajlz, 1863)
Ne zaborav' sablje i miždraka i tvojega biča paklenoga, jer su Vlasi <i>uši</i> <i>podignuli</i>	Do not forget your sword and lance, Also your infernal whip, For the Serbs have <i>lifted their ears</i> .	Do not forget your sabre and your lance, nor leave behind your hell-inspiring whip, for the Vlachs have <i>raised their</i> <i>heads again</i> .	Forget thee not thy sabre, nor thy lance; Thy scourge infernal take with thee withal, Seeing the raya <i>lifts</i> <i>again his head</i>

Prevodna rješenja za **izraz put za uši** sa značenjem „odlazi, odlazite” (Stevanović i dr., 1983, I:200) po našem mišljenju, mogu se svrstati u frazeološki prevod, iako analog u ustaljenom obliku *(be) on your way* koristi samo Mihailović. U Mrkićevom prevodu elidirana je glagolska

komponenta *take* (*take to the road*), ali je, kao i kod Mihailovića, prenešeno značenje izvorne jedinice. Vajlz u svom rješenju modifikuje, tj. aludira na izraz *show one's/a clean pair of heels* koji ima značenje odjuriti, pobjeći. Iako se po semantičkom sadržaju razlikuje od izvorne jedinice, smatramo da se izraz u navedenom primjeru može prihvatiti kao kontekstualni analog. Kao jedno od mogućih rješenja navodimo idiom *hit the road* koji je, kao izvorna jedinica kolokvijalno markiran, te bi se njegovom upotrebom ostvarila ekvivalencija kako na značenjskoj, tako i na stilskoj ravni.

Primjer 174

(GV:1173)	(Mrkić, 1173)	(Mihailović, 1213)	(Vajlz, 1231)
Eto pismo, pa sad <i>put</i> <i>za uši!</i>	Here is the letter, and <i>now to the road</i>	Here's your letter. <i>Now on your way</i> <i>quickly!</i>	There is the letter, and <i>now let's see</i> <i>your heels!</i>

3.1.2.2.5. KOLJENO

Izraz *pogano koljeno* koji se odnosi na porodičnu lozu, rod, tj. soj, semantički tačno su preveli Mrkić i Vajlz, dok se Mihailovićev opisni prevod udaljava od značenja izvorne jedinice. Vajlzovo prevodno rješenje mogli bi okarakterisati kao frazeološko, jer je izraz *(to be) of certain stock*, sudeći po primjerima iz iWeb korpusa, prilično frekventan (of peasant stock 28, of noble stock 16, of European stock 59, of Irish stock 30, of American stock 28, of English stock 24, of Jewish stock 18 itd.).

Primjer 175

(GV: 221)	(Mrkić, 221)	(Mihailović, 259)	(Vajlz, 253)
Brankoviću, <i>pogano</i> <i>koljeno</i> , tako li se služi otačastvu	Branković of <i>debased</i> <i>lineage</i> Does one serve one's fatherland so?	Vuk Brankovic, o you <i>shameful scoundrel</i> , was that the way to serve your fatherland?	Thou Brankovitch, <i>of</i> <i>stock despicable</i> , Should one serve so his Fatherland

3.1.2.2.2.6. DLAKA/KOSA

Za izraz *kosa se (kome) naježila* koji se javlja još i u varijantnom obliku *sve se dlake naježe (čovjeku)* upotrijebljena je ekvivalentna frezeološka jedinica u engleskom jeziku – *make (someone's) hair stand on end/set hair on end*. Sa strogo semantičke tačke gledišta, amplifikacija konotativne vrijednosti izraza dodavanjem fraze “from fright” u Mihailovićevom prevodnom rješenju za stih 1560 nije opravdana, tj. predstavlja dvostruki prevod frazeološke jedinice, te smatramo da je u konkretnom slučaju uslovljena težnjom da se prati metrička forma originala. Budući da u korpusu iWeb nalazimo nekoliko varijacija glagolske komponente *set/raise/stand (one's hair on end)*, smatramo da se i Vajlzovo rješenje za jedinicu u stihu 1650 može okarakterisati kao frazeološki prevod.

Primjer 176a

(GV:1560)	(Mrkić, 1560)	(Mihailović, 1602)	(Vajlz, 1623)
Usred dana da ga čovjek sretne, <i>Sva bi mu se kosa naježila.</i>	If a man had met them in midday, <i>His hair would stand on end.</i>	If you met them in broad daylight, by chance <i>Surely your hair would stand on end from fright.</i>	If one had met them in broad day <i>His very hair had stood on end!</i>

Primjer 176b

(GV: 1650)	(Mrkić, 1650)	(Mihailović, 1694)	(Vajlz, 1719)
A gadno je na put pogledati - <i>sve se dlake naježe čovjeku</i>	It is unseemely even to see one on the road, <i>All one's hair stands on end.</i>	It's sickening to see them on the road - <i>one's hair does stand on end at such a sight.</i>	Not e'en to see them do our people care; <i>They put on end our people's every hair!</i>

Izraz *za dlaku* koji se kod Njegoša javlja u modifikovanom, tj. proširenom obliku radi dodatne intenzifikacije značenja, semantički je tačno preveden u sva tri slučaja. Vajlz i Mrkić opredijelili su se za nefrazeolški, tj. opisni prevod, dok je Mihailović upotrijebio frazeološki analog

just about. Prevod je, dakle, u suštini tačan, ali je u dva od tri slučaja ekspresivna komponenta frazeologizma neopravdano zanemarena budući da u engleskom jeziku postoji apsolutni ekvivalent *by a hair ('s breadth)* čija upotreba nije ograničena datim kontekstom.

Primjer 177

(GV:350)	(Mrkić, 350)	(Mihailović:405)	(Vajlz:430)
<p><i>U malu se dlaku ne isklasio,</i> <i>da pas pasu dovijek kažu</i> <i>za krvavo naše sastavljanje.</i></p>	<p><i>A little more</i> and there would have been a slaughter <i>So that men after us would tell</i> <i>Of our bloody meeting.</i></p>	<p><i>We just about</i> flew at each other's throats. <i>Generations would tell one another</i> <i>the tale of our bloody get-together.</i></p>	<p><i>A little more,</i> and Death had all in reach! <i>Then, down the ages had men told the story</i> <i>Of our affray and how it had been gory!</i></p>

3.1.2.2.2.7. KRV

Idiom ***prosuti/proliti krv*** apsolutnim frazeološkim ekvivalentom *shed blood* preveli su Mrkić i Mihailović, dok je kod Vajlza posvjedočen opisan prevod. I izvorna jedinica i njen prevodni korespondent mogu se javiti u značenju proliti svoju krv, tj. žrtvovati se, ili proliti čiju krv, pa otuda i Vajlzov prevod *outpour my blood* koji u datom kontekstu nije adekvatan.

Primjer 178

(GV:2404)	(Mrkić, 2404)	(Mihailović, 2499)	(Vajlz, 2520)
<p>Kad <i>krv prospem</i> radi svoje vjere, ne bojim se kletve, ni drugoga.</p>	<p>When <i>I shed blood</i> for my faith, I do not fear my oath nor another's.</p>	<p>When <i>I shed blood</i> for my own faith freely, I do not fear a curse or anything.</p>	<p>When for my faith <i>I do outpour my blood,</i> No fear have I 'bout, oaths or aught beside!</p>

Izraz ***krvlju okupan*** Savić-Rebac i Mening su preveli opisno, dok je Prvulović upotrebijebio idiom *drenched in something* (abundantly covered or supplied with; The Free Dictionary by Farlex). Budući da se imenica *blood* kao kolokat datog izraza u iWeb korpusu javlja

u 363 primjera, rješenje ćemo okarakterisati kao frazeološki analog. Izvorna jedinica u engleskom jeziku ima leksički ekvivalent *blood-soaked* (involving or characterized by bloodshed or cruelty: “the blood-soaked history of the Crusades”; Oxford Living Dictionaries) koji se i u datom kontekstu mogao upotrijebiti. Istu pozadinsku sliku ima leksički korespondent *bloodbath* (indiscriminate slaughter; a massacre; The Free Dictionary by Farlex), koji se uz upotrebu mehanizma modulacije mogao upotrijebiti kao prevodno rješenje u konkretnom primjeru:

Primjer 179

(LM, V:80)	(Mening, str. 62)	(Savić-Rebac, str.289)	(Prvulović, V: 80)
Na ravnine među redovima, Dvije vojske <i>krvlju okupate</i>	Upon the fields between the warring lines, Where still their troops are <i>pouring forth their blood</i> .	Of the two armies <i>heaving on the ground</i>	Upon the plains, among the rows Of the two armies, <i>drenched in blood</i> .

Idiom ***nemati krvi u obrazu*** prevodioci su prenijeli direktno ili opisno. Neka od mogućih frazeoloških rješenja su *pale as death/as white as a sheet*. Ovdje treba ukazati i na idiom *the blood drains from someone's face* koji ima značenje preblijedjeti od straha ili iznenađenja (used for saying that someone immediately becomes pale because they are shocked or frightened; Macmillan Dictionary) i koji u konkretnom slučaju može poslužiti kao dobra ilustracija prividne međujezičke ekvivalencije.

Primjer 180

(GV:1428)	(Mrkić, 1428)	(Mihailović, 1470)	(Vajlz, 1488)
Ama bješe muke i nevolje: ćeskota ih nesretnja davljaše [...] te <i>nemahu krvi u obrazu</i> .	But there was pain and misfortune in them too, Crowded with throngs of the poor [...] <i>There was no blood in men's cheeks</i>	But it is not without pain for people they are stifled by terrible closeness[...] <i>In their faces people had no colour</i>	But with it all is pain and need; All closely pack'd are they together[...] <i>Pale and bloodless, too, their faces</i>

Idiom *okaljati ruke (krvlju)* u engleskom jeziku ima frazeološki ekvivalent *stain one's hands with blood*, tj. analog *(to) have blood on one's hands*. Među prevodnim rješenjima zabilježena su dva primjera doslovnog prevoda, i jedan primjer zamjene frazeološkim analogom *shed blood*:

Primjer 181

(LM, VI:232)	(Mening, str. 86)	(Savić-Rabac, str. 300)	(Prvulović, VI: 232)
<i>Prva se je krvlju oskvernila bezakona ruka Kainova</i>	<i>The lawless hand of Cain first shed men's blood</i>	<i>The first of hands with blood polluted was the hand of Cain.</i>	<i>Cain's lawless hand was the very first to be desecrated by human bloodshed</i>

3.1.2.2.8. PRST

Kao jednu od vrsta (semantičke) nepodudarnosti medjujezičkih frazeoloških korespondenata, Dmitrij Dobrovoljski (2010:20) navodi „asimetričnu polisemiju” koja se ogleda u tome što se polisemičan izraz u nekom jeziku u jednom od svojih značenja podudara sa monosemičnim izrazom u jeziku sa kojim se poredi. Takav je slučaj i sa izrazom *pokazivati/kazivati (na) koga prstom* koji se u datom slučaju javlja u obliku *po prstu kaživati*. Osim u značenju „optužiti koga” na osnovu kojeg stupa u ekvivalentan odnos sa izrazom *to point a finger at someone*, realizuje se i u značenju izvirgavati koga poruzi, „ukazivati kao na što nedostojno, sramotno” (Stevanović i dr., 1983, I:194). Budući da se u Gorskom vijencu idiom javlja upravo u ovom drugom značenju, ponuđena prevodna rješenja ne smatramo adekvatnim. Po našem mišljenju, kao (kontekstualni) analog mogao bi se koristiti izraz *to bring shame upon somebody* uz element rime *to bring shame upon his (family) name* ili prevod leksemom *(to) pillory* (staviti na stub srama): *to be forever pilloried by the people*.

Mrkićevo frazeološko rješenje upotrebom izraza *point something out* u značenju ukazati na nešto, pokazati (prstom), kao i nefrazeološka (opisna) prevodna rješenja, za izraz u 1053. stihu su prihvatljiva u kontekstu stiha koji slijedi (ka nevjernoj kući Brankovića). Čak i kada čitalac nije upoznat sa istorijskom pozadinom, kontekstualno okruženje - *traitor/unfaithful house* u velikoj mjeri osvjetljava značenje izraza. Prema našem sudu, najuspjelije rješenje je Vajlzov opisan

prevod: parafrazom prenosi izvorno značenje, dok istovremeno, u smislu kompenzatorne tehnike zbog izgubljene ekspresivne komponente značenja, u prethodnom stihu koristi modificovani izraz *cast a word of (shame)* nastao po analogiji sa frazeologizmom *cast a (first) stone (baciti kamen (na koga), osuditi)*.

Primjer 182a

(GV:2415)	(Mrkić, 2415)	(Mihailović, 2518)	(Vajlz, 2539)
od njega se izlegli gubavci da ih narod <i>po prstu</i> <i>kažu</i>	May from him only lepers be bred At whom <i>people will</i> <i>point their fingers</i>	May his offspring all turn into lepers, and may people <i>point</i> <i>their finger at them!</i>	Or let his progeny be lepers! - Then <i>shall the people</i> <i>point at them with</i> <i>finger!</i>

Primjer 182b

(GV: 1053)	(Mrkić, 1053)	(Mihailović, 1094)	(Vajlz, 1108)
Ne kće Srb in izdati Srbina da ga svijet mori prijekorom trag da mu se <i>po</i> <i>prstu kažu</i> ka nevjernoj kući Brankovića.	No Serb betrayed Serb there, That afterward the world may rebuke him And his <i>descendants</i> <i>be pointed out</i> Like the unfaithful Brankovic house.	No Serb wanted to betray another, so that people would not blame him later and <i>point at his</i> <i>descendants as they</i> <i>do</i> at the traitor house of Brankovics.	No Serb by Serb was falsely there betray'd; At none shall After- time <i>cast word of</i> <i>shame,</i> Nor <i>speak with scorn</i> <i>of one dishonour'd</i> <i>name –</i> Not shame as that to Brankovitch once came! –

Idiom *krst od tri prsta* – pravoslavni hrišćanin, onaj koji se krsti sa tri prsta, nastao metonimijskim prenosom značenja, u dva navrata je preveden je bukvalno. Za razliku od Mrkića i Vajlza u čijem prevodu se javlja „krst sa tri prsta”, Mihailović je dobro semantizovao i opisno preveo izraz sa “the one who crosses himself with three fingers”.

Primjer 183

(GV:290)	(Mrkić, 290)	(Mihailović, 326)	(Vajlz, 326)
zatrije se ime crnogorsko, <i>ne ostade krsta od tri prsta!</i>	The Montenegrin name has disappeared, <i>the cross with three fingers is no more.</i>	wiped out is now the Montenegrin name, <i>no one crosses himself with three fingers</i>	The Montenegrin Name is underground, <i>the Cross with fingers three is no more found!</i>

3.1.2.2.2.9. ŠAKA

Idiom *zapanuti/pasti šake* „doći u priliku, dobiti priliku za obračun s kime” (Stevanović i dr., 1983, II:512) na različite načine je prenošen u ciljni jezik. Mihailović izraz zamjenjuje leksomom *to come*, čime se značenje navedenog stiha značajno mijenja. Kod Vajlzovog rješenja nijesmo sigurni da li je u pitanju slovna greška (*fill* umjesto *fall*) ili pogrešna upotreba izraza *fill in*, ali ono što jeste sigurno je da prevod svakako nije precizan. Naime, *idiom fall into (one's) hands* u semantičkom smislu je je blizak izvornoj jedinici, ali nije i istoznačan. U tom pogledu je, u datom kontekstualnom okviru prikladnije upotrijebiti izraz *get/lay hands on someone* (get someone or something in one's grasp, especially to do harm; The Free Dictionary by Farlex). Idiom koji koristi Mrkić, a vjerovatno i Vajlz, u našem jeziku ima ekvivalent *dospjeti u čije ruke*, pri čemu se u oba jezika najčešće javlja u obliku proširenom pridjevskom komponentom *prave* ili *pogrešne*.

Primjer 184

(GV:433)	(Mrkić, 433)	(Mihailovć, 471)	(Vajlz, 472)
pa s Turcima kako koji može, a ja znadem, <i>de mi</i> <i>šake padne</i> .	And with the Turks let each as he can, I know what I will, <i>should one fall into</i> <i>my hands</i> .	and let each one cope with the Turks alone. I myself know what to do <i>should they</i> <i>come</i> .	Now, with the Turks, let each do how he may, I myself shall know, <i>should one fill in my</i> <i>hand!</i>

3.1.2.2.10. RUKA

Idiom *od srednje ruke* u ciljni jezik prenešen je opisno – *of middle/ordinary size*. Smatramo da je ekvivalentan prevod mogao biti ostvaren upotrebom idioma *fair to middling*. Frazeološke jedinice koje, poput navedenog idioma, predstavljaju tautološke spojeve (*fair/middling* – prosječan, zadovoljavajući, prihvatljiv) odlikuju se visokim stepenom ekspresivnosti. Imajući u vidu kataforički kontekst (*da ne bješe pod onim imenom, ne šćaše se bojat od uroka*), smatramo da bi upotreba datog idioma predstavljala uspješno prevodno rješenje.

Primjer 185

(GV:1626)	(Mrkić, 1626)	(Mihailović, 1667)	(Vajlz, 1693)
Bješe čovjek te <i>od</i> <i>srednje ruke</i> ; da ne bješe pod onim imenom. ne šćaše se bojat od uroka.	<i>A man of ordinary</i> <i>size</i> ; If he did not have his title, He should not fear envy.	<i>Common looking, a</i> <i>man of middle size</i> . Had he not held such a high position, he would not have to fear the evil eye.	Why! <i>just a man of</i> <i>middle size!</i> If his position weren't so high. Sure he need fear no jealousy!

3.1.2.2.11. NOS

Idiom *na nos skakati (kome)*: skupo plaćati (što), zlom se vraćati (kome) (Stevanović i dr., 1983, I:292), bukvalno je preveden na engleski jezik. I dati primjer može se upotrijebiti kao ilustracija asimetrične polisemije međujezičkih korespondenata: izvorna jedinica *izaći/izbiti/skočiti na nos (kome)* pored navedenog, može se realizovati i u značenju „presesti/dozlogrditi nekome, onespokojiti nekoga, ne davati mira nekome” (Ristić, 2013:147), a u tom značenju javlja se i engleski izraz iste forme *go up one's nose*. Upravo iz tih razloga doslovan prevod koji se javlja u prevodnim rješenjima u datom kontekstu ne možemo okarakterisati kao adekvatan. Bliskoznačni idiomi u engleskom jeziku koji su se mogli upotrijebiti su *pay dearly* zastupljen u iWeb korpusu sa 1236 sa primjera i varijantim oblikom znatno niže frekvencije, ali veće ekspresivnosti *pay and pay dearly*, te idiom *pay a/the price* koji se može javiti proširen različitim pridjevskim komponentama. Prema zadatoj formuli PAY [ART] [ADJ] PRICE u iWeb korpusu dobili smo sljedeće kombinacije koje se značenjski (djelimično) podudaraju sa izvornom jedinicom: *pay a high price* (706 primjera), *pay a heavy price* (497), *pay the high price* (180 primjera), tj. *pay the highest price* (164 primjera), *pay a terrible price* (92 primjera), *pay a huge price* (92) primjera, *pay a dear price* (23 primjera), *pay a bitter price* (10 primjera). Kao neka od mogućih rješenja još navodimo zamjenu izraza izrekama *What goes around, comes around, reap what one sows* i sl.

Primjer 186

(GV:1139)	(Mrkić, 1139)	(Mihailović, 1181)	(Vajlz, 1199)
Krv je ljudska rana naopaka, <i>na nos vam je počela skakati</i> , prepuniste mješinu grijeha!	Human blood is an unnatural food, Already it is <i>coming up through your nose</i> , You have overfilled the cup of your sins.	Human blood is dangerous nourishment. <i>It has started gushing out of your nose.</i> You have stuffed your belly with many sins!	The blood of men is monstrous nourishment, <i>Already to the nose it choketh up</i> ; O'erfull the measure of your sins!

3.1.2.2.2.12. KOSTI

Idiom **ostaviti (gdje) kosti** „poginuti, umrijeti” (Matešić, 1982:265), Mrkić i Mihailović su preveli sa *leave bones (somewhere)*. Iako izraz nijesmo našli u rječnicima idioma, u iWeb korpusu smo pronašli 20 primjera upravo u navedenom značenju, pa pretpostavljamo da se radi o idiomu slabe frekventnosti: *...men who have fought (and some who have left their bones) on the most famous battlefields in history; fortune hunters have come and gone, most of them poorer than they arrived or have left their bones in remote graveyards; They left their bones on the mountains they had come to subdue.* (iWeb). U korpusu smo pronašli i 7 primjera za izraz *leave one's bones to bleach (somewhere)* koji Milosavljević (2007) navode u svom Srpsko-engleskom rečniku idioma kao ekvivalent izvorne jedinice: *...to shed their blood and leave their bones to bleach in a foreign land, in defence of the Canadian line of boundary/ when fierce Indians left their enemy's bones to bleach in a tropical wilderness, naming the island Bone Key.* (iWeb); Budući da semantički sadržaj navedenog idioma obuhvata i komponentu „daleko od zavičaja”, smatramo ga, u okviru datog konteksta, adekvatnim prevodnim supstitutom. Vajlzov frazeološki prevod predstavlja uspješnu kontaminaciju dva izraza: *leave bones (somewhere)* i *lay someone to rest (to bury someone's body in a ceremony after they have died; Macmillan Dictionary)*.

Primjer 187

(GV:1442)	(Mrkić, 1442)	(Mihailović, 1484)	(Vajlz, 1502)
Da jednoga ne bi prijatelja [...] svoga doma već ne ćah gledati, nego <i>kosti tamo ostaviti.</i>	If there had not been a friend [...] Never again would I see my home, And would surely have <i>left my bones there;</i>	Had it not been for a very good friend [...] I wouldn't have seen my home again ever, but I would have, rather, <i>left my bones there.</i>	If I had not met a friend [...] I ne'er again had seen this land; There sure had <i>left my bones to rest</i>

3.1.2.2.2.13. KOŽA

Idiom **guliti kožu** koji je učestaliji u obliku sa glagolskom komponentom „derati/oderati”, a može se javiti i dopunjen predloškom sintagmom (*s leđa*), ima globalno značenje „nemilosrdno

iskorišćavati, pljačkati” (Stevanović i dr., 1983, I:355). Semantički tačan prevod ostvaren je u Vajlzovoj i Mihailovićevoj prevodnoj verziji. Vajlz je izraz prenio opisno, dok je Mihailović na veoma uspješan način kombinovao doslovan i leksički prevod: zbog polisemantičke strukture leksema *fleece* (primarna sematička realizacija: šišati vunu; sekundarna semantička realizacija: pljačkati, varati), Mihailović je uspio da u prevodu postigne slikovitost i ekspresivnost blisku izvornoj jedinici. Frazeološki analog u engleskom jeziku je idiom *(to) rip (someone) off*, pri čemu su glagolske komponente izvornog izraza i prevodnog korespondenta vrlo slične semantike. U konkretnom slučaju, pažnju je potrebno skrenuti na Mrkićevo prevodno rješenje, budući da su izrazi *skin someone (alive)* i *guliti kožu (kome)* prividni ekvivalenti, međujezički paronimi, odnosno tzv. lažni prijatelji – leksikalizovano značenje engleskog idioma je (oštro) kritikovati/kazniti koga, tj. po semantičkom sadržaju ekvivalent je je izvornog idioma *izgrditi (koga) na pasja kola/ime*.

Primjer 188

(GV:1166)	(Mrkić, 1166)	(Mihailović, 1206)	(Vajlz,1223)
Jošt imate zemlje i ovacah, pa harajte i kože gulite! U vas stenje na svakoju stranu	You have your own land and sheep, <i>Then kill and skin alive</i> if you will; With you there are groans on every side	You have other lands and sheep besides ours. <i>Go oppress them and fleece their skin instead!</i> Where'er you come, groans rise on every side;	Of sheep and fair domain ye have enough. <i>Yet still ye would both man and beast despoil!</i> Where e'er ye come, rise groans on every side

3.1.2.2.14. NOGA

Izraz *zabadati trn u zdravu nogu* doslovno je prenešen u jezik prevoda. Frazeološki analog sa istom somatskom sastavnicom koji se u ovom slučaju mogao upotrijebiti u prevodu je *shoot oneself in the foot*. Idiom *cut one's nose to spite the face*, (to use self-destructive means in an attempt to solve a problem or fix a situation; The Free Dictionary by Farlex; to carry out a vengeful

action that hurts oneself more than another; Collins English Dictionary) iako se po semantičkom sadržaju dijelom razlikuje, takođe bi se mogao upotrijebiti kao kontekstualni analog.

Primjer 189

(GV:871)	(Mrkić, 871)	(Mihailović, 912)	(Vajlz, 924)
Što zborite? Jeste li pri sebi? <i>Trn u zdravu nogu zabadate!</i>	What speech. Are you out of your mind? <i>Sticking a thorn into a healthy foot.</i>	What do you say? Have you all lost your wits? <i>You drive a thorn into a healthy foot!</i>	Is't so? Is't so? - Ye surely are all mad? <i>Would ye give noxious prick to healthy leg!</i>

Izraz *visiti nogama u grobu*, tj. Njegoševu modifikaciju ustaljenog oblika *biti jednom nogom u grobu*, prepoznali su i relativnim frazeološkim ekvivalentom prenijeli u jezik prevoda Mihailović i Vajlz. Budući da se idiom u gotovo istom obliku javlja u izvorniku i u ciljnom jeziku, te da su ga dva već pomenuta prevodioca na taj način i prenijela, pretpostavljamo da je Mrkićev bukvalan prevod nastao usljed nemogućnosti da se u autorskoj modifikaciji prepozna ustaljeni izraz:

Primjer 190

(GV:2166)	(Mrkić, 2166)	(Mihailović, 2263)	(Vajlz, 2284)
A kako bih danas pridizala <i>kada visim nogama u grobu?</i>	How could I lie, at my age, today, <i>When I am already above my grave?</i>	Why should I add new lies to the old ones <i>When I've one foot in the grave already?</i>	How dare I run beyond the truth, <i>When I have one foot in the grave?</i>

3.1.2.2.15. VRAT

Idiom *stati (kome/čemu) nogom za vrat* sa značenjem „savladati što, potpuno uništiti, pobediti, obuzdati” (Stevanović i dr., 1983:102) preveden je frazeološki, varijantnim oblikom izraza *have (one's) foot at someone's neck* (to be in a position of control or power over someone else; to have another person in a vulnerable position; The Free Dictionary by Farlex). Iako na formalnom planu izrazi predstavljaju ekvivalente, njihove značenjske komponente se (u potpunosti) ne podudaraju, te ćemo ih smatrati frazeološkim analogima. Pored navedenog analoga, mogao se upotrijebiti i bliskoznačan idiom *bring someone/something to their knees* (to destroy or defeat someone or something; The Cambridge Dictionary).

Primjer 191

(GV: 620)	(Mrkić, 620)	(Mihailović, 656)	(Vajlz, 668)
<p>Al' tirjanstvu <i>stati nogom za vrat</i>, dovesti ga k poznaniju prava, to je ljudska dužnost najsvetija!</p>	<p>But <i>to place a foot on the tyrant's throat</i>, Bring him to the knowledge of the law, That is man's most sacred duty!</p>	<p><i>To place foot upon tyranny's neck</i>, to lead tyrants to knowledge of the right, this is the most sacred of man's duties!</p>	<p><i>But foot to place upon the Tyrant's neck</i>, To bring him to the consciousness of Right - This of all human duties is most sacred!</p>

Izraz *tovariti (sebi) (šta) na vrat* sa značenjem opterećivati se nečim (Stevanović i dr., 1983, I:102) u sve tri verzije preveden je bukvalno. Kao moguće frazeološko rješenje navodimo izraz *burden one's head* (To worry or concern oneself with something; The Free Dictionary by Farlex) koji je kako po semantičkom sadržaju, tako i po načinu metaforizacije blizak izvornom idiomu.

Primjer 192

(GV:503)	(Mrkić, 503)	(Mihailović, 541)	(Vajlz, 543)
neke misli <i>na vrat tovarimo</i> ka da posla do mislit nemamo.	<i>We load thoughts on our necks</i> <i>As if we have no work above thinking</i>	<i>We are loading these thoughts upon ourselves</i> as if to think were all we have to do	Mere thoughts we <i>load upon our neck,</i> As if to think were all our business

3.1.2.2.16. ZUBI

Idiom ***oštriti zube za/na koga***, koji se još javlja u obliku sa glagolskom komponentom brusiti u značenju „napadati/napasti koga, pripremiti se/pripremati se na svađu” (Matešić, 1982:793), dekomponovan je i prenešen u jezik prevoda kao zbir značenja sastavnica, tj. doslovno. Treba napomenuti da je Vajlzov prevod u izvjesnom smislu izuzetak, budući da se dijelom oslanja na kontekstualni okvir (prevedenog) stiha, ali i dalje ne predstavlja semantički adekvatno rješenje. Neki od bliskoznačnih frazeoloških analoga koji su se u datom kontekstu mogli upotrijebiti su: *brace/steel oneself for (something)* (prepare mentally or emotionally for something unpleasant; The Free Dictionary by Farlex); *gird one's loins* (to prepare to do something difficult or dangerous; Merriam Webster Dictionary); kao kontekstualni analog bi se, po našem sudu, mogao upotrijebiti i idiom *to be out for one's blood* (very angry and wanting to kill someone or to cause them pain; Merriam Webster Dictionary). Izrazi *oštriti zube (na/za koga)* i *cut teeth (on something)* su međujezički paronimi: *cut teeth on something* ((to gain experience with something, especially at a young age (when one's teeth would be coming in); The Free Dictionary)).

Primjer 193

(GV:1161)	(Mrkić, 1161)	(Mihailović, 1201)	(Vajlz, 1219)
U njih sada druge misli nema do što <i>ostre zube za susjede</i>	In our youth there is no other thought <i>But to sharpen their teeth against robbers</i>	I am sure they have no other thoughts now than to <i>sharpen their teeth for their neighbours.</i>	I know full well ye have no other thought <i>Than greedy tooth to sharpen on your neighbours.</i>

3.1.2.2.2.17. USTA

Idiom ***na usta*** nastao pod uticajem ruskog jezika – *наизустъ*, te ima značenje „napamet” (vidi Marojević 2005:708), a ne „usmeno, izgovorenim riječima” kako je objašnjeno u Rečniku jezika Petra II Petrovića Njegoša. Imajući to u vidu, razumljivo je zašto su probleme pri semantizaciji izraza imali i prevodioci, o čemu svjedoče dva nulta prevoda, kao i jedan opisni prevod koji u potpunosti odstupa od izvornog izraza. Frazeološki analog koji u svom sastavu takođe ima somatizam je *by heart*, te je prevod mogao glasniti *I sing it out like a song I know by heart*.

Primjer 194

(GV:2090)	(Mrkić, 2090)	(Mihailović, 2187)	(Vajlz, 2203)
<p>Amanat mi, ja je i ne čitam,</p> <p>niti mi je knjiga za potrebu[...]</p> <p>Napamet sam je dobro utvrdio [...]</p> <p>pa kad mi je koje za potrebu</p> <p>ispojem ga ka pjesnu <i>na usta</i>.</p>	<p>By my faith, I do not read it,</p> <p>Nor do I even need the Book; [...]</p> <p>I've learned it all by heart: [...]</p> <p>And when I need any of these,</p> <p>I sing it all out like a song.</p>	<p>In the Lord's name, I don't read it either.</p> <p>Nor do I have any need for the book. [...]</p> <p>I've learned it all by heart quite thoroughly: [...]</p> <p>So whenever I need any of it,</p> <p>I sing it out just as I sing a song.</p>	<p>To speak the truth, no Liturgy I read;</p> <p>Nor do I need for service any sort of book; [...]</p> <p>I've learnt it all by heart quite well - [...]</p> <p>Thus when for things like these demand is made</p> <p><i>I can them all sing out like tuneful bird in glade</i></p>

3.1.2.2.2.18. OBRAZ

Idiomi koji sadrže komponentu *obraz* na različite načine su prevedeni na engleski jezik. U ovom slučaju su, pored ekvivalenata *lose face/save face*, prevodioci imali na raspolaganju čitav niz frazeoloških rješenja koja su po značenju i slikovitosti vrlo slična izvornim jedinicama, a koja su se, u zavisnosti od konteksta, mogla upotrijebiti i u primjerima koji slijede. *Blacken/tarnish/sully/besmirch the name/image/reputation, drag one's name through mud/dirt, (cast) a blot on one's escutcheon* neka su od mogućih rješenja, koja su, kako vidimo, koristili i prevodioci.

Kao primjer uspješnog frazeološkog prevoda navodimo upotrebu ekvivalentnog izraza *save face* u stihu 1130. Ovdje napominjemo da ćemo, budući da *obraz/lice* stoje u odnosu meronim–holonim, ekvivalent smatrati apsolutnim, a ne relativnim, budući da, kako smo već isticali, po pitanju određivanja stepena frazeološke ekvivalencije prihvatamo mišljenje D. Dobrovoljskog koji smatra da su određena morfološka i leksička odstupanja dozvoljena i kod apsolutnih ekvivalenata. Kao ilustraciju Dobrovoljski navodi parove gdje se razlika ogleda na formalnom planu (jednina-množina: njemački: *ganz Ohr sein* (jednina), engleski: *to be all ears* (množina), ali i na leksičkom, npr ruski: *прислухнуть змею на зыду* i engleski *cherish/nourish a snake in one's bosom* (Dobrovoljski, 2011:8).

Primjer 195

(GV:1130)	(Mrkić, 1130)	(Mihailović, 1170)	(Vajlz, 1186)
Otpiši mu kako znaš, vladiko, i čuvaj mu obraz ka on tebi!	Answer him as well as you can, Vladika, And <i>save his face</i> , as he has saved yours.	Please answer him, Bishop, as best you know, and <i>save his face</i> just as he has saved yours!	Make answer, Vladika - as well thou canst - And <i>save his face</i> as he hath saved thine!

Budući da su svi prevodioci uspješno zamijenili izvorni izraz ekvivalentom *save face*, bilo je za očekivati da će se kao prevodni supstitut javiti i antonim *lose face*, koji bi u narednom primjeru predstavljao adekvatno rješenje:

Primjer 196

(GV:698)	(Mrkić, 698)	(Mihailović, 737)	(Vajlz, 749)
Staniša je obraz ocrnio, pohulio na vjeru Hristovu.	Stanisa <i>blackened his face</i> , He turned his back on Christ's faith.	<i>All his honour lost</i> her son Stanisa by blaspheming at the true Christian faith	Stanisha <i>play'd false to Faith and Honour</i> , Prov'd traitor unto Christ's holy Name.

Umjesto toga, dobijen je jedan bukvalan prevod *blacken the face* (iako su se po toj analogiji mogli upotrijebiti izrazi bliskog značenja i slikovitosti *blacken the name/image*), jedan opisan prevod – *lost all his honour*, kao i jedan frazeološki prevod. Sa semantičke tačke gledišta, Vajlz je pronašao dobar ekvivalent uklopivši idiom *play false* (iznevjeriti, pogaziti) dobro u kontekst (*play false to (faith and) honor*), te nema većeg odstupanja od izvornog značenja. Sa druge strane, nepodudarnost frazeoloških prevodnih korespondenata manifestuje se na stilskoj ravni, budući da je engleski izraz obilježen kao arhaičan.

Primjer 197

(GV:497)	(Mrkić, 497)	(Mihailović, 535)	(Vajlz, 537)
Tu smo grdno obraz ocrnili i od Boga dio izgubili.	<i>There we blackened our face</i> , And forefeited God's grace in part.	Because of that we've <i>besmirched our honour</i> and lost our grace with the Almighty God.	So horribly <i>our reputation's blacken'd</i> Henceforth from God we wait no grace or favour.

Frazeološki ekvivalent *lose face* u engleskom jeziku najčešće se javlja upravo u kontekstu u kome je izvorni izraz upotrijebljen u stihu 382 (among, with/before/in front of/in the eyes of someone), te se mogao upotrijebiti kao adekvatno prevodno rješenje: *If I reported the dishonest commander, I would be compromising this trust and would lose face among my peers; Abner is quite a general, and David causes him to lose face in front of 3,000 of his troops;... King Richard*

could not lose face with his men by giving it up;...careful not to do or say anything that will embarrass them or cause them to lose face in the eyes of their peers; Just remember that Asian people do not like to lose face in front of others. (iWeb); Među postojećim prevodnim rješenjima posvjedočeni su jedan primjer bukvalnog, te dva opisna prevoda sa *dishonour oneself*.

Primjer 198

(GV:382)	(Mrkić, 381)	(Mihailović, 420)	(Vajlz, 420)
Ti izdao prijed i poslijed, <i>obrljao obraz</i> pred svijetom	You betrayed then and betray still <i>Dishonour your face</i> before the world	you were traitor then and you are one now. <i>You've dishonoured</i> <i>yourself</i> before the world	But thou hast ever traitor been, both first and last; <i>Thyself hast thou</i> <i>dishonour'd</i> 'fore the world

Primjer koji slijedi interesantan je zbog Mrkićevog prevodnog rješenja - ne toliko samog izraza, koji je, kao i ostale sa istom somatskom sastavnicom, preveo doslovno (ili bukvalno), već zbog bukvalnog prevoda stiha u cjelini usljed loše sintaksičke rekonstrukcije. Mihailović i Vajlz nijesu imali sličnih problema pri rekonstrukciji, a i sam izraz su preveli frazeološkim analogom *stain one's honor*.

Primjer 199

(GV:769)	(Mrkić, 769)	(Mihailović, 808)	(Vajlz, 821)
Strah životu <i>kalja</i> <i>obraz</i> često	Fear <i>disgraces the</i> <i>face of life</i> often.	The fear in life often <i>stains one's honour</i> .	<i>Life's honour may be</i> <i>stain'd</i> through fear of death.

U narednom primjeru posvjedočen je jedan doslovan i dva opisna prevoda. Kao neke od predloga za prevodno rješenje možemo navesti idiome *drag one's name through mud/dirt* i/ili *cast a slur on/upon somebody*.

Primjer 200

(GV:1897)	(Mrkić, 1897)	(Mihailović, 1938)	(Vajlz, 1967)
Bezobrazne, obrljane kurve, povukuše te nam <i>obraz grde!</i>	Shameless, sullied whores, Turncoats who now <i>dishonor our face.</i>	Shameless, brazen, and stinking-dirty whores! Those plate- lickers, <i>bringing us dishonour!</i>	Most impudent and dirty rascals With all indecency <i>do us dishonour!</i>

Frazeološki analozi koje smo već pominjali mogli su se upotrijebiti i kao prevodni korespondenti za jedincu **gaziti obraz**, bez obzira na činjenicu što je u osnovi izvornog izraza različita, tj. prostorna metafora. Među prevodnim rješenjima je jedan opisni prevod, kao i kombinacija doslovnog i opisnog kod Mrkića i Mihailovića.

Primjer 201

(GV:308)	(Mrkić,308)	(Mihailović, 346)	(Vajlz, 345)
Kakva braća, ako Boga znate, kada <i>gaze obraz crnogorski</i>	What 'brothers' if you know for God, When they <i>insult the Montenegrin face</i>	In great God's name, what kind of brothers they who <i>dishonour the Montenegrin face</i>	What 'brothers' these? – 'tis God alone can tell! Who <i>mock and scorn our very honour</i>

Primjer koji slijedi karakterističan je zbog pojave nultog prevoda idioma kod Mrkića. Kod Mihailovića i Vajlza prevod je ostvaren semantički tačno (*guard/defend the honor*), pri čemu je kolokacija sa glagolom *guard* u iWeb korpusu zastupljena sa više primjera (34 u odnosu na 8).

Primjer 202

(GV:855)	(Mrkić, 855)	(Mihailović, 895)	(Vajlz, 908)
No primajte vjeru prađedovsku, da <i>branim</i> obraz otačastva.	But take you back your forefather's faith, That together we may defend fatherland.	Accept the faith of your own forefathers! <i>Guard the honour</i> of our dear fatherland!	But take ye once again your Fathers' Faith In order with us to <i>defend our honour!</i>

3.1.2.2.2.19. Zaključne primjedbe o uporednom korpusu idioma sa somatskom sastavnicom

Činjenica da najbrojniju grupu u okviru kategorije idioma čine upravo izrazi koji kao jednu od komponenata sadrže somatizam potvrđuje tezu da je frazeologija u biti antropocentična, tj. usmjerena prvenstveno na čovjeka, negove fizičke i psihičke osobine, ponašanje i iskustva. U većini jezika ljudsko tijelo predstavlja jedan od najzastupljenijih i najproduktivnijih izvornih domena kojim se putem metaforičkog transfera izražavaju veoma raznorodni ciljni koncepti. Prema Čermaku, razloge treba tražiti u vanjezičkoj stvarnosti, tj. činjenici da su samo tijelo i način njegove segmentacije isti u svim zajednicama svijeta (Čermak, 2000, navedeno u Trivić, 2015). Sa druge strane, imajući u vidu da na strukturisanje različitih koncepata utiče sveukupnost iskustava – ne samo fizičkih i mentalnih, već i kulturoloških, pokušaćemo da utvrdimo u kojoj mjeri načini metaforizacije u izvornom i ciljnom jeziku koreliraju u okviru date grupe. Kako međujezička ekvivalencija direktno zavisi od podudaranja načina prenosa značenja – metaforičkog ili metonimijskog, to ćemo ukazati na razlike i sličnosti koje se u tom smislu javljaju kod prevodnih korespondenata.

Kada su idiomi sa sastavnicom *glava* u engleskom jeziku u pitanju, najbrojniju grupu čine jedinice čije se značenje strukturirše putem pojmovne metafore. Ukoliko to imamo u vidu, nije iznenađujuće što idiomi izvornika koji nemaju frazeološke ekvivalente nastaju upravo metonimijskim (sinegdoškim) prenosom značenja GLAVA→ČOVJEK (*miriti glave, muška*

glava, samohrana glava i sl.). Na osnovu iste metonimije nastaje i referentna vrijednost glave – „život”, kao u slučaju izraza *izgubiti glavu*. Vidjeli smo da i kod tog primjera postoje nepodudaranja u smislu asimetrične polisemije, tj. višeznačnosti engleskog izraza. Pored toga, značenje jedinice izvornika ne predstavlja primarnu semantičku realizaciju jedinice jezika cilja. Kada govorimo o metaforičkim asocijacijama koje nastaju na osnovu mjesta, tj. položaja (glave): *poginuti s glave, poginuti na glavu*, primjetna je djelimična međujezička podudarnost. Kada je u pitanju ciljani domen dosađivanje/uznemiravanje, u engleskom jeziku se izvorni domen vezuje za nos, dok je u osnovi ista prostorna metafora (*popeti se na glavu/get up one's nose*). Izraz *bježati glavom bez obzira* čiji semantički sadržaj obuhvata kako komponentu straha, tako i brzine pri izvršenju radnje, a zasniva se na metafori STRAH JE BJEŽANJE, u engleskom jeziku nema ekvivalent, ali mu je na konceptualnom nivou blizak izraz *run for one's life*. U slučaju izraza *utjerati pamet u glavu/knock sense into somebody* kojima se imenuje radnja „opametiti se/urazumiti se” radi se o međujezičkoj kvazisinonimiji, budući da se sve (periferne) komponente semantičkog sadržaja jedinica ne podudaraju. Kada je u pitanju kinezički, tj. idiom gestovno-mimičkog porijekla (nastaje simbolizacijom gesta koji motiviše izraz) *ne okretati glave*, u engleskom jeziku postoji korespondent istog porijekla koji se u izvornom domenu vezuje za prst/ruku – *not to lift/stir a finger/hand*, a koji je ekvivalent izraza *(ni) prstom ne mrdnuti* u polaznom jeziku. Idiom *svijet se (kome) oko glave vrti* koji se zasniva na metafori LJUBAV JE FIZIČKA SILA, nema u engleskom jeziku formalno-značenjski korespondent. Po značenju i načinu metaforizacije mu je blizak izraz *turn one's head*, ali im se kontekstna upotrebljivost razlikuje. Kao analog smo naveli idiom *lose one's head* koji se zasniva na metafori LJUBAV JE GUBITAK KONTROLE/LJUBAV JE SMRT.

Idiomi sa somatskom sastavnicom *srce* u značajnoj mjeri koreliraju u jeziku izvorniku i cilju. Uglavnom nastaju metaforičkim putem pri čemu se somatizam u izvornom domenu u većini slučajeva konceptualizuje kao sadržatelj emocija, tj. lomljiva posuda - Lejkof i Džonson (1980), a sama emocija (tuga/ljubav) pomoću metafora LJUBAV JE FIZIČKA SILA (Lakoff and Johnson, 1980)/TUGA JE NASILNA FIZIČKA SILA/MOĆ (Barcelona, 1986). Idiom *lafska srca* primjer je motivacije putem simbola (Dobrovol'skij i Piirainen, 1995), gdje se veza između domena ne uspostavlja na osnovu sličnosti, već na osnovu određenih konvencija koje uključuju kulturne pretpostavke. Iako je stepen ekvivalencije kod izraza sa takvom vrstom (kulturološki uslovljene) motivacije nešto niži, u konkretnom slučaju se radi o međujezičkim ekvivalentima.

Za jedan posvjedočeni primjer idioma sa somatskom sastavnicom *koljeno* (*pogano koljeno*) u engleskom jeziku ne postoji formalno-značenjski korespondent. Frazeološko značenje izvorne jedinice se u konkretnom primjeru zasniva na sljedećoj semantičkoj realizaciji lekseme koljeno: „5a porodica, porodična loza, rod, genealoško potomstvo. b. poreklo, društveni položaj s obzirom na poreklo: gospodska kolena. v. potomak, izdanak porodične loze: junačko ~, viteško~.” (RSJ, 2011:538) Leksema *knee* u jeziku cilju ne razvija slično značenje, pa ekvivalencija izostaje i na frazeološkom planu.

Izraz *kosti ostaviti* (*gdje*) iz semantičkog polja „smrt” takođe je jedini posvjedočeni primjer sa datom somatskom sastavnicom. U engleskom jeziku ima apsolutni ekvivalent koji takođe nastaje metonimijskim prenosom značenja: *leave bones* (somewhere) koji se još javlja i u obliku *leave bones to bleach*.

Jedan primjer zabilježen je i kada je somatska sastavnica *vrat* u pitanju. Izraz *tovariti* (*sebi*) *šta na vrat* i analog *burden one's head* razlikuju se na formalnom planu, ali se podudaraju na značenjskom. Ekvivalencija je prisutna i na konceptualnom nivou budući da se oba izraza zasnivaju na ontološkoj metafori BRIGA JE TERET.

Sa po jednim primjerom zastupljeni su i idiomi sa somatskim sastavnicama *koža*, *nos* i *zub(i)*, pri čemu je interesantan podatak da za svaki od njih u jeziku cilju postoji formalni korespondent sa kojim stupaju u odnos prividne ekvivalencije. Izraz *oštriti zube* pripada ciljnom domenu „prijetnja, opomena” dok njegov formalni korespondent u engleskom jeziku *cut teeth* pripada domenu „sposobnost, iskustvo”, a njegovo značenje (sticanje vještine, znanja, tj. iskustva) motivirano slikom izbijanja prvih zuba kod djece, tako da možemo govoriti samo o grafičkoj/formalnoj podudarnosti, dok se na semantičkom/konceptualnom planu javljaju razlike. Izraz *izaći/izbiti/skočiti na nos nekome* u značenju „biti uznemiren, preresti/dozlogrditi nekome, onespokojiti nekoga, ne davati mira nekome čije se značenje strukturira putem metafore UZNEMIRENOST JE NEPRIJATELJ/NEPRIJATELJSKO BIĆE/NAPAD NEPRIJATELJA” (Ristić, 2013:147), u engleskom jeziku ima korespondent *get up (one's) nose* sa kojim se podudara na formalnom, značenjskom i konceptualnom nivou. Budući da je primarno semantičko ostvarenje izvorne jedinice upravo ono sa kojim se javlja u *Gorskom vijencu*: „prisjesti komu, stajati koga skupo“ (Matešić, 1982:391), govorimo o nultoj prevodnoj i parcijalnoj sistemskoj ekvivalenciji. Izraz *derati/oderati kožu s koga* i *skin someone (alive)* takodje su u odnosu prividne ekvivalencije.

Mušović (2002) smatra da je izraz motivisan starim surovim načinom kažnjavanja, što i odgovara značenju izraza u ciljnom jeziku. Daljom metaforizacijom bazne sintagme u jeziku izvorniku razvija se značenje nemilosrdno iskorištavati/tlačiti koga. Pojmovna metafora u pozadini frazeologizma glasi: PRIJETNJA/OPOMENA JE OŠTEĆENJE POSUDE/SADRŽATELJA. (Ristić, 2013:112).

Za posvjedočene izraze sa somatizmom *krv* kao komponentom dobili smo oprečne rezultate. U slučaju izraza *proliti krv* koji se zasniva na strukturnoj metafori SMRT JE GUBITAK KRVI prisutna je ekvivalencija i na konceptualnom i formalno-značenjskom nivou, tj. u engleskom jeziku postoji apsolutni ekvivalent *to spill blood*. Sličnu metaforičku pozadinu ima i izraz *okupan krvlju* koji u engleskom jeziku ima apsolutni ekvivalent *bathed in blood*. Sa druge strane izraz *nemati krvi u obrazu* sa asocijativnim značenjem imeničke komponente *krv* (životna sila, vitalnost) u engleskom jeziku ima formalni korespondent *blood drains from one's face*. Budući da izraz u jeziku cilju pripada semantičkom polju straha i zasniva se na metafori STRAH JE GUBITAK KRVI, radi se o prividnoj ekvivalenciji. Kulturno-specifičan izraz *miriti krvi* koji nastaje metonimijskim prenosom značenja u engleskom jeziku nema semantičko-formalni ekvivalent.

Potvrđeni izrazi sa somatskim sastavnicama *dlaka/kosa* i njihovi korespondenti pokazuju visok stepen podudarnosti. Izrazi *za dlaku/(at) a hair's breadth* kod kojih se metaforičke asocijacije zasnivaju na semama oblika, apsolutni su ekvivalenti. Izraz *(na)ježiti se (kome) kosa na glavi* koji se, uz variranje glagolske komponente može javljati i kao *dizati (dići)/podići se kome kosa na glavi* i u čijoj je osnovi je strukturna metafora STRAH JE HLADNOĆA, jedan je od primjera internacionalne frazeologije: *make somebody's hair's stand up on end* (engleski), *poner los pelos de punta* (španski), *die Haare zu Berge stehen* (njemački), *faire dresser les cheveux (sur la tête)* (francuski), *волосы дыбом встают* (ruski).

Kod dva posvjedočena izraza sa somatskom sastavnicom *prst* zabilježena je djelimična podudarnost. Izaz *po prstu kaživati/point finger at someone* su gestovno-mimičkog porijekla, tj. nastaju semantičkom transpozicijom bazne sintagme kojom se imenuje gest. Kao što smo već navodili, razlike između korespondenata odnose se na semantički opseg, tj. polisemantičku strukturu izvorne jedinice. Gest se nalazi i u osnovi kulturno-specifičnog izraza *krst od tri prsta*

koji je daljim metonimijskom prenosom značenja počeo označavati čovjeka pravoslavne vjeroispovijesti, a koji u engleskom jeziku nema formalno-značenjski korespondent.

Izraz *dopasti kome šaka* koji se vezuje za koncept fizičkog obračuna podudara se sa engleskim izrazom *fall into someone's hands* na formalnom i metaforičkom planu (KONTROLA/MOĆ JE GORE, BITI POD KONTROLOM/U ČIJOJ MOĆI JE DOLJE – Lejkof i Džonson (1980). Diskrepance se manifestuju na semantičkom planu - izraz se u jeziku cilju vezuje za semantičko polje vlast/kontrola. Bliskoznačan korespondent u jeziku cilju je *lay hands on someone* sa kojim sličnost postoji i na metaforičkom, tj. planu motivacije: u oba izraza se u izvornom domenu šaka javlja kao instrument kažnjavanja, a u osnovi je i ista prostorna metafora. Idiom *od srednje ruke* koji se javlja u atributivnoj funkciji i služi za kvalifikovanje vrijednosti/ sposobnosti, u engleskom jeziku nema formalno-značenjski korespondent, već se kao bliskoznačan izraz javlja tautološki spoj *fair to the middling*. Idiom *ukaljati ruke (čijom krvlju)* koji počiva na metafori MORALNO LOŠE JE PRLJAVO, te GUBITAK KRVI JE SMRT u engleskom jeziku ima ekvivalent *stain one's hands with blood*.

Djelimična podudarnost na međujezičkom planu javlja se i kod idioma sa somatskom sastavnicom noga. Ekvivalencija na semantičkom, formalnom i konceptualnom nivou zabilježena je kod izraza *zabadati trn u zdravu nogu* i *visiti nogama u grobu*, tj. njegovog kanoničkog oblika *biti jednom nogom u grobu*. Za idiom *zabadati trn u zdravu nogu* u engleskom jeziku postoji ekvivalent, pri čemu se razlike ogledaju na formalnom planu (leksičkom sastavu), dok se po semantičkom sadržaju, odnosno načinu metaforizacije (PRIJETNJA JE NEPRIJATELJ/FIZIČKO OŠTEĆENJE) podudaraju. Izuzev navedenog ekvivalenta, izvornom izrazu je na značenjskoj i konceptualnoj ravni blizak i idiom *cut the nose to spite the face* koji se u izvornom domenu vezuje za dvije (različite) somatske sastavnice. U slučaju idioma *biti jednom nogom u grobu* imamo združeno djelovanje metafore SMRT JE PUTOVANJE/ODLAZAK i metonimije (GROB→SMRT). Kod izraza *stati (kome) nogom za vrat*²⁷ i prevodnog korespondenta *bring someone to his knees* podudarnost je djelimično ostvarena na semantičkom i konceptualnom nivou: oba izraza pripadaju semantičkom polju pokornost/poniznost i zasnivaju se na “ukrštenim

²⁷ Kako izraz ima dva somatizma u sastavu, a može se javiti i u varijantnom obliku sa somatizmom grlo (*stati nogom pod grlo*) to smo ga svrstali u grupu idioma sa sastavnicom noga.

pojmovnim metaforama PONIZNOST/POKORNOST JE DOLE I PONIZNOST/POKORNOST JE POBEDA NEPRIJATELJA” (Ristić, 2013: 141).

Kod posvjedočenih idioma sa somatskom sastavnicom *oči* i korespondenata u jeziku cilju zabilježen je nizak stepen podudarnosti. Za izraz biblijskog porijekla *u trenu(e) oka*, nastao metaforizacijom gesta, u engleskom jeziku, očekivano, postoji apsolutni ekvivalent. Izrazi *zamaštati oči (kome)* i *pull wool over eyes* bliski su po značenju i načinu metaforizacije (ZNATI JE VIDJETI), a razlikuju se po leksičkom sastavu, tj. na formalnom planu.

Idiom *vaditi oči (kome)* pripada grupi izraza (sa ovom somatskom sastavnicom) kojima se iskazuju neprijateljstvo, neblagonaklonost i antagonizam: *ne moći gledati/vidjeti očima nekoga; gledati krivim/prijetim okom; bosti oči (jedan drugom); biti sa nekim kao luk i oči, bježi/bježite/gubi se/gubite se/idi/idite ...mi sa/ispred oči/očiju!* i sl. (Trivić, 2015:243-246). Korespondent u engleskom jeziku je izraz *scratch one's eyes out* koji, uz manje razlike na leksičkom planu, gradi sa izvornim izrazom odnos ekvivalencije na formalno-značenjskom i konceptualnom nivou (u osnovi je metafora KONFLIKT JE FIZIČKO OZLJEĐIVANJE/NANOŠENJE FIZIČKOG OŠTEĆENJA). Budući da se radi o izrazu nešto niže frekvencije, ne govorimo o odnosu apsolutne ekvivalencije. Pored navedenog, izrazu je po semantičkom sadržaju i načinu metaforizacije blizak idiom *fly/jump at someone's throat* koji se u izvornom domenu vezuje za različitu somatsku sastavnicu (*throat*). Idiom *da oči iskoče* koji se vezuje za koncepte bol, umor, napor, gradi sa engleskim izrazom *eyes are popping out (of one's head)* iz semantičkog polja začuđenost/čuđenje odnos prividne ekvivalencije. Izraz *ne uteče oka ni svjedoka* koji nastaje metonimijskim prenosom značenja u engleskom jeziku nema ekvivalent. Bez ekvivalenta je i izraz *ne moći oka otvoriti* koji se zasniva na metafori (NE MOĆI) VIDJETI JE BITI U (NE)POVOLJNOM POLOŽAJU.

Budući da je idiom *na usta* preuzet, tj. nastao pod uticajem ruskog jezika, to ovdje ne upoređujemo načine metaforizacije u jeziku cilju i izvorniku. Analog date jedinice u engleskom jeziku se u izvornom domenu vezuje za različitu somatsku sastavnicu – heart (*by heart*).

Stepen korelativnosti za posvjedočene izraze sa sastavnicom *uho/uši* takođe je nizak. Izraz *tursko uho* koji nastaje metonimijskim prenosom značenja u jeziku cilju nema formalno-značenjski korespondent. Idiom *podignuti uši* kojim se upućuje na ponos, gordost, samopouzdanje, ima u engleskom jeziku analog *lift/raise one's head* sa kojim ostvaruje ekvivalenciju na semantičkom i

konceptualnom planu (u osnovi je prostorna metafora PONOS JE GORE), a koji je ekvivalent izvornih jedinica (*uz*)*dići glavu*, *držati glavu visoko*. Izraz *put za uši* u engleskom jeziku ima analog sa kojim se podudara na značenjskoj i stilskoj ravni (*hit the road*), ali on u svom sastavu nema somatsku komponentu.

Kod jedinica u čijem je sastavu somatizam *obraz*, zabilježen je najniži stepen podudarnosti. U engleskom jeziku se koncept časti, kada se u izvornom domenu vezuje za somatsku sastavnicu *face* koja se konceptualizuje kao objekat, strukturise putem metafore ČAST JE PREDMET KOJI SE MOŽE IZGUBITI/KOJI TREBA ČUVATI, pa tako dobijamo antonimski par *lose face/save face*. Način metaforizacije i semantički sadržaj istovjetni su kod izvorne jedinice *čuvati obraz*. Razlike na formalnom planu ogledaju u tome što se u izvornom domenu polaznog jezika javlja sastavnica *obraz*, a u engleskom jeziku *face*. Budući da one stoje u odnosu meronim-holonim, izraze smatramo ekvivalentnim. Za sve ostale primjere ne mogu se ponaći formalno-značenjski korespondenti. Sličnosti koje su zabilježene odnose se na konceptualni nivo, tj. na metaforizaciju svojstava bijele/crne boje: bijelo/svijetlo semantičkom reinterpretacijom počinje označavati (moralnu) čistotu i ispravnost (otuda *čist obraz/svijetao obraz*), dok se za drugi član binarne opozicije vezuju antonimski parnjak *crn obraz*, *te ocrniti/okaljati/obrljati obraz*. U jeziku cilju to su izrazi *tarnish/sully/besmirch the name/image/ reputation*, *drag one's name through mud/dirt*, *(cast) a blot on one's escutcheon*. Izrazi *gaziti obraz* i *braniti obraz* koji se zasnivaju na prostornoj metafori GUBITAK ČASTI JE DOLJE u slučaju prvog, tj. ČAST JE PREDMET KOJI SE MORA ČUVATI I BRANITI kod drugog, u engleskom jeziku, nemaju odgovarajuće ekvivalente.

3.1.2.3. Kulturno-specifični izrazi za koje u ciljnom jeziku postoje prevodni supstituti

Izraz *od Kosova* u značenju „od pamtivijeka”, jedan je od primjera frazeoloških jedinica sa značenjem vremenskih odnosa koje se obrazuju prema modelu koji Dragana Mršević-Radović naziva „kataklizmičkim”: kao orijentir se u izrazu pojavljuje konkretan istorijski događaj, ali je vrijeme na koje se njime upućuje pomjereno u odnosu na objektivno, tj. u značenju izraza istorijsko vrijeme ustupa mjesto mitskom. Mršević-Radović (2008:84) smatra da je ovakav model opšterasprostranjen, a da se kao orijentiri za frazeološke jedinice koje na taj način nastaju javljaju događaji koji su po nečemu obilježili svoje vrijeme (elementarne nesreće, ratovi i sl.), te stoga predstavljaju pogodan materijal za mitsku obradu. Kao sličan primjer autorka navodi i izraz *još prije Tomine kuge*. Kada je kosovski mit u pitanju, Mršević-Radović ukazuje na njegovu povezanost sa opštecivilizacijskim modelom u kojem se vrijeme odmjerava u odnosu na mitski potop:

„I upravo univerzalne elemente mitskog potopa i njegovog moralnog preoblikovanja, nalazimo u srpskom kosovskom mitu. Kada se u navedenom kontekstu, u srpskom jeziku davno vreme odmerava kao vreme pre Kosova, onda to nije više odmeravanje prema istorijskom sukobu dveju vojski, već prema kosovskom porazu koji je u mitskoj svesti dobio značenje i dimenzije katastrofe koja je zadesila srpski narod, i iz koje je on izišao fizički uništen, ali duhovno preobražen i uzvišen. Sad neće biti nimalo iznenađujuće što ga je Matija Bećković nazvao ‘kosovskim potopom’ u knjizi *O Njegošu*” (Mršević-Radović, 2008:86-87).

Kada su u pitanju prevodna rješenja za idiom *od Kosova* koji se tri puta javlja u *Gorskom vijencu*, uočavamo da je izraz u ciljni jezik mahom prenošen doslovno:

Primjer 203

(GV:394)	(Mrkić, 394)	(Mihailović, 432)	(Vajlz, 432)
Mićunović i zbori i tvori!	Micunovic both speaks and acts!	Micunovic' talks as well as he acts!	Mitchunovitch! he acts as well as talks!
Srpkinja ga još rađala nije	No Serb woman has born his like,	Serbian woman has never born his like,	Serbian mother ne'er hath borne his like
<i>od Kosova, a ni prijed njega...</i>	<i>Since Kosovo, and maybe even before it!</i>	<i>since Kosovo or even before it!</i>	<i>Since Kossovo - nor yet, I trow, before it!</i>

Budući da se izraz ovdje realizuje u svom globalnom značenju, doslovan prevod nije adekvatan. Značenjski ekvivalent u engleskom jeziku je idiom *since time immemorial*, pa smatramo da bi u ovom slučaju rješenje moglo biti dato u vidu kombinacije doslovnog i frazeološkog prevoda (*Since Kosovo - since time immemorial*) kako bi se sačuvalo što više implikacija izraza, kao i njegova kulturološka dimenzija. Ako se osvrnemo na hipotezu o povezanosti kosovkog i mitskog potopa, to bi korespondent izvorne jedinice mogao biti i idiom *before the Flood*. Iako bi se upotreba nekog od navedenih supstituta predstavljala adekvatan prevod, takav postupak bi istovremeno ukazivao na asimilujuću prevodnu strategiju koja za cilj ima podređivanje sistemu ciljnog jezika i kulture, te rezultira neutralisanjem specifičnosti i autentičnosti izvornika.

U preostala dva primjera navedenog idioma realizuje se kako frazeološko, tako i leksičko značenje sastavnica sa kojim one ulaze u sastav izraza. Drugim riječima „sećanje na stvarni historijski događaj i kolebanje između historijske i mitske istine” (Mršević-Radović, 2008:87) reflektuje se u upotrebi izraza u dva naredna primjera, a i u samom prevodu. Ukoliko se kod idioma realizuje i doslovno i leksikalizovano značenje, prevodiocu uglavnom preostaje da se odluči koje će od ta dva značenja prenijeti. Sudeći na osnovu primjera koji slijede, očigledno je da je to u konkretnom slučaju bilo doslovno značenje:

Primjer 204a

(GV: 2096)	(Mrkić, 2096)	(Mihailović, 2193)	(Vajlz, 2210)
Prosta sablja po sto puta turska <i>od Kosova</i> koja nas siječe	A hundred pardons on the Turkish sabre Which has been slaying us <i>since Kosovo</i>	It is easier to bear the Turkish sword <i>Since Kosovo</i> our reaper and killer	But hundred pardons e'en to Turkis swords Harvest enough <i>since Kossovo</i> they've reaped

Primjer 204b

(GV:2652)	(Mrkić, 2652)	(Mihailović, 2756)	(Vajlz, 2810)
<p>Hoću spomen da činim dušama vitezova našega naroda; Danas će im najmilije biti, <i>od Kosova</i> nigda kao danas.</p>	<p>I want to hold a memorial service For the valiant men of our people; They will be more pleased with this day, Than with any day <i>since Kosovo.</i></p>	<p>I want to hold memorial service to the souls of our nation's great heroes. This day will be the most priceless to them. <i>Since Kosovo</i> there's never been such day.</p>	<p>Memorial service I now hold For all our valiant knightly souls; To-day to them shall be most sweet, <i>Since Kossovo</i> not such a day!</p>

Na isti krvavi „kosovski potop” aludira se i u izrazu *Kosovo je oko njega leglo*, koji predstavlja pjesnikovu modifikaciju izraza *krv je pala (legla)*. Mrkićev prevod smatramo doslovnim – iako upotreba neodređenog člana ispred toponima ukazuje na to da se ne radi o konkretnom lokalitetu/događaju, već o prenosu značenja sa referenta, rješenje kod receptora prevoda ne može izazvati iste asocijacije kao u izvorniku. Mihailović se takođe koristi postupkom kalkiranja, ali uz eksplicitaciju sadržaja kroz primjedbu prevodioca: „Kada se upućuje na neku veliku tragediju (poraz), Srbi to često čine evocirajući ‘Kosovo’, koje ih podsjeća na pad srpske imperije čiji je početak obilježila bitka na Kosovu iz 1389. godine” (Mihailović, 1997:111).²⁸ Najuspješnijim smatramo Vajlzov opisni prevod ‘*a very Kossovo for slaughter*’ koje predstavlja svojevrsnu intratekstualnu eksplicitaciju idioma. Za (masovno) krvoproliće i pokolj u engleskom jeziku se koriste lekseme *bloodshed* i *bloodbath*, te idiomi *blood has been spilled* (pala je krv) ili *blood (will) run(s)* (biće/bilo je krvoprolića). Prema našem sudu, i u ovom slučaju bi kombinacija frazeološkog/leksičkog i doslovnog prevoda mogla biti upotrijebljena kao adekvatno rješenje (*Blood running deep as once on the Kosovo field /the Kosovo bloodbath*).

²⁸ “When referring to a great calamity, the Serbs often invoke the name of Kosovo, since it reminds them of the downfall of the Serbian Empire that started with the Battle of Kosovo in 1389.”

(GV:1717)	(Mrkić, 1717)	(Mihailović, 1758)	(Vajlz, 1786)
no je krvav, da ga Bog ubije: <i>Kosovo je oko njega leglo!</i>	A wonderful plunder somewhere, But it's bloody blood, may God kill it, <i>A Kosovo lies around it.)</i>	I see somewhere a handsome, large booty, but mixed with blood, may God's curse be on it! <i>Kosovo is lying all around it.</i>	Somewhere see I booty rich, But mixed with blood and curst of God, - <i>A very Kossovo for slaughter!</i>

Idiom ***udriti u smućene vjetrove*** u značenju „rastrojiti se, povileniti, tj. biti van sebe” (Marojević, 2005:76); „poremetiti pameću, poludeti” (Mršević-Radović, 2008:108) u sve tri prevodne verzije je dekomponovan, pa je kao rezultat nastao bukvalan prevod. Za interpretaciju kako navedenog idioma, tako i poredbene konstrukcije u stihu koji slijedi, vrlo je važno ukazati na mitološku motivaciju. Dragana Mršević Radović upućuje na vjerovanja po kojima je biće koje upravlja vjetrom demonske prirode i zlo, te ono donosi i različite bolesti, u prvom redu duševne: „Primitivni čovek je pogubnim uticajem zlih demona nastojao da objasni uzroke nepovoljnih događanja i nastanka bolesti. Tako se na primer, u dijalektima istočne i južne Srbije nazivima vetar, vetrinje označavaju različite bolesti koje dolaze preko vetra [...] u bugarskom je ветрище naziv za loš vetar, a u Makedoniji, u Skopskoj kotlini, veterska bolest označava ludilo” (Mršević-Radović, 2008:107). Navodeći niz frazeologizama sa komponentom vjetar kojima se upućuje na mentalne i psihičke osobine: *biti pun vjetra, imati divlji (ludi) vjetar u glavi, udariti u smućene vjetrove*, autorka ističe da nije slučajno što se baš vjetru pripisivala moć da kontroliše mentalno zdravlje: „Poznato je iz iskustva da osetljive osobe i nervni bolesnici teže podnose promene i duvanje jakih vetrova, posebno južnih. Loše raspoloženje ili pogoršanje zdravlja u takvim okolnostima moglo se shvatiti i kao uzrokovano samim vetrom...” (Mršević-Radović, 2008:108). Kada je sam izraz *udariti u smućene vjetrove* u pitanju, tumačenje se vezuje za vjerovanje da u vihoru/kovitlacu zli duhovi kolo vode, te stoga on nosi bolesti i naročito je opasno u takav kovitlac upasti:

„U srpskom jeziku izraz udariti u smučene vetrove ima mitološku motivaciju i znači 'poremetiti pameću, poludeti'. Nelingvističku bazu za ovaj izraz predstavlja verovanje da se može poludeti ako se slučajno nagazi na tzv. 'smučene vetrove'. To su, veruje se, burni uskovitlani vetrovi, koji se kreću po tlu zemlje i donose bolesti, a najviše ih ima na grobljima i na raskršćima gde je inače najviše duhova” (Mršević-Radović, 2008:108).

Imajući u vidu prethodno tumačenje, kao neke od značenjskih korespondenta koji su se mogli upotrijebiti navodimo *take leave of one's senses* ili *(be) not in one's right mind*. Ukoliko u obzir uzmemo i značenje poredbene konstrukcije u kataforičkom kontekstu *o Marču* kod Danila Vušovića (2004:96) „[...] O marču je obično vetrovito i promenljivo vreme i, po narodnom verovanju, zbog toga tada vetrom putuju veštice i sastaju se u kola na raskršćima i gumnima”²⁹, smatramo da se uz izvjesne modifikacije mogao upotrijebiti i izraz sa unekoliko sličnom motivacionom bazom i značenjem *away with the fairies* (giving the impression of being mad, distracted, or in a dreamworld; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 206

(GV: 664)	(Mrkić, 664)	(Mihailović, 704)	(Vajlz, 716)
<i>A evo si udrio, vladiko, u neakve smučene vjetrove, ka u marču kad udri vještica</i>	<i>Behold, Vladika, how you are driven, Among some evil winds, As when in March the witch strikes</i>	<i>But here you are sailing hard - O Bishop, into confused and very troubled winds, like the witch who stalks in the month of March</i>	<i>Vladika, behold how thou art driven By all the wanton, wandering winds that blow; By galtes of early spring when rules the witch;</i>

²⁹ Za detaljnije objašnjenje izraza vidjeti str. 247 u ovom radu, primjer 239.

Idiom *ne dati (za šta, za koga) tursku paru* koji se javlja i u obliku *ne dati ni pet para (za koga/za šta): ne cijeliti što nikako, obezvrijediti što* (Matešić, 1982:450) sva tri puta preveden je doslovno, mada Mihailovićevo i Vajlzovo rješenje možemo protumačiti i kao aluziju na idiom *not worth a (brass) farthing* koji je značenjski blizak izvornoj jedinici. Rješenje je moglo biti dato u vidu kombinacije frazeološkog i doslovnog prevoda – *it's not worth a Turkish farthing/dime*, kako bi se sačuvala i kulturno-specifične nijanse u značenju, odnosno, u konkretnom slučaju, etnički stereotip reflektovan u jedinici izvornika.

Primjer 207

(GV:1619)	(Mrkić, 1619)	(Mihailović, 1658)	(Vajlz, 1656)
Ada za svu igru bez gusalah <i>ja ti ne bih paru tursku dao.</i>	For any games without the gusle, <i>I would not give a Turkish sou.</i>	<i>I wouldn't give you e'en a Turkish farthing</i> for a pageant without a gusle.	Without gouslé, for no game in the world <i>Would I give a Turkish farthing!</i>

Bukvalan prevod idioma posvjedočen je za izraz *proći (kroz) sito i rešeto*. Iako se frazeologizam javlja u svom ustaljenom obliku, a u engleskom jeziku postoji adekvatan analog, prevodioci nijesu uspjeli da ga pravilno semantizuju i prevedu. Treba ipak naglasiti da izraz spada u kategoriju tzv. globalnih frazeologizama koji su česta prepreka za prevodioce budući da su sve sastavnice izraza desemantizovane, pa se značenje ne može zaključiti po nekoj njih, niti proizilazi ni iz njihovog prostog zbira. Sva tri prevodioca su doslovno prenijela denotativno značenje izvornog frazeologizma, ali se u ovom slučaju *passed (through) sieve and colander* ne može smatrati primjerom kalka, tj. doslovnog prevoda koji bi mogao za govornika engleskog jezika imati adekvatno asocijativno značenje. Frazeološki analog izvorne jedinice u engleskom jeziku je idiom *go through the mill/go through thick and thin*, a potvrdu za to nalazimo i u Kovačevićevom i u Milosavljevićevom rječniku. I ovaj primjer može nam poslužiti i kao ilustracija kompleksnosti i slojevitosti procesa prevođenja frazeologije, tj. kao izvjesna potvrda njene „neprevodivosti”. Naime, vrlo često se dešava da u prevodnom rješenju nije moguće u potpunosti prenijeti količinu informacija datu u izrazu originala. U konkretnom slučaju, ako bi izraz preveli pomenutim analogom, zadržala bi se značenjska komponenta, ekspresivnost, stilska pripadnost, ali ne i

kulturološka obojenost originala. Sa druge strane, prevod analogom omogućava „čitljivost” u drugoj kulturi, pa se prevodilac mora odlučiti kojom će se strategijom rukovoditi pri prevodu, tj. da li će se fokusirati na polazni ili ciljni jezik, tj. truditi se da rješenja budu što vjernija originalu ili pokušati da pronađe što približnije prevodne ekvivalente.

Primjer 208

(GV:2486)	(Mrkić, 248)	(Mihailović, 2590)	(Vajlz, 2623)
Ja sam <i>proša sito i rešeto</i> ovaj grdni svijet ispitao,	<i>I have passed through sieve and colander,</i> Into this awful world inquired,	<i>I have passed through both sieve and colander.</i> I have looked this troublesome world over.	<i>Through sieve I've passed and colander,</i> And much inquired into this weary world;

U primjerima koji slijede, analizirani idiomi „sastoje se od frazeološkog niza sa dvije jedinice” (Pejanović, 2010:76) - *srpska/turska kapa*, nastao metonimijskim prenosom značenja - „narod, odnosno pripadnik naroda, čovek” (Stevanović i dr. 1938:340) koji je, uz jedan izuzetak doslovno prenešen u jezik prevoda, te izraza *ime pogibe, bi poginulo (kome)* „iščeze, nestalo bi ga, nestalo bi bez ikakvog traga” (Stevanović i dr. 1938:288) koji je preveden na različite načine. Kod Mrkića se u oba primjera javlja kombinacija doslovnog i leksičkog prevoda, dok se kod Mihailovića i Vajlza se javlja po jedan doslovan, i po jedan opisni prevod gdje dolazi do odstupanja od značenja izvorne jedinice. Vajlzovovo rješenje možda se može objasniti time da je prevodilac izraz shvatio kao *(one's) good name (good reputation) will perish*, te je stoga upotrijebio leksički ekvivalent *fame*. Po našem mišljenju, kao prevodno rješenje u stihu 1244 mogao se upotrijebiti izraz *wipe out/ wipe (the Turks, the Serbs) off the face of the earth*.

Primjer 209a

(GV:258)	(Mrkić, 258)	(Mihailović, 296)	(Vajlz, 290)
<i>Srpskoj kapi svud ime pogibe.</i> Postadoše lafi ratarima	<i>The Serbian cap disappeared everywhere,</i> Lions became plowmen	<i>The Serbian name has perished everywhere.</i> Mighty lions have become meek peasants.	<i>So parsed the Serbian Cap and Name away:</i> Warrior lions gave place to ploughmen

Primjer 209b

(GV:1224)	(Mrkić, 1224)	(Mihailović,1264)	(Vajlz,1283)
<i>Turskoj kapi tu ime pogimu,</i> sva utonu u jednu grobnicu;	<i>There the Turkish fez disappeared,</i> They all sank in one grave	<i>The Turkish fez suffered a sound defeat.</i> All of the Turks sank into a mass grave.	<i>Where perish'd fame of Turkish fez!</i> The Turkish host - they sank all in one grave

Izraž **čitati masla i bdenija** sa značenjem „čitali smo joj molitve za ozdravljenje uz mazanje posvećenim uljem i noćne molitve za mir duše” (Marojević, 2005:86) opisno je, i uglavnom sematički, tačno preveden. Mrkićevo rješenje primjer je u prevodilačkoj praksi često korišćene hiposemantizacije - izvorni izraz koji je u semantičkom smislu specifičniji, zamjenjuje glagolom opštijeg značenja (*to pray*). Mihailovićevo i Vajlzovo prevodno rješenje uključuje i djelimičnu eksplicitaciju (*(to read) over the holy oil, pour the holy oil*) uz to da je dio semantičkog sadržaja izostavljen. Kada je u pitanju izraz **otvarati knjige na proroke**, prevod, kao i u brojnim drugim primjerima, reflektuje složenost procesa tj. tekšće pri semantičkoj rekonstrukciji Njegoševe frazeologije. O tome da su takve poteškoće očekivane, govori i činjenica da po pitanju značenja izraza postoje neslaganja i među vrsnim tumačima Njegoševog djela. U tom smislu Mihailovićevo prevodno rješenje odraz je tumačenja koje su zastupali Rešetar, Banašević, Vušović i Stevanović. Banašević u svom obrazloženju navodi sljedeće: „išao sam s njom do ‘proroka’ da vide iz knjiga šta joj je (knjige su nasumice otvarane, a zatim je kojekakvim tumačenjem prvih reči pronalazen uzrok bolesti i divan savet kako da se leći)” (Banašević 1973, navedeno u Marojević, 2005:544).

„Proroci su oni ljudi što iz nekakvih knjiga pogađaju što se kome dogodilo i šta će mu se dogoditi; Mandušić je, dakle, snahu vodio prorocima da vide iz knjiga zbog čega se pomamila (isp. ovde ono mesto kod Vuka iz n. prip. ‘Kum riba’ gde je neki čovek, zato što su mu deca stalno umirala, ‘svuda na proročice hodio i proročke knjige otvarao, ali ništa fajdisalo (koristilo) nije’” (Vušović, 2004:202).

Mrkićevo i Vajlzovo prevodno rješenje (to open the Prophetic Books) u skladu je sa tumačenjem R. Marojevića: „(otvarati) Bibliju na proroke” (knjige biblijskih proroka)” (Marojević, 2005:546).

Primjer 210

(GV: 836-842)	(Mrkić, 836-842)	(Mihailović, 875 -881)	(Vajlz, 889-895)
<p><i>Otvara' joj knjige na proroke;</i></p> <p>neki kaže: Na sugreb je stala,</p> <p>neki kaže: Splele je mađije.</p> <p>Svud je vodi po manastirima</p> <p><i>i čita' joj masla i bdenija;</i></p> <p>kumi vraga u sve manastire</p> <p>da ostavi snahu Anđeliju</p>	<p><i>I opened prophetic books before her,</i></p> <p>Some said: "She stepped in the dog's scrap",</p> <p>Some said: "She is bewitched".</p> <p>I took her to the monasteries,</p> <p><i>Had monks read and prey over her;</i></p> <p>Even besought the devil in the monasteries,</p> <p>To leave alone sister-in-law Angelia.</p>	<p><i>I took her to "prophets" who read from books.</i></p> <p>One said, "She has stepped on some dog's scratchings."</p> <p>Another said, "She is bewitched for sure."</p> <p>I took her to all the monasteries,</p> <p><i>where they read to her over holy oil.</i></p> <p>In the cloisters I beseeched the devil to stay away from our Andjelija.</p>	<p><i>The Books Prophetic straightway I did open:</i></p> <p>Some said, "Where dogs have scraped, sure she hath trod!"</p> <p>But others cried, "By magic arts she is bewitched!"</p> <p>I took her round to all the monks,</p> <p><i>Who read; upon her pour'd their holy oil;</i></p> <p>In every cloister I besought the Devil</p> <p>To grant some respite unto our Angelia;</p>

Prevod idioma *časni dvoje posta* ne smatramo adekvatnim iz dva razloga. Prvi problem odnosi se na tumačenje samog izraza koji je u tom smislu predstavljao „kamen spoticanja” i za vrsne poznavaoce Njegoševog djela. Prema tumačenju koje su zastupali Rešetar (1892), Kovačević (1940), Radović (1974), i Stevanović (1983), izraz se odnosi na vaskršnji i božićni post. Upravo na ovaj način idiom je semantizovao i preveo Mihailović. Mrkić i Vajlz takođe polaze od teze da se radi o dva posta od kojih je jedan vaskršnji: u Vajlzovom prevodnom rješenju se, pored *Lent* (uskršnji post), našlo još i *Autumn Fasts*. Budući da post uoči Božića počinje 28. novembra, a završava se 6. januara, moguće je da je i Vajlz, kao Mihailović, mislio upravo na božićni post. Sintagma *Autumn fast* možda bi se mogla objasniti time što se božićni post katoličanstvu ne praktikuje, pa je prevodilac iz tog razloga pribjegao eksplicitaciji. Prevod, u svakom slučaju, nije u skladu sa tumačenjem po kome su časni posti uskršnji i velikogospodinski (Ćorović, 1913; Vukmanović, 2002; Tomović, 1999). U trećoj, Mrkićevoj prevodnoj verziji, izraz je prenešen kombinacijom *the Lent* i generičkog termina *fast*. Budući da se se idiom realizuje u značenju *vaskršnji post*, navedena rješenja ne možemo smatrati adekvatnim: „Dvoje časnih posta su [...] velika četrdesetnica i velika nedjelja, danas sastavni djelovi jedinstvenog, vaskršnjeg posta” (Marojević, 2005:504).

Druga primjedba odnosi se na sam prevod *The Lent – korizma* tj. četrdesetnica kod katolika, dok se za pravoslavni vaskršnji post koristi termin *The Great Lent/Fast*. Budući da su se sva tri prevodioca opredijelila za postranjujuću prevodnu strategiju, dosljedan prevod bio bi ostvaren upotrebom termina karakterističnog za izvornu kulturu.

Primjer 211

(GV:861)	(Mrkić, 861)	(Mihailović, 901)	(Vajlz, 914)
<i>časne dvoje postah</i> da postite; za ostalo kako vam je drago!	Observe <i>the Lent and the fast</i> , And for the rest as it pleases you.	observe with care <i>the lent and Christmas fasts</i> . As for the rest, do what your heart desires!	Observe with care <i>the Lent and Autumn Fasts</i> , And for the rest - do what is dear to thee

3.1.2.4. Bezekvivalentna leksika

U ovu grupu jedinica spadaju frazeologizmi koji su nosioci etnokulturnih obilježja, svojevrsni „otkrivači” jezičke slike svijeta i sistema vrijednosti jednog naroda i epohe. To su jedinice koje se u velikoj mjeri odlikuju sociokulturnom motivacijom i koje kao takve predstavljaju „spremišta različitih tradicija”³⁰, običaja i vjervovanja (Colson, 2008:201).

Među frazeološkim jedinicama bez strukturno-semantičkih ekvivalenata pravimo razliku između kulturno–specifičnih i kulturno markiranih. O kulturno–markiranim jedinicama govorimo onda kada možemo detektovati kulturne „nanose” u značenju, a da pritom u ciljnoj (tj. u konkretnom slučaju u anglofonij) kulturi možemo naći iste ili slične koncepte, premda drukčije leksikalizovane, tj. izražene različitim jezičkim sredstvima. Ovdje je značajno ukazati na razlike u pogledu određivanja okvira frazeologije u domaćoj i anglističkoj lingvistici, tj. na činjenicu da se u potonjoj u frazeološki fond (nerijetko) svrstavaju i složenice čije značenje ne predstavlja prost zbir denotativnih značenja sastavnica, npr. već navedeni primjeri *high-hearted*, *lionhearted*, *redneck* i sl., pa bi se u tom smislu neke od jedinica koje ćemo navesti mogle okarakterisati i kao frazeološki korespondenti. O kulturno-specifičnim jedinicama govorimo onda kada one reflektuju neki idiosinkratički aspekt kulture izvornika. Dok se paralele u smislu njegovanja kulta ratnika i herojskog kodeksa, društvene organizacije koja počiva na srodničkim odnosima i krvne osvete kao mehanizma socijalne kontrole lako mogu pronaći u anglosaksonskom modelu ratničke kulture, značaj (muškog) potomstva u crnogorskom socio-kulturnom kontekstu i frazeološke jedinice koje se oko njega grupišu, i u tom smislu formiraju jedan konceptualno-značenjski blok, mogu biti unekoliko drukčiji slučaj. Jedinice ovog tematskog bloka na dobar način ilustruju i tezu da frazeologija predstavlja bogat izvor informacija kako u smislu tumačenja jezičke slike svijeta uopšte, tako i u smislu rekonstruisanja odredjenih faza u njenom razvoju koje koreliraju sa specifičnim ekstralingvističkim kontekstom tj. društveno-istorijskim prilikama. Čuvajući kameni presto slobode i odolijevajući daleko brojnijem osvajaču čitavih pet vjekova, najmanji od naroda³¹ stalno se suočavao sa istrebljenjem. U takvim prilikama muško potomstvo predstavlja

³⁰ '[...]The linguistic repository of a number of cultural traditions[...]'

³¹ '...O smallest among peoples! rough rock-throne
Of Freedom! warriors beating back the swarm
Of Turkish Islam for five hundred years...' A. L. Tennyson, *Montenegro*.

egzistencijalni imperativ – „muške glave” konstantno su bile potrebne Crnoj Gori, sa jedne strane kao ratnici, a sa druge kao nasljednici koji će prenositi tradicije i čuvati kulturni identitet zajednice.

Imajući u vidu navedeno, ovdje se osvrćemo na prevod svih idioma koji po globalnom značenju spadaju u datu grupu, tj. koji se, po riječima A. Pejanović (2010), mogu podvesti pod koncept „rod”: idiom **trag utrijeti** sa varijantnim oblicima glagolske komponente, idiom **sjeme zatrijeti**, idiom **ugasiti svijeću**, idiom **kuću iskopati/ugasiti**, idiom **ime (je) poginulo (kome)**. O tome da su i prevodioci ove izraze prepoznali kao sinonime, govori činjenica da se javljaju primjeri u kojima se npr. idiom *utrijeti sjeme* prevodi uz korišćenje imeničke komponente *trag*, idiom *trag se (kome utro)* prevodi sa *may their name rot out* i sl:

Primjer 212a

(GV:2399)	(Mrkić, 2399)	(Mihailović, 2498)	(Vajlz, 2518)
s Turcima se hoćemo poklati ako će nam <i>sjeme utrijeti!</i>	That we will fight against the Turks, Even if they <i>destroy all our seed</i> .	that we must fight the Turks with a vengeance, though it may <i>mean the end of our whole clan!</i>	That we must fight the Turks unto the death, E'en though <i>all trace of us be blotted out!</i>

Primjer 212b

(GV:211)	(Mrkić, 211)	(Mihailović, 250)	(Vajlz, 243)
velikaš, <i>tragi m se utro</i> raspre sjeme posijase gorko.	Lords, <i>their trace be lost-</i> Covered the lands with the seeds of hatred.	Our own leaders, <i>may all their trace vanish,</i> sowed the bitter seed of disharmony.	The Serbian magnates - <i>may their name rot out!</i> - They scatter'd broadcast Discord's evil seed.

Struktura prevodnih rješenja je raznovrsna, pri čemu su najviše zastupljeni doslovan i opisan prevod, što je kod ovakvih kulturno-markiranih jedinica i očekivano. Doslovan prevod zabilježen je 23 puta, opisan 15 puta, bukvan u tri slučaja i nulti u jednom.

1. Doslovan prevod:

U okviru ove kategorije, kod idioma sa sastavnicom *trag*, najčešće se javlja prevodno rješenje u vidu doslovno prenešene imeničke komponente u kombinaciji sa sinonimnim idiomima *blot out/wipe out* sa značenjem *uništiti*, (potpuno) izbrisati (šta), umjesto kojih se, nešto rjeđe, mogu javiti i lekseme *vanish/perish/lost*. Ovdje navodimo primjer u vidu kletve, koji su prevodioci na formalnom planu i prenijeli kao takav:

Primjer 213

(GV:2416)	(Mrkić, 2416)	(Mihailović, 2540)	(Vajlz, 2519)
<i>Trag se grdni njegov iskopao</i>	<i>All his trace be blotted out</i>	<i>Let every meanest trace of him be blotted out</i>	<i>May all traces of him be blotted out</i>

Idiomi sa sastavnicom *sjeme* prenošeni su većinom (u 4 od 6 prevodnih rješenja) sa *destroy the seed*. Ovdje treba naglasiti da je imenica *seed* u datom značenju u engleskom jeziku stilski obilježena kao arhaična (sa izvjesnim biblijskim konotacijama). Primjer koji slijedi karakterističan je i po primjeni tzv. „kulturološkog filtera”, odnosno po neutralizaciji kulturno-specifične leksike – leksema „odiva” (udata žena u odnosu na kuću, porodicu iz koje se udala) kod sva tri prevodioca je izostavljena, tj. zamijenjena sa *mother/womb*. U ovom slučaju radi se o hiposemantizaciji - upotrijebljeni korespondenti imaju šire polje denotacije, ali i manje bogat semantički sadržaj, te je na taj način zanemaren i jedan segment značenja date izvorne jedinice. Imajući u vidu vanjezički kontekst (patrijarhalnog/patrilinarnog crnogorskog društva) u okviru kojeg treba tumačiti kako samu leksemu, tako i frazeološku jedinicu u čijem je sastavu, jasno je da je taj segment značenja u datom slučaju bitan, pa ga je trebalo prenijeti u jezik prevoda.

Primjer 214

(GV:83)	(Mrkić, 83)	(Mihailović, 121)	(Vajlz, 115)
a krvnici, jaki i opaki - zatrijeće sjeme u odivu.	All murderous and equally violent, <i>They shall destroy the seed within the womb.</i>	and the arch-foe, so strong and so evil, will <i>destroy e'en the seed within mothers.</i>	Shall not such strife so bloody and so long <i>Destroy the very seed within the womb!</i>

I idiom sa imeničkom komponentom „ime” doslovno je prenešen u jezik prevoda:

Primjer 215

(GV:290)	(Mrkić, 290)	(Mihailović, 326)	(Vajlz, 326)
zatrije se ime crnogorsko, ne ostade krsta od tri prsta!	<i>The Montenegrin name has disappeared,</i> The cross with three fingers is no more.	<i>wiped out is now the Montenegrin name,</i> no one crosses himself with three fingers.	<i>The Montenegrin Name is underground,</i> The Cross with fingers three is no more found!

2. Opisan prevod

U kategoriji opisnog prevoda, “trag” se najčešće (uspješno) semantizuje i prenosi kao *lineage*, *stock* ili *race*:

Primjer 216a

(GV:487)	(Mrkić, 487)	(Mihailović, 527)	(Vajlz, 530)
<i>trag po tragu meni poginuo</i> da je bješe Srbini ugrabio ako hoćah glave obratiti	<i>May every trace of my linegae perish,</i> Had a Serb taken her, If I would have turned my head	Had sehe run off with any Serbian man <i>May all my trace be wiped out forever</i> If i had then so much as turned my head	<i>Might all my stock be blotted out,</i> Had any Serb run off with her, And I had simply glanc'd to see

Primjer 216b

(GV:304)	(Mrkić, 304)	(Mihailović, 342)	(Vajlz, 340)
<i>I dabogda trag nam se zatro</i> kad pod ovom živjeli maramom!	<i>May God leave no trace of us,</i> When we live with kerchiefs on our heads.	<i>May God remove all the trace of our race</i> if we should live in cowardice and disgrace!	<i>Of our lov'd race may God remove all trace,</i> If we should live in cowardice and disgrace!

Opisan prevod izraza u stihu 2006 Mihailović je upotpunio doslovnim prenosom izvorne jedinice *muška glava*:

Primjer 217

(GV:2006)	(Mrkić, 2006)	(Mihailović, 2099)	(Vajlz, 2118)
<i>Je li mu se kuća iskopala?</i>	<i>Has his hearth died out now?</i>	<i>Is his home left without a male head now?</i>	<i>Hath he not heir to follow him?</i>

3. Nulti prevod

Nulti prevod zabilježen je u jednom primjeru kod Mrkića:

Primjer 218

(GV:215)	(Mrkić, 216)	(Mihailović, 253)	(Vajlz, 250)
kud ta sreća da grdne glavare sve potrova i <i>trag im utrije</i>	What fortune would have befallen us, Had all the lords there been poisoned	It would have been better had you poisoned all our chieftains and <i>wiped out their traces</i>	Far better had it been if from that hour <i>Our magnates all had disappear'd for aye!</i>

4. Bukvalan prevod

Kod Mrkića su posvjedočena i tri primjera bukvalnog prevoda. Ostala prevodna rješenja kod ovih primjera su opisan (a), odnosno doslovan prevod za idiom u stihu 2151 (b).

Primjer 219a

(GV:170)	(Mrkić, 1702)	(Mihailović, 1743)	(Vajlz, 1770)
Njegova se kuća ugasila, u nju neće kokota pojati	<i>All his hearthstone has fallen,</i> Around it no rooster shall ever crow	<i>His family and his home will perish.</i> A cock will crow in his yard no longer.	<i>His family shall all die out,</i> Nor round the house shall cock more crow

Primjer 219b

(GV: 2157)	(Mrkić, 2157)	(Mihailović, 2254)	(Vajlz, 2274)
Pa se kaje, stavila se duše, jere vidi trag ni iskopāše.	Now she regrets it, remembering her soul, For she sees that <i>we have found her out.</i>	Now she's sorry, thinking of her own soul, because she sees <i>what ruin her deeds have wrought.</i>	Now she's rueful; mindful of her soul, For <i>she pro-views us extirpated whole!</i>

Primjer 219c

(GV:2151)	(Mrkić, 2151)	(Mihailović, 2247)	(Vajlz, 2268)
Zla mrznome činit ne možemo; a ko nam je mio ali svojta, trag po tragu njegov iskopamo	The one we hate we cannot harm; But if he is dear, or of our kin, <i>Trace upon trace we turn up his root</i>	We cannot harm those people we despise, <i>but we blot out every trace</i> of all those who are endeared or related to us.	To one we hate no harm we do! But be he dear, or of our kin, <i>Then blot we out all trace of him.</i>

Mrkić je u prevodu stiha 2157 izraz loše semantizovao kao „ući u trag”, te ga je na taj način, frazeološki, prenio u ciljni jezik. Sa druge strane, po našem mišljenju, Vajlzovo prevodno rješenje primjer je uspješno pronađenog funkcijsko-komunikativnog (leksičkog) ekvivalenta, budući da se leksema *extripate* upotrebljava kako u doslovnom značenju iskopati, tj. iščupati nešto iz korijena, tako i u značenju iskorijeniti, potpuno uništiti.

Idiom *ugasiti svijeću* ovdje izdvajamo zbog toga što predstavlja jedinicu izrazite kulturne specifičnosti po tome što se u njegovoj semantici čuvaju informacije o jedinstvenom kulturnom nasljeđu – svetkovanju slave tj. krsnog imena, koje se sastoji iz niza ritualnih i socijalnih praksi u čast sveca zaštitnika porodice, i koje su se kao takve prenosile sa koljena na koljeno. O tome u kojoj mjeri je kulturna informacija koju jedinica nosi idiosinkratična, govori i činjenica da je slava kao običaj 2014. godine upisana na listu jedinstvene nematerijalne kulturne baštine čovječanstva (UNESCO List of Intangible Cultural Heritage). Budući da svetkovanje slave predstavlja neodvojiv dio kulturnog i etničkog identiteta, u tom smislu je i pomenuti idiom bitan segment u konstruisanju frazeološke, tj. jezičke slike svijeta date kulturno-lingvističke zajednice.

Kako je za pravilnu semantizaciju i prevod izraza *ugasiti svijeću* bilo potrebno poznavanje pomenutog vanjezičkog konteksta, ne iznenađuje činjenica da je adekvatno rješenje našao samo Mihailović. Mrkić pribjegava doslovnom prevodu, Vajlz nešto uspješnijem opisnom, ali su kulturne konotacije oba puta zanemarene. Mihailović u svom prevodu eksplicira ono što je u izvorniku implicirano (*snuff out Serb's slava candle*), te u primjedbi prevodioca dijelom približava i ekstralingvistički kontekst potreban za razumijevanje idioma.

Primjer 220

(GV:536)	(Mrkić, 536)	(Mihailović, 574)	(Vajlz, 576)
krvava se isklati plemena, vrag đavolu doći u svatove <i>te svijeću srpsku</i> <i>ugasiti!</i>	All our tribes will cut each other down, Devil will come to devil's nuptial arrangement. <i>And the Serb candle</i> <i>will be snuffed out</i>	and tribes would start a bitter, bloody feud. Satan would come to the demon's wedding, <i>and thus snuff out the</i> <i>Serb slava's candle.</i>	And there would rule red carnage and great gore. Satan doth come unto satanic wedding, <i>To quench in</i> <i>blackness all our</i> <i>Serbian light</i>

Među jedinice koje treba sagledati u svijetlu značaja muškog potomstva u jednom ratničkom patrilinearnom društvu spada i idiom *muška glava*. Kletva *željela ti kuća muške glave* iz *Gorskog vijenca*, nosi, kao i većina komunikativnih frazeologizama, informaciju o vrijednosnim kategorijama i sudovima određene jezičke zajednice. Muškarac i ratnik, tj. „muška glava” predstavlja sublimaciju vrijednosti jednog naroda i epohe:

„U crnogorskom ratničko-herojskom i patrijarhalnom modelu kulture posebno mjesto zauzima muškarac ‘branič žene i deteta, ratnik i junak’. Značaj muškarca u takvom modelu kulture potvrđuje i upotreba frazeologizma *muška glava* u stihovima *Gorskog vijenca*: čudne puške, valja mušku glavu, gdje se vrijednost puške mjeri životom muškarca, dakle, neprocjenjiva je” (Glušica, 2013:20).

Njegovanje kulta ratnika, junaštva i slavne smrti svojstveno je svim ratničkim narodima, pa u *Gorskom vijencu* nalazimo kletvu *glave muške ne kopa od puške*, gdje se uskraćivanje (potomstva) i časti, tj. ratničke slave vidi kao najveća tragedija. Na sličan način, u anglosaksonskom junačkom spjevu *Beowulf*, plemeniti ratnik bori se za slavno ime „jer slava posle smrti najplemenitiji je cilj”.³² Imajući to u vidu, potražili smo paralele u staroengleskom i na nivou leksike, te smo ih i našli, premda u vidu leksema, a ne frazeoloških jedinica.

Prije svega, osvrnućemo se na semantizaciju izraza *muška glava*. U Matešićevom *Frazeološkom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* za pomenuti idiom daje se objašnjenje „muškarac”. Ipak, semantički sadržaj idioma, kako primjećuje Larisa Razdobudko-Čović (2001:25) uključuje i obilježja, tj. seme „ratnik”, „borac” (dodajemo još i sin-nasljednik). Uz primjenu komponencijalne analize Judžina Najde, navešćemo neke od leksema u staroengleskom jeziku čiji se semantički sadržaj u većoj ili manjoj mjeri podudara sa idiomom *muška glava*:

hæle, hæleð, m. muškarac, heroj, ratnik;

beorn, m. muškarac, plemenit, ratnik;

rinc, m. muškarac, ratnik;

secg, m. muškarac, ratnik; (Baker, 2012: 135)

³² ‘For the glory of his name; fame after death/ Is the noblest of goals.’ (*Beowulf*)

Budući da je kompozicija kao tvorbeni proces vrlo zastupljena u staroengleskom, u sličnom značenju se javljaju i brojne složenice (*beadurinc*, *gumrinc*, *fyrdrinc* i sl.), od kojih ovdje posebno navodimo *magurinc* (m. sin, muškarac, ratnik), koji bi se mogao smatrati semantičkim korespondentom izvorne jedinice.

Kako u ciljnom jeziku, gledano sa ove vremenske distance, ne postoji formalni korespondent, u prevodu se ili pribjegava kalkiranju (ukoliko se sve ili većina konotacija doslovno prenešenog izraza mogu razumjeti u ciljnoj kulturi i jeziku), ili se pronalazi ogovarajući funkcijsko-komunikativni ekvivalent. O tome da je sličan problem, tj. nedostatak korespondenta istoga značenjskog opsega postojao i pri prenošenju pomenutih leksema sa staroengleskog na savremeni engleski jezik, svjedoči i sljedeći citat: „'Rinc' se može semantizovati kao muškarac ili kao ratnik, ali u gotovo svim prevodima prepoznaje se kao 'muškarac'”³³ (Hosler, 2001:42). Navedeni primjer ilustruje učestalu primjenu postupka hiposemantizacije u prevodilačkoj praksi: izraz koji je u semantičkom smislu specifičniji, zamjenjuje se izrazom opštijeg značenja. Drugim riječima, u slučaju kada nije moguće pronaći korespondent istog semantičkog sadržaja „prirodno je u jeziku cilju zamenjivati izvorne reči užeg značenja rečima koje imaju manje specifično značenje, a koje su samim tim zavisnije od konteksta, uz eventualno specifikovanje dodatnim rečima. U obrnutom slučaju moraju se u prevodu po potrebi naređati dva ili više užih naziva kako bi se postigla istovredna informacija” (Hlebec, 1989:33).

Budući da su prevodioci *Gorskog vijenca* većinom pribjegavali postupku kalkiranja, osvrnućemo se i na opravdanost takvog postupka u konkretnom slučaju. Po našem sudu, doslovan prevod izraza sa *male head* ili *manly head*, mogao bi se okarakterisati kao prihvatljiv. Prije svega treba istaći da stepen ekvivalencije/korespondencije izraza, kao i stepen razumljivosti kalka, direktno zavisi od načina konceptualizacije, tj. sličnosti u načinu razumijevanja određenih koncepata i načinu metaforičkog/metonimijskog prenosa značenja u izvorniku i jeziku cilju. U engleskom jeziku idiomi sa somatskom sastavnicom glava većinom se baziraju na pojmovnoj metafori: *out of one's head*, *above one's head*, *head over heels*, *come to a head*, *drum something into one's head*, *make one's head spin*, *turn one's head*, *beat head against the wall*, *have/keep a clear head*, *have rocks in one's head*, *have a rush of blood to the head* i sl. U slučaju izvornog idioma radi se o metonimijskom prenosu značenja koji je u engleskom jeziku u koncertnoj grupi

³³ “Rinc can be defined as a man or a warrior, but nearly every translation has identified [...] [it] as 'man'.”

idioma daleko manje zastupljen. Ipak, primjeri takvog načina obrazovanja frazeoloških jedinica sa datom sastavnicom u ciljnom jeziku postoje: npr. *per head*, *count heads*, *price on one's head* i sl., pa smatramo da se može očekivati da je i doslovno prenešen idiom u jeziku prevoda razumljiv.

Kao što se da primjetiti, struktura prevodnih rješenja uključuje 5 primjera doslovnog prevoda sa *man's/male/manly head* (i jedan primjer koji je nastao istim putem, ali u kojem je pridjevska komponenta zamijenjena terminom šire denotacije – *human*), dva opisna prevoda (*man of the house*) i jedan prevod leksemom – *son*.

Primjer 221a

(GV:139)	(Mrkić, 139)	(Mihailović, 177)	(Vajlz, 171)
Čudne puške, valja <i>mušku glavu!</i>	A marvelous rifle, it's worth <i>a man's head</i> .	What a fine gun, worth <i>a human head!</i>	What a wondrous gun! 'Tis worth <i>a manly head!</i>

Primjer 221b

(GV:2419)	(Mrkić, 2419)	(Mihailović, 2522)	(Vajlz, 2543)
<i>glave muške</i> ne kopa od puške;	And may no <i>man of his house</i> die by a rifle	May he not have <i>a son</i> to die in war	Nor any <i>man of all his house</i> e'er die on honour's field

Primjer 221c

(GV:2420)	(Mrkić, 2420)	(Mihailović, 2523)	(Vajlz, 2544)
željela mu kuća <i>muške glave!</i>	May his house yearn for <i>manly head</i> .	For <i>a male head</i> may his house vainly yearn	For <i>manly head</i> his kin shall vainly yearn

Idiom **samo(h)rana glava** nastaje na sličan način, te ga stoga ovdje i komentarišemo iako ne spada u bezekvivalentnu leksiku. Izraz je značenjski blizak idiomu *bez nigđe nikoga*, a (frazeološki) značenjski korespondent u engleskom jeziku je (*with no*) *kith and kin*. U prevodnim rješenjima, pored dva opisna prevoda, nalazimo i jedan primjer frazeološkog: *to be left to one's*

own devices koji se značenjski ne podudara sa izvornom jedinicom, već je ekvivalent izraza *biti prepušten (samom) sebi*.

Primjer 222

(GV:110)	(Mrkić, 110)	(Mihailović, 148)	(Vajlz,142)
<p>Ti nijesi <i>samorana</i> glava:</p> <p>vidiš ove pet stotin momčadi</p> <p>koje čudo snage i lakoće</p> <p>u njih danas ovđe vidijesmo?</p>	<p>You are <i>not quite alone</i></p> <p>See these five hundred fellows,</p> <p>What marvel of strength and grace,</p> <p>We saw in them here today!</p>	<p>You are <i>not left just to your resources</i>.</p> <p>Do you not see these five hundred brave lads?</p> <p>What marvels of strength and fleet-footedness</p> <p>have we not seen here among them today?</p>	<p>Thou art not chief <i>without some good support</i>:</p> <p>See these five hundred agile lads</p> <p>What feats of manly strength and power</p> <p>Were on this field displayed to-day!</p>

„Da ga mogu dobro osvetiti, ka da bi ga iz groba dignuli!” (GV); *It is better for a man to avenge his friend than much mourn*” (Beowulf)

Krvna osveta predstavlja jedan od bitnih društvenih mehanizama u anglosakskom ratničkom modelu kulture, te koncepti izraženi frazeološkim jedinicama ***miriti glave/krvi, bratsko mito i prekinuti dinar*** nijesu strani u kulturi ciljnog jezika, ali su na različit način leksikalizovani. U Crnoj Gori XIX vijeka krvna osveta činila je neodvojivi dio moralne perspektive i poimanja koncepta časti, a o samom značaju krvne osвете u crnogorskoj slici svijeta datog perioda svjedoče i brojne jedinice u frazeoleksikonu: pored analiziranih izraza navodimo još i *u krvi*, *dužan krvi*, *krvni umir*, *platiti krv*, *Ko se ne osveti, taj se ne posveti* i sl.³⁴Iako je u osnovi krvne osвете (*blood feud*) ideja “(to) take head for head”, u engleskom jeziku ne postoje frazeološke jedinice koje u svom sastavu imaju pomenutu somatsku komponentu, a da pritom izražavaju dati koncept. Somatizam *blood* javlja se u okviru složenica kojim bi se mogao pripisati frazeološki status, budući

³⁴ Vidjeti Boehm (1987) *Blood Revenge: The Enactment and Management of Conflict in Montenegro and Other Tribal Societies*; Darovec et al. (2017) *The Language of Vengeance: A Glossary of Enmity and Peace*. Acta Histriae, 25, 2.

da njihovo značenje ne predstavlja skup sastavnica (*blood money, blood wealth, bloodwite*: Old English blōdwīte, from blōd blood + wīte: punishment). U tom smislu navedene složenice mogle bi se smatrati frazeološkim korespondentima izvorne jedinice *bratsko mito*. U staroengleskom je također postojao bliskoznačan izraz *weregild* (wergild, wergeld, weregeld), “man price”: složenica od “man” i “geld” - payment or fee. Za ostale pomenute izvorne izraze u prevodu se može se upotrijebiti funkcijsko-komunikativni ekvivalent *to settle/pacify blood (feud)*. Izuzetak u tom smislu može predstavljati izraz *prekinuti dinar* koji odražava kulturno-specifičan ritual koji je pratio umir krvne osvete: „Poslije donešene presude prekidala se para, a to je bio prvi znak da se prekida dotadasnje neprijateljstvo. Poslije toga su slijedile i druge radnje kojima se vršio umir” (Pejanović, 2010:146). U tom smislu kulturni nanos u značenju je poželjno zadržati, tj. eksplicirati u prevodu.

Primjer 223

(GV:721)	(Mrkić, 722)	(Mihailović, 761)	(Vajlz, 774)
Ja znam divno što smo okupljeni: <i>da mirimo krvi međusobne.</i>	I know well why we have gathered: <i>To bring peace to two hostile bloods.</i>	I know full well why we've been assembled: <i>to make a peace between our blood brothers.</i>	Full well I know why we are come: <i>To make a peace and end our mutual strife.</i>

Izrazi *miriti krvi* i *miriti glave* nijesu dobro semantizovani, te ponuđena opisna rješenja *make peace (between bloods/ blood brothers)* u slučaju prvog, tj. *settle disputes/reconcile leaders* u slučaju drugog izraza, u okviru datog konteksta nijesu adekvatna.

Primjer 224

(GV: -198)	(Mrkić, -198)	(Mihailović, -235)	(Vajlz, -230)
Skupština o Malome Gospođinu Dne na Cetinju, pod vidom da <i>mire neke glave</i>	An assembly at Cetinje on the festival of the Nativity of the Virgin Mary. Some <i>disputes are to be settled.</i>	An assembly at Cetinje on the day of the Nativity of the Blessed Virgin Mary, convened with the purpose of <i>reconciling some leaders.</i>	An assembly at Cettigné on the 8th September, on the occasion of the festival of the Nativity of the Blessed Virgin Mary (Some <i>disputes are to be settled.</i> The People dance the Kolo; the Chiefs go aside)

Primjer 225

(GV:728-729)	(Mrkić, 728-729)	(Mihailović, 770)	(Vajlz, 783)
Ja ću prvi poći pred kumama, ja za glave <i>bratsko mito dati.</i> Tek smirimo, <i>dinar prekinimo</i> i krvnice puške objesimo!	I will walk before all sponsors <i>Give a wergild</i> for the heads taken, And peace restored, <i>let's cut the dinar</i>	I'll be the first to go with the kumas and <i>compensate for life that's been taken.</i> Let us make peace, <i>cut the dinar in two.</i>	First will I be to stand among the sponsors, And for life ta'en <i>to hand a solemn wergild;</i> Let peace but rule again! <i>The dinar cut in twain</i>

Kao što se može vidjeti iz navedenih primjera, semantička korespondencija ostvarena je samo pri prevodu izraza *bratsko mito*: Mihailović je opisno prenio idiom, dok su Mrkić i Vajlz upotrijebili izraz koji je stilski obilježen kao arhaičan. Izraz *dinar prekinimo* doslovno je prenijet

u jezik prevoda, ali bez približavanja vanjezičkog konteksta čitaocu (kome inače ne može biti poznat), te kao rezultat nastaje bukvalan prevod.

Još jedan u nizu kulturno-specifičnih izraza bez formalno-značenjskog korespondenta je idiom *živjeti Milošem* u značenju „biti obuzet Milošem, Miloševo viteštvo je (kome) smisao postojanja” (Marojević, 2005:89). U strukturi prevodnih rješenja je zabilježen opisan prevod kod Mihailovića, dok Vajlz i Mrkić nude kombinaciju leksičkog i frazeološkog prevoda *live by/after something*: to behave according to a particular set of beliefs or principles (Macmillan Dictionary); to agree with and follow (something, such as a set of beliefs) (Merriam-Webster Dictionary). Budući da se radi o kulturno-specifičnom idiomu, sadržaj je bilo potrebno dodatno eksplicirati u okviru samog teksta (live by Milos’s knighthood/bravery) ili u vidu primjedbe prevodioca, što je u nekoliko navrata i učinio Mihailović.

Primjer 226

(GV:892)	(Mrkić, 892)	(Mihailović, 933)	(Vajlz, 945)
Krstu služiš, a <i>Milošem živiš!</i>	Serving the Cross, and <i>living by Milos</i>	You serve the Cross, <i>want to be like Milos!</i>	Owning Christ’s Cross, yet <i>living after Milosh!</i>

Bez frazeološkog ekvivalenta je i idiom *živjeti pod maramom* koji potencijalno predstavlja i verbalizaciju rodnog stereotipa. Oko tumačenja izraza postoje neslaganja čak i među vrsnim poznavateljima Njegoševog djela. Dok Vušović tvrdi da izraz znači tek „živjeti pod ovim uslovom“, tj. okolnostima, većina ostalih komentatora Gorskog vijenca se slaže da izraz znači „živjeti pod ovom sramotom” (Stevanović, 1990:74). Problem kod ovog izraza predstavlja činjenica da na sinhronom planu nije jasna pozadinska slika, tj. odnos sa motivacionim značenjem. Rešetar i Kovačević smatraju da se u ovom slučaju marama, kao dio ženske odjeće, smatra odlikom nejunaštva i sramote za muškarce, pa *živjeti pod maramom* znači „ne živeti kao ljudi, muškarci, već kao žene koje zavijaju glavu u maramu” (Stevanović: 1990:74). Ukoliko ovo tumačenje prihvatimo kao tačno, sličan rodni stereotip, te sličan mehanizam prenosa značenja gdje se objekti materijalne kulture koji se vezuju za žene uzimaju kao negativno konotirani u odnosu na muškarca kao referenta je i izraz *pripasati žensku opregljaču*. U prilog ovakvom tumačenju izraza *živjeti*

pod maramom ide i anaforički kontekst u kome se nalazi, tj. stihovi mu prethode. Da li zbog konteksta ili ne, na isti način izraz tumače i opisno prevode Vajlz i Mihailović, dok kod Mrkića nalazimo bukvalan prevod.

Primjer 227

(GV:303)	(Mrkić, 303)	(Mihailović: 341)	(Vajlz:340)
<p>I dabogda trag nam se zatro</p> <p><i>kad pod ovom živjeli maramom!</i></p>	<p>May God leave no trace of us</p> <p><i>When we live with kerchieves on our head.</i></p>	<p>May God remove all the trace of our race</p> <p><i>if we should live in cowardice and disgrace!</i></p>	<p>Of our lov'drace may God remove all trace,</p> <p><i>If we should live in cowardice and disgrace!</i></p>

3.1.3. Poredbeni frazeologizmi

Analiza prevodnih korespodenata za potvrđene primjere ustaljenih poređenja u najvećoj mjeri reflektuje odsustvo (među)jezičkog izomorfizma, tj. različite načine kategorizacije i metaforičke konceptualizacije određenih pojava, a samim tim i različite načine leksikalizacije koncepata koji su kulturološki uslovljeni. Drugim riječima, jedinice u okviru ovog frazeološkog žanra na dobar način ilustruju specifičnosti u pogledu ocjenjivanja vanjezičke stvarnosti, tj. upućuju na pojavu različitih prototipa koji su zasnovani na psihološkim predstavama o određenim pojavama. Sa stanovišta kontrastivne frazeologije, to prvenstveno znači niži stepen ekvivalencije koja, kako smo već u par navrata isticali, zavisi upravo od stepena podudaranja metaforičke i metonimijske konceptualizacije. Sa stanovišta translatologije, to takođe upućuje na potencijalne teškoće prilikom semantizacije, a naročito prilikom pronalaženja prevodnih supstituta koje dodatno otežava relativno niska zastupljenost formalno-značenjskih ekvivalenata. Sve navedeno reflektuje se i u strukturi prevodnih rješenja gdje je najzastupljeniji doslovan prevod. Treba istaći i da se prevodioci uglavnom opredjeljuju za doslovan prenos ustaljenih poređenja i onda kada se u jeziku cilju mogu naći odgovarajući supstituti, tj. funkcijsko-komunikacijski ekvivalenti.

3.1.3.1. Kulturno specifični i kulturno markirani poredbeni frazeologizmi

U poglavlju o bezekvivalentnim idiomima analizirali smo jedinice koje treba sagledati u kontekstu značaja muškog potomstva u crnogorskom ratničkom modelu kulture. Među ustaljenim poredbama takve jedinice su *(ža mi ga je) ka jednoga sina* i *(ža) mi ga je ka brata rodnoga*. Iako se koncept koji je u osnovi poređenja može smatrati univerzalnim, te je kao doslovno prenešen (kao u svim prevodnim verzijama *Gorskog vijenca*) u jeziku cilju i razumljiv, konotativna ekvivalencija nije u potpunosti ostvarena. Naime, značaj i uloga brata i sina u crnogorskom društvu XIX vijeka reflektuju se u semantičkom talogu frazeologizama u daleko većoj mjeri nego što se to može objasniti univerzalno rasprostranjenim stereotipnim rodnim ulogama patrijarhalnog društva. Kada su lingvistički pokazatelji u pitanju, frazeologizmi u čijem sastavu se nalaze imenice brat i sin najčešće reflektuju ključne „riječi“ tj. koncepte kulture: *ka jednoga sina, ka brata rodnoga, bratska ljubav, bratsko mito* i sl.

Primjer 228

(GV:2800)	(Mrkić, 2800)	(Mihailović, 2903)	(Vajlz, 3001)
<i>Ža mi ga je ka brata rodnoga</i>	<i>I mourn it as I would a brother</i>	<i>I mourn it as I would my own brother</i>	<i>I mourn it as I would a brother</i>

Ovdje ćemo takođe naglasiti da se u okviru naučno utemeljene interpretacije Njegoševog djela susreću oprečna tumačenja izraza *ka jednoga sina*, a u skladu sa različitim shvatanjima značenja riječi *jedan* uz imenicu *sin*: jedini sin, jedan od sinova, istinski sin, itd:

„Banašević je zapazio da jedan u [...] navedenom stihu ima posebno značenje, pa je zatim rekao da to ne znači 'jednog sina što imam' nego 'kao svoga sina'. I mi takođe mislimo da se sin ovde ne može vezati za ličnost koja govori bilo da se mislilo na jedinca ili jednog od više sinova koje ima, jer se ovo tamo ničim ne ističe. Tamo se, naprotiv, sasvim uopšteno govori isticanjem, od Mandušićeve strane, da žali svoj džeferdar kao što se žali (bilo ko što žali) jedinoga sina, ili prosto sina, sina uopšte, bz obzira na to da li je jedincu ili nije.”
(Stevanović, 1990:200)

Banašević, dakle, smatra da se radi o jednom sinu, tj. jednom od sinova, dok Marojević i Stevanović smatraju da se radi o sinu jedincu:

„Istina, cena jednog sina [...] je velika. Ali je ucveljenost oca za jedincem sinom svakako veća nego za gubitkom jednog od više sinova, makar kako dostojno ime sina nosio. A Mandušićeva tuga za džeferdarom bila je golema. Pa i rečenični akcenat s kojim izgovaraju ovaj stih svi oni na čiji smo izgovor obratili pažnju govori u prilog ovakvog tumačenja. U svih je taj akcenat na jednoga. U onome drugom slučaju, rečenični akcenat je na imenici. Ja nisam nikada čuo bilo koga da s ovim poslednjim akcentom izgovara, čita ili recituje ovaj Njegošev stih”
(Stevanović, 1990: 200).

Slična podijeljenost primjetna je i kada su prevodi na engleski jezik u pitanju – Vajlzov prevod uz upotrebu neodređenog člana uz imenicu *son* u skladu je sa Banaševićevim tumačenjem, dok se Mrkićev i Vajlzov prevod podudara sa tumačenjem „kao sina jedinca”.

Primjer 229

(GV:2799)	(Mrkić, 2799)	(Mihailović, 2902)	(Vajlz, 3000)
<i>Ža mi ga je ka jednoga sina</i>	<i>I mourn it as I would mourn an only son</i>	<i>I mourn it as I would my only son</i>	<i>I mourn it as I would a son</i>

Poredbeni frazeologizam ***laže kao Turčin***, koji reflektuje kulturno-specifične stereotipne predstave o pripadnicima pojedinih naroda, prenešen je u jezik prevoda doslovno, bez značajnijih gubitaka na značenjskom planu, tj. opisno i semantički tačno. Prevodioci su se opredijelili za zadržavanje specifičnosti izvorne jedinice, nasuprot pronalaženju formalno-značenjskog korespondenta. Neki od značenjskih korespondenata su *lie like a (cheap)rug*, *lie like a trooper*, ili idiom *lie through one's teeth*, koji bi se mogao modifikovati tako da se dobije kontekstualni analog i ujedno sačuva i lingvo-kulturološka specifičnost (*a merchant lies with a smile/a woman lies shedding tears/a Turk lies through his teeth*).

Primjer 230

(GV:1124)	(Mrkić, 1124)	(Mihailović, 1164)	(Vajlz, 1182)
Trgovac ti laže sa smijehom, žena laže suze prosipljući; <i>niko krupno ka Turčin ne laže!</i>	A merchant lies with a smile, A woman lies shedding tears, <i>But no one lies like a Turk.</i>	A merchant lies to you with a coy smile, a woman lies while she is shedding tears, <i>but no one lies as deftly as a Turk.</i>	With a smile, the trader lies; A woman lies the while she cries; <i>But the Turk in lies all rivalry defies!</i>

Ustaljeno poređenje ***ka na vilu*** spada u jedinice kulturno-specifičnog sadržaja, te stoga i ne čudi pojava kalka u dvije od tri verzije prevoda. Vajlzovo prevodno rješenje predstavlja kombinaciju opisnog i doslovnog prevoda gdje je kulturno-specifični element zadržan sa

nepromijenjenom grafijom. Osim na brzinu, poređenjem se ukazuje i na ljepotu konja, pa je taj dio semantičkog sadržaja kod Vajlza zanemaren: „Vila ne samo da ima konjske attribute već se često pojavljuje u društvu konja, jaše na konju ili može da se pretvori u konja za koji se veli da je 'konj od vile' [...] Vila je i naziv za brzu i lepu kobilu, ređe konja, a vilenjast, vilovit je konj koga su jahale vile” (Mršević-Radović, 2008:114). Ukoliko bi se, za razliku od prevodilaca *Gorskog vijenca*, rukovodili prevodnom strategijom orjetisanom na ciljni jezik, mogla bi se upotrijebiti originalna poredbena konstrukcija *fair and fast as a fairy*, ili kombinovati dva izraza, tj. jedno kreativno i jedno konvencionalizovano poređenje: *fair as a fairy* i *quick as a lightning*.

Primjer 231

(GV:2385)	(Mrkić, 2385)	(Mihailović, 2483)	(Vajlz, 2503)
noćas na san Obilić proleće [...] na bijela hata <i>ka na vilu</i>	Last night in my dream Obilić flew [...] On a white horse <i>like on a mountain fairy</i>	Last night in dream I saw Obilic' fly [...] on a white steed <i>as if on a vila</i>	This night in vision I saw Obilitch [...] On his white horse, <i>a vila were not swifter!</i>

Poredbena konstrukcija (*trag se iskopao*) kao što je šarenim konjima nastala kondenzacijom poslovice, u svojoj semantici nosi kulturno-specifičnu informaciju. Danilo Vušović je objašnjava na sljedeći način: „U Crnoj Gori postoji verovanje da su nekada bili obični šareni konji kao što su danas obični konji druge boje (beo, mrk, doratast i sl.) i da je poslednji takav konj bio Šarac Kraljevića Marka, posle njega, vele, da je sasvim nestalo takvih konja ('trag im se utro'). Postoji u Crnoj Gori i narodna poslovica: 'Tako mi se trag po tragu ne iskopao kao šarenijem konjima' (Vuk, Poslovice)” (Vušović, 2004:213). Izraz je doslovno prenio Mrkić, i on je i kao takav razumljiv u kontekstu prethodnog stiha, čak i kada čitaocu nije poznato vjerovanje/poslovica koje navodi Vušović. Mihailović i Vajlz su se odlučili da čitaocu daju kontekst približe, te Vajlz daje intrateskstualno objašnjenje, dok Mihailović (1997:113) to čini kroz primjedbu prevodioca: „Šareni konji od kojih je jedan bio i Šarac Kraljevića Marka, u Crnoj Gori su gotovo izumrli.”³⁵ Ovakva prevodna rješenja, kao što smo u više navrata isticali,

³⁵ “Dappled horses of which Marko Kraljevic's Sarac was one, are almost extinct in Montenegro.”

karakteristična su za postranjujuću prevodnu strategiju koja teži očuvanju kulturnih specifičnosti izvornog jezika. U odomaćujućoj prevodnoj strategiji mogao bi se, uz izvjesne modifikacije, upotrijebiti izraz *go the way of the dodo* (to become extinct, to become obsolete; The Free Dictionary by Farlex) koji je karakterističan za ciljnu jezičku i kuturnu zajednicu.

Primjer 232

(GV:2417)	(Mrkić, 2417)	(Mihailović, 2519)	(Vajlz, 2540)
Trag se grdni njegov iskopao <i>kako što je šarenim konjima</i>	All his trace be blotted out <i>As it is to multi- colored horse</i>	May all traces of him be blotted out <i>as had happened to those dappled horses!</i>	Let every meanest trace of him be blotted out, – <i>E'en as we find no more a horse like to King Marko's!</i>

I poređenje (*pozoba dan i narod*) *kako ćuku ptica* spada u kulturno-specifične izraze. Kao i kod prethodnog izraza, u osnovi je narodno vjerovanje „da svakog dana ćuku sama dođe po jedna ptica da je pojede. ‘Dođe mu kao ćuku ptica’ veli se, kad hoće da se naglasi da nešto nekome lako pada. Njegoš, dakle, ovim stihom ističe da su Turci lako, bez muke osvajali zemlju” (Vušović, 2004:179). Kao što se na osnovu navedenog primjera vidi, prevodioci su prenijeli samo doslovno značenje idioma. Značenjski korespondenti poređenja u engleskom jeziku mogu se pronaći, ali se u većini slučajeva razlikuju na stilskoj ravni (*like a knife through butter, make light work of something, in a walk, in a breeze, with one's hand tied behind one's back, without breaking a sweat, without even knowing it*), pa se u datom kontekstu ne mogu upotrijebiti. Osim toga, zamjenom ekvivalentnim izrazom u ciljnom jeziku (npr. izrazom *hands down*) bi se u prevodu izgubila kulturno specifična informacija. Po našem sudu, u datom kontekstu adekvatna bi bila kombinacija frazeološkog ((*without (much) effort*)) i doslovnog prevoda.

Primjer 233

(GV:21)	(Mrkić, 21)	(Mihailović, 59)	(Vajlz, 53)
vražje pleme pozoba narode – <i>dan i narod, kako ćuku tica</i>	The devil devours nations: <i>Each day a nation, as an owl a bird:</i>	The devil's tribe gobbled up the nations, <i>One every day, as an owl gulps a bird:</i>	This Devil's brood doth gulp the nations up; <i>Each day a nation, as night-owl takes bird:</i>

Poredbena konstrukcija *kao u nas Bijele nedelje* nosi kulturno-specifičnu informaciju, te je postupak doslovnog prevoda opravdan. U Mihailovićevom direktnom prevodu intratekstualno je ekspliciran sadržaj poređenja, dok Mrkić i Vajlz pribjegavaju mehanizmu univerzalizacije, tj. zamjene specifičnog referenta onim koji je prihvaćen u ciljnoj kulturi (*bijela nedelja – Eastertide*) karakterističnim za odomaćujuću prevodnu strategiju.

Primjer 234

(GV:1437)	(Mrkić, 1437)	(Mihailović, 1479)	(Vajlz, 1497)
Svagda graja bješe oko mene [...] <i>kao u nas bijele nedelje</i> kad se krenu momčad u maskare.	They were always about me[...] <i>As it is with us at Eastertide</i> When the young fellows go in a masquerade	The steady noise always surrounded me[...] <i>as it's here the last week before the Lent</i> when our youths go to make their masquerade.	They pointed and halloo'dat me, [...] <i>So 'tis with us at Eastertide,</i> When make our youths their masquerade!

Poredbena konstrukcija u primjeru koji slijedi predstavlja kontaminaciju dva ustaljena poređenja – (*okupljati se*) *ka(o) p(i)jani svatovi i kao što se kaže/kako se kaže*. Mihailović je uspješno preveo oba izraza – prvi doslovno, eksplicirajući pritom značenje kroz primjedbu prevodioca, a drugi frazeološki. Mihailović u fusnoti objašnjava da se „radi o aluziji na srpsku priču o svatovima čija je dužnost bila da dovedu nevjestu u mladoženjin dom, ali su se toliko napili

da su na to i zaboravili” (Mihailović, 1997:107).³⁶ Frazologizam (*as the story goes* (it is commonly said or believed; Collins English Dictionary) koji je Mihailović upotrijebio, relativni je ekvivalent izvorne jedinice. U engleskom jeziku postoji i apsolutni ekvivalent *as (so) the saying goes* koji se, kao i i izvorna jedinica, koristi da se ukaže na to da se radi o poslovi, izreci i sl. u kataforičkom kontekstu. Mrkić i Vajlz doslovno su prenijeli oba izraza. Smatramo da bez eksplicitacije sadržaja poredba *kao pijani svatovi* ne može biti razumljiva receptoru prevoda, te stoga i sam prevod nije adekvatan. Kada je u pitanju izraz *kao što se priča*, direktan prevod može se prihvatiti budući da nema većih odstupanja na značenjskoj ravni u odnosu na izvornu jedinicu.

Primjer 235

(GV:438)	(Mrkić, 438)	(Mihailović, 476)	(Vajlz, 477)
A evo se, ljudi, okupljamo <i>ka svatovi, pijani što se priča.</i>	Here men, we are gathering, <i>Like drunk wedding guests as the story tells</i>	We are, brothers, getting all together <i>like drunk wedding guests, as the story goes</i>	Here now, comrades, are we now all gather'd, <i>Like tipsy wedding guests of which the story tells;</i>

U jedinice izrazito kulturno-specifičnog sadržaja spada i ustaljeno poređenje (**kukati**)*kao kukavica* koje se u Matešićevom rječniku semantizuje na sljedeći način: „kukati ipf. zakukati kao sinja kukavica cviljeti, zacviliti, jako plakati, zaplakati” (Matešić, 1982:297). Navedeno poređenje koje počiva na asocijativnom značenju imeničke komponente, tj. subjekta poređenja kukavica (nesrećna, ožalošćena osoba) značajno je jer sama kukavica ima svojevrsan status simbola budući da u mitologiji, narodnim vjrovanjima, i ritualima slovenskih naroda zauzima značajno mjesto. Mitske informacije o kukavici upućuju na ženu koja se u nekom smislu suočava sa narušenim porodičnim, srodničkim ili bračnim vezama: ona je kćer koju je proklela majka, napuštena nevjesta, udovica i sl. (Gura, 1997:683-686). U legendama i narodnim vjrovanjima kod južnih slovena, kukavica se najčešće javlja kao žena koja oplakuje gubitak sina, brata ili oca. Prema

³⁶ "...drunk wedding guest, as the story goes - An illusion to the Serbian story about wedding guests whose duty was to bring the bride to the bridegroom's home but drank so much that they forgot about it."

narodnom vjerovanju na koje se upućuje i u 187. stihu *Gorskog vijenca*, u kukavice su pretvorene i kćeri (po vjerovanju u Hercegovini – sestre) cara Lazara koje su ga oplakivale nakon pogibije u boju na Kosovu (Gura, 1997:684). Govoreći o običajima prilikom sahranjivanja pokojnika u Crnoj Gori, Vuk Karadžić je zapisao: „Na visokom drvenom nadgrobnom krstu od nekoliko hvati izrezano je onoliko kukavica koliko rodbine, a osobito sestara za njim žali. Ovaj običaj jamačno je postao od narodne priče da je kukavica bila nekad djevojka koja je za izgubljenim bratom tako dugo žalila da se i gospodu bogu dosadilo, i pretvorio je u kukavicu. Otuda biva da djevojka koja je izgubila brata ne može čuti kukavicu, a da joj ne udare grozne suze na oči; a otuda je i postala riječ ‘kuku mene’” (Karadžić, 1837:47).

U skladu sa prethodnom diskusijom, smatramo da je kod doslovnog prevoda kakav je Mihailovićev, bilo potrebno približiti i vanjezički kontekst, budući da je u suprotnom prenešeno samo leksičko, tj. jedno od mogućih značenja sa kojim leksema kukavica ulazi u sastav frzeološke jedinice. Mrkićev i Vajlzov prevod karakteristični su i neadekvatni sa još jednog aspekta: oni izraz *kukati kao kukavica* sagledavaju kroz prizmu rodnog stereotipa, tj. svojevrsnog prekora muškarcu za ponašanje koje „svojstveno ženi”, pa je samim tim i određen oblik emaskulacije: *it has you so unmanned; weep and wail with woman soul*. Ovakvo tumačenje, iako očigledno rasprostranjeno u anglofonoj percepciji Njegoševog djela³⁷, nije i tačno: „(kukati) kao kukavica znači ‘oplakivati, plakati, žaliti; biti jadan, nesrećan, izazivati sažaljenje’ (ustaljeno poređenje upotrebljava se kako u odnosu na osobe ženskog pola, tako i na pripadnike muškog)” (Pejanović, 2010:235).

Imajući sve navedeno u vidu, smatramo da bi, pored doslovnog prenosa izraza koji je orijentisan na zadržavanje kulturno-specifičnih elemenata originala, prevod mogao biti ostvaren i primjenom ekvivalenta koji je karakterističan u ciljnom jeziku i kulturi. Poredba sličnog frazeološkog i doslovnog značenja u engleskom jeziku je *(wail) like a banshee*. Budući da u kombinaciji sa glagolskom komponentom *wail* poredba u engleskom jeziku ima primarno značenje vikati, vrištati (*wail like a banshee – to scream, howl, or screech in a very loud, high-pitched, and unsettling manner*; The Free Dictionary by Farlex) smatramo da bi u konkretnom slučaju umjesto glagola *wail* trebalo upotrijebiti neku bliskoznačnu leksemu npr. *lament (like a banshee)* čime bi se ostvario veći stepen ekvivalencije na značenjskom planu. Kada smo govorili o sličnosti na planu

³⁷ "Lamenters are often compared to the cuckoo bird (kukavica) – the bishop, for example, is said to be ‘wailing just like some cuckoo bird’; the simile is meant to underscore his weakness and thus femaleness." (Beissinger, 1999:77)

doslovnog značenja, imali smo u vidu simboliku keltskog mitskog bića *banshee* i njenu ulogu, tj. povezanost sa pogrebnim ritualima i paralele sa izvornom jedinicom: u irskom folkloru *banshee* se javlja kao vila koja naričući predskazuje smrt i za koju se veže i nastanak rituala naricanja (*keening*) na području Irske i Škotske u 16. vijeku.

Primjer 236

(GV:91)	(Mrkić, 91)	(Mihailović, 129)	(Vajlz, 123)
<p>Kakva te je spopala nesreća</p> <p><i>teno kukaš kao kukavica</i></p> <p>i topiš se u srpske nesreće?</p>	<p>What misfortune has come upon you</p> <p><i>And it has so unmanned you</i>, that</p> <p>and you drown yourself in Serbian sorrows?</p>	<p>What misfortune has come over you now</p> <p>that you do <i>wail like some sad cuckoo-bird</i></p> <p>and drown yourself in our Serbian troubles?</p>	<p>What miseries are these now come on thee,</p> <p>That thou should'st weep and <i>wail with woman-soul</i>,</p> <p>And sink beneath the waves of all our woe?</p>

Poredba *ka žene*, za razliku od izraza u prethodnom primjeru, zaista predstavlja primjer verbalizovanog rodnog stereotipa. Prevodioci to uglavnom nijesu prepoznali, pa su se u prevodnim rješenjima opredijelili za stilski neutralnu, tj. pozitivno konotiranu leksiku. Izuzetak u tom smislu predstavlja Vajlzov prevod u kojem se negativna konotiranost izraza prenosi na nivou kontekstualnog okvira stiha (*dangling rings at ear*). Kao moguća rješenja navodimo npr. *in (unseemly) womanlike/womanly/unmanly fashion* (for it does not go with a masculine figure to adorn oneself in womanly fashion or to be devoted to the care of the body); (iWeb).

Primjer 237

(GV:1685)	(Mrkić, 1685)	(Mihailović, 1726)	(Vajlz, 1753)
<p>Pa pogini u ono gospodstvo,</p> <p>spušti kulje, a obrivi brke [...]</p> <p>a brnjice <i>ka žene</i> u uši.</p>	<p>And this gentlemanly life kills them,</p> <p>The bellies swell out, no moustache [...]</p> <p>And wear rings in their ears <i>like women</i>.</p>	<p>They are dying from all this lordly life,</p> <p>with big bellies hanging and no moustache [...]</p> <p>wearing earrings on their ears <i>like women</i>.</p>	<p>From this lordly life they die,</p> <p>With bellies big and no moustaches [...]</p> <p>And, like ladies, dangling rings at ear!</p>

Poredba *kao (oni) miši* prevedena je kombinacijom doslovnog i opisnog prevoda. Kod Mrkića je kako poredba, tako i stih koji slijedi, i koji je predstavlja svojevrsnu eksplicitaciju značenja frazeološke jedinice prenešena direktno, tj. doslovno. Za razliku od Mrkića, Mihailović i Vajlz pribjegavaju dodatnim intervencijama u smislu približavanja kako jezičkog, tako i vanjezičkog konteksta. Mihailović je svoj prevod upotpunio ekstratekstualnim objašnjenjem u vidu primjedbe prevodioca: „prema jednoj srpskoj basni, miševi su bili odlučili da mački objese zvono o vrat kako bi je čuli kad dolazi, ali se nijesu usuđivali to i da učine” (Mihailović, 1997:107).³⁸ Vajlz pribjegava intratekstualnoj eksplicitaciji, pri čemu se prevodno rješenje u velikoj mjeri oslanja i na kontekstualni okvir prethodnih stihova (*Come, my comrades, let us get to business,/Or else let each away to his own house,/Lest we should be a laughing-stock for children;*). Iako Vajlzov prevod smatramo prihvatljivim, mišljenja smo da se na tekstualnom nivou moglo doći i do optimalnijeg stepena ekvivalencije. Kao jedno od mogućih rješenja, navodimo zamjenu jedinice originala frazeološkim korespondentom *timid as a mouse* uz primjenu mehanizma dodavanja/eksplicitacije u narednom stihu (*we are as timid as those mice in the fable/who would't dare to hang a bell on the cat*).

Primjer 238

(GV:434)	(Mrkić, 434)	(Mihailović, 473)	(Vajlz, 474)
<i>A evo smo kao oni miši</i> te za mačku zvono pripravljahu.	<i>Here we are like those mice,</i> Which were preparing to hang a bell on the cat.	<i>But here we're like the mice in the fable</i> who wanted to hang a bell on the cat.	<i>Yet, here are we no better than those mice.</i> Who thought to take a bell and hang it on the cat!

³⁸ “In a Serbian fable, the mice decided to hang a bell on the cat's neck so that they could hear his coming, but no one dared to do it.”

Kada je u pitanju tumačenje poredbene konstrukcije *ka o Marču kad udri vještica*, neslaganja se uglavnom odnose na interpretaciju izraza *o Marču* – u mjesecu martu (Rešetar, 1909; Barac, 1947; Banašević 1978); prvog marta, prvih dana marta (Đukić, 1941; Stevanović, 1976; Vušović, 2004; Mladenović 2001); „vrijeme oko Marča (nekoliko dana prije i poslije njega): Marač – hrišćanski svetac, dan prepodobnog podvižnika Marka (5. Mart po kalendaru Srpske pravoslavne crkve; u narodnom kalendaru kasnije pomjeren na 1. Mart)” (Marojević, 2005:534). Komentatori *Gorskog vijenca* se uglavnom slažu da se radi o periodu kada je promjenljivo vrijeme i duvaju jaki vjetrovi kojima putuju, tj. izazivaju ih vještice, te ovdje u cjelosti prenosimo tumačenje poredbe kod Danila Vušovića (2004:196): „Marač se u Crnoj Gori naziva prvi dan marta meseca. O marču je obično vetrovito i promenljivo vreme i, po narodnom verovanju, zbog toga tada vetrom putuju veštice i sastaju se u kola na raskršćima i gumnima.” Analizirajući prevodna rješenja idioma *udariti u smučene vjetrove* pozvali smo se na tumačenje Dragane Mršević-Radović, prema kojem je u vjerovanjima „unutrašnje biće koje upravlja vetrom demonske prirode i najčešće pakosno i zlo”, donosi bolesti, a najopasniji je kovitlac ili vior u kome zli duhovi vode kolo, a najviše ih ima po grobljima i raskršćima gje je inače najviše duhova. (Mršević-Radović, 2008:108). Ovo se tumačenje podudara sa navedenom Vušovićevom interpretacijom poređenja, uz napomenu da Mršević-Radović ističe da se ti zli duhovi u različitim krajevima mogu javiti u različitom obliku. U Crnoj Gori su to, kako vidimo, vještice, „u Skopskoj kotlini se misli da u takvom kovitlacu najviše ima vila, i zato u tom kraju 'vetrišta' znače isto što i 'vile'; negde se još veruje da 'vetrišta' nastaju od vrtloga kada se u vazduhu vile potuku, a negde se misli da pored vila u takvom kovitlacu ima i drugih demona kao što su džini i đavoli” (Mršević-Radović, 2008:108-109).

Imajući u vidu da je navedeni primjer jedinica koju odlikuje visok stepen kulturne specifičnosti, smatramo da je doslovan prevod (uz nešto slobodniju Vajlzovu interpretaciju izraza *o Marču*) u datom slučaju opravdan. Takođe smatramo da je, budući da se radi o narodnom vjerovanju koje je ključno za razumijevanje kako ustaljenog poređenja, tako i idioma u prethodnom stihu, bilo poželjno eksplicirati i receptoru prevoda približiti sadržaj jedinice.

Primjer 239

(GV:666)	(Mrkić, 666)	(Mihailović, 705)	(Vajlz, 717)
<p>A evo si udrio, vladiko, u nekakve smućene vjetrove, <i>ka o marču kad udri vještica</i></p>	<p>Behold, Vladika, how you are driven, Among some evil winds, <i>As when in March the witch strikes</i></p>	<p>But here you are sailing hard – O Bishop, into confused and very troubled winds, <i>like the witch who stalks in the month of March</i></p>	<p>Vladika, behold how thou art driven By all the wanton, wandering winds that blow; <i>By galtes of early spring when rules the witch;</i></p>

Poredba *(usta su kome) (kao) parom srezana* koja se kod Njegoša javlja u obliku sa elidiranom poredbenom kopulom ima značenje „(njena) usta [su mala i nježna kao da] (su) parom prorezana: Kad su u ženskoga mala lijepa usta, reče se: kao da su dinarom prorezana” (Karadžić, 1852, navedeno u Marojević, 2005:150). Izuzimajući Vajlzovu verziju prevoda gdje je poređenje uspješno i semantički tačno prenešeno na engleski jezik opisnim putem, ponuđena prevodna rješenja nijesu adekvatna – Mihailović i Mrkić prenosili su izraz doslovno, te se kao rezultat dobio bukvalan prevod. U engleskom jeziku postoje ustaljena poređenja *as small as sixpence/no bigger than a dime* koja bi se značenjski i po slikovitosti podudarala sa izvornom jedinicom, ali se zbog stilskih implikacija u datom kontekstu ne može upotrijebiti.

Primjer 240

(GV:1865)	(Mrkić, 1865)	(Mihailović, 1907)	(Vajlz, 1934)
<p>lice joj je jutro rumeno, pod vijencem gori Danica; <i>usta su joj parom srezana,</i> usne su joj ružom uždene</p>	<p>Her face is like the crimson morning. Beneath her garland of hair burns the brow. <i>Her mouth is like a coin.</i> Her lips are the colour of the rose.</p>	<p>Her face is like a rosy morning. Under her hair wreath shines the Morning Star. <i>Her mouth is shaped as if cut by coin.</i> Her lips burn the colour of a rose.</p>	<p>Her countenance the ruddy morn; Her garland hair crowns radiant brow; <i>Fits smallest coin her sweet-curv'd mouth,</i> And rose alone could colour such red lips;</p>

3.1.3.2. Poredbeni frazeologizmi bez izrazite lingvokulturološke pozadine (za koje u engleskom jeziku postoje korespondenti)

Izraz *sladak kao cukar* u ciljni jezik je prenešen svojim frazeološkim ekvivalentom (*as*) *sweet as sugar*. Iako oblik *sweet like sugar* odstupa od kanoničkog zbog upotrebe različite poredbene kopule, razlog zašto ga smatramo ekvivalentom je prvenstveno taj što na formalno-gramatičkom planu predstavlja poredbeni frazeologizam, a zatim i stoga što se u datom obliku u iWeb korpusu javlja 39 puta. Prevodno rješenje smatramo frazeološkim relativnim, a ne apsolutnim ekvivalentom jer se sekundarna značenja izraza u dva data jezika ne poklapaju. Naime, izraz *sladak kao med/šećer* u crnogorskom jeziku najčešće se upotrebljava u sekundarnom značenju privlačan, lijep, dok u engleskom jeziku više upućuje na način ophođenja, šarm i umiljatost: *She is the kind of woman who'll be sweet as honey to your face, and as malicious as hell behind your back*; (Kovačević, 1005:2002).

Primjer 241

(GV:1314)	(Mrkić,1313)	(Mihailović,1355)	(Vajlz,1373)
...uberemo zrelijeh jabuka, <i>kao cukar</i> svaka bješe <i>slatka</i> ;	And plucked the ripe apples, Each apple <i>sweet like sugar</i> ;	And there we picked several ripe apples. They were all sweet, <i>just as sweet as sugar</i> .	And there we pluck'd of apples ripe, So ripe and sweet, <i>as sweet as sugar</i> .

Frazeološkim analogom je ustaljeno poređenje *spavati kao zaklan* (koje ima sinonim *spavati kao klada*, inače ekvivalent upotrijebljene engleske poredbene konstrukcije) preveo samo Mihailović. Ostala dva prevoda, ostvarena nefrazeološkim sredstvima, po našem mišljenju su neprecizna, naročito kada se uzme u obzir činjenica da u engleskom jeziku, osim navedenog analoga (i njegovih leksičkih varijacija *sleep like a log/top/rock*) postoje i analozi po slikovitosti veoma bliski izvornom– *sleep the sleep of the dead* i *to be dead to the world*. Ipak, upravo zbog postojanja ovih analoga, moglo bi se očekivati da će i pomenuti prevodi izazvati adekvatne asocijacije kod govornika engleskog jezika, te da sam smisao originala neće biti narušen.

Primjer 242

(GV:1375)	(Mrkić:1375)	(Mihailović:1418)	(Vajlz:1435)
Ni što snio ni pričat umijem, no sam svu noć <i>kao zaklan spava.</i>	I don't dream, nor I am able to tell tales, I <i>slept</i> all night <i>like the dead.</i>	I've had no dream, nor can I tell a tale. I spent the night by <i>sleeping like a log.</i>	I've had no dream, nor can I tell a tale; All through the night I <i>slept a most dead sleep.</i>

Primjer bukvalnog prevoda poredbenog frazeologizma imamo kod izraza ***držati se (čega) kao pijan plota***, koji se kod Njegoša javlja u modifikovanom obliku. Kao što se iz datih primjera vidi, prevodioci nijesu ostvarili uspješnu semantičku rekonstrukciju izraza, pa je rezultat u sva tri slučaja neadekvatan prevod. Bliskoznačan izraz u engleskom jeziku je *dig one's heels into something* – to cling stubbornly to one's beliefs, position, or wishes; (The Free Dictionary by Farlex), ali nam se čini da je u ovom kontekstu prihvatljiviji opisan prevod koji navodi Bujas (2005) u svom englesko-hrvatskom rječniku – *cling desperately to something*.

Primjer 243

(GV:2379)	(Mrkić, 2379)	(Mihailović, 2479)	(Vajlz, 2498)
A slijepcu oči ne smetaju, no se drži sve jednoga puta, <i>ka pijan plota kada se prihvati.</i>	But the eyes do not hinder the blind, He steadily holds on to one road, <i>As a drunk holds onto the railing.</i>	But a blind man is not hindered by eyes; he keeps, rather, steady on the same road, <i>like a drunk man holding onto the fence.</i>	Whereas the blind, they are not hindered by This outward eye; they quietly do pass on, <i>As men in cups do hold the hedge along.</i>

Poredbeni frazeologizam *(čuvati) ka(k)o oči u glavi* sva tri prevodioca zamjenjuju relativnim ekvivalentom *(as) the apple of one's eye*, pri čemu Vajlz i Mihailović postižu pojačanu ekspresivnost izraza proširujući ga pridjevskom komponentom *dear*:

Primjeri 244

(GV:1860)	(Mrkić, 1860)	(Mihailović, 1902)	(Vajlz, 1930)
Fatimu će Suljo držati <i>kao oči svoje u glavi.</i>	Suljo will guard Fatima <i>As the apple of his eye</i>	Suljo will take care of Fatima <i>As the apple of his own dear eye.</i>	For Fatima will Soulyo guard <i>As dear apple of his eye</i>

Poredbeni frazeologizam *vrijedan kao pčela* koji se u *Luči mikrokozma* javlja u modificovanom obliku – *kako trudoljubne pčele*, preveden je jednom frazeološkim ekvivalentom i dva puta opisno, pri čemu Prvulović, radi intenzifikacije značenja, pribjegava dvostrukom prevodu pridjevske komponente, te kao rezultat nastaje tautološki spoj: *industrious, hard-toiling (bees)*.

Primjer 245

(LM, I:256)	(Mening, str. 25)	(Savić-Rebac, str. 270)	(Prvulović, I:256)
mirijade lećahu kometah [...] neke k nebu, a neke od neba <i>kako ono trudoljubne pčele</i>	Flew myriads of comets here and there [...] Some went above to heaven, some came down, <i>And they were all like to industrious bees</i>	Myriads of commets, shooting to and fro [...] To heaven ascending or in downward speed <i>Like busy bees when their creator's hand</i>	Myriads of bright commets swiftly flew [...] Some heaven-wards, some away from it <i>Like industrious, hard-toiling bees</i>

Ustaljeno poređenje (*ublijedjeti*) *kako rubetina* doslovno su preveli Vajlz i Mrkić, a Mihailović ga je zamijenio modifikovanim frazeološkim analogom *as white as a sheet*. Ukoliko u obzir uzmemo činjenicu da je subjekat poređenja isti kod međujezičkih korespondenata (*sheet/linen/rubetina*) ovakav prevod smatramo uspješnim. Kod preostala dva prevodioca, ekvivalencija je ostvarena na semantičkom planu. Izgubljenu ekspresivnu komponentu značenja Vajlz je u izvjesnoj mjeri nadomjestio služeći se dvostrukim prevodom (*they grow pale/they grow linen-white*), te sa tog aspekta njegovo prevodno rješenje smatramo adekvatnim.

Primjer 246

(GV:1690)	(Mrkić, 1690)	(Mihailović, 1730)	(Vajlz, 1758)
kako pođi malo uza stube, <i>ublijedi kako rubetina</i>	If they climb a little up the stairs <i>Each one grows pale like a linen</i>	When they begin to climb the smallest stairs, <i>Their faces turn as pale as a white sheet</i>	And even should they climb a stair, <i>All pale they grow and linen-white</i>

Za poredbeni frazeologizam *boriti se kao lav*, u engleskom jeziku postoji apsolutni ekvivalent *fight like a lion* koji je u kanoničkom obliku prenio Mihailović. Vajlzova i Mrkićeva modifikacija ustaljenog poređenja svakako jeste razumljiva, ali bi u okviru datog asocijativnog značenja, po našem mišljenju, bilo prikladnije izraz proširiti uz upotrebu pridjeva *fierce*.³⁹

Primjer 247

(GV:568)	(Mrkić, 568)	(Mihailović, 605)	(Vajlz, 608)
Beg Ivan-beg, junačko koljeno, <i>boraše se kao laf s Turcima.</i>	Beg Ivan-beg of heroic lineage <i>Like mountain lion fought against the Turks.</i>	Beg Ivan-beg, a scion of heroes, against the Turks <i>he fought like a lion.</i>	Beg Ivan-beg of ancestry heroic, <i>Like tawny lion fought against the Turks.</i>

³⁹ mountain lion – puma, kuguar; tawny –žutosmeđ, zlatast.

Ustaljeno poređenje *živjeti kao sultan* koje je sinonim frekventnijeg izraza *živjeti kao kralj/(mali) car* u engleskom jeziku ima frazeološki analog/ekvivalent *to live like a king*, posvjedočen sa 369 primjera u iWeb korpusu. Iako se poredbeni konstrukcija *live like a sultan* u pomenutom korpusu može naći tek u 4 primjera, mišljenja smo da je prevod orijentisan na polazni jezik u ovom slučaju i adekvatan i frazeološki, tj. da ga možemo smatrati varijantnim oblikom navedenog engleskog poredbenog frazeologizma.

Primjer 248

(GV:1202)	(Mrkić, 1202)	(Mihailović, 1242)	(Vajlz, 1260)
<i>mogu živjet kao dva sultana</i> da im dade nekakva nesreća.	<i>They could live like two Sultans,</i> If some misfortune did not plague them.	<i>Those two gamecocks could live like two sultans</i> if they only were fortunate enough.	<i>These two cocks could live like Sultans,</i> Did not some ill luck plague them ever!

Poredbeni frazeologizam *ponavljati kao papagaj* koji se u *Gorskom vijencu* javlja u modifikovanom obliku, prevodioci nijesu zamjenjivali analogom (*repeat*) *parrot fashion*, već su autorsku modifikaciju prenosili doslovno i onda kada su prepoznavali i pravilno semantizovali izraz, o čemu svjedoči prevodiočeva primjedba koja prati Mihailovićovo rješenje: „ta čudna ptica – papagaj”.⁴⁰

Primjer 249

(GV:2573)	(Mrkić, 2573)	(Mihailović, 2677)	(Vajlz, 2711)
no ponavlja ono što đe čuje <i>kao jedna prekomorska tica.</i>	But to echo that which it hears, <i>Like that bird from overseas.</i>	than to give back whatever sound it hears, <i>like that strange bird men bring from overseas.</i>	Than to give back each single sound it hears, <i>Like that gay bird men bring from overseas!</i>

⁴⁰ ‘that strange bird- the parrot’ (Mihailović, 1997:113)

Poredba *kano glas angela* prevedena je frazeološki, tj. zamijenjena je idiomom *angel's voice* zastupljenim u iWeb korpusu sa 146 primjera. Sama poredbena konstrukcija je, uz izuzetak Meningovog prevoda, izostavljena. Pored kanoničkog oblika *angelic voice* (591 primjera) i varijante koja je upotrijebljena kao prevodno rješenje, u iWeb korpusu je u istom značenju posvjedočena i složenica *angel-voiced* (25 primjera).

Primjer 250

(LM, I:34)	(Mening, str. 18)	(Savić-Rebac, str. 266)	(Prvulović, I:33)
I glas začuh, <i>kano glas angela</i> :	And heard a voice, <i>an angel's voice it seemed</i>	<i>An angel's voice</i> was heard there near to me;	And I heard a voice, <i>an angel's voice</i>

Poredbeni frazeologizam **(ima čega) ka na gori lista** u ciljni jezik prenešen je doslovno ili opisno. U prevodu je, umjesto stereotipnog, tj. ustaljenog poređenja, dobijeno originalno, autorsko. Budući da su upotrijebljene poredbene konstrukcije razumljive receptoru prevoda, smisao izvornog teksta se ne narušava, pa prevod smatramo adekvatnim. Pored toga, moguće je da Vajlz u svom prevodu aludira na izraz *(to be) thick on the ground* (existing in large amounts or numbers, The Free Dictionary by Farlex) koji se značenjski podudara sa izvornom jedinicom, te je utoliko je i njegova parafraza razumljivija i preciznija. Kao frazeološko rješenje u okviru datog značenja mogao bi se upotrijebiti izraz *as countless as the sand(s)* sa varijantnim oblicima *as countless as the grains of sand/as the (innumerable) sands of the sea/as the sands on the seashore*. I navedeni primjer može poslužiti kao ilustracija hipoteze jezičkog relativizma, budući da reflektuje kako različiti aspekti materijalne kulture i prirodnog okruženja utiču na način formiranja frazeoloških jedinica.⁴¹

⁴¹ Velika Britanija kao ostrvska zemlja okružena morima i okeanom /Crna Gora kao brdovita i šumovita zemlja.

Primjer 251

(GV: 529)	(Mrkić, 529)	(Mihailović, 567)	(Vajlz, 568)
Ne bojim se od vražjega kota, neka ga je <i>ka na gori lista</i>	I do not fear this devil's brood, Though they be <i>as leaves in the forest.</i>	I fear them not, this brood of the devil, may they be as many <i>as forest leaves.</i>	I fear them not, this Devil's spawn, Though they be <i>thick as autumn leaves.</i>

Ustaljeno poređenje *visok kao koplje* doslovno je prenešeno u ciljni jezik, pri čemu je Mihailović izraz modifikovao tako da je dobio frazeološki prevod koji se po semantičkom sadržaju dijelom razlikuje od izvorne jedinice. U engleskom jeziku se *koplje* kao subjekat poređenja javlja u okviru pridjevskog poredbenog frazeologizma *straight as a spear/lance/javelin*, pa je Mihailović upravo taj izraz proširio pridjevom *tall* kako bi zadržao što više elemenata izvorne jedinice i na formalnom planu. Preostala dva rješenja smatramo doslovnim prevodom. Kao jedno od mogućih frazeoloških rješenja navodimo ustaljeno poređenje *as tall as a poplar (tree)* koje u izvornom jeziku ima apsolutni ekvivalent *visok kao jablan*.

Primjer 252

(GV:2042)	(Mrkić, 2042)	(Mihailović, 2135)	(Vajlz, 2154)
Krasna lica, <i>visok kao koplje</i>	Handsome, <i>tall as a lance</i>	handsome of face, <i>tall and straight as a lance!</i>	With visage fine - <i>tall as a lance.</i>

Ustaljeno poređenje *(sija) kao sunce* je bez obzira na to što se javlja u modifikovanom obliku, dobro protumačeno i prevedeno ekvivalentnim izrazom *shine like the sun* kod sva tri prevodioca. O tome da se radi o frazeološkom korespondentu izvorne jedinice svjedoči i relativno visoka frekvencija izraza u iWeb korpusu (235 primjera).

Primjer 253

(GV:1327)	(Mrkić, 1327)	(Mihailović, 1369)	(Vajlz, 1387)
Krst zasija <i>ka na gori sunce</i>	The cross <i>shines like the sun on the mountain</i>	The cross <i>shone like the sun on the mountain.</i>	The cross it <i>shone as sun shines on the forest.</i>

Bliskoznačan izraz u *Luči mikrokozma – kako sunce sv'jetla* preveden je opisno, leksemom *sunlike*, te frazeološki, tj. formalno-značenjskim korespondentom *bright like the sun* posvjedočenim u iWeb korpusu sa 34 primjera:

Primjer 254

(LM, V:384)	(Mening, str. 73)	(Savić-Rebac, str. 294)	(Prvulović, V: 294)
na njima se odjednom pojavi kolesnica <i>kako sunce sv'jetla</i>	From out it came in splendor unsurpassed A chariot <i>far brighter than the sun</i>	and bore a <i>sunlike</i> car upon its back	And then above them at once appeared A shining chariot, <i>like sun resplendent</i>

Poredbeni frazeologizam *(pucati) kao orasi* u narednom primjeru preveden je doslovno. Budući da su prevodni korespondenti u velikoj mjeri zavisni od konteksta, to se i u ovom slučaju ponuđena rješenja mogu prihvatiti, protumačiti i percipirati u jeziku prevoda kao svjež, tj. autorska metafora. Kada su frazeološki korespondenti u pitanju, u engleskom jeziku se u datom značenju najčešće upotrebljava poredbena konstrukcija *break like glass*, zastupljena sa 111 primjera u iWeb korpusu, a o tome da se može upotrijebiti i u navedenom kontekstu, svjedoči i

primjer koji slijedi: ... *Jackson, who suffers from a disease that causes his brittle bones to break like glass*; (iWeb). Frekvencija nekih od preostalih poredbenih konstrukcija sa istim značenjem i različitim subjektom poređenja u iWeb korpusu je sljedeća: *break like (dry/dried out) twig(s)* (18), *break like eggs* (9) /*eggshell* (6); *break like (a) stick(s)* (5), *break like a toothpick* (5), *break like a matchstick* (3), *break like ice* (3). Od navedenih poredbenih frazeologizama, u datom se kontekstu, pored već navedenog, može koristiti i *break like (a) stick(s)*, i u iWeb korpusu smo našli jedan upravo takav primjer :...*all your ribs would break like sticks*, dok se najčešće koristi poređenje sa c-komponentom *twig(s)*:...*spine breaking like a dry twig*/...*Bones break like twigs, but the pain and injury doesn't actually kill them*; (iWeb).

Primjer 255

(GV:1838)	(Mrkić, 1838)	(Mihailović, 1880)	(Vajlz, 1908)
Udri, Tale, tvojom drenovačom, pod njom <i>puču rebra</i> <i>ka orasi!</i>	Strike, Tale, with your kernel stick, Under which <i>ribs</i> <i>crack like walnuts</i> .	Strike, Tale, strike with your hard dogwood-club! Under its blows, <i>ribs</i> <i>will crack like</i> <i>walnuts!</i>	Strike, Tale, strike! Strike with thy knotted club, Which <i>cracketh</i> <i>human ribs like</i> <i>hazelnuts!</i>

Modifikovani poredbeni frazeologizam *(ima čega) kao (hladne) vode* sličnom konstrukcijom, *as plentiful as water*, potvrđenom u iWeb korpusu sa 4 primjera, preveo je Mihailović. Mrkić je izraz preveo opisno i semantički tačno, dok se parafraza *as quick as water* u Vajlzovom prevodnom rješenju značenjski ne podudara sa izvornom jedinicom. Jedno od mogućih frazeoloških rješenja u ciljnom jeziku je idiom bliske slikovitosti *a sea of something* (a sea of soldiers).

Primjer 256

(GV:2594)	(Mrkić, 2594)	(Mihailović, 2698)	(Vajlz, 2732)
U pomoć nam ko god ču priteče, sakupi se vojske <i>kao</i> <i>vode</i> .	All those who hear came to help; The army <i>grew like a</i> <i>flood</i> .	All who heard it came to our assistance. Soldiers were <i>as</i> <i>plentiful as water</i> .	All those who heard ran fast unto our help; <i>As quick as water</i> fighters ran together

Poredbeni frazeologizam *kao babetina* je jedan od primjera verbalizovanih rodni stereotipa i društveno konstruisanih kategorija koje se vezju za fizički izgled, primarno žene (u semantičkom talogu), dok referent u konkretnom slučaju može biti i muškarac. Kao u izvjesnom smislu antoniman frazem možemo navesti izraz *bjela vila* o kojem je bilo riječi u poglavlju 3.1. U istom poglavlju smo naveli još neke od izraza koji upućuju na fizički izgled (isključivo) žene, među kojima su kolokacije, tj. stalni epiteti *bijele ruke/prsa* i sl. U frazeološkom sloju Njegoševog jezika (a i crnogorskog jezika uopšte) nijesu verbalizovani stereotipi vezani za izgled muškarca, što može poslužiti kao svojevrsna potvrda univerzalne tendencije da se feminitet, nasuprot maskulinitetu, konstruiše u odnosu na fizički izgled. Kao dodatnu potvrdu univerzalnosti koncepta možemo navesti i frazeološki ekvivalent u engleskom jeziku (*old hag* (*offensive; an old woman considered to be ugly or frightening; The Free Dictionary by Farlex*) koji su prevodioci Mihailović i Vajlz u datom kontekstu uspješno i semantički tačno upotrijebili, zamjenivši njime pejorativ *babetina*. Za razliku od izvorne jedinice, leksema *woman* u Mrkićevom prevodnom rješenju nije negativno konotirana, te se javljaju razlike i na semantičkoj i na stilskoj ravni. U značenjskom smislu rješenje se može i prihvatiti, ali se kao takvo u velikoj mjeri oslanja na kataforički kontekst (from shame one cannot look at him).

Primjer 257

(GV:1687)	(Mrkić, 1687)	(Mihailović, 1728)	(Vajlz, 1755)
Kako tridest napuni godinah, svaki dođe <i>kao</i> <i>babetina</i> , od bruke se gledati ne može;	When they reach the thirtieth year, Each one <i>comes to</i> <i>resemble an old</i> <i>woman</i> , From shame one cannot look at him;	When they attain the age of thirty years, <i>they get to look very</i> <i>much like old hags</i> ; one feels ashamed even to look at them.	When they reach their thirtieth year, <i>They get a face like</i> <i>some old hag</i> , Too ugly are they to be seen;

Ustaljeno poređenje u primjeru koji slijedi semantički tačno i formalnim korespondentom preveli su Mrkić i Mihailović kontaminirajući dva izraza – *wake up with a start* (naglo se probuditi) i frazeološki ekvivalent izvorne jedinice (*wake up*) *as if from a dream* posvjedočen u iWeb korpusu sa 20 primjera. U Vajlzovom prevodnom rješenju izostavljena je poredbena kopula, pa je samim tim izmijenjeno i izvorno značenje.

Primjer 258

(GV: -668)	(Mrkić, -668)	(Mihailović, -706)	(Vajlz, -718)
Vladika se trza <i>kao iza sna.</i>	Vladika starts <i>as though from a dream</i>	The Bishop starts, <i>as if from a dream.</i>	The Bishop starts <i>from his dream.</i>

Poredbeni frazeologizam (*zgodan/lijep*) ***kao jabuka*** doslovno je prenešen u ciljni jezik. Prevod je, smatramo, razumljiv, iako u engleskom jeziku dato poređenje nije uobičajeno (nijesmo ga mogli pronaći ni u iWeb korpusu), a sličan izraz koji se razlikuje po tzv. c-komponenti (komponenti sa kojom se upoređuje, subjektom poređenja) je *pretty as a peach*. Budući da se izvorni izraz može javiti i proširen pridjevom „zlatna”, nije jasno da li je Vajlz prenio upravo taj frazeologizam, ili se radi o svojevrsnoj eksplicitaciji gdje se pridjevom *golden* intenziviraju (pozitivna) svojstva objekta koji služi za upoređivanje. Pored već navedenog frazeološkog analoga, u datom značenju se u engleskom jeziku (najčešće) koristi ustaljeno poređenje *pretty as a picture*, apsolutni ekvivalent poređenja *lijep kao slika* u izvorniku.

Primjer 259

(GV: 2010)	(Mrkić, 2010)	(Mihailović, 2103)	(Vajlz, 2122)
Ostalo je dvoje dece muško [...] i zgodna su <i>ka dvije jabuke.</i>	Two male children are left behind [...] And they are <i>handsome like two apples</i>	Two little boys has he left behind him [...] yet there they are, <i>lovely as two apples.</i>	He leaveth but two little boys [...] Yet <i>as two golden apples lovely!</i>

Poredbeni frazeologizam *debeo kao čabar* preveden je uglavnom opisno, konstrukcijama *thick/round as a barrel* koji je u iWeb korpusu posvjedočen svega jednom, tj. dva puta. Budući da se dato poređenje zasniva na objektivnom preslikavanju svojstava predmeta u c-komponenti, prevodna rješenja su u ovom slučaju razumljiva i prihvatljiva, naročito u okviru navedenog konteksta. Imajući to u vidu, u prevodu bi se mogle upotrijebiti (autorske) poredbene konstrukcije poput *(as) thick as a tub* ili *(as) big as a barrel*, pri čemu bi, budući da je aliteracija jedno od značajnijih formalnih obilježja strukture engleskih poredbenih frazema, ekvivalencija bila ostvarena na formalnom planu, a bez odstupanja od izvornog značenja. Značenjski korespondenti u engleskom jeziku su *(as) fat as a pig* posvjedočen sa 22 primjera upotrebe u iWeb korpusu, a koji ima ekvivalent u izvorniku, kao i *(as) fat as butter* koji se često pripisuje Šekspiru, a u iWeb korpusu je potvrđen sa 52 primjera.

Primjer 260

(GV:1234)	(Mrkić, 1234)	(Mihailović, 1274)	(Vajlz, 1294)
no si eto <i>ka čabar debeo</i> , pa te salo kad ležeš zaduši.	But here you are <i>thick as a barrel</i> , And when you lie down your own fats strangle you.	but since you are <i>as round as a barrel</i> , your fat chokes you when you are lying down.	Why! thou art <i>round as any barrel</i> ; Sure thy huge bulk is choking thee!

Ustaljeno poređenje *(blistati) kao ogledalo* u engleskom jeziku ima ekvivalente *shine like a mirror* zastupljen sa 27 primjera u iWeb korpusu, odnosno manje frekventan izraz *bright like a mirror* (7 primjera u iWeb korpusu) koje je u svom prevodnom rješenju kontaminirao Vajlz. Uspješno frazeološko rješenje našao je i Mrkić, budući da je izraz *polished like (a looking) glass/mirror* potvrđen sa 9, tj. 19 primjera u iWeb korpusu, u datom kontekstu takođe adekvatan. U Mihailovićevom rješenju se frazeologizam *shine like a mirror* ne koristi u ustaljenom obliku, već se na njega više aludira, a sam prevod je ostvaren semantički tačno.

Primjer 261

(GV:2804)	(Mrkić, 2804)	(Mihailović, 2908)	(Vajlz, 3005)
Srećan bješe, a ubojit bješe; oko njega ruke ne previjah, svagda <i>bješe kao ogledalo</i> ;	It was lucky and it was murderous, I did not clasp my hand over it, It was always <i>polished like a looking glass</i>	It brought good luck, and it was so deadly. Never had to clean it or tend to it. It was <i>always like a shiny mirror</i> .	It brought good luck; it never fail'd; There was no need to clean it ever, It <i>always shone bright as a mirror</i> ;

Poredbena konstrukcija originala u primjeru koji slijedi izostavljena je u sva tri prevodna rješenja, a sam opisan prevod ostvaren je semantički tačno. Jedan od formalno-značenjskih korespondenata koji bi se u datom kontekstualnom okviru mogao upotrijebiti je (*lie quiet/still*) *as if asleep* koji je u iWeb korpusu zastupljen sa 89 primjera, od čega u tri upravo u obliku koji smo naveli.

Primjer 262

(GV: -89)	(Mrkić, -89)	(Mihailović, -127)	(Vajlz, -121)
pritajio se <i>kao da spava</i> , ali sve čuje divno.	<i>He has feigned sleep</i> , but has heard everything.	<i>He is pretending to sleep</i> but can hear everything very well.	Vuk Mitchunovitch [...] has <i>feigned to be asleep</i> , but has heard everything

Poređenje ***nikad kao danas*** Mrkić je preveo doslovno, dok su ga ostala dva prevodioca zamijenila izrazom *no such (thing)* koji u datom kontekstu predstavlja adekvatno rješenje, a može se i javiti i u obliku poredbene konstrukcije proširene prilogom *as (no such thing as)*. Još jedan od poredbenih frazema koji se u datom kontekstu mogao upotrijebiti je *like no other* zastupljen sa 32360 primjera u iWeb korpusu.

Primjer 263

(GV:2652)	(Mrkić, 2652)	(Mihailović, 2756)	(Vajlz, 2810)
Danas će im najmilije biti, od Kosova <i>nigda kao danas</i> .	They will be more pleased with this day, <i>Than with any day</i> since Kosovo.	This day will be the most priceless to them. Since Kosovo <i>there's never been such day</i> .	To-day to them shall be most sweet, Since Kossovo <i>not such a day!</i>

Ustaljeno poređenje *sa(ha)ti su kao godine* najbolje je u jezik prevoda prenio Mihailović. Budući da se u engleskom jeziku kao sastavni dio date poredbene konstrukcije javlja glagolska komponenta *seem/feel*, ovakvo rješenje je u datom kontekstu adekvatno, te se može okarakterisati i kao frazeološki prevod: ...*cause when the minutes seem like hours and the hours seem like days/You'll find someone who make hours feel like days and you'll love every second of it./ some celebrities have revealed the sort of struggles with insomnia that can make the wee hours feel like an endless nightly marathon. /...hours seem like days of constant pain...*(iWeb); Kod Mrkića se javlja doslovan prevod koji na formalnom planu prati jedinicu originala, dok u Vajlzovom opisnom prevodu nije ostvarena formalna ekvivalencija, tj. poredbena konstrukcija je izostavljena. Pored navedenog rješenja, smatramo da se u datom kontekstu mogao upotrijebiti i bliskoznačan idiom *time hangs heavy* (said when minutes, hours, weeks, etc. seem to go past very slowly: *Time hangs heavy in prison*; Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus).

Primjer 264

(GV:1881)	(Mrkić, 1881)	(Mihailović, 1923)	(Vajlz, 1951)
<i>Sahati su danas ka godine</i>	<i>Hours today are like years</i>	<i>Today hours seem to us like years indeed.</i>	<i>For hours to-day have equal worth to years.</i>

Budući da u engleskom jeziku nema poredbenog frazema sa osnovom i subjektom poređenja kao u izvornoj jedinici, prevodioci su izraz *(istreštili oči) kao tenci* u ciljni jezik prenijeli doslovno. Sa druge strane, poređenje *kao gladni kurjaci* u engleskom jeziku ima apsolutni

ekvivalent (u obliku *like a hungry wolf* posvjedočen u korpusu u 21 primjeru, *hungry as a wolf* u 28), te su ga prevodioci u ovom slučaju i upotrijebili.

Primjer 265

(GV:1555-1556)	(Mrkić, 1555-1556)	(Mihailović, 1596-1597)	(Vajlz, 1616-1617)
<i>istreštili oči kao tenci,</i> <i>a zinuli ka kurjaci gladni</i>	<i>Staring eyes like in vampires,</i> <i>Their mouths open like in hungry wolves.</i>	<i>their eyes bulging as if they were vampires,</i> <i>their mouths gaping like those of hungry wolves</i>	<i>And vampire-like their starting eyes;</i> <i>They open'd their jaws like hungry wolves;</i>

Poredbeni frazeologizam **(živuju) ka ostala stoka** frazeološkim analogom *live like animals*, koji je u iWeb korpusu zastupljen sa 65 primjera, preveli su Mihailović i Mrkić. Vajlzov prevod slobodnim spojem riječi karakterističan je i po tome što predstavlja svojevrsnu prevodiočevu interpretaciju, tj. eksplicitaciju sadržaja (koji je u izvornom tekstu impliciran).

Primjer 266

(GV:1768)	(Mrkić, 1768)	(Mihailović, 1810)	(Vajlz, 1838)
<i>A kakva je to vražija ženidba</i> <i>kad vjenčanja nikakva nemaju,</i> <i>no živuju ka ostala stoka?</i>	<i>And what devil's union is that,</i> <i>When they have no marriage,</i> <i>But live together like other animals?</i>	<i>And what kind of devil's marriage is that</i> <i>when they have no wedding rituals at all,</i> <i>but live just like animals together?</i>	<i>What a diabolic wedding,</i> <i>To have no blessing from the Church, -</i> <i>And copulate like any cattle!</i>

Na sličan način mogu se prevesti i srodna poređenja *ka (ostala) marva* i *ka (ostaloj) životinji*, te se za takvo rješenje opredijelio Mrkić. Mihailovićev i Vajlzov opisni prevod je takođe veoma uspješan: ekvivalencija je ostvarena kako formalnom planu, tako i na značenjskom, budući da se upotrebom sintagme *lower breed/creatures* prenosi negativna konotiranost izvorne jedinice.

Primjer 267

(GV:2366)	(Mrkić, 2366)	(Mihailović, 2465)	(Vajlz, 2485)
trebaju im za proste potrebe, <i>ka ostaloj isto životinji.</i>	Use them only for simple needs, <i>As do other animals.</i>	They need their eyes for bare necessities, <i>just like other lower living creatures.</i>	Make use of them for bare necessity, <i>Like to some creatures of a lower breed!</i>

Za izraz u stihu 1093 smatramo da bi se kao adekvatno rješenje u okviru datog značenja mogao upotrijebiti i idiom *beast of burden* (an animal employed to carry heavy loads or to perform other heavy work; Merriam Webster Dictionary). Među postojećim prevodnim rješenjima, u dva slučaja je posvjedočen doslovan prevod izvorne poredbene konstrukcije, dok je kod Vajlza poredbena kopula elidirana, a opisni prevod nešto slobodniji.

Primjer 268

(GV:1093)	(Mrkić, 1093)	(Mihailović, 1159)	(Vajlz, 1177)
i da raji uzdu popritegnem, e je raja <i>ka ostala marva.</i>	And to bridle the serfs a little, For the serf are <i>like other cattle</i>	and to tighten the reins of the raya, since the raya is <i>like other livestock.</i>	To bridle well the raya herd - 'This raya <i>herd of village cattle.</i>

U slučaju poređenja *ka najgušći oblak o jeseni*, formalna ekvivalencija je ostvarena u sve tri verzije prevoda. Drugim riječima, i u ciljnom jeziku javljaju se poredbene konstrukcije sa udvojenim prilogom *as*, tj. predlogom *like*. Po našem mišljenju, izraz je najuspješnije preveo Vajlz, dok doslovan prevod *thick cloud* u datom anaforičkom kontekstu (*lie over sth*) može imati i

drukčije značenje, tj. upućivati na idiom a *(black/heavy) cloud hanging over (someone/something)* čiji se semantički sadržaj ne podudara sa izvornom jedinicom, već je ekvivalent idioma *(crni) oblaci se nadvijaju (skupljaju se, vise i dr.) nad kim, nad čim*, sa značenjem „predstoji kome velika nesreća/veliko zlo” (Matešić, 1982:401). Sa druge strane, poređenje *like a thick fog* koje je u svom prevodnom rješenju upotrijebio Vajlz često se koristi upravo u kontekstu u kome se javlja i izvorna jedinica: ... *and it was like a thick fog of smoke/the lights of the West End of London, and the smoke like a thick fog./ This most recent day, with the smoke lingering like a thick fog./... leaping flames and billowing smoke that clung to much of the city like a thick fog in the days following the evacuation...*(iWeb). Budući da je poredbeni konstrukcija u korpusu zastupljena sa 29 primjera, Vajlzov prevod okarakterisaćemo kao frazeološki analog.

Primjer 269

(GV:2578)	(Mrkić, 2578)	(Mihailović, 2681)	(Vajlz, 2716)
Dim je crni lega nad Bajice <i>ka najgušći oblak o jeseni.</i>	Black smoke lies over Bajice, <i>Like the thickest cloud in autumn.</i>	Black smoke settled all over Bajice, <i>as thick as the densest cloud in autumn.</i>	Black smoke is curling over Baitze, <i>Thick as the thickest autumn fog!</i>

Prevodna konstrukcija koja bi se mogla protumačiti kao kontaminacija dva izraza - *kao do sada/živjeti kao braća*, frazeološki je prevedena na engleski jezik. Mrkić je u okviru poređenja upotrijebio idiom *up to now*, ali je u potpunosti izostavio drugi dio izraza. Mihailović i Vajlz su semantički tačno prenijeli izraz, upotrijebivši pritom poredbeni frazeologizam *live like brothers* posvjedočen u Web korpusu sa 14 primjera: *Luther King Jr. said, "we're either going to live like brothers together, or we are going to perish together like fools."*; *re-establish public confidence, the source of the welfare of a state, live like brothers, render mutual aid and protection one to another*; (iWeb).

Primjer 270

(GV:1022)	(Mrkić, 1022)	(Mihailović, 1063)	(Vajlz, 1077)
Mi živimo <i>kao dosad bratski</i> , pa ljubovi više ne trebujе.	Let us live <i>as we have up to now</i> , And there is no need for greater love.	Let us <i>live on together like brothers</i> , and we will need no other love indeed!	<i>Let us still as brothers live</i> , Of further love no need have we!

Ustaljeno poređenje *držati (koga) kao (prodano) roblje* frazeološkim analogom *treat like slaves*, u iWeb korpusu posvjedočenim sa 120 primjera, preveo je Mihailović. Kako smo u istom korpusu pronašli samo jedan primjer upotrebe konstrukcije *hold like slaves* koja se javlja u Mrkićevom i Vajlzovom rješenju, to ćemo njihov prevod smatrati doslovnim: ...*creating seeds that self-destruct after one planting, so that farmers will be held like slaves to the producers of seeds that originated in tropical lands...*; (iWeb).

Primjer 271

(GV:1773)	(Mrkić, 1773)	(Mihailović, 1815)	(Vajlz, 1843)
Oni žene u čeljad ne broje, <i>no ih drže ka prodano roblje</i> .	They do not consider women human beings, <i>But hold them like slaves to be contracted.</i>	They do not count women as family, <i>but they treat them like purchased slaves instead.</i>	Within the house no partner is the wife, <i>They hold her like a slave for selling</i>

Poređenje *ka da bi ga iz groba dignuli* uz upotrebu formalno-značenjskog korespondenta, tj. poredbenom konstrukcijom i uz upotrebu frazeološkog ekvivalenta *raise from the grave/dead* preveo je Mrkić, dok su Mihailović i Vajlz prenijeli izraz slobodnim spojem riječi, ali i semantički tačno.

Primjer 272

(GV:2018)	(Mrkić, 2018)	(Mihailović, 2111)	(Vajlz, 2130)
Da ga mogu dobro osvetiti, <i>ka da bi ga iz groba dignuli!</i>	If they can avenge him well, <i>It is as if they raised him from the grave.</i>	If they succeed in avenging him well, <i>it is as if they've resurrected him!</i>	Sure if they should well avenge him, <i>'Twere resurrection from the grave!</i>

Ustaljeno poređenje *kao da su (šta) kokoške čepale* prenešeno je doslovno, tj. opisno u jezik prevoda. Frazeološki prevod mogao je biti ostvaren upotrebom izraza koji u sastavu takođe imaju zoonimsku komponentu: *look like something the cat dragged in* (If someone or something looks like something the cat dragged in, or looks like something the cat brought in, they look unpleasant or unappealing. The Free Dictionary by Farlex), ili uz upotrebu idioma *a dog's breakfast/dinner* (something or someone that looks extremely untidy, or something that is very badly done; Cambridge Dictionary).

Primjer 273

(GV:2058)	(Mrkić, 2058)	(Mihailović, 2153)	(Vajlz, 2170)
Divna pisma, jadi ga ubili! Krasno je na kartu složeno, <i>kao da su kokoške čepale.</i>	A wonderful letter, may misery fall upon it, It is beautifully traced <i>As if chickens had clawed it.</i>	What a beauty of a letter, damn it! How prettily it was set on paper, <i>as if it was scribbled by chicken claws.</i>	A pretty letter! Plague on him who wrote it! How nicely all is put upon the paper! <i>A cockerel's claw was surely pen for it!</i>

Poređenje *u obraz si kao zemlja doša* jednom je prevedeno opisno i dva puta doslovno – primjere poredbene konstrukcije (*your face/brow is*) *black like earth* nijesmo mogli pronaći u iWeb korpusu. Prema našem mišljenju, u datom kontekstu se mogao upotrijebiti poredbeni frazeologizam (*as*) *pale as death*. Prema semantičkom sadržaju izvornom izrazu su bliski poredbeni frazeologizam *to look like a death warmed up*, ili idiom (*to be*) *green around the gills*, ali se u datom kontekstu ne mogu upotrijebiti zbog različite stilske vrijednosti.

Primjer 274

(GV:514)	(Mrkić, 514)	(Mihailović, 552)	(Vajlz, 553)
<p>Nit' što zboriš niti nas otršaš,</p> <p><i>u obraz si kao zemlja doša;</i></p> <p>sam se šetaš poljem bez nikoga</p>	<p>Neither speak nor send us home</p> <p><i>Your face is black like the earth,</i></p> <p>You walk around, without companions</p>	<p>You neither speak nor send us on our way.</p> <p><i>Your face mirrors the colour of the earth.</i></p> <p>Alone you pace up and down on the field.</p>	<p>Nor dost thou summon nor dismiss us;</p> <p><i>Black as the earth thy brow hath come to be,</i></p> <p>Alone thou walkest out, without companion;</p>

Poredbena konstrukcija *ka pašče kad ga za tor svežeš* je, sa manjim odstupanjima (zamjena lekseme *tor* kod Mrkića i Vajlza), prevedena doslovno. Na osnovu navedenog primjera može se zaključiti da je semantička ekvivalencija ostvarena u prevodu, naročito kada se u obzir uzme anaforički i kataforički kontekst. Bliskoznačna poredbena konstrukcija u engleskom jeziku je *like a dog on a leash*, koja je posvjedočena u iWeb korpusu sa 34 primjera, te smatramo da joj se može pripisati status konvencionalizovanog izraza. Po našem mišljenju data se konstrukcija mogla upotrijebiti kao prevodni korespondent, a u prilog toj tezi navodimo primjer upotrebe u kontekstu vrlo sličnom kao u navedenim stihovima: *We are chained like a dog on a leash, unable to reach the destination we desire*; (iWeb).

Primjer 275

(GV: 1470)	(Mrkić: 1470)	(Mihailović,1511)	(Vajlz,1533)
ne mogahu iz veze šenuti, no, <i>ka pašče kad ga za tor svežeš,</i> tu čamaju i dnevi i noći.	They could not move in their chains, <i>But like dogs tied to kennels,</i> Pined day and night.	<i>but like a dog tied fast to a sheepfold,</i> From the shackles they could not free themselves, they pined away their days and nights down there.	they scarce might move a single foot; <i>But like a dog chained to his kennel,</i> They dragged away their nights and days.

U stihovima koji slijede posvjedočene su tri poredbene konstrukcije - *čelo joj je ljepše od mjeseca, oči gore živje od plamena, i ja plačem kao malo dijete*. Među navedenim poredbama, jedna u engleskom jeziku ima frazeološki korespondent koji je u prevodu i korišćen, dok su preostale dvije prevedene doslovno, tj. uz kombinaciju doslovnog i frazeološkog prevoda. Prevod ostvaren nefrazeološkim sredstvima je semantički tačan i adekvatan: navedene konstrukcije u engleskom jeziku ne predstavljaju konvencionalizovane, već kreativne (autorske) poredbes. Izuzetak predstavlja Mihailovićev frazeološki prevod *as clear as moonlight* koji se značenjski ne podudara sa izvornom jedinicom. Prema našem mišljenju, poredba u stihu 1299 mogla se prevesti uz upotrebu ustaljenih poređenja *(as) bright as the sun* ili *(as) bright as a/the star(s)* zastupljenih sa po 397, odnosno 86 primjera u iWeb korpusu. Takav prevod nadovezao bi se na kontekst stiha koji slijedi, a primjere slične upotrebe pronašli smo i u iWeb korpusu: *...bells ring as he rides, and his helmet and the jewels of his saddle burn bright like the stars. /Blood of the blood frees it. And so the ice will burn bright as a sun. /The light inside of you burn bright as 1000 suns.*

Kada je u pitanju poređenje u stihu 1300, smatramo da je prevod adekvatan, naročito ako se u obzir uzme činjenica da u engleskom jeziku postoji ustaljeno poređenje *as fair as the moon* (59 primjera u iWeb korpusu) odnosno manje frekventna varijanta *(as) beautiful as the moon* zastupljena u iWeb korpusu sa 36 primjera.

Izraz *plakati kao (malo) dijete* u engleskom jeziku ima frazeološki analog *to cry like a child*. Modifikacije izraza *weep like a child/infant*, sa variranjem glagolske i imeničke komponente

nastale u težnji da se što vjerodostojnije prenese original, koriste sva tri prevodioca. Primjere u datom značenju našli smo kako u kjiževnim ostvarenjima⁴², tako i u jeziku medija⁴³, dok su pomenute forme u iWeb korpusu zastupljene sa 34 oblika (kanonički oblik), 14 (*weep like a child*), a formu *weep like an infant* ne nalazimo. Vajlzovo prevodno rješenje je karakteristično i po tome što predstavlja kontaminaciju dva engleska idioma: *weep like a child* i *shed tears*.

Primjer 276

(GV:1299-1301)	(Mrkić, 1299-1301)	(Mihailović, 1339 -1341)	(Vajlz, 1359-1361)
<p>Tuži mlada, za srce ujeda,</p> <p><i>Oci gore živje od plamena,</i></p> <p><i>Čelo joj je ljepše od mjeseca, -</i></p> <p><i>I ja plačem ka malo dijete.</i></p>	<p>Lament stings my heart,</p> <p><i>Her eyes burn brighter than the flame</i></p> <p><i>Her forehead is prettier than the moon –</i></p> <p><i>And I too wept like a little child.</i></p>	<p>The young woman's lament tore at my heart.</p> <p><i>Her burning eyes were brighter than the flame.</i></p> <p><i>Her forehead was prettier than the moon –</i> <i>and I, too, was weeping like an infant.</i></p>	<p>This girl's laments, they tore my heart;</p> <p><i>Her glowing eyes my spirit fired;</i></p> <p><i>Clear as the moonlight shone her brow;</i></p> <p><i>I wept – shed tears just like a child.</i></p>

Poređenju u stihu 1300 značenjski su bliski izrazi *ljepša sunca, zore i mjeseca* i (*momci*) *divni isto ka zvijezde*. Poredbenu konstrukciju u stihu 270 prevodioci su prenijeli frazeološki – modifikovanim oblikom ustaljenog poređenja *bright/shiny/radiant like the stars (in the sky)* registrovanog u iWeb korpusu sa 52 primjera. Iako na semantičkom nivou među prevodnim korespondentima postoje značajne razlike, smatramo da je prevodno rješenje u navedenom kontekstu adekvatno, a jedan primjer upotrebe izraza u značenju bliskom izvornoj jedinici zabilježen je i u iWeb korpusu: *In front of him was an Elven woman beautiful like the stars in the sky, illuminated by the moonlight*. U smislu prevazilaženja pomenute razlike, Mrkić je na uspješan

⁴² D.H. Lawrence, *Piano* : The glamour of childish days is upon me, my manhood is cast /Down in the flood of remembrance, I weep like a child for the past.

G.G. Byron *Marino Faliero, Doge of Venice*: I've seen that man/Weep like an infant o'er the misery of others/heedless of his own, though greater.

⁴³ Radcliffe wept like a child on last day of 'Harry Potter' filming. (CNN)

način modificirao izraz upotrebom bliskoznačnog pridjeva *splendid*. Osim u značenju *sjajan* (-na, -no) leksema *splendid* se realizuje još i u značenju *divan*, tj. *izuzetan*, te je njenom upotrebom postignut veći stepen semantičke korespondencije.

Primjer 277

(GV:270)	(Mrkić, 270)	(Mihailović, 308)	(Vajlz, 307)
Sve su naše glave izabrane! <i>Momci divni, isto ka zvijezde</i>	All our heads were selected, <i>Young men, splendid like the stars</i>	Our heads withstood the hard test in battles <i>Our brave lads have shone like the radiant stars</i>	Thereto our Traders Providence hath called, <i>Our Serbian Youth as radiant as the stars</i>

Poređenje *ljepše sunca, zore i mjeseca* sva tri prevodioca prenijela su doslovno. Budući da u engleskom jeziku ne postoji formalno-semantički korespondent, a imajući u vidu i već pomenuti poredbeni frazeologizam *as fair as the moon*, smatramo da su ponuđena prevodna rješenja adekvatna.

Primjer 278

(GV:925)	(Mrkić, 925)	(Mihailović, 965)	(Vajlz, 977)
nad kojijem ogleduješ lice <i>ljepše sunca, zore i mjeseca</i>	Wherein your visage was mirrored, <i>More beautiful than the sun or moon</i>	in which your fair image is reflected <i>more beautiful than the sun, dawn and moon.</i>	Reflected there thy visage fair, <i>Fairer than sun or moon or morn</i>

Poređenja *(biti) gori nego deca* i bliskoznačan izraz *detinjiti kao bebe* u engleskom jeziku nemaju formalno-semantičke korespondente, pa su uglavnom prevedeni doslovno i opisno. Poredbu u stihu 189 Mrkić i Mihailović su prenijeli doslovno. Treba napomenuti da se Mihailović poslužio kompenzatornom tehnikom umetanja frazeologizma modalnog značenja *so help me God*, čime je ostvario veću ekspresivnost/isticanje sadržaja defrazeologizovane poredbe. Najuspješnije

je, po našem sudu, poredbenu konstrukciju preveo Vajlz: eksplicitacija sadržaja u njegovom opisnom prevodu dijelom se zasniva i na izboru stilski obilježene leksike (*shame, babbling*) jer se na taj način razvijaju asocijativna značenja karakteristična i za izvornu jedinicu.

Primjer 279

(GV:189)	(Mrkić, 189)	(Mihailović, 227)	(Vajlz, 221)
Što grajete, koji su vi jadi, <i>a evo ste gori nego đeca!</i>	Why the noise? What's the distress? <i>You are worse than children.</i>	What's this clamour? What is troubling you now? What's this clamour? What is troubling you now? <i>So help me God, you are worse than children!</i>	What cause for this ado? Why uproar thus? <i>Such babbling were a shame to any children!</i>

Ustaljeno poređenje *đetinjiti kao bebe* prevodioci su, uz manje ili veće modifikacije, prenijeli doslovno. Amplifikacija konotativnih vrijednosti prevodne konstrukcije u sve tri verzije ostvarena je dodavanjem pridjeva *silly*. Pored navedenih rješenja koja smatramo adekvatnim, mogao se upotrijebiti bliskoznačan izraz *act like a child (children)* u iWeb korpusu zastupljen sa 638 primjera. Budući da poredba u ciljnom jeziku ne mora biti negativno konotirana, na isti način bi se mogala proširiti već pomenutim pridjevom.

Primjer 280

(GV:1411)	(Mrkić, 1411)	(Mihailović, 1453)	(Vajlz, 1471)
od bogatstva bjehu poludeli <i>đetinjahu isto kao bebe</i>	But from wealth they had gone mad, <i>Grown silly like small children</i>	Their riches seem to have gone to their heads. <i>They carried on like some silly babies</i>	Whose wealth indeed had made him mad, <i>Made him like a silly child.</i>

Ustaljeno poređenje *kao vatra živa* sa značenjem *veoma brz, hitar, okretan* (Stevanović i dr, 1983, I:63) u engleskom jeziku bi se moglo prevesti semantičkim korespondentom bliske slikovitosti *a ball of fire* (person of unusual energy, vitality, or drive; Merriam Webster Dictionary). Među postojećim prevodnim rješenjima, zabilježena su dva doslovna prevoda, uz primjenu svojevrsne eksplicitacije dodavanjem pridjeva *quick*, te jedan opisni prevod kod Vajlza.

Primjer 281

(GV:1879)	(Mrkić, 1879)	(Mihailović, 1921)	(Vajlz, 1949)
jarebica tanka i plašiva, ma tijela <i>kako vatra živa</i> .	Partridge bird light and timid, But of body <i>quick like living flame</i>	A partridge is a slender, timid bird, but her body is <i>like live, darting fire</i> .	Some partridge light and timorous, <i>Sharp-darting as quick fire!</i>

Poređenje *jedan kao nijedan* formalno-semantičkim korespondentom *one – as good as none* prenio je Vajlz. Mrkić i Mihailović izraz su preveli (nešto slobodnije) opisno, ali i semantički tačno:

Primjer 282

(GV:644)	(Mrkić, 644)	(Mihailović, 682)	(Vajlz, 694)
<i>Neki jedan, to je ka nijedan,</i> nako da je više mučenija.	<i>When only one fights that is like none,</i> Suffering is only oncreased	<i>To be alone is not being at all,</i> Loneliness bring only more suffering	<i>One little race – that one as good as none!</i> For thou art only martyr'dbut the more.

Poredba *ka ostali* semantički je tačno i uspješno prevedena opisnim putem. U engleskom jeziku postoji značenjski ekvivalentan izraz *much of a muchness* koji se na stilskoj ravni ne podudara sa izvornom poredbom, dok bi se, sa druge strane, ustaljena konstrukcija (*as good as the next (person/man/ woman)* (used when you are saying that you are no different from anyone else in a particular way; Macmillan Dictionary) uz određene modifikacije mogla upotrijebiti u datom kontekstu. Uprkos tome, smatramo da je prevod dat slobodnim spojem riječi u ovom slučaju

adekvatan, te da bi insistiranje na frazeološkom prevodu značilo prioritizovanje formalne u odnosu na značenjsku ekvivalenciju.

Primjer 283

(GV:1403)	(Mrkić, 1403)	(Mihailović, 1445)	(Vajlz, 1463)
Kakav narod, pitaš li, Rogane? <i>Ka ostali</i> - ne bjehu rogati.	What were the people like, Rogan? <i>Like other people</i> – they didn't have horns!	What kind of folks, you are asking, Rogan? <i>Just like any other</i> - they had no horns.	"What sort of people?" ask you, Rogan! - <i>Just like other people</i> , none of 'em had horns.

Izraz *ka da čovjek sve očima gleda* na različite načine prenešen je u jezik prevoda i u sva tri slučaja semantički tačno. Mihailović se opredijelio za direktan, tj. doslovan prevod, Vajlz za opisan, dok je Mrkić dobro kombinovao doslovan sa frazeološkim prevodom: na formalnom planu dobijena je poredbena konstrukcija u čijem je sastavu bliskoznačan idiom *see sth with your own eyes* (to see something yourself, especially when it is something that you would not believe to exist or be true if you did not see; Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus).

Primjer 284

(GV:2132)	(Mrkić, 2132)	(Mihailović, 2229)	(Vajlz, 2245)
i kazuje, Bog je posjekao, <i>ka da čovjek sve očima gleda.</i>	And does she speak, may God kill her, <i>As if you were seeing it with your own eyes</i>	And when she tells, God cut her to pieces, <i>It is as though you saw it with your eyes</i>	And when she speaks (God grant her truth!) <i>You'd think her tale must all be truth!</i>

Poredbena konstrukcija *ka tirjanin na slaba čovjeka* prenešena je doslovno u sve tri prevodne verzije. Pored ponuđenih prevodnih rješenja koja su razumljiva i u datom kontekstu adekvatna, smatramo da se u konkretnom slučaju, uz izvjesne modifikacije teksta, moglo ponuditi

i frazeološko rješenje u vidu idioma *might makes/is right* (used to say that people who have power are able to do what they want because no one can stop them; Merriam Webster Dictionary).

Primjer 285

(GV:617)	(Mrkić, 617)	(Mihailović, 655)	(Vajlz, 656)
Vuk na ovcu svoje pravo ima <i>ka tirjanin na slaba čovjeka</i>	Wolf claims his right on the sheep, <i>Like a tyrant over weak man;</i>	Just as a wolf has the right to his sheep, <i>so has every tyrant to a weakling.</i>	As Wolf doth on the Sheep impose his might, <i>So tyrant lords it over feebler fellow;</i>

Poredba *ka(o) na javi* prenošena je u ciljni jezik doslovno (*as if awake*) i frazeološki (*as in broad daylight*). Kada je frazeološki prevod u pitanju, napominjemo da uprkos razlikama između izvorne jedinice i prevodnog korespondenta koje postoje kako na formalnom, tako i na značenjskom planu, smatramo da engleski idiom u ovom slučaju predstavlja uspješno pronađen kontekstualni analog: *broad day(light)* (during the day when people and things can be easily seen rather than at night; Merriam Webster Dictionary/in the open light of day; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 286a

(GV:1256)	(Mrkić, 1256)	(Mihailović, 1296)	(Vajlz, 1316)
Ne, Rogane, nemoj ga buditi, e on u san <i>ka na javi</i> zbori	No, Rogan, do not wake him, He always talks in sleep <i>as in broad daylight;</i>	Don't wake him from his dream, please, Rogan, because he talks in sleep <i>as if awake.</i>	Do not, Rogan, rouse him up, In his way in sleep to talk <i>as in broad day;</i>

Primjer 286b

(GV: -1253)	(Mrkić, -1253)	(Mihailović, -1293)	(Vajlz, -1313)
Mrtvo doba noći, sve spava, neko zbori kroza san. Digni se knez Janko i knez Rogan da vide ko je, kad onamo al' Vuk Mandušić govori <i>kao na javi</i> .	The dead of night, all are asleep, but someone talks in his sleep. Knez Janko and Knez Rogan rise to see who it is and find Vuk Mandusic speaking <i>as if awake</i> .	It is late at night. Everyone is asleep. Someone is talking in his sleep. Knez Janko and Knez Rogan get up to see who it is and find Vuk Mandusic talking <i>as if awake</i> .	At dead of night. All are asleep, but someone talks in his sleep, and Knez Yanko and Knez Rogan, rising to see who it is, find Vuk Mandushitch talking <i>as in broad daylight</i> .

Bez formalno-semantičkog korespondenta u engleskom jeziku je i ustaljeno poređenje *šareni kao divlje mačke*. Najbliži statusu konvencionalizovanih poredbi u engleskom jeziku su izrazi *colourful like flowers/like a rainbow*. Sa druge strane, i doslovan prevod je u datom kontekstu razumljiv, te postupak egzotizacije u konkretnom slučaju možemo smatrati opravdanim.

Primjer 287

(GV:1544)	(Mrkić, 1544)	(Mihailović, 1588)	(Vajlz, 1608)
Tu izmilje nekakvoga puka, to ni u san nikad doć ne može, svi <i>šareni kao divlje mačke</i> .	There crept out some folk, Such as even in dreams won't come, <i>All multi-coloured like wild cats</i>	Out of somewhere crawled all sorts of people: you won't see such even in a wild dream, <i>all in many colours, just like wild cats.</i>	Thence crept out all kinds of folk, (In all thy dreams ne'er hast thou seen such!) <i>So multi-coloured, like wild cats.</i>

Poredba *ka da su mahniti* semantički je tačno prenešena u jezik prevoda. Vajlz i Mihailović su, uz upotrebu mehanizma modulacije, opisno preveli izraz, dok je Mrkić pronašao frazeološko rješenje koje se može okarakterisati kao adekvatno u datom kontekstu, iako ne i ekvivalentno. Naime, semantički sadržaj idioma *to be beside oneself* (in an extreme state of some

emotion; The Free Dictionary by Farlex/wild or upset, as with fear, rage, etc; Collins English Dictionary) samo se djelimično podudara sa sadržajem izvorne jedinice. Pored navedenog rješenja, mogli su se upotrijebiti i idiomi *to be out of one's mind* (1. having lost control of your mental faculties; insane. 2 used to express a belief in someone's foolishness or mental turmoil; The Free Dictionary by Farlex), *go mad* (to act in a way that is out of control: to act wildly; Merriam Webster Dictionary).

Primjer 288

(GV:1755)	(Mrkić, 1758)	(Mihailović, 1797)	(Vajlz, 1825)
Ko je ono, <i>ka da su mahniti</i> ?	Who are those, as if beside themselves?	What's the matter with them? <i>Are they all mad?</i>	What sounds are these? <i>Are they not mad?</i>

Ustaljeno poređenje *ka na vojsku* u čijem je sastavu idiom *(ići) na vojsku* – „u rat (ići, poći i sl.)” (Stevanović i dr. I, 1983:97) prenešen je na engleski jezik opisno, tj. slobodnim spojem riječi, ali i semantički tačno. Budući da pomenuti izvorni idiom u engleskom jeziku ima značenjske ekvivalente *on a warpath* (preparing to fight; in aggressive or vengeful mood; Flavel, 1992:196), te *(to) wage war* (to engage in (a war or campaign; American Heritage Dictionary/ to carry on a battle, war, conflict, argument, etc; Dictionary.com), mogao je biti ostvaren i frazeološki prevod.

Primjer 289

(GV:2047)	(Mrkić, 2047)	(Mihailović, 2140)	(Vajlz, 2160)
Krenuli ste nekud <i>ka na vojsku</i> !	You started out <i>as if on a campaign</i> ,	You look <i>as though you are going to war</i> .	Ye started out <i>as if for war</i> ;
To vam nije bez neke nevolje;	This cannot be without some misfortune	You must have had some serious trouble.	For war, indeed, was some necessity;

Poređenje *ka slabo živinče* prevedeno je opisno, tj. slobodnim spojem riječi i uz izostavljanje poredbene kopule u sve tri prevodne verzije. U sva tri prevoda javlja se i

hiposemantizacija imenice *živinče* (životinja), tj. zamjena terminom opštijeg značenja *creature*, što se dijelom može objasniti većom učestalošću kolokacije *weak creature* (81 primjera u iWeb korpusu) u odnosu na *weak animal* (33 primjera). Mrkić je, po našem sudu, u kontekst uspješno uklopio i konstrukciju sa prilogom *but* u funkciji isticanja (jedino, samo, tek), čime je postigao i veći stepen ekspresivnosti.

Primjer 290

(GV:763)	(Mrkić, 763)	(Mihailović, 802)	(Vajlz, 815)
Što je čovjek? <i>Ka slabo živinče!</i>	What is man? <i>But a weak creature.</i>	But what is man? <i>In truth, a weak creature!</i>	But what is Man? <i>In truth, a feeble creature!</i>

Poređenje *ka skakavac (što polja opusti)* R. Marojević objašnjava navodeći poslovicu *Pojeli sve, kao skakavci*: „Vuk navodi poslovicu: *Pojeli sve, kao skakavci* (ovde se misle oni skakavci, što jatima dolijeću kašto iz Azije. Pripovjeda se, kad padnu đe na zelenu šumu, za nekoliko minuta ostane šuma crna.) (Karadžić, 1836, navedeno Marojević, 2005:37).” U engleskom jeziku postoje ustaljena poređenja *swarm like locusts* (arrive in great numbers), te *eat/consume/devour like locusts* sa variranjem glagolske komponente, koje nijesmo uspjeli pronaći u rječnicima idioma, ali su zastupljeni u iWeb korpusu: *Hundreds of yelling newsboys are swarming into the park like locusts!; I think they could devour the kitchen like locusts if snacks are not to be found and quick; whatever these dwarfs may do we dare not resist, since they swarm like locusts, and if one of them is killed the rest will fall upon us; The Germans swarmed like locusts over the western borderlands of the USSR; They swarmed like locusts, burning everything in their path; for the greedy courtiers who swarmed in their camp devoured all things like locusts.* (iWeb); Pored navedenih, u manjem broju primjera su zastupljene i konstrukcije *strip something (bare) like locusts*: *A single legion of 6,000 men could strip an area like locusts in a very short time/ it would strip the world bare like locusts.* (iWeb) i *ravage something like locusts* koju je upotrijebio Mrkić: *Long ago, the Uthuk Y'llan ravaged the land like locusts, consuming everything in their path...* (iWeb); Imajući sve navedene primjere u vidu, smatramo da su ponuđena rješenja tj. doslovan prevod kod Mrkića i

opisan kod Mihailovića i Vajlza u konkretnom slučaju adekvatni, budući da kod receptora prevoda izazivaju iste asocijacije kao i izvorna ustaljena poredba.

Primjer 291

(GV:6)	(Mrkić, 6)	(Mihailović, 44)	(Vajlz, 37)
<p>Za njim jata prokletoga kota, da opuste zemlju svukoliku <i>ka skakavac što polja opusti!</i></p>	<p>Followed by his pagan race, To lay waste the wide world, <i>As locusts ravage the land</i></p>	<p>Behind him hordes of that accursed litter, march to lay waste to the whole planet Earth, <i>just as locusts devastate the green fields.</i></p>	<p>Behind him hordes of that accursed breed, That they may devastate the whole wide earth, <i>As locusts pestilent lay waste the fields!</i></p>

Ustaljeno poređenje *bajati kao bajalica* prevedeno je u sve tri verzije opisno i semantički tačno. Kao najuspjelije, izdvajamo Vajlzovo prevodno rješenje. Budući da sam poredbeni frazeologizam u engleskom jeziku nema formalno-semantički ekvivalent, Vajlz se poslužio kompenzatornom tehnikom, te je leksemu *bajati* preveo frazeološki sa *tell fortunes* : To (profess to) anticipate, and inform about, future outcomes or see what future events will take place; The Free Dictionary by Farlex), modifikujući izraz na način što je umjesto neutralne upotrijebio stilski obilježenu leksemu *babble*, što u datom kontekstu, po našem sudu, predstavlja uspješno rješenje.

Primjer 292

(GV:1718)	(Mrkić, 1718)	(Mihailović, 1759)	(Vajlz, 1787)
<p>Što <i>bajete kao bajalice</i> ali babe kad u bob vračaju?</p>	<p>Why <i>chatter like fortune tellers,</i> Or old women reading form the beans</p>	<p>Why do you <i>talk magic like old witches,</i> or like some old women reading their beans?</p>	<p>Ye <i>babble fortunes like old witches,</i> Like old witches with their beans!</p>

Oko tumačenja stiha *darova mu lunu ka jabuku* među poznavateljima Njegoševog jezika i djela postoje neslaganja koja se odnose kako na interpretaciju značenja imenice *luna*, tako i na semantičku rekonstrukciju ustaljenog poređenja *ka(o) jabuku*. *Luna* se tumači kao kruna, mjesec, tj. polumjesec – simbol turskog carstva (Stojanović, 1981; Kovačević, 1940; Đukić, 1940; Tomović, 1986; Stevanović, 1976), ili kao *Luna*, supruga Osmanova i kći šeika Elebadije koju su Turci zvali “slična mjesecu” (Rešetar, 1890). Nikola Banašević smatrao je da *luna* u datom stihu ima dvostruko značenje: „Po turskoj legendi na koju je ukazao, 1886, u vezi s Njegošem, prvi nemački prevodilac Gorskog vijenca J. Kriste, Osman je sanjao da se iz grudi seika Elebadije podigao mesec i spustio u njegova nedra, i da je stoga mesta izraslo drvo u čijoj će senci biti ceo svet. Luna je simbol turskog carstva, a metaforički označava i kćer Elebadije s kojom je Osman sklopio brak” (Banašević 1973, navedeno u Marojević, 2005:429). Marojević (2005:431) smatra da luna „ima u 10. stihu tri semantička plana: 1. 'mjesec' (mlad mjesec koji iskoči iz njedara šaikovih i spusti se kao pun mjesec u Osmanova njedra – u Osmanovom snu); 2. šaikova kćerka Kamerije – 'mjesec od ljepote' (po M. Rešetaru iz prvog izdanja) (koju je Osman dobio za ženu po predskazanju iz sna); 3. polumjesec kao tursko državno i vjersko obilježje i kao simbol moćnog turskog carstva.” U skladu sa tumačenjima imenice luna, različito se tumačilo i ustaljeno poređenje *ka jabuku* – kao dar (Stojanović, 1891; Kostić, 1909; Banašević, 1973; Vušović, 2004), *lijepu kao jabuku* (Gojnić, 1891; Marojević, 2005). Kao što se može vidjeti iz navedenog primjera, razlike u tumačenjima se u velikoj mjeri reflektuju i u prevodu. Mrkićev prevod je u skladu sa Rešetarovim tumačenjem imenice *luna*, dok je ustaljeno poređenje *ka jabuku* prenešeno metaforom *like the moon*, tj. elipsom poređenja *beautiful like the moon* (prema Marojevićevom, tj. Gojnićevom tumačenju). I Vajlz polazi od drugog tumačenja imenice *luna* (šeikova kći Kamerije) i u skladu sa tim interpretira poređenje u smislu „lijepa kao jabuka”, koje prenosi sintagmom *apple fair*. Mihailović, za razliku od ostala dva prevodioca, polazi od tumačenja da je *luna* simbol turskog carstva (polumjesec), dok samo poređenje izraza prenosi doslovno, te pretpostavljamo da mu pripisuje značenje „kao dar”. U skladu sa navedenim, smatramo da bi se izvorna jedinica mogla prevesti ustaljenim poređenjem *like a gift from heaven* čime bi se na neki način obuhvatila oba značenja, a imenica luna bi se, iz istih razloga, mogla prenijeti kao *fair moon*.

Primjer 293

(GV:10)	(Mrkić, 10)	(Mihailović, 47)	(Vajlz, 41)
San pakleni okruni Osmana, <i>darova mu lunu ka jabuku.</i>	The infernal dream crowned Osman, <i>Gave him a bride, like the moon.</i>	Osman [30] was crowned in an infernal dream <i>and given the half- moon like an apple.</i>	Osman - infernal dream - was monarch crown'd; <i>The pale moon wedded, she his apple fair;</i>

Ponuđena rješenja za ustaljeno poređenje originala u stihovima koji slijede - **ka guske (ćukamo)** predstavljaju primjer bukvalnog prevoda. Budući da direktan prenos frazeološke jedinice u ovom slučaju ne može izazvati adekvatne asocijacije kod čitaoca na ciljnom jeziku, prevod koji nastaje nije doslovan, već bukvalan. Značenje izvorne jedinice je „nešto potajno govorimo, nešto (jedan drugom) šapućemo” (Vušović, 2004:188); „ćukati – 'ćućuriti', tj. tiho, šapatom govoriti” (Marojević, 2005:54), te se mogao upotrijebiti frazeološki analog *under one's breath* (softly, in an undertone or whisper; spoken in such a soft, quiet voice that others cannot hear it distinctly; The Free Dictionary by Farlex) koji bi se radi isticanja i specifikacije semantičkog sadržaja mogao kombinovati sa leksičkim prevodom, tj. sa bliskoznačnom leksemom *mutter* (to speak quietly and in a low voice that is not easy to hear, often when you are worried or complaining about something; Cambridge Dictionary of English). Još jedno od mogućih frazeoloških rješenja je upotreba frazeološkog analoga *as quiet as a mouse* koji je, osim na formalnom planu, blizak izvornom izrazu i po slikovitosti i po semantičkom sadržaju: *be (as) quiet as a mouse* – to be silent and meek; The Free Dictionary by Farlex). Po našem sudu, uspješno rješenje predstavljala bi i kontaminacija navedenih frazeoloških analoga. Ovdje ćemo napomenuti da je jedan od razloga što direktan prevod izvornog izraza u konkretnom slučaju nije adekvatan i taj što je engleski idiom *cackling geese* ima frazeološko značenje predvidjeti, upozoriti na nešto (those who warn of something that is about to happen; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 294

(GV:300)	(Mrkić, 300)	(Mihailović, 338)	(Vajlz, 337)
<p>Ne smijemo ništa započeti</p> <p>što bi narod k viteštvu zažeglo, [...]</p> <p><i>a ka guske sve nešto čukamo.</i></p>	<p>We dare not begin anything</p> <p>That would fire people to knighthood[...]</p> <p><i>But we hiss and quack like geese</i></p>	<p>We do not dare to begin any work</p> <p>that would spur folks to some heroic deeds, [...]</p> <p><i>Instead we keep cackling something like geese.</i></p>	<p>We dare not any high emprise begin [...]</p> <p><i>Woe unto us! We only quack like geese!</i></p>

Ustaljeno poređenje *kao vrag oko krsta* dekomponovano je, te je bukvalno, kao skup značajna sastavnica, prenešeno u jezik prevoda. Po našem sudu, mogao se upotrijebiti idiom bliskog značenja *keep someone sweet* (to do good things for someone so that they will continue to support you or to be friendly to you; Macmillan Dictionary), koji bi se, imajući u vidu prethodni stih, dobro uklopio i u kontekst.

Primjer 295

(GV:1908)	(Mrkić, 1908)	(Mihailović, 1950)	(Vajlz, 1979)
<p>Vidite li onoga kadije [...]</p> <p>u njega su medene riječi</p> <p><i>uvija se ka vrag oko krsta,</i></p>	<p>Did you see the Kadi [...]</p> <p>With him the words are of honey.</p> <p><i>He turns and twists like devil about the Cross</i></p>	<p>Do you notice that Kadi over there [...]</p> <p>His mouth is full of words sweet as honey.</p> <p><i>Like a serpent he treads around the Cross</i></p>	<p>See ye not that Kadi there? [...]</p> <p>His mouth is full of honey' dwords.</p> <p><i>Around the Cross he softly treads</i></p>

Ponuđena prevodna rješenja za ustaljeno poređenje *spržiti kao munja* primjer su adekvatnog direktnog, tj. doslovnog prevoda. Iako u engleskom jeziku *burn (down) like a lightning* nema status frazeološke jedinice (primjere takve upotrebe nijesmo pronašli ni u frazeološkim rječnicima, ni u iWeb korpusu), doslovno prenešena poredba kod receptora prevoda može izazvati iste asocijacije kao i frazeološka jedinica kod čitaoca izvornog teksta. U prilog toj tezi ide činjenica da je globalno značenje jedinice u velikoj mjeri transparentno, tj. motivisano značenjem sastavnica, a osim toga u engleskom jeziku postoji ustaljeno poređenje *hit/strike like a lightning* sličnog značenja kao izvorna jedinica. Iz istih razloga smatramo da bi se, radi postizanja optimalne ekvivalencije na značenjskoj i stilskoj ravni, pomenuta poredba, uz neznatne modifikacije, mogla upotrijebiti kao prevodno rješenje: npr. *the (sun's) heat will strike him like a lightning*.

Primjer 296

(GV:1114)	(Mrkić, 1114)	(Mihailović, 1153)	(Vajlz, 1170)
<p>Ko izide ispod divne sjenke</p> <p>Prorokova strašnoga barjaka,</p> <p><i>sunce će ga spržiti kao munja.</i></p>	<p>Whoever leaves the pleasant shade</p> <p>Of the Prophet's dreaded flag,</p> <p><i>The sun will, lightning-like, burn him.</i></p>	<p>He who comes out from the splendid shadow</p> <p>of the Prophet's templying banner</p> <p><i>will be burned by the sun as by lightning.</i></p>	<p>Whoe'er should leave the pleasant shade</p> <p>Of the Prophet's dreaded flag,</p> <p><i>'The sun like lightning will him shrivel up.</i></p>

Poredba *letjeti kao munja* takođe je prevedena doslovno. Izuzetak predstavlja prevodno rješenje za 346. stih kod Savić-Rebac koje ćemo okarakterisati kao frazeološki ekvivalent:

Primjer 297a

(LM, I:346)	(Mening, str. 28)	(Savić-Rebac, str. 271)	(Prvulović, I:346)
Vidi čovjek svoje zatočenje, pomalo se prve slave sjeća <i>i poleti nebu kao munja;</i>	But man beholds his banishment from these; The memory of former times fades out <i>And flies aloft as lightning to the skies</i>	Obey them. Man is conscient of his bondage At times his ancient glory he remembers, <i>And swift as lightning up to heaven he soars.</i>	Man is aware of his enslavement, At times he remembers his pristine glory, <i>And, as lightning, to heaven he would soar</i>

Primjer 297b

(LM, II:207)	(Mening, str. 36)	(Savić-Rebac, str. 275)	(Prvulović, II:207)
jer žitelji neba prostranoga, <i>mogu lećet ka ognjene munje</i>	For here in heaven all the inhabitants <i>Can fly along like mighty lightning flash</i>	Of immortality. The sons of heaven <i>Can fly like fiery lightning, they can walk</i>	For the dwellers of boundless heaven, <i>Can fly along like the shafts of lightning</i>

Poredba *kako jata divnih labudova* semantički tačno je prevedena na engleski jezik. Budući da se bjelina i ljepota prepoznaju kao dijagnostička svojstva subjekta poređenja kako u polaznom, tako i u ciljnom jeziku i kulturi, sva prevodna rješenja (opisan i doslovan prevod) smatramo adekvatnim. U prilog toj tezi ide i činjenica da u engleskom jeziku postoji bliskoznačan izraz *as graceful as a swan* koji se u modificovanom obliku mogao upotrijebiti i u datom kontekstu.

Primjer 298

(GV: 2636)	(Mrkić, 2636)	(Mihailović, 2740)	(GV: 2794)
Igraju se na bjela jata, <i>kako jata divnih labudovah</i>	And they play in a white flight <i>Like a flight of beautiful-swans</i>	They are dancing together in white flocks, <i>like the flocks of beautiful snow-white swans</i> And celebrate high carnival in shining clouds;	Poiséd in the azure, <i>like to snow-white swans</i>

Budući da poredbena konstrukcija *ka da kravu napoli predaju* nema formalno-semantički korespondent u engleskom jeziku, te da je u prevod u kontekstualnom okviru prethodnog stiha razumljiv, ponuđena rješenja smatramo adekvatnim. Napomenućemo i da su prevodioci (izuzev Mihailovića, koji je prenio i doslovno i globalno značenje izraza) dobro semantizovali i dali adekvatan leksički prevod za izraz *predavati (kravu) napoli* – „davati (kome) kravu da je čuva preko ljeta s tim da vlasnik i čobanin dijele mlječne proizvode” (Marojević, 2005:145).

Primjer 299

(GV:1771)	(Mrkić, 1771)	(Mihailović, 1813)	(Vajlz, 1841)
no pogodbu nekakvu učine <i>ka da kravu napoli predaju.</i>	Only some contract they draw, <i>As if they were hiring a cow</i>	Instead, they make some kind of a contract, <i>as if they were renting a half a cow.</i>	They only make a kind of contract, <i>As if they simply hired a cow;</i>

Poredbena konstrukcija *ka da duhom svetijem prozire* je, uz izuzetak Mrkićevog prevoda, u engleski jezik prenešena opisnim putem i semantički tačno. Mrkić je upotrijebio izraz *breathe with something* koji u kanoničkom obliku glasi *live and breathe with something*, a koji se po značenju u potpunosti razlikuje od izvorne jedinice (When a person lives and breathes something, it is extremely important to them; Cambridge English Dictionary). Po našem mišljenju, u datom kontekstu se mogao upotrijebiti izraz *speak through someone* koji nijesmo pronašli u frazeološkim rječnicima, ali se u iWeb korpusu javlja u čak 598 primjera, najčešće upravo u kontekstu u kome je upotrijebljena i izvorna jedinica: *Your priest has experienced the **Holy Spirit working and speaking through him** during Confessions on many occasions./Rather, it is Christ speaking through him, foretelling his death and resurrection/While the world may not recognize him, the important requirement is that **God speaks through him**. A prophet is a teacher/but I believe the Holy Spirit gives me something to begin to share and **He speaks through me** from there when I willingly avail myself to Him in that area;* (iWeb).

Primjer 300

(GV:2106)	(Mrkić, 2106)	(Mihailović, 2202)	(Vajlz, 2219)
Svak je drži, oprosti mi, Bože, <i>ka da duhom svetijem prozire.</i>	Everyone holds her, may God forgive me, <i>As if she breathed with the Holy Spirit!</i>	Everyone thinks, may the Lord forgive me, <i>that she is led by the Holy Spirit!</i>	The people thought - God pardon them! - <i>She had visions by God's Spirit!</i>

Poredba *kao trska* doslovno je prevedena na engleski jezik. Budući da se trska u engleskom jeziku javlja kao subjekat ustaljenih poređenja *shiver/tremble like a reed*, odnosno *bend like a reed*, smatramo da doslovan prenos izraza kod receptora prevoda ne može izazvati iste asocijacije, te da navedena rješenja nijesu semantički precizna. Po našem mišljenju, prevod je mogao biti (uspješnije) ostvaren uz upotrebu elipse ustaljenog poređenja *as brittle as glass* (broke it in two, as brittle glass).

Primjer 301

(GV:2796)	(Mrkić, 2796)	(Mihailović, 2900)	(Vajlz, 2997)
prestriže ga, ostala mu pusta, (plače) po remiku, <i>ka da</i> <i>trska bješe!</i>	<i>Cut it</i> , may that gun never fire again (weeps) Where the bitt joins the barrel – <i>like a reed</i>	broke it in two - a plague on the marksman! - (cries) straight through the sling, <i>as if it were a</i> <i>reed.</i>	The very last! - cut through my jeferdar, Which I was holdin to my eye! - May it ne'er have another lord! - (He weeps.) And cut it right in two, <i>as 'twere a reed!</i>

Poredbenu konstrukciju *kako rose svijetle kapljice* dobro je semantizovao i preveo Vajlz, dok su se Mrkić i Mihailović, dekomponujući izraz, udaljili i od njegovog osnovnog značenja. U okviru date poredbe, pridjev *svijetao* ima značenje „koji sija, blista”, te je i u Rječniku Njegoševa jezika poređenje dato kao primjer navedenog značenja pridjeva (Stevanović i dr. 1983:267). U engleskom jeziku postoji frazeološki ekvivalent koji se javlja u varijantnim oblicima *shine/gleam/glisten/shimmer/sparkle like dew* na koji i upućuje Vajlzov prevod. Iako nezabilježena u frazeološkim rječnicima, ustaljena poredba je u iWeb korpusu zastupljena sa 26 primjera, od kojih neke i navodimo: *They say green eyes are sparkling like dew in the morning sun./ ...the sticky goo on the leaves of the plants sparkles like dew in the sun./ sundew leaf is covered with hair-like tendrils which are tipped by droplets that glisten like dew in the sun/ In sunlight, these structures glisten like dew drops./ Tears glistened in her eyes again, shimmering like dew on wild violets./... like something out of the early House of Love catalog, guitar arpeggios glinting like dew on morning grass;*(iWeb).

Primjer 302

(GV:996)	(Mrkić, 996)	(Mihailović, 1038)	(Vajlz, 1051)
<p>Što su oni? Žertve blagorodne da prelaze s bojnijeh poljanah u veselo carstvo poezije, <i>kako rosne svijetle kapljice</i> uz vesele zrake na nebesa.</p>	<p>What are they but holy sacrifices Which pass from the great battle-plains Into the joyous realm of poetry, <i>As drops of gentle dew rise</i> With the joyous sunrays into heaven.</p>	<p>Say, what are they? The noblest sacrifice in heady flight from the fields of battle to a joyful kingdom of poetry, just as along joyous rays of the sun <i>translucent drops of dew move to the sky.</i></p>	<p>Say, what are they? Sure sacrifice most noble, From fields of battle taking flight Into fair realms of poesy; <i>Like unto sparkling pearls of dew,</i> Which the sun lakes in joyous light to heaven!</p>

Imajući u vidu univerzalni karakter poredbene konstrukcije *kako mirno jutro u proljeće*, postojeća prevodna rješenja, tj. doslovan i opisan prevod, smatramo adekvatnim. Kao formalno-značenjski korespondent moglo bi se navesti ustaljeno poređenje *as soothing as the breath of spring* koje bi se, uz izvjesne modifikacije moglo upotrijebiti i u datom kontekstu (*it would be as soothing to my soul/as the (fresh) breath of spring*).

Primjer 303

(GV:787)	(Mrkić, 787)	(Mihailović, 826)	(Vajlz, 839)
<p><i>kako mirno jutro u proljeće</i></p>	<p>My soul would then be as quiet <i>As a morning in spring</i></p>	<p>My soul would be truly contented then <i>like a peaceful morning in the springtime,</i></p>	<p>All tranquil then would be my soul, <i>As some fair morn in vernal Spring</i></p>

3.2. Komunikativni frazeologizmi

3.2.1. Uzrečice

Od svih frazeoloških žanrova, u kategoriji uzrečica posvjedočen je najveći udio frazeološkog prevoda, što uporedo ukazuje i na najmanji broj kulturno-specifičnih jedinica. Istovremeno, u strukturi prevodnih rješenja zastupljene su sve kategorije prevoda – frazeološki (ekvivalenti, analozi, zamjena frazeološkom jedinicom različitog značenja), doslovan, opisan, bukvalan i nulti. Poteškoće pri prenošenju ovog frazeološkog segmenta u ciljni jezik, kako se pokazalo, većinom se vezuju na semantizaciju i dekomponovanje izraza (npr. uzrečice sa sa priloškom komponentom *prazno*), što se u pojedinim primjerima, prvenstveno u slučaju homografa *hvála Bògu/hvála Bògu* moglo i očekivati. Premda rijetki, posvjedočeni su i primjeri gdje problem nastaje pri pronalaženju prevodnih supstituta (*ako boga znaš/znaš*).

Izraz *Bože dragi* je na ciljni jezik uglavnom preveden frazeološki, i to:

- 1) apsolutnim frazeološkim ekvivalentima

Primjer 304a

(GV: 499)	(Mrkić, 499)	(Mihailović, 537)	(Vajlz, 539)
<i>Bože dragi, čudna dogovora!</i>	<i>Dear God, how strange a counsel</i>	<i>Oh, my dear Lord, what a strange assembly!</i>	<i>O dear my Lord! What mighty fruit of counsel!</i>

Primjer 304b

(GV:2632)	(Mrkić, 2632)	(Mihailović, 2737)	(Vajlz, 2790)
<i>Bože dragi, svijetla praznika!</i>	<i>Dear God, how bright a holiday.</i>	<i>o our dear Lord, what a bright holiday!</i>	<i>Dear God, what solemn festival!</i>

Primjer 304c

(GV: 594)	(Mrkić, 594)	(Mihailović, 631)	(Vajlz, 634)
<i>Bože dragi</i> , da ga san ne vara te ovako starac uzletio?	<i>Dear God</i> only if it is not a dream Where an old man bounces thus	<i>O my dear Lord</i> , it sure must be a dream that the old man was jumping up so high?	<i>O dear my Lord</i> , it sure must be a dream, That on this wise an aged man can leap!

2) relativnim frazeološkim ekvivalentima (*O/Oh*) *God of mercy* u značenju *Bože milosni* i (*upon*) *my word* koji se u jednom od svojih značenja koristi za izražavanje čuđenja:

Primjer 305a

(GV: 742)	(Mrkić, 742)	(Vajlz, 794)	(Mihailović, 781)
<i>Bože dragi</i> koji sve upravljaš	<i>Dear God</i> , You who govern all	<i>O God of Mercy</i> , Thou Who rulest all	<i>Dear Lord</i> , You who rule the whole universe

Primjer 305b

(GV:1543)	(Mrkić, 1543)	(Mihailović, 1584)	(Vajlz, 1604)
<i>Bože dragi</i> , tu da vidiš čuda	<i>Dear God</i> , a marvel to behold	<i>O my dear Lord</i> , what a sight to behold!	<i>Upon my word</i> , it was a wonder

3) frazeologizmom različitog značenja u odnosu na izvorni - *Only God knows* (*samo bog zna*), *te upon my word* u Vajlzovom rješenju prethodno navedenog primjera. Treba napomenuti da se izraz *only God knows* javlja u arhaičnom obliku, te se nepodudarnost javlja i na stilskoj ravni.

Primjer 306

(GV: 2386)	(Mrkić, 2386)	(Mihailović, 2485)	(Vajlz, 2505)
Oh, divan li, <i>Bože dragi</i> , bješe!	<i>Oh, dear God</i> , he was wonderful.	<i>Oh my dear God</i> , how resplendent he was!	What vision splendid only <i>God doth know</i>

4) Pored frazeološkog, javlja se i jedan nulti prevod u Vajlzovoj parafrazi 1565. stiha:

Primjer 307

(GV:1565)	(Mrkić, 1565)	(Mihailović, 1606)	(Vajlz, 1626)
<i>Bože dragi</i> , da tu bruku vidiš.	<i>Dear God</i> , if you could see that shame!	<i>My Lord</i> , you have never seen such uproar!	Picture thyself the hurly-burly

Uzrečica ***boga vi*** prevedena je različitim relativnim frazeolškim ekvivalentima i analogima. Svi navedeni izrazi u engleskom jeziku koriste se za izražavanje isticanja i čudjenja, a korespondentima *for God's /goodness sake* i *(what/why/how) in God's name* može se izražavati i neodobravanje, negodovanje.

Primjer 308

(GV:2048)	(Mrkić, 2048)	(Mihailović, 2143)	(Vajlz, 2160)
da se nije ko pokla, <i>Boga vi</i> ?	<i>By God</i> has someone started bloodshed?	Has anyone been fighting, <i>for God's sake</i> ?	Was there not slaughter somewhere, <i>in God's name</i> ?

Identični frazeološki analozi, pri čemu se kod Vajlza izraz *in the name of God* javlja u modifikovanom obliku, upotrijebljeni su i za izraz ***Bog ti i bratska (ljubav)***: “desemantizovan izr. u prvobitnom zn. 'uz božju i bratsku pomoć [je nosio]' ; prema izr. je Vukova poslovice ***Bog ti i bratska!*** Kad ko što moli koga, i da rečemo da se ovđe misli bratska ljubav. [Karadžić, 1849:19]” (Marojević, 2005: 85); „u čudjenju: za boga miloga, ako boga znaš” (Stevanović i dr. 1983, I:39).

Primjer 309

(GV:823)	(Mrkić, 823)	(Mihailović, 826)	(Vajlz, 875)
Teške puške, igđe li ikoga! Ka je nosiš, <i>Bog ti bratska, Stanko?</i>	A heavy rifle, so help me, <i>For God's sake, why carry it, Stanko?</i>	What a heavy rifle! Need any help? <i>By God, Stanko, how can you carry it?</i>	A gun indeed! Is anywhere a heavier! <i>In name of God and man, what dost thou with it, Stanko?</i>

Izraz ***bog da prosti*** u 601. stihu preveden je frazeološkim analogom *God grant mercy*:

Primjer 310

(GV:601)	(Mrkić, 601)	(Mihailović, 639)	(Vajlz, 641)
<i>Bog da prosti</i> Uroševu dušu	<i>God grant mercy to</i> the soul of Uros	<i>God grant mercy to</i> the soul of Uros	<i>God grant mercy to</i> the soul of Uros

Isti izraz koji se u 2446. stihu javlja u značenju *slava bogu*, u sva tri prevoda zamijenjen je izrazom *(God's) blessings on (someone/something)* koji se po značenju razlikuje od izvornog. Budući da se prevodni korespondent vrlo često javlja u sličnom kontekstu, smatramo ga uspješnim kontekstualnim analogom:

Primjer 311

(GV:2446)	(Mrkić, 2446)	(Mihailović, 2550)	(Vajlz, 2580)
<i>Bog da prosti, vesela praznika</i>	<i>God's blessings in this happy season</i>	<i>God's blessings on this joyous holiday</i>	<i>God's blessings on this joyous Feast</i>

Uzrečica **Bože jedan** je, uz izuzetak Mrkićevog bukvalnog prevoda, u ciljni jezik prenešena frazeološkim analozima *(O/Oh) my goodness*, *(O/Oh) my (dear)Lord*:

Primjer 312

(GV:411)	(Mrkić, 411)	(Mihailović,449)	(Vajlz, 450)
<i>Bože jedan, tri stotine drugih sve popada mrtvo od smijeha!</i>	<i>One God. Three hundred men Nearly fall down laughing.</i>	<i>Oh, my dear Lord! three hundred of our lads fell to the ground splitting their sides laughing!</i>	<i>O my goodness! our three hundred fellows Did split their very sides with laughter.</i>

Uzrečica **oprosti (mi) bože** prevedena je frazeološkim ekvivalentom *(May) God forgive (someone/something)* koji se u korpusu iWeb javlja u 1007 primjera. Vajlz je upotrijebio manje frekventnu varijantu izraza sa glagolskom komponentom *pardon* (frekvencija u iWeb korpusu: 67 primjera), i pritom nije protumačio da se izraz odnosi na govornika, te da se njime izražava strepnja da bi izrečeno moglo biti grešno, pa u prevodu dobijamo značenje koje se ne podudara sa jedinicom izvornika:

Primjer 313

(GV: 2105)	(Mrkić,2105)	(Mihailović, 2201)	(Vajlz, 2218)
Svak je drži, <i>oprosti mi, Bože</i> , ka da duhom svetijem prozire	Everyone holds her, <i>may God forgive me</i>	Everyone thinks, <i>may the Lord forgive me</i> , that she is led by the Holy Spirit!	The people thought - <i>God pardon them!</i> - She had visions by God's Spirit!

Uzrečica **pomozi bože** uglavnom je prevedena sematički tačno i uz upotrebu frazeoloških ekvivalenata *God help us/help us Lord*. Izraz **pomoz bog** je, uz izuzetak Mrkićevog bukvalnog prevoda, takođe pravilno semantizovan i preveden kao pozdrav. Dok Mihailović daje tačan opisan prevod, Vajlz je upotrijebio frazeološki ekvivalent čije se porijeklo može objasniti na sličan način kao kod izvornog izraza. Potvrdu za to nalazimo i u rječniku idioma Kristin Emer koja u objašnjenju za *good day/afternoon/evening/morning* navodi da su svi pomenuti pozdravi nastali redukcijom izraza *May God give you a good day/afternoon/morning/evening* (Ammer, 1997:422). Posljednji od navedenih primjera je takođe dobro semantizovan i preveden kao blagoslov. Na osnovu frekvencije za navedene konstrukcije u iWeb korpusu zaključujemo da se radi o frazeološkom prevodu. (Frekvencija javljanja u iWeb korpusu: *(O/Oh) my goodness* 15395 primjera; *(O/Oh) my Lord* 1459 od čega 202 u obliku sa pridjevskom komponentom “dear”; *Dear God* 5774; *God of mercy* 518/*O God of mercy* 20; *By God* 63881; *For God's sake* 2623/*For goodness sake* 3239; *In the name of God* 3473).

Primjer 314a

(GV:179)	(Mrkić,179)	(Mihailović, 217)	(Vajlz, 210)
<i>Pomoz, Bože</i> , jadnijem Srbima	<i>God, help</i> this poor people	<i>God, help us</i> Serbs in all our misfortune	<i>God help us</i> Serbs in all our misery

Primjer 314b

(GV: 2732)	(Mrkić, 2732)	(Mihailović, 2836)	(Vajlz, 2891)
<i>Pomoz Bože i Mali božiću!</i>	<i>Help us God, and little Christmas.</i>	<i>Help us, O Lord, and you too, the New Year's!</i>	<i>Help us, O Lord, and help, thou new-born Year!</i>

Primjer 314c

(GV: 2737-2738)	(Mrkić, 2737-2738)	(Mihailović, 2840 -2841)	(Vajlz, 2895-2896)
Nikome ni „ <i>pomoz Bog</i> ”	[...]and doesn't say even “ <i>God's aid</i> ” to anyone.	He does not say <i>greetings</i> to anyone	to no one does he even say “ <i>Good-day</i> ”

Primjer 314d

(GV:1562)	(Mrkić,1652)	(Mihailović, 1603)	(Vajlz, 1623)
Dokle neko, <i>da mu Bog pomože</i> , iz onijeh panjegah zavika	When suddenly, <i>may God help him</i> From one of these holes in the wall, a man cries	Until someone, <i>may God bless and help him</i> , began to shout from out of those wall-holes	Then from these wall-holes someone cried - <i>May God give blessings on his head</i>

Gruppu uzrečica ***jaoh/kuku/teško/prazno (kome)*** koje A. Pejanović (2010:119) klasifikuje kao žalbe, prevodioci su na engleski jezik prenijeli na različite načine. U najvećem broju primjera koristili su relativni frazeološki ekvivalent *woe (un)to someone* koji se u jednom od svojih značenja poklapa sa datim uzrečicama (1), dok se u drugom realizuje kao želja da se kome desi neka nevolja, nesreća, tj. kao kletva koja se javlja još i u obliku *woe betide someone* (2).

1)

Primjer 315a

(GV:938)	(Mrkić, 938)	(Mihailović, 979)	(Vajlz, 990)
kome prsne čelo, <i>kuku njemu!</i>	and <i>woe to him</i> whose forehead bursts	But <i>woe to him</i> whose forehead gets broken	But <i>woe to him</i> whose forehead shall be broken

Primjer 315b

(GV:813)	(Mrkić, 813)	(Mihailović, 852)	(Vajlz, 865)
<i>Kuku njojzi</i> ako ne vjerova	<i>Woe to her</i> if she should not believe me	And <i>woe to her</i> if she should not believe	And <i>woe to her</i> if she should not believe

Primjer 315c

(GV:1953)	(Mrkić, 1953)	(Mihailović, 2034)	(Vajlz, 2063)
Biranih sokolova, <i>kuku braćo</i>	The chosen falcons, <i>Woe brothers</i>	all brothers there chosen falcons, <i>woe to brothers</i>	Thou shalt find most knightly souls; <i>But wretched me!</i>

Za uzrečicu ***kuku braćo*** Vajlz, uz primjenu prevodilačkog mehanizma modulacije, daje još jedan prevod koji se može okarakterisati kao frazeološki, budući da se fraza (*Oh*)*wretched me* u korpusu iWeb u tom obliku javlja u 35 primjera. U narednim primjerima se pored relativnog ekvivalenta *woe (be)to someone* javlja i opisan prevod koji je kod Vajlza, kao što se da primijetiti, prilično slobodan:

Primjer 316a

(GV:1947)	(Mrkić, 1947)	(Mihailović, 2024)	(Vajlz, 2052)
da očešljam dugi perčin, <i>jaoh meni!</i>	If I could comb your long hair, <i>woe to me</i>	to comb again your locks of hair, <i>woe be to me</i>	Again to tend thy wavy locks! <i>It ne'er can be!</i>

Primjer 316b

(GV:1959)	(Mrkić, 1959)	(Mihailović, 2049)	(Vajlz, 2077)
Što će jadni đed ti Bajko, moj Batriću, koji te je odnjivio? <i>teško njemu!</i>	What will your poor grandfather Bajko do, my Batrić, Who had nurtured you, <i>stricken man!</i>	And to your poor grand-dad Bajko, O my Batric, the grandfather who brought you up? <i>Woe be to him!</i>	And grandsire Baiko, now grown old, In Batritch clan? Thy grandsire he did train thee well! <i>He'll mourn thee well!</i>

Primjer 316c

(GV:1951)	(Mrkić, 1951)	(Mihailović, 2032)	(Vajlz, 2059)
Ti ćeš mnogo braće naći, <i>kuku nama!</i>	You will find many brothers, <i>afflicted us</i>	You will find there many brothers, <i>woe be to us</i>	Many a brother shall thou greet! <i>We hapless ones behind!</i>

Primjer 316d

(GV:1956)	(Mrkić, 1956)	(Mihailović, 2042)	(Vajlz, 2071)
Kud će tvoja mlada ljuba, <i>kuku njojzi</i>	Where your young wife go, <i>woe to her</i>	What will happen to your young wife, <i>woe be to her!</i>	Whither will thy heart's young love? <i>Tears 'stead of sleep!</i>

Primjer 316e

(GV:1921)	(Mrkić, 1921)	(Mihailović, 1972)	(Vajlz,2000)
i staroga baba Pera, <i>kuku, Pero!</i>	And aged father, <i>woe</i> <i>Pero!</i>	And your grizzled father Pero, <i>woe to</i> <i>you, Pero!</i>	And Pera grey, thy stricken sire? <i>Thy</i> <i>stricken sire!</i>

U ovoj (pod)grupi je interesantna i parafraza, tj. zamjena uzrečice *kuku rode* sa (O)my Batrić/ beloved Batrić kod sva tri prevodioca:

Primjer 316f

(GV:1961)	(Mrkić,1961)	(Mihailović, 2050)	(Vajlz, 2079)
al' neprosti grdni jadi, <i>kuku rode!</i>	Forgiven be your bitter wounds, <i>my</i> <i>Batric</i>	May your sharp wounds be forgiven, <i>O my Batric</i>	Forgiveness o'er thy deadly wounds, <i>Batritch bolov'd!</i>

U narednom primjeru *woe (un)to/betide someone* se javlja kao kao kletva kod Mrkića i Vajlza. Kod Mihailovića takodje imamo formu kletve, tj. konjunktiv prezenta u kombinaciji sa modalnim glagolom may.

Primjer 316g

(GV:1013)	(Mrkić, 1013)	(Mihailović, 1054)	(Vajlz, 1068)
<i>Teško, Turci</i> , vašijem dušama	<i>Woe betide your</i> <i>souls, Turks</i>	<i>May your souls be</i> <i>accursed forever,</i> Turks	Ye Turks, <i>woe be unto</i> <i>your souls!</i>

Uzrečica *prazno (kome)* prevođena je većinom bukvalno:

Primjer 317a

(GV:1923)	(Mrkić, 1923)	(Mihailović, 1976)	(Vajlz, 2004)
Sedam snaha što ošiša? <i>njima prazno!</i>	Seven sisters-in-law to cut their hair, Their <i>empty lives</i> ?	Seven brothers' wives, with heads shorn, <i>O empty lives!</i>	Bereft thy seven brothers' wives! <i>O darken'd lives!</i>

Primjer 317b

(GV:1954)	(Mrkić, 1947)	(Mihailović, 2038)	(Vajlz, 2066)
Glave bratske poznat nećeš, <i>nama prazno!</i>	Brothers' heads you will not recognize, <i>empty world!</i>	You may not know the brothers' heads, <i>O empty world.</i>	Comrades' heads thou may'st not know! <i>Oh, empty world!</i>

Modifikacijom frazeološkog ekvivalenta *woe be unto (somebody)* prenešen je i izraz **kuku duši**:

Primjer 318

(GV:481)	(Mrkić, 481)	(Mihailović, 519)	(Vajlz, 521)
<i>Kuku onoj duši</i> zadovijek te je Ruži narok izgubila.	Eternal <i>woe to that</i> <i>soul</i> Who took Ruža's happiness away.	Eternal <i>woe may be</i> <i>unto that soul</i> Who caused Ruža such a great misfortune.	Eternal <i>woe unto that</i> <i>soul</i> Which did bring such fate on Rose such a great misfortune.

Uzrečicu **Bogu šućur** frazeološkim ekvivalentom *Allah be praised* preveli su Vajlz i Mihailović, dok izraz *By God* iz Mrkićevog prevodnog rješenja u datom kontekstu nema isto značenje kao izvorna jedinica:

Primjer 319

(GV:879)	(Mrkić, 879)	(Mihailović, 920)	(Vajlz, 932)
<i>Bogu šućur</i> , dvjesti su godinah otka paši vjeru prihvatismo	<i>By God</i> , it is two hundred years Since to the true faith we surrendered	<i>Allah be praised!</i> Two hundred years have passed since we embraced first the only true faith	<i>Allah be praised!</i> Two hundred years have passed, Since first we took the true Faith of our Prophet

Uzrečica **bože sahrani/sačuvaj** prevedena je frazeološkim ekvivalentom kod sva tri prevodioca:

Primjer 320

(GV: 2545)	(Mrkić, 2545)	(Mihailović, 2650)	(Vajlz, 2682)
Od te pjesne, <i>Bože me sahrani!</i>	<i>May God save me</i> from such a song.	<i>Save me, O God</i> , from singing such a song.	<i>Save me, O God</i> , from such a song.

Uzrečica **ako boga znadeš /znate** koja se, prema *Rečniku jezika Petra II Petrovića Njegoša* (1983:39), koristi za podsticanje i preklinjanje, te je u tom smislu po značenju bliska izrazima *za ime boga* i *za boga miloga*, na različite načine je prevedena na engleski jezik. U kategoriji nefrazeološkog prevoda, u šest primjera izraz je prenešen doslovno sa *if you know for/of God*, dok je parafraza korišćena u tri navrata: *if you have faith in God/ Is there no God?* Za prevod uzrečice u 308. stihu Vajlz je upotrijebio izraz *God alone can tell*, tj. varijantu daleko učestalijeg *God only knows (samo bog zna)*, koji u ovom kontekstu ne predstavlja adekvatno rješenje. Mihailović za prevod uzrečice u 308. i 1646. stihu koristi, po našem mišljenju uspješno, frazeološki analog *in*

the name of God (za ime boga). Kao frazeološki korespondenti date uzrečice u engleskom jeziku mogu se navesti još i izrazi *for the love of God* i *for God's/goodness sakes*.

Primjer 321a

(GV:89)	(Mrkić, 89)	(Mihailović, 127)	(Vajlz, 121)
Ne, vladiko, <i>ako Boga znadeš!</i>	No, Vladika, <i>if you know for God</i>	Don't my Bishop <i>if you have faith in God</i>	<i>If God thou knowest:</i> Bishop 'tis not so

Primjer 321b

(GV:308)	(Mrkić, 308)	(Mihailović, 346)	(Vajlz, 345)
Kakva braća, <i>ako Boga znate</i> , kada gaze obraz crnogorski	What "brothers" <i>if you know for God</i> , When they insult the Montenegrin face	<i>In great God's name</i> , what kind of brothers they who dishonour the Montenegrin face	What "brothers" these? – <i>'tis God alone can tell!</i> Who mock and scorn our very honour

Primjer 321c

(GV:1646)	(Mrkić, 1646)	(Mihailović, 1688)	(Vajlz, 1713)
Đe izjesti, <i>ako Boga znadeš</i>	How eat him, <i>if you know of God</i>	What do you mean, <i>in name of great God?</i>	Could man eat man. <i>Is there no God?</i>

Primjer 321d

(GV:160)	(Mrkić, 160)	(Mihailović, 198)	(Vajlz, 193)
Vidite li, <i>ako Boga znate</i> : Koliko je mora i primorja	Do you see, <i>if you know for God</i> , How much is sea and how much is seacoast	Do you notice, <i>upon your faith in God</i> , how much there is of the sea and the coast	Observest thou - <i>if thou thy God dost know!</i> - How much is sea and how much is of shore?

Ni izraz *ako bog da* nije prevođen frazeološki analogom *God willing*, već slobodnim spojem riječi *by God's will* koji takođe možemo smatrati adekvatnim rješenjem. Ovaj primjer karakterističan je i zbog pojave nultog prevoda – tj. potpunog izostavljanja izraza u Mrkićevoj verziji.

Primjer 322

(GV:2538)	(Mrkić, 2538)	(Mihailović, 2642)	(Vajlz, 2675)
Ne boj mi se, <i>ako Bog da</i> , dedo! Ne misli se o tome Turcima, zle su misli i na njih napale.	Do not fear for me, old father, The Turks are not thinking of that, Evil thoughts have fallen on them.	Fear not for me, <i>by God's good will</i> , granddad! Not about that are the Turks thinking now. Evil thoughts are causing them worry, too.	Grandsire, fear not for me, <i>by God's good will!</i> The Turks just now are thinking not of this; It is with evil thoughts they have to fight!

Uzrečica *da je prosto* u značenju prežalilo bi se (šta), „neka bude oprošteno” (Stevanović i dr., 1983, II:188), prevođena je na engleski jezik na dva načina – 1) doslovno i 2) opisno.

1)

Primjer 323a

(GV:1960)	(Mrkić, 1960)	(Mihailović, 2049)	(Vajlz, 2078)
<i>Proste tvoje ljute rane!</i>	<i>Forgiven be your bitter wounds</i>	<i>May your sharp wounds be forgiven</i>	<i>Forgiveness o'er thy deadly wounds</i>

Primjer 323b (uz izuzetak Mihailovićevog opisnog prevoda)

(GV:2094)	(Mrkić, 2096)	(Mihailović, 2193)	(Vajlz, 2209)
<i>Prosta sablja po sto puta turska</i>	<i>A hundred pardons on the Turkish sabre</i>	<i>It is easier to bear the Turkish sword</i>	<i>But hundred pardons e'en to Turkish swords</i>

2)

Primjer 324a

(GV:1060)	(Mrkić, 1060)	(Mihailović, 1100)	(Vajlz, 1116)
divne smrti, <i>prosto im mlijeko</i>	Glorious death, <i>blessed the milk</i> that nurtured them	Beautiful death, <i>glory</i> <i>to their mothers</i>	Many a glorious death <i>repaid</i> <i>maternal</i> <i>pangs.</i>

Primjer 324b

(GV:1815)	(Mrkić, 1815)	(Mihailović, 1858)	(Vajlz, 1886)
<i>al ti prosto</i> dinovo mlijeko	<i>All your own sins are</i> <i>forgiven</i>	<i>But all your sins may</i> <i>be forgiven you</i>	<i>But all thy sins, be</i> <i>they forgiven thee</i>

Primjer 324c

(GV:1934)	(Mrkić, 1934)	(Mihailović, 1998)	(Vajlz, 2027)
<p> đe se srpski momci grabe, mlado momče, oko glavah i oružjah, <i>proste rane</i> </p>	<p> Where Serb fellows compete, For Turkish heads and weapons, <i>your death were</i> <i>blessed</i> </p>	<p> where young Serbian lads are vying, O young lad, to take their toll of arms and men <i>our wounds would</i> <i>heal.</i> </p>	<p> Where hot young heroes headlong ride To glory's goal! To take their toll of arms and men, <i>Thy death were</i> <i>priced!</i> </p>

Primjer 324d

(GV:276)	(Mrkić, 276)	(Mihailović, 314)	(Vajlz, 314)
<i>Proste naše žertve</i> svekolike	And all our losses would be <i>passed over</i>	<i>Sacrifices have not</i> <i>been made in vain</i>	Oh, <i>let our losses all</i> <i>be light</i>

Kao što se da vidjeti iz prethodnih primjera, u kategoriji opisnog prevoda javljaju se rješenja koja se razlikuju po stepenu odstupanja od originala, ali ih u datom kontekstu uglavnom možemo smatrati adekvatnim. Izuzetak predstavljaju prevodna rješenja za izraz *prosto ti dinovo mlijeko* sa značenjem „ali ne žalimo (tj. ali si opravdao) duhovnu hranu islama kojom si kao majčinim mlijekom zadojen” (Marojević, 2005: 147), a koji su sva tri prevodioca prenijela sa „neka ti budu oprošteni grijehovi”. Takođe, u 5. primjeru ove grupe kod Mrkića imamo neprecizan frazeološki prevod, budući da izraz *pass over* ima značenje zanemariti, previdjeti: (to) pass over: to ignore or to not give attention to someone or something (Cambridge English Dictionary Online).

Uzrečica *blago (kome)* na engleski je prevedena doslovno, ali po našem mišljenju uspješno, naročito zbog kalkiranja emfaze, tj. korišćenja emfatički fokalizovanih fraza koje predstavljaju jedan od vrlo čestih gramatičkih obrazaca (engleskih) poslovice i izreka: *Blessed is he whose name lives; (Then) blessed is he whose heart is sound* – za razliku od „nemarkiranog” redoslijeda riječi kod prevodnih rješenja *Andrija is lucky that he was slain/ I am blessed both now and forever*. Iz pomenutih razloga, prva dva primjera (kao i većinu prevodnih rješenja datog izraza) smatramo uspješnom uoprebom sintaksičkih sredstava u cilju postizanja prevodne ekvivalencije.

Primjer 325a

(GV:608)	(Mrkić, 608)	(Mihailović, 646)	(Vajlz,648)
<i>Blago tome ko do vijek živi</i>	<i>Blessed is one who lives for ages</i>	<i>Blessed is he whose name lives forever</i>	<i>Thrice happy he whose name rings down the years</i>

Primjer 325b

(GV:1837)	(Mrkić, 1837)	(Mihailović, 1915)	(Vajlz,1944)
<i>Blago odru na kom počinje!</i>	<i>Blessed is the bed on which she rests</i>	<i>Blest the pillow upon which she rests!</i>	<i>And blest the pillow that she rests upon!</i>

Primjer 325c

(GV:2404)	(Mrkić, 2404)	(Mihailović, 2503)	(Vajlz, 2525)
<i>Blago tome</i> koga srce služi	Then <i>blessed is one</i> whose heart is sound	<i>Blessed is the one</i> whose heart is true and sound	Then <i>happy he</i> whose heart is true and sound.

Primjer 325d

(GV:2229)	(Mrkić, 2229)	(Mihailović, 2326)	(Vajlz, 2348)
<i>Blago vama</i> koji ih vidite	<i>Blessed are you</i> who can see	<i>Blessed are those</i> among you who can see.	<i>Blest be your eyes</i> that can these wonders see.

Primjer 325e

(GV:1657)	(Mrkić, 1657)	(Mihailović, 1698)	(Vajlz, 1724)
<i>blago meni</i> jutros i <i>dovijek</i>	<i>Blessed am I</i> , now and forever	<i>I am blessed</i> both now and evermore	<i>Blessed am I</i> both today and forever

Primjer 325f

(GV:1068)	(Mrkić, 1608)	(Mihailović, 1108)	(Vajlz, 1125)
<i>Blago tome</i> ko se tu nagnao	<i>Happy is he</i> who was there	<i>Lucky the man</i> who happened to be there!	<i>Happy the man</i> whose spirit urg'dhim there

Odstupanja od datog obrasca uglavnom nailazimo kod Vajlza i Mihailovića. Već navedeno Mihailovićevo rješenje za izraz u kontekstualnom okviru 1345. stiha smatramo primjerom bukvalnog prevoda.

Primjer 326

(GV:1305)	(Mrkić, 1305)	(Mihailović, 1345)	(Vajlz, 1365)
<i>Blago Andri</i> će je poginuo.	<i>Blessed is Andrija</i> in his death.	<i>Andrija is lucky</i> that he was slain.	<i>How blest is Andrija</i> so to leave the world.

Među rješenjima koja nude ova dva prevodioca nalazimo još i opisni prevod, kao i prevod izrazom različitog značenja *may God's grace be with you*, čiji bi frazeološki analog u izvornom jeziku mogao biti izraza *bog vas blagoslovio*. Iako sam izraz nijesmo mogli pronaći ni u frazeološkim rječnicima, ni u iWeb korpusu, smatramo ga kontaminacijom dvije ustaljene fraze *May god be with you* koja je u iWeb korpusu posvjedočena sa 246 primjera i *by God's grace*, zastupljen sa 1238 primjera.

Primjer 327a

(GV: 2614-2615)	(Mrkić, 2614-2615)	(Mihailović, 2719-2720)	(Vajlz, 2752-2753)
<i>Blago meni, moji sokolovi, blago meni, junačka svobodo!</i>	<i>Blessed am I, my falcons, Blessed am I, heroic liberty.</i>	<i>You have brought me great gladness, my falcons, great joy for me. Heroic liberty!</i>	<i>Great gladness this for me, my falcons, Great joy for me! Heroic liberty!</i>

Primjer 327b

(GV: 1695)	(Mrkić, 1694)	(Mihailović, 1735)	(Vajlz, 1762)
<i>Blago tebi zadovoljek starče</i>	<i>Blessed are you, forever, old man.</i>	<i>God's grace be with you forever, old man</i>	<i>Through all the life shall goodly things befall thee</i>

Budući da uzrečica *ne primi mi za grehotu* u engleskom jeziku nema formalno-značenjski korespondent, doslovan prevod koji se javlja u sve tri prevodne verzije predstavlja adekvatno rješenje:

Primjer 328

(GV:2450)	(Mrkić, 2450)	(Mihailović, 2554)	(Vajlz,2585)
<i>Ne primi mi, Bože, za grehotu, ovako sam starac naučio.</i>	<i>May God not take it as sin, So I learned, I am old</i>	<i>Do not take it as sin, O Mighty Lord! It is only an old man's old habit.</i>	<i>Regard it not, O God, as sin; For I am old, and with the years the habit grew!</i>

Uzrečica *hvâla/fâla Bøgu* koja se u narednim primjerima realizuje u značenju „zbilja” tj. za izražavanje čuđenja: „uzvični izraz za divljenje, za čuđenje” (Stevanović i dr. 1983, I:40), uglavnom nije adekvatno prevedena na ciljni jezik. U šest navrata prevedena je sa *praise be to God/Lord*, odnosno *may Lord be praised* i *thanks be to God* što bi bio ekvivalentan prevod da se uzrečica javlja u značenju „bogu hvala; na sreću”, ali kako to ovdje nije slučaj, prevod smatramo bukvalnim. Kao što smo u uvodu poglavlja naglasili, ovakva rekonstrukcija se mogla i očekivati, budući da su izrazi *hvâla Bøgu/hvâla Bøgu* homografi, što je prevodiocima dodatno otežalo prepoznavanje i pravilnu semantizaciju izraza⁴⁴. Izraz *in truth* (zaista, doista) koji Vajlz koristi u prevodu 1674. stiha, u datom kontekstu ne prenosi značenje izvornika. S druge strane, izraze *Dear God/In God's (great) name* koji se u engleskom jeziku koriste za izražavanje stava govornika prema izrečenom sadržaju (u prvom redu čuđenje, isticanje, negodovanje) smatramo frazeološkim ekvivalentima izvorne uzrečice. Iz istog razloga izraz *in Allah's name* u Vajlzovom i Mihailovićevom prevodu smatramo ekvivalentima uzrečice *alah more* koja predstavlja „desemantizovan izraz negodovanja s prvobitnim značenjem 'o Bože'” (Marojević, 2005:88). Za razliku od preostala dva prevodioca, Mrkić uzrečicu prevodi leksemom.

Primjer 329a

(GV: 1778)	(Mrkić, 1778)	(Mihailović, 1820)	(Vajlz, 1848)
<i>Hvala Bogu, pasjega mileta</i>	<i>Praise be to God, what a dog's race</i>	<i>Praise the good Lord, what filthy breed of dogs</i>	<i>In God's great name, oh! what a breed of dogs!</i>

Primjer 329b

(GV: 1964)	(Mrkić, 1964)	(Mihailović, 2058)	(Vajlz, 2085)
<i>Hvala Bogu, velike žalosti</i>	<i>Dear God, what great sorrow</i>	<i>May Lord be praised, what terrible sorrow</i>	<i>In God's own name, what sorrow great</i>

⁴⁴ Za detaljniju analizu izraza *hvâla/fâla Bøgu* vidjeti: Pejanović, 2010:109-112.

Primjer 329c

(GV: 2173)	(Mrkić, 2173)	(Mihailović, 2270)	(Vajlz, 2291)
<i>Hvala Bogu, ima li vještica?</i>	<i>Thanks be to God, but do witches exist?</i>	<i>in God's great name, are there really witches?</i>	<i>In God's name, brethren, be there witches?</i>

Primjer 329d

(GV:1674)	(Mrkić, 1675)	(Mihailović, 1715)	(Vajlz, 1741)
<i>Fala Bogu, jest veliko čudo!</i>	<i>Praise be to God, a strange people</i>	<i>May God be praised. They're strange people, indeed!</i>	<i>In truth they are a wondrous folk!</i>

Primjer 329e

(GV:876)	(Mrkić, 876)	(Mihailović, 917)	(Vajlz, 929)
<i>Allah more, mudra razgovora: krst i nekrst sve im je na usta</i>	<i>Allah. What wisdom. Baptized and unbaptized is all they talk about;</i>	<i>In Allah's name, what clever discourses! They always talk of Cross and infidel</i>	<i>In Allah's name, what parleys these for wisdom! Of 'Cross' or 'Unbaptiz'd' they ever talk</i>

Izraz *u zli čas* je, prema riječima A. Pejanović, desementizovan, te je frazeološkom transpozicijom prešao iz kategorije idioma u kategoriju uzrečica. Po semantičkom sadržaju su mu „bliske lekseme bolan, jadan, naopako, sa izbljedjelim leksičkim značenjem, a naglašenim modalnim” (Pejanović, 2010:63). U sličnom značenju u engleskom jeziku se javljaju izrazi *by God, in God's name, (what/why/where/who/how) on earth* itd., koji bi se mogli upotrijebiti kao prevodna rješenja. Kao što se u navedenim primjerima vidi, izraz je uglavnom preveden slobodno i opisno (*since it is so bad, who would think of, what thinkest thou*), jednom bukvalno (*in that evil hour*). U tri navrata je zabilježen i nulti prevod: u Mrkićevom i Vajlzovom prevodu stiha 1244, te

Mihailovićevom prevodu 1430. stiha, pri čemu Vajlz pribjegava kompenzatornom mehanizmu, tj. u narednom stihu koristi uzrečicu/zakletvu *by my luck*.

Primjer 330a

(GV:1244)	(Mrkić, 1244)	(Mihailović, 1284)	(Vajlz, 1304)
Ka <i>u zli čas</i> , kneže, ne opažam! Kad blizu njih sjedim u skupštinu	How could I not notice it, Knez? When near them I sit in the assembly	How could I not, Knez, <i>since it is so bad!</i> When I sit near them in the assembly	How, Knez, should I fail to mark it! When, <i>by my luck</i> , I have to sit amongst them

Primjer 330b

(GV:1430)	(Mrkić, 1430)	(Mihailović, 1474)	(Vajlz, 1490)
Ko m' <i>u zli čas</i> dočekiva, Vuče? Ja nijesam ni pozna nikoga, a kamoli da me ko dočeka	Who, <i>in that evil hour</i> , would welcome me, Vuk? I did not know anyone, who would receive me?	Who would think of welcoming me there, Vuk? I did not know a single living soul. How could I hope for someone to greet me?	<i>What thinkest thou!</i> who should receive me? No one of them was known to me, From whom should then my welcome be!

3.2.2. Kletve

Struktura prevodnih rješenja u okviru ovog frazeološkog žanra uključuje različite kategorije prevoda: frazeološki (adekvatan i neadekvatan), doslovan, opisan i bukvalan, dok primjeri nultog i prevoda leksemom nijesu zabilježeni. Daleko najzastupljeniji je doslovan prevod, što se, uzevši u obzir lingvokulturološku pozadinu kletvi, moglo i očekivati. Navedeni primjeri svjedoče o tome da su poteškoće pri prevodu nastajale kako prilikom semantičke rekonstrukcije izraza, tako i prilikom pronalaženja prevodnih rješenja. Problemi koji nastaju pri semantičkoj rekonstrukciji javljaju se prvenstveno kod izraza (*jadi/rđa (koga) ga ne bili/bila*), koji predstavljaju kletve na formalnom, ali ne i na značenjskom planu. Osim navedenih, problemi se vezuju i za formalno-gramatičku strukturu kletvi, tj. preciznije rečeno, za upotrebu radnog glagolskog pridjeva sa optativnim značenjem. Budući da je, po riječima Ane Pejanović (2010), to bio „kamen spoticanja” i za ruske prevodioce, moglo se pretpostaviti da će se greške javiti i pri prevodu na genetski udaljen jezik kao što je engleski. Ukoliko tome dodamo činjenicu da se u engleskom jeziku kletve uglavnom iskazuju prezentom konjunktiva – najčešće u kombinaciji sa modalnim glagolom *may* (kao i u svim posvjedočenim prevodnim rješenjima), razumljivo je da su razlike na strukturnom planu ovog žanra u polaznom jeziku mogle uzrokovati izvjesne probleme prilikom tumačenja.

U kategoriju kletvi bez elemenata nacionalnog i kulturološkog kolorita spadaju izrazi ***bog (koga) ubio*** i ***bog (koga) kleo***, i oni u ciljnom jeziku imaju odgovarajuće korespondente. Kletva *bog (koga) ubio* koja se u Gorskom vijencu javlja još i u varijanti *bog (koga) posjekao*, u engleskom jeziku ima ekvivalent *God strike someone*. Engleski izraz se javlja u nekoliko varijanti, od čega je (*May*) *God strike someone dead* apsolutni ekvivalent izvorne izreke. Ova varijanta izraza je ujedno i najfrekventnija, jer se od ukupno 80 primjera izraza *God strike someone* u iWeb korpusu, oblik sa priloškom komponentom *dead* javlja 23 puta; varijacija sa priloškom komponentom *down* javlja se 20 puta, dok se u najkraćoj formi *God strike someone* javlja 12 puta. Kao produktivan obrazac javlja se i osnovni oblik proširen predloškom sintagmom (predlog *with* + imenica): *with madness/insanity/dumbness/thunderbolt/lightning* koji je značajan jer na svojevrsan način reflektuje i kulturni obrazac u kome se javlja, odnosno ukazuje na to da se u ciljnoj kulturi kletva vrlo često vezuje za gubitak mentalnog zdravlja/sposobnosti. Paralelu možemo pronaći u posloviци izvornika *Kad bog hoće nekoga da kazni, prvo mu uzme pamet*; (Karadžić, 1985).

Kada su prevodna rješenja za pomenutu kletvu u pitanju, interesantno je da je u pet navrata zamijenjena izrazom (*May*) *God curse someone/A curse (of God) upon someone* (jednom u vidu pasivne konstrukcije *curst of God*). Rješenja *May God kill/slay them* koja se javljaju kod Mrkića predstavljaju doslovan prevod budući da u iWeb korpusu nalazimo samo jedan primjer sa glagolskom komponentom *kill* i nijedan sa *slay*. Osim navedenih rješenja, javljaju se još dva opisna i tri frazeološka prevoda. U dva navrata upotrijebljeni su bliskoznačni izrazi *May God punish someone - bog kaznio (koga)* zastupljen u korpusu sa 14 primjera, odnosno (*May*) *God's wrath be upon you - stigao koga božiji gnjev/kazna* (39 primjera u iWeb korpusu). Za razliku od dva navedena analoga, izraz *good riddance to someone* (You say “*good riddance*” to indicate that you are pleased that someone has left or that something has gone; Collins English Dictionary), značenjski se ne podudara sa jedinicom izvornika, a jedan od korespondenata u izvornom jeziku mogao bi biti izraz *idi s milim bogom*. Vajlzova oba opisna prevoda prate formalnu strukturu kletve, dok se na semantičkom planu jedan podudara, a drugi udaljava od jedinice originala (*May God make end of thee/May got blot out thy light*).

Primjer 331a

(GV:49)	(Mrkić, 49)	(Mihailović, 87)	(Vajlz, 81)
Kugo ljudska, <i>da te Bog ubije!</i>	Plague of mankind, <i>may God kill you!</i>	Plague of mankind, <i>may God's wrath be on you!</i>	Plague of mankind, <i>may God make end of thee!</i>

Primjer 331b

(GV: 84)	(Mrkić, 84)	(Mihailović, 122)	(Vajlz, 116)
Grdni dane, <i>da te Bog ubije,</i> koji si me dao na svijetu!	Cursed day, <i>may God strike you out,</i> That brought me into the world!	O wretched day, <i>may God's curse be on you!</i> when you brought me to the light of this world.	O cursèd day! - <i>may God blot out thy light</i> - That thou didst bring me forth upon the world!

Primjer 331c

(GV: 1716)	(Mrkić, 1716)	(Mihailović, 1757)	(Vajlz, 1785)
Čudna negđe pustoga plijena, no je krvav, <i>da ga Bog ubije</i>	A wonderful plunder somewhere, But it's bloody blood, <i>may God kill it</i>	I see somewhere a handsome, large booty, but mixed with blood, <i>may God's curse be on it!</i>	Somewhere see I booty rich, But mixed with blood and <i>curst of God</i> ,

Primjer 331d

(GV: 1483)	(Mrkić, 1483)	(Mihailović, 1524)	(Vajlz, 1545)
Sav prottnem, <i>da ih Bog ubije</i> , kad pomislim za ono strašilo.	I am all numb – <i>may God slay them-</i> Whenever I recall that horror.	I still do shake, <i>may God's curse be on them</i> , when I think of that terrible monster.	<i>A curse upon them!</i> I am numb Whene'er I contemplate their horrors.

Primjer 331e

(GV: 2124)	(Mrkić, 2125)	(Mihailović, 2221)	(Vajlz, 2237)
Čudne stoke, <i>Bog ih posjekao</i> , oko šta se imalo poklati!	Strange cattle, <i>may God slay them</i> , On what account they start bloodshed	Strange cattle these! <i>May God punish them all!</i> For such nonsense they nigh kill each other!	Strange cattle these! <i>Good riddance to them!</i> For things like this they want to kill!

Prevod kletve *bog (koga) ubio/posjekao* je, kao što se iz navedenih primjera vidi, prilično slobodan. Iako u engleskom jeziku postoji apsolutni ekvivalent, prevodioci su ga samo jednom upotrijebili, a samu kletvu su uglavnom zamjenjivali frazeološkim jedinicama koje se u značenjskom smislu ne poklapaju sa izvornom. Istu kletvu prevodioci Luče mikrokozma su u tri navrata su zamijenili izrazom *May God/the Lod destroy (someone/something)* koji u iWeb korpusu

ima relativno nisku frekvenciju: u obliku sa imeničkom komponentom *God* posvjedočen je 21 primjer, sa komponentom *(the) Lord* 7 primjera. Pored navedenog prevoda koji ćemo okarakterisati kao frazeološki analog (uprkos činjenici da bi se status frazeološke jedinice mogao dovesti u pitanje), posvjedočen je jedan primjer opisnog prevoda uz ostvarenu ekvivalenciju na formalnom planu, kao i dva primjera nultog prevoda: Savić-Rebac je kletvu potpuno izostavila, tj. zamijenila prilično slobodnom parafrazom *dreaded inheritance of hell*, dok je Meningov neadekvatan prevod kletve u 27. stihu prvog pjevanja nastao usljed nepravilnog tumačenja radnog glagolskog pridjeva sa optativnim značenjem:

Primjer 332a

(LM, I:27)	(Mening, str. 18)	(Savić-Rebac, str. 265)	(Prvulović, I:27)
<i>Bog ubio tu besputnu silu koja tvoje popire zakone</i>	<i>The lord has slain that wild immoral force Which has despised thy noble, righteous laws.</i>	<i>May God destroy this blind and erring power, Which fights his law, and fills with night and horror.</i>	<i>May God destroy this random power, Which threatens with scorn your sacred statutes</i>

Primjer 332b

(LM, VI :228)	(Mening, str. 85)	(Savić-Rebac, str. 300)	(Prvulović, VI: 228)
<i>Zlobo kleta, da te bog ubije!</i>	<i>O cursed sin, may God be thy stern judge!</i>	<i>O envy, dread inheritance of hell</i>	<i>O accursed hatred, may the Lord destroy you!</i>

Za razliku od prethodnog izraza, kletva *bog (koga) kleo* prenešena je u jezik prevoda apsolutnim ekvivalentom *May God curse someone*, odnosno *(God's) curse upon someone*. Izuzetak je Mihailovićev prevod u kome se u jednom slučaju javlja bliskoznačan izraz *May god strike (someone)*, kao i opisan prevod *May God make them pay* koji je vjerovatno preuzeo od Vajlza, budući da se i kod njega javlja u istom obliku. Kao što se na osnovu prevodnih rješenja može vidjeti, upotreba radnog glagolskog pridjeva sa optativnim značenjem u konkretnim primjerima nije predstavljala prepreku za semantičku i prevodnu rekonstrukciju izraza.

Primjer 333a

(GV:73)	(Mrkić, 73)	(Mihailović, 111)	(Vajlz, 105)
<i>Bog vas kleo, pogani izrodi</i>	<i>God's curse upon you, renegades</i>	<i>May God strike you, loathsome degenerates</i>	<i>The curse of God be on this brood unclean!</i>

Primjer 333b

(GV:1916)	(Mrkić, 1916)	(Mihailović, 1960)	(Vajlz, 1988)
Da l' nevjerne ne zna Turke, <i>Bog ih kleo!</i>	Did you not know that the faithless Turks, <i>May God curse them.</i>	Didn't you know the faithless Turks? <i>may God curse them!</i>	Didst thou not know the faithless Turk, - <i>May God him curse!</i>

Primjer 333c

(GV:1952)	(Mrkić, 1953)	(Mihailović, 1984)	(Vajlz, 2012)
po bedemu od Travnika, <i>Bog ga kleo!</i>	On the walls of Travnik, <i>may God curse it!</i>	How well they decked the Travnik town, <i>God make them pay!</i>	Too well they garnish'd Travnik town! <i>God make them pay!</i>

Na adekvatan način, i uglavnom frazeološki, prenijeta je i kletva **(neka bude) prokleta (kome) duša**. Mrkić u oba slučaja koristi konstrukciju sa konjuktivom prezenta glagola *to be (their souls) be damned* koja je prilično frekventna u iWeb korpusu (1588 primjera). Slično je i Mihailovićevo rješenje *damn his soul* koje se može okarakterisati kao frazeološko - u iWeb korpusu nalazimo 60 primjera za izraz *damn one's soul* sa varijantnim oblicima *God damn one's soul* ili *damn one's soul to hell*. Izraz *God's curse on/upon something* u korpusu se javlja 18 puta, dok je oblik sa elidiranom imeničkom komponentom *God – a curse upon somebody/something* daleko frekventniji i u iWeb korpusu nalazimo 528 primjera takve upotrebe.

Primjer 334a

(GV:207)	(Mrkić, 207)	(Mihailović, 239)	(Vajlz, 242)
Velikaši, <i>proklete im duše</i> , na komate razdrobiše carstvo	Our noblemen, <i>their souls be damned</i> , Tore the empire to pieces.	Our own leaders, <i>God's curse be on their souls</i> , carved the empire into little pieces.	Our noblemen - <i>God's curse be on their souls</i> - Did tear and rend the Kingdom into pieces.

Primjer 334b

(GV:2206)	(Mrkić, 2206)	(Mihailović, 2303)	(Vajlz, 2324)
i reče mi, <i>duša mu prokleta</i> : „Na tebe se niko staviti neće, jer ti često ideš među njima.”	Told me, <i>his soul be damned</i> : “No one will suspect you, For you often go among them.”	and then he said, <i>damn his soul forever</i> , “No one will be suspicious of you there because of your frequent visits 'mong them.”	From him I learnt what I must do: He said to me (<i>a curse upon his soul!</i>): “Suspicion will not on thee fall “Since thou art daily in and out among them.”

Kletva ***kam im u dom*** koja se u *Rečniku jeziku Petra II Petrovića Njegoša* (1983, I:336) semantizuje kao „zadesilo ih zlo, snašla ih nesreća”, prenešena je opisno. Interesantan podatak je da je *zlo/nesreća* u sva tri prevodna rješenja rekonstruisano kao „smrt”. Po našem sudu, u ovom slučaju mogao se upotrijebiti izraz približne slikovitosti *a plague on your house*, tj. modifikacija izraza *a plague on both your houses* za koji se vjeruje da je potekao od Šekspira⁴⁵, a koristi se u značenju sličnom izvornoj jedinici: *a plague on both your houses – I hope that bad things happen*

⁴⁵ Izraz se javlja u Šekspirovoj tragediji *Romeo i Julija*, te se smatra da je od njega i potekao. Ipak, za brojne frazeologizme za koje se vjeruje da su Šekspirove autorske kreacije mogu se naći potvrde mnogo ranije upotrebe. Kao primjer navodimo izraz *to the world's end* koji se danas pripisuje Šekspiru, iako je zapravo je postojao i u staroengleskom *oþ sē woruldes ende*, te se može naći i u Čoserovim djelima. Za detaljniju analizu vidjeti: A. Naćisone, 2013: *Creativity in Shakespeare's Use of Phraseological Units*.

to both of you (and your families); I can't believe the two of you would deceive me like this! A plague on both your houses! (The Free Dictionary by Farlex)

Primjer 335

(GV:1963)	(Mrkić, 1963)	(Mihailović, 2056)	(Vajlz, 2085)
<i>Glavari se skamenili! kam im u dom!</i>	<i>While our leaders have turned into stone, may death fall on their homes.</i>	<i>May the leaders turn into stones, and their homes die!</i>	<i>Our chiefs have now all heart of stone, - Let death come to their home!</i>

Iz navedenog primjera vidimo da u kletvi (**glavari**) *se skamenili* nije prepoznato optativno značenje, pa je samo Mihailović upotrijebio formalni korespondent. Kod Mrkića se javio bukvalan prevod (sa značenjem prošlog vremena), dok je Vajlz, takođe usljed problema kod semantičke rekonstrukcije, upotrijebio idiom (*to have*) *a heart of stone* čiji je ekvivalent u izvorniku izraz *biti kamenoga srca*: biti nemilosrdan, nepopustljiv, bezosjećajan (Matešić, 1982: 630).

Frazeologizam **kam da mi je** – teško meni, kuku meni (Stevanović i dr., 1983, I:336) analogom je preveo samo Mihailović. Kod Vajlza se javlja prilično slobodan opisni prevod (kao i kod uzrečica sa istim značenjem), dok je Mrkić, verjerovatno protumačivši izraz kao „da mi je, kamo sreće da mogu”, pogrešno preveo sa *if only I could*.

Primjer 336

(GV:1944)	(Mrkić, 1944)	(Mihailović, 2018)	(Vajlz, 2046)
<i>Da se mogu razgovorit, srce moje, a sa mrtvom tvojom glavom, kam da mi je!</i>	<i>If I could talk with you but once more, my heart, Even with your dead head, If only I could.</i>	<i>If only I were able to talk, you heart of mine, with your speechless, dead head again, woe unto me.</i>	<i>Oh, might we once more talk together, Heart of mine! Might I caress thy head so still! - No solace mine!</i>

Izrazi *rđa (koga) ne bila* i *jadi (koga)ne bili* prema A. Pejanović (2010:96) „nisu prave kletve (osim po formalno-gramatičkom obliku), već šaljive: one se sagovorniku ne upućuju sa stvarnom željom da se ostvare, niti ima želje da se sagovorniku naudi, pa više imaju funkciju uzrečica”. Autorka dodaje i da se negacijom radnog glagolskog pridjeva zaustavlja izvršenje kletve, a upravo tako su izvorne jedinice shvatili i prevodioci. Izraz *jadi ga ne bili* prenešen je doslovno i na isti način - sa *may no ill befall him*, kod sva tri prevodioca:

Primjer 337

(GV:2091)	(Mrkić, 2198)	(Mihailović, 2198)	(Vajlz, 2204)
Čudna popa, <i>jadi ga ne bili</i> , u svijet ga ovakvoga nema!	A strange priest, <i>may no ill befall him!</i> There isn't such a one in the whole world.	What a strange priest, <i>may no ill befall him!</i> In the whole world there's no other like him.	Of priests the wonder! <i>May no ill befall him!</i> There's not his equal in the whole wide world.

Izraz *rđa te ne bila* prenešen je u sva tri prevoda opisno, jednom u formi blagoslova gdje se „rđa” semantizuje kao nesreća, zlo (*may you be safe from evil*). U ostala dva prevoda „rđa” je semantizovana kao „nečista sila, đavo”, pri čemu se kod Mihailovića javlja i prava kletva (*may the devil take you*).

Primjer 338

(GV:186)	(Mrkić, 186)	(Mihailović, 224)	(Vajlz, 218)
Ali ne znaš, <i>rđa te ne bila</i> , da su one šćeri Lazareve?	Do you not know, <i>may you be safe from evil</i> , that cuckoos are the daughters of Lazar?	Do you not know, <i>may the devil take you</i> , that cuckoos are the daughters of Lazar?	Dost thou not know – <i>if the Devil hath not thee?</i> – That cuckoos are the daughters of Tsar Lazar?

Slične su po sadržaju i kletve *jadi (koga) ubili* i *jad (koga) našao* koje nijesu naročito uspješno prenešene u jezik prevoda. Izraz *jadi (koga) ubili* Mrkić i Vajlz prenose doslovno, tj. opisno kao kletvu, dok je Mihailović upotrijebio uzrečicu *damn it* koja bi (semantički) bila adekvatna da nije stilski obilježena po pripadnosti ležernom, tj. vulgarnom stilu.

Primjer 339

(GV:2056)	(Mrkić, 2056)	(Mihailović, 2151)	(Vajlz, 2168)
Divna pisma, <i>jadi ga ubili!</i> Krasno je na kartu složeno, kao da su kokoške čepale.	A wonderful letter, <i>may misery fall upon it,</i> It is beautifully traced As if chickens had clawed it.	What a beauty of a letter, <i>damn it!</i> How prettily it was set on paper, as if it was scribbled by chicken claws.	A pretty letter! <i>Plague on him who wrote it!</i> How nicely all is put upon the paper! A cockerel's claw was surely pen for it!

Za kletvu *jad ga naša* posvjedočena su neadekvatna rješenja kod sva tri prevodioca. Kod Mrkića i Vajlza se javlja bukvalan prevod, dok je Mihailović upotrijebio izraz različitog značenja *rest in peace*. Po našem mišljenju, u datom slučaju i kontekstu se mogao upotrijebiti leksički korespondent *alas*.

Primjer 340

(GV:2034)	(Mrkić, 2034)	(Mihailović, 2127)	(Vajlz, 2146)
e predivan bješe, <i>jad ga naša!</i> Kad se šćaše odest kud da ide	He was too handsome and <i>evil found him,</i> When sometimes he dressed to go somewhere	And handsome he was, <i>may he rest in peace,</i> when he dressed to go upon a visit	Too handsome he - <i>that was his sole misfortune:</i> When for some expedition he was dressed

Kletva *mlijeko ih (srpsko) razgubalo* prenijeta je u jezik prevoda doslovno, pri čemu se izvjesna odstupanja javljaju u Mrkićevom rješenju. Budući da se radi o jedinici sa kulturno-specifičnim značenjem, te imajući u vidu da u engleskom jeziku ne postoji formalno-semantički korespondent, ovakav prevod je opravdan.

Primjer 341

(GV:261)	(Mrkić, 261)	(Mihailović, 300)	(Vajlz, 293)
isturči se plahi i lakomi - <i>mlijeko ih srpsko razgubalo!</i>	The timid and greedy took Moslem creed – <i>May Serbian milk consume them.</i>	Rash and greedy converted to Islam - <i>- may their Serb milk make them all sick with plague!</i>	While selfish poltroons took Mohammed's creed, - <i>Their Serbian milk shall ever bring them plague!</i>

Ukoliko izuzmemo Mrkićevo rješenje koje je u kategoriji kletvi gotovo po pravilu doslovan ili bukvalan prevod (nastao takođe putem direktnog, tj. prenosa „riječ za riječ”), kletva *bog ga jaki i mrtva ubio* dobro je rekonstruisana, te i relativno uspješno prenešena u ciljni jezik. Mihailović je svoj prevod, koji predstavlja kombinaciju frazeološkog i doslovnog, upotpunio ekstratekstualnim objašnjenjem da se kletva, iako naizgled nelogična, upotrebljava više kao (zakašnjeli) prijekor ili kao izraz bespomoćnosti i frustracije⁴⁶. Da je na takav način izvornu jedinicu shvatio i Vajlz vidimo po tome što se u njegovom slobodnijem opisnom prevodu ne javlja formalni korespondent, tj. kletva, već je eksplicitacija slična Mihailovićevoj, data intratekstualno. U svom prevodnom rješenju Vajlz je upotrijebio dva frazeološka izraza – uzrečicu *O(h) God* i idiom *meet one's death*, čime je značajno umanjio prevodnu entropiju.

⁴⁶ “God strike him dead, dead though he's already - This curse, despite sounding illogical, is expressed more as a belated reprimand and out of helpless frustration” (Mihailović, 1997:112).

Primjer 342

(GV:1999)	(Mrkić, 1999)	(Mihailović, 2092)	(Vajlz, 2111)
<i>Bog ga jaki i mrtva ubio!</i> <i>Kako moga vjerovat Turcima.</i>	<i>May the strong God kill him even dead,</i> How could he trust the Turks.	<i>God strike him dead, dead though he's already!</i> How could he have such a faith in the Turks.	<i>O God, that he should meet death thus!</i> How could he ever trust the Turks;

Kletva *dabogda im skapa na čengele* dva puta je prevedena doslovno – formalnim korespondentom, i jednom opisno uz upotrebu konstrukcije sa modalnim glagolom *should* i infinitivom perfekta (*have + -ed particip*) u značenju „trebalo je da istruneš” što u datom kontekstu nije adekvatno rješenje.

Primjer 343

(GV: 544)	(Mrkić, 544)	(Mihailović, 582)	(Vajlz, 585)
Priđe si im s koca utekao, <i>dabogda im skapa na čengele!</i>	Last year you escaped the stake, <i>But may you yet swing on the Turkish gallows!</i>	Once you escaped the Turkish impalement; <i>you should've rotted on their gallows instead!</i>	Last year thou scarce escap'da hanging; <i>God grant thee still to swing on Turkish hook!</i>

Kletvu *platili te* najpreciznije je preveo Vajlz sa *God requite* (*requite* – to get revenge on another for wrongdoing; The Free Dictionary by Farlex). Iako je frazeološki status jedinice upitan budući da smo u iWeb korpusu pronašli tek sedam primjera takve upotrebe, značenjska ekvivalencija je ostvarena. Mrkić je izraz preveo doslovno (uz napomenu da bi umjesto *pay for you* trebalo da stoji *pay for your life*), dok Mihailović kletvu prevodi formalnim korespondentom i uz upotrebu izraza *reap death*, čime se dijelom udaljava od značenja izvorne jedinice.

Primjer 344

(GV:1949)	(Mrkić, 1948)	(Mihailović, 2027)	(Vajlz, 2057)
U krvničke sad si ruke, <i>platili te!</i>	But you are in the hands of the bloody foe, <i>May they pay for you</i>	But you are now in the foes' hands, <i>may they reap death!</i>	All-bloody hands round thee to find! <i>But God requite!</i>

Kletvu *crn (kome) obraz bio* Vajlz i Mihailović su preveli identičnom parafrazom (*may his name be accursed*), dok je kod Mrkića zabilježen bukvalan prevod:

Primjer 345

(GV: 2006)	(Mrkić, 2005)	(Mihailović, 2098)	(Vajlz, 2117)
pa ga ono pašče Ćorovića izbezumi nekako na bratsku, te sramotno, <i>crn mu obraz bio</i>	And that dog Corovic, Tricked him on fraternal word <i>May his face be black</i>	Only thus could that dog called Corovic fool him vilely on his word of honour <i>May his name be accursed</i>	That dog which men call Tchorovitch, On faith fraternal, tricked him to this folly , <i>His name be ever accurst</i>

U svojoj studiji *Opšta načela prevođenja*, Boris Hlebec (1989:140) ističe da je, da bi neki izraz imao dejstvo čina, tj. performativnu intenciju, „potrebno da bude realizovan po obrascu predviđenom za tu svrhu. Zato je potrebno da i prevodi tekstova u kojima je performativna intencija istaknuta poštuju odgovarajuće formule za datu performativnu intenciju u jeziku cilju.” U primjeru koji slijedi, prevodioci su upotrijebili datu formulu: I curse + zamjenica/sintagma/klauza u funkciji objekta koja je u iWeb korpusu posvjedočena sa 1793 primjera. Uprkos tome, javlja se jedan primjer neadekvatnog prevoda nastao usljed toga što je Vajlz pridjev „lanjski” (prošlogodišnji) protumačio kao prilog (lani), pa se u prevodu dobilo “*last year I cursed...*”:

Primjer 346

(GV:86)	(Mrkić, 86)	(Mihailović, 124)	(Vajlz, 118)
<p><i>Čas proklinjem lanski</i> po sto putah u koji me Turci ne smakoše</p>	<p>A hundred times <i>I</i> <i>curse the hour last</i> <i>year</i> In which the Turks did not make an end of me</p>	<p>A hundred times <i>I've</i> <i>cursed that hour last</i> <i>year</i> when the Turks failed, or didn't want, to kill me</p>	<p><i>Last year a hundred</i> <i>times I curs'd the</i> <i>hour</i> Those Turks did fail to make an end of me</p>

Za kletvu ***propala se*** posvjedočen je jedan primjer doslovnog, jedan primjer opisnog, kao i jedan primjer bukvalnog prevoda:

Primjer 347

(GV: 973)	(Mrkić, 973)	(Mihailović,1014)	(Vajlz, 1027)
<p>O prokleta zemljo, <i>propala se!</i></p>	<p>O accursed land, <i>may</i> <i>you fall into ruin!</i></p>	<p>O accursed land, <i>may</i> <i>you perish in doom!</i></p>	<p>O Land, thou art accurst, <i>and fallest all</i> <i>to ruin!</i></p>

Kao što vidimo iz prethodnog primjera, Mrkić je kletvu preveo frazeološki koristeći idiom *fall into ruin*, Mihailović opisno, dok Vajlz nije prepoznao optativno značenje radnog glagolskog pridjeva, pa je upotrijebio arhaičan oblik za drugo lice jednine prezenta (fallest). Sličan problem se, opet kod Vajlza, javlja i pri prevodu kletve ***nasred tebe Sodom zapušio***, koju Mrkić i Mihailović prevode doslovno:

Primjer 348

(GV:987)	(Mrkić, 987)	(Mihailović, 1029)	(Vajlz,1042)
<p>O Kosovo grdno sudilište <i>nasred tebe Sodom</i> <i>zapušio!</i></p>	<p>O Kosovo, a dreadful verdict <i>may Sodom burn on</i> <i>you</i></p>	<p>O Kosovo, the site of Judgement Day, <i>may Sodom burst into</i> <i>flames on your field!</i></p>	<p>O Kossovo, Thou Field of ever tragic name, <i>no heavier doom had</i> <i>Sodom in her flame!</i></p>

3.2.3. Zakletve

Primjeri zakletvi posvjedočeni u korpusu, prenešeni su u ciljni jezik uz izvjesnu entropiju, kako na značenjskom, tako i na stilskom planu. Imajući u vidu zastupljenost jedinica izrazite (lingvo)kulturološke specifičnosti, te činjenicu da je raznovrsnost na gramatičkom planu, kao i kod kletvi, mogla predstavljati određenu prepreku kod semantičke i prevodne rekonstrukcije, takav se ishod mogao i očekivati. Uopšteno govoreći, čini se da su među strukturnim varijantama zakletvi prevodioci najmanje problema imali kod izraza koji sadrže glagolsku komponentu *kleti (se)* (uz imenicu u instrumentalu), što je i razumljivo budući da u engleskom jeziku postoji ekvivalentna konstrukcija *to swear (up)on/by* sa imeničkom sintagmom ili rečenicom u priloškoj funkciji. U datom slučaju možemo govoriti o ekvivalenciji na formalno-gramatičkom planu – imajući u vidu da u engleskom jeziku ne postoje ekvivalentni i dovoljno frekventni ustaljeni obrti, tj. formalno-semantički korespondenti, (npr. za izraz *kunem vi se vjerom Obilića*) prevod, i kada je uspješan, ne možemo okarakterisati kao frazeološki, već kao doslovan. Drugim riječima, kada se u prevodu zakletve ne javljaju u redukovanoj formi, uglavnom predstavljaju direktan, tj. doslovan prevod izvornih jedinica: *I swear to you by the faith of Obilić/I swear by name of Obilitch /I do swear by the faith of Obilić*. Na osnovu uvida u strukturu prevodnih korespondenata može se uočiti da glagolska komponenta *swear* u zakletvama može biti i elidirana, i upravo ovakvom rješenju prevodioci najčešće i pribjegavaju : *by/on my faith, by God's faith/faith in the Lord, upon my soul, by your life, by the Christ's birth/Christmas day, by thy love, by the Prophet's beard*. Od navedenih korespondenata, na osnovu frekvencije u iWeb korpusu, frazeološkim prevodom možemo smatrati izraze *by my faith* (225), *upon my soul* (288), *by one's life* (najčešće u obliku *by my life* 101), dok ostali predstavljaju primjere doslovnog prenošenja izvornih jedinica, tj. kalkiranja.

1) frazeološki prevod (uz izuzetak Mrkićevog doslovnog, te Vajlzovog opisnog prevoda u stihu 184):

Primjer 349a

(GV: 184)	(Mrkić, 184)	(Mihailović, 222)	(Vajlz, 221)
Nemoj Draško, <i>tako ti života!</i>	Don't Drasko, <i>by your life</i>	Please don't do that, Drasko, <i>upon your life!</i>	Save it, then, Drashko! <i>Let life more precious be!</i>

Primjer 349b

(GV:2164)	(Mrkić, 2164)	(Mihailović, 2261)	(Vajlz, 2282)
Istina je, moj mili, <i>duše mi!</i>	But it's all true, <i>by my soul</i>	It is all true, my dear, <i>upon my soul!</i>	'Tis true, my dear, <i>upon my soul!</i>

U kategoriji frazeološkog prevoda, osim već navedenih, posvjedočeni su još i veoma frekventna zakletva *so help me God* (1243 primjera u iWeb korpusu), *i'faith*, kao i izraz *give one's word* koji se sam po sebi može realizovati kao obećanje ili zakletva, ali je u navedenom primjeru značenje eksplicirano, po našem mišljenju uspješno, tako što je ustaljena forma proširena priloškom sintagmom *before God*.

Primjer 350a

(GV: 1446)	(Mrkić, 1446)	(Mihailović,1487)	(Vajlz, 1506)
Ne, <i>božja ti vjera</i> , Mandušiću!	No, <i>by God's faith</i> , Mandusic	No, Mandusic, <i>on your faith in the Lord!</i>	Nay, Mandushitch, <i>i'faith</i> they were not

Primjer 350b

(GV: 941)	(Mrkić:941)	(Mihailović:982)	(Vajlz:995)
Ema neću, <i>božija vi vjera</i> , više slušat odže u Ćekliće	And I will not, <i>so help me God</i> Hear no more of the hodja in Ceklic	<i>So help me God</i> , I don't want to listen to the hodja in Ceklici again	<i>Upon my Faith</i> , for my own part, No more of this I'll hear! This hodja who's from Cheklitché

Primjer 350c

(GV: 684)	(Mrkić, 684)	(Mihailović, 723)	(Vajlz, 735)
ma zaludu, na ti <i>božju vjeru!</i>	But <i>by my faith</i> , it's useless.	<i>So help me God!</i> It will be in vain, though	<i>But on my faith in God!</i> 'twill be in vain

Primjer 350d

(GV: 2397)	(Mrkić, 2397)	(Mihailović, 2496)	(Vajlz, 2517)
<i>zadajem vi božju vjeru tvrdu</i>	<i>I give you my word before God</i>	<i>I swear to you by my firm faith</i>	<i>I swear to you, by my firm faith in God</i>

O tome da nije uvijek lako ustanoviti razliku između doslovnog i frazeološkog prevoda, svjedoče prevodna rješenja za gorenavedenu zakletvu (*zadajem vi vjeru tvrdu*), te zakletvu *kunem vi se turskom vjerom tvrdom*. Po našem sudu, prevod bi se, u oba slučaja, mogao okarakterisati kao frazeološki, a ne kao doslovan. Budući da u engleskom jeziku postoji ustaljeno poređenje *as firm as faith*, ponuđena rješenja bi se u tom smislu mogla protumačiti kao kontaminacija dvije frazeološke jedinice.

Primjer 351

(GV:2210)	(Mrkić:2210)	(Mihailović:2308)	(Vajlz:2330)
<i>...kunem ti se turskom vjerom tvrdom</i>	<i>I swear to you by my firm Turkish faith</i>	<i>I swear on my firm faith</i>	<i>I surely swear on solemn oath of faithful Moslem</i>

U konkretnom primjeru, u okviru istog strukturnog modela, javlja se i opisan prevod (*I surely swear on solemn oath of faithful Moslem*), koji u datom kontekstu predstavlja uspješan funkcionalni ekvivalent.

2) doslovan prevod, sa elidiranom glagolskom komponentom:

Primjer 352a

(GV: 2574)	(Mrkić, 2574)	(Mihailović, 2678)	(Vajlz, 2712)
Nije, dedo, <i>tako mi rođestva</i> , no nekakav pokolj, te veliki	No grandfather, <i>by Christ's birth</i> , That is some great slaughter.	It is not so, grandpa, <i>by Christmas Day!</i> It's a slaughter, and a bloody one, too.	Sire, <i>by Christ's Birth</i> , it surely is not so! Slaughter there is, and bloody slaughter too

Primjer 352b

(GV:1206)	(Mrkić, 1206)	(Mihailović, 1246)	(Vajlz, 1264)
a ti, aga, <i>brade ti svečeve?</i>	And you, Aga, <i>by the Prophet's beard?</i>	And you, Aga, <i>by the Prophet's long beard?</i>	And thou, Aga, <i>by the Prophet's beard?</i>

3) doslovan prevod (u neredukovanom obliku), uz izuzetak Meningovog prevoda gdje nije ostvarena formalna ekvivalencija, tj. jedinica nije prevedena kao zakletva:

Primjer 353

(LM, IV:163)	(Mening, str. 57)	(Savić-Rebac, str. 286)	(Prvulović, IV:163)
<i>al' se kunem svijetlim oružjem</i> I mojijem nepobjednim štitom	<i>But I can trust unto my armour bright</i> And I can trust my guard that will not yield	I know his stubborn mind; <i>but by my arms</i> <i>I swear</i> , and by the shining shield I wear	But now I swear by my shining weapons, And by my truly invincible armor

U kategoriji doslovnog prevoda gdje je ostvarena ekvivalencija na formalnom planu, pored već navedenog (*I swear by*), nalazimo još dva veoma produktivna obrasca zakletvi: *for the sake of* – prema primjerima iz iWeb korpusa, najčešće uz imenice Allah (1000), God (567), Christ (523),

love (203), Jesus (181), kao i *in the name of* – Jesus (7197), God (3572), Christ (1597), Allah (1137), heaven (79), Lord (43), itd.

Primjer 354a

(GV:1035)	(Mrkić, 1035)	(Mihailović, 1076)	(Vajlz, 1090)
<i>Ljubavi ti, nabavi mi takvi!</i>	<i>For the sake of love, get me one</i>	<i>For your love's sake, do get me one like it.</i>	<i>Upon thy love, such sàrouk get for me</i>

Primjer 354b

(GV: 790)	(Mrkić:790)	(Mihalović:829)	(Vajlz:842)
Ja se čudim, <i>lijepo mi vjere,</i> kakav davaš prigovor, vladiko!	I wonder, <i>by my fair faith,</i> At this rebuke, Vladika.	<i>In the name of my fair faith,</i> I wonder What reproach there you are making, Bishop	<i>In the name of my fair faith,</i> I marvel That such reproach, O Bishop, thou shouldst make!

Iako je doslovan prevod tj. kalkiranje uobičajen metodološki prevodilački postupak pri prenošenju kulturnospecifičnih implikacija izraza, on može biti opravdan samo ukoliko receptor prevoda razumije istorijski i kulturološki okvir u kome se dati izraz javlja. U konkretnom slučaju, izraz sa antroponimom *Obilić* spada u nacionalnu frazeologiju, pa doslovan prevod gubi smisao za čitaoca koji ne poznaje istorijski kontekst u kome je nastao. Kako je vjerovatnoća da je pomenuti kontekst prosječnom govorniku engleskog jezika poznat gotovo zanemarljiva, smatramo da je kod ovog primjera bila potrebna dodatna intervencija, tj. neki od kompenzacionih prevodilačkih manevara: eksplicitacija značenjskih konotacija unutar samog teksta, npr. u vidu kombinacije doslovnog i opisnog prevoda (*...by the faith of Obilic, our greatest hero*), ili na ekstratekstualnom nivou - u vidu primjedbe prevodioca u kojoj bi se čitaocu taj egzoterički/vanjezički kontekst približio. Mi ovdje prihvatamo mišljenje Jiržija Levija koji smatra da je od ova dva „iznuđena” postupka mnogo bolje pribjegavati prvom, tj. intratekstualnom objašnjenju, jer prevodilačke primjedbe narušavaju čitaočevu fokusiranost na sam tekst, i što je još bitnije, kod primjene takvog kompenzativnog mehanizma „semantička jedinica koja je bila organska komponenta izvornika,

prebacuje se u prostor izvan teksta, pa postaje dio štamparskog preloma stranice i izdavačkog aparata knjige” (Levi, navedeno u Jovanović, 2015:86). Budući da je kalkiranje svojstveno tzv. postranjujućoj prevodnoj strategiji, a da je iznalaženje funkcionalnih ekvivalenata u ciljnom jeziku primarno u odomaćujućoj, za drugu bi bilo karakteristična supstitucija kulturno specifičnih elemenata, tj. prenošenje datog sadržaja na kodove ciljne kulture.

Primjer 355

(GV:864)	(Mrkić,864)	(Vajlz,912)	(Mihailović, 904)
<i>...kunem vi se vjerom Obilića</i>	<i>I swear to you by the faith of Obilić</i>	<i>I swear by name of Obilitch</i>	<i>I do swear by the faith of Oblić</i>

Izraz ***amanat ti***, prema A. Pejanović (2010:102), po porijeklu i formalnoj strukturi pripada zakletvama, ali je tokom vremena njegovo značenje desemantizovano, pa je prešao u kategoriju uzrečica. Upravo su ga tako, kao zakletvu ili uzrečicu, prevodioci uglavnom i prenijeli na engleski jezik, u većini slučajeva nalazeći frazeološke analoge: *by your faith, in the name of our Lord (in the Lord's name), For God's sake, for goodness sake, in God's (good) name, upon oath*. Prema formalno-gramatičkoj strukturi u ovu kategoriju spadaju i opisni prevodi *I swear it is God's will, te for very honor*. U dva navrata izraz je preveden frazeološki, ali kao blagoslov: *May God grace be with you/God's blessings upon you*, dok se tri puta (dva puta kod Mrkića i jednom kod Vajlza), javlja i nulti prevod. U još jednom slučaju frazeološkog prevoda upotrijebljen je izraz *pray tell* koji sa izvornom jedinicom nije u odnosu značenjske korespondencije: prvobitno je služio za izražavanje učtive molbe – *pray tell : please tell* (još i u obliku *prithie*, skraćeno od *I pray thee*), dok se u savremenom engleskom jeziku koristi za izražavanje stava govornika prema izrečenom, tj. reflektuje ironiju i sarkazam. Po našem mišljenju, kao jedno od mogućih prevodnih rješenja mogao bi se upotrijebiti frazeološki analog *by God* – elipsa zakletve *I swear by God*, koji je, poput izvorne jedinice, prešao u kategoriju uzrečica, ali dijelom čuva i svoje originalno značenje. Iz istih razloga uspješnim smatramo Vajlzovo rješenje *i' faith (in faith)* koje je, kao i izvorni izraz, prvobitno predstavljalo zakletvu, da bi semantičkom transpozicijom prešlo u uzrečicu sa značenjem „zbilja, doista”, i koje je, kao i izvorna jedinica, stilski obilježeno kao arhaično. Za

izraz *i'faith* se smatra da je potekao od Šekspira i od ukupno 6 primjera koji se javljaju u iWeb korpusu, 4 su preuzeta iz Šekspirovog djela.⁴⁷

Primjer 356a

(GV: 193)	(Mrkić, 193)	(Mihailović,231)	(Vajlz, 225)
Puštite ih, <i>amanat</i> vi boži, jere ih je nevolja nagnala	Let them go, <i>God's blessing upon you</i> , Had they not come in misfortune.	Let them all go, <i>may God's grace be with you</i> , because trouble has driven them our way.	Let these birds go; <i>I swear it is God's will!</i> For 'twas distress that brought them here;

Primjer 356b

(GV:1031)	(Mrkić, 1031)	(Mihailović, 1072)	(Vajlz,1085)
Glete, ljudi, lijepa saruka! Đe ga kupi, aga, <i>amanati</i> ?	Look, men, what a pretty turban, Where did you buy Aga, <i>by your faith</i> .	Look, my brothers, at this lovely turban! <i>For goodness sake</i> , where d'you buy it, Aga?	Brothers, see! How fine a sàrouk! Where hast bought it, Aga? – <i>by the Prophet say!</i>

Primjer 356c

(GV:-1308)	(Mrkić, - 1038)	(Mihailović, - 1349)	(Vajlz, -1367)
Ne pitaj ga, <i>amanati</i> , za takve stvari, dok se nije što izbleja.	Ask him no more, <i>by your faith</i> , Lest he bleat out something else.	Don't ask him about such things, <i>for God's sake</i> , or else he'll bleat something out!	“Ask him no more <i>for very honour</i> , about things like these; else he will bleat out more.”

⁴⁷ Po jedan primjer u: *Sve je dobro što se dobro svrši, Otelo, Kralj Henri IV, Kralj Henri V*. Mi ovdje navodimo još jedan, iz komedije *Mnogo buke ni oko čega*: “Why, i' faith, methinks she's too low for a high praise, too brown for a fair praise and too little for a great praise...” (čin I, scena I).

Primjer 356d

(GV:1625)	(Mrkić, 1625)	(Mihailović, 1666)	(Vajlz, 1693)
A bješe li kakav, <i>amanati</i> ?	What did the man look like, <i>by your faith</i> ?	And was he good looking, Drasko, <i>pray tell</i> ?	And was he...What was he really like?

Primjer 356e

(GV: 2064)	(Mrkić, 2064)	(Mihailović, 2161)	(Vajlz, 2177)
Lijepo li ova sablja čita, divno li nas danas razgovori! <i>Amanati</i> , đe nauči tako?	How wonderfully he speaks to us today. <i>By your faith</i> , where did you learn to read?	Oh what great fun he brought to us today! <i>For goodness' sake</i> , where did you learn to read?	To-day's confabulation gives good fun! Now - <i>upon oath!</i> - where didst thou learn to read?

Primjer 356f

(GV:2080)	(Mrkić, 2080)	(Mihailović, 2177)	(Vajlz, 2193)
<i>Amanati</i> , ne najjedi se!	<i>By your faith</i> , don't be angry.	Don't be angry, <i>in the name of the Lord!</i>	<i>I' faith, I pray</i> , do not be angry!

Primjer 356g

(GV: 2083)	(Mrkić, 2083)	(Mihailović, 2180)	(Vajlz, 2196)
<i>Amanat mi</i> , ja je i ne čitam, niti mi je knjiga za potrebu	<i>By my faith</i> , I do not read it, Nor do I even need the Book.	<i>In the Lord's name</i> , I don't read it either. Nor do I have any need for the book.	<i>To speak the truth</i> , no Liturgy I read; Nor do I need for service any sort of book;

Primjer 356h

(GV: 2242)	(Mrkić, 2243)	(Mihailović, 2338)	(Vajlz, 2361)
Danu, oče, ono ka umiješ, ispriča' ni štogod, <i>amanati</i>	Come, Father, only as you can, Relate to us something	Come now, father, <i>in God's name</i> , please tell us a tale or two, as only you know how	Come, Father, now, as thou dost know so well. <i>In God's good name</i> some story to us tell

Primjer 356i

(GV:2524)	(Mrkić, 2524)	(Mihailović, 2627)	(Vajlz, 2661)
Đe si bio danas, <i>amanati</i> , te si doma tako pozna doša?	Where have you been today When you came home so late	Where have you been, <i>in God's name</i> , all day long, that you returned home so late, my Bishop?	Where hast thou been, <i>i' faith</i> , to-day, That thou art come so late at home?

Iz analiziranih prevodnih rješenja vidi se da su izvorne jedinice iz kategorije zakletvi prevođene uglavnom frazeološkim analozima ili doslovno, ali gotovo uvijek upravo kao zakletve, ili kao zakletve koje su desemantizacijom vremenom prešle u kategoriju uzrečica. Jedini izuzetak je imperativna konstrukcija *let life more precious be* u Vajlzovom prevodu 184. stiha. Kod prenošenja kulturoloških implikacija djelimično je primjenjena postranjujuća strategija, tj. zadržani su kulturno specifični elementi, ali su izostali prevodilački mehanizmi kojima se čitaocu približava njihov sadržaj.

3.2.4. Izreke

Kategorija izreka predstavlja najreprezentativniju grupu izraza u smislu identifikacije globalne prevodne strategije za koju se opredjeljuju prevodioci. Drugim riječima, primjeri izreka na dobar način ilustruju činjenicu da čak i kada u ciljnom jeziku postoje (očigledni) ekvivalenti, rekonstrukcija je uglavnom usmjerena na izvornik, te među rješenjima preovladava doslovan ili opisan prevod. Pored opredjeljenja prevodilaca za egzotizujuću prevodnu strategiju, na ovakvu strukturu prevodnih rješenja mogle su uticati i autorske modifikacije koje otežavaju proseg prepoznavanja izraza (primjeri 1 i 2). Iako su u okviru date prevodne strategije ponuđena prevodna rješenja u najvećem broju primjera adekvatna, izuzetak predstavlja direktan prenos izraza koji se bazira na kulturološki uslovljenim stereotipnim predstavama (primjer br. 3), te ga je bilo potrebno na drugi način transponovati u ciljni jezik.

Žena laže suze prosipljući – Njegoševa modifikacija izreke *Žena se uzda u plač* (*a hupež u laž*) doslovno je prenešena u ciljni jezik kod Mrkića i Mihailovića, dok je Vajlz parafrazirao uz korišćenje rime. Budući da su i sama izreka i stereotip na kome počiva prilično rasprostranjeni (npr. u engleskom jeziku *Trust not a woman when she weeps*; u španskom *A mujer que llora y perro que cojea, no los creas* i sl.), doslovan prevod je razumljiv i adekvatan.

Primjer 357

(GV:1122)	(Mrkić 1122)	(Mihailović, 1163)	(Vajlz, 1181)
<i>Žena laže suze prosipljući</i>	<i>a woman lies while shedding tears</i>	<i>a woman lies while she is shedding tears</i>	<i>a woman lies while she cries</i>

Nefrazeološki je, ali uglavnom tačno, preveden i izraz *što će biti, to ne može proći*. Ni ovaj frazeologizam Njegoš ne koristi u njegovoj daleko frekventnijoj formi *šta će biti – biće*, ali je , moguće da se u ovom slučaju i ne radi toliko o kreativnoj modifikaciji, koliko o uticaju ruskog jezika u kojem postoji ekvivalentna izreka *чему быть, того не миновать*. U svakom slučaju, u engleskom jeziku postoji frazeološki analog *what must/will be, must/will be*, ali ga prevodioci ne koriste. Mihailović izraz prevodi opisno, Mrkić doslovno, pri čemu su oba prevoda semantički tačna, dok je kod Vajlza problematična imperativna forma *let it be*, budući da izraz upućuje na neminovnost, radnju koja se odvija nezavisno od govornika i na koju on ne može uticati, pa

smatramo da bi u ovom slučaju prkladnije bilo upotrijebiti (ustaljenu) konstrukciju *so be it* sa konjunktivom prezenta. Takvo prevodno rješenje podrazumijevalo bi kontaminaciju ustaljene fraze *what will be, will be* frazom *so be it* i takođe bi se moglo smatrati uspješnim rješenjem.

Primjer 358

(GV:1356)	(Mrkić,1365)	(Mihailović,1406)	(Vajlz,1424)
Kneže Bajko, ti si nešto sjetan? <i>Što će biti, to ne može proći,</i> nego pričaj, da i nije milo.	Knez Bajko, you are a little sad? <i>What will be, shall not fail to pass,</i> Then speak, even if it isn't pleasant.	My Knez Bajko, you are a little sad. <i>Whate'er will be cannot be avoided.</i> Tell us your dream, even if unpleasant.	Baiko, thou art a little sad, <i>That which must be, let it be!</i> Thy story give us - though it please thee not!

Izreka *al' ste vuci, ali ste lisice* koja znači „nosite li dobre ili loše vijesti”, bukvalno je prenijeta u ciljni jezik. U ovom slučaju se radi o izrazu koji počiva na kulturološki uslovljenim stereotipnim predstavama, tj. o jedinici kulturno-specifičnog sadržaja. Govoreći o ovakvoj vrsti frazeološke motivacije u poglavlju II, te odjeljku 3.1, naveli smo da je Dobrovoljski (1997) i Langloc (2006) nazivaju *emblemskom*. U principu, u osnovi takve motivacije su različita asocijativna značenja za pojedine referente u različitim kulturno-lingvističkim zajednicama, što u odnosu na prevod znači da direktno (doslovno) prenošenje frazeoloških jedinica nije moguće. Boris Hlebec (1989:140) ističe kako je kod prenosa figurativnih slika koje su zasnovane na asocijativnom značenju vrlo često potrebno žrtvovati denotaciju, da bi se prenijela originalna poruka. Mila Stojnić navodi primjer iz romana *Gospoda Golovljevi* „u kome se jedna ličnost zbog velike pričljivosti naziva vranom. Pošto se kod nas ta životinja vezuje za pojam nemilih vesti i zlih slutnji, a ne za brbljivca, potrebno je u prevodu na srpski poslužiti se imenom čavke” (Stojnić, 1980, navedeno u Hlebec, 1989:141). Slično je, dakle, i u ovom slučaju – ili bi se značenje prenijelo opisno (ukoliko se polazi od zadržavanja što više elemenata izvornika), ili bi se, ukoliko se mogu pronaći, koristili analogni referenti u ciljnoj kulturi. Budući da doslovno prenešen izraz kod receptora prevoda u ovom slučaju ne može izazvati adekvatne asocijacije, prevod smatramo bukvalnim. Jedan od mogućih prevodnih postupaka u konkretnom primjeru je i zamjena

značenjskim, tj. funkcionalnim ekvivalentom u ciljnom jeziku. Takav prevodni supstitut u datom primjeru bi, prema našem mišljenju, mogao biti idiom *good/bad tidings* (are the tidings good or bad?).

Primjer 359

(GV: 2584)	(Mrkić, 2584)	(Mihailović, 2688)	(Vajlz, 2722)
Pričajte mi što je tamo bilo: <i>al' ste vuci ali ste lisice?</i>	Tell me what happened? <i>Are you wolves, or are you foxes?</i>	Now tell me all that had taken place there. <i>What kind of men are you –wolves or foxes?</i>	Relate me now! Say what hath taken place; <i>What kind of men are ye –or wolves or foxes?</i>

Izreka ***Teško zemlji kuda prođe vojska*** dva puta je doslovno prenešena u ciljni jezik, dok je kod Mrkića zabilježen nulti prevod. Budući da data izreka predstavlja primjer univerzalne mudrosti koja je i prenešena doslovno razumljiva u ciljnom jeziku, prevod možemo smatrati adekvatnim:

Primjer 360

(GV: 1121)	(Mrkić, 1120)	(Mihailović, 1161)	(Vajlz, 1179)
Pučina je stoka jedna grdna - dobre duše, kad joj rebra puču. <i>teško zemlji kuda prođe vojska!</i>	The serfs are an ugly herd – Good souls only when their ribs are broken.	The common folk are like stupid cattle - servile only when their ribs are cracking. <i>Woe to the land over which armies pass!</i>	“The common folk are awkward sort of cattle, “Docile only when they feel the whip. “ <i>Woe to the land o'er which an army marches!</i> ”

Izreka ***Ko će bolje široko mu polje*** jednom je prevedena bukvalno, jednom opisno i jednom frazeološki. Izraz *have something to oneself* (imati šta na raspolaganju/samo za sebe) nema isto značenje kao izvorni frazeologizam, ali bi se, po našem mišljenju, rješenje moglo prihvatiti kao kontekstualni analog. Uspješniji i bliži izvornom značenju je Vajlzov opisni prevod *there's room enough to try*. Izraz nastao kondenzacijom kanoničkog oblika - *široko (kome) polje* ima analog u engleskom jeziku: *more power to someone*. Ovdje treba napomenuti da je po svom izvornom značenju engleski idiom blizak izrazima *good luck to you, good for/on you* (***More power to you, and wishing you best of luck in your competition!***) (iWeb)), ali se u savremenom engleskom jeziku sve više koristi upravo u značenju bliskom izvornom izrazu: *If you feel this way, more power to you. But, keep in mind the odds are stacked against you*; (iWeb).

Primjer 361

(GV: 2073)	(Mrkić, 2073)	(Mihailović, 2170)	(Vajlz, 2186)
<p>Ka je, da je, o njemu se bavim.</p> <p><i>Ko će bolje, široko mu polje!</i></p>	<p>Be that as it may, that's how I do it.</p> <p><i>Who can do better, the field is wide.</i></p>	<p>But no matter, my living comes from it.</p> <p><i>Who knows better has the field to himself.</i></p>	<p>Be that as it may; tis all comes in my day,</p> <p><i>And who can better, there's room enough to try.</i></p>

Izreku ***Što tražili, ono smo i našli*** frazeološki je dobro prenio Mihailović koristeći relativni ekvivalent *get/receive what one asks for*, tj. *ask for something*. Vajlz i Mrkić doslovno prenose izreku, ali se njihov prevod u ovom kontekstu ne može prihvatiti, budući da upućuje na izraz biblijskog porijekla *seek and ye shall find* - *traži i naći ćeš*, dok frazeološki prevodni korespondenti izvorne jedinice *dobio je (ko) šta je tražio* mogu biti već pomenuti izraz, ili npr. *to bring something onto oneself*. Komentarišući prevodne korespondente idioma *iščitati prediku*, naveli smo još jedno frazeološko rješenje, koje bi, po našem sudu, bilo moguće u datom kontekstu. Takvo rješenje podrazumijevalo bi upotrebu jednog prevodnog supstituta tj. poslovice *He who says what he likes, shall hear what he doesn't like* za dvije frazeološke jedinice izvornika (*iščitati prediku, što tražili, ono mo i našli*).

Primjer 362

(GV: 936)	(Mrkić, 936)	(Mihailović, 977)	(Vajlz, 989)
<p>Lijepu ni iščita prediku:</p> <p><i>što tražili, ono smo i našli!</i></p>	<p>A pretty sermon you read to us:</p> <p><i>What we sought, we found.</i></p>	<p>You have preached us a marvelous sermon</p> <p><i>We have got what we have been asking for.</i></p>	<p>Pretty sermon hast thou preached.</p> <p><i>What we sought that we have surely found!</i></p>

Za izreku *Na muci se poznaju junaci* u engleskom jeziku postoji analog: *Adversity is the touchstone of virtue*. Budući da jedinica u konkretnom primjeru predstavlja verbalizaciju univerzalne mudrosti, postupak kalkiranja u cilju zadržavanja kako značenja, tako i elemenata originalne jedinice kod Mrkića i Mihailovića može se smatrati opravdanim. Ono što nije sačuvano, a na šta je svojevremeno ukazivao Antoan Berman, je forma izreke i njeni melodijski elementi, te bi se, u cilju postizanja aliteracije, izraz u ciljnom jeziku mogao modifikovati uz upotrebu imenice *audacity*, ili u obliku *Calamity is the cornerstone of courage*.

Primjer 363

(GV: 138)	(Mrkić, 138)	(Mihailović, 176)	(Vajlz, 170)
<p>U dobru je lako dobro biti,</p> <p><i>na muci se poznaju junaci!</i></p>	<p>In good times, it is easy to be good,</p> <p><i>In adversity you recognize the heroes.</i></p>	<p>When things go well, 'tis easy to be good;</p> <p><i>adversity shows who is the hero.</i></p>	<p>When Fortune smiles, 'tis easy to be good;</p> <p><i>Adversity is e'er the hero's school!</i></p>

3.2.5. Poslovice

Kako smo se se na različite pristupe prevođenju poslovice već osvrnuli u četvrtom poglavlju, to se ovdje na tom segmentu nećemo dodatno zadržavati. U odnosu na ostale posvjedočene formalno-značenjske kategorije, tj. žanrove, poslovice čine grupu izraza koji su najmanje kulturološki predodređeni: od ukupno osam primjera, samo u dva navrata se javljaju izrazi sa specifičnom kulturološkom obojenošću. Ako tome dodamo i činjenicu da se za većinu od analiziranih izraza u engleskom jeziku može pronaći odgovarajući ekvivalent ili analog, očekivali smo znatno veći udio frazeološkog prevoda. Suprotno očekivanjima, pokazalo da su poslovice u najvećem broju prevedene doslovno ili bukvalno.

Ovakva struktura prevodnih rješenja dijelom se može objasniti time što su pored izreka, upravo poslovice kategorija sa najviše autorskih modifikacija, a o tome da su one prevodiocima stvarale dodatne probleme svjedoče i primjeri „internacionalnih” poslovice koji slijede.

Njegoševa modifikacija poslovice *Davljenik se i za slamku hvata* u dva slučaja prevedena je doslovno, a samo jednom frazeološkim ekvivalentom. Englesku poslovicu u izvornom obliku upotrijebio je samo Vajlz, dok su ostala dva prevodioca zadržala leksičku varijaciju originala, a njihov prevod, iako se mora okarakterisati kao doslovan, budući da u engleskom jeziku ne postoji sličan izraz, smatramo adekvatnim.

Primjer 364

(GV: 538)	(Mrkić, 538)	(Mihailović, 576)	(Vajlz, 579)
Zlo se trpi od straha gorega. <i>ko se topi hvata se za pjenu;</i> nad glavom se nadodaju ruke!	One ill is borne lest a worse one should strike. <i>He who is drowning will catch at the foam;</i> Hands are raised to protect the head.	One bears evil for fear of greater one! <i>The drowning man clutches even at foam</i> and by instinct reaches over his head.	Our ills we bear lest worse on us should come. <i>The drowning man will catch at any straw,</i> His hands expose if he may shield his head!

Primjer neadekvatnog prevoda nalazimo u slučaju poslovice *Vrana vrani oči ne izvadi*. Budući da je ova grčka poslovice kalkiranjem dospjela u veliki broj jezika, pa i u engleski, nije bilo za očekivati da prevodioci neće uspjeti da nađu adekvatno rješenje. Veoma je interesanta pojava konstrukcije *raven does not pluck eye from raven* (koju nijesmo uspjeli pronaći u frazeološkim rječnicima engleskog jezika) u čak dva slučaja – kod Mrkića i kod Vajlza. Po našem mišljenju radi se o doslovnom prevodu, pri čemu je leksema *vrana* (vjerovatno zbog loše semantizacije) prevedena svojim hiponimom, ali se zbog rasprostranjenosti poslovice rješenje može smatrati adekvatnim. Ni Mihailovićevo frazeološko rješenje ne može se smatrati adekvatnim, iako je daleko uspjelije nego ostala dva. Naime, izraz *birds of the same feather flock together*, ima slično, ali ne i isto značenje sa navedenom poslovicom: njegov ekvivalent u polaznom jeziku bi mogao biti izraz *sličan se sličnom raduje* ili *svaka ptica svome jatu*, dok bi sinoniman izraz za poslovice originala mogao biti *neće svoj na svoga*, *vuk na vuka ni u gori neće* i sl. Frazeološki analog izraza u engleskom jeziku glasi: *hawks will not pick out hawks' eyes*, a u Oksfordskom rječniku poslovice (Speake i Simpson, 2003) se čak objašnjava navođenjem primjera sa leksičkim variranjem komponente *hawk/crow*. Na ovom primjeru možemo se uvjeriti da problemi postoje i prilikom prevođenja „internacionalne frazeologije”, tj. da se proces kalkiranja izvornog izraza može razlikovati od jezika do jezika, te da i nastale razlike mogu prevodiocu otežati prepoznavanje i/ili semantizaciju i prevod izraza. Kao ilustraciju teze da se poslovice može svrstati u tzv. internacionalnu frazeologiju, navodimo njene varijante u više jezika indoevropske grupe: mađarski: *Holló a hollónak nem vágja ki a szemét*; grčki: *κόρακας κοράκων μάτι δε βγάζει*; poljski: *Kruk krukowi oka nie wykole*; češkom: *Vrána vráně oči nevyklove*; ruski: *Бóрон вóрону глaз не вьíключет*; njemački: *Eine Krähe hackt der anderen kein Auge aus*; holandski: *Twee kraaien pikken elkaar de ogen niet uit*; španski: *Cuervos con cuervos no se sacan jamás los ojos*; italijanski: *Corvi con corvi non si cavano mai gli occhi*; portugalski: *Corvos a corvos não se tiram os olhos*; francuski: *Corbeaux avec corbeaux ne se crèvent jamais les yeux*; rumunski: *Corb la corb nu-și scoate ochii* itd. (*A Dictionary of English and Romance Languages Equivalent Proverbs*, Flonta, 2012); (*Dictionary of European Proverbs*, Strauss, 2012).

Primjer 365

(GV:553)	(Mrkić, 553)	(Mihailović, 591)	(Vajlz, 584)
<i>Vrana vrani oči ne izvadi;</i> brat je Turčin svud jedan drugome.	<i>Raven does not pluck eye from raven;</i> Turk is always a brother to Turk.	<i>Birds of the same feather flock together!</i> Turks are always brothers to each other.	<i>Raven plucks not eye from raven,</i> And Turk is ever brother unto Turk;

Poslovica ***Ja kuj, ja ne mrči gaća*** koja se u *Gorskom vijencu* javlja u modifikovanom obliku ***Što se mrči kada kovat nećeš*** na engleski jezik je, kod sva tri prevodioca, prenešena doslovno. Budući da je u datom kontekstualnom okviru značenje razumljivo, izraz se u prevodu realizuje kao nova, a ne konvencionalna metafora i mudrost. Iako se, uopšteno govoreći, ovakvo rješenje može okarakterisati kao prihvatljivo, a sa stanovišta „bogaćenja ciljnog jezika” čak i i poželjno, u slučaju poslovica, pored semantičke, vrlo je važna i formalna ekvivalencija. Ovdje, dakle, polazimo od Bermanovog stava da je za poslovicu jednako bitna njena forma, kao i od tvrdnji da osim što predstavljaju univerzalne ideje i mudrosti, poslovice imaju i prilično univerzalnu strukturu. Drugim riječima, kada su poslovice u pitanju, u različitim jezicima javljaju se veoma slične formule: „Nove poslovice nastaju na starim modelima. Određeni strukturni okviri su pogodni za unošenje posve novih ideja” (Taylor, 1962, navedeno u Mc Coinnigh, 2015:117)⁴⁸. Na taj način može se govoriti o „poslovičnim markerima”⁴⁹, tj. određenim fonološkim, semantičkim i sintaksičkim sredstvima koja su karakteristična za ovaj frazeološki žanr. Vrlo česta obilježja poslovica su i paralelizmi, elipse, aliteracija, rima, hiperbola, personifikacija i sl. Kada su prilično rasprostranjeni strukturni modeli u pitanju, Mek Koinig (2015:118-119) daje sljedeću listu sa primjerima iz različitih svjetskih jezika, a ovdje su, radi ilustracije, navedeni primjeri iz ciljnog jezika i izvornika:

X je Y (*Time is money; Čutanje je zlato*);

Bolje X nego Y (*Bolje je umjeti nego imati; Better wit than wealth*);

⁴⁸ “New proverbs have often been made on old models. Certain frames lend themselves readily to the insertion of entirely new ideas.”

⁴⁹ Mek Koinig, 2015.

Nije X nego Y (*Nije siromah onaj koji nigda nije imao, nego onaj koji je imao, pa izgubio; It's not what you know, it's who you know*);

Kad/ako X, onda Y (*Ako ne možeš da ujedeš, ne pokazuj zube; Kad najviše grmi, najmanje kiše pada; When two friends have a common purse, one sings and the other weeps*);

Bez X nema Y (*Bez zdravlja nema bogatsva; No pain, no gain*);

X je X (*A deal is a deal; Posao je posao*⁵⁰);

Nema X bez Y (*Nema hljeba bez motike; No bees, no honey*);

Jednom X drugom Y (*Jedan se oteg'o, drugi se proteg'o; The death of the wolves is the safety of the sheep*).

Ako imamo u vidu ove „univerzalne” tj. učestale formule, onda bi se korišćenjem nekog od datih modela ukazalo na to da se radi o poslovi, čak i kada ne postoji značenjski ekvivalent u ciljnom jeziku. Prevodioci u ovom slučaju ili odlučuju da prate Njegoševu modifikaciju, ili ne prepoznaju originalnu poslovi. Ukoliko bi se odlučili za zamjenu ekvivalentom u ciljnom jeziku, jedno od mogućih prevodnih rješenja je frazeološki analog *Fish or cut bait* (Either commit to doing something productive or step aside and stop wasting time; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 366

(GV:542)	(Mrkić, 542)	(Mihailović, 579)	(Vajlz, 582)
<i>Što se mrči, kada kovat nećeš,</i> <i>Što zbor kupiš, kad zborit ne smiješ?</i>	<i>Why blacken yourself, if you will not forge.</i> Why call an assembly, if you will not speak.	<i>Why soot your hands if you don't want to forge</i> Why this meeting if you are afraid to speak?	<i>Why blacken hands, if not to strike the anvil,</i> Why call assembly if thou fear'st to speak.

⁵⁰ Ž. Kovačević, Srpsko-engleski frazeološki rečnik, 2002:800.

Poslovica *Ko razgađa (u nas) ne pogađa* uspješno je prenešena u ciljni jezik. Univerzalni karakter poslovice kako u semantičkom, tako i u formalno-gramatičkom smislu, omogućuje da se ona u ciljni jezik prenese doslovno, a da je receptor prevoda doživi na isti način kao čitalac na izvornom jeziku. Mrkićev doslovan prevod u semantičkom smislu je adekvatan, ali je na formalnom planu mogao biti uspjeliji. Uspješnim smatramo i Mihailovićevu i Vajlzovu parafrazu u kojima je zadržana i rima koja se javlja u izvornoj jedinici. U Vajlzovom rješenju aludira se i na semantički blisku poslovicu (internacionalnog karaktera) *Never leave till tomorrow which you can do today*, što takođe doprinosi razumljivosti u jeziku prevoda.

Primjer 367

(GV:505)	(Mrkić, 505)	(Mihailović, 545)	(Vajlz, 548)
<i>Ko razgađa, u nas, ne pogađa.</i>	<i>Who wavers, never hits the mark.</i>	<i>Those who delay will never find the right way.</i>	<i>He who says always not to-day, will never, never find a way.</i>

Poslovica *Nađeno je draže negubljena* doslovno je prenešena u ciljni jezik i semantički, i u smislu kalkiranja forme, tj. poredbene konstrukcije. Emfatički fokalizovane fraze kod Vajlza i Mrkića u duhu su poslovice i izreka ciljnog jezika⁵¹, te prevod smatramo adekvatnim:

Primjer 368

(GV:777)	(Mrkić, 777)	(Mihailović, 816)	(Vajlz, 830)
<i>Nađeno je draže negubljena.</i>	<i>The found is sweeter than that never lost.</i>	<i>Sweeter to find the lost, than never to lose.</i>	<i>Sweeter to find the lost, than never to lose at all.</i>

⁵¹ Uporediti npr. Vajlzovo prevodno rješenje i (originalno Tenisonovu) izreku *Tis better to have loved and lost than never to have loved at all*;

Izraz *Dok pogine kučka ali žrvnji* Danilo Vušović tumači na sljedeći način: „Kao što se pseto koje se nauči brašnjave žrvnje lizati neće nikada od toga odvići, sve dok ga ne ubiješ ili dok žrvnje ne polomiš, tako neće ni Mustaj-kadija odustati od muslimanstva (tj. od adži-adža, Muhameda) dok god je živ i dok god postoji vere Muhamedove (isp. ovde poslovice iz Crne Gore 'Kad se kučka nauči žrvnje lizati, ili kučku ubij ili žrvnje slomi')” (Vušović, 2004:205). Sva tri prevodioca pribjegavaju postupku kalkiranja, ali bez prenošenja asocijativnog značenja, te prevod smatramo bukvalnim. Izuzetak je Mihailovićovo rješenje koje je praćeno objašnjenjem izvorne poslovice i njenog značenja u datom kontekstu: „Pas koji se navikne da liže brašno sa vodenice, neće prestati to da čini sve dok ne uginе, ili se dok se vodenica ne slomi. Aluzija na to da se preobraćenici ne mogu promijeniti”⁵² (Mihailović, 1997:110). Bliskoznačna poslovice u cilnom jeziku koja se mogla upotrijebiti kao jedno od mogućih prevodnih rješenja je *It is hard to break a hog of an ill custom*.

Primjer 369

(GV:963)	(Mrkić, 963)	(Mihailović, 1004)	(Vajlz, 1018)
Ovaj drži za rep adži-Adža i puštit ga zadovoljek neće <i>dok pogine kučka ali žrvnji.</i>	This one holds Hadji-Adji by the tail, And I will not let go, <i>Till the bitch is dead or the millstone is broken.</i>	He holds the tail of Hadji-Hadja and will ever loosen his grip on it, <i>till a bitch, or, perhaps, a millstone dies.</i>	He holds on to the tail of Hadji-Hadja Nor will ever lose his grip, <i>Till either dog or millstone go!</i>

Poslovicu *bio rvat' na Kosovo* „pjesnik razvija u tri stiha u čitave dvije rečenice” (Pejanović, 2010:89), a u tom obliku je prenose i prevodioci. U teoriji prevođenja vlada mišljenje da u slučaju kada se poslovice/izraz fokusira na nacionalni identitet ili specifične elemente izvorne kulture, supstitucija nije poželjna, a doslovan prevod je opravdan. Kao kompenzativni prevodilački mehanizam ovdje je poželjna eksplicitacija, da bi se čitaocu ukazalo na značaj, tj. mitsku obradu datog istorijskog događaja u izvornoj kulturi. Iako konkretan primjer nije praćen pimjedbom

⁵² “A dog used to licking the flour from a millstone won't stop until it dies or the millstone is broken. An allusion to the convert's inability to change.”

prevodioca, Mihailović se u više navrata (primjedbe 24, 33, 54, 59, 61; Mihailović, 1997:104–107) osvrće na bitku na Kosovu i njenu simboliku, tj. značaj u samom *Gorskom vijencu* i kulturi izvornika.

Primjer 370

(GV: 380)	(Mrkić, 380)	(Mihailović, 418)	(Vajlz, 419)
<i>Kakvu sablju kažeš i Kosovo: da l na njemu zajedno ne bjesmo pa ja rva i tada i sada</i>	<i>What sword do you mention and Kosovo? Were we not there together? I wrestled then and still wrestle</i>	<i>What is this talk of “sword” and “Kosovo”? Weren't we both on the Field of Kosovo? I fought then, and I am still fighting now</i>	<i>How canst thou talk of “sword” and “Kossovo”? Were we not there together on that day? I wrestled then, and I still wrestle now</i>

U *Srpsko-engleskom frazeološkom rječniku* Živorad Kovačević (2002:1038) navodi poslovicu ***Staro drvo se ne savija*** i njen prevodni ekvivalent *An old tree is hard to straighten*, odnosno *A young tree is easier twisted than an old tree*. U *Rječniku američkih poslovice* navode se još i varijante *Bend the tree while it is young*, *An old tree is harder twist than a twig* (Mider, 1992:848). Budući da se javlja u više varijantnih oblika, možemo pretpostaviti da je poslovice u jeziku cilju prilično rasprostranjena, te da doslovan prevod u skladu sa Njegoševom modifikacijom receptoru prevoda ne predstavlja prepreku pri prepoznavanju/razumijevanju.

Primjer 371

(GV:801)	(Mrkić, 801)	(Mihailović, 840)	(Vajlz, 853)
<i>Goniš kamen badava uz goru.- Staro drvo slomi, ne ispravi.</i>	<i>You are rolling a stone up the mountain Old wood breaks, it does not straighten</i>	<i>You are pushing a stone up hill in vain! An old tree breaks before it is straightened!</i>	<i>Huge stone thou rollest vainly up high hill; Old boughs bend not, they break before they straighten</i>

IV Kompenzatorni mehanizmi i prozedi za smanjenje prevodne entropije

U ovom poglavlju bavimo se traduktološkim tehnikama putem kojih se u ciljnom jeziku nadoknađuju odstupanja od izvornog teksta. Bilo da se radi o tzv. lakunama, tj. deficitu ekvivalentnog pojma ili izraza u jeziku prevoda, određenim semantičkim ili stilskim transformacijama, lingvo-kulturološkim specifičnostima razmatranih jedinica, odnosno vanjezičkim činiocima karakterističnim za različite kulturno-jezičke zajednice, prevodioci koriste niz mehanizama kako bi uspostavili zadovoljavajući stepen ekvivalencije, tj. smanjili entropiju koja neminovno nastaje okviru prevodnog procesa kao rezultat interakcije različitih segmenata izvornog i ciljnog teksta.

Budući da smo u poglavlju o prevodnim korespondentima već obradili primjere kalka/pozajmljenica, mehanizama modulacije/redistribucije, i, u izvjesnom broju primjera, intratekstualne eksplicitacije/implicitacije, u datom poglavlju se osvrćemo na prevodne supstitute i pregled vantekstualnih objašnjenja, tj. primjedbi prevodioca.

4.1. Prevodni supstituti – *Gorski vijenac*

4.1.1. Mrkićeva prevodna verzija

4.1.1.1. Zamjena lekseme/morfosintaksičke riječi frazeološkom jedinicom:

1. Opustiti – to lay waste (If something or someone lays waste an area or town or lays waste to it, they completely destroy it; Collins English Dictionary).

Primjer 372

(GV:5)	(Mrkić, 5)
Da <i>opuste</i> zemlju svekoliku	<i>To lay waste</i> the wide world

2. Smaći (koga) - make an end of somebody/something (finish, stop, end, do away with; Collins English Dictionary).

Primjer 373

(GV:86)	(Mrkić, 86)
Čas proklinjem lanjski [...] u koji me Turci ne <i>smakoše</i>	A hundred times I curse the hour [...] In which the Turks didn't <i>make an end of me</i>

3. Spopasti (koga) – come upon someone or something (To discover or encounter someone or something unexpectedly or by chance; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 374

(GV:91)	(Mrkić, 91)
Kakva te je <i>spopala</i> nesreća	What misfortune has <i>come upon you</i>

4. Mirovati – (to) be at peace (in a state of tranquility, calm, serene, relaxed and happy, in a state of agreement and friendliness; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 375

(GV:121)	(Mrkić, 121)
Tek sokolu prvo perje nikne On ne može više <i>mirovati</i>	Or when first feathers sprout on a falcon He can no longer <i>be at peace</i>

5. Z(a)baciti – to cast aside (discard, abandon; Collins English Dictionary).

Primjer 376

(GV:204)	(Mrkić, 204)
<i>Zabaciše</i> vladu i državu	<i>Cast aside</i> government and the state

6. Pomračiti – cast/put into shade (To make someone or something seem less interesting, important, or remarkable by comparison; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 377

(GV:233)	(Mrkić, 233)
Sva viteštva njina blistatelna Tvoja gorda mišca <i>pomračuje</i> .	All their gallant feats Your proud arm <i>casts into shade</i>

7. Davno – long since (long time ago; Collins English Dictionary).

Primjer 378

(GV:442)	(Mrkić, 442)
<i>davno</i> bismo na sastanak došli	<i>Long since</i> we would have arrived

8. Stići – catch up with (to move fast enough to join someone or something that is in front; Merriam Webster Dictionary).

Primjer 379

(GV:494)	(Mrkić, 494)
Na Simunji <i>stigosmo</i> svatove	On Simunja we <i>caught up</i> with the party

9. Držati (u značenju zadržavati) – hold someone back (to slow the growth, progress, to hinder; Collins English Thesaurus)

Primjer 380

(GV:509)	(Mrkić, 509)
Ne <i>drži</i> nas ovako vladiko	Do not <i>hold</i> us <i>back</i> , Vladika

10. Rastezati (rastrzati) – press upon (someone) (to put in trying circumstances, to put pressure on; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 381

(GV:522)	(Mrkić, 522)
Ništa mi se nemojte čuditi, Što me crne <i>rastezaju</i> misli.	Do not marvel at all, That black thoughts <i>press upon</i> me

11. Umiliti se (kome) – to warm up to somebody/something (to become more fervent and earnest toward someone, something, or a group; to become more responsive and receptive to someone, a group, or something; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 382

(GV:547)	(Mrkić, 547)
S Turc'ma ratiš, a Turke svojataš, domaćima tobož <i>da s' umiliš</i>	You war with Turks, but are befriending them, Supposedly to <i>warm up to your own</i>

12. Zapasti (kome) u značenju pasti šaka/u zasjedu – to fall into someone's hands (if something or someone falls into the hands of an enemy or dangerous person, the enemy etc gets control or possession of them; Longman Dictionary).

Primjer 383

(GV:549)	(Mrkić, 549)
Kako bi im <i>zapa</i> da te mogu, Glavu bi ti onaj čas posjekli	If <i>in their hands</i> you should <i>fall</i> , They will cut off your head that instant

13. Vladati – hold sway (control, govern, watch over; influence, motivate, condition; Macmillan Dictionary).

Primjer 384

(GV:1010)	(Mrkić, 1010)
Đe Obilić nad sjenima <i>vlada</i>	Where Obilić <i>holds sway</i> over souls

14. a) Poklati se – fall upon somebody (to strike or attack someone or something; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 385a

(GV:1336)	(Mrkić, 1336)
doista se bih <i>pokla</i> s Turcima	Truly, I will <i>fall upon</i> some Turks.

b) Poklati se – come to blows (to begin fighting, hitting each other; Merriam Webster Dictionary).

Primjer 385b

(GV:1359)	(Mrkić, 1359)
Ondena se malo ne <i>poklasmo</i>	There we nearly <i>came to blows</i>

15. Pomoći – come to (someone's) aid (To provide assistance, support, or rescue to someone; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 386

(GV:1486)	(Mrkić, 1486)
Niko žalit ne smije nikoga, A kamoli da mu što <i>pomože</i>	No one dared to show pity toward anyone Much less <i>come to his aid</i>

16. Ojaditi – bring to tears (to cause one to cry; Merriam Webster)

Primjer 387

(GV:1736)	(Mrkić, 1736)
Mnoge li si majke <i>ojadilo!</i>	Many mothers you have <i>brought to tears</i>

17. Pogoditi se – reach an/come to (an) accord (to come to an agreement with someone; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 388

(GV:1751)	(Mrkić, 1751)
<i>Pogodit</i> se nigda ne mogasmo Oko broja, koliko ih bješe	But we could never <i>come to accord</i> and fix the number of their dead

18. Doslutiti – see something coming (to expect something to happen; Cambridge Dictionary of English).

Primjer 389

(GV:2050)	(Mrkić, 2050)
Ne serdaru, još nije pokolja, Ema bi se moglo <i>doslutiti</i> .	No, Serdar, there is no bloodshed, Although one can <i>see it coming</i>

19. Pročitati – make something out (to see, hear, or understand someone or something with difficulty; Macmillan Dictionary).

Primjer 390

(GV:2056)	(Mrkić, 2056)
Ne može se ono <i>pročitati</i>	It cannot be <i>made out</i>

20. Odmah – at once (immediately, instantly; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 391

(GV: 2689)	(Mrkić, 2689)
Serdar Janko <i>odmaha</i> otpravi	Serdar Janko sent <i>at once</i>

a) Uz primjenu mehanizma amplifikacije i dodavanja:

1. Ko – frazeologizmom modalnog značenja who on earth (On earth is used for emphasis in questions that begin with words such as “how”, “why”, “what”, or “where”. It is often used to suggest that there is no obvious or easy answer to the question being asked; Collins English Dictionary).

Primjer 392

(GV:474)	(Mrkić, 474)
Ali <i>ko</i> bi moga pomisliti Da će uzet Srbinja Turčina	But <i>who on earth</i> would think That a Serb woman would go with a Turk

2. Pregaziti – prevod leksemom trample proširen frazeologizmom to death (You use to death after a verb to indicate that a particular action or process results in someone’s death; Collins English Dictionary).

Primjer 393

(GV:1059)	(Mrkić, 1059)
ranjene ih Turci <i>pregazili</i>	And the Turkish horsemen <i>trampled</i> them <i>to death</i>

b) Uz primjenu mehanizma redistribucije:

1. Poći – to set out (start a journey; Collins English Dictionary).

Primjer 394

(GV:493)	(Mrkić, 493)
No za njima u potoč <i>podosmo</i>	We <i>set out</i> after them

2. Oživjeti (koga/šta) - breathe life (into something), revive, revitalize; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 395

(GV:749)	(Mrkić, 749)
Te si prašak svaki <i>oživio</i>	Into each speck of dust <i>breathed life</i>

4.1.1.2. Zamjena slobodnog spoja riječi frazeološkom jedinicom

1. (It's) high time (it is past the time when something should have happened; Cambridge English Dictionary).

Primjer 396

(GV:420-421)	(Mrkić, 420-421)
<i>Vrijeme je</i> da se okupimo	<i>It is high time that we</i> get together,
<i>Vrijeme je</i> da što uglavimo	<i>High time that we</i> come to a decision

2. Be all ears (to be waiting eagerly to hear about something; Cambridge English Dictionary).

Primjer 397

(GV:451)	(Mrkić, 451)
a ne boj se <i>svak će te slušati</i>	and fear not, <i>we'll be all ears.</i>

3. Fan the flames (to make a dangerous or unpleasant mood or situation worse; Cambridge English Dictionary).

Primjer 398

(GV:965)	(Mrkić, 965)
Ko je ovaj <i>plamen raspalio</i>	Who has <i>fanned this flame</i>

4. Give in to something (to no longer try to stop yourself from doing something you want to do; Longman Dictionary).

Primjer 399

(GV:2170)	(Mrkić, 2170)
No <i>zla činit</i> kako smo do sada	Than further <i>give in to evil</i>

5. Fall in battle (If someone falls in battle, they are killed; Collins English Dictionary).

Primjer 400

(GV:2716)	(Mrkić, 2716)
I mi smo ti <i>grdno izginuli</i>	A half of us have <i>fallen in the battle</i>

a) Uz primjenu mehanizma redistribucije:

1. Thread of life (the course of individual existence especially as fabled in ancient times to be spun and cut by the fates; Merriam Webster Dictionary).

Primjer 401

(GV:144)	(Mrkić, 144)
<i>Prisuka sam pedeset godina</i>	Fifty years I have <i>stretched my life's thread</i> .

2. Tear to pieces (to cause great damage, disorder, or ruin to someone or something; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 402

(GV: 208)	(Mrkić, 208)
<i>Na komate razdrobiše carstvo</i>	<i>Tore the empire to pieces</i>

b) Uz primjenu mehanizma modulacije:

1. Catch sight of (see suddenly or unexpectedly, to see someone or something briefly; to get a quick look at someone or something; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 403

(GV:326)	(Mrkić, 326)
Vrat iskrivih uz polje gledeći <i>dako se niz njeg pomolite</i>	I have crooked my neck looking up the field To catch some sight of you.

2. Come about (to happen, to start to happen; Cambridge English Dictionary).

Primjer 404

(GV:357)	(Mrkić, 357)
A s česa se to <i>malo svadiste</i>	How did this <i>dispute come about</i> .

3. This way and that (in many different directions; Merriam Webster Dictionary).

Primjer 405

(GV:151)	(Mrkić, 151)
Otisni se <i>tamo ali tamo</i>	Breaking <i>this way and that</i>

4.1.2. Vajlzova prevodna verzija

4.1.2.1. Zamjena lekseme/morfosintaksičke riječi frazeološkom jedinicom

1. Smaći (koga) – make an end of somebody/something (finish, stop, end, do away with; Collins English Dictionary).

Primjer 406

(GV: 86)	(Vajlz, 115)
Čas proklinjem lanjski [...] u koji me Turci ne <i>smakoše</i>	Last year a hundred times I curs'd the hour [...] Those Turks did fail to <i>make an end of me</i>

2. Savladati – bring somebody/something to their knees (to reduce to a position of subservience or submission; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 407

(GV:129)	(Vajlz, 161)
Dokle Turci sve njih <i>savladaju</i>	Before the Turks have <i>brought</i> such <i>to their knees</i>

3. Stavljati se (sjećati se, opominjati se) – bring to mind (To cause one to think of or remember someone or something; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 408

(GV: 391)	(Vajlz, 429)
Bič sam boži ja spleten za tebe Da <i>se stavljaš</i> što si uradio!	I'm a scourge of God, for thee prepar'd <i>To bring to mind</i> the evil thou hast wrought!

4. Svuda – on all hands (everywhere, on all sides; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 409

(GV: 422)	(Vajlz, 461)
Naš posa se <i>svuda</i> proćukao	Our business is <i>on all hands</i> talked of

5. Poklati se – come to blows (to begin fighting, hitting each other; Merriam Webster Dictionary).

Primjer 410

(GV:396)	(Vajlz, 434)
Oko šta se na stanak <i>poklasmo</i>	The reason why we almost <i>came to blows</i>

6. Narugati se: dvostruki prevod (parafraza u kombinaciji sa frazeološkim prevodom): Take/pay heed (If you take heed of what someone says or if you pay heed to them, you pay attention to them and consider carefully what they say; Collins English Dictionary).

Primjer 411

(GV:460)	(Vajlz, 499)
Pokliči se onoj <i>narugasmo</i>	<i>No serious thought gave we, and little heed we paid:</i>

7. Glaviti (dogovarati se, ugovarati) – put (their) heads together (If two or more people put their heads together, they plan something together; Cambridge English Dictionary).

Primjer 412

(GV: 473)	(Vajlz, 514)
Evo ima više no godina Otko nešto među sobom <i>glave</i>	And now, behold, full year it is and more, Since they did <i>put their heads together</i>

8. Ko – zamjena frazeologizmom modalnog značenja (who) on earth (On earth is used for emphasis in questions that begin with words such as “how”, “why”, “what”, or “where”. It is often used to suggest that there is no obvious or easy answer to the question being asked; Collins English Dictionary).

Primjer 413

(GV:474)	(Vajlz, 515)
Ali <i>ko</i> bi moga pomisliti Da će uzet Srbinja Turčina	Yet <i>who on earth</i> had ever dreamt A Serbian girl could marry with a Turk

9. Iskazati – speak one’s mind (to say what you think about something very directly; Cambridge English Dictionary).

Primjer 414

(GV:480)	(Vajlz, 520)
Nijesam vi sve još <i>iskazao</i> .	I have not <i>spoken</i> to you all <i>my mind</i> .

10. Držati (u značenju zadržavati) – hold someone back (to slow the growth, progress, to hinder; Collins English Thesaurus).

Primjer 415

(GV:509)	(Vajlz, 549)
Ne <i>drži</i> nas ovako vladiko	<i>Hold us not back</i> on this wise, Bishop

11. Zapasti (kome) u značenju pasti šaka/u zasjedu – to fall into someone's hands (if something or someone falls into the hands of an enemy or dangerous person, the enemy etc gets control or possession of them; Longman Dictionary).

Primjer 416

(GV:549)	(Vajlz, 549)
Kako bi im <i>zapa</i> da te mogu, Glavu bi ti onaj čas posjekli	If thou <i>into their hands</i> you shouldst ever <i>fall</i> , They would upon the instant take thy head

12./13. Svanuće/zora – break of day (the time of day when sunlight first begins to appear: dawn; Merriam Webster Dictionary)..

Primjer 417a

(GV: 928)	(Vajlz, 981)
U <i>svanuće</i> , u divnu tišinu	At <i>break of day</i> in all the peace of Dawn

Primjer 417b

(GV:1065)	(Vajlz, 1121)
Priđe <i>zore</i> na polje Krstačko	By Krstatz Field <i>'fore break of day</i> ;

14. Biće (čega) – come to sight (appear, become visible; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 418

(GV: 958)	(Vajlz, 1013)
cijene će brzo mesa <i>biti</i>	Cheap meal shall quickly <i>come into sight!</i>

15. Pregledati – cast an eye over something (to examine or read something quickly in order to judge whether it is correct, good etc; Longman Dictionary).

Primjer 419

(GV:1089)	(Vajlz, 1146)
Da <i>pregledam</i> u mladeži zube	<i>To cast an eye o'er the teeth pf youth;</i>

16. Sjetiti se – come to mind (Be recollected, occur to one; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 420

(GV: 1382)	(Vajlz, 1443)
Mi se dosad ništa ne <i>sjecásmo</i>	Till now he's <i>come</i> not <i>in our mind</i>

17. Hoditi – make one's way (When you make your way somewhere, you walk or travel there; Collins English Dictionary).

Primjer 421

(GV:1396)	(Vajlz, 1456)
pa je Draško u Mletke <i>hodio</i>	So Drashko <i>made his way</i> towards Venice

18. Izlinjati (iščeznuti, nestati) – melt away (to lessen and disappear; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 422

(GV:1661)	(Vajlz, 1728)
Kad poslijed - sve ono <i>izlinja</i>	These speeches fair had <i>melted</i> all <i>away</i>

19. Doslutiti – to be in the air (if something is in the air, you feel that it is happening or about to happen; Cambridge Dictionary of English).

Primjer 423

(GV:2050)	(Vajlz, 2050)
Ne serdaru, još nije pokolja, ema bi se moglo <i>doslutiti</i> .	May, Serdar, no slaughter yet hath been, Although <i>one feels it in the air</i>

20. Rugati se – poke fun at (to make someone or something seem ridiculous by making jokes about the person or thing; Cambridge English Dictionary).

Primjer 424

(GV: 2068)	(Vajlz, 2181)
Ti se Vuče kada sa mnoom rugaš	Vuk, 'twoud deem thou'rt poking fun at me!

a) Uz primjenu mehanizma redistribucije:

1. Srušiti – bring down (to cause the failure or defeat of someone or something; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 425

(GV:236)	(Vajlz, 268)
Prestol sruši a tartar uzdrma	Brought down a throne and made all Hell quake.

2. Zamisliti se – sunk in thought (thinking deeply; Cambridge Dictionary of English).

Primjer 426

(GV:2666)	(Vajlz, 2824)
Nešto si se <i>zamislilo</i> dedo	Father, thou art <i>sunk in thought</i>

b) Uz primjenu reduplikacije, eksplicitacije (i arhaizacije leksike):

1. Razmetati (u značenju rasturati, razbacivati) – pluck at something (to grasp and pull or tug at something forcibly and abruptly; The Free Dictionary by Farlex); pick and peck (modifikacija izraza pick a peck, koji je stilski obilježen kao arhaičan, a čije je značenje sakupljati, nagomilati – gather a large quantity of something).

Primjer 427

(GV: 121)	(Vajlz, 154)
Tek sokolu prvo perje nikne On ne može više mirovati nego svoje <i>razmeće</i> gnijezdo	Or when on falcon the first feathers sprout Doth he still rest contended in his nest Doth he not pick and peck and pluck at it

c) Uz primjenu mehanizma modulacije i/ili dodavanja:

1. Pomoliti se - catch sight/view of (See suddenly or unexpectedly, to see someone or something briefly; to get a quick look at someone or something; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 428

(GV: 326)	(Vajlz, 363)
Vrat iskrivih uz polje gledeći dako se niz njeg <i>pamolite</i>	My neck is all awry through peering after you Gazing over the fields <i>of yon to catch view</i> .

2. Poklati se – to fall upon someone (to attack someone suddenly and unexpectedly; Cambridge English Dictionary).

Primjer 429

(GV:1336)	(Vajlz, 1396)
doista se bih pokla s Turcima	Truly, I will <i>fall upon</i> some Turks.

3. Padati, u značenju poginuti – prevod leksemom fall u kombinaciji uz umetanje frazeologizma day by day (gradually over many days; Cambridge English Dictionary).

Primjer 430

(GV: 272)	(Vajlz, 308)
svi padali u krvave borbe	In bloody combats <i>falling day by day</i>

4. Radi se (šta) – modulacija: deeds happen i umetanje frzeologizma day by day (gradually over many days; Cambridge English Dictionary).

Primjer 431

(GV:26)	(Vajlz, 58)
Strašilo je slušat <i>šta se radi</i>	<i>Dreadful the deeds that happen day by day.</i>

4.1.2.2. Zamjena slobodnog spoja riječi frazeološkom jedinicom

1. Hang over someone/something (to be a source of lingering concern or worry. The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 432

(GV:13)	(Vajlz, 46)
<i>Zvijezda je crne sudbe nad njom</i>	<i>The star of destiny hangs darkly over her.</i>

2. Turn over something in your mind (to keep thinking about something because you are trying to understand it or solve a problem; Longman Dictionary of Contemporary English).

Primjer 433

(GV:517)	(Vajlz, 556)
Krupno nešto <i>učiš u pameti</i>	Thou <i>turnes't o'er great thoughts within thy mind;</i>

4. Fan the flames (to make a dangerous or unpleasant mood or situation worse; Cambridge English Dictionary).

Primjer 434

(GV: 965)	(Vajlz, 1020)
Ko je ovaj <i>plamen raspalio</i>	Who is it so hath <i>fann'd this flame?</i>

5. Modifikacija izraza a light in someone's eyes (a particular feeling that someone's eyes seem to express; Macmillan Dictionary).

Primjer 435

(GV:1026)	(Vajlz, 1081)
Grdno <i>nam se oči susretaju</i>	No mutual love <i>light our eyes</i>

6. Fall out (occur, result, or arise; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 436

(GV:2702)	(Vajlz, 2860)
da ti priča sve kako je <i>bilo</i>	to tell to thee how everything <i>fell out</i>

a) Uz primjenu mehanizma modulacije/i ili dodavanja

1. By fair means or foul (if you try to achieve something by fair means or foul, you use any method you can to achieve it, even if it is not honest or fair; Cambridge Dictionary of English).

Primjer 437

(GV:69)	(Vajlz, 100)
Crnu Goru pokorit ne mogu, Ma <i>nikako</i> da je sasvim moja	This montenegro, which I cannot tame, <i>By means or fair or foul</i> shall own my name.

b) Uz kompenzaciju defrazeologizacije jednog izraza umetanjem drugog:

1. Defrazeologizacija izraza ka guske ćukamo i umetanje izraza woe (un)to/betide us (used as a warning or allusion to negative consequences; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 438

(GV:300)	(Vajlz, 337)
Ne smijemo ništa započeti [...] <i>a ka guske sve nešto ćukamo</i>	We dare not any high emprise begin [...] <i>Woe unto us! We only quack like geese!</i>

c) Uz upotrebu frazeološke jedinice kroz mehanizme eksplicitacije/dodavanja:

1. On the spot (at once in one's exact location; right then and there; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 439

(GV: 495)	(Vajlz, 535)
Te ubismo obadva Alića	And killed the brothers Alic on the spot

d) Uz primjenu mehanizma redistribucije

1. Fall into (someone's) hands (To be obtained by someone or something; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 440

(GV: 1500)	(Vajlz, 1561)
boljima u ruke uljesti	Fall into hands not so defil'd

4.1.3. Mihailovićeva prevodna verzija

4.1.3.1. Zamjena lekseme/morfosintaksičke riječi frazeološkom jedinicom

1. Biti (postojati) – stand in the way (if you stand in the way of something or stand in a person's way, you prevent that thing from happening or prevent that person from doing something; Collins English Dictionary).

Primjer 441

(GV:7)	(Mihailović, 45)
Francuskoga da ne <i>bi</i> brijega	If the French dike had not <i>stood in the way</i>

2. Najesti se/koga – eat one's fill (to eat enough that one is satisfied or no longer hungry; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 442

(GV:28)	(Mihailović, 66)
Malen svijet za adova žvala, Ni <i>najest ga</i> kamoli prejesti!	World is too small for the devil's large maw, <i>To eat his fill</i> , let alone overeat

3. Pravilo – guiding light/spirit (someone/something who/what is influential or an inspiration to others; Longman Dictionary).

Primjer 443

(GV:204)	(Mihailović, 242)
Za <i>pravilo</i> ludost izabraše;	And chose folly to be their <i>guiding light</i>

4. Proćukati se (proćuti se) – to spread the word (to disseminate a specific piece of information; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 444

(GV:422)	(Mihailović, 460)
Naš se posa se svuda <i>proćukao</i>	<i>The word has spread</i> about our intentions

5. Glaviti (dogovarati se, ugovarati) – put (their) heads together (if two or more people put their heads together, they plan something together; Cambridge English Dictionary).

Primjer 445

(GV:473)	(Mihailović, 511)
Evo ima više no godina Otko nešto među sobom <i>glave</i>	More than a year, perhaps, it has been now Since those two had <i>put their heads together</i>

6. Rastezati (rastrzati) – tear (someone/something) apart (to cause someone to be extremely or inconsolably sad; to devastate someone; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 446

(GV:522)	(Mihailović, 560)
Ništa mi se nemojte čuditi, Što me crne <i>rastezaju</i> misli.	Do not wonder at what you see in me, that dark thoughts are <i>tearing my soul apart</i>

7. Pokositi – cut someone down (kill, massacre, slaughter, dispatch; Collins Thesaurus).

Primjer 447

(GV: 660)	(Mihailović, 698)
nek' ad proždre, <i>pokosi</i> Satana	Let Hell devour, let Satan <i>cut us down</i>

8. Dočekati – lay in wait (remain hidden while preparing to attack; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 448

(GV:1048)	(Mihailović, 1088)
<i>dočekaše</i> Šeđera vezira	<i>They lay in wait</i> for Sendjer the Vizier

9. Čamati ((boraviti u zatočenju, skapavati (Stevanović i dr., 1892, II:492) – to pine away (to wither or waste away from longing or grief; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 449

(GV:1471)	(Mihailović, 1512)
tu čamaju i dnevi i noći.	they pined away their days and nights down there

10. Pomoći – come to (someone's) aid (to provide assistance, support, or rescue to someone; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 450

(GV:1486)	(Mihailović, 1527)
Niko žalit ne smije nikoga, A kamoli da mu što <i>pomože</i>	No one dares show pity for another let alone <i>come to his aid</i> whatever

11. Mješavina (metež, gužva) - Hurly-burly (uproar, tumult; Merriam Webster Dictionary).

Primjer 451

(GV:1433)	(Mihailović, 1475)
no mi ona ružna <i>mješavina</i> ne davaše iz kuće izaći	Besides, all that crazy <i>hurly-burly</i> Made me stay in the house most of the time.

12. Rugati se – make fun of (to be unkind to someone and laugh at or cause others to laugh at the person; Cambridge English Dictionary).

Primjer 452

(GV:2068)	(Mihailović, 2165)
Ti se Vuče kada sa mnom <i>rugaš</i>	It seems you are <i>making fun of</i> me, Vuk!

13. Izgubiti – part with something (to relinquish, let go of, or give up someone or something; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 453

(GV:2228)	(Mihailović, 2325)
tek sam svoje oči izgubio	ever since I parted with my eyesight

a) Uz primjenu mehanizma redistribucije:

1. Poklati se – come to blows (to begin fighting, hitting each other; Merriam Webster Dictionary).

Primjer 454

(GV: 1336)	(Mihailović, 1378)
doista se bih <i>pokla</i> s Turcima	I would have <i>come to blows</i> with Turks for sure.

2. Poznati – make (something) clear (to one): (to make something easier to comprehend; to help one understand something; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 455

(GV:1497)	(Mihailović, 1538)
<i>poznao sam</i> na one tavnice	Those same prisons <i>made one thing clear to me</i>

3. (As) sweet as honey/sweeter than honey/sweet as sugar (very sweet; charming; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 456

(GV:1908)	(Mihailović, 1950)
Vidite li onoga kadije [...] u njega su <i>medene</i> riječi	Do you notice that Kadi over there [...] His mouth is full of words <i>sweet as honey</i> .

b) Uz primjenu arhaizacije i poetizovanja leksike (stilsko modifikacija)/ redistribucije

1. Dogoditi se – come to pass (happen, take place; Longman Dictionary). Treba napomenuti da u datom slučaju nije ostvarena stilsko ekvivalencija među korespondentima: izraz come to pass pripada književnom stilu, a obilježen je i kao arhaičan.

Primjer 457

(GV:2024)	(Mihailović, 2119)
ni ovakve još nije žalosti na mnogo se mjesta <i>događalo</i>	Such a sorrow has not indeed been seen or <i>come to pass</i> in many places yet

c) Uz primjenu mehanizma amplifikacije:

1. Nikoga- not a living soul (no one at all; Macmillan Dictionary).

Primjer 458

(GV:1431)	(Mihailović, 1473)
ja nijesam ni pozna <i>nikoga</i>	I did not know <i>a single living soul</i> .

2. Jednom – at long last (finally, after much waiting; Cambridge Dictionary of English).

Primjer 459

(GV:2167)	(Mihailović, 2264)
Nego sam se <i>jednom</i> pokajala	But repentance I made <i>at long last</i>

4.1.3.2. Zamjena slobodnog spoja riječi frazeološkom jedinicom

1. Have no business doing something (to have no right to do something; Cambridge English Dictionary/ to be wrong to do something; to be extremely unwise to do something; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 460

(GV:109)	(Mihailović, 147)
<i>Nema posla u plaha glavara</i>	A timid chief <i>has no business ruling</i>

2. To one's heart's delight/content (until one feels satisfied: as long or as much as one wants; Merriam Webster Dictionary).

Primjer 461

(GV: 552)	(Mihailović, 590)
Da te muče, <i>da srce naslade</i>	and torture you then <i>to their heart's delight</i>

3. Rub salt in(to) the/(one's) wound(s) (to make something that is already difficult, unpleasant, or painful even worse; to accentuate, aggravate, or intensify a negative situation, emotion, or experience (for someone); The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 462

(GV: 561)	(Mihailović, 590)
To se moglo sve ljepše kazati Da mu tako <i>rane ne vrijeđaš</i>	You could have said all that but more gently, Without <i>rubbing the salt in Bishop's wounds</i>

4. Lull (one) to sleep (to cause one to become so relaxed that one drifts gently and peacefully to sleep; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 463

(GV:716)	(Mihailović, 755)
<i>no pospaste i pozamrcaste</i>	<i>You let yourselves be lulled to sleep instead</i>

5. Break/crack of dawn (the break of day or the break of dawn is the time when it begins to grow light after the night; Collins English Dictionary).

Primjer 464

(GV: 946)	(Mihailović, 987)
<i>svako jutro kako zora sine</i>	<i>every morning at the break of dawn</i>

6. To lose face (to to lose other people's respect; Merriam Webster Dictionary).

Primjer 465

(GV:1421)	(Mihailović, 1463)
<i>ne boje se česti ni poštenju</i>	<i>They are not afraid to lose face and honour</i>

8. Cock an/your ear (to listen very carefully; Macmillan Dictionary).

Primjer 466

(GV:1509)	(Mihailović, 1550)
<i>Kad dva zборе štogod na ulicu, Treći uho obrne te sluša</i>	<i>When on the street two people start talking The third cocks his ear to listen to them.</i>

9. In the name of (representing someone or something, using the authority given by someone or something; Macmillan Dictionary).

Primjer 467

(GV:2052)	(Mihailović, 2146)
Pope cucki, daj im ono pismo te si pisa <i>među svima nama</i>	Priest of Cuce, give them now the letter that you've written <i>in the name of us all</i>

a) Uz primjenu mehanizma amplifikacije i dodavanja:

1. Fan the flames (to make a dangerous or unpleasant mood or situation worse; Cambridge English Dictionary).

Primjer 468

(GV: 965)	(Mihailović, 1006)
Ko je ovaj <i>plamen raspalio</i>	Who has <i>fanned this ugly flame of discord</i>

2. Umetanje izraza by far (by a large amount; by a lot; The Free Dictionary by Farlex)

Primjer 469a

(GV:1192)	(Mihailović, 1232)
glasnija je moja hajdučina	my haidukship is more famous <i>by far</i>

Primjer 469b

(GV: 1678)	(Mihailović, 1719)
voli su ti kokoš ali jaje nego ovna ali grudu sira;	they like chicken or eggs better by far than the ram meat or any ball of cheese

c) Uz primjenu mehanizma redistribucije

1. Pass into the hands of (to become owned by; Merriam Webster Dictionary).

Primjer 470

(GV:1500)	(Mihailović, 1541)
boljima u ruke uljesti	And pass into the hands of better men.

d) Uz primjenu mehanizma modulacije i eksplicitacije:

1. Bring up (If you bring up a particular subject, you introduce it into a discussion or conversation; Collins English Dictionary); U istom primjeru imamo i zamjenu lekseme frazeološkom jedinicom: stari – the same old... (used about someone or something that is familiar because you have seen or heard them many times before and they have not changed; Macmillan Dictionary).

Primjer 471

(GV:1889)	(Mihailović, 1931)
sve nekakvi <i>prigovori stari</i>	<i>The same old names will always be brought up.</i>

4.2. Prevodni supstituti – *Luča mikrokozma*

4.2.1. Meningova prevodna verzija

4.2.1.1. Zamjena lekseme/morfosintaksičke riječi frazeološkom jedinicom:

1. Badava - in vain (in a way that has no purpose or meaning; Collins English Dictionary).

Primjer 472a

(LM, P:19)	(Mening, str. 9)
te se trza <i>badava</i> iz lanca	It tears itself <i>in vain</i> from out its chain

Primjer 472b

(LM, I: 37)	(Mening, str. 18)
<i>badava</i> ti vatreni poete	<i>In vain</i> , thou dost, a flaming poet, strive

2. Tada – then and there (immediately; Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus).

Primjer 473

(LM, P: 78)	(Mening, str. 11)
on je <i>tada</i> sebe utopio	For he has plunged himself both <i>then and there</i>

3. Svet – (held) in awe (having a great amount of respect or admiration for someone; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 474

(LM, I: 12)	(Mening, str. 17)
ti koje je ime svuda <i>sveto</i>	Whose name by all is ever <i>held in awe</i>

4. Uslišiti – give/lend ear to (to give attention, esp. favorable attention; listen; heed; Collins English Dictionary).

Primjer 475

(LM, I:147)	(Mening, str. 22)
Kći nebesna <i>usliša</i> mi molbu	The heavenly maid <i>gave ear unto</i> my plea

5. Rad(i) (koga/čega) – for the sake of (for the purpose or benefit of someone or something; to satisfy the demands of someone or something; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 476

(LM, II: 60)	(Mening, str. 31)
no stvorena samo <i>rad</i> nebesah	Which has been placed there <i>for the</i> heaven's <i>sake</i>

6. Pješkom – on foot (walking, rather than using any form of transport; Collins English Dictionary). Napomenućemo da se ovdje ne radi o kompenzatornoj tehnici, već o različitim načinima leksikalizacije istog sadržaja u ciljnom i polaznom jeziku:

Primjer 477

(LM, II: 218)	(Mening, str. 36)
neki pješkom, a neki na krila	Some came on foot and some on flying wings

7. Puštiti – let loose (to allow (someone or something) to move or go freely; Merriam Webster Dictionary).

Primjer 478

(LM, III: 58)	(Mening, str. 42)
<i>puštio</i> ga da leti svobodno	And <i>let</i> it <i>loose</i> to fly freely abroad

8. Zaustaviti – put an end (to make something stop happening or existing; Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus).

Primjer 479

(LM, III: 314)	(Mening, str. 50)
tvoj pravedni gnijev <i>zaustavi</i>	Thy righteous wrath will surely <i>put an end</i>

9. Razabrati – make out (see, hear, understand, especially with difficulty; Macmillan Dictionary).

Primjer 480

(LM, IV: 73)	(Mening, str. 54)
i u nju sam čisto <i>razabrao</i>	I have <i>made out</i> its clear lines

10. Prisvojiti – lay claim to something (to say officially that you believe that something belongs to you; Macmillan Dictionary).

Primjer 481

(LM, IV:95)	(Mening, str. 55)
i <i>prisvoji</i> ime svemoguće	And to <i>lay claim unto</i> omnipotence

11. Pogasiti – wipe away (to completely eliminate, eradicate, or destroy something; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 482

(LM, IV:140)	(Mening, str. 56)
svud svjetlosti <i>pogasilo</i> zraku	Began to <i>wipe away</i> the whole of light

12. Vječno - once (and) for all (completely and finally; Macmillan Dictionary).

Primjer 483

(LM, V: 190)	(Mening, str. 66)
lišile se <i>vječno</i> naslađenja	He loses all that pleasure <i>once and for all</i>

13. Odjednom - at once (immediately; Macmillan Dictionary).

Primjer 484

(LM, V:381)	(Mening, str. 73)
<i>Odjednom</i> se oblak razječani	Then all <i>at once</i> the cloud was blown apart

a) Uz primjenu mehanizma modulacije:

1. Posljedstvijs – to bring about (to cause to take place; Merriam Webster Dictionary).

Primjer 485

(LM, III: 234)	(Mening, str. 48)
zla njegova viđu <i>posljedstvijs</i>	I see what his ill deeds will <i>bring about</i>

2. Stići (koga) – mete out (to give or order a punishment or make someone receive cruel or unfair treatment; Cambridge Advanced Learner’s Dictionary & Thesaurus).

Primjer 486

(LM, IV: 112)	(Mening, str. 56)
veličinu prvijeh nebesah iznenada rok užasni stiže:	but a dread fate was meted out to them

4.2.1.2. Zamjena slobodnog spoja riječi frazeološkom jedinicom:

1. On the brink of (something): (On the verge of doing something or of having some imminent event happen, especially that which is bad or disastrous; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 487a

(LM, I: 318)	(Mening, str. 27)
<i>na kraj</i> bješe došla padenija	It came <i>to the sheer brink</i> of the great fall

Primjer 487b

(LM, V:132)	(Mening, str. 64)
nas <i>s granice</i> vječne pogibije svemogućom voljom zaustavi	Will stop us <i>on the brink of</i> ruin deread

2. Make known (to reveal, to disclose; The Free Dictionary Farlex).

Primjer 488

(LM, II:119)	(Mening, str. 33)
<i>u ponjatnost dovesti</i> ne mogu	<i>To make it known</i> in any himan speech

3. Draw to an end/draw to a close (when an event or period of time draws to a close or draws to an end, it finishes; Cobuild Advanced English Dictionary).

Primjer 489

(LM, IV:1)	(Mening, str. 52)
Dan k večeru bješe već nagnuo	The lenghty day was drawing to its close

4. At (one's) feet (In a position of devotion or worship to one; paying homage or reverential attention to one. The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 490

(LM, IV:150)	(Mening, str. 57)
kako će mu sve <i>pokorno biti</i>	whose task was to worship <i>at his feet</i>

5. Meet the eye (to be visible or noticeable; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 491

(LM, V:21)	(Mening, str. 61)
Vid podobni <i>oku predstavljaju</i>	Twass such a sight as often <i>meets the eye</i>

6. U jedan mah – at once (immediately; Macmillan Dictionary).

Primjer 492

(LM, V:351)	(Mening, str.72)
<i>U jedan mah</i> , ka da munja sinu	Then all <i>at once</i> a flash of lightning gleamed

a) Uz primjenu mehanizma modulacije:

1. Hold sway (over someone): (to have or exert great control or influence (over someone) The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 493

(LM, V:228)	(Mening, str. 67)
<i>na sve kraje carstva</i> Statana	<i>In all those lands</i> let <i>Satan</i> hold his sway

4.2.1.3. Umetanje frazeološke jedinice

1. In turn (one after the other, in order; Cambridge Academic Content Dictionary).

Primjer 494a

(LM, P:40)	(Mening, str. 10)
al' oboje jedno rad drugoga	Or both <i>in turn</i> each other to delight

Primjer 494b

(LM, III: 276)	(Mening, str. 49)
i legion njegov mnogobrojni	And won <i>in turn</i> his legions great and strong

Primjer 494c

(LM, V: 267)	(Mening, str. 69)
Kad volkani smradljivo dihanje	And when <i>in turn</i> these foul volcanoes breathe

2. Once (and) for all (completely and finally; Macmillan Dictionary).

Primjer 495a

(LM, I: 302)	(Mening, str. 27)
prisustvijem duha ostavljeno	abandoned by the spirit <i>once for all</i>

Primjer 495b

(LM, V: 122)	(Mening, str. 64)
kada ugna odmetnika neba	Will drive away the rebel <i>once and for all</i>

3. For aye (forever; eternally; The Free Dictionary by Farlex).; u dva navrata u vidu tautološkog spoja sa prilogom forever:

Primjer 496a

(LM, II: 124)	(Mening, str. 33)
ovde se je ona okrunila	Here it is crownwd <i>forever and for aye</i>

Primjer 496b

(LM, IV: 196)	(Mening, str. 58)
s kojom krune svoju pogibiju	by which they doomed themselves <i>fore 'er and aye</i>

Primjer 496c

(LM, III: 80)	(Mening, str. 42)
njihovo je razdrobio carstvo	Destroyed their realm and shattered for aye

4. Bestow on/upon (someone): (to gift, grant, or award something to someone; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 497

(LM, III: 219)	(Mening, str. 47)
među svoje velike polkove	Among the troops Thou hast bestowed on him

5. At hand (nearby; physically within one's reach; Impending or imminent; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 498

(LM, III:327)	(Mening, str. 51)
karatelja ima užasnoga	Will have <i>at hand</i> a dread avenger here

6. Draw near/nigh (to come closer: to approach; Merriam Webster Dictionary).

Primjer 499

(LM, IV: 12)	(Mening, str. 52)
Mihail mu poče govoriti	Thus Michael spoke, as he <i>drew nigh to him</i>

7. Lead astray (to negatively influence one; to influence one to make poor choices; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 500

(LM, V:106)	(Mening, str. 63)
moju tužnu zabludenu dušu	my mournful soul, deluded, <i>led astray</i>

8. In (one's) train (old-fashioned: In pursuit of someone; following closely behind someone. The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 501

(LM, V: 218)	(Mening, str. 67)
i njegovu zlobnu legionu	And all the hosts that follow <i>in his train</i>

4.2.2. Savić-Rebac prevodna verzija

4.2.2.1. Zamjena lekseme/morfosintaksičke riječi frazeološkom jedinicom

1. Rad(i) (koga/čega) – for the sake of (for the purpose or benefit of someone or something; to satisfy the demands of someone or something; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 502

(LM, P: 38)	(Savić-Rebac, str. 262)
<i>radi</i> l' dece svoje mnogobrojne	<i>for her innumerable children's sake</i>

2. Umoren(o) – (to) wear out (make someone feel very tired; Macmillan Dictionary). Uz dvostruki prevod (bereft of all forces/worn out) I mehanizam redistribucije.

Primjer 503

(LM, I:303)	(Savić-Rebac, 271)
<i>umoreno</i> silnijem napregom	bereft of all its forces and <i>worn out</i>

3. Pješkom – on foot (walking, rather than using any form of transport; Collins English Dictionary).

Primjer 504

(LM, II: 218)	(Savić-Rebac, str. 275)
neki <i>pješkom</i> , a neki na krila	Towards their station, each, <i>on foot</i> , on wings

4. Dići – lead astray (to negatively influence one; to influence one to make poor choices; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 505

(LM, V: 93)	(Savić-Rebac, 289)
i plamena slava brana <i>digla</i> s soglasijem mojim vojevati	And fiery glory won in battles, <i>led</i> <i>astray</i> myself and you with me, to fight

5. Mnogo – by far (by a large amount, by a lot; The FreeDictionary by Farlex).

Primjer 506

(LM, V: 308)	(Savić- Rebac, str. 293)
Zlost njihova prevashodi <i>mnogo</i> svaku oštrost zuba u tartar	The peace of heaven. Their malice does surpass, <i>By far</i> the sharpest tooth in Tartarus

6. Izvesti/puštit – let loose (to allow (someone or something) to move or go freely; Merriam Webster Dictionary).

Primjer 507

(LM, VI: 61)	(Savić- Rebac, str. 297)
Smrt ću izvest iz mračne tavnice	I shall let loose from its dark dungeon death

4.2.2.2. Zamjena slobodnog spoja riječi frazeološkom jedinicom

1. Tremble like a reed in the wind, manje učestala varijanta (potvrđena sa svega 5 primjera u iWeb korpusu) izraza to tremble/shake like a leaf (if you say that someone is shaking like a leaf, you mean that their body is shaking a lot, for instance because they are very cold or frightened; Cobuild Advanced English Dictionary).

Primjer 508

(LM, I: 98)	(Savić-Rebac, str. 267)
on je <i>stručak slabi i nejaki</i>	it is <i>a reed that trembles in the wind</i>

2. Shine like the sun (poređenje nijesmo pronašli u rječnicima, ali je u iWeb korpusu potvrđeno sa 235 primjera).

Primjer 509

(LM, III: 112)	(Savić-Rebac, str. 279)
<i>sjajno sunce</i> među besmrtnima	Who <i>shinest like a sun</i> among immortals

3. To be frozen with fear/terror/fright (to be so afraid, shocked etc that you cannot move; Longman Dictionary).

Primjer 510

(LM, V:107)	(Savić- Rebac, str. 289)
moju tužnu zabludenu dušu <i>uplašila i oledenila</i>	My sad and erring soul, with madness blinded Now <i>froze with terror</i> , seeing the Creator

4.2.2.3. Umetanje frazeološke jedinice

1. In vain (in a way that has no purpose or meaning; Collins English Dictionary).

Primjer 511

(LM, P: 77)	(Savić-Rebac, str. 262)
ah, njegove prevarne nadežde	<i>In vain!</i> 'Twas but a mocking hope!

2. at once (immediately; Macmillan Dictionary).

Primjer 512

(LM, I: 172)	(Savić-Rebac, str. 268)
Ljubopitstvo duha besamrtne srojilo je oko mene krugom	Immortal spirits surrounded me <i>at once</i>

3. To and fro (back and forth; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 513a

(LM, II:13)	(Savić-Rebac, str. 272)
dosad su te struje i potoci okeana ovog zanosile	Idea, spark immortal, streams and brooks, Of this clear ocean bore thee <i>to and fro</i>

Primjer 513b

(LM, VI:64)	(Savić- Rebac, str. 297)
neka stravom između njih trči	Err without repose and mercy <i>to and fro</i>

4.2.3. Prvulovićeva prevodna verzija

4.2.3.1. Zamjena lekseme/morfosintaksičke riječi frazeološkom jedinicom

1. Nikako – at any cost (in any way possible, regardless of risk or expense; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 514

(LM, I:155)	(Prvulović, I:155)
ne smijem ih otvorit' <i>nikako</i>	I dared not open them <i>at any cost</i>

2. Povratiti (se) – come to oneself (to recover one's senses; to recover one's capacity for sound judgment; Collins English Dictionary).

Primjer 515

(LM, I:331)	(Prvulović, I:331)
<i>Povratim se</i> i otvorim oči	<i>I came to myself</i> and opened my eyes

3. Zaustezati – keep in check (to limit or restrain someone or something; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 516

(LM, I:347)	(Prvulović, I:347)
al' ga smrtni lanac <i>zausteže</i>	But his mortal chains <i>keep him in check</i>

4. Zanositi – toss about (to hurl, fling, or cast someone or something from place to place or back and forth; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 517

(LM, II:13)	(Prvulović, II: 13)
dosad su te struje i potoci okeana ovog <i>zanosile</i>	The streams and currents of this ocean Had until now <i>tossed</i> you <i>about</i> ;

5. Rad(i) (koga/čega) – for the sake of (for the purpose or benefit of someone or something; to satisfy the demands of someone or something; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 518

(LM, II:60)	(Prvulović, II:60)
no stvorena samo <i>rad</i> nebesah	Created <i>for the sake of</i> heaven alone

6. Povrci – sink into something (to change to a worse state or condition; Cambridge Academic Content Dictionary).

Primjer 519

(LM: II: 311)	(Prvulović, II: 311)
Odlazak me moga hranitelja u plačevnu tugu <i>povrgao</i>	With the departure of my guardian I <i>sank into</i> tears and mournful woe

7. Uхватити – get hold of (to find someone or obtain something; Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus)

Primjer 520

(LM, II:254)	(Prvulović, II: 254)
neće li je kako <i>uhvatiti</i>	As if desiring to <i>get hold of her</i>

8. Voskresenje – come to life (to start to be alive; Macmillan Dictionary).

Primjer 521

(LM, III: 139)	(Prvulović, III: 139)
svi mirovi u njih zakopati pohitaju <i>voskresenjem</i> sami	and all the worlds buried in the abyss Should hasten their own <i>coming to life</i>

9. Ime – go by the name (of): (to use/be known (by) a specific name; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 522

(LM, III:236)	(Prvulović, III:236)
al' je <i>ime</i> neblagodarnosti	<i>Goes by the name</i> of gross ungratitude

10. Čestvovati / pokloniti (se) / pozdravljati – pay homage to (to honor; Merriam Webster Dictionary).

Primjer 523a

(LM, III:253)	(Prvulović, III: 253)
Mene li se stidi <i>čestvovati</i>	Is he ashamed <i>to pay homage to Me</i>

Primjer 523b

(LM, IV:143)	(Prvulović, IV:143)
besilne se odmah pokloniše	Bereft of strength they soon homage paid

Primjer 523c

(LM, IV:204)	(Prvulović, IV:204)
otpadnika neba <i>pozdravljaju</i>	Now <i>paying homage to</i> heaven's apostate

11. Namisliti – bent on (doing) something (very determined to achieve something; Macmillan Dictionary).

Primjer 524

(LM, III:283)	(Prvulović, III: 283)
on je bunu zažec <i>namislio</i>	<i>He is bent on</i> raising a mighty revolt

12. Izvesti – let loose (to allow (someone or something) to move or go freely; Merriam Webster Dictionary).

Primjer 525

(LM, VI:61)	(Prvulović, VI:61)
Smrt ću <i>izvest</i> iz mračne tavnice	I shall <i>let loose</i> death from its dungeon

13. Pustiti – let loose (to allow (someone or something) to move or go freely; Merriam Webster Dictionary).

Primjer 526

(LM, III: 58)	(Prvulović, III: 58)
<i>puštio</i> ga da leti svobodno	And <i>let it loose</i> freely to fly

14. Podrugan – held in contempt (to regard someone or something with disdain or disrespect; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 527

(LM, VI:246)	(Prvulović, VI:246)
tame car se zli obradovao videć ime neba podrugano	The evil ruler of darkness was greatly pleased When the name of Heaven was held in contempt

15. Buditi/izvesti - bring to life (to give vigor or vitality to someone or something; to reactivate someone or something; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 528a

(LM, III:94)	(Prvulović, III:94)
te mi <i>bude</i> sunca i mirove od sna hladna i prevječnoga	And they <i>bring to life</i> suns and universes, From their cold everlasting slumbers

Primjer 528b

(LM, V:212)	(Prvulović, V:211)
Nepravda je Satanine duše Zla šar crni u vazduh <i>izvela</i>	Satan's injustice has <i>brought to life</i> A gloomy sphere of evil and strife

16. Oledeniti - freeze with fear/terror/fright (to be so afraid, shocked etc that you cannot move; Longman Dictionary).

Primjer 529

(LM, V:107)	(Prvulović, V:106)
moju tužnu zabludjenu dušu uplašila i <i>oledenila</i>	So frightened and <i>froze with terror</i> My melancholy and misguided soul

4.2.3.2. Zamjena slobodnog spoja riječi frazeološkom jedinicom

1. Turn on someone (to attack or criticize someone suddenly; Cambridge Academic Content Dictionary).

Primjer 530

(LM, I:49)	(Prvulović, I: 49)
Što je jarost besmrtnoga tvorca <i>na zlo tvoje toliko ražeglo</i>	What wickedness incensed the anger Of the immortal Creator to <i>turn on you</i>

2. Bring to life (to give vigor or vitality to someone or something; to reactivate someone or something; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 531

(LM, III:245)	(Prvulović, III:246)
Da ga nije moja moćna ruka Na tron gordi <i>iz ništa</i> popela	Had not my Mighty arm <i>brought him to life</i> And placed him then on his proud throne

3. Set something against something (to compare one thing with another; Macmillan Dictionary).

Primjer 532

(LM, IV:35)	(Prvulović, IV:35)
poznaj ime svemogućee što je i značenje tvoje <i>prama njega</i>	Recognize as such the Almighty name, And <i>set it off against</i> your own value

4. Pay homage to (to honor; Merriam Webster Dictionary).

Primjer 533

(LM, V:37)	(Prvulović, V:37)
vjerni tvorcu <i>kazat usrdije</i>	The loyal ones to God <i>paying homage</i>

5. Draw to an end/draw to a close (When an event or period of time draws to a close or draws to an end, it finishes; Cobuild Advanced English Dictionary).

Primjer 534

(LM, V:453)	(Prvulović, V:453)
bješe blizu sveštenog odiha	Was drawing to its consecrated end

4.2.3.3. Umetanje frazeološke jedinice

1. At all times (without stopping or changing at any time: always; Merriam Webster Dictionary).

Primjer 535

(LM, I:182)	(Prvulović, I:182)
za angela tvoga hranitelja	your guardian angel <i>at all times</i>

2. In turn (one after the other, in order; Cambridge Academic Content Dictionary).

Primjer 536

(LM, I:264)	(Prvulović, I:263)
te se dižu, spuštaju pravilno	That, <i>in turn</i> , rise and fall orderly

3. At hand (nearby; physically within one's reach; Impending or imminent; The Free Dictionary by Farlex).

Primjer 537

(LM, III:327)	(Prvulović, III:327)
karatelj ima užasnoga	Will have <i>at hand</i> a fierce avenger

4.3. Prevodni supstituti – *Noć skuplja vijeka*

4.3.1. Zamjena lekseme/morfosintaksičke riječi frazeološkom jedinicom

1. Raskaljen „zažaren, usijan“ (Stevanović i dr., 1983, II:221) - red hot with passion (red-hot: extreme; extremely new, exciting; Cambridge English Dictionary).

Primjer 538

NSV	Goy
Plamena se spoji duša ka dušici <i>raskaljenoj</i>	A flaming soul united with a soul <i>red-hot with passion</i>

2. Naljubiti (se) –kiss one's fill ((have) one's fill (of something): To have, consume, or experience as much (of something) as one desires or is able to. The Free Dictionary by Farlex)

Primjer 538

NSV	Goy
Jošt se sitan ne <i>naljubih</i> vladalice vile b'jele	Nor of this white nymph, my empress, had I yet <i>kissed my fill</i>

4.4. Ekstratekstualna objašnjenja: primjedbe prevodioca

Strategija prevoda orijentisanog na polazni jezik za koju su se uglavnom opredijelili Njegoševi prevodioci na engleski jezik podrazumijeva direktno (tj. doslovno) prevođenje, zadržavanje forme i kulturoloških elemenata originala, ali takođe treba da uključuje i specifikacije u vidu pojašnjenja (mehanizam intratekstualne eksplicitacije ili primjedbe prevodioca), dodavanja elemenata, ili kombinovanja prevodnih rješenja koje u konkretnom slučaju vrlo često izostaju. Iako su su primjedbe prevodioca kao mehanizam kompenzacije koji prati direktan tj. doslovan prevod (kalk) karakteristične za postranjujuću prevodnu strategiju, među prevodiocima *Gorskog vijenca* koristi ih samo Mihailović. Od prevodilaca Luče mikrokozma, samo Prvulović pribjegava ekstratekstualnim pojašnjenjima, ali se nijedno ne odnosi na frazeološke jedinice. Imajući u vidu prirodu samog djela u skladu sa kojom je i relativno mali broj potvrđenih frazeologizama, ovakav postupak je i očekivan. Kao rezultat primjene egotziujuće strategije kod Mrkića i Vajlza često se javljaju nerazumljivi kalkovi, budući da vanjezički kontekst nije objašnjen ni na nivou samog teksta, ni ekstratekstualno. Treba napomenuti da namjera da se čitaocu na ciljnom jeziku „ne pomaže”, bez obira na to što je teško očekivati da će mu određeni vanjezički kontekst biti poznat, može biti i sastavni dio prevodne strategije: prevodilac se, dakle, svjesno opredjeljuje da, kako je to na slikovit način opisao Šlejermaher (1813) „odvede čitaoca piscu”. Uprkos tome, imajući u vidu kulturnu i jezičku distancu izvornika i ciljnog jezika, te činjenicu da je poznavanje vanjezičkog konteksta od presudnog značaja ne samo za razumijevanje svake prevodne jedinice ponaosob, već i za razumijevanje teksta u cjelini, smatramo da su na mnogim mjestima bile potrebne dodatne intervencije prevodioca kako bi se obezbijedila čitljivost u prevodu. Budući da je prevodna operacija, kako je tvrdio Najda, prvenstveno kulturološki, pa tek onda jezički transfer, od prevodioca se zahtijevaju brojna enciklopedijska i ekstralingvistička znanja kako bi mogao pravilno prenijeti i približiti polaznu formu receptoru prevoda. U tom smislu i Mihailovićeva ekstratekstualna objašnjenja koja se neposredno odnose na frazeologizme u spjevu uglavnom prate jedinice kulturno-specifičnog sadržaja, tj. služe kako bi se približio lingvistički i ekstralingvistički kontekst i činoci karakteristični za kulturološki različitu sredinu. Kroz fusnote Mihailović približava:

1. jezički kontekst: kako je sam istakao u predgovoru svom prevodu *Gorskog vijenca*, Mihailović se trudio da zadrži „neobične metafore”, pa je kulturno-specifične izraze poput stalnih epiteta i poslovice prenosio direktno, dodatno ih objašnjavajući u fusnotama (sivi soko, mrki vuk

53, 131; vuci i lisice 116; interpretacija kletve Bog ga jaki i mrtva ubio 188; prekomorska ptica 208; dok pogine kučka ili žrvnji 127);

2. socio-kulturni kontekst (kletva glave muške ne kopa od puške, 201);

3. istorijski kontekst - boj na Kosovu i mitologizacija istorijskog događaja: (fusnote 24, 26, 33, 45, 46, 54, 59, 61, 69, 163);

4. mitološke informacije (vila 152);

5. običaje (slava 49, 85 običaji vezani za krvnu osvetu i umir – poći pred kumama 104, prekinuti dinar 105);

6. vjerovanja, legende, usmenu književnost (kao oni miši 83, pijani svatovi 84, treći pjevci 207).

V Zaključna razmatranja

Na osnovu analize prevodnih korespondenata u prethodnim poglavljima i dobijenih kvantitativnih i kvalitativnih podataka pokušaćemo formulisati odgovarajuće zaključke koji se prvenstveno odnose na odabir globalne prevodilačke strategije, metoda i postupaka prilikom prenosa frazeoloških jedinica, sa posebnim osvrtom na načine transponovanja onog dijela jezičkog materijala koji sadrži elemente nacionalnog i kulturološkog kolorita. U tom smislu pokušavamo utvrditi i invarijantne i varijabilne semantičke vrijednosti i načine postizanja optimalne prevodne ekvivalencije, kako za jedinice obuhvaćene korpusom u globalu, tako i za pojedinačne prevodne verzije, tj. prevodioce. Imajući u vidu da korpus uključuje tematski raznorodna djela, te prevode nastale u različitim epohama, osvrnućemo se i na načine tretiranja frazeoloških jedinica u zavisnosti od prirode samog djela, te hipotezu o retradukciji. Budući da predstavlja evaluaciju prevoda na osnovu leksičkih parametara (tj. jednog segmenta leksike), dati rad ne pretenduje na iscrpnost sveobuhvatne prevodne kritike koja bi morala uključivati i ostale makro i mikro segmente teksta, i u skladu sa tim definisane evaluativne kriterijume i metodologiju. Kao što smo u više navrata isticali, ovim radom teži se ostvariti uvid u načine tretiranja frazeoloških jedinica u prevodu, naročito onih koje su u svojoj biti kulturno-specifične za sredinu u kojoj izvorna djela nastaju, i čiji prenos tokom prevodne operacije može rezultirati gubitkom ili umanjnjem vrijednosti određenih značenjskih komponenti. U tom smislu, rezultati sa jedne strane mogu biti od značaja za dalju retradukciju na engleski i/ili druge strane jezike, a istovremeno mogu imati izvjestan značaj u tumačenju pojedinih izvornih izraza, gdje bi podaci dobijeni prevodnom analizom mogli biti od pomoći pri rasvjetljavanju tzv. tamnih mjesta, tj. pri semantičkoj rekonstrukciji jedinica oko čijeg tumačenja postoje izvjesna neslaganja u naučnim krugovima.

Kada govorimo o globalnoj prevodilačkoj strategiji, imamo u vidu i činjenicu da ona umnogome zavisi od prirode samog djela, od traduktoloških tendencija date epohe, kulturno jezičke distance koju pri prevodu treba prevazići, i na kraju, od preferenci samog prevodioca. Takođe napominjemo da se svi zaključci koje u tom smjeru formulišemo odnose isključivo na leksičke parametre, tj. preciznije na frazeološke jedinice, te da jedan isti prevod na planu morfosintakse može oslikavati suprotne prevodilačke koncepcije, tj. pri prenosu leksike može se npr. primjenjivati domestikujuća, a u slučaju morfosintakse postranjujuća strategija i obrnuto. Kada je u pitanju *Gorski vijenac*, djelo koje je prvi prevodilac na engleski jezik nazvao

„kulturološkim manifestom”, a Milovan Đilas svojevrsnom „biblijom Crnogorca”, za očekivati je bilo da će se prevodioci opredijeliti za postranjujuću strategiju.

Pored već navedenih ciljeva koji uključuju utvrđivanje dominantne prevodne strategije, te invarijantnih i varijabilnih semantičkih vrijednosti, osvrnućemo se i na potvrđivanje/opovrgavanje hipoteze o retradukciji prema kojoj je prvi prevod uvijek u najvećoj mjeri domestikujući, dok je posljednji usmjeren ka egzotizaciji. Takođe, pokušavamo utvrditi da li postoje razlike u transponovanju jedinica u odnosu na pripadnost različitim frazeološkim žanrovima, čime su te eventualne razlike uslovljene, te se uočavaju primjeri neadekvatnog prevoda, pokušavaju pronaći uzroci i eventualna rješenja.

5.1. Referencijalni frazeologizmi

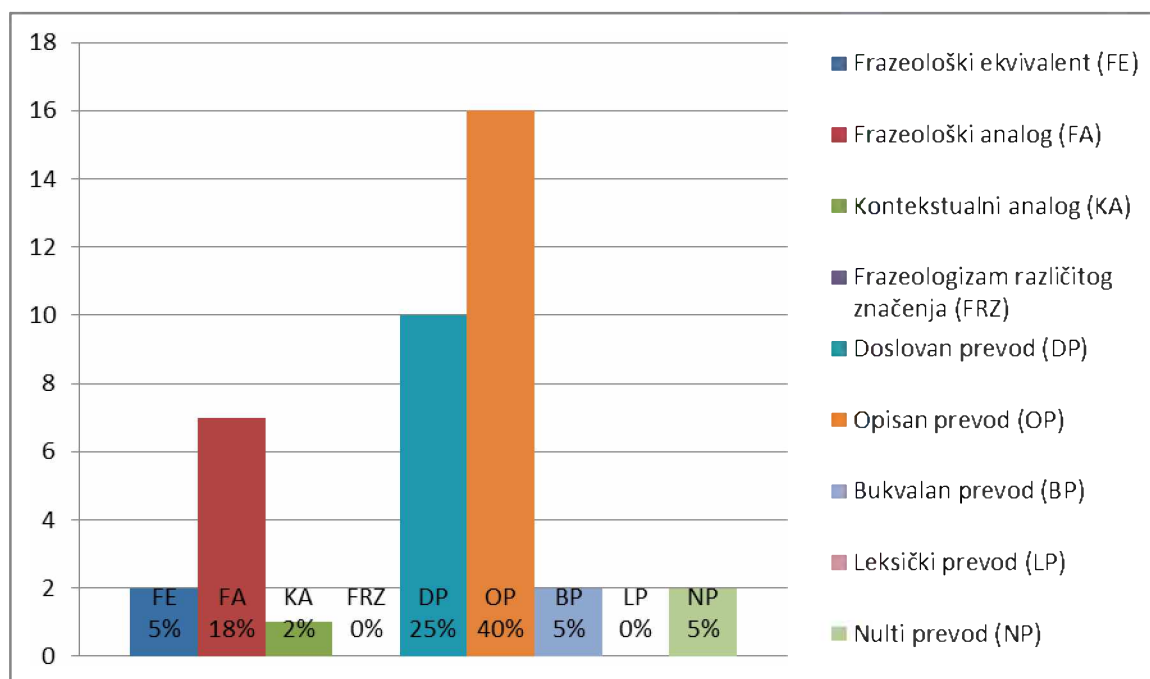
5.1.1. Stalni epiteti

Na osnovu analize prevodnih korespondenata u okviru kategorije stalnih epiteta može se izvesti nekoliko opštih zaključaka. Prije svega, potvrđuje se da i u kategoriji stalnih epiteta postoje frazeologizmi izrazite kulturološke specifičnosti, tj. izrazi koji predstavljaju jedinice u toj mjeri utemeljene u kulturi da njihovo transponovanje u jezik prevoda zahtijeva angažovanje različitih prevodilačkih kompetencija i menevara, ali da i pored toga pronalaženje frazeoloških, tj. funkcijsko-komunikativnih korespondenata katkada izgleda teško ostvarljivo. Navedeni primjeri na dobar način ilustruju kulturno-jezički relativizam u percepciji/kategorizaciji kolorističkih svojstava, različite načine formiranja kulturnih simbola koji se reflektuju u semama kolektivne ekspresije, kao i da je prenošenje takvih izraza u jezik prevoda često praćeno entropijom – značenjskom ili stilskom, budući da se svi segmenti i implikacije izraza teško mogu jednim rješenjem transponovati u jezik prevoda. U tom smislu, kada govorimo o elementima, tj. semantičkim slojevima koji se u prevodu javljaju kako invarijantni, tj. koji se postavljaju kako prioritet i varijabilnim, odnosno onim koji se nešto slobodnije tretiraju i adaptiraju, dolazimo do zaključka da prevodioci daju primat denotativnom značenju. Ekvivalencija se, dakle, prvenstveno ostvaruje na referencijalnoj ravni, dok se konotativno značenje i stilska obojenost, uslovno rečeno, javljaju kao varijabilne semantičke vrijednosti. Još jedan zaključak koji se nameće odnosi se na odabir globalne prevodilačke strategije: na osnovu strukture prevodnih rješenja, tj. učestalosti direktnog prenošenja jedinica koje rezultira doslovnim ili bukvalnim prevodom, možemo zaključiti da su se prevodioci opredijelili za egzotizujuću strategiju koja podrazumijeva direktno

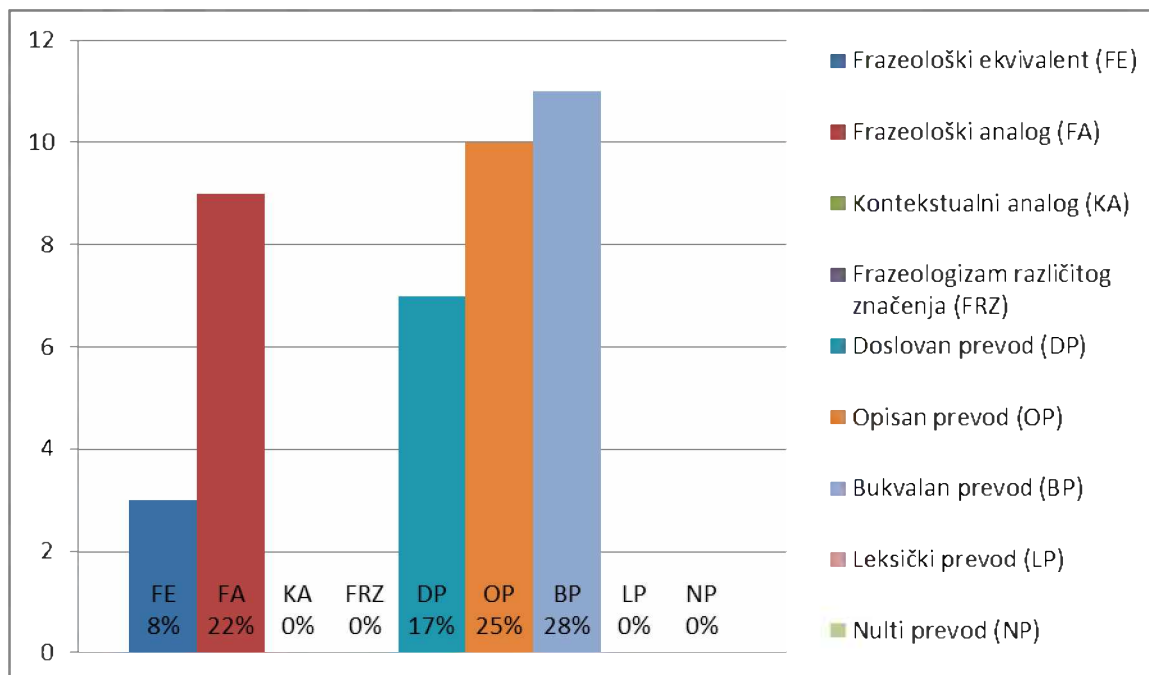
(tj. doslovno) prevođenje, zadržavanje forme i kulturoloških elemenata originala i „specifikacija” u vidu intratekstualnih i ekstratekstualnih pojašnjenja. Na taj način su pokušali da, kako je isticao Berman, od jezika kojim se prevodi naprave „konačište za dalekog”, prenoseći smisao koji pritom nije „očišćen od tamnina koje su inherentne stranosti stranog jezika” (Berman, 1999:16). U tome su, kako smo se mogli i uvjeriti, bili djelimično uspješni. Jedna od značajnijih zamjerki odnosi na izostanak, tj. nedovoljnu zastupljenost eksplicitacionih manevara. Namjera da se čitaocu na ciljnom jeziku ‘ne pomaže’, bez obira na to što je teško očekivati da će mu određeni vanjezički kontekst biti poznat, može biti i sastavni dio prevodne strategije, tj. prevodilac se može svjesno opredijeliti da, kako je to na slikovit način opisivao Fridrih Šlejmaher, „odvede čitaoca piscu”. Budući da se u prevodu javio veliki broj primjera bukvalnog prevoda i neobičnih kalkova koje receptor prevoda teško može razumjeti na pravi način, smatramo da ovakav postupak, bez obzira na to da li se radi o svjesnom odabiru, u konkretnom slučaju nije adekvatan. Drugim riječima, izostao je onaj „pozorišni dekor” o kojem je svojevremeno govorio Levi.

Struktura prevodnih rješenja u okviru datog frazeološkog žanra prikazana je na histogramima 1-7:

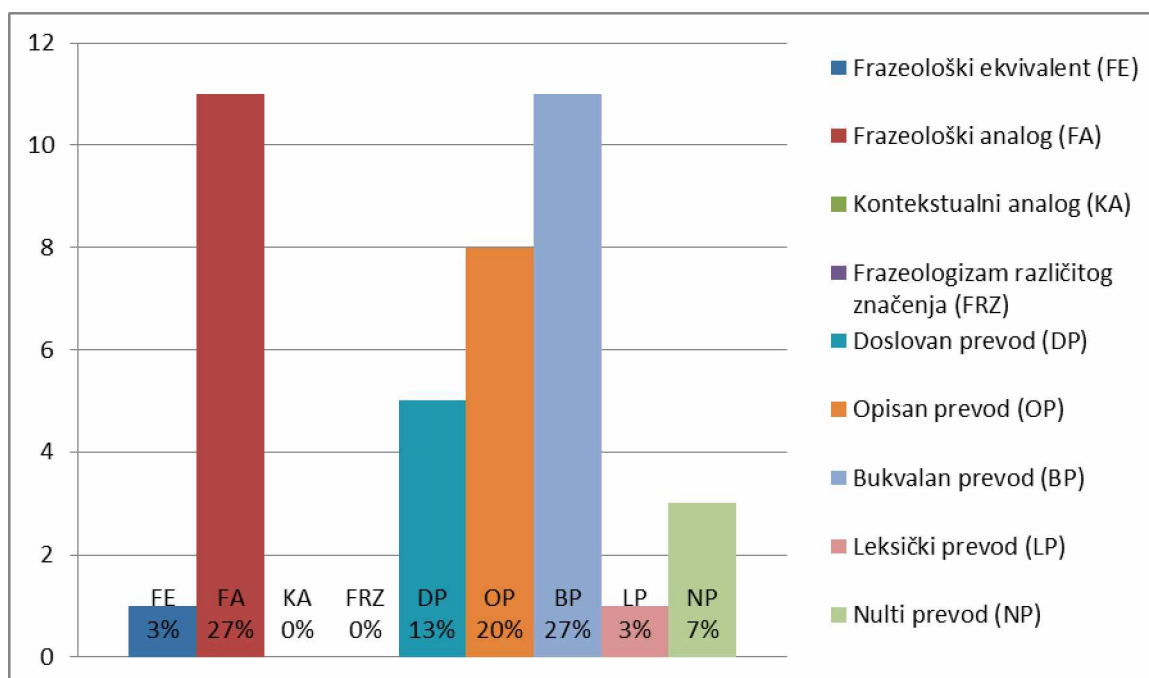
Histogram 1: Prevodna rješenja za stalne epitete, Mrkić

Histogram 2: Prevodna rješenja za stalne epitete, Mihailović

Histogram 3: Prevodna rješenja za stalne epitete, Vajlz

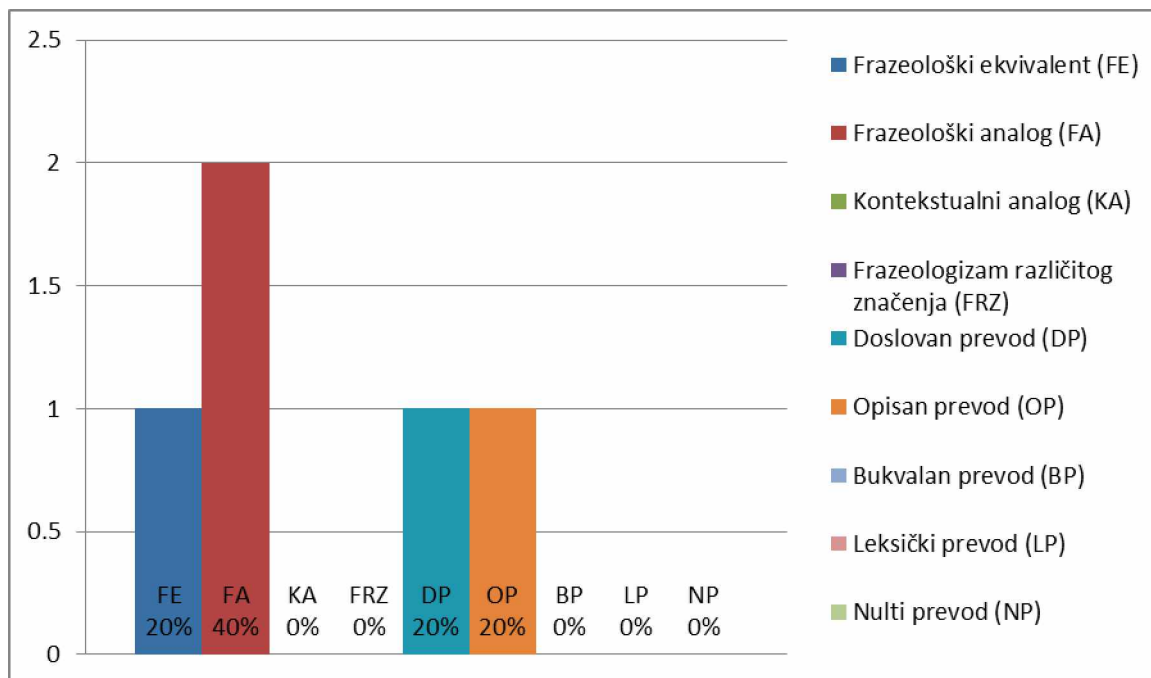

Kada je riječ o prevodima Gorskog vijenca, nema značajnijih razlika u odnosu na udio frazeološkog, tj. nefrazeološkog prevoda među pojedinačnim verzijama. Odnos među pomenutim kategorijama: 70-75% nefrazeološkog prema 25-30% frazeološkog prevoda upućuje na

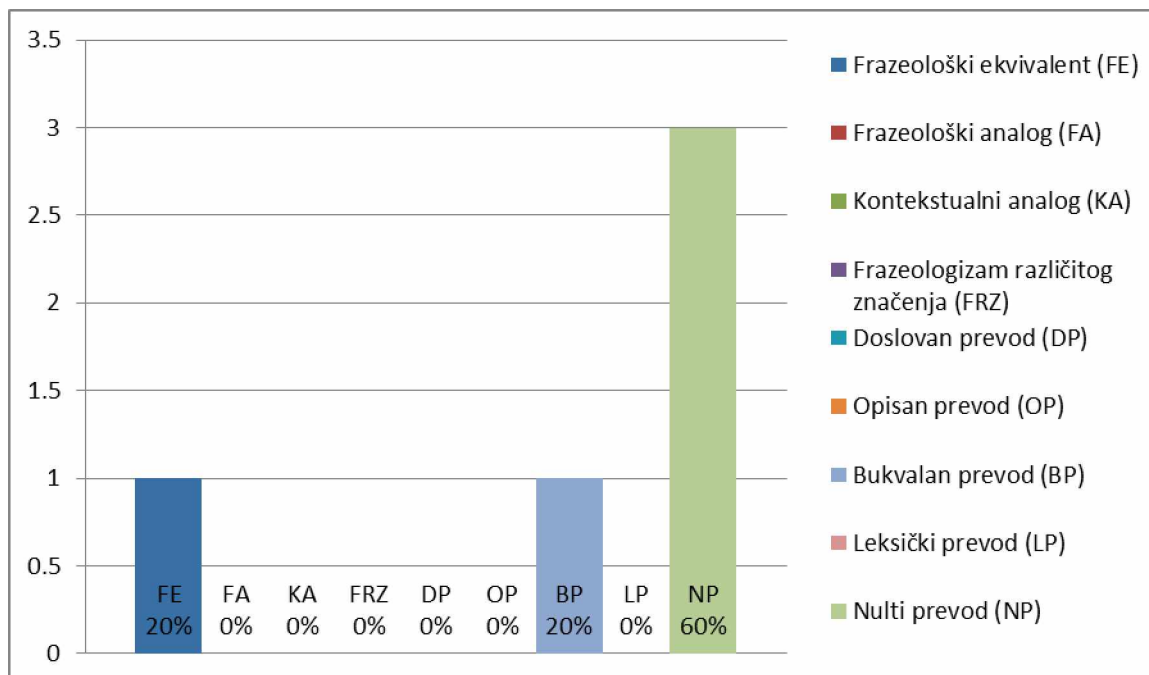
egzotizujuću prevodnu koncepciju kao dominantnu u sve tri verzije, a budući da su kvantitativni podaci za iste kod prvog prevoda (Vajlz) i posljednje retradukcije (Mihailović) identični, hipoteza o retradukciji nije potvrđena.

Struktura korespondenata u prevodima *Luče mikrokozma*, iako nije ujednačena među pojedinačnim verzijama kao u slučaju *Gorskog vijenca*, ukazuje na prisustvo domestikujuće prevodne strategije koja se reflektuje kroz naglašenu zastupljenost frazeološkog i nultog prevoda. Uprkos činjenici da se radi o znatno manjem broju posvjedočenih jedinica ovog tipa, te su u tom smislu i poređenja sa prevodima *Gorskog vijenca* uslovnog karaktera, smatramo da je zaključak da priroda samog djela utiče na odabir prevodne strategije u konkretnom slučaju opravdan. Sa druge strane, iz istih razloga, tj. usljed relativno malog broja analiziranih primjera, nije moguće iznositi sudove po pitanju potvrđenosti hipoteze o retradukciji, iako dobijeni kvantitativni podaci upućuju upravo na takav zaključak.

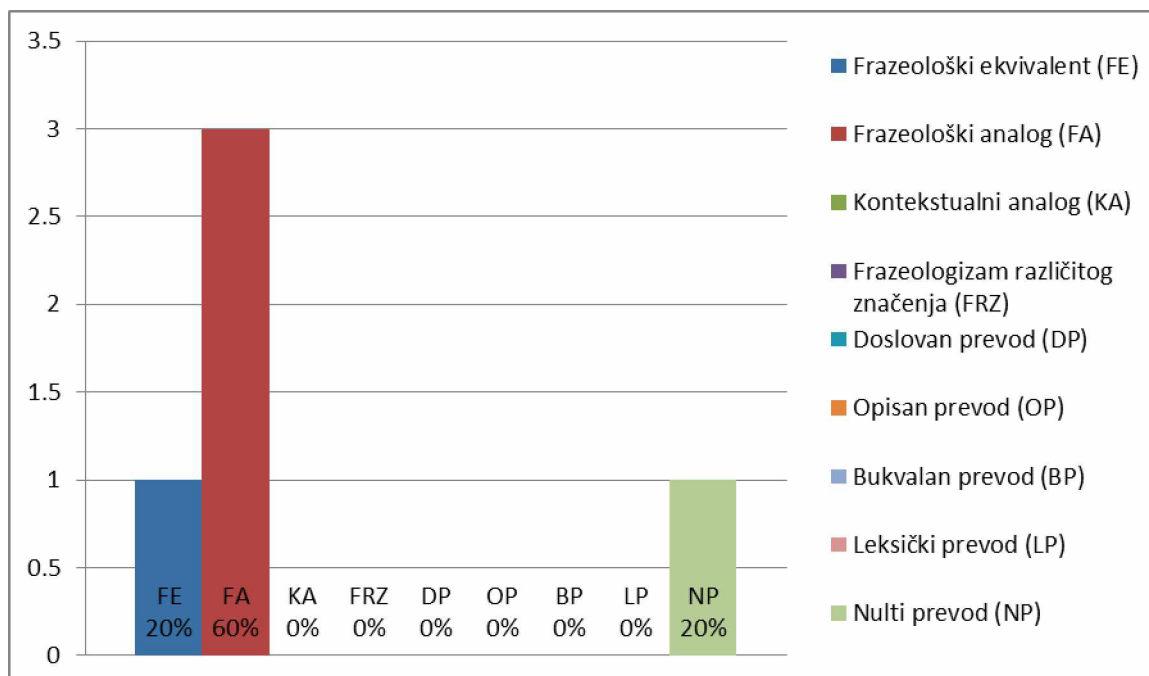
Histogram 4: Prevodna rješenja za stalne epitete, Mening

Histogram 5: Prevodna rješenja za stalne epitete, Savić-Rebac

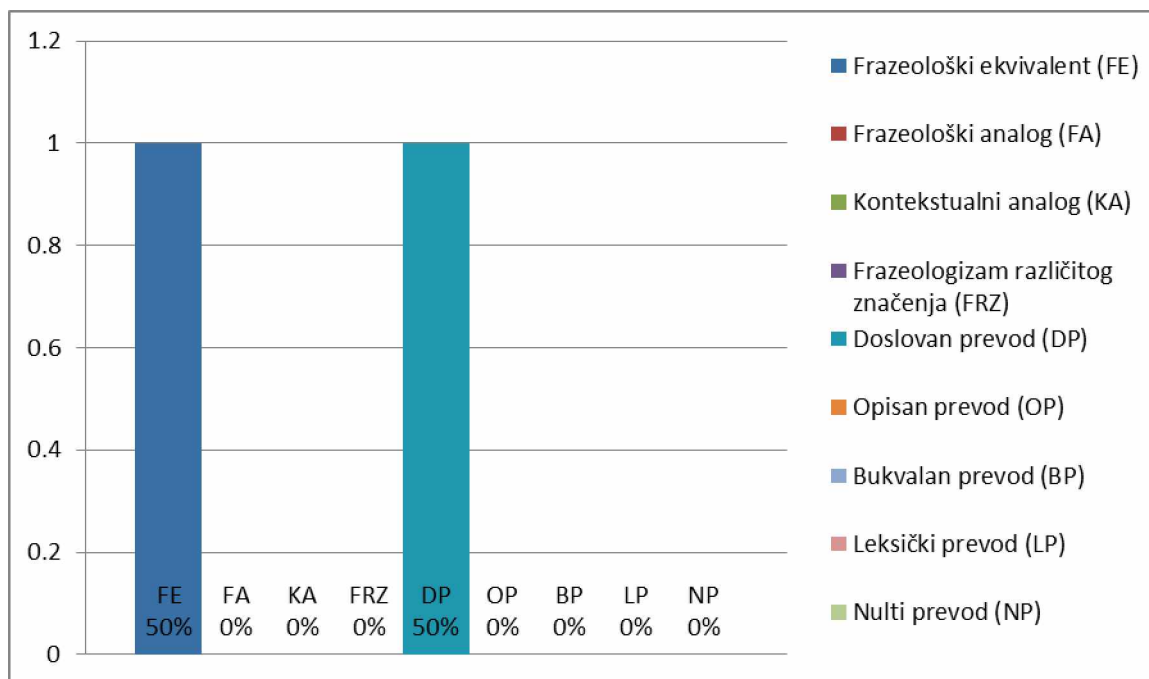

Histogram 6: Prevodna rješenja za stalne epitete, Prvulović

Kao i kod ostalih frazeoloških žanrova, kvantitativni podaci dobijeni analizom primjera posvjedočenih u prevodu pjesme *Noć skuplja vijeka* imaju gotovo zanemarljiv značaj u odnosu na kvalitativne, ali ih svakako navodimo kako bi postigli sveobuhvatan prikaz prevodilačkih strategija i korespondenata u okviru date kategorije.

Histogram 7: Prevodna rješenja za stalne epitete, Goj

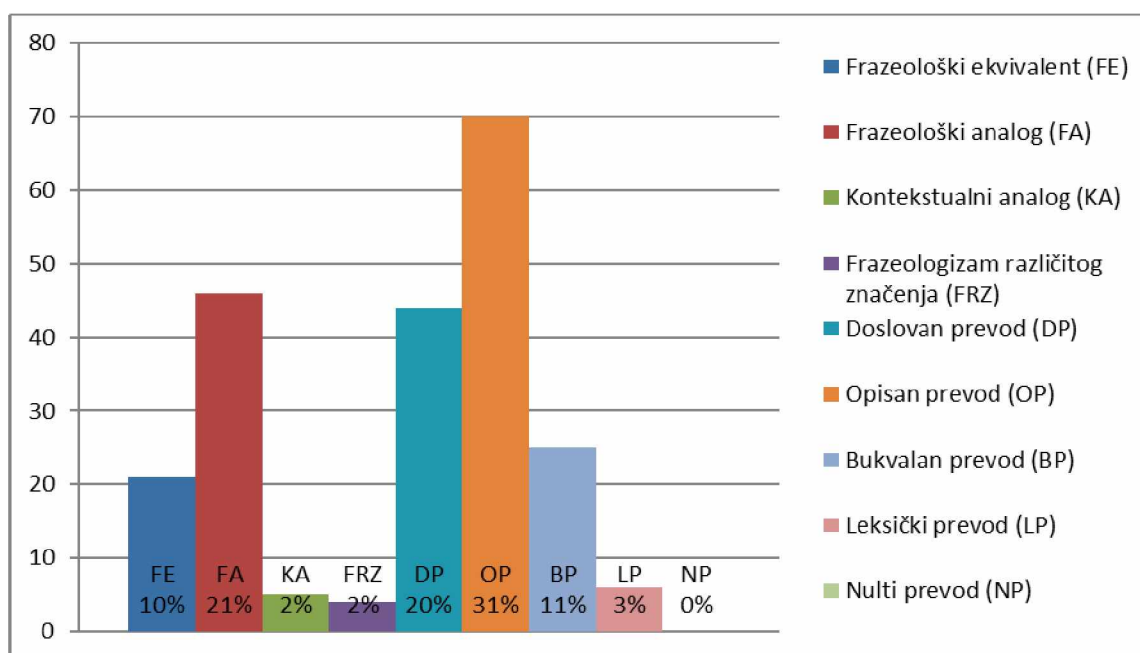

5.1.2. Idiomi

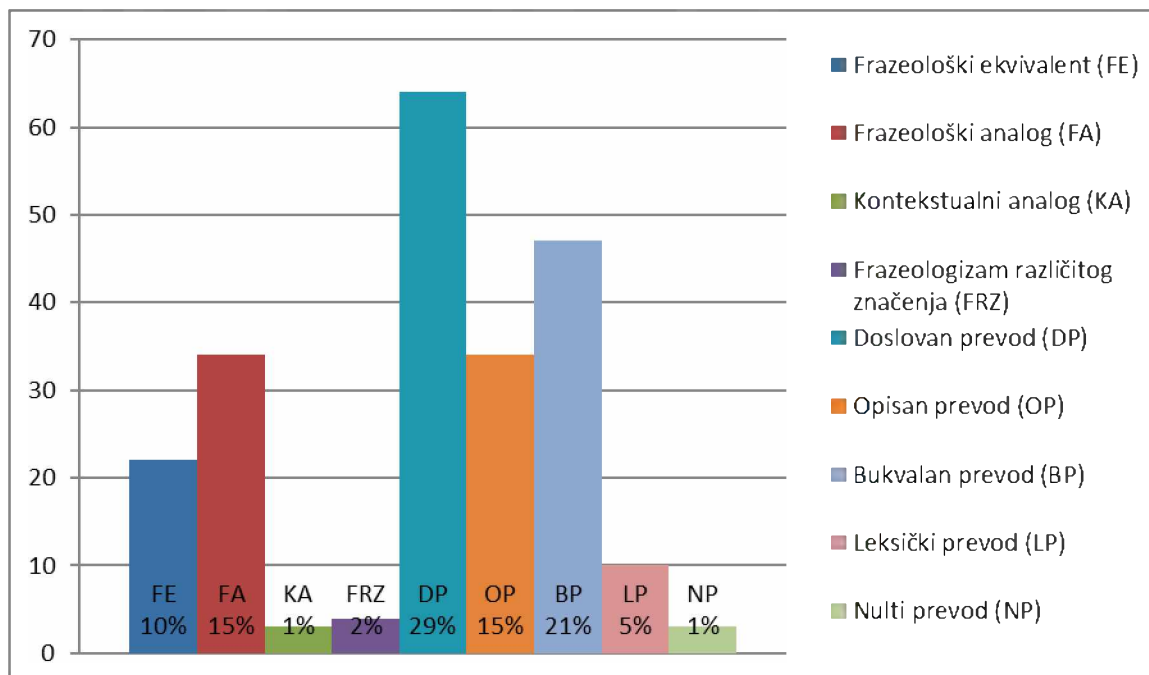
Najpotpunija slika o prevodilačkim tehnikama, manevrima i strategijama primijenjenim prilikom transfera frazeologizama obuhvaćenih korpusom, te u kojoj su mjeri dati izbori određeni i uslovljeni samom prirodom jedinica, može se dobiti na osnovu analize prevodnih rješenja u okviru kategorije idioma. Drugim riječima, budući da predstavljaju najbrojniju i najraznovrsniju kategoriju među frazeološkim žanrovima, pa su samim tim za navedene primjere izvornih jedinica posvjedočena i različita prevodna rješenja, analiza idioma i njihovih prevodnih supstituta nam omogućava detaljniji uvid u načine odabira prevodilačkih modela i kako na iste utiču kulturološka obojenost izraza nasuprot univerzalnosti (tj. rasprostranjenosti u velikom broju jezika), motivisanost značenjem komponenata tj. „prozirnost”, te sličnosti i razlike u načinima metaforizacije i leksikalizacije u izvorniku i jeziku cilju. U strukturi prevodnih rješenja zastupljene su sve kategorije prevoda: frazeološki, koji se manifestuje kao adekvatan (ekvivalenti i analozi) i

neadekvatan (prividna ekvivalencija tj. lažni prijatelji, kao i izrazi različitog semantičkog sadržaja), doslovan (sa ili bez ekstratekstualnih objašnjenja), opisan, bukvalan, leksički i nulti. Ukoliko se izuzmu kategorije tzv. internacionalnih idioma koji su mahom prevedeni (apsolutnim) ekvivalentima i tzv. frazeološke praznine gdje se kalkiranje u velikoj mjeri nameće kao najoptimalniji izbor, struktura prevodnih supstituta ukazuje na to da su se prevodioci uglavnom opredjeljivali za nefrazeološka sredstva tj. opisan i doslovan prevod, odnosno za postranjuću prevodnu strategiju. Na osnovu istih podataka može se doći do zaključka da nema značajnijih razlika po pitanju varijabilnih i invarijantnih semantičkih vrijednosti, kako u odnosu na kategoriju stalnih epiteta, tako i među pojedinačnim prevodima. Budući da među prevodnim verzijama nema ni većih odstupanja po pitanju odnosa elemenata postranjuće tj. odomaćujuće strategije (razlike u udjelu frazeološkog i nefrazeološkog prevoda su neznatne), hipoteza o retradukciji se ne potvrđuje. Podaci za *Noć skuplja vijeka* ukazuju na sličan odabir prevodilačkih modela, ali se zbog broja jedinica ne mogu vršiti detaljnija poređenja. Sa druge strane, struktura supstituta za prevodne verzije *Luče mikrokozma*, upućuje na suprotne zaključke, ukoliko se izuzme činjenica da se hipoteza o retradukciji ni u datom slučaju ne potvrđuje. Naime, visok udio frazeološkog prevoda koji se u svakoj narednoj retradukciji uvećava, jasno ukazuje na odomaćujuću prevodnu strategiju, što je, imajući u vidu prirodu samog djela, te daleko nižu zastupljenost kulturnospecifičnih jedinica i očekivano.

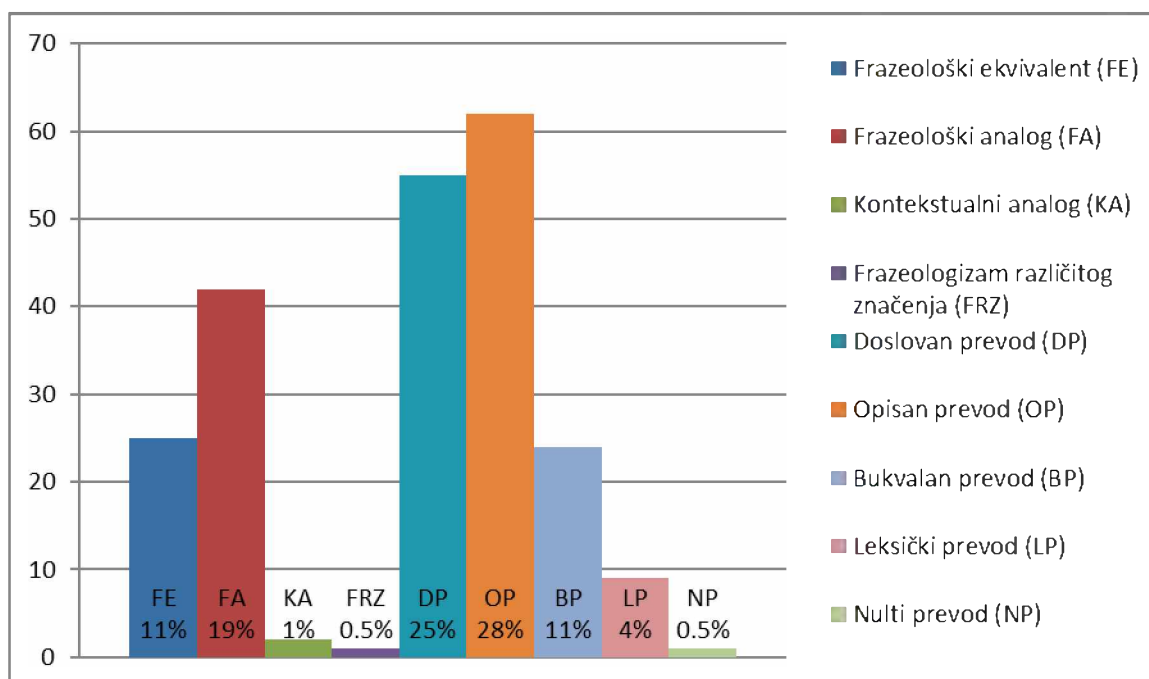
Histogram 8: Prevodna rješenja za idiome, Vajlz

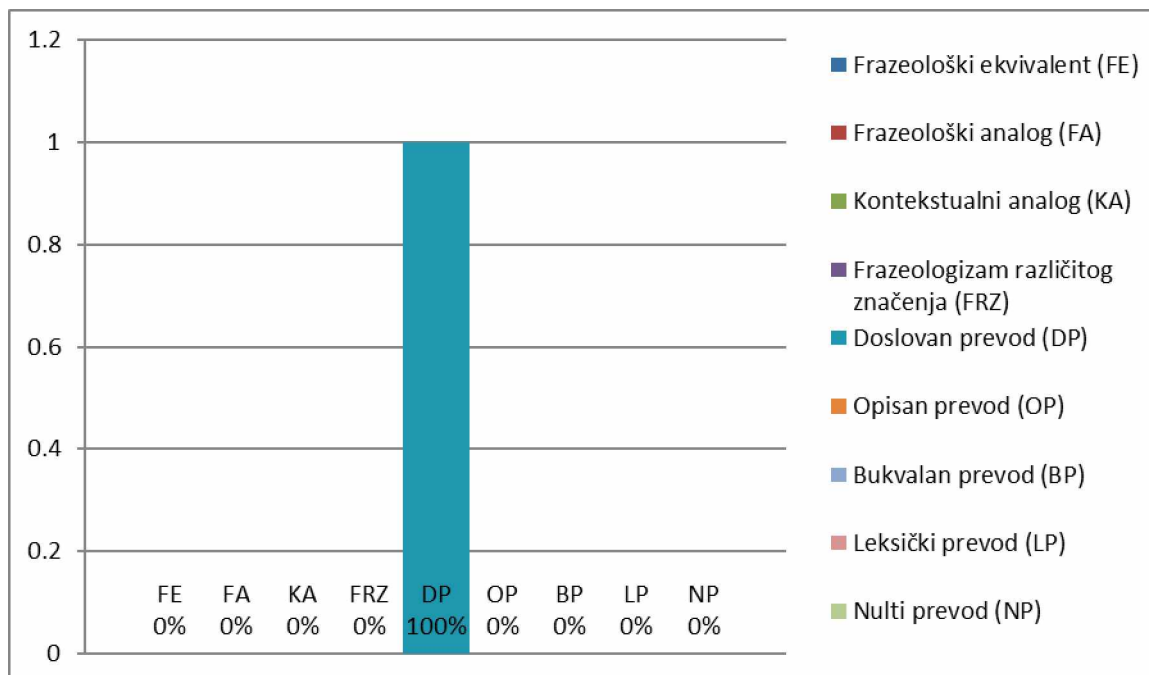
Histogram 9: Prevodna rješenja za idiome, Mrkić

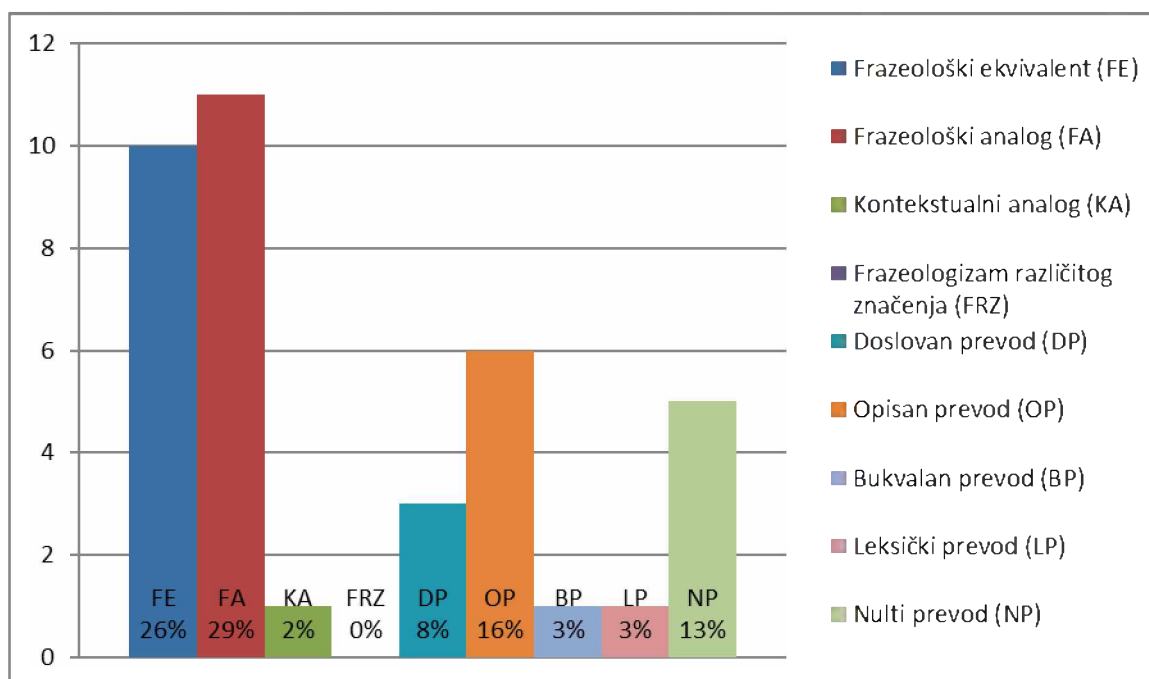
Histogram 10: Prevodna rješenja za idiome, Mihailović

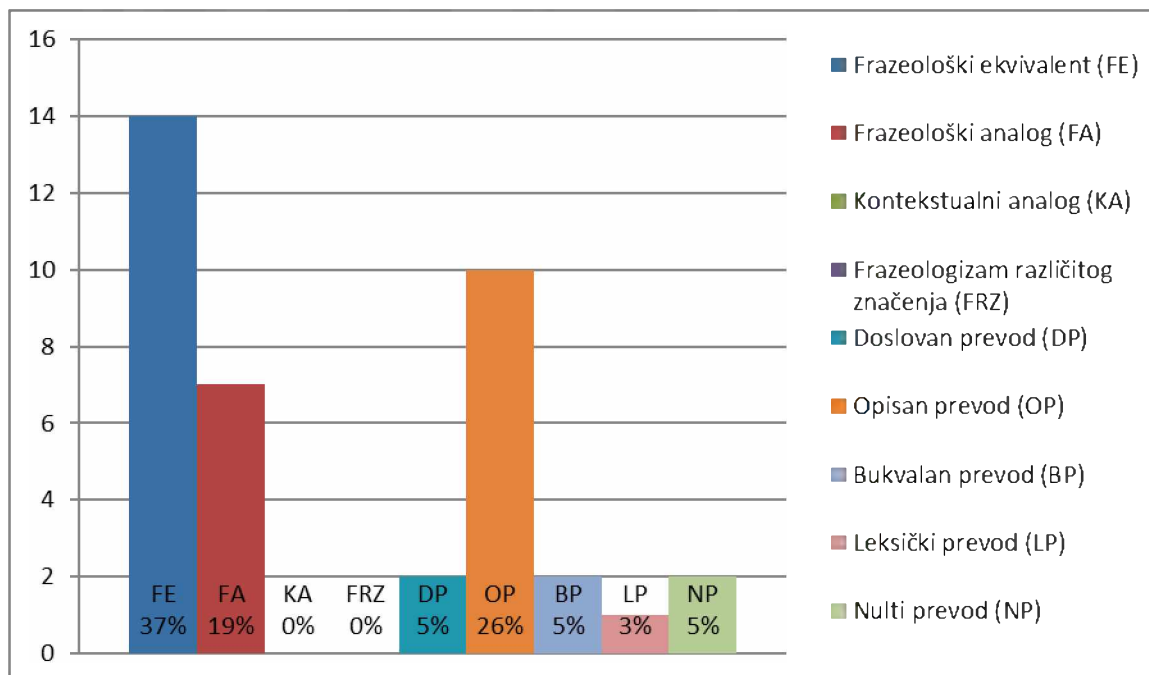
Histogram 11: Prevodna rješenja za idiome, Goj

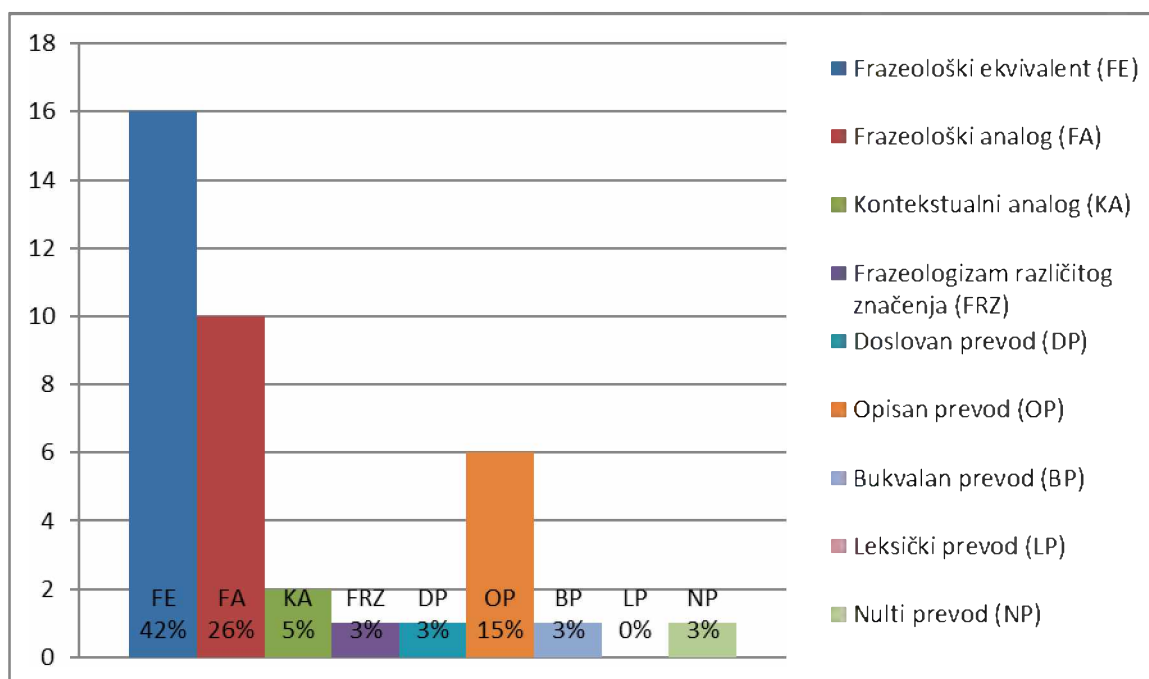
Histogram 12: Prevodna rješenja za idiome, Mening

Histogram 13: Prevodna rješenja za idiome, Savić-Rebac

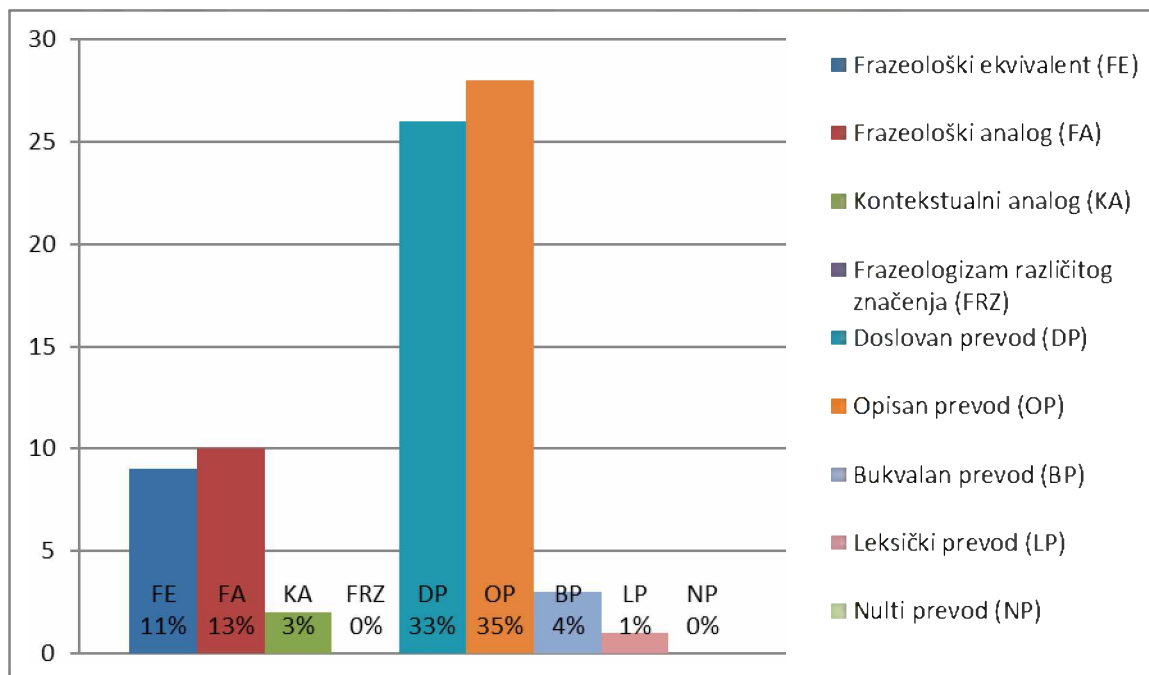
Histogram 14: Prevodna rješenja za idiome, Prvulović

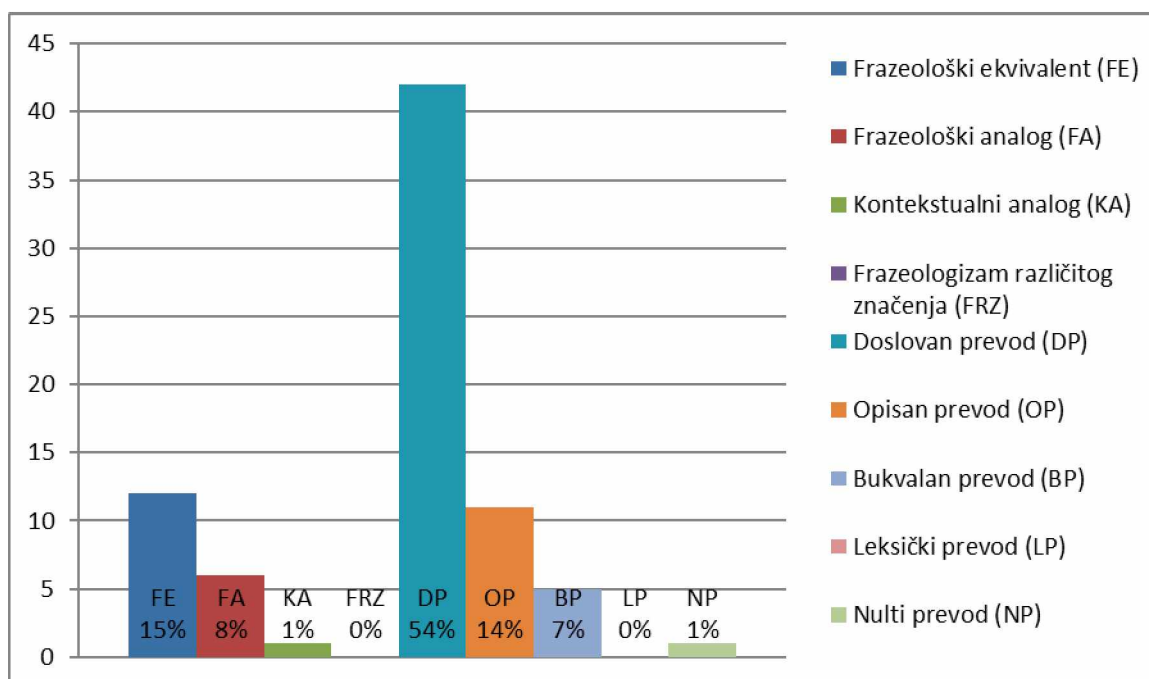
5.1.3. Poredbeni frazeologizmi

Kao što smo već u nekoliko navrata isticali, poredbeni frazeologizmi, uopšteno gledano, predstavljaju značajan izvor pri proučavanju različitih kulturnih stereotipa i metaforičkih modela reflektovanih u frazeološkim jedinicama. Analiza prevodnih supstituta za jedinice ovog žanra u najvećoj mjeri ukazuje na odsustvo (među)jezičkog izomorfizma, tj. na različite načine kategorizacije i metaforičke konceptualizacije određenih pojava u izvorniku i jeziku cilju, te na različite načine leksikalizacije koncepata koji su kulturološki uslovljeni. Specifičnosti u pogledu ocjenjivanja vanjezičke stvarnosti koje se reflektuju u (ne)podudaranju metaforičke i metonimijske konceptualizacije uzrokuju nižu zastupljenost međujezičkih formalno-značenjskih ekvivalenata, što se dalje, kada je prevodna ekvivalencija u pitanju, manifestuje u vidu poteškoća kako prilikom semantizacije, tako i prilikom pronalaženja prevodnih supstituta. Struktura prevodnih rješenja za poredbene frazeologizme *Gorskog vijenca* gdje je najzastupljeniji doslovan prevod u tom smislu predstavlja logičan ishod, ali svakako treba istaći i da dijelom nastaje kao rezultat odabira (egzotizujuće) prevodne strategije. Naime, na osnovu analize izvjesnog broja posvjedočenih primjera može se utvrditi da se prevodioci opredjeljuju za doslovan prenos ustaljenih poređenja i onda kada se u jeziku cilju mogu naći odgovarajući supstituti, tj. funkcijsko-komunikacijski ekvivalenti. To dalje ukazuje na isti odnos varijabilnih i invarijantnih semantičkih vrijednosti kao i kod prethodno analiziranih frazeoloških žanrova. Nema značajnijih razlika u zastupljenosti elemenata koji ukazuju na odomaćujuću, tj. postranjujuću prevodnu strategiju među prevodnim verzijama *Gorskog vijenca*, tj. hipoteza o retradukciji nije potvrđena. Kada je *Luča mikrokozma* u pitanju, udio nefrazeološkog prevoda je nešto veći u posljednjoj, dok je frazeološki prevod dominantan u prvoj retradukciji, što bi takođe značilo da se na osnovu datih podataka hipoteza o retradukciji ne potvrđuje. Uz izuzetak prve retradukcije, kalkovi i opisan prevod su, kao i kod supstituta za jedinice *Gorskog vijenca* najbrojniji, iako su disproporcije u procentualnoj zastupljenosti u sličnoj mjeri izražene samo u Prvulovićеvoj verziji, tj. u poslednjoj retradukciji. Imajući u vidu individualne razlike među prevodnim verzijama, ne mogu se formulisati opšti zaključci u pogledu odabira prevodne strategije i invarijantnih semantičkih vrijednosti. Na veću zastupljenost frazeološkog prevoda (u dvije od tri prevodne verzije) nego u prevodima *Gorskog vijenca* mogu uticati priroda djela, tj. samih jedinica koje su predmet analize, budući da je u *Gorskom vijencu* posvjedočen značajan broj kulturnospecifičnih i kulturno markiranih izraza.

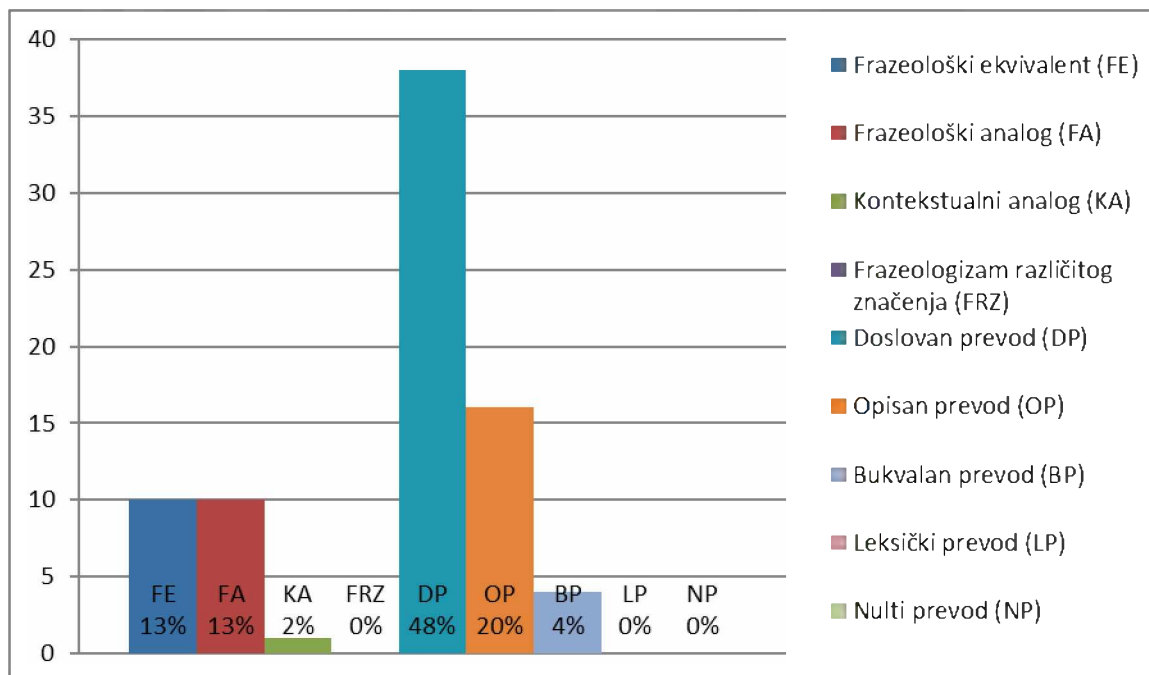
Histogram 15: Prevodna rješenja za poredbene frazeologizme, Vajlz

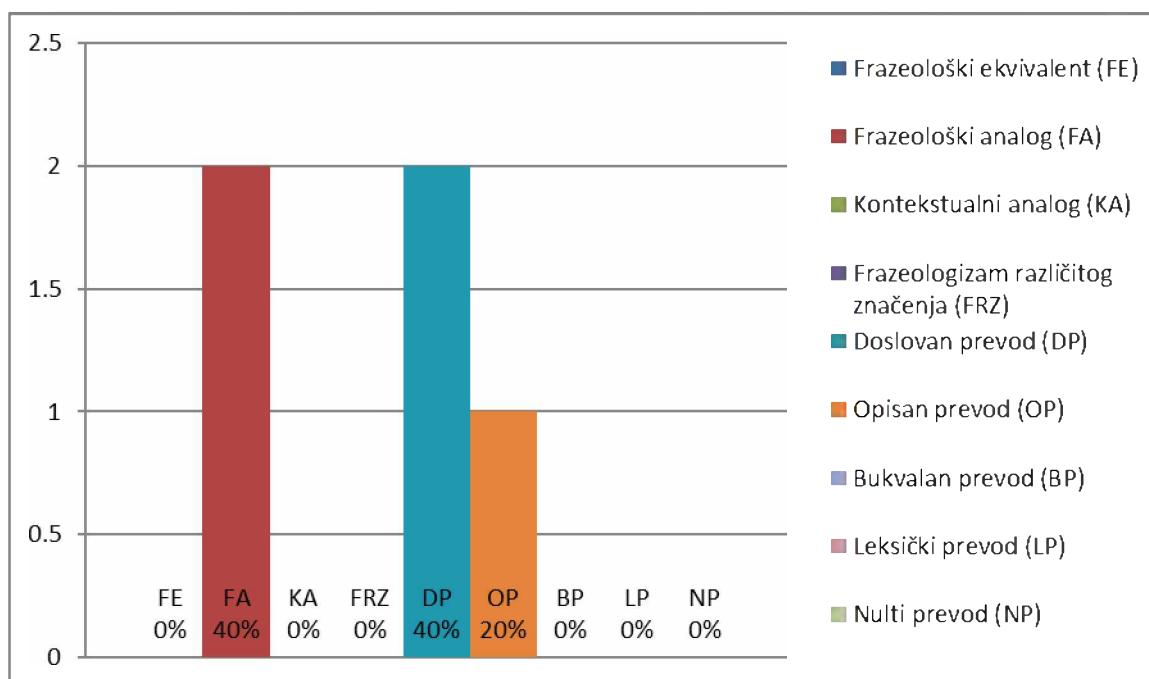
Histogram 16: Prevodna rješenja za poredbene frazeologizme, Mrkić

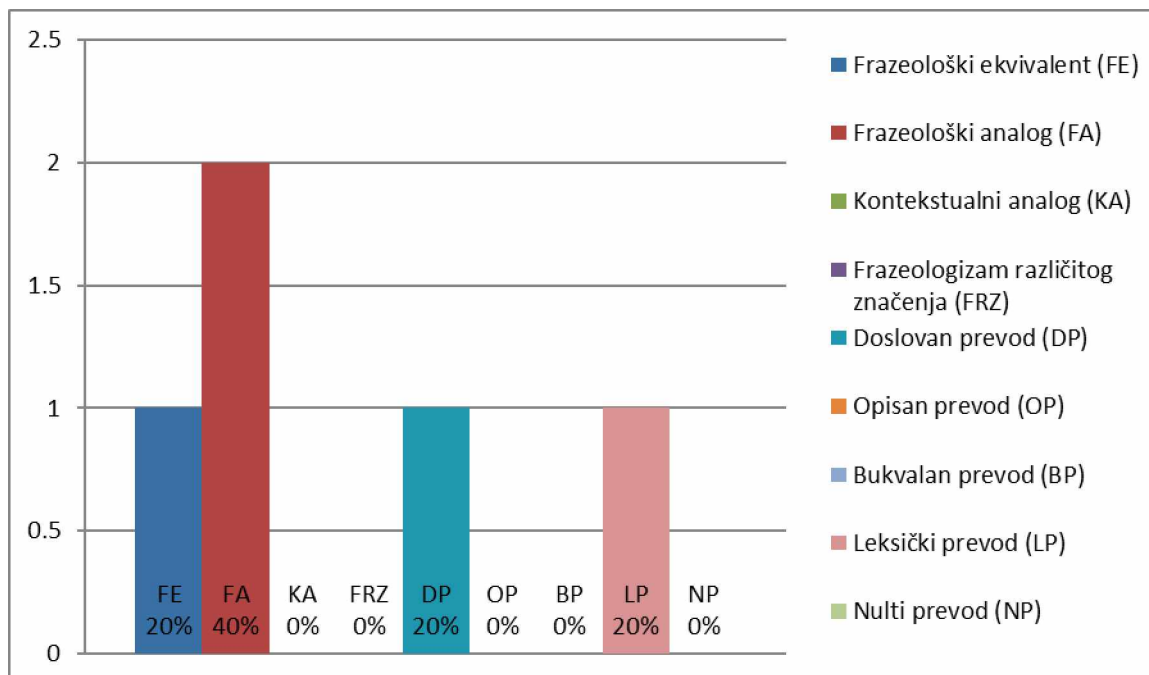
Histogram 17: Prevodna rješenja za poredbene frazeologizme, Mihailović

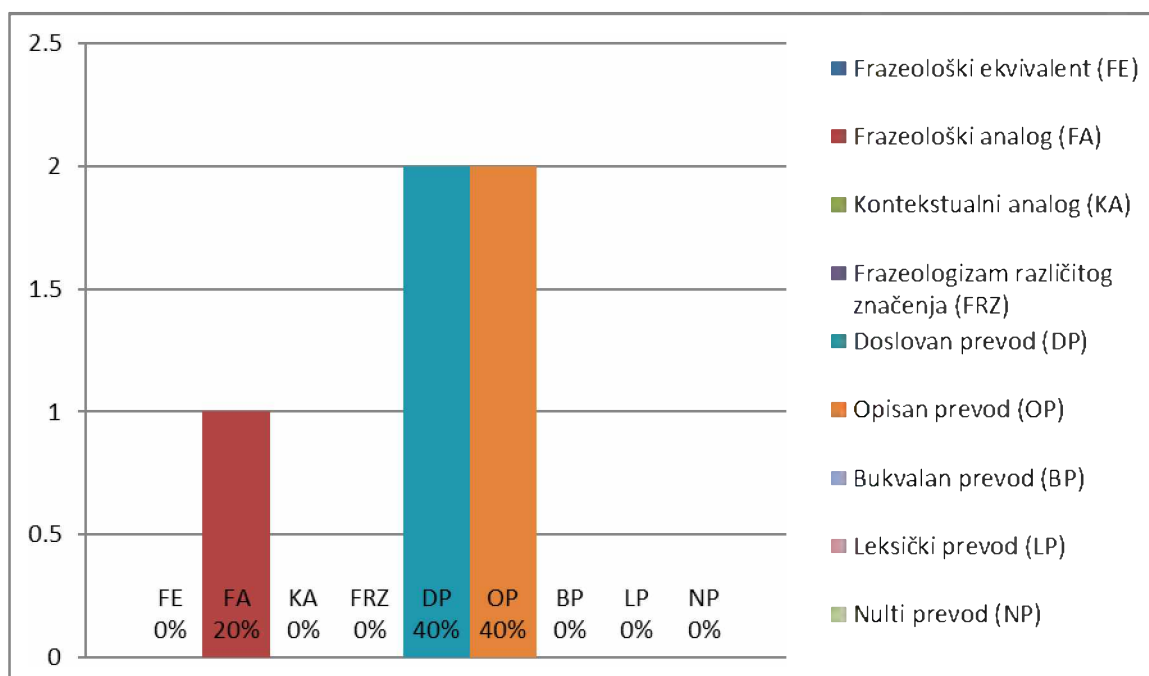
Histogram 18: Prevodna rješenja za poredbene frazeologizme, Mening

Histogram 19: Prevodna rješenja za poredbene frazeologizme, Savić-Rebac

Histogram 20: Prevodna rješenja za poredbene frazeologizme, Prvulović

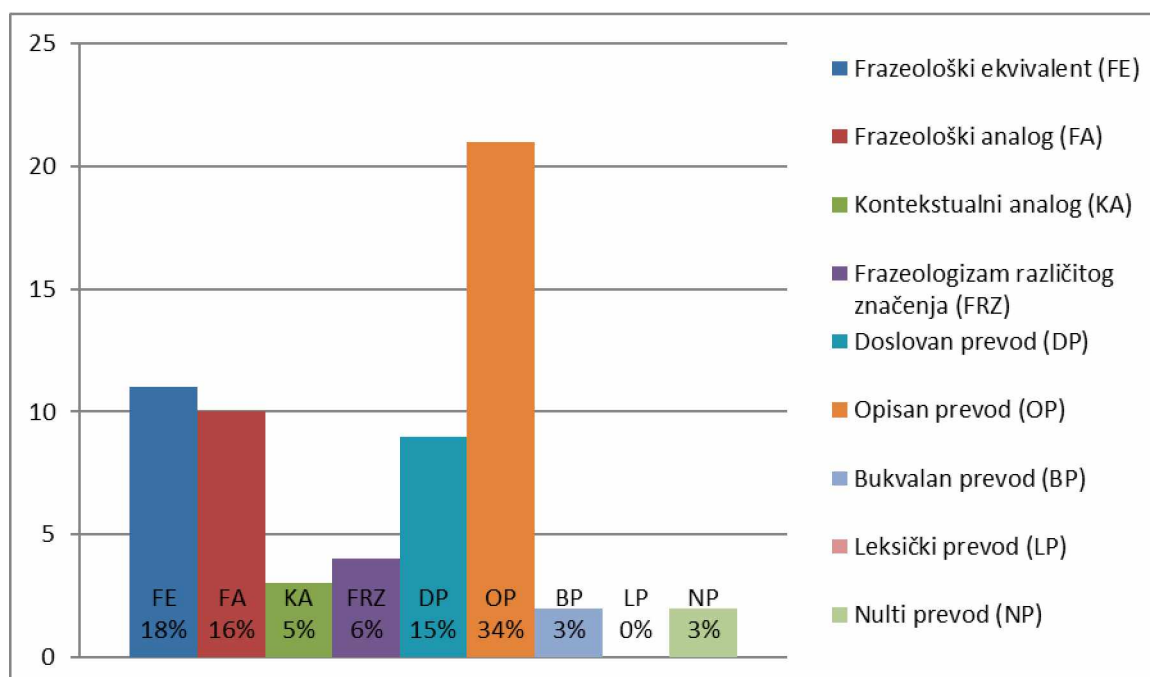

5.2. Komunikativni frazeologizmi

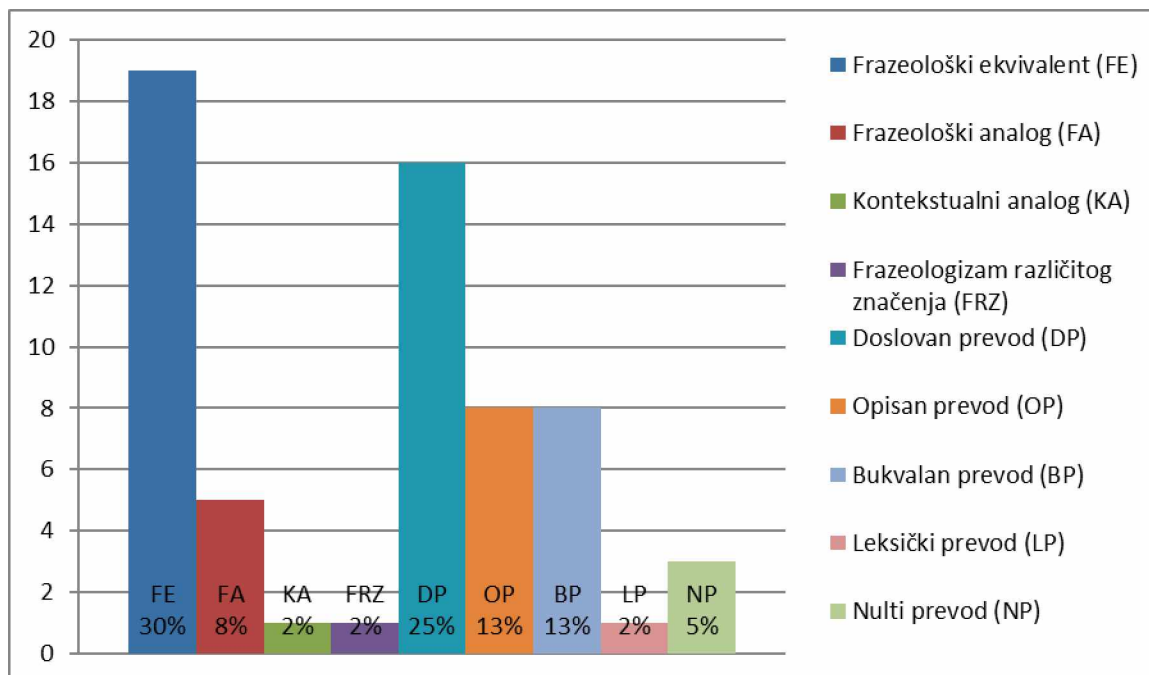
5.2.1. Uzrečice

Podaci dobijeni analizom prevodnih rješenja za uzrečice ukazuju na to da se hipoteza o retradukciji ne potvrđuje, budući da je udio frazeološkog prevoda najniži u prvom prevodu, dok se u svakoj narednoj retradukciji povećava. Iz navedenog se može zaključiti da se kao globalna prevodna strategija u prvom prevodu i retradukciji javlja postranjujuća, dok se u posljednjoj retradukciji broj jedinica karakterističnih za odomaćujuću strategiju uvećava. Ovakva struktura rješenja u poslednjoj retradukciji, prema našem mišljenju, nije rezultat opredjeljenja prevodioca za odomaćujuću strategiju, već nastaje zbog relativno niske zastupljenosti kulturnospecifičnih izraza u okviru date kategorije, u prilog čemu svjedoče izbori prevodnih modela za ostale frazeološke žanrove u navedenoj prevodnoj verziji. Budući da uzrečice predstavljaju kategoriju sa najvećom zastupljenošću adekvatnog prevoda, kako frazeološkog, tako i opisnog, tj. doslovnog, tako je i većina značenjskih i stilskih implikacija izraza uspješno prenešena u ciljni jezik. Analiza postojećih korespondenata pokazala je da se poteškoće pri transponovanju ovog segmenta frazeologije u jezik prevoda većinom vezuju za semantizaciju i dekomponovanje izraza (npr. uzrečice sa priloškom komponentom *prazno*), a rjeđe za pronalaženje prevodnih supstituta.

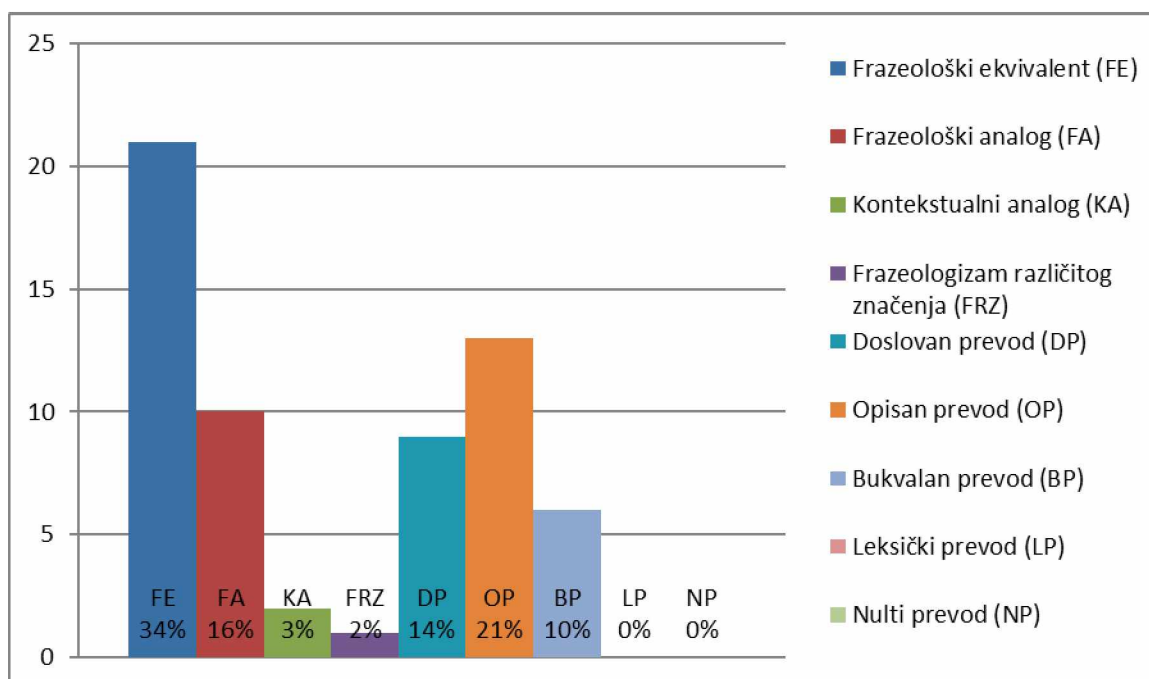
Histogram 21: Prevodna rješenja za uzrečice, Vajlz

Histogram 22: Prevodna rješenja za uzrečice, Mrkić

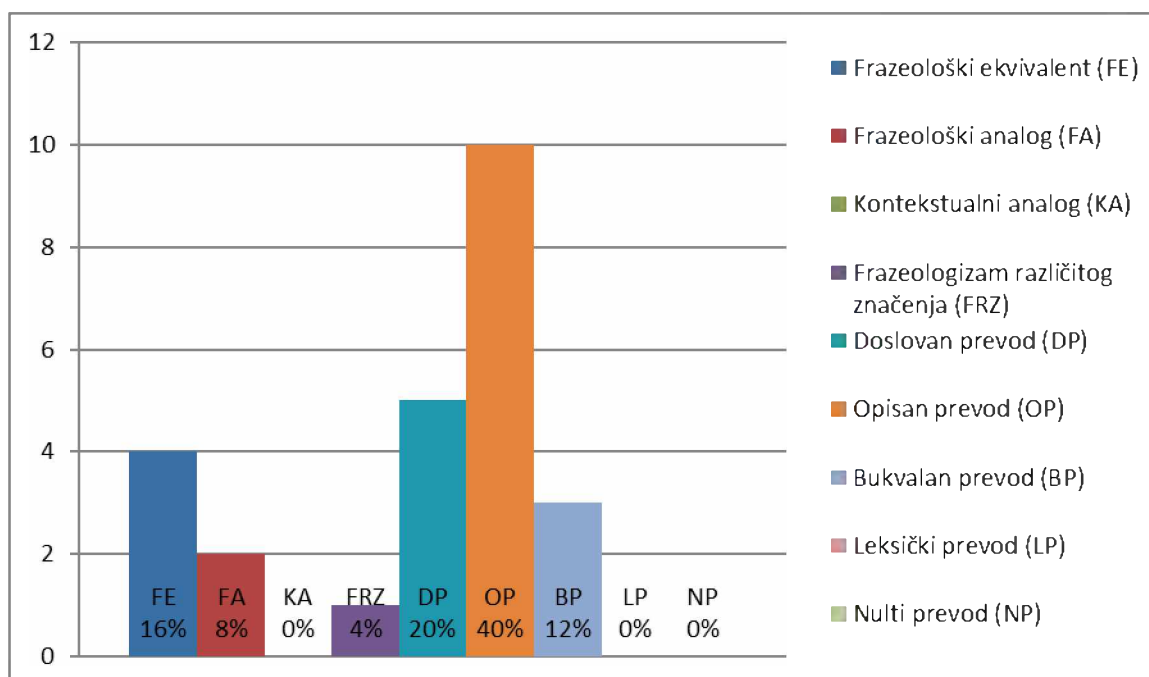

Histogram 23: Prevodna rješenja za uzrečice, Mihailović

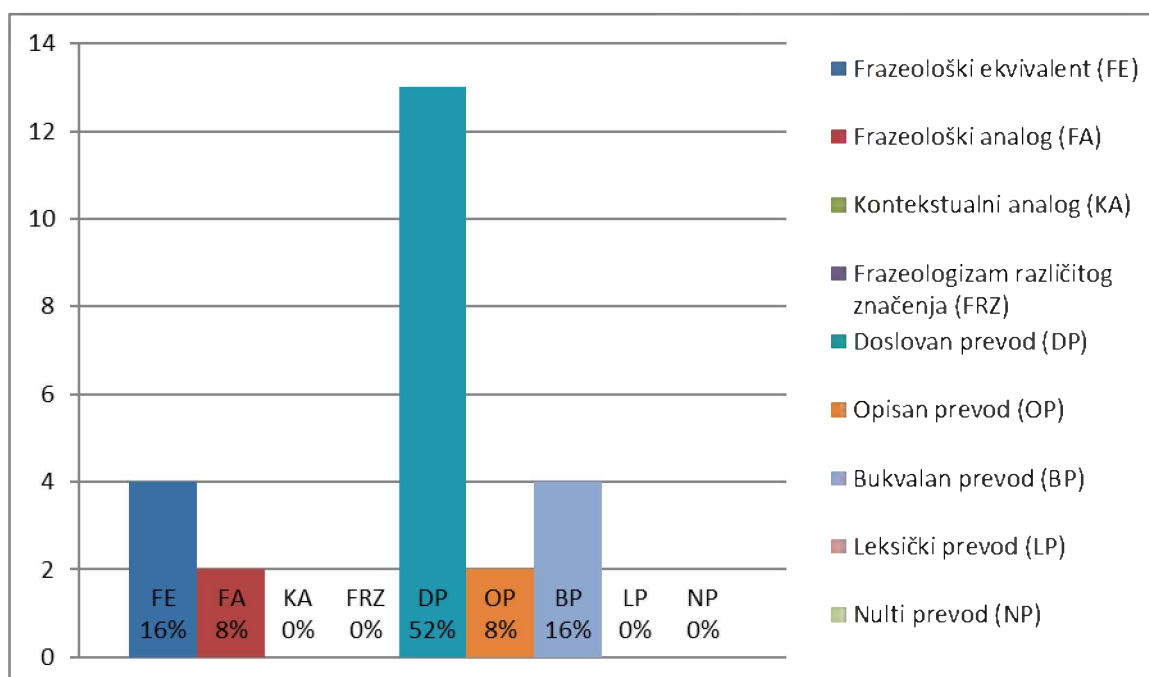

5.2.2. Kletve

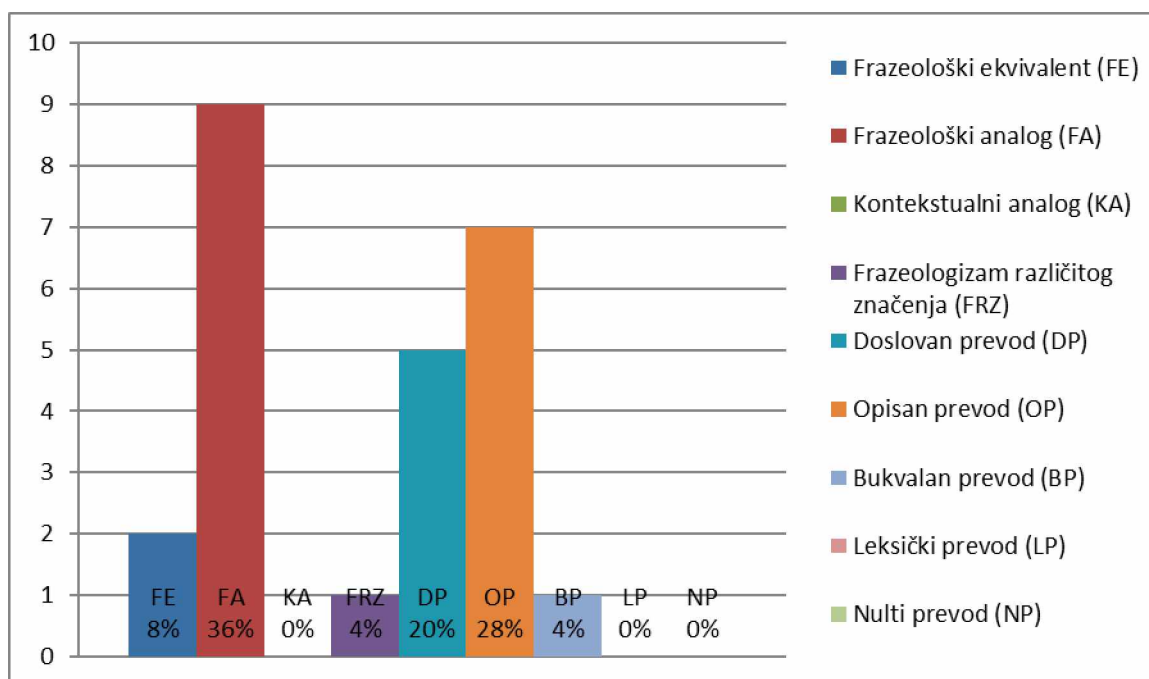
Govoreći o komunikativnim frazeologizmima kao povoljnim spremištima za različite kuturne sadržaje istakli smo da kletve, koje same po sebi predstavljaju jedan vid socijalne interakcije, najbolje oslikavaju upravo tu dimenziju kulture, te da se u njima reflektuje sistem vrijednosti jedne zajednice, etičke kategorije, poimanje pravde i sl. Imajući u vidu datu lingvokulturološku specifičnost velikog broja jedinica u okviru ove kategorije, struktura prevodnih rješenja u kojoj je doslovan prevod dominantan u skladu je sa očekivanom, a odabir egzotizujuće prevodne strategije se u značajnoj mjeri nameće sam po sebi. Problemi prilikom prevoda ovakvih jedinica, sudeći prema izvršenoj analizi, vezuju se kako za semantički sadržaj i kulturološke konotacije, tako i za specifičnu formalno-gramatičku strukturu samih jedinica. U strukturi rješenja značajan udio imaju i frazeološki korespondenti, s tim što takvi supstituti odgovaraju izvornim jedinicama bez izrazite lingvokulturološke pozadine. Budući da se prevodna entropija uglavnom odnosi na stilske i kulturološke implikacije, odnos varijabilnih i invarijantnih semantičkih vrijednosti i u okviru date kategorije ostaje nepromijenjen. Hipoteza o retradukciji se na osnovu podataka za prevodne supstitute kletvi u *Gorskom vijencu* ne potvrđuje, budući da između prvog prevoda i prve retradukcije nema značajnijih razlika u zastupljenosti frazeološkog/nefrazeološkog prevoda, dok veća zastupljenosti frazeoloških korespondenata u posljednjoj retradukciji ukazuje na prilagođavanje jeziku cilju, tj. tendencije svojstvene domestikujućoj strategiji. Na osnovu prevodnih rješenja za kletve posvjedočene u *Luči mikrokozma* moglo bi se zaključiti da se prevodioci opredjeljuju za domestikujuću strategiju, tj. koriste supstitute svojstvene jeziku cilju, odnosno izostavljaju kletvu u potpunosti. Treba naglasiti da pojava nultog prevoda u konkretnom slučaju može biti uzrokovana i već pomenutim poteškoćama pri rekonstrukciji izvornih jedinica, naročito u onom dijelu gdje je specifična formalno-gramatička struktura predstavljala prepreku pri pravilnoj semantizaciji izraza.

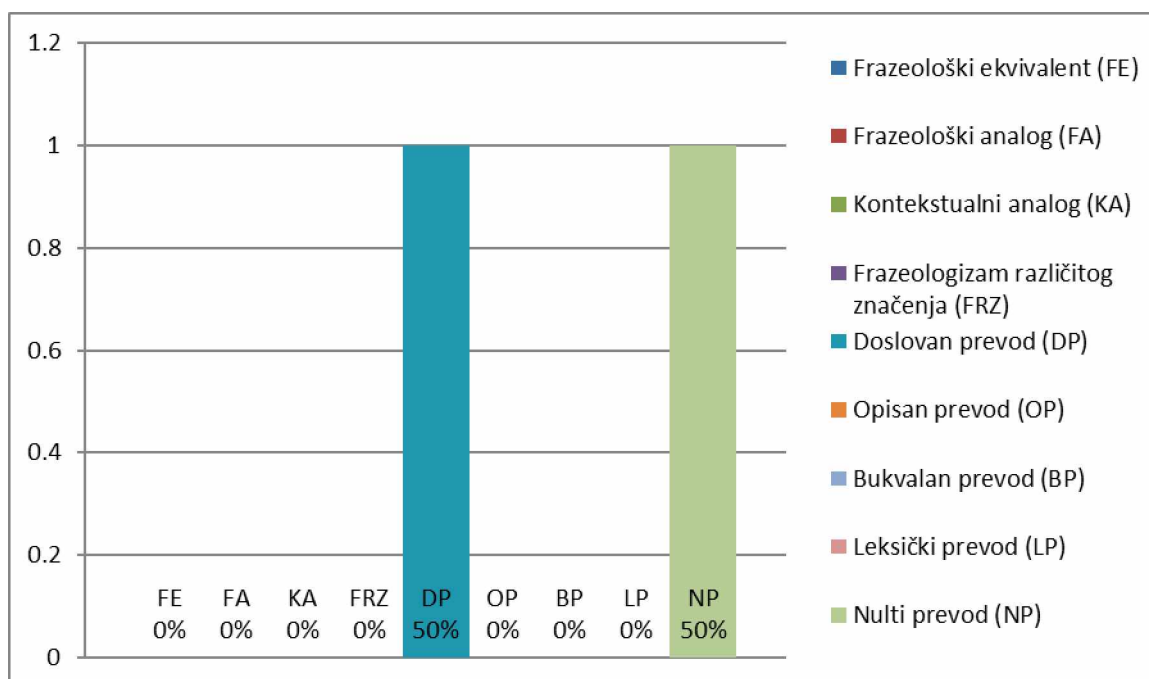
Histogram 25: Prevodna rješenja za kletve, Mrkić

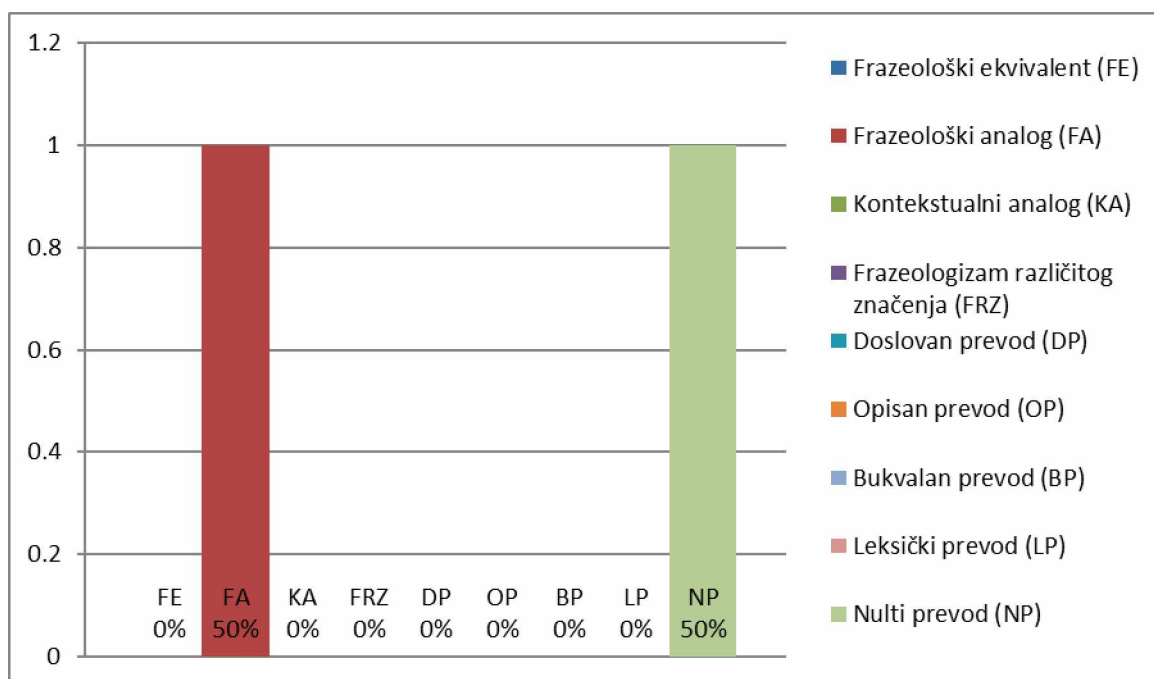
Histogram 26: Prevodna rješenja za kletve, Mihailović

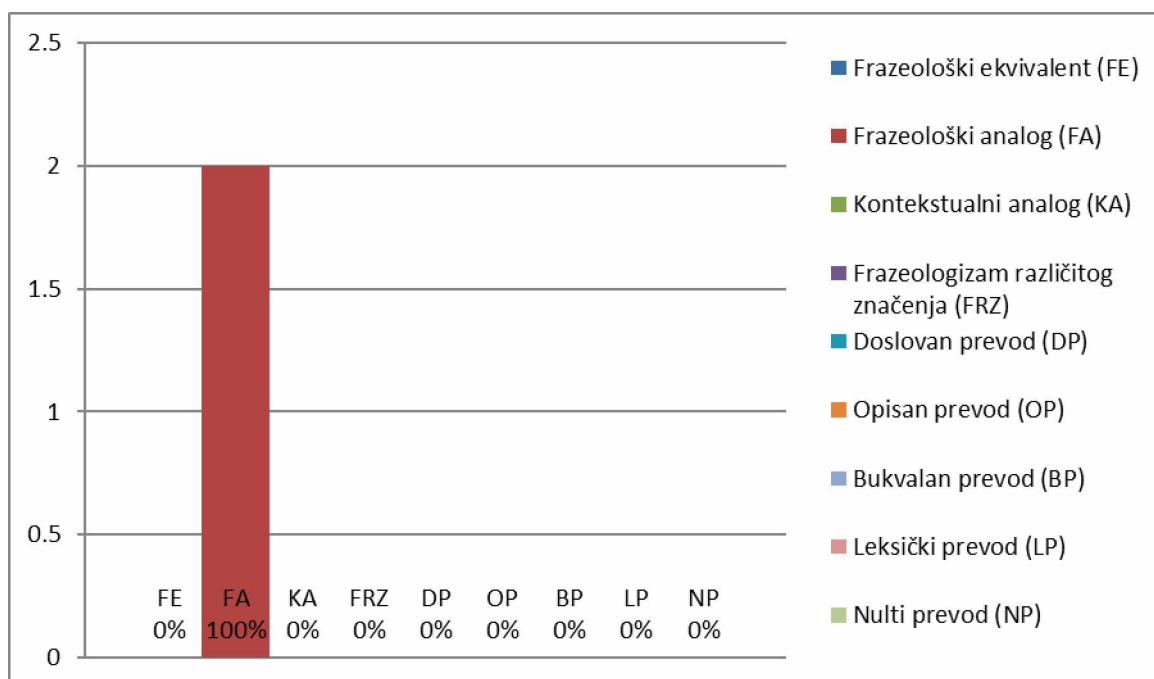
Histogram 27: Prevodna rješenja za kletve, Mening

Histogram 28: Prevodna rješenja za kletve, Savić-Rebac

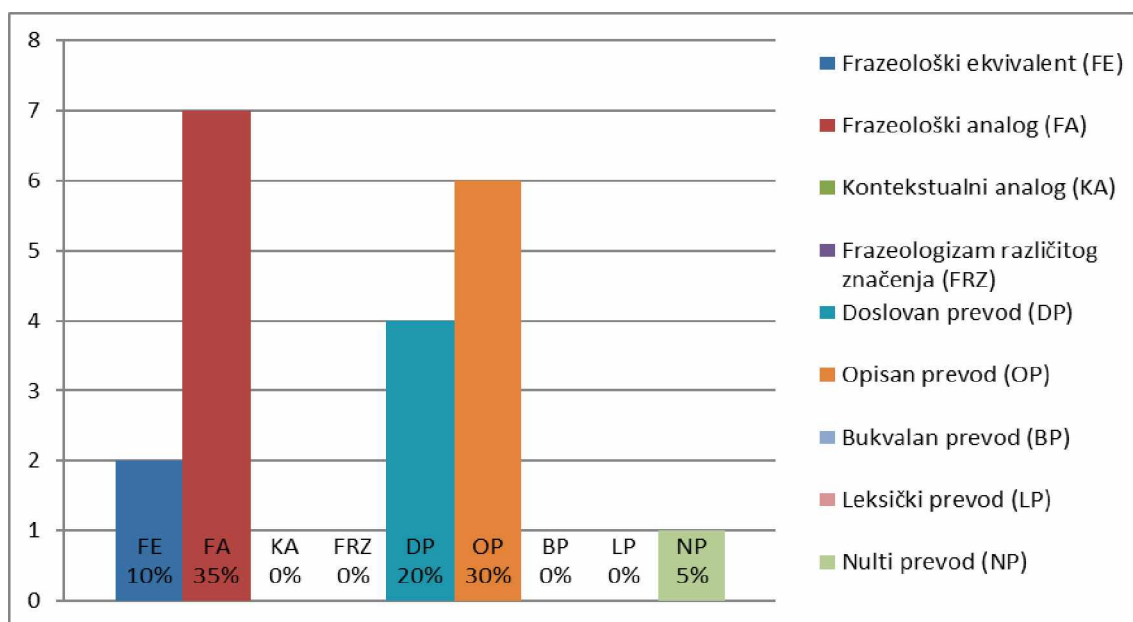
Histogram 29: Prevodna rješenja za kletve, Prvulović

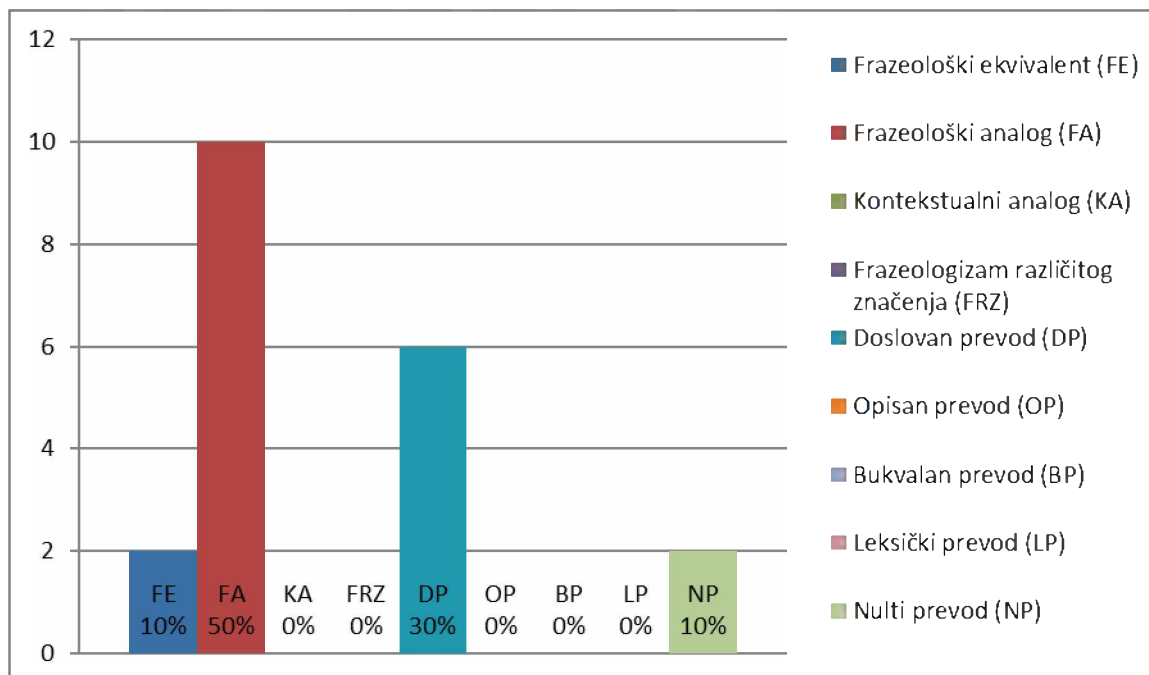
5.2.3. Zakletve

Na osnovu uvida u strukturu prevodnih rješenja zakletvi iz *Gorskog vijenca* moglo bi se zaključiti da su izvorne jedinice iz date kategorije prevedene uglavnom frazeološki, te da su, kada je ovaj segment frazeologije u pitanju, primijenjeni prevodilački mehanizmi karakteristični za domestikujuću strategiju. Na osnovu analize pojedinačnih primjera dolazimo do zaključka da je ovakva struktura supstituta prvestveno rezultat činjenice da je u prevodu uspješno ostvarena formalno-gramatička ekvivalencija, tj. da su izvorne jedinice prevedene upravo kao zakletve, pri čemu su u ciljnom jeziku korišćeni veoma produktivni i frekventni obrasci. Na planu formalno-semantičke korespondencije, funkcionalni ekvivalenti su uspješno pronađeni za većinu izraza u okviru datog žanra, dok izuzetke, očekivano, predstavljaju jedinice sa elementima kulturološkog i nacionalnog kolorita. Kod prenošenja ove vrste implikacija djelimično je primjenjena postranjujuća strategija, tj. zadržani su kulturno specifični elementi, ali su izostali prevodilački mehanizmi kojima se čitaocu približava njihov sadržaj, čime se potvrđuju zaključci vezani za varijantne i invarijantne semantičke vrijednosti navedeni za prethodno analizirane frazeološke žanrove. U okviru date kategorije u *Luči mikrokozma* posvjedočen je samo jedan primjer koji je takođe preveden formalnim korespondentom i doslovno, tj. opisno, pa su primjetne izvjesne sličnosti u odabiru prevodnih modela, pod uslovom da se o istim može govoriti bez reprezentativnog broja primjera.

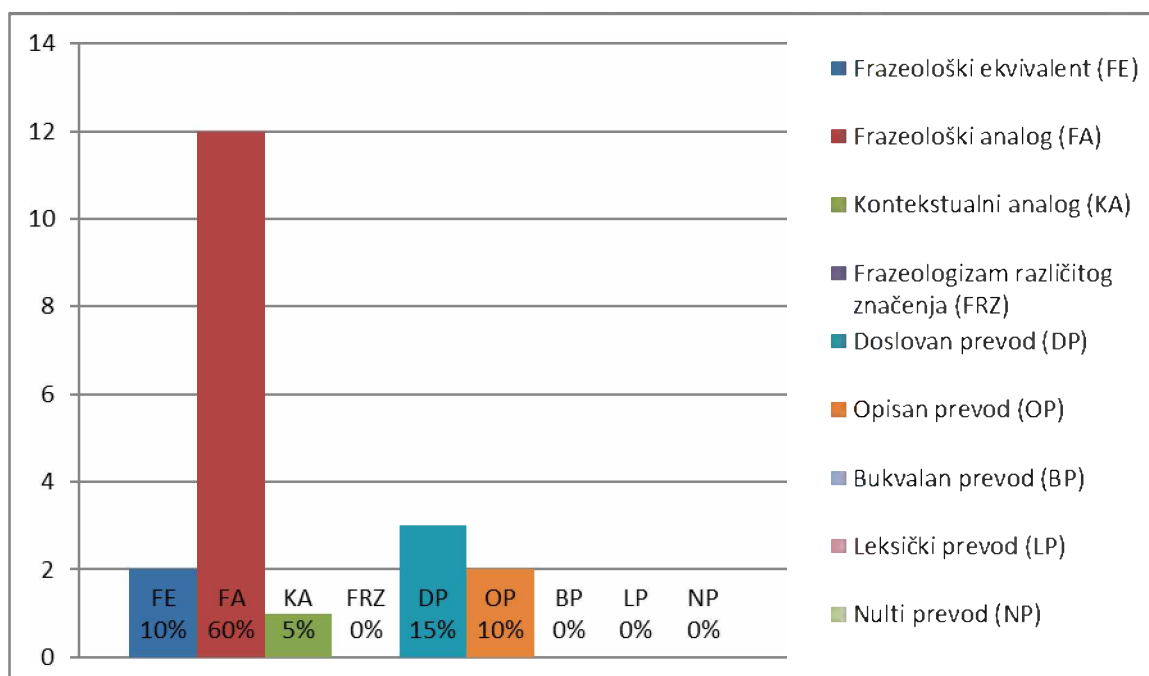
Histogram 30: Prevodna rješenja za zakletve, Vajlz

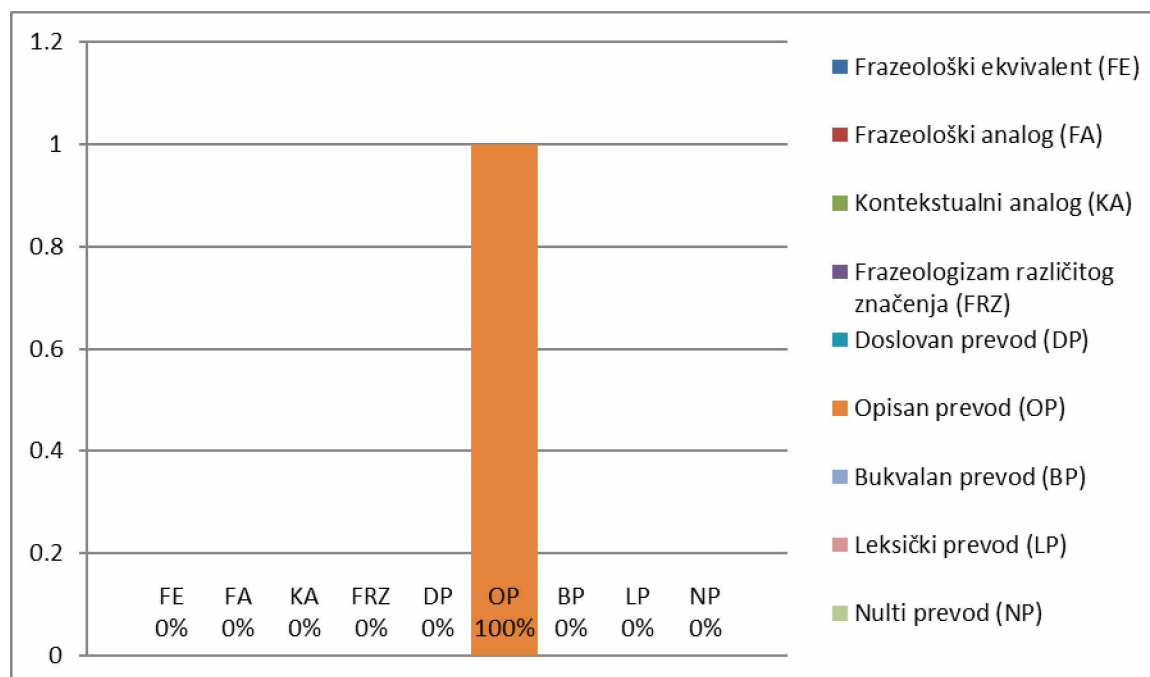
Histogram 31: Prevodna rješenja za zakletve, Mrkić

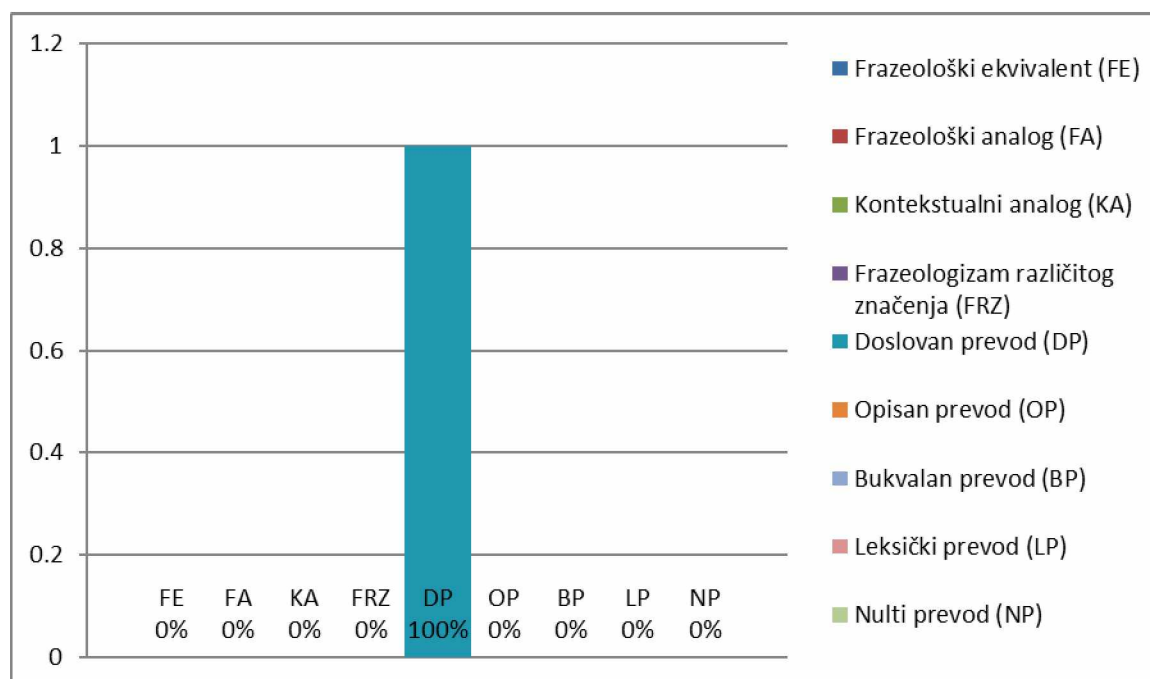
Histogram 32: Prevodna rješenja za zakletve, Mihailović

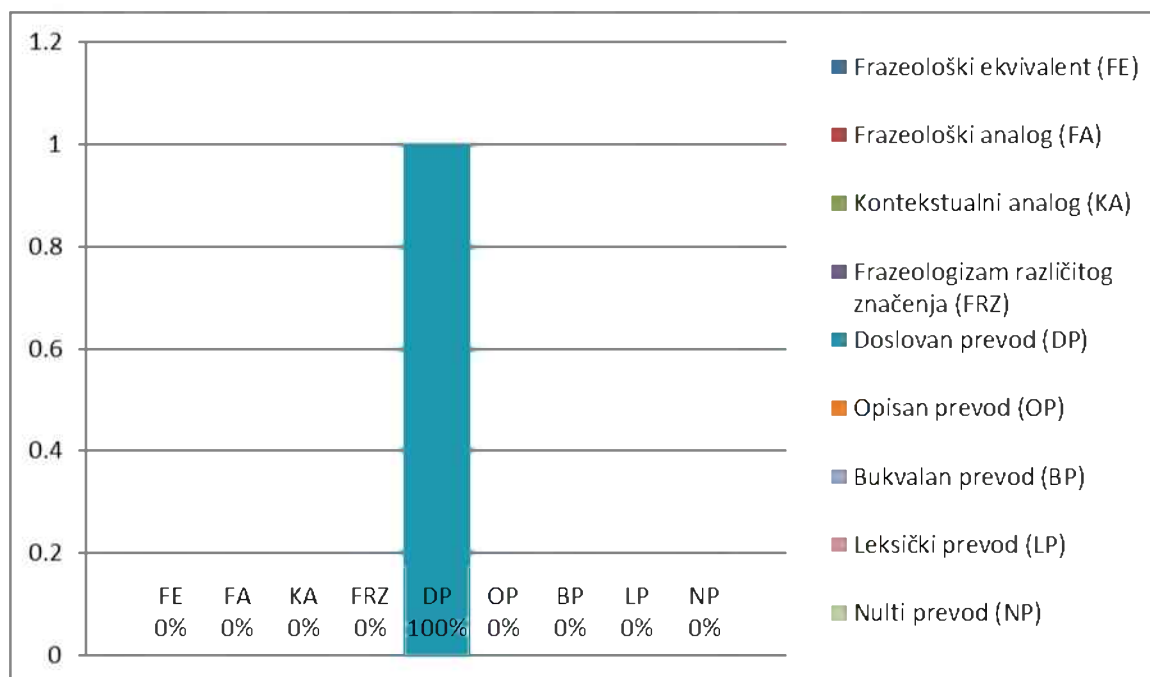
Histogram 33: Prevodna rješenja za zakletve, Mening

Histogram 34: Prevodna rješenja za zakletve, Savić-Rebac

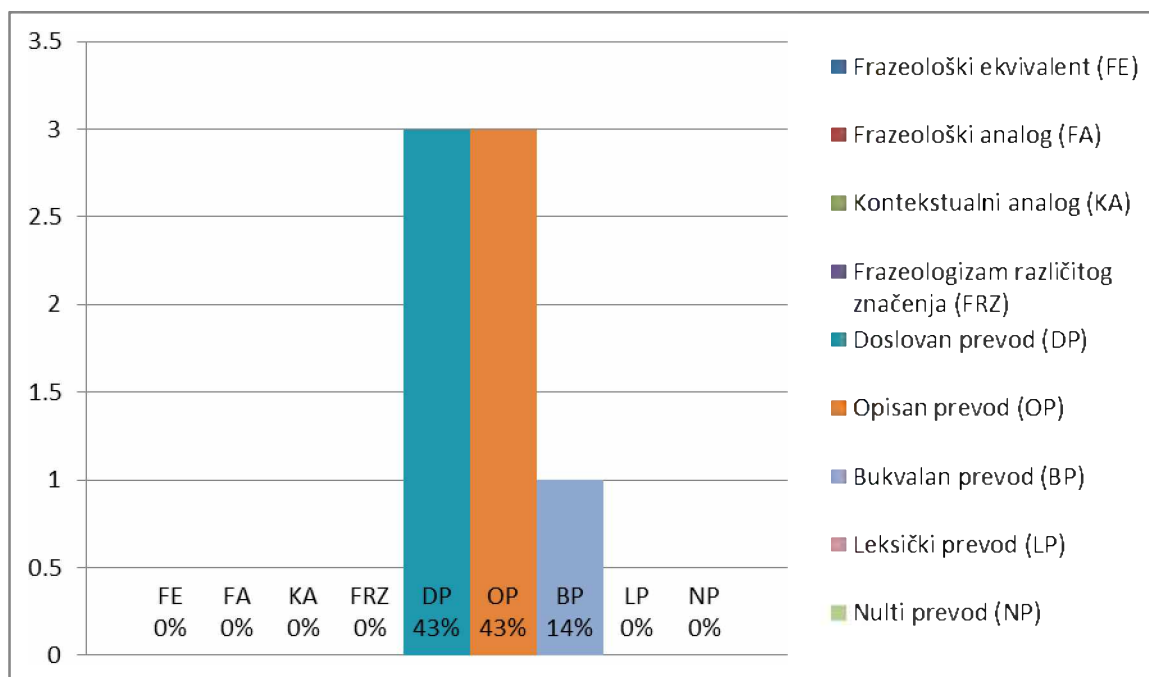
Histogram 35: Prevodna rješenja za zakletve, Prvulović

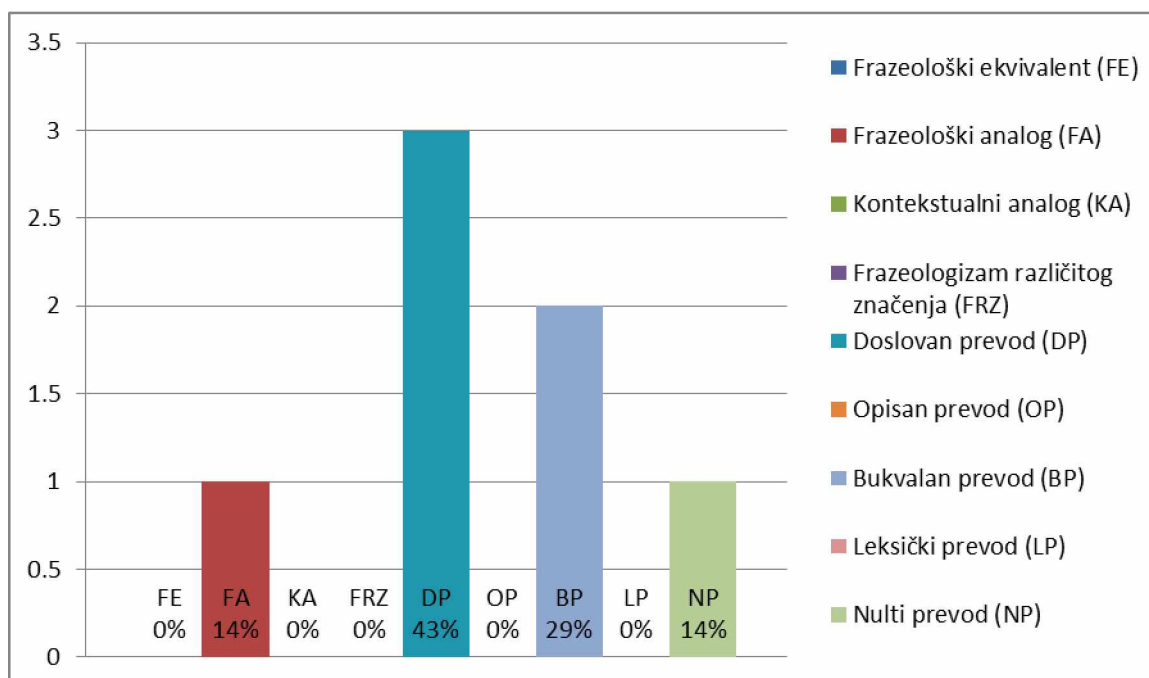
5.2.4. Izreke

Zaključci koji se mogu formulirati za kategoriju izreka gotovo su identični onim do kojih dolazimo analizirajući poslovice, pa ćemo ovdje samo ukazati na paralele, a detaljnija objašnjenja iznijeti u odjeljku koji slijedi. Podudaranja se javljaju u odnosu na sljedeće parametre: uticaj zastupljenosti autorskih modifikacija na odabir prevodnih metoda, postranjujuća globalna prevodna strategija i invarijantne/varijantne semantičke vrijednosti. Kao što se na osnovu kvantitativnih podataka može vidjeti, hipoteza o retradukciji se ne potvrđuje, budući da prva retradukcija odstupa od prvog prevoda u smjeru veće zastupljenosti elemenata odomaćujuće prevodne strategije, tj. frazeoloških korespondenata.

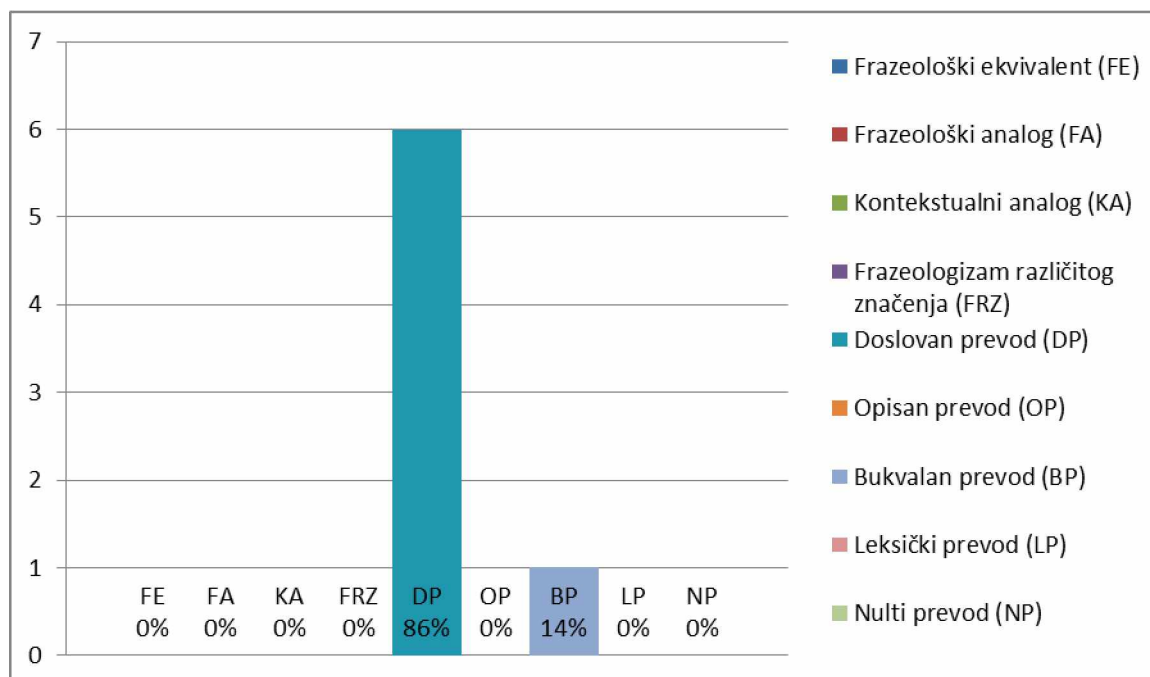
Histogram 36: Prevodna rješenja za izreke, Vajlz

Histogram 37: Prevodna rješenja za izreke, Mrkić

Histogram 38: Prevodna rješenja za izreke, Mihailović

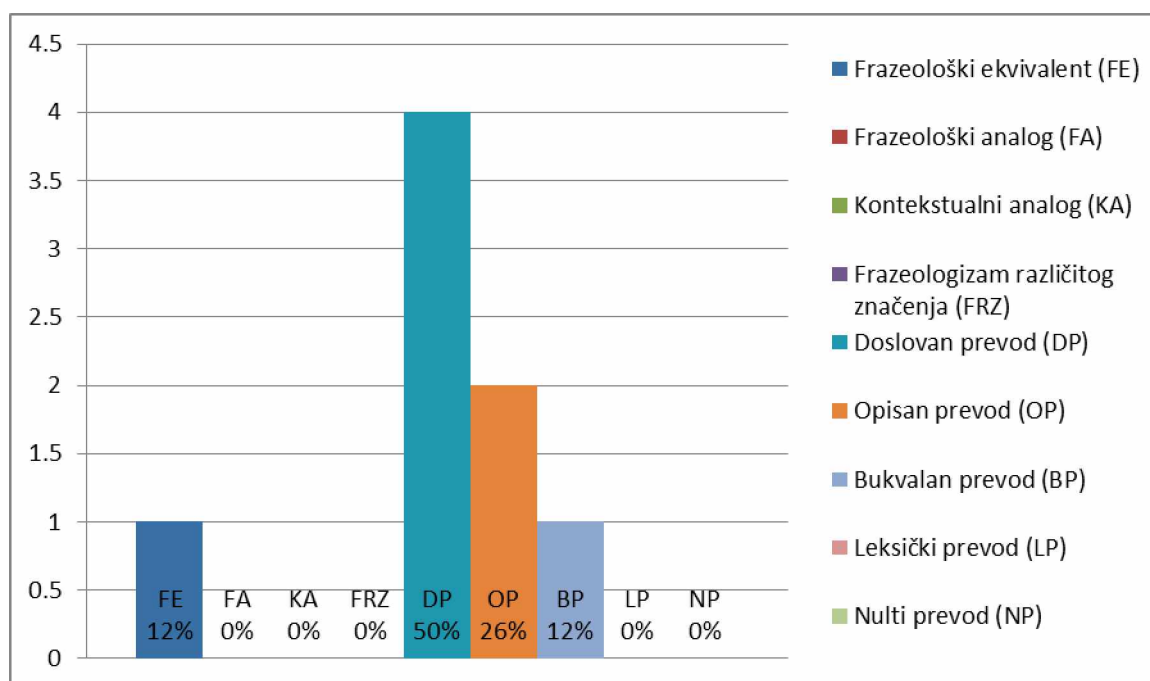

5.2.5. Poslovice

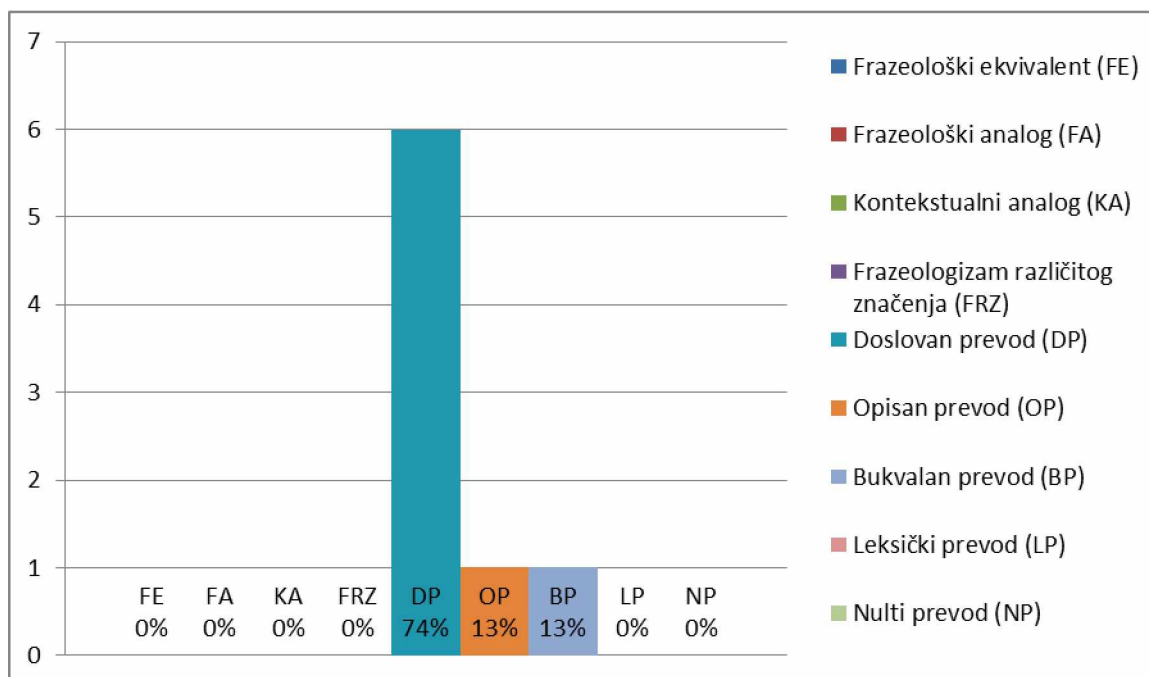
Prevodna rješenja u okviru kategorije poslovice na dobar način ilustruju problematiku pravilne semantizacije i/ili pronalaženja prevodnih ekvivalenata za frazeološke jedinice koje se ne javljaju u kanoničkom obliku, već kao varijantni oblici ili, u konkretnom slučaju, autorske modifikacije. U tom smislu, analizirani primjeri ukazuju na činjenicu da se kod prevoda frazeologizama, čak i kada nijesu kulturološki specifični ili markirani, a pri tome se ne javljaju se u konvencionalizovanom obliku, najčešće primjenjuje metod doslovnog prenosa. Takav pristup u biti može biti uslovljen svjesnim odabirom prevodilačke strategije, koja bi, u skladu sa prirodom izvornog djela, u konkretnom slučaju bila usmjerena na očuvanje specifičnosti originala i bogaćenje ciljnog jezika sredstvima izvornika. Sa druge strane, ovakva vrsta korespondencije, kako je tvrdio i Berman (1999) predstavlja optimalno rješenje ukoliko se sačuvaju izvorni elementi, a istovremeno se upućuje i na ekvivalentan izraz u jeziku cilju. Budući da je za poslovice pored semantičke veoma važna i formalna struktura, jedan od načina da se pomenuta korespondencija postigne je da se u prevodu sačuvaju karakteristični strukturni modeli i tzv. poslovični markeri. Ukoliko imamo u vidu da su rješenja ovakve vrste u prevodnim verzijama

Gorskog vijenca izostala, smatramo da je na odabir metode doslovnog prevoda u najvećoj mjeri uticala upravo visoka zastupljenost autorskih modifikacija u okviru date kategorije. Na osnovu navedenih podataka može se zaključiti da se, kada su invarijantne semantičke vrijednosti u pitanju, i u ovom frazeološkom žanru daje prioritet denotativnom značenju, dok se entropija u najvećoj mjeri javlja na stilskoj ravni. U odnosu na hipotezu o retradukciji ne može se definisati zaključak precizan u onoj mjeri u kojoj je to moguće za kategoriju stalnih epiteta. Iako postoje određene naznake da retradukcija ide u smjeru dalje egzotizacije (u prvoj verziji su zastupljeni frazeološki ekvivalenti, i shodno tome, manji broj kalkova), razlike nijesu u toj mjeri izražene, naročito između dvije retradukcije, da bi se moglo tvrditi da se data hipoteza potvrđuje.

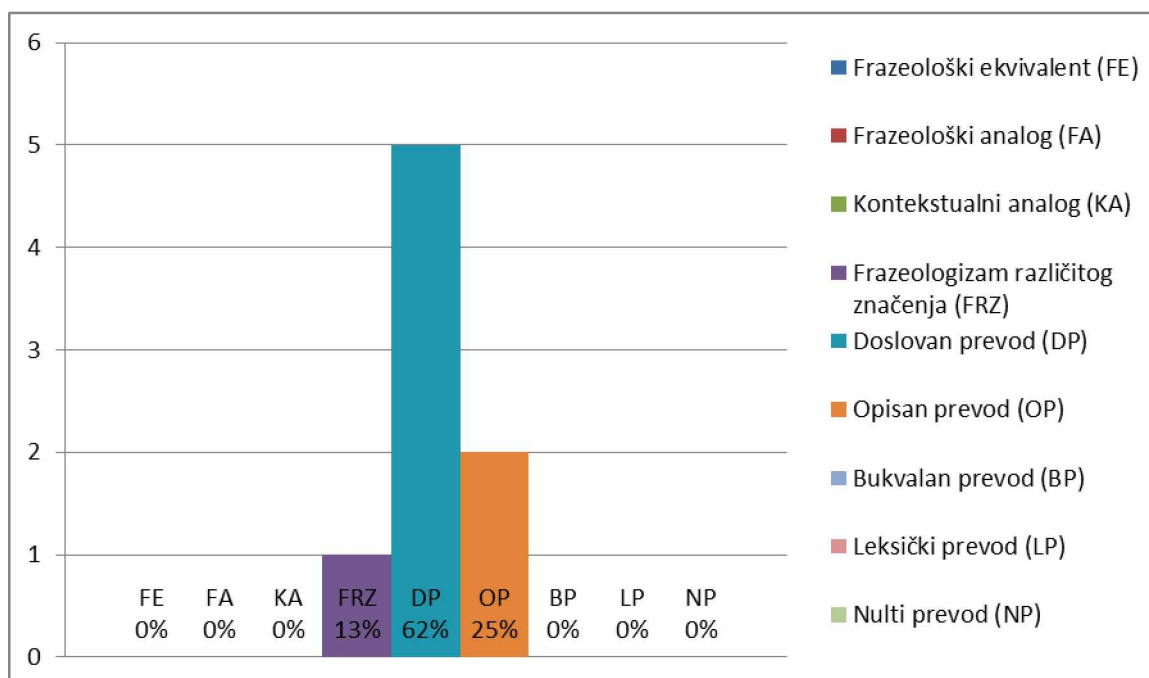
Histogram 39: Prevodna rješenja za poslovice, Vajlz

Histogram 40: Prevodna rješenja za poslovice, Mrkić

Histogram 41: Prevodna rješenja za poslovice, Mihailović

5.3. Ukupna struktura prevodnih rješenja

Ukupna struktura prevodnih korespondenata i udio različitih kategorija prevoda u svakom od frazeoloških žanrova za *Gorski vijenac* prikazani su u Tabeli 1., a za *Luču mikrokozma* u Tabeli 2.

Tabela 1. Struktura prevodnih rješenja po frazeološkim žanrovima (Gorski vijenac)

		Referencijalni frazeologizmi			Komunikativni frazeologizmi				
		Stalni epiteti	Idiomi	Poredbeni frazeologizmi	Uzrečice	Kletve	Zakletve	Izreke	Poslovice
Frazeološki prevod	Ekvivalenti	6 (5%)	68 (10.26%)	31 (13.8%)	51 (27.42%)	10 (13.33%)	6 (10%)	0	1 (4.17%)
	Analozi	27 (22.5%)	122 (18.4%)	26 (10.97%)	25 (13.44%)	13 (17.33%)	29 (48.33%)	1 (4.76%)	0
	Kontekstualni i analozi	1 (0.83%)	10 (1.51%)	4 (1.69%)	6 (3.23%)	0	1 (1.67%)	0	0
	Frazeologizam i različitog značenja	0	9 (1.36%)	0	6 (3.23%)	2 (2.67%)	0	0	1 (4.17%)
Nefrazeološki prevod	Doslovan	22 (18.33%)	163 (24.59%)	107 (45.15%)	34 (18.28%)	23 (30.67%)	13 (21.67%)	12 (57.14%)	15 (62.5%)
	Opisni	34 (28.33%)	166 (25.04%)	55 (23.21%)	42 (22.58%)	19 (25.33%)	8 (13.33%)	3 (14.29%)	5 (20.83%)
	Bukvalan	24 (20%)	96 (14.48%)	12 (5.06%)	16 (8.6%)	8 (10.67%)	0	4 (19.05%)	2 (8.33%)
	Leksički	1 (0.83%)	25 (3.77%)	1 (0.42%)	1 (0.54%)	0	0	0	0
Nulti prevod		5 (4.17%)	4 (0.6%)	1 (0.42%)	5 (2.69%)	0	3 (5%)	1 (4.76%)	0

Tabela 2. Struktura prevodnih rješenja po frazeološkim žanrovima (Luča mikrokozma)

		Referencijalni frazeologizmi			Komunikativni frazeologizmi				
		Stalni epiteti	Idiomi	Poredbeni frazeologizmi	Uzrečice	Kletve	Zakletve	Izreke	Poslovice
Frazeološki prevod	Ekvivalenti	1 (20%)	40 (35.09%)	1 (6.67%)	0	0	0	0	0
	Analozi	5 (33.33%)	28 (24.56%)	5 (33.33%)	0	50 (50%)	0	0	0
	Kontekstualni i analozi	0	3 (2.63%)	0	0	0	0	0	0
	Frazeologizam i različitog značenja	0	1 (0.88%)	0	0	0	0	0	0
Nefrazeološki prevod	Doslovan	1 (6.67)	6 (5.26%)	5 (33.33%)	0	1 (16.67%)	2 (66.67%)	0	0
	Opisni	1 (6.67)	22 (19.3%)	20 (20%)	0	0	1 (33.33%)	0	0
	Bukvalan	1 (6.67)	4 (3.51%)	0	0	0	0	0	0
	Leksički	0	2 (1.75%)	1 (6.67%)	0	0	0	0	0
Nulti prevod		4 (26.67%)	8 (7.02%)	0	0	2 (33.33%)	0	0	0

Zaključci formulisani u završnom poglavlju i u radu uopšte potvrđuju se i na osnovu kvantitativnih podataka za ukupnu strukturu prevodnih korespondenata: u prevodnim verzijama *Gorskog vijenca* dominira nefrazeološki prevod, najčešće ostvaren direktnim prenošenjem jedinica čiji rezultat su mahom kalkovi ili bukvalan prevod. Udio frazeološkog prevoda varira u zavisnosti od žanra, pri čemu je najniži u kategoriji poslovice i izreka, koje su pored toga što predstavljaju jedinice specifične kulturološke sadržine, najčešće posvjedočene u nestandardnom, tj. modificovanom obliku. Kod jedinica koje su, poput uzrečica, bez izrazite kulturološke obojenosti, a javljaju se u kanoničkom obliku, udio frazeološkog prevoda znatno je veći. Dobijeni kvantitativni podaci i rezultati sprovedene kvalitativne analize upućuju na zaključak da su odabir egzotizujuće prevodne strategije i invarijantnih/varijantnih semantičkih vrijednosti, lingvokulturološka specifičnost jedinica, te pojava nestandardnih formi izraza, odnosno autorskih modifikacija faktori koji ovakvu strukturu u najvećoj mjeri određuju. Posve drugačiji odnos frazeološkog i nefrazeološkog prevoda u strukturi prevodnih korespondenata jedinica ekscerpiranih ih *Luče mikrokozma*, tj. veća zastupljenost frazeološkog i nultog prevoda upućuju na odomaćujuću prevodnu strategiju koja je, takođe, umnogome uslovljena prirodom samog djela i u njemu posvjedočenih frazeoloških jedinica.

BIBLIOGRAFIJA

IZVORI:

1. Marojević, R. (2005) *Gorski vijenac. Kritičko izdanje. Tekstologija*. Podgorica: CID
2. Mrkić, D. (1985) *Mountain Laurel*. Ottawa: Commoners' Publishing.
3. Petrović, P. Nj. (1997) *Noć skuplja vijeka = Noć' dorože veka = La notte che vale più di un secolo = Une nuit plus précieuse qu'un siècle = Eine Nacht kostbarer als die Ewigkeit = A Night More Precious than a Century = Una noche más preciosa que un siglo*, Beograd: Interpress.
4. Petrović, P. Nj. (1997) *The Mountain Wreath. Translated into English by Vasa D. Mihailovich*, Beograd: Serbian Europe.
5. Prvulović, Ž. (2002) *The Ray of the Microcosm*. Beograd: Njegoševa zadužbina.
6. Savić- Rebac, A. (1986) *Njegoševa Luča Mikrokozma*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada.
7. Petrović, P. Nj. (2006) *The Rays of Microcosm. Translation from the Serbian Original by Professor Clarence A. Manning*. Beograd: BIG štampa.
8. Wiles, W. J. (1930) *The Mountain Wreath*. London: George Allen & Unwin, Ltd.
9. Elektronski korpus engleskog jezika iWeb: <https://www.english-corpora.org/iweb/>
10. Elektronski korpus engleskog jezika British National Corpus (BNC): <https://www.english-corpora.org/bnc/>

RJEČNICI:

1. Ammer, C. (1997) *The American Heritage Dictionary of Idioms*. Boston: Houghton Mifflin Harcourt.
2. Bujas, Ž. (2005) *Veliki englesko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
3. Cowie, A. P., Mackin, R. (1975) *Oxford Dictionary of Current Idiomatic English*. Oxford: Oxford University Press.
4. Flavel, L., Flavel, R. (1992) *Dictionary of Idioms and their Origins*. London: Kyle Cathie Limited.

5. Flonta, T. (2012) *A Dictionary of English and Romance Languages Equivalent Proverbs*. North Charleston SC: CreateSpace Independent Publishing Platform.
6. Kovačević, Ž. (2002) *Srpsko-engleski frazeološki rečnik*. Beograd: "Filip Višnjić".
7. Long, H. T. ed. (1979) *Longman Dictionary of Idioms*. Harlow: Longman.
8. Matešić, J. (1982) *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
9. Milosavljević, B. (2007) *Srpsko-engleski rečnik idioma*. Beograd: Zavod za udžbenike.
10. Milosavljević, B., Vilić-Milosavljević, M. (2007) *Srpsko-engleski rečnik idioma*. Beograd: Zavod za udžbenike.
11. Mieder, W., ed. (1992) *A dictionary of American Proverbs*. New York-Oxford: Oxford University Press.
12. Speake J., Simpson, J.R. (2003) *The Oxford Dictionary of Proverbs*. Oxford: Oxford University Press.
13. Stevanović, M., Vujanić, M., Odavić, M., Tešić, M. (1983) *Rečnik jezika Petra II Petrovića Njegoša. Knjiga Prva: A-O*. Beograd-Cetinje: Vuk Karadžić –Narodna knjiga- Obod-Prosveta-SANU- Srpska književna zadruga -CANU.
14. Stevanović, M., Vujanić, M., Odavić, M., Tešić, M. (1983) *Rečnik jezika Petra II Petrovića Njegoša. Knjiga Druga: P-Š*. Beograd-Cetinje: Vuk Karadžić –Narodna knjiga- Obod-Prosveta-SANU - Srpska književna zadruga –CANU.
15. Strauss, E. (2012) *Dictionary of European Proverbs, Volume I*. London and New York: Routledge.
16. Vujanić, M. i dr. (2007) *Rečnik srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica Srpska.
17. Vrgoč, D., Fink-Arsovski, Ž. (2008) *Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik: Croatian-English Dictionary of Idioms*. Zagreb: Naklada Ljevak.
18. *Cambridge Academic Content Dictionary*:
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/>
19. *Cambridge Academic Dictionary*: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/>
20. *Cambridge Advanced Learner's Dictionary and Thesaurus*:
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/>
21. *Cambridge Dictionary of English*: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/>
22. *Cambridge English Dictionary*: <https://dictionary.cambridge.org/>
23. *Cobuild Advanced English Dictionary*: www.collinsdictionary.com

24. *Collins Cobuild Advanced English Dictionary*:
<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>
25. *Collins Cobuild Dictionary*: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>
26. *Collins English Dictionary*: <https://www.collinsdictionary.com/>
27. *Collins Thesaurus*: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english-thesaurus>
28. *Dictionary.com*: <https://www.dictionary.com/>
29. *Longman Dictionary of Contemporary English*: <https://www.ldoceonline.com/>
30. *Longman Dictionary*: <http://global.longmandictionaries.com/>
31. *Macmillan Dictionary*: <https://www.macmillandictionary.com/>
32. *Merriam Webster Dictionary*: <https://www.merriam-webster.com/>
33. *Online Etymology Dictionary*: <https://www.etymonline.com/>
34. *Oxford English Dictionary Online*: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>
35. *Oxford Living Dictionaries*: <https://www.lexico.com/>
36. *The Free Dictionary by Farlex: Dictionary, Encyclopedia and Thesaurus*:
<https://www.thefreedictionary.com/>

NAUČNI RADOVI:

1. Амосова, Н. Н. (1963) Основы английской фразеологии. Ленинград: Ленинградский государственный университет.
2. Baker, P. S. (2012) *Introduction to Old English*. Hoboken: Wiley Blackwell
3. Awwad, M. (1990) *Equivalence and translatability of English and Arabic idioms*. In: *Papers and Studies in Contrastive Linguistics*, 26. Poznan: Adam Mickiewicz University. 57-67.
4. Banašević, N. (1978) *Gorski vijenac. Kritičko izdanje s komentarom priredio Nikola Banašević. Drugo izdanje*. Beograd: Srpska književna zadruga.
5. Barac, A. (2013) *Prilozi o Njegošu*. Podgorica: Institut za crnogorski jezik i književnost.
6. Barcelona, A. S. (1986) *On the concept of depression in American English: A cognitive approach*. *Revista canaria de estudios ingleses*, 12. Universidad de La Laguna: San Cristóbal de La Laguna. 7-34.
7. Bassnet, S. (1991) *Translation studies*. London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group.

8. Bassnet, S., Lefevere, A. (1990) *Translation, History and Culture*. London: Pinter Publishers.
9. Bassnet, S., ed. (1997) *Translating Literature*. Cambridge: D. S. Brewer.
10. Beissinger, M. (1999) *Epic, Gender, and Nationalism: The Development of Nineteenth-Century Balkan Literature*. In: Tylus, J. and Wofford, S., eds.: *Epic Traditions in the Contemporary World: The Poetics of Community*. Berkeley: University of California Press. 69-86.
11. Benzon, I. (2006), *Pridruživanje frazema s komponentom naziva za odjeću konceptualnim poljima*. *Fluminensia*, 18/2. Rijeka: Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci. 85-114.
12. Berman, Antoan (1999) *Prevođenje i slovo ili konačište za dalekog*. Beograd: Rad.
13. Boehm, C. (1987) *Blood Revenge: The Enactment and Management of Conflict in Montenegro and Other Tribal Societies (The Ethnohistory Series)*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
14. Casas-Monroy R., Hernandez-Campoy, J. M. (1995) *A Sociolinguistic Approach to the Study of Idioms: Some Anthropological Sketches*. *Cuadernos de Filología Inglesa*, 4. Murcia: Universidad de Murcia. 43-61.
15. Colson, J. P. (2008) *Cross-linguistic Phraseological Studies: An overview*. In: Granger, S., F. Meunier, eds.: *Phraseology. An Interdisciplinary Perspective*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 191–206.
16. Cowie, A. (1998) *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications*. Oxford: Clarendon Press.
17. Cowie, A. P. (1994) *Phraseology*. In: Asher, R. E., ed.: *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. Oxford: Oxford University Press. 3168–3171.
18. Crystal, D. (1980) *A first dictionary of linguistics and phonetics*. London: Andre Deutsch.
19. Darovec, D., Ergaver, A., Oman, Ž. (2017) *The Language of Vengeance: A Glossary of Enmity and Peace*. *Acta Histriae*, 25, 2. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko. 391–432.
20. Dešić, M. (1990) *Iz srpskohrvatske leksike*. Nikšić: Univerzitetaska riječ.
21. Đilas, M. (1958) *The Land Without Justice*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
22. Đilas, M. (1966) *Njegoš: Poet, Prince, Bishop*. New York: Harcourt, Brace & World, Inc.

23. Dobrovol'skij, D., Piirainen, E. (1999) *'Keep the wolf from the door'.* *Animal symbolism in language and culture.* Proverbium 16. Burlington: University of Vermont. 61–93.
24. Dobrovol'skij, D., Piirainen, E. (2005) *Figurative Language: Cross-Cultural and Cross-Linguistic Perspectives.* Amsterdam: Elsevier.
25. Dobrovol'skij, D. (2011) *Cross-Linguistic Equivalence of Idioms: Does it Really Exist?* In: Pamies, A., Dobrovol'skij, D., eds.: *Linguo-Cultural Competence and Phraseological Motivation.* Baltmannsweiler, Schneider Verlag Hohengehren. 7-24.
26. Dobrovol'skij, D. (1997) *Idiome im mentalen Lexikon: Ziele und Methoden der kognitivbasierten Phraseologieforschung.* Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier.
27. Dragičević, R. (2010) *Leksikologija srpskog jezika.* Beograd: Zavod za udžbenike.
28. Эльжуркаева М. Я. (2013) *Проблемы перевода фразеологических единиц.* Санкт-Петербург: Реноме.
29. Everaert, M. et al., eds. (1995) *Idioms: Structural and Psychological Perspectives.* Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
30. Fernando, C. (1996) *Idioms and Idiomacity.* Oxford: Oxford University Press.
31. Filaković, S. (2008) *Frazeologija u djelima Ivane Brlić- Mažuranić.* Život i škola, LIV/19. Osijek: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti. 37-64.
32. Fink-Arsovski, Ž. (1996) *Ruski i hrvatski frazemi sa značenjem vrlo blizu.* Suvremena lingvistika, 41-42/ 1. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo. 139 -144.
33. Fink-Arsovski, Ž. (2002) *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra.* Zagreb: FF Press Filozofski fakultet.
34. Fink-Arsovski, Ž. (2005) *Čega se vrag boji i od čega bježi? O dvama frazemima hrvatskoga i ruskog jezika.* Jezikoslovlje, 6/1. Osijek: Filozofski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera. 95- 106.
35. Gläser, R. (1984) *The Translation Aspect of Phraseological Units in English and German.* Papers and Studies in Contrastive Linguistics, 18. Poznan: Adam Mickiewicz University. 123–134.
36. Glucksberg, S. (2001) *Understanding Figurative Language: From Metaphor to Idioms.* Oxford: Oxford University Press.

37. Glušica, R. (2013) *Somatski frazeologizmi sa sastavnicom glava u Gorskom vijencu (Kognitivnolingvistički pristup)*, Riječ, 10. Nikšić: Institut za jezik i književnost Filozofskog fakulteta. 11-28.
38. Golubović, B. (2009) *Balkanska frazeologija –problemi određivanja arealnih granica*. Suedslavistic online (<http://www.suedslavistik-online.de/01/golubovic.pdf>).
39. Goy, E. D. (1995) *The Sabre and the Song. Njegoš: The Mountain Wreath*. Belgrade: Serbia P.E.N. Publications.
40. Granger, S., Paquot, M. (2008) *Disentangling the phraseological web*. In: S. Granger, F. Meunier, eds.: *Phraseology: An Interdisciplinary Perspective*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins. 27-51.
41. Gries, Th. S. (2008) *Phraseology and linguistic theory: A brief survey*. In: Granger, S., Meunier F., eds.: *Phraseology: An interdisciplinary perspective*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 3-27.
42. Гупа А. В. (1997) *Символика животных в славянской народной традиции*. Москва: Издательство «Индрик».
43. Hlebec, B. (1989) *Opšta načela prevođenja*. Beograd: Naučna knjiga.
44. Healey, A. (1968.), *English Idioms*. Kivung, Vol. No.2. Port Moresby: The Linguistic Society of Papua New Guinea. 71-108.
45. Holandi, R. (2011) *Language symbolism in animalistic phraseology (A contrastive study on English and Bulgarian)*. In: Pamies, A., Dobrovol'skij, D., eds.: *Linguo-Cultural Competence and Phraseological Motivation*. Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren. 255-270.
46. Hosler, J. D. (2001) *Two historical riddles of the Old English Exeter Book*. Master's Thesis. Ames: Iowa State University.
47. Hrnjak, A. (2005) *Geste i mimika kao izvori frazeologije: (na primjeru hrvatske frazeologije)*. Filologija, 44. Zagreb: HAZU, Razred za filološke znanosti. 29–50.
48. Israël, F. (1991) *La traduction littéraire : l'appropriation du texte*. In : Lederer, M., Israël, F, eds.: *La Liberté en traduction. Actes du colloque international tenu à l'ESIT*. Paris : Didier Érudition, 17-41.
49. Ivić, M. (1995) *O zelenom konju: novi lingvistički ogledi*. Beograd: Slavograf.
50. Ivić, M. (2001) *Pravci u lingvistici I i II*. Beograd: Biblioteka XX vek

51. Jakovljević, M. (2018) *Ser Gavejn i Zeleni vitez: Tumačenja i značenja*. Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini, XLVIII. Priština: Filozofski fakultet u Prištini. 61-80.
52. Jovanović, A. (2015) *Osnovi teorije prevođenja sa kritičkim poređenjem prevoda*. Beograd-Zagreb: Factum izdavaštvo.
53. Karadžić, V. S. (1837) *Montenegro und die Montenegriner. Ein Beitrag zur Kenntniss der europäischen Türkei und des Serbischen Volkes*. Stuttgart – Tübingen: J.G. Cott'scha.
54. Karadžić, S. V. (1985) *Srpske narodne poslovice*. Beograd: Prosveta – Nolit
55. Krimer-Gaborović, S. (2011) *Semantička i tvorbeni sintagmatika leksema kojima se imenuju boje u engleskom i srpskom jeziku. Kognitivnolingvistički pristup*. Doktorska disertacija, neobjavljena. Novi Sad: Filozofski fakultet.
56. Krimer-Gaborović, S. (2014) *The Semantics of the Blue Colour Category in English and Serbian*. Zbornik u čast Druginji Pervaz: Engleski jezik i anglofone književnosti u teoriji i praksi. Novi Sad: Filozofski fakultet. Univerzitet u Novom Sadu. 239-257.
57. Lakoff, G. (1988) *Cognitive semantics*. In: Eco, U., Santambrogio M., Violi, P., eds.: *Meaning And Mental Representations*. Bloomington, IN: Indiana University Press. 119–154.
58. Lakoff, G., Johnson, M. (1980) *Metaphors we live by*. Chicago: Chicago University Press.
59. Langlotz, A. (2006) *Idiomatic Creativity. A Cognitive Linguistic Model of Idiom Representation and Idiom Variation in English*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
60. Lefevere, A. (1992) *Translating Literature: Practice and Theory in a Comparative Literature Context*. New York: The Modern Language Association of America.
61. Mac Coinnigh, M. (2015) *Structural Aspects of Proverbs*. In: H. Hrisztova-Gotthardt, Aleksa Varga, M. eds.: *Introduction to Paremiology: A Comprehensive Guide to Proverb Studies*. Berlin: de Gruyter. 112-132.
62. Marojević, R. (1988) *Lingvistika i poetika prevođenja*. Beograd: Naučna knjiga.
63. Marojević, R. (1999) *Gorski vijenac. Izvorno čitanje*. Beograd: Unireks.
64. Маслова В. А. (2001) *Лингвокультурология*. Москва: Издательский центр «Академия».
65. Mel'čuk, I. (1998) *Collocations and lexical functions*. In: Cowie, A. P., ed.: *Phraseology. Theory, Analysis, and Applications*. Oxford: Oxford University Press. 23–53.

66. Menac, A. (1978) *Neka pitanja u vezi s klasifikacijom frazeologije*. Filologija, 8. Zagreb: JAZU, Razred za filologiju. 219- 225.
67. Menac, A. (1994) *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjigra.
68. Mihaljević, M., Kovačević, B. (2006) *Frazemi kroz funkcionalne stilove*. Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, 53/1. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo. 1-15.
69. Mršević-Radović, D. (1987) *Frazeološke glagolsko-imeničke sintagme u savremenom srpskohrvatskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.
70. Mršević-Radović, D. (2008) *Frazeologija i nacionalna kultura*. Beograd: Društvo
71. Naciscione, A. (2013) *Creativity in Shakespeare's Use of Phraseological Units*. In: Joanna Szerszunowicz, ed.: *Intercontinental Dialogue on Phraseology: Research on Phraseology Across Continents, Volume Two*. Bialystok: University of Bialystok Publishing House. 36-50.
72. Nida, E., Taber, C. (1969) *The Theory and Practice of Translation*, Leiden: Brill..
73. Opašić, M., Gregorović M. (2010) *Smrt u hrvatskoj frazeologiji*. Croatica and Slavica Iadetina VI. Zadar: Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku. 55 -72.
74. Ostojić, B. (1992) *Iz crnogorske leksikografije i leksikologije*. Nikšić: Unireks.
75. Ostojić, B. (1997) *Prilozi o Njegoševu jeziku*. Nikšić: Centar za informativnu djelatnost.
76. Pamies, A. (2009) *National Linguo-Cultural Specificity vs. Linguistic Globalization: The Case of Figurative Meaning*. In: Korhonen, J., Mieder, W., Piirainen, E., Piñel, R., eds.: *Phraseologie - Global - Areal – Regional*. Tübingen: Gunther Narr. 29-42.
77. Pedersen, J. (2005) *“How is Culture Rendered in Subtitles?”* In: Challenges of Multidimensional Translation: Proceedings of the Marie Curie Euroconferences MuTra: Challenges of Multidimensional Translation. Saarbrücken, 2nd– 6th May 2005. Stockholm: Stockholms universitet. 1–18.
78. Pejanović, A. (2010) *Frazeologija Gorskog vijenca*. Podgorica: CANU.
79. Petrović, B. (1997) *O frazeologiji Josipa Kozarca*. “Riječ”, 1-3, Rijeka: Hrvatsko filološko društvo. 88-106.
80. Piirainen, E. (2008a) *Figurative phraseology and culture*. In: S. Granger, F. Meunier, eds.: *Phraseology: an Interdisciplinary Perspective* Amsterdam – Philadelphia, John Benjamins. 207-228.
81. Piirainen, E. (2008b) *Phraseology in a European Framework: A Cross-Linguistic and Cross-Cultural Research Project on Widespread Idioms*. In: Granger, S., Meunier, F., eds.:

Phraseology: an Interdisciplinary Perspective Amsterdam – Philadelphia, John Benjamins. 243-258.

82. Piirainen, Elisabeth (2011) *Idiom Motivation From Cultural Perspectives: Metaphors, Symbols, Intertextuality*. In: Pamies, A., Dobrovol'skij, D, eds.: *Linguo-Cultural Competence and Phraseological Motivation*. Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren. 65-74.

83. Razdobudko-Čović, L. (2011) *К вопросу о переводах устойчивых словесных комплексов с соматическим компонентом на близкородственный язык (на материале перевода "Горного венца" на русский язык)*. Glasnik Odjeljenja umjetnosti, knj. 29, 20-31. Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti.

84. Ristić, G. (2013) *Somatizmi u nemačkoj i srpskoj frazeologiji (kontrastivna istraživanja)*, Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.

85. Sabban, A. (2007) *Culture-Boundness and Problems of Cross-Cultural Phraseology*. In: Burger, H., Dobrovol'skij, D., Kühn, P., Norrick, N. R., eds.: *Phraseologie / Phraseology. An International Handbook of Contemporary Research*, 1. Berlin: Mouton de Gruyter. 590–604.

86. Sabban, A. (2008) *Critical Observations on the Culture-boundness of Phraseology*. In: Granger, S., Meunier, F., eds.: *Phraseology: An Interdisciplinary Perspective* Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins. 228-241.

87. Stevanović M. (1990) *O jeziku Gorskog vijenca*. Beograd, Naučna knjiga.

88. Šafer, M. (2016) *Frazeologizmi sa leksemama đavo (vrag) / devil u srpskom i engleskom jeziku*. Zbornik za jezike i književnosti Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, 6. Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu. 159-191.

89. Šipka, D. (1998) *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Novi Sad: Matica srpska.

90. Šipka, M. (1998) *Zašto se kaže?* Beograd/Novi Sad: CPL – Prometej

91. Теля, В. Н. (1996) *Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты*. Москва: Школа 'Языки русской культуры'.

92. Теля, В. Н. (2004) *Культурно-языковая компетенция: ее высокая вероятность и глубокая сокровенность в единицах фразеологического состава языка*. Теля, В. Н., ред.: *Культурные слои во фразеологизмах и дискурсивных практиках*. Москва: Языки славянской культуры. 19-30.

93. Trivić, A. (2015) *Leksičko-semantička analiza somatizama u frazeologiji savremenog španskog i srpskog jezika: kontrastivni pristup*. Doktorska disertacija. Kragujevac: Univerzitet u Kragujevcu.
94. Turk, M., Opašić, M. (2008) *Suprostavna raščlamba frazema*. Fluminensia, 20/1. Rijeka: Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci. 19-31.
95. Valero-Garcés, C. (1997) *Contrastive Idiomatology and Translatability of English and Spanish Idioms*. Papers and Studies in Contrastive Linguistics 32. Poznan: Adam Mickiewicz University. 29-38.
96. Venuti, L. (1995) *The Translator's Invisibility*. London and New York: Routledge.
97. Venuti, L., ed. (2000) *The Translation Studies Reader*. London and New York: Routledge.
98. Vušović, D. (2004) *O Njegoševom jeziku*. Podgorica: Oktoih.
99. Zyková, I. V. (2011) *Contrastive Studies: Levels and Stages of Research on Phraseologisms of Different Languages*. In: Pamies, A., Dobrovol'skij, D. eds.: *Linguo-Cultural Competence and Phraseological Motivation*. Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren. 147–156.
100. Zyková, I. V. (2013) *Phraseological Meaning As A Mechanism Of Cultural Memory*. In: Szerszunowicz, J., ed.: *Intercontinental Dialogue on Phraseology: Research on Phraseology Across Continents. Volume Two*. Bialystok: University of Bialystok Publishing House. 388-407.

INTERNET IZVORI:

1. Alfred Lord Tennyson, *Montenegro*: <http://www.montenet.org/history/tennyson.html>
2. *Beowulf*: <https://www.poetryfoundation.org/poems/50114/beowulf-modern-english-translation>
3. California Digital Newspaper Collection: <http://cdnc.ucr.edu/cgi-bin/cdnc?a=d&d=LAH19070608.2.8>
4. CNN: [https://edition.cnn.com/2011/07/11/showbiz/entertainment-larry-king-harry-potter/index.html#:~:text=\(CNN\)%20%E2%80%93%20When%20Larry%20King,child%20on%20that%20last%20day.%E2%80%9D](https://edition.cnn.com/2011/07/11/showbiz/entertainment-larry-king-harry-potter/index.html#:~:text=(CNN)%20%E2%80%93%20When%20Larry%20King,child%20on%20that%20last%20day.%E2%80%9D)
5. D.H. Lawrence, *Piano* <https://www.poetryfoundation.org/poets/d-h-lawrence>

6. Danica Ilirska, 4-6:
https://books.google.me/books?id=FT8_AQAAMAAJ&printsec=frontcover&source=gs_atb&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
7. <http://elmundosefarad.wikidot.com/gutman-iro>
8. <http://energyobserver.com/>
9. <http://e-novine.com/>
10. Lord Byron, *The Doge of Venice*:
https://books.google.me/books/about/The_Works_of_Lord_Byron.html?id=7Cg-AAAAAYAAJ&redir_esc=y
11. W. Shakespeare, *Much Ado About Nothing* <http://shakespeare.mit.edu/>
12. The AfroAmerican:
http://news.google.com/newspapers?nid=1532&dat=19570709&id=Crk9AAA_AIBAJ&sjid=5ysMAAAAIBAJ&pg=5651,15934622
13. www.montenegrina.net

Prilog I

Međujezički frazeološki korespondenti (rječnik)

A

ako Bog da - God willing.

ako Boga znadeš /znate - for the love of God; for God's/goodness sakes.

Alah more – In Allah's (great) name.

amana(t) ti/vi – by your faith, in the name of our Lord (in the Lord's name); For God's sake; for goodness sake; in God's (good) name; upon oath, by God.

amanet čuvati – keep/honor/fulfill the vow.

B

baciti/posijati sjeme mržnje (razdora) – sow the seed of discord.

bapske priče – old wife's tales.

bez nigđe nikoga – (with no one) to call (one's) own; (with no one) under the sun; with no kith and kin.

bez zla se obići ne može (kome) – it bodes ill/it doesn't bode well.

bič božji – God's Sourse/scourge (of something).

(otići u) bijeli svijet – (go to the) big wide world, out; (go) into the blue.

biti na čudo – (to) be at one's wits ends.

biti na jade – to be in the throes of something; to have one's hands full.

biti pod imenom – (go) by name; by the name of.

biti pri sebi – to be in one's right mind; ANTONIMI: lose one's wits; to be out of one's mind.

biti/naći se na muke/na muci – to be/land in (great/grave/serious) trouble/difficulties/danger.

bježati glavom bez obzira – run for one's (dear) life.

blago (kome) – blessed/happy/lucky the one.

(samo) Bog zna(de) – devil/God/goodness/heaven (only) knows.

Bog (koga) ubio/posjekao – (May) God strike someone (dead).

Bog (koga) kleo – May God curse someone, (God's) curse upon someone.

Bog da prosti – God grant mercy.

Boga ti/Bog ti (i) bratska – for God's /goodness sake; (what/why/how) in God's name.

Bogu šućur – Allah be praised.

bojna/krvava poljana (u ustaljenom obliku bojno polje) – battlefield, battleground, field of battle.

boriti se kao lav – fight like a lion.

Bože dragi/Bože jedan – Dear God/Lord! (O/Oh) my goodness; (O/Oh) my (dear)Lord/God.

Bože sahrani/sačuvaj – God save someone/something.

božja (kome) vjera – upon one's faith; i'faith; so help me god.

božju prestupiti – to sin; contradict the word of god.

braniti obraz – guard/defend the honor.

bratsko mito – blood money.

bruha nevaljala – a bad lot, a good-for-nothing.

C

crna/mračna sudbina – dark destiny/fate.

crne misli – dark thoughts.

crni dan – black day;

crni dani –dark days.

crnome rabotati Mamonu, u ustaljenom obliku **(ne može se) služiti Bogu i Mamonu** – Serve the black Mammon (You cannot serve God and Mammon).

crveno vino – red wine.

Č

čudo neviđeno – unheard-of wonder.

čuvati obraz – save face.

D

da (kome) oči iskoče/ispadnu/prsnu - more than flesh and blood can stand; MEĐUJEZIČKI PARONIM - (one's) eyes are popping out (of one's head).

da te bog sačuva – god-awful.

dan i noć – day and night.

dati vjeru – (give) a pledge of/(give one's) word of honor.

debeo kao čabar – (as) fat as a pig/ butter.

dični vijenac – a laurel (wreath).

dizati glas protiv (koga) – raise a/(one's) voice against (someone or something).

doći k sebi – come to oneself; come to one's senses.

dok pogine kučka ali žrvnji – it is hard to break a hog of an ill custom.

držati (koga) kao prodano roblje – treat like (a) slave(s).

držati se (čega) kao pijan plota – dig one's heels into something.

duboke misli – deep/profound thoughts.

duše mi/ti – upon one's soul.

Đ

đjavo je donio (koga) – (to come) out of nowhere/blue; as ill luck would have it; Look what the cat dragged in!

đavo nagna (koga) (na šta)/ne da đavo (kome) mira/ tražiti đavola (svijećom) – tempt the fates/Gods; ask for trouble.

detinjiti kao bebe; (biti) gori nego deca – act like a child (children).

G

(ni) glave ne okretati (ne okrenuti/ne obrtati/ne obrnuti) – not lift/stir a finger/hand.

gojiti/gajiti zmiju u njedrima – nourish a snake in (one's) bosom.

goniti kamen uz goru – plough/plow the sand(s), beat the air, flog a dead horse.

guliti kožu – (to) rip (someone) off, to fleece (someone); MEĐUJEZIČKI PARONIM: skin someone (alive).

H

hvâla/fâla Bògu - Dear God/In God's (great) name.

I

ime pogibe, bi poginulo (kome) – (one is) wiped off the face of the earth; (one is) wipe(d) out (without a trace).

ispuniti zavjet – to fulfill the vow; antonimi: narušiti zavjet – to break the vow.

iščitati prediku – to preach at someone, to give someone a good talking.

izgubiti glavu – lose one's life/head.

izgubljena duša – lost/condemned soul.

izravniti/sravniti sa zemljom – level to the ground.

izvaditi krvavu sablju – (to) make bad blood.

J

jad (koga) naša/jadi koga ubili - damn it/ you, etc; alas; for God's/Christ's/goodness'/Heaven's sake.

jaoh/kuku/teško/prazno (kome) – woe (un)to/betide someone.

jedan ka nijedan – one - as good as none.

K

ka da čovjek sve očima gleda – (as if/though you were) see(ing) it with your own eyes

ka na vilu – quick as a lightning.

(sija) ka na gori sunce – shine like the sun.

ka najgušći oblak o jeseni – like a thick fog.

ka ostali – (as good) as the next (person/man/woman); much of a muchness.

ka tirjanin na slaba čovjeka – might makes/is right.

ka(k)o oči u glavi – (as) the apple of one's eye.

ka da bi koga iz groba dignuli – (as if to) raise (someone) from the grave/dead.

ka guske (ćukati) – to speak under one's breath.

ka (da su) mahniti – (as if) beside themselves/out of their mind.

ka (ostala) marva – (like a) beast of burden.

ka pašče kad ga za tor svežeš – like a dog on a leash.

ka skakavac (što polja opusti) – eat/consume/devour like locusts.

ka trska – as brittle as glass.

(blistati) kao ogledalo – shine like a mirror; polished like (a looking) glass/mirror.

(doći u obraz) kao zemlja – (as) pale as death; green around the gills.

(uvijati se) ka vrag oko krsta – to keep someone sweet.

(ima čega) ka na gori lista – as countless as the sand(s)/ as countless as the grains of sand/as the (innumerable) sands of the sea/ as the sands on the seashore.

(ima čega) kao (hladne) vode – a sea of something.

(trza se) kao iz sna - wake up with a start; (wake up) as if from a dream.

(ponavljati) kao jedna prekomorska ptica: u ustaljenom obliku ponavljati kao papagaj – repeat parrot fashion.

(pritajio se ko) kao da spava – (lie quiet/still) as if asleep.

(pucati) kao orasi – break like glass; break like (a) stick(s); break like/as twigs.

kako je koga drago – as it pleases one; (to) one's heart desire.

(ublijedi) kako rubetina – as white as a sheet.

kako rose svijetle kapljice – shine/gleam/glisten/shimmer/sparkle like dew.

kako sunce sv'jetla – bright like the sun.

kako trudoljubne pčele (vrijedan kao pčela) – (as) busy as a bee.

kam (kome) u dom – a plague on one's house.

kano glas angela – angel's voice; angelic voice; angel-voiced.

kao (oni) miši – timid as a mouse.

kao (što je) šarenim konjima – (go) the way of the dodo.

kao da su (šta) kokoške čepale – look like something the cat dragged in; a dog's breakfast/dinner.

kao gladni kurjaci – like (a) hungry wolf (wolves).

kao na javi – (as) in broad daylight.

kao što se kaže/kako se kaže – (as) the story goes; as/so the saying goes.

kao vatra živa – a ball of fire.

kaživati koga – to name names.

Ko razgađa, u nas, ne pogađa – Those who delay will never find the (right) way. (funkcijsko-komunikacijski ekvivalent); The man will surely fail, who dares delay (and lose tomorrow what has lost today) (kineska poslovice); He that peeps to every bush, will hardly get to the wood. (njemačka/danska poslovice); You may delay, but the time will not (Benjamin Franklin); In delay there lies no plenty. (William Shakespeare); How soon not now, becomes never. (Martin Luther).

Ko se topi hvata se za pjenu – A drowning man will catch at a straw.

koje čudo – no end of something.

koje jade/kog đavola, koji (su kome) jadi/koji đavo (je kome) – (who, what/where, when, why, how) (in) the devil.

kola obrnuše niza stranu – go downhill.

koliko god (je) koga volja – to (one's) heart's content.

Kosovo je (oko koga) leglo: modifikacija izraza **krv je pala/legla** – blood has been spilled; blood (will) run(s).

krvlju okupan – blood soaked; drenched in blood.

kupati gorkijem suzama (roniti (gorke) suze) – (to) weep bitter tears (of remorse).

L

lafsko (lavlje) srce – lionheart(ed); (as) brave as a lion.

lagati kao Turčin – lie like a (cheap) rug; lie like a trooper; lie through one's teeth.

letjeti kao munja – (to be) (as) swift as a lightning.

LJ

ljubavi ti – for the sake of love.

ljuta gvožđa - heavy iron/chains.

ljuta kletva – terrible/deadly/dreadful curse.

ljuta nevolja – terrible/mortal/searing/bitter agony; deep (deepest)/terrible misery.

ljuta rana – 1. deadly/smartering/terrible wound; 2. grieving wound.

ljuti boj – fierce/bitter/bloody/terrible battle; bloody/terrible fight; deadly clash.

M

(takvog) majka nije rodila/(više) ne rađa – the likes of someone (are no more); one of a kind.

malo stade – after a while/a little while.

mrki vuk – a fine wolf.

mrtvo doba noći – (the) dead of night.

muško i/ili žensko – one /each and all, all and sundry.

N

na (tvrdu, božju) vjeru/na bratsku – upon/on word of honor; put/place faith in someone; take something on faith; antonym: (act) in bad faith.

na dušu uzeti, micati na svoju dušu – on one's head be it.

na muci se poznaju junaci – adversity is the touchstone of virtue.

na nos skakati (kome) – pay dearly; pay a/the high/heavy/highest/terrible/huge/bitter price; reap what one sows; What goes around, comes around.

na pragu (čega) – at the threshold of something.

na usta – by heart.

Nadeno je draže negubljena – Sweeter the found, than that never lost. (funkcijsko-komunikacijski ekvivalent). A good thing lost is a good thing valued . (italijanska/portugalska/španska poslovice); A good thing is esteemed more in it's absence, than in it's enjoyment. (latinska poslovice)

ne bojati se (od) uroka – (not fear) evil eye.

ne da (kome) nesreća – to be plagued by/with something/ill luck.

ne dati (za šta, za koga) tursku paru; ne dati ni pet para (za koga/za šta) – not worth a (brass) farthing.

ne znati (ni sam) kako – Christ/God/goodness knows, heaven (only) knows.

nema (turskog) uha – not a single (Turk was left).

nema ni traga (kome/čemu) – (there is) no trace/not a trace of something; disappear without a trace; (there is) not a sign of something; (be) nowhere to be seen/found.

nema zbora (o čemu)/nema (ni) govora (o čemu) – far from (something); nothing of the kind.

nemati krvi u obrazu – pale as death; as white as a sheet; MEĐUJEZIČKI PARONIM: blood drains from someone's face.

nigđe niko – not a (living) soul.

nije (kome) bez neke nevolje – (it is) not for nothing (that).

nije fajde – there is no use (in doing something).

nije šala – (something) is no joke.

(šta) ni u san doći ne može – beyond imagination; (not in one's/ beyond one's) wildest dreams.

nositi jaram (biti pod jarmom)/biti upregnut u jaram – (to be) under the yoke.

nositi krst – to bear the Cross.

O

ostati za uklin – to be made an example (to make an example out of someone).

o zlu/jadu se zabaviti – to have (more than) your (fair) share of something, have hands full.

ocrniti/(o)kaljati obraz; gaziti obraz – lose face; blacken/tarnish/sully/besmirch the name/image/ reputation; drag one's name through mud/dirt; (cast) a blot on one's escutcheon; cast a slur on/upon somebody.

oči zamaštati (kome) – pull wool over (someone's) eyes; cast a spell on someone.

od Kosova – since time immemorial; before the Flood.

od srednje ruke – fair to middling.

održati riječ - keep one's word.

okaljati ruke (krvlju) – stain one's hands with blood; ANALOG: (to) have blood on one's hands.

okretati na šalu – turn into a jest/joke; (to) make a joke out of something; make sport of (something); make a joke of; make light of something.

oprosti Bože – (May) God forgive (someone/something).

osloboditi (koga) jarma – (set) free (someone) from the yoke.

ostaviti (gdje) kosti – leave one's bones (to bleach) (somewhere).

oštriti zube za/na koga – 1. brace/steel oneself for (something); gird one's loins; 2. to be out for one's blood. MEĐUJEZIČKI PARONIM: cut teeth (on something).

P

pamet popiti (kome) – turn someone's head; make someone lose his/her head.

pasti (ljuto) od starosti – (to reach) ripe old age; (to be) not long for this world.

pasti mrtav od smijeha – burst with laughter; split one's sides with laughter; kill yourself laughing; die laughing.

pasti na um/pamet (kome) (šta) – come/spring to mind.

plakati kao (malo) dijete – weep like a child.

platio (ko) koga/šta – God requite.

pljunuti na koga/šta – spit at something; turn away from something; turn one's back at something; (colloquial) to sniff /sneeze at something; turn up one's nose at something.

početi s tanjega kraja/kriti u kućine – (to) speak around the subject; beat around the bush; keep something under wraps.

poći đavoljijem tragom – 1. go to the devil 2. go downhill.

poći pod gomilu/kamenje; dići (prokletu) gomilu – (to be) stone(d) to death; to stone.

podignuti uši – lift up/raise one's head.

poginuti/izginuti na glavu – to be wiped out (off the face of the earth/without a trace).

pohuliti ime (miroдавca) – blaspheme the Creator's name; deny the Creator's name.

pohuliti na (pravu/pradedovsku) vjeru – sin against the (Christian) faith.

pokositi srce (kome) – tear someone's heart out; tear at someone's heart.

Pomoz bog - good day/afternoon/evening/morning.

pomozi Bože - God help (someone); help (someone) Lord.

ponijeti srce (kome) – capture one's heart; win/steal one's heart (away).

pred kućom – at/on someone's doorstep.

proći (kroz) sito i rešeto – go through the mill; go through thick and thin.

(neka bude) prokleta (kome) duša – (God) damn one's soul (to hell).

proliti/prolijevati suze – shed tears.

prosuti/proliti krv – shed blood.

pući svake jade (na koga) – raise hell (with someone); come down (heavily) on someone.

pukne/puca (kome) srce – one's heart breaks/is broken.

pusti glasi – sad news.

put za uši – hit the road; (be) on your way; take to the road.

R

ravno/široko polje – wide plain, broad field.

rđa (koga) ne bila i jadi (koga) ne bili – in God's (great) name, for God's/Christ's/goodness'/Heaven's/sake.

S

s mukom/s jadom – only just; at a push; barely.

sa(ha)ti su kao godine – time hangs heavy.

salomiti rogove (kome) – seal one's doom; bring (someone) to knees.

samo(h)rana glava – (with no) kith and kin.

silu od svijeta – (as) big as a barn.

sinje more – blue sea; grey sea.

skupo stajati (koga) – pay dearly/cost (someone) dearly.

sladak kao cukar – (as) sweet as sugar.

smrtni grijeh(ovi) – deadly/mortal sin(s).

(što) spava u kome – there is more to someone than meets the eye.

spavati kao zaklan; spavati kao klada – sleep like a log/top/rock; sleep the sleep of the dead; (be) dead to the world.

stajati (kome) na glavi/bit/sjedjeti (kome) na glavi/izaći/popeti se navrh glave – get up (one's) nose.

Staro drvo slomi ne ispravi - An old tree is hard to straighten; A young tree is easier twisted than an old tree; Bend the tree while it is young.

stati (kome/čemu) nogom za vrat – have (one's) foot at someone's neck; bring someone/something to their knees.

staviti se (koga) - to point a finger (of suspicion) at someone; suspicion falls on someone.

staviti se duše - (to have) pangs of conscience; (to be in/wear) sackcloth and ashes.

stenjati pod čime (najčešće kolocira sa imenicama jaram/breme) – groan under something (collocates with the nouns yoke, burden, weight, tyranny).

stigla je (koga) kletva – curse falls (on/upon someone).

sudnji dan – The Day of Doom, the Last Judgement.

sve se dlake naježe (čovjeku) – (make) (someone's) hair stand(s) on end; set hair on end.

svijet se (kome) oko glave vrti; zavrtnuti (kome) mozak/ glavu – to lose one's head over (someone), to turn one's head.

svoju misli(ti) – (seek) own ends.

svrh mene (se svi kunite) – all but me (swear).

Š

(Ko će bolje) široko mu polje – More power to you!

što će biti - to ne može proći – what must/will be, must/will be.

što je kome do (čega) – makes no odds to one; for all one cares; it does not make any difference to one.

Što se mrči kada kovat nećeš (Ja kuj, ja ne mrči gaća) – Fish or cut bait.

Što tražili, ono smo i našli – get/receive what one asks for; bring something onto oneself.

T

tako ti života – by/upon your life.

tamo i ovamo – hither and thither/yon; here and there; to and fro.

teško zemlji kuda prođe vojska – war is death's feast; army food: the spoils of war.

tovariti (sebi) (šta) na vrat – put/place a burden (on someone); burden one's head.

trčati (za čim) – chase after (something); long for; chase a/the mirage.

treći pijevci – cockcrow, break of day/dawn; first light.

U

u cvijetu mladosti - in the flower of (someone's) youth; (in) the flower (of something).

u kam udarilo – perish the thought.

u pamet se – keep/bear something in mind.

u prvoj mladosti – in the first blush/flush of youth.

u sred (bijela) dana – in broad day(light).

u svijet (koga/čega) nema – one of a kind; (there is no like of one) in the whole world/on the face of the earth/under the vault of heaven.

u zli čas – by God, in God's name; (what/why/where/who/how) on earth.

udariti u smučene vjetrove – take leave of one's senses ; (be) not in one's right mind; away with the fairies.

ujesti za srce (koga) – 1. tear/pull/tug/(at) heartsrings; 2. to draw blood; to cut/sting/wound someone to the quick.

uljeći u krupne riječi – have/exchange (hard) words with someone.

uniziti/mračiti ime – blacken/tarnish/sully/besmirch the name.

utjerati (kome) pamet u glavu – knock sense into somebody/somebody's head, teach somebody a lesson.

užnuti/ugnati kome u meso košulju – (to) beat someone black and blue.

V

vaditi (žive) oči (kome) – jump/fly at someone's throat; scratch one's eyes out.

vidjeti (nekoga) đavola (u čemu) – (to see) stuff and nonsense/ fiddle-faddle.

visiti nogama u grobu/bit jednom nogom u grobu – to have one foot in the grave.

visok kao koplje/ jablan – as tall as a poplar (tree); as tall as a tree.

vječni pokoj/san – eternal rest/sleep.

vrag đavolu dođe u svatove – all hell breaks loose.

Vrana vrani oči ne (iz)vadi – Hawks will not pick out hawks' eyes.

Z

za dlaku – by a hair ('s breadth); just about.

za fajdu – in vain, for nothing, for naught, to no avail.

za/u trenuće oka – in the twinkling of an eye.

zabadati trn u zdravu nogu – shoot oneself in the foot; cut one's nose to spite the face.

zametati šalu – make/play/do/start a joke.

zapanuti/pasti šake/a – get/lay hands on someone.

zaviti na srce - touch to the bottom of one's heart; tear/pull/tug/(at) heartstrings.

zgodan/lijep kao jabuka – pretty as a picture/peach.

zla/kukavna sudbina – evil/sad destiny.

zlo i dobro bratski dijeliti (kontaminacija izraza dijeliti dobro i zlo i bratski (šta) dijeliti) - share one's lot/fortune; stick together through good times and bad times; stick together through thick and thin; stick/be together through fair and foul; share and share alike.

Ž

Žena laže suze prosipljući – Trust not a woman when she weeps.

živa briga – profound care.

živa vatra/oganj – 1. balzing/flaming fire; 2. heated/fiery battle.

živo srce – one's own/very heart; all/whole (of) one's heart.

živi i mrtvi - the quick and the dead.

živjeti kao braća/bratski – live like brothers.

živjeti kao sultan; živjeti kao kralj/(mali) car – to live like a king.

BIOGRAFIJA

Jelena (Vulanović) Mrkaić rođena je 1982. godine u Sarajevu, BiH. U Nikšiću je završila osnovnu školu i gimnaziju, a potom, 2006. godine, i studije na Filozofskom fakultetu, Odsjek za engleski jezik i književnost, sa prosječnom ocjenom 9.44. Magistarske studije završila je na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu na Odseku za anglistiku (jezički modul), akademske 2010/2011, sa prosječnom ocjenom 9.83. Tema njenog magistarskog rada bila je *Pidginization Processes with Special Views to the Development of the English Language*. U toku studija je bila korisnik stipendije za talentovane učenike i studente Opštine Nikšić, te stipendije Elektroprivrede Crne Gore.

Kao saradnik u nastavi na Univerzitetu Crne Gore je u periodu od 2006. do 2019. godine bila angažovana na više organizacionih jedinica (Filozofski/Filološki fakultet u Nikšiću i Beranama i Fakultet primijenjene fizioterapije u Igalu).

Od 2019. godine angažovana je u Vojski Crne Gore kao član tima za izradu STANAG 6001 testa opšteg poznavanja engleskog jezika u skladu sa kriterijumima propisanim od strane NATO Agencije za standardizaciju (NATO Standardization Agency).

U novembru 2020. godine uspješno je završila Osnovni oficirski kurs, realizovan u Centru za obuku VCG u Danilovgradu, te je promovisana u oficira Vojske Crne Gore sa činom potporučnice.

U naučnom smislu orjentisana je na oblasti lingvistika - uža oblast leksikologija, translatologija i istorijska lingvistika, te oblast rodni studija – rodna paradigma u društvenom, naučnom i političkom kontekstu u sinhronoj i dijahronoj ravni.

Pored istraživačkog rada, aktivno se bavi i prevodjenjem.

Izjava o autorstvu

Potpisani-a JELENA MRKAIC
Broj indeksa/upisa 2111

Izjavljujem

da je doktorska disertacija pod naslovom

FRASEOLOGIZMI U NIEGOŠEVIM DJELIMA I
NJEHOVI PREVDNI KORESPONDENCI NA
ENGLJSKOM JEZIKU

- rezultat sopstvenog istraživačkog rada,
- da predložena disertacija ni u cjelini ni u djelovima nije bila predložena za dobijanje bilo koje diplome prema studijskim programima drugih ustanova visokog obrazovanja,
- da su rezultati korektno navedeni, i
- da nijesam povrijedio/la autorska i druga prava intelektualne svojine koja pripadaju trećim licima.

U Niksiću, 09. 02. 2021. godine

Potpis doktoranda

Jelena Mrkaic

Izjava o istovjetnosti štampane i elektronske verzije doktorskog rada

Ime i prezime autora JELENA MEKAIC
Broj indeksa/upisa 2111
Studijski program ENGLJSKI JEZIK I KNJIZEVNOSTI
Naslov rada FRANCOZSKI I ENGLJSKI JEZICI: PREGLEDNA IZVEDBA IZVEDENI
Mentor prof. dr. RADIKA SEVIC NA ENGLJSKOM JEZIKU
Potpisani/a Jelena Mekaic

Izjavljujem da je štampana verzija mog doktorskog rada istovjetna elektronskoj verziji koju sam predao/la za objavljivanje u Digitalni arhiv Univerziteta Crne Gore.

Istovremeno izjavljujem da dozvoljavam objavljivanje mojih ličnih podataka u vezi sa dobijanjem akademskog naziva doktora nauka, odnosno zvanja doktora umjetnosti, kao što su ime i prezime, godina i mjesto rođenja, naziv disertacije i datum odbrane rada.

U Nišiću, 09.02.2021. godine

Potpis doktoranda

Jelena Mekaic

IZJAVA O KORIŠĆENJU

Ovlašćujem Univerzitetsku biblioteku da u Digitalni arhiv Univerziteta Crne Gore pohrani moju doktorsku disertaciju pod naslovom:

FRATEOLOGIZMI U NEGOĐEVIĆEVIM DJELIMA PRIKHOVI
PREVODNI KORIŠPODIZMI U ENGLJEŠKOM JEZIKU

koja je moje autorsko djelo.

Disertaciju sa svim prilogima predao/la sam u elektronskom formatu pogodnom za trajno arhiviranje.

Moju doktorsku disertaciju pohranjenu u Digitalni arhiv Univerziteta Crne Gore mogu da koriste svi koji poštuju odredbe sadržane u odabranom tipu licence Kreativne zajednice (Creative Commons) za koju sam se odlučio/la.

1. Autorstvo
2. Autorstvo – nekomercijalno
- ☒ 3. Autorstvo – nekomercijalno – bez prerade
4. Autorstvo – nekomercijalno – dijeliti pod istim uslovima
5. Autorstvo – bez prerade
6. Autorstvo – dijeliti pod istim uslovima

(Molimo da zaokružite samo jednu od šest ponuđenih licenci, kratak opis licenci dat je na poleđini lista).

u Nikšiću, 09.02.2021. godin

Potpis doktoranda

[Signature]

1. Autorstvo - Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje djela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence, čak i u komercijalne svrhe. Ovo je najslobodnija od svih licenci.
2. Autorstvo - nekomercijalno. Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje djela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence. Ova licenca ne dozvoljava komercijalnu upotrebu djela.
3. Autorstvo - nekomercijalno - bez prerade. Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje djela, bez promjena, preoblikovanja ili upotrebe djela u svom djelu, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence. Ova licenca ne dozvoljava komercijalnu upotrebu djela. U odnosu na sve ostale licence, ovom licencom se ograničava najveći obim prava korišćenja djela.
4. Autorstvo - nekomercijalno - dijeliti pod istim uslovima. Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje djela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence i ako se prerada distribuira pod istom ili sličnom licencom. Ova licenca ne dozvoljava komercijalnu upotrebu djela i prerade.
5. Autorstvo - bez prerade. Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje djela, bez promjena, preoblikovanja ili upotrebe djela u svom djelu, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence. Ova licenca dozvoljava komercijalnu upotrebu djela.
6. Autorstvo - dijeliti pod istim uslovima. Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje djela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence i ako se prerada distribuira pod istom ili sličnom licencom. Ova licenca dozvoljava komercijalnu upotrebu djela i prerada. Slična je softverskim licencama, odnosno licencama otvorenog koda.